GAP'TA KÜLTÜR MİRASININ KORUNMASI

T.C.
BAŞBAKANLIK
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
DÖKÜMANTASYON MERKEZİ

YER NO	16-F
DEMİRBAŞ NO	4978

logo

TC BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

Merkez: Willy Brandt Sokak No. 5 Çankaya 06680 Ankara
Tel: (0312) 442 23 24 (Pbx)
Faks: (0312) 440 13 84
www.gap.gov.tr
gap-x@gap.gov.tr

10.yıl
TÜRKİYE
EKONOMİK VE TOPLUMSAL
TARİH VAKFI

Tarih Vakfı

Valikonağı Cad. Samsun Apt.
No. 57 Kat. 2 80220 Nişantaşı-İstanbul
Tel: 0 212 233 21 61
Faks:0 212 234 32 90
www.tarihvakfi.org.tr
yayin@tarihvakfi.org.tr

Baskı
Stampa
(0212) 235 98 95

İstanbul, Aralık 2001

ISBN 975-7306-??

TC BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

GAP'TA KÜLTÜR MİRASININ KORUNMASI

TÜRKİYE EKONOMİK VE TOPLUMSAL TARİH VAKFI

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NDE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI, VE DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE ÖNERİLER

RAPOR

Aralık 2000 İstanbul

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NDE KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI, VE DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE ÖNERİLER

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Bu raporun amacı, GAP İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmekte olan GAP Bölge Kalkınma Planı'nın yenilenmesi çalışmalarına yardımcı olmak üzere, "kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesi" konusunda Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (kısaca Tarih Vakfı) tarafından bir dizi danışma toplantısı ve görüşmesi sonucunda geliştirilen önerilerin sunulmasıdır.

Tarih Vakfı bu raporun hazırlanma sürecini, daha uzun dönemli olarak ülke çapında yürütmekte olduğu çalışmalar kapsamında, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kültür mirasının korunması amacına yönelik olarak sürdürdüğü çabaların bir adımı olarak değerlendirmektedir. Rapora yapılacak her türlü katkı GAP İdaresi'nin bölgedeki uygulamalarına yardımcı olacağı gibi, Tarih Vakfı'nın Türkiye'de tarihçiliğin geliştirilmesi ve tarihi mirasın korunması çabalarına da destek olacaktır.

Çalışmanın Öncül Verileri

Hazırlıkları 1989 tarihinde tamamlanan 2005 yılı erimli GAP master planı, esas olarak, bölgede DSİ Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen hidroelektrik enerji ve sulama yatırımlarıyla ilgili projelerin yıllardır uygulanmakta olduğu bir ortamda sanayi, ulaştırma, altyapı yatırımları arasında bütünleşme sağlama amacına yönelik bir çalışmadır. Uygulandığı 11 yıllık dönemde, bölge planının fiziksel hedefleri kısmen gerçekleşmiş ve yapılan yatırımlar bölgede önemli ekonomik, sosyal ve çevresel etkiler yaratmıştır.

Bu süre içinde Türkiye'de ve dünyada kalkınmaya bakış paradigmalarında köklü değişmeler meydana gelmiştir. Kalkınmada yeni yönelimler ve 1992 Rio Zirvesi, 1996 Habitat Zirvesi gibi uluslararası fo-

rumlar, insani ve doğal kaynakların eşzamanlı geliştirilmesini, planlama ve uygulama süreçlerinde katılımcılığı ve dezavantajlı grupların ön plana çıkarılmasını vurgulamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı, kalkınma göstergelerinin yalnızca fiziksel çıktılar ve sonuçlarla değil, süreçler ve yaratılan sosyal etkilerle de ölçülmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu doğrultuda, GAP İdaresi, kendi değerlendirme raporlarında kullandığı terimlerle "teknisist", "fiziksel sonuçları hedefleyen" ve "altyapı ağırlıklı" 1989 tarihli master planını, yeni kalkınma anlayışı doğrultusunda gözden geçirmeye karar vermiştir.

Bu gözden geçirme çalışmasında, istenen bazı sosyal etkilerin sağlanamamasının yanı sıra, birçok fiziksel hedefin gerçekleşmemiş oluşunda da, katılımcılık eksikliği önemli bir unsur olarak görülmüştür. GAP İdaresi yeni yaklaşımında, insanı kalkınma çabalarının merkezine yerleştirmeyi ve plan hazırlığını saydamlık, eşitlik, adillik ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve özel sektörün aktif katılımı konularıyla birlikte ele almayı amaçladığını belirtmiştir.

Bu amaçla:

- Mevcut planda turizm sektör planı içinde bir alt başlık olarak ele alınan kültür varlıklarının korunması konusunun başlı başına bir sektör planına dönüştürülmesi hedeflenmiştir. İdare bünyesinde oluşturulan "Sosyal Planlama Grubu", konunun geliştirilmesi için uzman kişi ve kuruluşların desteğini sağlamaya yönelmiştir.
- Bölge içinde yerelleşme ve halkla bütünleşebilme isteğinin uzantısı olarak, illerde "GAP Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri" (GİDEM) ve "Çok Amaçlı Toplum Merkezleri" (ÇATOM) oluşturulmuştur.
- GAP Bölge Kalkınma Planı'nın yeni vizyon, amaç, hedef ve politikalarını özetleyen bir taslak metin, Nisan-Eylül 2000 tarihleri arasında 9 ilde iki tur olarak düzenlenen 18 toplantı ile bölgedeki kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin görüşlerine açılmıştır. Tutanakları yayımlanan ilk tur toplantılar, daha çok bilgilendirme amacına yönelik olmuşsa da, sağlanan etkileşim sonucunda ilk taslak 21 Ekim 2000'de yenilenmiştir. İkinci tur toplantılarda ise ağırlıkla planın strateji ve önerileri konusundaki görüşlerin alınması hedeflenmiştir. Tutanakları henüz yayımlanmamış olan bu ikinci tur toplantılar çerçevesinde yeniden gözden geçirilecek olan söz konusu GAP vizyon metninin, hazırlanmakta olan sektör ve alt-bölge planlarına da çerçeve oluşturması beklenmektedir.

GAP İdaresi'nin Konuya Yaklaşımı

2010 yılı erimli olarak hazırlanacak yeni Güneydoğu planının 2001 yılı içinde Bakanlar Kurulu onayına sunulması amacıyla başlatılan çalışmalarda, GAP İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanmış olan "GAP Bölgesel Kalkınma Planı: Vizyon, Amaç, Hedef ve Politikalar" metni (21/08/2000, Taslak 2), kültür mirasının korunmasına yönelik olarak şu hükümleri içermektedir:

"Madde 12

AMAÇ: Bölgesel Kalkınma ve Toplumsal Bütünleşmenin Sağlanmasında Kültürel Birikimden Yararlanılacaktır:

Ekonomik, kültürel ve toplumsal içe dönüklüğü yenmeyi hedefleyen Bölge Kalkınma Planı, bunun bireysel ve toplumsal bazda öngörülen değişimlerle mümkün olabileceğini varsaymaktadır. Planın başarısı ve katılımcılığın sağlanması, bölgede var olan kültürel birikimin ve çeşitliliğin dikkate alınmasına bağlıdır.

Bölge halkının geçmişten günümüze gelen üretim ilişkileri ve toplumsal örgütlenmeden kaynaklanan kurumsal bağımlılıkları halen canlılığını korumaktadır. Bu geleneksel üretim süreçlerine göre biçimlenmiş toplumsal-kültürel yapıyı anlamak, bölge kültürel öğelerini kalkınma süreçlerinde motive edici değerler olarak algılamak, katılımın sağlanmasında karşılaşılacak bazı engelleri aşmak için yönlendirici olacaktır.

1.1. Hedefler:

1.1.1. Kültürel çeşitliliğin, geleneksel ve modern değerler aracılığıyla kalkınma planına entegre edilmesi sağlanacaktır.

1.1.2. Sosyokültürel etkileşim alanları geliştirilecektir.

1.1.3. Kültürel hizmetlere erişim kolaylaştırılacaktır.

1.1.4. Bireyi güçlendiren kültürel ve sosyal altyapılar geliştirilecektir.

1.2. Politikalar:

1.2.1. Yeni değerlerin benimsenmesinde ve yerel/bölgesel kültürel yapıların geliştirilmesinde var olan kültür öğelerinden yararlanılacaktır.

1.2.2. Alt bölge, yöre bazında kültürel zenginlikleri tanıtmak için yerel örgütlenmelerin kurulması teşvik edilecek ve bölgeler arası kültürel yakınlaşma girişimleri desteklenecektir.

1.2.3. Bölge ölçeğinde folklorik ve etnografik zenginlikler konusunda bilgi, bilinç ve duyarlılık yaratılacaktır.

1.2.4. Kültür zenginliklerinin turizm potansiyeli değerlendirilecektir.

1.2.5. Bölgede kültür ve sanat etkinlikleri desteklenecek, güçlendirilecek ve yaygınlaştırılacaktır.

Madde 16

AMAÇ: Tarih ve Kültür Varlıkları Korunacak, Kurtarılacak ve Değerlendirilecektir.

İlk medeniyetlerin beşiği olan bölgede, geçmiş uygarlıkların kültürlerine ait zengin kalıntılar bulunmaktadır. Bu tarihi ve kültürel varlıkların korunması, kurtarılması ve değerlendirilmesi; toplumsal, ulusal ve evrensel bir sorumluluk olarak önemini korumaktadır.

2.1. Hedefler:

2.1.1. Bölgenin tarih ve kültür varlıklarının envanteri çıkarılacak ve bu çerçevede bir eylem planı hazırlanacaktır.

2.2. Politikalar:

2.2.1. Bölgenin kültür varlıkları tanıtılacak, korunacak, kurtarılacak ve değerlendirilecektir.

2.2.2. Kalkınma yatırımlarından veya fiziki altyapı projelerinden olumsuz etkilenmesi muhtemel tarihi ve kültürel varlıklar konuyla ilgili yapılacak çalışmaların planlama aşamasında dikkate alınacak, değerlendirilecek, korumaya ve kurtarmaya yönelik önlemler geliştirilecektir.

2.2.3. Ülke ve öncelikle bölge ölçeğinde kültür varlıkları konusunda bilgilendirmeye önem verilecek, bu alanda bilinç ve toplumsal duyarlılık yaratılacaktır.

2.2.4. Kültür varlıkları, turizm ve kentsel hizmetler için değerlendirilecek ve kullanılacaktır."

Uygulanan Çalışma Yöntemi

GAP İdaresi Başkanlığı, yeni planın çeşitli bölümleri için uzman kuruluşlar aracılığıyla geniş bir çevrenin öneri ve eleştirilerini almaya karar vermiş, bu kapsamda "kültür ve tarih varlıklarının korunması" için de Tarih Vakfı'na çağrı yapmıştır.

Tarih Vakfı "GAP Bölgesel Kalkınma Planı: Vizyon, Amaç, Hedef ve Politikalar" metninde ifade edilen yukarıdaki yaklaşımın, Vakfın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yönelik uzun erimli bilimsel çalışma perspektifiyle uyum içinde olduğunu dikkate alarak, GAP İdaresi'nin Güneydoğu Anadolu'da kültür mirası ile ilgili bir raporun hazırlanması için ortak çalışma çağrısını olumlu karşılamıştır. Böylece iki kuruluş arasında 9 Ekim 2000 tarihinde imzalanan ve 27 Ekim 2000 tarihinde yürürlüğe giren sözleşme ile 40 işgününü kapsayan çok kısa süreli bir çalışma başlatılmıştır.

Çalışmanın böylesine kısa bir süre içinde tamamlanması zorunlu-

luğu nedeniyle, 28 Ekim-15 Kasım 2000 tarihleri arasında İstanbul, Ankara, Urfa, Adıyaman, Diyarbakır, Batman ve Mardin'de art arda danışma toplantıları düzenlenmiştir. Zaman kısıtından dolayı bölgenin tüm illerinde toplantı düzenlemesi planlanmamış, Siirt, Şırnak, Kilis ve Gaziantep'ten gelecekler en yakın illere davet edilmiştir. Bu toplantılara, konuyla ilgili resmi kuruluş temsilcilerinin ve uzman kişilerin yanı sıra, bölgeyle ilgili, bölge içi veya dışında faaliyet gösteren ilgili sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılabilmesi için azami çaba gösterilmiştir.

Danışma toplantıları, Tarih Vakfı adına, görevli bir yönetim kurulu üyesinin (Yönetim Kurulu Başkanı İlhan Tekeli, Genel Sekreter Orhan Silier ve Yiğit Gülöksüz) başkanlığı altında gerçekleştirilmiş, ayrıca, GAP İdaresi temsilcileri ve proje ekibi zaman zaman sorulara cevap verip gerekli açıklamalarda bulunmuşlardır.

Toplantılara davet edilenlere gönderilen çağrı yazısında çalışmanın amacı özetlenmiş ve GAP İdaresi'nin yeni vizyonunu ve politikalarını (yukarıda kaydedilen 12. ve 16. maddeleri) kapsayan iki sayfalık bir ek olarak sunulmuş, yazılı görüşlerin toplantıda ya da toplantı sonrasında Vakfa iletilebileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede, Ek 2'de adları verilen 52 kişi yazılı görüşlerini iletmiştir.

Danışma toplantıları sonrasında proje ekibince hazırlanan ilk rapor metni, Tarih Vakfı yöneticileriyle birlikte dar bir grup uzmana da yollanmış ve kendilerinden görüş alınmıştır.

Bu aşamadan sonra gerekli düzeltmeler yapılarak taslak metin elde edilmiştir. 8 sayfalık bir giriş ile 29 sayfalık ana bölümden oluşan taslak metin, aralık ayı başında İstanbul, Ankara, Urfa, Adıyaman, Diyarbakır, Batman ve Mardin'de yapılan toplantılara katılan yaklaşık 300 kişiye 15 Aralık 2000'e kadar görüşlerini belirtmeleri için yollanmıştır. Bu çerçevede, Tarih Vakfı sekreteryasına taslak metin üzerine 19 yazılı görüş iletilmiştir.

Danışma toplantıları için gönderilen çağrı mektuplarında, Tarih Vakfı ile GAP İdaresi arasında yapılan sözleşme gereğince Gaziantep'te, 2-3 Aralık 2000 tarihlerinde genişletilmiş bir danışma toplantısı yapılacağı duyurulmuşsa da, bu toplantı daha sonra İdare'nin isteğiyle zaman kısıtı ve lojistik nedenlerle iptal edilmiştir.

Öte yandan, GAP İdaresi, danışma toplantılarının tamamlanıp rapor taslağına ilişkin yazılı görüşlerin beklendiği bu aşamada, merkezi yönetimin konuyla ilgili üst düzey yetkililerinin ve sınırlı sayıda diğer

uzmanın katıldığı bir toplantıda da taslak metnin tartışılmasını talep etmiş ve ilgili kuruluşları davet etmiştir. 11 Aralık 2000 günü Ankara'da GAP İdaresi'nin evsahipliğinde düzenlenen toplantıya Kültür Bakanlığı'nın Anıtlar-Müzeler ve Halk Kültürleri genel müdürleri ve bazı uzmanları; İçişleri Bakanlığı, Turizm Bakanlığı ve DPT uzmanları; TÜBA, TAÇDAM temsilcileri ve Ankara, İstanbul, Orta Doğu Teknik ve Van 100. Yıl üniversitelerinden öğretim üyeleri katılmıştır.

Danışma toplantılarına davet edilen ve katılanların dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Düzenlenen toplantılara toplam 516 kişi davet edilmiş, 313 kişi bu toplantılara katılmıştır. İllere göre dağılım incelendiğinde, komşu illerdeki toplantılara davet edilmiş olan Siirt, Şırnak, Gaziantep, Kilis ve Batman'dan toplantılara katılımın çok düşük kaldığı gözlenmektedir. Bu kapsamda Diyarbakır toplantısını izleyen günde Batman'da Hasankeyf gündemli ayrı bir toplantı yapılacak olmasının, Batmanlıların Diyarbakır toplantısına katılımını düşürdüğü söylenebilir. Gaziantep ve Kilis'te ise, son toplantının Gaziantep'te yapılacağının önceden duyurulmuş olmasının, bu illerden komşu illerdeki toplantılara katılımın düşük olmasında etkili olduğu düşünülebilir.

Metnin yazımında, proje sürecinde çeşitli aşamalarda ifade edilen görüş çeşitliliğinin mümkün olan en geniş ölçüde yansıtılmasına çalışılması, bu raporun en temel özelliğidir. Danışma toplantılarına konuyla doğrudan ilgili kişilerin, uzmanların, yetkililerin en geniş çapta katılmalarına, katılamayanların görüşlerini yazılı olarak bildirmelerine gayret edilmesi, fikir çeşitliliği ve disiplinler arası bir yaklaşımın sağlanması açılarından son derece olumlu sonuçlar vermiştir. Zaman kısıtları nedeniyle, konuşma sürelerinin sınırlı olması bazen ele alınan konulara yeterli ayrıntıda katkıda bulunulmasına olanak tanımamıştır. Dolayısıyla, ifade edilen görüşlerin bir bölümü genel nitelikte kalmış, diğer bir bölümü ise dayandığı kuramsal çerçeveler yeterince açıklanamadığı için, özel beklenti ve durumlara yönelik olabilmiştir. Yine de, bu toplantılar sonucunda oluşturulan metnin, rapor kapsamında yer alan farklı alt-konular için daha uzun süreler öngörülerek daha ileride yapılabilecek ayrıntılı çalışmalar için çok önemli bir zemin oluşturduğu kanısındayız.

Raporun Kapsamı

Bu raporun ilk bölümünde, Güneydoğu Anadolu'da kültürel mirasının korunmasının önemi kısaca hatırlatılmaktadır. İkinci bölümde,

TABLO 1: DANIŞMA TOPLANTILARINA KATILANLAR
(28 EKİM - 11 Aralık 2000)

Yer	Kapsadığı İller	Tarih	Resmi Kuruluşlar		Üniversiteler		STK'lar		Bireyler		Toplam	
			Davet	Katılım	Davet	Katılım	Davet	Katılım	Davet	Katılım	Davet	Katılım
İstanbul	İstanbul	28 Ekim 2000	9	6	50	6	23	11	56	4	138	27
Ankara	Ankara	2 Kasım 2000	28	23	44	20	10	17	18	1	100	61
	Şanlıurfa	6 Kasım 2000	14	20	4	4	4	14	1	1	23	39
Şanlıurfa	Gaziantep		10	1	2	0	8	0	1	0	21	1
	Kilis		3	1	0	0	4	1	0	0	7	2
Adıyaman	Adıyaman	7 Kasım 2000	12	7	0	0	5	6	0	0	17	13
	Diyarbakır	13 Kasım 2000	18	15	4	10	11	8	2	1	35	34
Diyarbakır	Batman		4	0	0	0	2	0	0	0	6	0
	Siirt		8	0	0	0	0	0	0	0	8	0
Batman	Tüm iller	14 Kasım 2000	31	28	19	6	19	9	11	16	80	59
Mardin	Mardin	15 Kasım 2000	25	28	0	3	12	5	6	5	43	41
Şırnak			8	1	0	0	3	1	1	0	12	2
	Ankara	11 Aralık 2000	14	27	3	3	1	2			18	32
Ankara	İstanbul				5	1	1	0			6	1
	Van+Urfa				2	1					2	1
Toplam			184	157	133	54	103	74	96	28	516	313

NOT: 1) Katılanlar arasında hem resmi kuruluş hem de sivil toplum kuruluşları (STK) adına katılanlar mevcut olup, bu kişiler tabloya resmi kuruluş temsilcisi olarak girmiştir.

bölgede kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesi arayışlarında gözetilmesi önerilen genel yaklaşım ve ilkelere yer verilmektedir. Üçüncü bölüm, danışma toplantılarında dile getirilmiş olan ya da daha sonra iletilmiş olan yazılı görüşler çerçevesinde belirli başlıklar altında gruplanan politika ve önlem önerilerini kapsamaktadır. Dördüncü bölümde ise, öncelikli projelere yaklaşımda GAP İdaresi'nce izlenilmesi önerilen yol ana hatlarıyla ortaya koyulmaktadır. Raporun GAP İdaresi Başkanlığı'na sunulan biçimi, ana metne ek olarak, bir dizi teknik eki, bu arada bazı öncelikli proje alanları üzerine görüşleri de kapsamaktadır.

1. BÖLGENİN ÖZELLİKLERİ

Mezopotamya ya da Verimli Hilal bölgesinin kuzey kesimini oluşturan Güneydoğu Anadolu, uygarlığın çekirdek oluşum yörelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Bölgenin dünya uygarlığının ilk oluşum merkezlerinden biri olması, bölge tarihinin anlaşılmasına kritik bir önem kazandırmaktadır. Bölgedeki kültür varlıklarının korunması konusundaki sorumluluklar, yerel olmanın ötesinde, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutlar taşımaktadır.

Bölgenin ortaçağ kent yapısı son yıllarda hızlanan tahribata karşın - Mardin, Midyat, Hasankeyf vb. örneklerde olduğu gibi- özelliklerini büyük ölçüde korumaktadır. Anadolu'nun diğer kesimlerinde önemli ölçüde yok olmuş olan bu tarihi dokunun korunması, yalnızca bilimsel açıdan değil, aynı zamanda çok önemli bir kültürel-turistik kaynak oluşturacak değerde olması bakımından da önem taşımaktadır.

Bölge, kültürel ve tarihsel önemine karşın, çok az araştırılmıştır. Bölgede uzmanlarca araştırılmamış, keşfedilmeyi bekleyen binlerce kültürel varlık bulunmaktadır. Kültürel mirasın varlıkları bilinen unsurlarının korunması ve değerlendirilmesi, diğerlerinin, bu arada öncelikle yakın erimde tehdit altında bulunanların ortaya çıkarılması ve belgelenmesi kritik bir önem taşımaktadır.

Bölgenin geçmişi, yapılan her büyük çaplı kazının, arkeolojik açıdan birçok bilinmeyeni ortaya çıkarmakta olmasından ve her kazı döneminden sonra uygarlık tarihinin bazı bölümlerinin yeniden yazılmasını gerektirmesinden de anlaşılacağı gibi, çok az bilinmektedir. Özellikle Hallan Çemi, Çayönü, Nevali Çori, Göbeklitepe kazıları, insanlığın ilk büyük aşaması olan neolitik çağ kültürlerinin bilinen kronolojisini 4 bin yıl daha geriye götürmüş ve MÖ 10.000- 6.000 yılları arasında bölgede

TABLO 2 - GAP BÖLGESİNDEKİ TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARININ İLLERE VE GRUPLARA DAĞILIMI - ÖZET BİLGİLER

KOD	AÇIKLAMA	İL									TOPLAM
		Adıyaman	Batman	D.Bakır	G.Antep	Kilis	Mardin	Siirt	Ş.Urfa	Şırnak	
1	Pazar, Çarşı, Bedesten	1	2	7			3		14		27
2	Ağaç		3				11				14
3	Su Yolu, Su Bendi, Su Kemeri, Sarnıç	6		1	2				3		12
4	Arkeolojik Sit	5	4	3	2	10	3	19	48		94
5	Çeşme			20	9	7	8	1	1		46
6	Doğal+Tarihi+Arke.+Kentsel Sit			2				2	2		6
7	Endüstriyel ve Ticari Alanlar			6	7		5	2	3		23
8	Hamam	4		15	14	7	4	3	9		56
9	Han	1		9	20		1	3	10		44
10	Hazine			13				4	3		20
11	Höyük	40	2	38	107		4	93			284
12	İdari Bina, Karakol, Kışla, Hastane Binaları	1	1	12	5	1	6	1	4	31	
13	Kale	6	4	5	6	2	2	2	5	3	35
14	Kasır, Konak, Köşk, Saray, Şadırvan		1	15	1	2	2	1	3	1	26
15	Kaya Mezarları, Kabartma, Anıt	7		1	4	5	4		273	1	295
16	Kentsel Sit				1		2	1	1		5
17	Kervansaray, Otel, Misafirhane			2	1		1	1	4		9
18	Kilise, Manastır	2	1	14	4		11	4	1		37
19	Konut, Konut ve İşyeri	1		162	337	3	269	7	303		1.082
20	Köprü	11	4	15	8	1	4	11	11	3	68
21	Kutsal Alan, Cami, Mescit vd.	35	11	87	47	24	51	42	50	5	352
22	Külliye					1	1		3		5
23	Mağara	2	1	1			14				18
24	Medrese		2	7			5	2	3	1	20
25	Mezarlık, Anıt Mezar, Dolmen	1	2	4	6			6	5		24
26	Müze		2	2		1					5
27	Okul	1		3	3	2	4		2		15
28	Ören Yeri	18	8	26							
29	Tümülüs	14									14
30	Diğer	14	1	10	18	3	2	5	23	4	80
		169	35	452	619	68	418	210	784	18	2.773

varolan eski kültürlerin önemini ortaya koymuştur. Bu kazılarla, bilinen en eski tapınakların, anıtsal heykel ve kabartmaların, karmaşık bir sosyal düzenin ve en eski madenciliğin Güneydoğu Anadolu'da ortaya çıkıp başka bölgelere yayıldığı anlaşılmıştır.

Daha sonraki dönemler için de aynı durum söz konusudur. Örneğin, önceleri yalnızca Güney Mezopotamya'da kurulduğu sanılan kentlerin ortaya çıkışında, Güneydoğu Anadolu'nun özel bir önemi olduğunu, bu bölgede son yıllarda Atatürk/Birecik/Kargamış baraj kurtarma kazıları kapsamında gerçekleşen Hacı Nebi, Hassek, Horum, Lidar, Zeytinlibahçe, Titriş kazıları ile Urfa Tüneli kurtarma alanı içindeki Kazane kazısı açıkça kanıtlamıştır.

Bölgede, yazılı kaynaklara dayanan tarihsel dönemlerde, MÖ 2500'den itibaren, Uruk-Sümer, Akad, Asur, Babil, Mitanni, Hurri, Geç Hitit, Urartu, Kimmer, Med, Pers, Ermeni, Part, Roma, Kommagene, Seleukos, Bizans, Sasani, Arap, Artuklu, Selçuklu, Memluk, Eyyubi, Akkoyunlu, Moğol ve Osmanlı uygarlıklarına ait kültürel varlıklar katmanlar halinde bir arada bulunmaktadır.

Bölge, Güneydoğu Anadolu Projesi master plan verileri temel alınarak tanımlandığında, 9 ilde 3600'den fazla yerleşim birimini kapsayan, yaklaşık 74 bin metrekareye yayılmış çok geniş bir coğrafi alandan oluşmaktadır.

Her ne kadar bölgede Kültür Bakanlığı'nın tescil işlemleri çerçevesinde saptanan, korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı sayısı 2.773 ise de, bu sayının gerçek durumu yansıtmaktan çok uzak olduğu bilinmektedir. Yaklaşıma, tanımlara ve tescil işlemlerinin yapılması için ayrılan her türden kaynakların kısıtlılığına bağlı olarak, korunması gerekli kültür varlıklarının önemli bir bölümünü kapsamadığı uzman çevrelerde genel kabul gören bu tespitlerden tablolaştırılan bazı bilgiler Tablo 2'de özetlenmiştir. Daha ayrıntılı bilgiler ise Ek 4'te verilmektedir.

Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıkları Tescil Fişleri bilgilerinin yeniden gruplanmasıyla elde edilmiş bilgileri kapsamaktadır. İkincil verilerden yararlanılarak tablolaştırıldığı için, kültür ve tabiat varlıklarının gruplanmasında ancak Kültür Bakanlığı uzmanlarınca kullanılan terimlerden yola çıkılabilmiştir.

Bölgede yaşanmakta olan kapalı ekonomiden açık ekonomiye geçiş, uygulanan büyük enerji, sulama altyapı vb. yatırım projeleri ve hızlı-çarpık kentleşme nedeniyle, bir yandan maddi, öte yandan maddi olmayan kültürel varlıklar ciddi bir tehdit altındadır. Son zamanlara kadar tarihsel dokularını koruyan bölge kentleri, nüfus yığılmalarının ve

GAP Projesi'nin getirdiği refah artışından yararlanabilenlerin doğurduğu kentsel rant baskılarıyla büyük dönüşümler geçirmektedir. Bu dönüşüm sürecinde, bir yandan tarihi kent merkezleri üzerinde kimliksiz yapılaşma ve apartmanlaşma baskıları artmakta, öte yandan kentlerin yakın çevresinde doğal ve tarihi çevreyi tahrip eden yapılaşma ve gecekondulaşma olanca hızıyla devam etmektedir. Kentsel alandaki tahribat daha kolayca fark edilirken, kırsal alandaki tahribat, çoğu kez, hiç farkına varılmadan gerçekleşmektedir. Örneğin Harran Ovası'na su verilmesiyle birlikte, höyükler ve düz yerleşme alanlarındaki kültür varlıkları dozer ve greyder gibi iş makinalarıyla dağıtılarak düz tarım alanlarına dönüştürülmeye, daha sonra da sürülmeye başlanmıştır.

Baraj yapımları, bir yandan tehdit oluştururken, diğer yandan kültürel varlıkların ortaya çıkarılması, belgelenmesi, araştırılması için fırsatlar da yaratmaktadır. Bölgede 1968 öncesinde yok denecek kadar az olan arkeolojik kazılar, Keban Barajı'nın yapımı öncesindeki kurtarma çalışmalarıyla hızlanmıştır. Keban'dan sonra Karakaya, Atatürk, Birecik, Karkamış'ta da bilimsel önemi yüksek belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Ancak, bu çalışmalarla kazılabilen ya da belgelenebilenlerin sayısı, hiçbir belgeleme olmaksızın yitirilenler yanında çok sınırlıdır. Örneğin, Keban yüzey araştırmalarında tespit edilebilen 63 yerleşmeden 44'ü arkeolog eli değmeden sular altında kalmıştır. Karakaya ve Atatürk barajlarının su toplama alanı içinde tespit edilen 580 yerleşmeden 552'si belgelenemeden yitirilmiştir. Atatürk Barajı ile yitirilenler arasında Yakındoğu'nun en büyük höyüklerinden (52 m. yükseklikte, 1 km çapında) Samsat da vardır. Halaf, Obeid, Uruk dönemlerinin en büyük yerleşmesi Kommagene Krallığı'nın başkenti, Roma lejyon merkezi ve çok önemli bir ortaçağ yerleşmesi olan Samsat toplam olarak çok kısa süreli ve dar kapsamlı bir çalışma dışında herhangi önemli bir kurtarma operasyonuna konu olamadan sular altında kalmıştır. Birecik ve Karkamış baraj alanlarındaki kayıplar da dramatik boyuttadır. Öte yandan, hiç taranmayan alanlar dikkate alındığında, kaybedilenlerin çapının çok daha büyük olduğu açığa çıkmaktadır.

Bölgenin dar bir kesiminde TAÇDAM tarafından 1990-1993 yıllarında Dr. Guillermo Algaze başkanlığında bir ekibe yaptırılan araştırmada saptanan arkeolojik sitlerin yarısından fazlasının, henüz baraj inşaatına başlanmadan önce, 10 yıl içinde tahrip olduğunun saptanmış olması, karşı karşıya bulunulan sorunun büyüklüğü açısından çarpıcı bir örnektir.

TABLO 3 - GAP KAPSAMINDA BARAJLAR ALTINDA KALAN YA DA KALACAK TESCİLLİ ALANLAR VE ANITLAR

GAP kapsamında barajlar altında kalacak tescilli alanlar ve anıtlar	Höyük	Antik Yerleşim	Tümülüs	Anıt	Kale Mezarı	Kaya	Mezarlık	Köprü
Atatürk Barajı	37	21	4	13	1	1	1	-
Batman Barajı	1	-	-	-	-	-	-	2
Birecik Barajı	7	4	-	1	-	-	-	-
Cizre Barajı	-	-	-	1	-	-	-	1
Çamgazi Barajı	-	-	1	-	-	-	-	-
Çataltepe Barajı	-	-	-	-	-	-	-	1
Dicle Barajı	-	-	-	1	1	-	-	1
Dilaver Barajı	3	-	-	-	-	-	-	-
Garzan Barajı	-	-	1	-	-	-	-	1
Göksu Barajı	2	-	-	-	-	1	-	-
Hancağız Barajı	2	-	-	-	-	1	-	-
Ilısu Barajı	14	-	-	21	1	-	1	7
Kahta Barajı	-	-	-	2	-	-	-	1
Kargamış Barajı	16	-	-	-	-	-	-	-
Kayacık Barajı	1	-	-	-	-	-	-	-
Kemlin Barajı	7	-	-	-	-	-	-	-
Silvan Barajı	1	-	-	-	-	-	-	2
Toplam Sayı	91	25	6	39	3	3	2	16

Kültür Bakanlığı tarafından sağlanan bilgilere dayanan bu tablo Doç. Dr. Neriman Şahin-Güçhan'ın GAP Bölgesi'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu'na (Haziran 1998 Şanlıurfa) sunduğu "GAP Kapsamında Koruma Planlaması İçin Bir Model Önerisi" başlıklı tebliğ metninden alınmıştır.

Bölgenin coğrafi yapısının çeşitliliği, doğal ve kültürel varlıklarının zenginliği önemli bir turizm potansiyeline işaret etmektedir. Buna karşılık, turist ağırlamaya yönelik tesisler son derece yetersizdir. Can güvenliği sorunlarının yaşandığı yıllarda yeni gelişmeye başlamış olan turizm faaliyetleri uzun süre duraklamış ve turizm gelirleri düşmüştür. Bugün ise kontrolsüz bir turizm canlanması yaşanmaktadır.

Bölgede, genelde ve özelde koruma konusunda, yerel ve sivil örgütlenme zayıftır. Buna karşılık, resmi kuruluşların-merkezi yönetimin taşra örgütleri olan valilikler, il özel idareleri, kaymakamlıklar, özellikle de bakanlıklara bağlı (büyük bütçeli, ancak genellikle kültürel ve çevresel etkileri yeterince gözetmeyen) yatırımcı kuruluşlar ile il ve bölge müdürlüklerinin uygulama gücü yüksektir. Uygulama gücünün yüksekliği, çoğu durumda tahrip gücünün yüksekliği anlamına gelebilmektedir. Korumaya yönelik önlemler çoğu kez yatırım projeleri tamamlandıktan sonra, yapım ihalesinin ardından, tanınan kısıtlı sürelerde belgeleme çalışmaları ve kurtarma kazıları niteliğinde gündeme gelmektedir. Bu durum ise çok geç ve etkisiz kalınmasına yol açmaktadır. Ayrıca, kurtarma çalışmaları, çoğu kez, yalnızca kazı ve kaba belgeleme aşamasını içerebilmektedir. Dolayısıyla, genel anlamda "koruma" ve gerektiğinde taşıma uygulamalarının gerçekleştirilmesi bir yana, genellikle, ayrılan zaman ve maddi kaynakların kısıtlılığı nedeniyle, ayrıntılı belgelemeyi bile kapsamamaktadır.

Kısaca, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Kültür Varlıkları Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ve Haziran 1998'de Şanlıurfa'da düzenlenen GAP Bölgesi'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu tebliğlerinde de ortaya konulduğu gibi, Güneydoğu Anadolu'da kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesi alanında yeni bir yaklaşımı, özel, radikal çözümleri zorunlu kılan vahim bir durum söz konusudur.

Bu durumla başa çıkılabilmesi için önerilen ana yaklaşım ve ilkeler ile bazı adımlar bu raporun sonraki bölümlerinde yer almaktadır.

2. GENEL YAKLAŞIM VE İLKELER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kültür mirasının korunması ve değerlendirilmesi konusunda, mesleki çevrelerde ve toplumda, aşağıda özetlenen ilkeler ve genel yaklaşım üzerine yaygın bir ortak görüş bulunmaktadır:

2.1. Güneydoğu Anadolu'da Kültür Mirasının Korunması ve Değerlendirilmesi Alanında, Bölgenin Özelliklerini Dikkate Alan Bir Politika ve Uygulama İle, Kısa Sürede Büyük Bir Sıçrama Sağlanması Olanaklıdır

Güneydoğu Anadolu, bilinen tüm tarih dönemleri boyunca, Anadolu'nun genel etnik, dinsel, kültürel çeşitliliğinin de ötesinde bir zenginlik ve çok katlılık gösteregelmiştir. Bölge, 20. yüzyıl başlarından günümüze kadar önemli nüfus hareketlerine sahne olmuşsa da, bugün Türk, Kürt, Arap, Süryani, Ermeni, Yezidi kimliklerinin yan yana yaşadığı ve bir kültürel bileşim oluşturduğu zengin bir coğrafi alan durumundadır. Bölgenin önemli bir bölümü, dünyanın en eski kentsel yaşam alanlarından birini kapsadığı gibi, aynı zamanda kentsel yaşamın gerektirdiği "çeşitlilik içinde bir arada yaşama" alışkanlıklarına, geleneklerine sahiptir.

Güneydoğu Anadolu, binlerce yıldır barındırdığı bu çok kimlikliliğin sonucu olarak, nereden gelirse gelsin, çeşitlilik ve zenginliğini reddeden yaklaşımlara uzak durmuştur. Önemli kayıplarla da olsa, 1980 ve 1990'lardaki on beş yıllık dönemin aşılabilmesinde ve bugünün dinamizminde, söz konusu mirasın sağladığı derinlik, direngenlik ve beklentiler önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye'nin çağdaşlaşması, demokratikleşmesi, eğitim düzeyinin yükselmesi, yavaş yavaş ve iniş çıkışlarla gelişen bir süreç olmasına karşın, eşit haklı yurttaşlar olarak bir arada yaşama kültürünü birlikte getirmektedir. Dünyaya açılmanın ve Avrupa ile bütünleşmenin de hızlandırdığı bu politik-kültürel değişim, önümüzdeki onyıllarda, bugün tartışılan, hatta tartışılamayan birçok sorunun geride bırakılmasını sağlayacaktır.

Türkiye'yi de, bölgeyi de hızlı değişimler beklemektedir. 2010'ların, 2020'lerin Türkiye'si, bin beş yüz yıldan uzun bir süre bu topraklara egemen olmuş mutlakiyetçi, böl-yönetçi, feodal devlet anlayışlarını da, 18.-19. yüzyılların Batı sömürgeciliğinin müdahalelerine karşı koyma reflekslerini de, 19.-20. yüzyılların çeşitli şoven milliyetçiliklerini de aş-

mış ve Anadolu'nun binlerce yıllık ortak yaşam kültürüne bir üst düzeyde sahip çıkmış, çok daha demokratik, çok daha uyum içinde bir ülke olacaktır.

Bu dönüşümde Güneydoğu Anadolu önemli bir rol oynayacaktır. Bu bölge, ülkemizde çeşitli kimlikler arasında karşılıklı güven ve anlayışın geliştirilmesinde, uyum içinde birliğin sağlanmasında kilit taşı konumundadır.

Bölgenin özellikleri ile Türkiye'nin uyum ve bütünlük içinde kendi geleceğini kurma hakkını ve çağın tüm uygar dünyayı yan yana getiren temel gereklerini birleştiren bir yaklaşımla, bölgenin birçok sorununa olduğu gibi kültür varlıklarının korunup değerlendirilmesi için de köklü çözümler bulunması olanaklıdır.

Demokratik, birleştirici, uygar bir yaklaşım, Güneydoğu Anadolu'da kültür mirasının korunup değerlendirilmesi için, uluslararası, ulusal ve bölgesel kaynakları harekete geçirebilir. Etkin, güven verici bir politika ve uygulama çok büyük mali ve beşeri kaynakların görece kısa süre içinde bölgeye akmasını, bölgenin dünya çapında bir kültür ve turizm merkezi olmasını sağlayabilir. Bu olanağın görülmesi ve bu gerçek şansın değerlendirilmesi, ilgili tüm tarafların, kurumların, görevlilerin temel bir sorumluluğudur.

2.2. Kültüre ve Tarihe, Kaynağına Bakmaksızın, Ortaklaşa Sahip Çıkılması, Uyumlu, Uygar Bir Toplumsal Yaşamın Önde Gelen Bir Gereğidir

Farklılıklar içinde ortak bir yaşamın güçlendirilmesinde maddi ve maddi olmayan kültür mirasının bütününün nasıl algılandığı belirleyici anlam kazanmaktadır. Kökleri hangi uygarlığa, hangi etnik, dinsel, kültürel gruba dayanırsa dayansın, ortak bir mirasın parçalarına sahip çıkılması temel bir yaklaşım kuralı olmalıdır.

İster mimarlık yapıları (evler, dinsel yapılar, köprüler, kaleler vb.), objeler (resimler, kap-kacak, giyim eşyaları vb.), performanslar (kutlamalar, oyunlar, yeme-içme adetleri, zanaatlar vb.), isterse bunların arkasındaki beğeniler, inançlar, kabuller biçiminde olsun, kültürel miras, gündelik yaşam içinde üretilen karmaşık bir bütündür. Onlarca kimliğin iç içe geçmesiyle bu bütün, daha da karmaşık ve daha büyük sayıda tarihsel bilgiyi içermesi anlamında daha da değerli bir nitelik taşımaktadır.

Şu ya da bu tarihsel ve kültürel mirası, belirli bir etnik, dinsel, kültürel kimliğe sahip kişilerin kendileriyle özdeşleştirmeleri ve buna sa-

hip çıkmaları doğal, anlaşılır bir tutumdur. Ancak, bu miras ister Hasankeyf kasabası, Harran evleri, Akdamar Kilisesi, Midyat telkârisi gibi maddi kültür varlıklarını, ister Nevroz şenliği, Delilo oyun-türküsü, sıra gecesi, Gaziantep baklavacılığı gibi maddi olmayan kültür öğelerini kapsıyor olsun, içeriği ve çağrışımıyla tek boyutlu değildir. Çeşitli kültürel miras unsurlarına, dışlayıcı olmayan bir biçimde ortaklaşa sahip çıkılması, şovenizmden uzaklaşmanın, karşılıklı anlayışın ve uyumlu bir ortak yaşamın anahtarıdır.

Türkiye toprakları üzerinde yaşayan farklı grupların -özellikle toplam nüfus içinde görece küçük bir orana sahip olan grupların- kendi kimlikleriyle ilişkilendirip simgesel değerler yükledikleri kültür varlıkları karşısında özel bir duyarlılık gösterilmesi, demokratik bir toplumda, toplumsal dayanışmanın temel gereklerinden biridir. Bu tür kültür varlıklarının korunmasında "pozitif ayrımcılık" yapılması, bunlara özellikle duyarlı davranılması, korunmalarında özel bir titizlik gösterilmesi ise "ayrılıkçılık" eğilimlerini etkisizleştiren, uyumlu bir ortak yaşam şansını artıran bir yaklaşımdır. Simgeleşen kültürel miras unsurları, yalnızca bir grubun değil, ait oldukları ülkenin ve tüm insanlığın da malı oldukları oranda, karşılıklı anlayış ve barışın da simgeleri niteliğini kazanırlar.

Güneydoğu Anadolu'da karşılıklı anlayış ve güvenin gelişmesinde, kültür mirasına saygı ve bölgede yaygın duyarlılıkların ülke çapında ortak duyarlılıklar haline getirilmesi önemli bir unsurdur. Büyük ölçüde iç içe geçmiş ve birçok durumda köklerinden bağımsız olarak yeni bir bileşim oluşturmuş olan kültürel miras, içtenlikle yürütülen ortak bir koruma kollama çabasına konu olduğunda, uzak ve yakın geçmişin birçok yarasının sarılması da olanaklı hale gelecektir.

Türkiye, artık açık ve aktif bir politika ile tarihini ve kültürünü bir karşılıklı anlayış, uyum ve birlik alanı haline getirecek, tarih ve kültüre geniş çaplı bir sahip çıkış ile istikrar ve refahı artıracak birikime sahiptir.

2.3. Çağdaş Bir Kimlik, Etkin Bir Korumacılığı ve Bu Alanlarda Belgeleme, Araştırma ve Eğitime Gerekli Kaynakların Ayrılmasını Gerektirmektedir

Dünyanın her yerinde, teknolojik, ekonomik, sosyal değişim, kültürel yaşamı da değiştirmekte, birçok kültürel öğe ihmal ya da tahrip edilmekte, kaybolmakta, biçim değiştirmekte, başkalaşmaktadır. Bu değişimin bilinçli toplumsal müdahale ile kontrol altına alınması ve kültürel

birikimin değişim içinde geleceğe taşınması anlamında "korumacılık", toplumsal varoluşun önemli bir alanıdır.

Geçmişin doğru ve ayrıntılı bilgisine sahip olarak geleceğin kurulmasına katkı yapma anlamında korumacılık, belgelemeyi ve araştırmayı gerektirir. Kaybolacak, tahrip olacak, başkalaşacak olanlar da dahil olmak üzere, kültür varlıklarının olabildiğince ayrıntılı bir biçimde belgelenmesi, toplumun kendisini daha yakından tanıyarak belleğini oluşturmasının, kendine saygısını geliştirmesinin ve dünyada bilimsel araştırma çabalarına destek olma görevini üstlenmesinin bir parçasıdır.

Yok olması, köklü bir biçimde değişmesi kaçınılmaz olanı bile belgeleyerek ve araştırarak kültürel mirası, toplumu ve dünyayı daha iyi kavrama çabasının, bir toplumun kendi varoluşuna ve sürekliliğine verdiği değerle yakından ilişkili olduğu gözlemle sabittir. Dolayısıyla, tarihiyle ilişkisini kuru ve soyut bir övgü düzeyinde bırakan, yalnızca beylikler-krallıklar-imparatorluklar-milletler arası ilişkilerin yüzeysel bilgisiyle sınırlı bir politik tarihle yetinen ve birliğinin kültürel boyutlarına ilgisiz kalan bir tarih söylemi, sanıldığının tersine, birleştirici olmaktan uzaktır. Böylesine çağı çoktan geçmiş bir yaklaşımın hiçbir kalıcılığa, derinliğe, etkileyiciliğe sahip olmadığı, tersine birçok durumda karşılıklı önyargıları keskinleştirdiği, kimliksizliği yaygınlaştırdığı toplumsal deneyimimizle kanıtlanmıştır.

Dolayısıyla, genel olarak Türkiye'de, özel olarak Güneydoğu Anadolu'da, kültür tarihi, arkeoloji, antropoloji, etnoloji, dilbilim, dinbilim, sanat tarihi, mimarlık tarihi, bilim-teknoloji tarihi, felsefe tarihi vb. alanlarda yapılacak belgelemeler ve araştırmalar, kural olarak, bilinci (farkında oluşu) ve iletişimi, derinliğine etkileşimi geliştiren çabalar olarak büyük değere sahiptir. Bu belgeleme ve araştırmalar, uluslararası standartlara uygun bir biçimde yürütülmeleri koşuluyla, yalnızca bu çalışmaları yürüten bilim insanları açısından değil, Türkiye ve dünyadaki ilgili bilim çevreleri bakımından da önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu alanlara yöneltilecek kaynaklar, yalnızca bilimsel gelişme ve eğitim açısından değil, birçok bakımdan son derece verimli yatırımlar olacaktır. Ülkemizin ve kültürümüzün derinliğine ve etkili tanıtımı, ancak bu tür belgeleme ve araştırmaların üzerine kurulabilir.

Genel olarak Türkiye'de, özellikle de Güneydoğu Anadolu'da, halen, yukarıdaki alanlarda yapılan çalışmalar sayıca çok sınırlı, içerik

olarak da yetersizdir. Bunların büyük bir bölümü yabancı kurumlar tarafından gerçekleştirilmekte, geriye kalanların önemli bir bölümü ise başlangıç çalışmaları olmaktan ya da menkıbelerin, söylencelerin tekrarlanmasından öteye gitmemektedir. Bu durum yalnızca bilimsel çalışmalar alanında değil, gelişkin bir toplumsal kimliğin oluşması bakımından da ağır sonuçlar doğurmaktadır.

Ülkemiz genelinde ve özellikle Güneydoğu Anadolu'da kurulu üniversitelerimizin önemli bir bölümünde tarih, kültür ve korumayla ilgili bölümlerin ya hiç olmaması ya da bu bölümlerin kuruluş koşulları ve maddi kısıtlamalar sonucu, eğitim ve araştırma düzeyinin herhangi anlamlı bir bilimsel üretimi olanaksız kılacak durumda bulunuşu, tarihe ve toplumsal bilimlere yaklaşımın ise çoğu durumda kabul edilmeyecek ölçüde "çağdışı" oluşu hızla çözülmesi gereken büyük bir sorundur.

Tarih ve tarihle ilişkili bilim dallarında var olan durum, temel olarak, şu ya da bu kişi ya da kurumun tek başına sorumlu olmadığı toplumsal bir problemdir. Çözümü de yine toplumsal bir silkinme ile sağlanabilir. Bu türden bir sıçrayış için Güneydoğu Anadolu'da bir başlangıç yapılabilir.

Tarihe, kültüre, bilime gerekli önceliği tanıyan ve dünya kaynaklarıyla desteklenen, eldeki uluslararası çapta uzman kadroların, genç ve dinamik ekiplerin desteğiyle, ülke çapında bir heyecan ve şevke dayanarak yürüttükleri bir seferberlik, bu sorunun görece kısa bir süre içinde aşılmasını sağlayabilir. Böylesine bir seferberlik, gerçekleştirilebilir bir hedeftir; gereği gibi yaklaşılıp örgütlendiğinde, günümüz dünyasının iletişim, bilimsel alışveriş, finansman olanaklarının destekleyebileceği bir makro projedir.

2.4. Güneydoğu'da Tarih ve Kültür Korumacılığı Alanında Sonuç Alınabilmesi, Bu Alandaki Sıçrayışın Ülke Çapında İyileştirmelerin İlk Adımı, Özel Bir Proje Olarak Ele Alınmasına Bağlıdır

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kültürel miras belgeleme ve araştırma çalışmaları, yalnızca kendi konumlarıyla ilgili kısıtlamalardan değil, tüm Türkiye için geçerli olan nedenlerle sınırlı kalmış ve ihtiyaçlarla orantılı olmayan bir etkinlik düzeyine hapsolmuş durumdadır.

Türkiye toplumu her yıl binlerce tarih, arkeoloji, antropoloji, halkbilim, sanat tarihi vb. bölüm öğrencisi yetiştirmekte, ancak bu büyük yatırımı ve üretim gücünü kullanacak bir istihdam alanı yaratamamaktadır.

Türkiye'de arkeolojik araştırmalar, günümüzde tümüyle kabul edilemez düzeyde ve keyfilikte bir müdahaleci-engelleyici bürokratik işleyişe mahkûm edilmiştir. İşlerliği olan bir mesleki üretim ve denetim sistemi oluşturulamamıştır. Toplam yıllık kazı sayısı, son yıllarda biraz artmış olsa da, uluslararası karşılaştırma tablolarında hayli alt sıralarda tutacak kadar az sayıdadır. Çok dar kapsamlı, kısa süreli, küçük bütçeli, düşük verimli çalışmalarla yetinen ve bütün bu sayılara oranla bile çok az uluslararası nitelikte bilimsel yayın üretebilen bugünkü arkeolojik araştırma mekanizması, Türkiye ve bu arada Güneydoğu'nun tarihsel zenginliği karşısında çok yetersiz kalmaktadır.

Arkeoloji için söylenenler, ne yazık ki antropoloji, kültür tarihçiliği, halkbilim, mimarlık tarihi, müzecilik ve konumuzu ilgilendiren belli başlı tüm alanlar için de derece derece geçerlidir. Ülkemizde tarih ve tarihle yakından ilişkili disiplinlerde 1940'lardan beri birikmiş yanlış politikalar, tek tek kurum ve kişileri aşan sonuçlar doğurmuştur. Bu durum, kendini en açık bir biçimde Güneydoğu'ya ilişkin araştırmalarda göstermektedir.

Öte yandan, tüm Türkiye'de 60-65 bin, Güneydoğu Anadolu'da ise sadece 3 bin tescil işlemi içeren bir "envanter"in varlığı, kuşkusuz bir koruma temeli oluşturmaktan uzaktır. Yeterli bir envanter çalışmasını gerçekleştirmenin nasıl başarılabileceği konusunda gerekli ipuçları vardır. Kentsel alanlarda Tarih Vakfı'nın 1993-94'te Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle gerçekleştirdiği -ancak daha sonra mali nedenlerle sürdürülemeyen- Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri Pilot Projesi ile aynı doğrultuda, sanat ve mimarlık tarihçileri ve kent arkeologları seferber edilerek, kırsal alanda ise arkeologların yönetiminde özel saha taramabelgeleme ekipleri kurularak envanterleme alanında bir sıçrama sağlanması zorunludur. Güneydoğu Anadolu, böylesi bir sıçrama için gerekli pilot proje alanı olarak ele alınmalıdır.

Öte yandan, eğitimde, ilköğretimden başlayarak, programa uygarlık ve kültür tarihine yönelik derslerin konulması, öğrencilerin kendi köylerinden, mahallelerinden, yörelerinden yola çıkan ve araştırmacılığa dayanan bir tarih bilincine yöneltilmesi zorunluluğu artık genel kabul görmekte ise de, yıllardır bu alanda önemli bir adım atılmamıştır.

Belgelemede, araştırmada, eğitimde gelinen tıkanıklık ve sistemde köklü bir iyileştirme yapma ihtiyacı toplumsal bilince çıkartılır, yetkili düzeylerde sonuca bağlanırsa çözümün de yolu açılabilecektir. Sorunların büyüklüğünün ve var olan kullanılabilir kaynakların yetersizliğinin gözlerden saklanması yerine, gerçekçi saptamalarla yola çıkan, ce-

saret ve kararlılıkla çözüm yolları üretip toplumu, hatta dünyayı bu çözüme kazandıran inandırıcı yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Bu sağlanırsa, Türkiye'nin coğrafi büyüklüğü dikkate alınarak, kültür mirasının korunup değerlendirilmesinde, Güneydoğu Anadolu'ya, iyi tasarlanmış ve gerekli kaynaklarla desteklenmiş bir ilk uygulama bölgesi olarak yaklaşılabilir. Böylece, Güneydoğu'daki kültür varlıklarının korunması, bu bölgede bilime dayanan bir kültür sektörünün kurulması, giderek Türkiye çapına yaygınlaştırılacak bir büyük projenin ilk bölgesel aşamasını oluşturacaktır.

2.5. Ekonomik Gelişme ve İhtiyaçlarla Kültürel Mirasın Korunması, Birbiriyle Uyumlulaştırılıp En İyi Bileşimin Bulunması Gereken Değerlerdir

Geçen yüzyılın süreç ve tartışmaları ekonomik ve teknolojik gelişmenin tek başına toplumsal ve bireysel mutluluğu sağlamaya yetmediğini ortaya koymuştur. Böylece, teknolojide ve ekonomide sağlanacak gelişmelerle kültürel mirasın bütün boyutlarıyla korunmasının, en iyi bileşime ulaşmak üzere, birlikte ele alınması gerektiği, artık uluslararası kabul görmüştür.

Bugünün dünyasında, özellikle demokratik toplumlarda, teknik ve ekonomik değişimin toplumun kültürel dokusunun, tarihinin tahribi uğruna gerçekleştirilmesi artık düşünülemez ve o ülke yurttaşlarına kabul ettirilmesi olanaksız bir durumdur. Kuşkusuz, bütün ülkelerde de farklı çıkar grupları ve bunların oluşturduğu lobiler vardır ve çoğu kez bu grupların etkinlikleri ve pazarlıkları sonucu belirlemektedir. Ancak, uygar dünyada yalnızca ekonomik, teknik gerekçelerle ve toplumsal denetimden ve kültürel kaygılardan tümüyle uzak bir biçimde şu ya da bu makro kararın alınması dönemi çoktan kapanmıştır.

Türkiye, özellikle 1950'lerden sonra gelişen tarımda mekanizasyon, büyük çaplı altyapı ve sanayi tesisleri yatırımları dönemine paralel olarak, bilime, tarihe ve kültüre geniş çaplı yatırımı gerçekleştiremediği ve duyarlılık geliştiremediği için, son 50 yılda, büyük bir tarih ve kültür mirası kıyımına sahne olmuştur. Tarih ve kültür mirasının korunmasından ve kamu çıkarlarının savunulmasından yana olan grupların, kentsel rant ve büyük çaplı inşaat ve sanayi yatırımlarından yarar sağlayan kesimlere göre örgütlülük ve etkinliklerinin karşılaştırma kabul etmez düzeyde düşük kalışı bu sonucu belirlemiştir. Son yıllarda, bu dengelerde, henüz çok sınırlı da olsa bazı değişiklikler olmaktadır.

Güneydoğu'da ekonomik ve teknolojik gelişmenin büyük bir tarih ve kültür kıyımı pahasına gerçekleştirilmesi, dünyanın, Türkiye'nin ve bölgenin yeni dinamikleri içinde, artık kimsenin kolay kolay açıkça savunamayacağı bir durumdur. Bölgede ekonomik ve teknolojik gelişimde rol alma iddiasındaki tüm aktörlerin tarihsel ve doğal çevreye özen, insan haklarına saygı, ortak görüşlere dayanan bir yaklaşımı temel almak "kısıt"lara dikkat etmeleri zorunluluğu vardır.

Bu zorunluluk, özellikle "büyük proje"lerin, daha tasarım aşamasından başlayarak, tarihsel mirasa da duyarlı, çok yönlü bir çalışmanın ürünleri olmasını gerekli kılmaktadır. İyi projecilik anlamında işin doğası gereği var olması gereken, ancak en hafif bir tanımla "çok eksik" kalan bu duyarlılığın gösterilmediği durumlarda, göze alınması gereken maliyetlerin hiç de azımsanamayacak boyutlarda olacağı, Zeugma-Birecik, Hasankeyf-Ilısu deneyimlerinden de anlaşılmaktadır ve bu maliyetlerin giderek daha da büyüyeceği açıktır.

Yukarıda özetlenen uygar, gelişkin yaklaşımın, doğal olarak, şu dönemde duyarlılıkların yoğunlaştığı Güneydoğu Anadolu'dan başlanarak uygulamalara egemen olması, en iyi bileşimin yanlışlarda ısrar edilmeden ortaklaşa kabul görebilecek çözümlerinaranıp ve bulunması, böylece oydaşma potansiyelimizin dosta-düşmana kanıtlanması son derece önemlidir.

2.6. Büyük Projelerin Toplumsal Meşruiyeti Sağlanmaksızın Uyumlu, Çağdaş Bir Topluma Varılamaz

Son dönemde Birecik ve Ilısu Barajları vesilesiyle başlayan ve uluslararası boyutlar da alan kamusal ilgi yoğunlaşması, Türkiye'de bu alandaki bilinçlenmeyi artırmak, büyük projelerin uygulanmasındaki meşruiyet çerçevelerine ilişkin anlayışımızı geliştirmek bakımından yararlanılacak bir fırsat olarak görülmelidir.

İstanbul Metrosu, Bakü-Ceyhan Boru Hattı ya da otoyol projeleri gibi, barajlar dışında örnekleriyle de karşımıza çıkan büyük projeler iki temel etki yaratmaktadır. Bu projeler çoğu durumda gerçekleştirildikleri yerlerdeki doğal ve tarihi çevreyi önemli ölçüde tahrip etmekte ve yörede yaşayanların sancılı bir süreçle yer değiştirmelerine yol açmaktadırlar. Buna karşın, genellikle önemli toplumsal yararlar sağlama potansiyeline sahip oldukları için, gerçekleştirilmeleri yönünde güçlü bir baskıyı da arkalarına almaktadırlar. Dolayısıyla, büyük projelerin gerçekleştirilmeleriyle yaratacakları yararların ve yol açacakları zararların

bir arada değerlendirilmesini ve kayıpların hakça karşılanmasını da gözeten, olanaklı en iyi bileşimin bulunması zorunludur.

Bu zorunluluğun yerine getirilmesinde yeterli teknik verilerin elde bulunması ve çalışmada ilgili disiplinlerden uzmanların istihdamı kuşkusuz çok önemlidir. Büyük proje alanlarının envanterlerinin yeterli olması ve daha ilk tasarım aşamasından başlayarak tarihsel ve çevresel duyarlılıkla projeye yaklaşılması, elbette temel koşullardır. Türkiye'de sorunların çoğu kez daha bu düzeyden başladığı da bilinmektedir.

Ancak, en iyi bileşimin saptanması yalnız teknisyenlere bırakılamaz. Bu süreç mutlaka büyük projeyle ilgili tüm tarafların demokratik uzlaşmasını da gerektirir. Toplumsal meşruiyeti sağlayan bu tür bir uzlaşma süreci, projenin farklı yönlerini dikkate alan çözümler üretebilmek için, tarafların karşılıklı olarak öğrenmesine olanak vermek zorundadır.

Tüm bu nedenlerle, böyle duyarlı ve bilinçli bir uygulamayı sağlamak için, büyük projelerde, hem devlete, hem sivil topluma, hem ulusal, hem de uluslararası aktörlere önemli roller düşmektedir. Eğer bir miras dünya mirası sayılıyorsa ve ulusal miras, bu mirasın yer aldığı ülkeden bazı sorumluluklar bekliyorsa, uluslararası camianın da kendisine önemli sorumluluklar düştüğünü unutmaması gerekir.

Ne var ki, tarih ve kültür mirasının korunmasında uluslararası camiaya düşen sorumlulukların yerine getirilmesi genel çağrılarla sağlanamaz. Uluslararası ve hatta büyük çaplı ulusal kaynakların harekete geçirilmesi, konuyla ilgili yerel ve ulusal kuruluşların, uluslararası standartta proje geliştirme yaratıcılığını göstermelerini zorunlu kılar. Her şeyden önce bu tür bir yaratıcılık ile inandırıcılığı ve sağlanan kaynakların amaçlarına uygun kullanımının yetkin denetimini birleştirebilen bir mekanizma, amaçlanan çapta sonuçlar verebilir.

Türkiye'nin "zengin" topraklar üzerinde var olması, ona önemli ve çok yönlü sorumluluklar yüklemektedir. Uluslararası camianın saygın bir üyesi olunması, önemli ölçüde, bir yandan ekonomik-teknik gelişme sürdürülürken, öte yandan böylesi koruma ve değerlendirme projelerinde ülkenin üzerine düşenlerin yerine getirilmesine bağlıdır.

Bu kapsamda, GAP Haziran 1998 Şanlıurfa Sempozyumu'nun Prof. Dr. Oluş Arık, Prof. Dr. Mehmet Özdoğan ve Prof. Dr. Gönül Tankut tarafından kaleme alınan sonuç bildirgesinde de belirtildiği gibi, "Birinci derecede arkeolojik ve doğal sit alanı olan, bütünselliğini koruyabilmiş tek ortaçağ kenti örneği Hasankeyf bu özellikleriyle ortaçağ Anadolu kültür sentezinin başlangıç noktasını (ilk adımlarını) temsil eder. Bu nedenle Hasankeyf'in olduğu gibi korunması birincil bir hedeftir."

2.7. Gerçek Katılımcılık, Kuralları Olan, Güç, Ancak Özellikle Orta ve Uzun Dönemde Çok Verimli Bir Süreçtir

Tarihsel ve kültürel mirasın korunmasına ilişkin politikalar geliştirilirken ve uygulanırken katılımcı bir yaklaşımın gerekli olduğu artık bilinmektedir. Ancak, "katılımcı" bir yaklaşımın ne olduğu somutlanmadıkça, bu sıfat kendi başına herhangi bir olumlu anlam taşımayacaktır.

Katılımın ilk akla gelen unsuru, tüm ilgililerin süreçte bir biçimde yer almasıdır. Bu yer almanın kendisi olumlu bir işaret olmakla birlikte, ilgililerin gerekli bilgilere sahip olup olmadıkları ve bilgilerini ortaya koyabilme ve sonuç üzerinde etkili olabilme olanağına sahip bulunup bulunmadıkları katılım sürecinde büyük önem taşır. Yine benzer önemde bir unsur, katılımın belli başlı tüm tarafların dengeli bir biçimde temsiline olanak sağlayabilecek bir biçimde tasarlanıp uygulanmakta olmasıdır.

Özellikle toplumsal örgütlülüğün yeterince gelişmediği koşullarda, katılımcılık sadece bir görünümden ibaret kalabilir. Göstermelik, temsil gücü olmayan kuruluşların katılımıyla, taraflar arasında karşılıklı saygı ve eşitliğe uygun bir temsil düzeyi sağlanmadan kurulacak ilişkilerin etkili, gerçek bir katılımı birlikte getirmesi olanaksızdır.

Türkiye'de 1839'dan günümüze devam eden tüm demokratikleşme çabalarına rağmen, katılımcı yaklaşımlar birçok alanda istisnai olmaya devam etmektedir. Yine de, son 40 yılda başlayan ve son yıllarda sivil toplum kuruluşlarının artan etkinliği ile gelişen olumlu bir süreçten bahsedilebilir. Toplum içinde henüz istisnalar niteliğinde kalsa da, hızla artan devlet-sivil toplum kuruluşları ya da devlet-sivil toplum kuruluşları-özel sektör ortaklıkları, ilk denemelerin doğal olarak taşıdıkları eksiklik ve aksaklıklarına rağmen, gelecek için önemli işaretler vermektedir.

Güneydoğu Anadolu'da tarihsel ve kültürel mirasın korunması alanında GAP İdaresi'nin bu raporun hazırlanmasına temel oluşturan girişimleri, katılımcılığın yeni biçimlerine örnek olma potansiyeline sahiptir.

GAP Projesi'nin 1999 öncesi aşamasında, katılımdan bahsetmek hayli zordur. Proje yöneticisi GAP İdaresi'nin bu eksikliği saptayarak başlattığını ifade ettiği son süreç ise kendi başına son derece ilgi çekici bir denemedir. Teknik bir çalışmayla bir plan yenileme belgesinin hazırlanmasının ardından, bu yeni stratejinin Ekim 2000 öncesinde iki ayrı tur toplantıyla bölgede bu toplantılara katılanların görüşlerine açıl-

ması, olumlu bir adım olmuştur. Ekim-Kasım aylarında Tarih Vakfı'nın devreye girmesi sağlanıp Vakıf'tan hayli geniş bir yelpazeyi kapsayan danışma toplantılarında ortaya çıkan görüşlerden de yararlanarak bir öneri-değerlendirme raporunun istenmesi, yenilikçi, demokratik bir başka adım olarak görülebilir. Danışma toplantılarında katılımcılar da bu adımları umutla karşıladıklarını ifade etmişlerdir.

Sözü edilen adımların ileride ana metin ve kararlarla uygulamaya yansıması durumunda, genel olarak Türkiye'de toplum-devlet ilişkileri alanında, özel olarak tarihsel mirasa sahip çıkılmasında çok önemli bir başlangıç yapılmış olacaktır.

GAP İdaresi'nin devlet kuruluşlarıyla olduğu gibi yerel yönetimlerle ve sivil toplum kuruluşlarıyla sözde kalmayan bir katılımcılık ilişkisi kurarak yetki ve eşgüdüm alanını karşılıklı rıza ile geliştirmesi, uluslararası kuruluşlarla bağlantıyı sağlaması, bölgede daha etkin bir rol oynaması birçok önemli gelişmede anahtar işlevi görebilecektir.

2.8. Türkiye'nin Uyumlu, İşbirliği İçinde Geliştirilen, Sosyal Sermayeyi Artıran Girişimlere Büyük İhtiyacı Vardır

Katılımın sözde kalmaması, sinerjinin sağlanıp, bir "sosyal sermaye"nin oluşturulması anlamında büyük değer taşımaktadır. Bir dönemler benzer düzeylerde ekonomik güce sahip olmalarına karşılık, zaman içinde, birbirinden mertebe olarak farklı sonuçlara ulaşan toplumların incelenmesinden yola çıkılarak geliştirilen "sosyal sermaye", özellikle Güneydoğu Anadolu'ya ilişkin süreçler açısından da geçerlilik taşıyabilir. Bölgede yapılan çeşitli çalışmalarda "ilgi azlığı", "motivasyon eksikliği", "kuşkuculuk ve güven bunalımı" biçimlerinde tanımlanarak ortaya konulan sorunlar gerçek bir güven, katılım ve işbirliğinin sağlanamamasıyla yakından ilişkilidir. Sorunun tarafları arasındaki farkları ve doğal olan bazı çıkar ayrılıklarını unutmadan, daha geniş bir toplum kesiminin sürece katılmasının ortak kazançlar sağlayabileceği birçok durum vardır.

İlk bakışta şaşırtıcı görünse de, Güneydoğu Anadolu, Türkiye'de hiyerarşik, bürokratik "yönetim"den, demokratik, katılımcı "yönetişim"e geçiş için bazı özel avantajlara sahip bir bölgedir. Geçtiğimiz yılların deneme-yanılma süreçlerinden toplumca öğrendiklerimiz dikkate alınırsa, her alanda olduğu gibi, kültür mirasının korunması ve kullanımı alanında da cesaretli dönüşümler için bu bölge uygun bir alandır. Güneydoğu'nun bir kültür ve turizm merkezi haline getirilmesi olanaklıdır.

Nitekim, bölgede bazı uzlaşmalar sağlanmadan tıkanıklıkları aşma-

nın olanaksız olduğu yönünde bir bilinç yaygınlaşmaktadır. Bölgenin birçok ilinde, merkezi yönetim, TBMM ve yerel yönetim açısından, siyasal partiler düzeyindeki temsildeki parçalanmışlık ya da dağınıklık, ancak birçok tarafın birlikte davranması halinde ilerleme sağlanabilmesini olanaklı duruma getirmiştir. En azından bazı alanlarda, bu arada kültürel mirasın korunup geliştirilmesinde, orta ve uzun dönemli çıkarlar temel alındığında, yaygın bir çıkar ortaklığı zemini vardır.

Bölgedeki kültür varlıklarının göçle olduğu kadar, yanlış bir sanayileşme ve yoğun-tarım uygulamaları içinde tümüyle tahrip edilip gitmemesinin sağlanmasında, taraflardan yalnızca birinin katkısı, etkisi, karar vericiliği olumlu sonuçlar almak için yeterli değildir.

Yerel rantlara sahip çıkmak isteyen ve çoğu kere yerel yönetimler üzerinde de geniş etki gücüne sahip olan çevrelerin tam bir hareket özgürlüğüne sahip bulunmaları durumunda elde edilebilecek sonuç Türkiye'nin büyük kentlerindekinden farklı olmayacak, üstelik korunma sorumluluğu ülkenin sınırlarını aşan bir miras, dar görüşlü kararlarla zarar görebilecektir.

Öte yandan, merkezi otoritenin tek karar verici durumda olduğu uygulamaların yerel ihtiyaçları gereği gibi karşılayamadığı, bu mekanizmalar içinde yaratıcı projeler geliştirilemediği de bilinmektedir.

Güneydoğu Anadolu'da sivil toplum kuruluşlarının sayıca az ve örgütsel güç olarak yetersiz oluşu, halk katılımını sınırlı ölçüde de olsa sağlayabilecek kanallara duyulan gereksinimin karşılanamamasını getirmekte, böylece merkezi ve yerel yönetimin bir ölçüde de olsa dengelenmesini zorlaştırmaktadır.

Dolayısıyla, bölgede genişleyen bir demokratik ilişkiler sistemine, katılıma ve ortak çalışmaya, bu arada tarafların birbirini dengelemesine ve denetlemesine büyük gereksinim vardır. Üstelik, ancak bu gereksinim karşılandığı takdirde kullanılabilir kaynaklarda sıçramalar sağlanması olanaklıdır. Bu durum, eğer yarattığı karmaşa aşılabilirse, Güneydoğu Anadolu için özel bir potansiyel yaratacaktır.

2.9. Güneydoğu Anadolu'da Korumacılıkta Merkez-Yerel Dengesi Sağlanmalı, Orta ve Uzun Dönemde Bölgesel Uzmanlık Kuruluşlarını ve Sivil Örgütleri "Yapabilir Kılma"ya Dayanan Bir İlişki Sistemi Geliştirilmelidir

Bölgede tarih ve kültür mirasının korunup değerlendirilmesinde gerçekten katılımcı bir sürecin yaşanması, öncelikle yerel yetkilerle

merkezin yetkileri arasındaki dengelerin kurulması, sivil toplum kuruluşlarına karşı güvene ve "yapabilir kılma"ya dayanan bir tavrın geliştirilmesine bağlıdır. Neredeyse tüm kararların merkezden alındığı bir yapıdan katılım, sinerji, yönetişim doğrultusunda ciddi gelişmeler beklemenin olanaklı olmadığının fark edilmesiyle başlayan bugünkü süreç derinleştirilmelidir.

Türkiye'nin son yıllarda yeniden gündemine aldığı yerel yönetim reformu çabalarından altına imza attığı uluslararası sözleşmelere, merkezi yönetim bakımından bölgede güvenlik endişelerinin eski önceliğini kaybetmesinden turizmin ve ülke, hatta dünya pazarları için yoğun tarımın hızla gelişmesine kadar uzanan birçok unsur, yönetimde yerelliğe ve sivil toplumla ortaklığa daha büyük pay tanınmasına doğru hızlı ve ciddi adımlar atılmasını zorlamaktadır. Türkiye'de merkez ile yerel arasında farklı mekânsal kademelerde dikey ve yatay işbölümünün yeniden düzenlenmesi gerektiği, artık tüm uzman çevrelerin ortak görüşü durumuna gelmiştir.

Kentsel alanlarda anlamlı büyüklüklerde yeniden oluşturulacak "mahalle"lere kimi alanlarda kentsel hizmet birimleri olarak işlerlik kazandırılması, belediye meclislerine mahalle ve STK temsilcilerinin, il bünyesindeki meclislere belediyelerin ve STK temsilcilerinin ve bilim kuruluşlarının doğal üyeler olarak dahil edilerek katılım tabanının genişletilmesi, sorunların çözümünde bölgesel aktörlerin tanımlanması ve yapabilir kılınması, orta ve uzun dönemde daha demokratik, daha verimli bir yönetim sistemini sağlayabilecek arayışlardır.

Ne var ki, özellikle yerel yönetimlerin yeterince güçlenmediği, yeterli uzmanlara sahip olmadığı, yerel tarih bilincinin iyice yerleşmediği, yerel politikada kayırmacılığın etkisini koruduğu koşullarda, yerelleşmenin kültür mirasının koruması alanında olumsuz sonuçlar yaratabileceği de açıktır. Mali gücü artan ve hem merkezi yönetim ve hem de sivil toplum anlamında etkin bir kamu denetiminden uzak olan yerel yönetimlerin tahrip gücünün arttığına ilişkin pek çok örnek bulunmaktadır.

Öte yandan, kültürel mirasın korunmasının en önemli ilkelerinden ikisi, yerinde ve kültürel-insani bağlamı içinde koruma, ancak yerelin gereken önemi kazandığı bir ilişkiler sistemi içinde olanaklıdır. Kendi dedelerinin, ninelerinin mirasına sahip çıkan örgütlü, etkin bir "yerel"in yokluğunda, uzun dönemde merkezi kararlarla yerel mirası korumak olanaklı değildir. Aynı şekilde, ülke çapında beşeri ve mali fonlarla desteklenmeksizin, giderek dünyanın desteğini almaksızın bölge

mirasının korunması alanında ciddi, sürdürülebilir bir çabanın gerçekleştirilemeyeceği de bilinmektedir.

Yukarıdaki saptamalar, kültürel mirasın korunmasında yerel olan ile merkezi olan arasında hassas bir dengenin, ilişkinin ve denetimin kurulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Merkezde oluşturulan sürekli bir kültürel mirasın korunması ve değerlendirmesi programı ve yerel koruma-değerlendirme ve bilinçlendirme çalışmaları birbirlerini besleyip bir bütün oluşturabilirler.

Yerel tarihe, yerel kültürün korunup geliştirilmesine ilgi, birçok durumda öncelikle alt yörelerde de ilgili kentlerde sağlanmaktadır. Yine de ancak bu ilgi ve çabanın ülkenin önde gelen kültür merkezlerindeki bilimsel, kültürel, sanatsal çalışmalarla birleştirilmesi ve verimli bir diyaloğun sağlanması ile büyük çaplı sonuçlar alınabilmektedir. Örneğin, Tarih Vakfı'nın son yıllarda Anadolu'nun çeşitli kentlerinde bağımsız "yerel tarih grupları"nın kurulmasına öncülük ederek, daha sonra bu kuruluşlarla yatay ilişkiler sürdürerek başlattığı çalışmalar, son derece olumlu ürünler ortaya koymaktadır. Yerel tarih sergilerinin örgütlenmesi, yerel koruma kampanyalarının düzenlenmesi, sözlü tanıklıkları kaydetmek üzere bölgesel sözlü tarih seminerlerinin verilmesi, kent müzeleri kurma projeleri üzerinde ortaklaşa çalışılması bu türden etkinliklerdir

Örneğin, Tarih Vakfı'nın Mardin'e ilişkin araştırma ve yayınları, büyük şehirlerdeki genç biliminsanlarının, deneyimli kuruluşların yönlendirmesini alarak, bölgeyle bağlarını koruyan iş çevrelerinin de katkısıyla, yararlı ürünler ortaya konabileceğini kanıtlayan bir başlangıç projesi olmuştur.

Aynı şekilde, Anakültür adlı sivil toplum kuruluşunun Güneydoğu Anadolu'da kadınların haklarına sahip çıkışlarını desteklemeyi ve koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan bir dizi projesi büyük şehirlerle bölge arasında anlamlı bir işbirliğini yansıtmaktadır.

Belgeleme, araştırma ve kazıların eşgüdümü alanında da benzer yönde sonuç veren başarılı bir çalışma, kısıtlı olanaklara rağmen yıllardır sürdürülmektedir. Keban Barajı kurtarma kazılarından bu yana TAÇDAM tarafından yurtiçi-yurtdışı potansiyeli bölgede yürütülen çabalarla birleştiren eşgüdüm süreci ve buna bağlı projeler üzerinde önemle durulmalıdır.

Kısaca, Ankara-İstanbul-İzmir gibi gelişmiş kentlerdeki potansiyelin yerel koruma ve değerlendirme çalışmalarıyla bütünleşmesi, iki taraflı ve çok değerli bir öğrenme sürecini birlikte getirebilmektedir.

Geçen yıl içinde, Türkiye Bilimler Akademisi'nin, Türkiye'de bir kültür sektörünün oluşturulmasının sorunlarını tartışmak üzere başlattığı girişim, yurtdışı bağlantıları da güçlü olabilecek, devletle sivil toplum kuruluşlarını etkin bir biçimde yan yana getirebilecek potansiyeller taşıyan bir başlangıçtır. Türkiye Bilimler Akademisi, özel ve resmi üniversiteler, öteki devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve hatta özel sektör arasında, kendi saygınlığından yararlanarak dinamik bir ortak çalışmayı başlatabilecek kapasitelere sahiptir. İyi örnekleri destekleyen, yaygınlaştıran bir yaklaşımdan ülkemiz ve bilim-kültür yaşamımız çok şey kazanacaktır.

Bölgedeki üniversitelerin büyük çoğunluğunun içinde bulunduğu koşullar, tarih ve kültür mirasının belgelenme, araştırılma ve korunmasında, ilk yıllarda, ana inisiyatifin bölge dışından gelen kuruluş ve uzmanlarda olmasını zorunlu kılmaktadır. Ne var ki, bu ancak geçici bir önlem, bir ilk adım olabilir. Bu ağırlık kaymasını, adım adım köklü bir biçimde değiştirecek yatırımlar ve örgütlenmeleri gerçekleştirerek, orta ve uzun dönemde, "taşıma su" ile dönmeyen, yerel uzmanlık kuruluşlarını geliştiren bir süreç olanaklıdır.

Etkin yerel kuruluşların varlığı ulusal ve uluslararası işbirliğini ortadan kaldırmayacak, tam tersine, bu olanağın gerçek anlamında ve verimli bir rol paylaşımıyla ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Öte yandan, büyük proje yönetimi konusunda devlet bürokrasinin yeni anlayışlara yönelerek ciddi bir biçimde yeniden yapılanmasıyla sözü edilen bu süreçler birbirini destekleyici sonuçlar verecektir.

Güneydoğu Anadolu Projesi ulusal kaynaklarla finanse edilen büyük bir altyapı projesidir. Bu büyük projenin artık bir başka uluslararası büyük projeyle, Güneydoğu Anadolu'da Kültür ve Tarih Mirasını Koruma ve Değerlendirme Projesi'yle atbaşı gitmesi gerektiği ve bunun olanaklı olduğu artık anlaşılmıştır.

2.10. Uluslararası ve Yabancı Kaynak Bulunabilmesi ve Sürekliliğinin Sağlanması Ancak Uluslararası Standart ve Teamüllere Uygun Davranılmasıyla Olanaklıdır

Güneydoğu Anadolu benzeri insan uygarlığının temel bölgelerinde uygulanacak koruma ve değerlendirme projeleri için yerel ve ulusal kaynaklardan daha da büyük bir olanak uluslararası ve yabancı kaynaklardır. Türkiye'nin var olan ulusal gelir düzeyinde ve bütçeden kültüre ayrılan payda önemli bir sıçramanın beklenemeyeceği koşullarda,

Güneydoğu Anadolu'da önemli bir koruma projesinin yaşama geçirilip geçirilemeyeceği oranda, sağlanabilecek dış desteğin çapına bağlı olacaktır.

Uluslararası ilgi ve uluslararası mali desteğin taşıyabileceği önemin büyüklüğü, yakın tarihlerde Zeugma örneğinde görülmüştür. Ancak, bu örneğin de ortaya koyduğu ya da hatırlattığı üzere, uluslararası ya da yabancı kaynaklı kültürel destek, yalnızca bu konudaki standart ve teamüllere uygun davranıldığı durumda alınabilir ve sürekliliği sağlanabilir.

Uluslararası kuruluşlardan, şirketlerden, vakıflardan, yabancı kültürel yardım kuruluşlarından, şirketlerden, vakıflardan ve aile kökleri bölgede bulunan etnik, dinsel, kültürel grupların topluca yaşadıkları kentlerde bu gruplardan sağlanabilecek destek, her şeyden önce uluslararası standartlarda proje üretimine bağlıdır. Nitelikli proje üretilemeyeceği deneyimle belli olan ortamlarda bu çabaya girişilmeden, iş ehil ellere bırakılmalıdır.

Uluslararası kaynak kullanımı, hemen her durumda, ihtiyaç duyulacak toplam kaynağın bir bölümünün ülke içinden sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, büyük çaplı uluslararası kaynak girişi beklenen alanlarda yerli kaynak tutarında radikal bir sıçrayışı sağlayacak önlemlerin alınması gereklidir. Bu, son derece akılcı ve yüksek verimli bir yatırım yapılması anlamına gelecektir.

Kaynak sağlayan uluslararası kuruluş, doğal olarak, belirli bir güveni ve usulünce gerçekleştirilen bir teşekkürü hak ettiği kanısındadır. Yabancı arkeologları potansiyel casus sanan yaklaşım, yabancı destekçiyi potansiyel hırsız yerine koymaya yatkındır. Böyle bir tutum ise en sabırlı ve iyi niyetli bağışçıyı bile kaçırmaya yeterlidir.

Sağlanan desteğin saydamlık ve akılcılık kurallarına uygun bir biçimde harcanması, uluslararası bağış alabilmenin, özellikle de bu bağışların sürekliliğini sağlamanın zorunlu koşuludur. Kaynakların bütçe ve çalışma takvimine göre harcanmaması, öncelikli ihtiyaçlar dururken gösteriş yatırımlarına ya da idari giderlere yöneltilmesi, bağışçı ile kullanıcı arasında krizler çıkmasına ve projenin askıya alınmasına ya da son bulmasına yol açar.

Aynı şekilde, uluslararası destekçi, olanakları içinde elinden gelen desteği yerine getirirken, projenin ardı arkası gelmez bürokratik engellemelerle karşılaşması, bu engellere son verilmesi için sorumluluk sahiplerinin üzerlerine düşenleri yerine getirmemesi de gerçek bir güven

krizine davet çıkartılmasıdır. Projelerin gerçek olmayan ortaklarla, örneğin sivil toplum kuruluşu (NGO) kılığında devlet güdümlü kuruluşlar (GONGO) eliyle yapılması, projelerde görevlendirmelerin ehliyet değil kayırmacılık temelinde gerçekleşmesi benzeri güven bozucu ve harcanan kaynaklarla sonuç alınmasını şansa bırakan tutumlar da, aynı türden sonuçlara yol açar.

Uluslararası destek alabilmek, uluslararası duyarlılıklara daha büyük bir saygı göstermeyi gerektirir. Dolayısıyla, bir yandan uluslararası hukuka, öte yandan zaten ayrıca bu tür hukuk kurallarıyla da desteklenen çağdaş duyarlılıklara sözde değil, özde önem veren bir yaklaşım dünya kamuoyunda anlayış ve saygı görüp desteklenebilir.

Kültürel koruma ve değerlendirme için belirli bir bölgeye ya da proje grubuna gelen her destek, hem yeni destekleri çağırır, hem de zaman içinde aynı kuruluşun ilgisini süreklileştirmesi için bir başlangıç adımı oluşturur. Aynı etki ters yönde de geçerlidir. Kötü başlangıçlar iyi sonuç şansını yok edebilir. Dolayısıyla, ilk büyük çaplı destekçi kuruluşlarla ilişki özellikle önemlidir.

Uluslararası desteğe duyulan ihtiyaç büyükse, eldeki yerel kaynaklar ehil ellerde proje yönetimine ve tanıtımına ayrılmalı ve yukarıda özetlenmeye çalışılan standart ve teamüllere daha da büyük titizlikle uyulmalıdır.

Güneydoğu Anadolu'da kültür mirasının korunması alanında, kararlı, cesaretli ve esnek bir yaklaşımla, önümüzdeki yıllarda, Bölgede ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmenin gereklerine, ülke çıkarlarına ters düşmeksizin, önemli, şimdiye kadar hiç söz konusu olmamış çapta dış fon bulunması olanaklıdır.

3. ÖNERİLER

3.1. Acil, Özel Bir Büyük Projeye Dayanan Köklü Düzenlemeler Gereklidir

Kültür mirası üzerinde yapılan tahribatın geriye dönüşü yoktur ve sorumluluğu çok yüksektir. Bu nedenle tahribat tehlikesinin acil ve büyük çaplı olduğu durumlarda, zararlı uygulamaları durdurup yeni bir yaklaşımla sonuç alabilecek bir büyük acil müdahale operasyonuna gereksinim vardır. Hem merkezi hem de yerel yönetimlerin güçlendiklerinde tahrip güçlerinin de arttığı tespiti göz önünde bulundurulduğunda, kurulacak mekanizmanın merkezi ve yerel yönetimlerin ve sivil

toplum kuruluşlarının birbirini denetlemesine olanak verecek nitelikte olması öngörülmelidir. Böyle bir sistem, ihtiyaç duyulan uluslararası teknik işbirliğinin, ulusal ve uluslararası destek fonlarının bölgeye gelebilmesinin ve fon akışının da zorunlu bir koşuludur.

Kültür varlıklarının korunması konusunda yasal olarak sorumlu ve yetkili olan kuruluş ve mekanizmaların kadro ve mali imkânlarının sınırlılığı, çalışma yöntemlerinin bu sınırlılıkla belirlenmişliği bilindiğine göre, büyük çaplı acil müdahale operasyonu gerektiren koşullar içinde bu kuruluşları suçlayıp beklemeye dayalı bir tutum geçersizdir.

Yeni bir yaklaşımla, merkezi yapının koruma alanında ülke düzeyindeki en üst koordinatör kuruluş olarak en genel ulusal ve uluslararası işlevleri (ulusal planlama, uluslararası iletişim ve kaynak oluşturma, ulusal belgeleme sisteminin denetimi, ulusal kurulların kurulması, ulusal kültür eğitimi ve halkla ilişkiler) gereğince sahiplenmesi; buna karşılık bölgelerde etkin koruma için yetkilerini güçlü bölgesel/yerel oluşumlarla paylaşması ya da bunların denetim mekanizmalarını kurarak yetkilerini tümüyle devretmesi durumunda sistemin işlerlik kazanma şansı olabilecektir.

Diğer birçok uzman kuruluş ve çevrenin yargılarını da paylaşan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kültür Varlıkları Özel İhtisas Komisyonu, hazırladığı raporda, Türkiye'de kültürel varlıkların korunması sorununun mevcut idari ve yasal araçlarla çözülemez olduğunu, bir köklü yeniden yapılanmanın kaçınılmazlığını ve yeni modelin GAP bağlamında nasıl olması gerektiğine ilişkin somut önerilerini bir eylem planı ile birlikte olarak ortaya koymuştur. Söz konusu model, bu raporun da benimsediği bir yaklaşım olarak, "Yeni Bir Örgütlenme ve Katılım Modeli Gerçekleştirilmelidir" başlığı altında ele alınmaktadır.

3.2. GAP İdaresi Koruma Alanındaki Yeni Açılımını Sürdürmelidir

1987 yılında 388 numaralı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş olan GAP İdaresi, Ankara merkezli, uygulayıcı kuruluşlarla karşılaştırılamayacak kadar sınırlı bütçeli bir "yatay" koordinasyon örgütüdür. Bölgedeki yatırımlar konusunda son onaylar merkezi yönetimin ilgili bakanlıklarınca Ankara'dan verilmektedir. Bunun tek istisnası İdare'nin bölge illerindeki imar planları konusunda son onay mercii olmasıdır. Ancak, imar planları ile bütünleştirilmesi gereken koruma planları ile ilgili yetki ve sorumluluklar Kültür Bakanlığı'ndadır. Öte yandan İdare, bölgedeki kaçak yapılaşma konusunda (bu yetkisinin gereği ol-

ması gereken) yeterli izleme olanaklarından yoksun olup, hızla oluşan imar hareketlerini yeterince denetleyememektedir.

GAP İdaresi, tüm yetki ve mali kısıtlılıklarına karşın, bölgesel düzeydeki (sektörler arası yatay koordinasyonu üstlenmiş) tek kurumsal örnektir. İdare'nin 13 yıllık deneyimi, Türkiye'de bölgesel düzeyde örgütlenmenin işlevselliğini, yararlarını, hatta kaçınılmazlığını da kanıtlamaktadır.

Başlangıçta ağırlıklı olarak ulusal ekonomik hedeflere yönelik fiziksel yatırımları koordine eden İdare, zaman içinde vizyonunu geliştirmiş ve kalkınma tanımını, hedeflerini ve politikalarını dünyadaki gelişmeler ve edindiği yerel deneyimler ışığında yenilemiştir. Buna göre, bölgenin kalkınması ekonomik, sosyal, kültürel, mekânsal ve çevre koruma boyutlarıyla entegre bir şekilde ve insani gelişme temelinde, katılımcılık ve sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilecektir. İdare bu yeni anlayışı doğrultusunda yerel koşullara duyarlı, sivil örgütlenmeyi destekleyen ve katılımı davet eden belirli uygulamaları başlatmıştır.

İdare, her ne kadar bir bölgeye yönelik olarak kurulmuş ise de, eşgüdüm hizmetlerini Ankara ağırlıklı olarak vermektedir. 400 personelinden yalnızca 150'si sürekli bölgede çalışmaktadır. İdare'nin diğer yerel birimlerle (illerdeki resmi ve özel kuruluşlar, belediyeler, STK'lar) etkin bir işbirliği içinde, bölgede birçok alanda etkin bir kurum olabilmesi, bir yandan merkezi devlet teşkilatı içinde gerekli yetki devirlerinin yapılmasına, öte yandan, bölge örgütünü köklü bir biçimde güçlendirmesine ve yerel kurum ve kuruluşlarla yakın etkileşim içinde olmasına bağlıdır.

3.3. Bölgede Yeni Bir Örgütlenme-Katılım Modeli En Kısa Süre İçinde Gerçekleştirilmelidir

Katılımcı, sivil inisiyatifleri, özel sektörün ve uluslararası kuruluşların desteğini teşvik edebilecek ciddi bir örgütsel yeniden yapılanmaya acil gereksinim olduğu çok yaygın bir biçimde kabul edilmektedir. Sağlıklı ve katılımcı bir örgütlenmenin yaratılması, koruma konusunda yapılabilecek en kritik iştir ve başlı başına kapsamlı bir proje konusudur. Bu yapılırken dikkat edilmesi gereken öncelikli bir konu, var olan yapı ve süreçlerde zaten etkin olan grupların katılımlarının alınmasının ötesinde, toplumun dezavantajlı, mağdur olmuş, dışlanmış ya da mevcut yapının dirençleri nedeniyle etkin olamayan kesimlerinin katılımlarının sağlanmasıdır.

Geçmişte var olmuş ilişki ve çerçevenin küçük rötuşlarla sürdürülmesine, katılımın sözde bırakılmasına dayanan bir modelin ikna edicilik ve sinerji yaratma şansı yoktur. Katılımcılığın etkin ve yaygın hale getirilmesi zor ve uzun bir süreç olacaktır. Dolayısıyla katılımcılığı teşvik ederken mümkün olduğunca sabırlı ve esnek yöntemlerin benimsenmesi, önyargıları gidermek için öncelikle karşılıklı güven ilişkisinin sağlanması zorunludur.

Koruma konusundaki yeniden örgütlenme gereği çerçevesinde, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu, bölgedeki kırsal alan, yerleşme ve yapı ölçeklerinde gerçekleştirilecek disiplinler arası koruma çalışmalarının eşgüdümü için devingen, enerjik, karar erk ve inisiyatifine sahip, katılım boyutu olan merkezi bir örgütlenmenin gereğini tüm gerekçeleriyle ortaya koymuştur. GAP İdaresi'nin oluşturacağı bir alt örgütlenme içinde, koruma inisiyatifinin de üstlenilmesi pratik olarak geçerli, yasal ve teknik açıdan ise mümkün gözükmektedir. Katılım toplantılarında da dile getirilmiş olan yeni ve güçlü bir bölge kültürel miras koruma yönetimi özlemi doğrultusundaki birçok temenniye çözüm getiren bu modelin ana hatları aşağıdaki gibi düşünülebilir:

• Oluşturulacak yeni örgütsel yapı, temel olarak projelerin özelliğine göre şekillenme esnekliği olan ve bölge ile ilgili koruma kurullarının temsil edildiği bir yönlendirme kurulu ile, projelerin ilgili ortamlarda tanıtımını yaparak kaynak oluşturma görevini üstlenecek bir teknik birimden oluşmalıdır. Bu iki birim, diğer alt birimlerin, bölgesel/yerel resmi ve sivil kuruluşların ve proje yüklenicilerinin eşgüdümünü sağlayacaklardır.

• Bu ikili işleve sahip ve örneğin Güneydoğu Anadolu Kültürel Miras Koruma ve Değerlendirme Merkezi adıyla çalışabilecek yapı, proje yapan değil, içinde korumanın teknik sorunlarına yanıt bulunması, yerel taleplerle uyumlu proje paketlerinin oluşturulması ve eşgüdümü, önceliklerin belirlenmesi, yayın-arşiv oluşturma, kaynak yaratma, kontrol gibi süreçleri tanımlayan bir özel eşgüdüm birimi olarak işlev görmelidir.

• Bu merkez aracılığıyla, en geniş işbirliğiyle ve bürokratiklikten uzak hızlı süreçlerle GAP master planı ile bütünleşmiş, onun ilkeleri ile uyumlu bir GAP Koruma Ana Planı hazırlanıp uygulanmasına geçilmelidir.

• Bu plan hazırlıkları ile eldeki verilerle kültürel varlıkların bölgesel

dağılımını ve acil müdahale/ tehdit alanlarını saptayarak, hızla tamamlanacak bir koruyucu envanter çalışması yan yana sürdürülmelidir.

• Tüm bu süreçte dünya basını dahil olmak üzere, basınla yakın ve sürekli bir ilişki kurulup geniş kamuoyu desteği sağlanmalı, her önemli kriz ve tıkanıklık durumunda kamuoyundan destek alma mekanizmaları yaratılmalıdır.

Bu kapsamda:

(a) Güneydoğu Anadolu Kültürel Miras Merkezi, kültür mirası envanterinin geliştirilmesi (tarama, belgeleme ve yüzey araştırmalarının yaptırılması, tescil işlemleri), kazı-araştırma izinlerinin verilmesi ve öncelikli kazı alanlarının belirlenmesi, kentsel alanlarda tarihi eser restorasyonlarının denetlenmesi ve teşviki konuları dahil olmak üzere bölgede korumayla ilgili başlıca süreçlerde işlerliği olan işbirliği ve yetki devri protokolleri yapılarak etkili ve yetkili kılınmalıdır. Bölgede süregelen tüm kazılar, yüzey araştırmaları, müzecilik çalışmaları, kültür araştırmaları hakkında güvenilir ve ayrıntılı teknik bilgi akışı sağlanarak Türkiye Bilimler Akademisi'nin ve ilgili tüm üniversitelerin periyodik, sistemli ve mesleki denetime elverişli özellikte bilgi edinebilmeleri olanaklı duruma getirilmelidir. Bölge üniversitelerinde koruma, kültür kurumları yönetimi vb. alanlarda kapasite yaratılmasına çalışılmalıdır.

(b) Kültür Bakanlığı'nın uygun bulması ve harekete geçmesi sağlanarak bölgede yetkili iki koruma kurulunun (Adana ve Diyarbakır) bir ortak alt komite kurarak Güneydoğu Anadolu Kültürel Miras Merkezi ile yakın ilişki içinde çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Gerekli teknik ve mali kaynaklar bulunarak, bu kurulların karar mekanizmalarında çok köklü bir hızlanma sağlanmalıdır.

(c) Merkezi ve yerel yönetimlerin bazı uygulamaları (altyapı, yol yapımı, anten kulesi, turistik park vb.) tahribe yol açmaktadır. Merkezi yönetim, yerel yönetim, konuyla doğrudan ilgili meslek odaları ve STK'ların işbirliği ile "yerel kültürel miras gözlem komiteleri" kurulmalı, aynı doğrultuda Tarih Vakfı'nın önayak olmasıyla kimi illerde kurulmuş bulunan "yerel tarih grupları" desteklenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

(d) Gelişkin kapasite ve uzmanlıkta bir STK grubunun koordinasyonu altında, gerekirse yerinde bir birim kurularak bölgedeki kültür ve kültürel miras ile ilgili STK'ların gelişebilmeleri için, "yapabilir kılınmaları" doğrultusunda etkin çaba gösterilmelidir. Bu çalışmalarda, Şanlıurfa'da Valilik ve İl Özel İdaresi desteğiyle çalışmalarını yürüten

ŞURKAV, Mardin'le ilgili olarak büyük kentlerde ciddi bir hemşeri dayanışması örgütü olan MAREV ve bölgede kısa süre içinde kadın ve çocuklara yönelik önemli çalışmalar yapan Anakültür benzeri STK modelleri üzerinde dikkatle durulmalıdır. Bu ve benzeri örneklerin yeni bir aktör olarak etkili olabilmeleri için yapabilir kılınmalarına gereken önem verilmelidir.

(e) Halen fiilen devlet kuruluşlarının, özel sektörün ve önde gelen birkaç STK'nın katılımına açık olan bölgesel danışma çalışmaları, giderek halkın kendisini (bireyleri) kapsamalıdır. Bu amaçla, belli başlı her yerleşme biriminde ÇATOM'lar, halkevleri, meslek kursları, köy enstitüleri, mahalle merkezleri bileşimi bir işlev üstlenmeli ya da örneğin "Halkın Evi" vb. bir ad altında bu tür işlevleri yerine getirecek yeni bir örgütlenmenin kurulup yaygınlaştırılması, ciddi olarak araştırılıp tartışılmalıdır.

(f) Koruma konusunda önemli bir mülkiyet sorunu vardır. Bazı alanlar askeri birliklerin kontrolündedir ve geniş mayınlı alanlar söz konusudur. İnandırıcı bir planlama çalışması yapıldığında Genel Kurmay Başkanlığı ve ilgili birlik komutanlıklarının bu konuda anlayış ve destek göstereceklerine şüphe yoktur. Vakıflar, Kültür Bakanlığı ve özel kişilerin mülkiyetlerinin kullanılma biçimlerinden kaynaklanan sorunlar için, ortaklık anlayışı içinde çözümler üretilmelidir.

(g) Kültür Bakanlığı'nın başlattığı "özel mülkiyetteki sit alanlarının hazine arazileri ile takas edilebilmesi" projesi için Maliye Bakanlığı'nın etkin desteğinin alınması sağlanmalıdır.

(h) Tarihi çevrenin korunması konusunda alınabilecek önlemler için güvenlik kuvvetleri ile ilişkiler zayıftır. Bu ilişkilerin güçlendirilmesi ya da konuya özgü bir kadronun oluşturulmasında ve özel eğitim verilmesinde yarar vardır. GAP İdaresi, doğrudan ya da dolaylı olarak, koruma hukukunu bilen bir eleman grubunun yetişmesini örgütlemelidir.

(i) Tüm bu girişim ve süreçlerde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gözetilmeli kadınların katılımı özendirilmelidir .

3.4. Bölgede Kültürel Mirasa İlişkin Temel Verilerin Toplanmasıyla Hızlı Bir Kültür Envanterinin Hazırlanması Öncelikli İhtiyaçtır

Bölgenin uluslararası standartlarda bir kültür envanterinin oluşturulması, kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesi çalışmalarının öncelikli projesidir ve bu projeye ilişkin ilk yaklaşım önerileri metne ek olarak ayrıca ele alınmaktadır.

Envantere alınacak, korumaya esas kültürel varlıkların tanımı uluslararası ölçülere göre yapılmalıdır. Maddi/maddi olmayan, taşınabilir/taşınmaz kültür ve tarih varlıklarının en önemlileri, kültürel çeşitliliğin zenginlik olarak algılandığı, çoğulcu bir anlayışla ve bilimsel etik ilkeleri çerçevesinde taranarak koruma ve değerlendirme kapsamına alınmalı, bu kapsam adım adım daha geniş bir çerçeveye kavuşturulmalıdır.

Güneydoğu Anadolu kültür mirası envanteri yalnızca resmi kurumlar için değil, tüm ilgili kurum, kuruluş ve uzmanların bilimsel amaçlı kullanımına açık, kolay erişilebilir ve kullanışlı olmalıdır. Envanter, olabildiği yerlerde ve konularda yerel katılımlarla geliştirilmeye açık olarak tasarlanmalıdır. Gelecek kuşakların kendi kültürlerine ilişkin bilinçlendirilmesi ve eğitilmesinin de önemi göz önünde tutularak, envanter hazırlanırken ayrıca bu amaçlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Envanter çalışması, yapıp bitirilen bir kerelik bir iş değil, sürekli geliştirilecek bir bilgi sistemi olarak kurgulanmalı ve Güneydoğu Anadolu Kültürel Miras Merkezi tarafından sürekli yenilenmelidir.

Envanter çalışmasında birinci öncelik, tehdit altındaki alanlara (özellikle barajların ve öteki büyük projelerin etkileme alanlarına) verilmelidir. Bu amaçla en geniş çapta tehdit altındaki alanlar, ilgili kuruluşlarla işbirliği içinde saptanmalı, bu alanlarla ilgili envanter bilgileri sürekli olarak yüzey araştırmaları ve tesciller ile güncelleştirilmeli, kültürel varlıklara yönelik tehdit somut olarak tespit edilmelidir.

Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, belediyeler ve üniversitelerin arşivlerinin (yayın, fotoğraf, belge, doktora, yüksek lisans ve lisans tezleri) derlenmesi için bu kurumlarla protokoller yapılması sağlanmalı, böylece elde edilen orijinal ya da kopyalarla oluşan önbilgiler temel alınarak boşlukların neler olduğu saptanmalıdır. Bu süreçte mimar odaları, ilgili dernekler, vakıflar, bölgedeki ya da bölge dışındaki dinsel kuruluşların (örneğin, Süryani, Ermeni, Musevi kiliselerinin) ellerindeki bilgilerden yararlanılması için kanallar yaratılmalıdır.

1994'te Tarih Vakfı tarafından hazırlanmış ve basımı tükenmiş olan *Türkiye Kent Araştırmaları Bibliyografyası* dışında, bölge illerine ait başlıca kitap, makale ve tezleri bir araya getiren bir kaynak yoktur. Envanterleme çalışmalarının da ilk adımlarından birini oluşturacak olan eldeki Türkçe ve belli başlı yabancı dillerdeki kaynakların olanaklı en büyük sistematik bilgi bankasını ortaya koymak üzere bir "GAP Kültür ve Tarih Bibliyografyası" hazırlanmalıdır.

Bu kapsamda:

(a) Yerleşmelerin isimleri konusunda bir toponimi sorunu olduğu dikkate alınmalıdır. 1960'lardan beri yer adları sürekli değiştirilmektedir. Oysa, yer adı o çevrenin çok önemli bir tarihi mirasıdır; bu değiştirmeye son verilmelidir. Öncelikle bölgenin tarihini yazanlara yardımcı olmak üzere tarih içinde yer adlarının nasıl değiştiğini gösteren bir toponimi araştırması yapılmalıdır.

(b) Bölgede tabelama, işaretleme ve haritalama eksiği giderilmelidir.

(c) Temel folklorik malzeme, halk oyunları, öyküler, yöre türküleri, destanlar ile sözlü tarih kayıtları olabildiğince özgün biçimleriyle toplanmalı; önceden belirlenecek en önemli olaylar ve en önemli kişilere ait fotoğraflar, video ve ses kayıtları envanterin parçası olmalıdır. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü arşivlerinde varolan tüm belgelerin (yazılı belge, ses bandı, nadir eser, video bant, slayt vb.) ve folklor bibliyografyalarının ikinci kopyalarının, araştırmacılara açılarak envanterleme, araştırma ve yayın çalışmaları çerçevesinde bölgede değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

(d) GAP İdaresi, Kültür Bakanlığı ile işbirliği içinde, özel acil bir proje olarak, her ilde uygun korunması gereken bir binayı restore ederek bir bölgesel belgelik ve kütüphanenin kurulmasına önayak olmalıdır. Böylesi bir belgelik ve kütüphanenin zaman içinde bir rölöve belgeliğini kapsaması ve bölgedeki kültür mirasına yönelik araştırmalar alanında uzmanlaşacak bir kültür-koruma enstitüsünün kurulması ve geliştirilmesi için projelendirme çalışmaları başlatılmalıdır.

3.5. Güneydoğu Anadolu'yu Konu Alan Kültür ve Tarih Araştırmaları Özel Olarak Desteklenmelidir

Bilindiği gibi, araştırmalar, veri toplama, çözümleme ve değerlendirme-yorumlama süreçlerini içermektedir. Toplanan veriler, ancak bu süreçle toplumun yararlanabileceği bilgiye dönüşmektedir. Güneydoğu Anadolu'da tarih ve kültür mirası envanterinin oluşturulmasıyla ve çağımızın sağladığı iletişim olanakları sayesinde bölgeye yönelik araştırma etkinlikleri ivme kazanabilecektir.

Korumaya yönelik araştırma ile yalnızca bölgedeki ve bölge dışındaki bilim kuruluşlarında yapılan çalışmalar kastedilmemektedir. Kuşkusuz bu tür kuruluşlarda yapılacak çalışmalar özel önem taşımaktadır. Ne var ki, tek tek herhangi bir kuruma bağlı olarak çalışmayan yerli ve yabancı araştırmacıların, koleksiyonerlerin, amatör tarihçi ve koru-

macıların, meslek kuruluşlarının, konuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının araştırmaya yönelik çalışmalarının teşviki bir zenginlik sağlayacaktır.

Bölgede, bölge kültür mirasına yönelik araştırmacılık her yaşta teşvik edilmelidir. Tarih Vakfı tarafından 1998'de Cumhurbaşkanlığı'nın himayesi altında Türkiye bütününde örgütlenen "Liseliler Yerel Tarih Yarışması" bu yaşta gençlerimizin araştırma kapasiteleri için son derece umut verici sonuçlar vermiştir. Yine *Toplumsal Tarih* dergisinin son yıllar içinde düzenlediği "Gençler Tarih Yazıyor" yarışması büyük ilgi toplamış, üniversite öğrencilerini kapsayan bu yarışma sonunda profesyonel standartlara uygun çok sayıda çalışma elde edilmiştir.

Korumacılık açısından desteklenecek araştırma konuları ve öncelikleri titizlikle saptanmalıdır. Koruma amaçlı araştırma ve saha çalışmalarının talancılıktan uzak, "iz silmeden", bilimsel etik ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmeleri sağlanmalıdır.

Türkiye Bilimler Akademisi ve tek tek üniversitelerle işbirliği içinde uluslararası kuruluşların, bölgeden göçüp yurtdışında ya da büyük şehirlerde yaşayan hemşeri topluluklarının, devletin, özel sektörün ve bölgedeki il özel idareleri ve belediyelerin katılacakları özel bir fon kurularak üniversitelerde Güneydoğu Anadolu'daki kültürel miras ile ilgili araştırmalar yapılmasını ve tez çalışmalarının bu alanda yoğunlaştırılmasını özendirmek için bir program geliştirilmelidir.

Bu kapsamda:

(a) Bölge tarihinin, eskiçağ başta olmak üzere, yeterince araştırılmamış olduğu önemle dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla, bölgede kültürel mirasa ilişkin araştırma açığının giderilmesi için uluslararası kaynaklarla da desteklenecek özel projeler geliştirilmesine çalışılmalıdır.

(b) Yarım kalan kazılar hızla tamamlanmalıdır. Kazı sonuçlarının uluslar arası standartlara uygun yayınlara dönüşmesine özen gösterilmelidir. Kazılarda başarılı sonuç alanlar teşvik edilmeli, bilimsel rekabet sağlanmalıdır. Kazı izinlerinin verilmesinde şimdiye kadar olduğundan çok daha dar alan tanımlamaları yapılmalı, kazılarda ortaya çıkan eserlerin korunmasına yönelik planlama, kaynak ve uygulamaların tanımlanması beklenmeli, kazı sonrasında koruma uygulamalarının denetlenmesi sağlanmalıdır. Kazı ve koruma raporlarının en kısa zamanda yayınlanabilmesi için koşullu, yayın takvimlerini içeren destek sağlanmalıdır. Kamusal kaynaklarla kazılarda elde edilmiş tasnifli maddi

bulguların bir bilgi bankası gibi değerlendirilerek farklı araştırmacılarca yorumlanmasına imkân tanınmalı, bunun için gerekli koşullar hazırlanmalıdır.

(c) Koruma amaçlı müdahaleler tanımlanmalıdır, bu kavramın uluslararası kapsamı dışında keyfi kullanımlara konu olması engellenmelidir.

(d) Uluslararası katkının hedeflendiği koşullarda, artık uygar dünyada izi kalmamış bir anlayışla, özellikle yabancı uzmanların kabul edilemez ağırlıktaki bürokratik kurallarla bıktırılmalarına meydan verilmemeli, kazı izni süreci kolaylaştırılmalıdır. Denetim hızlı, çağa uygun, iyiyi kaçırmayan, tersine daha çok yabancı araştırmacının Türkiye'ye gelmesini teşvik eder nitelikte olmalıdır.

(e) Bölge'ye ilişkin olarak çeşitli disiplinlerden araştırmacı grupları ve tek tek araştırmacılar arasında deneyim alışverişine olanak sağlayacak bir internet ağı geliştirilmesi için özel bir web sayfası, sürekliliği ve yönetim kalitesi için gerekli önlemler alınarak kurulmalıdır.

(f) Bölgeyi ele alan yabancı gezginlerin ve bölgeyle ilgili önemli tarihsel bilgileri içeren yabancı araştırmacıların eserleri seçilip bir dizi halinde Türkçe'ye çevrilmeli, bunlardan yapılacak bir İngilizce derleme bölgenin tanıtımı için kullanılmalıdır.

(g) Yaşanmakta olan dönüşümden etkilenen alanlarda, hem dönüşümü anlamak hem de uyum sorunlarını hafifletmek için sosyal antropoloji araştırmaları yapılmalıdır. Bölgedeki aşiret yapıları ve özellikle de yerleşik hale geldikten sonraki yaşam biçimleri, disiplinler arası bir çalışma ile araştırılmalıdır. Kendi tarihsel yerleşmelerinden ve üretim araçlarından koparılarak yeni ortamlara taşınan insanların ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunları üzerine projeler geliştirilmelidir. Bölgede halkbilim, antropoloji araştırmalarına ve çok zengin olduğu bilinen "kadın kültürü"ne yönelik belgeleme çalışmalarına ve araştırmalara daha geniş olanaklar tanınmalıdır.

(h) Tarih Vakfı'nın Mardin için yayımladığı "kent tarihleri, albümleri ve kültürel gezi kılavuzları" dizisine benzer yayınların tüm bölge illeri içinde yapılması desteklenmelidir. Bu tür çalışmaların bir yandan sözlü tarih derlemeleriyle, öte yandan kentsel arkeoloji araştırmaları ile bütünleştirilmesi sağlanmalıdır.

(i) Yeni yerleşim birimleri tasarlanırken, sosyokültürel dokuyu gözeten, kentin tarihsel kimliğini yansıtan ölçütlere özel yer verilmelidir.

(j) Araştırmacılara, yazarlara, sanatçılara yönelik olarak sık sık kar-

şılaşılan keyfi baskıların kesinlikle ortadan kaldırılması, bölgede çalışma meşruiyetlerinin ve güvenliklerinin sağlanması, kendilerine uygun konaklama olanakları bulmakta yardımcı olunması, vilayet, belediye olanaklarından yararlandırılmaları, bölgenin gereği gibi tanınmasının ön koşullarındandır.

3.6. Bölgeye İlişkin Yatırım Süreçlerinde İnceleme-Planlama Projelendirme-Yapım Adımlarının Korumacılığı Olanaklı Kılması Sağlanmalıdır

Çeşitli yatırımlarda doğal ve tarihi değerlerin korunması bakımından en önemli aşama "inceleme, planlama ve projelendirme" aşamasıdır. Yatırım projelerinin hazırlanmasında bu değerlere duyarlı davranılması pek çok tarihi ve doğal eserin korunmasını sağlayacaktır. Bu amaçla, daha önce üzerinde durulduğu gibi, sahip çıkmanın sağlanmasında korunacak değerlerin yeterli bir envanterinin var olması ve elektronik ortamda kurulacak böylesi bir bilgi bankasının, teknisyenlerin yanı sıra halkın kullanımına da açık hale getirilmesi gerekmektedir. Böylece, hem bu değerlere duyarlı planlama yapılması, hem de halkın yapılanlar üzerindeki denetiminin kurulması için bir teknik altyapı sağlanacaktır.

Bölgedeki tarihi yerleşmelere ait koruma planları disiplinler arası bir yaklaşımla hızla yapılmalıdır. Bu amaçla GAP İdaresi tarafından önce "eylem planı" ile bütünleşmiş bir "koruma ana planı" yapılmalıdır. Güneydoğu Anadolu Kültürel Miras Merkezi bu plan çerçevesinde öncelikle kurtarılacak değerleri saptamalı, alt bölgeler için harekete geçmeli ve GAP Bölge Planı'nda kültürel koruma ana planı ile diğer sektörel planlar arasında uyumun sağlanması için özel ve sürekliliği olan bir çalışma yapılmalıdır.

Bölgeye ilişkin haritalar, özellikle müdahale alanlarındaki haritalar hızla güncelleştirilmelidir. Haritası bulunmayan yerlerin haritaları hızla yapılmalı, önemli bölgelerin hava fotoğrafları çekilmelidir. Bu konuda başlıca teknik üniversiteler ile işbirliği yapılmalıdır.

Tarihi varlıkları tehdit eden yatırımların fizibilite çalışmalarında projenin ekonomik maliyeti çevresel, sosyal ve tarihsel alanların korunması için yapılacak harcamaları da kapsamalıdır. Yap-işlet-devret Modeli çerçevesinde yapımı öngörülen baraj vb. tesislerin yapım sözleşmelerinde korumaya yönelik hükümlere yer verilmelidir. Geçmişte olduğu gibi kurtarma kazılarına baraj yapımının başlamasıyla değil, çok da-

ha önceden kaynak ayrılmalı/yaratılmalıdır. Gerektiğinde, yıllarca süren bu çalışmalara destek olabilecek yabancı ekiplerin de bu fonlardan yararlanması sağlanmalıdır.

Büyük projelerde ekonomik ve sosyal verilerin yanı sıra, doğal çevreye ve kültürel mirasa ilişkin verileri de gözeten çevre değerlendirme çalışmaları (ÇED), mutlaka yetkin kuruluşlara yaptırılmalıdır. Bu çalışmalarda tarihi mirasın korunması açısından alternatifler sunulmalıdır. Var olan tepkiler ve finansman sıkıntılarından dolayı ertelenmiş olan yapım çalışmaları fırsat bilinerek, konunun uzmanlara ve kamuoyuna açık bir biçimde alternatif projeler gözetilerek teknik ve yasal boyutlarıyla tartışılması sağlanmalıdır.

Bu kapsamda:

(a) Birinci derecede SİT alanı olmasına karşın Koruma Kurulu'nda değerlendirilmemiş olan Hasankeyf yerleşmesini ve diğer birçok doğal ve kültürel varlığı sular altında bırakacak, uygulanma arifesindeki Ilısu Barajı projesi acilen Koruma Kurulu'nda değerlendirilmelidir. Hasankeyf sınırlı bir kazı alanı değil, bütün olarak bir tarihi-kültürel miras bölgesi ilan edilip kasabaya ilişkin önlemler bu bütünün yönetimi çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Bu kasaba merkezindeki rölöve, envanter, kazı ve araştırma çalışmalarına halen var olandan çok daha büyük, çok yönlü ve bölgede sürekli çalışacak bir ekiple devam edilmesi sağlanmalıdır.

(b) Kentlerdeki arazi toplulaştırma çalışmaları kültürel varlıkları yok etmektedir. Uygulama imar planlarında, jeolojik veriler gibi, doğal ve kültürel mirasa ilişkin bilgiler de "zorunlu temel bilgi" sayılmalıdır. Bu kapsamda Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca hazırlanmakta olan İmar ve Şehirleşme Kanunu Tasarısı'ndaki uygulama imar planı tanımına doğal, tarihi ve kültürel varlık bilgilerinin (var ise Koruma Amaçlı İmar Planının) de eklemesi sağlanmalıdır.

(c) Koruma alanlarına yaklaşma mesafesinin 1989'da 50 metreye indirilmesi kötü sonuçlar vermiştir. Bir pilot uygulama olarak Güneydoğu Anadolu'da yaklaşma mesafelerinin yeniden gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

(d) Koruma planlarının yaptırılmalarının ötesinde uygulanmalarının güvence altına alınması ve yapım çalışmalarının gereği gibi denetlenmesi gerekmektedir. Sorunun çözümünü sadece yasaklayıcı yetkilere bağlamamak gerekir. Bunların yanı sıra, bu baskıyı azaltmak için ko-

ruma alanlarında yerel yönetimler, STK'lar ve halkın işbirliğiyle başarılı örnekler yaratarak, bu alanların nasıl çekici yaşam alanlarına dönüşebileceğini göstermek yoluna gidilmelidir.

Koruma planları yapılırken sosyal araştırmalara yer verilmemektedir. Rant baskısı altındaki korunacak binalarda yaşayanların düşük gelirli olmaları halinde, bunlara destek olunması için özel projeler geliştirilmelidir. Kentleşmeyle doğan arsa ihtiyacını karşılamak ve koruma alanları üzerindeki baskıyı hafifletmek amacıyla, düşük gelirlilere hitap edebilecek küçük parseller arz edilmeli, yeni cazibe merkezleri oluşturulmalıdır.

3.7. Kurtarma Faaliyetleri İçin Etkin Bir Örgütlenmenin Geliştirilmesi Zorunludur

Türkiye gibi çok zengin tarihe sahip ve bu tarihe ilişkin bilgi ve belgelerin yeterince derlenip tasnif edilmediği gelişme halindeki bir ülkede projelendirme konusunda ne kadar özen gösterilirse gösterilsin, kuşkusuz kurtarma faaliyetlerine duyulan gereksinme ortadan kaldırılamaz. Ancak, yeterli sayıda kurtarma faaliyetleri için açık bir kavramsallaştırmaya ve örgütlenmeye gereksinim vardır. Kültürel mirasa sahip çıkmanın ülkenin gelişmesine engel olduğu yargısının, koruma konusunda atılacak adımlara çok büyük zarar verdiği açıktır. Bu tür bir çelişkinin söz konusu olmadığını kamuoyuna anlatacak belgesel film, dizi yazı ve benzeri bilinç geliştirme programları gerçekleştirilmelidir.

Kurtarma faaliyetleri, karşılaşılan tarihi mirasın niteliğine göre değişen ve kademeli bir biçimde uygulanması gereken çalışmalardır. Bu faaliyetin ilk görevi belgelemedir, dolayısıyla bir projenin gerçekleşmesi sırasında karşılaşılan bulgular mutlaka ayrıntılı bir biçimde belgelenmeli ve elde edilen bilgiler, entelektüel hakları koruyarak, bölgede çalışmak isteyen tüm bilim ekiplerinin yararlanacağı bir bilgi bankasına da konulmalıdır.

Öte yandan, kentsel arkeolojinin Türkiye'de pek az tanınan ve uygulama alanı bulan bir bilim dalı oluşunu dikkate alarak, geliştirilecek pilot araştırma projeleri ve kazılarla bir kentteki yapıların yalnızca tarihin yok olmasına değil, tarihin ortaya çıkmasına da yardımcı olmaya başlaması konusundaki ilk adımlar atılmalıdır.

3.8. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması İçin Özel Bir Alt Proje Geliştirilmelidir

Bilindiği gibi, bölgede korunması ve restore edilmesi gereken çok

sayıda taşınmaz kültür varlığı vardır. Tarihsel sivil mimari örneklerinin, çevre bütünlüğü içinde kimliklerini yitirmeden günümüz koşullarında korunma ve kullanılmaya uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Mimarlık eserlerinin özel ticari kaygılar ya da kamu kuruluşlarının yanlış uygulamalarıyla "restore" edilmek adı altında tahribinin önüne geçilmelidir.

Bu varlıkların korumasının, bazı durumlarda, yerel kuruluşlara ve yerel halka, (özellikle mülk sahiplerine ve korunacak yapılarda yaşayan insanlara) rağmen gerçekleştirilmesinin son derece zor olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, yöre halkına ekonomik ve pratik geçerliliği olan koruma alternatifleri sunulması, örneğin Harran'ın artık içinde yaşanmayan, dolayısıyla uzun süre ayakta kalamayacak kümbet evlerinin nasıl korunabileceğinin somut olarak araştırılması büyük önem taşımaktadır.

Bölgedeki kültürel varlıkları tehdit eden kentleşme, baraj, otoyol, boru hattı, enerji hattı yapımı, yoğun tarım ve kırsal sulama projeleri karşısında, geçen onyıllarda kullanılıp etkisizliği belli olan mekanizma ve önlemlerin dışında, hızlı ve etkin koruma mekanizma ve tekniklerinin geliştirilmesi, tüm çalışmaların uluslararası kaynaklarla da desteklenen bir ana plana bağımlı kılınması zorunluluğu anlaşılmıştır.

Bu kapsamda:

(a) Tarihsel değeri olan taş sokakların asfaltlaşmasının önüne geçilmesi;

(b) Taşınmaz kültür varlıklarının, olanaklı olan ölçüde toplumsal bağlamlarıyla korunmalarının özendirilmesi;

(c) Büyük özel kuruluşlar ve kamu kuruluşlarının, belirlenecek bir süre içinde birer yapıyı kentsel bütünlük içinde, işlev vererek (konukevi, lokal, kütüphane, arşiv vb) ve kaliteli bir şekilde restore ettirmeleri için proje desteği sağlanarak bir kampanya başlatılması;

(d) Tescilli taşınmazlara vergi muafiyeti uygulanması, sit alanlarındaki tüm taşınmazlara (konut, işyeri) korumayı geliştiren emlak ve gelir vergileri indirimi vb. teşvikler sağlanması, tescilli taşınmazların onarımlarında giderlerin bir bölümünün vergiden düşülmesi;

(e) Adıyaman örneğinde olduğu gibi ören yerleri üzerine "orman" veya "piknik alanı" yapılmasının önüne geçilmesi;

(f) Bölgeye ait başka yerlerde bulunan kültür varlıklarının iade edilmesi için uluslararası kampanyalar açılması;

(g) Koruma uygulamaları üzerine yerel üniversitelerin ilgili bölümlerine bilgi verilmesi, bu alandaki araştırma ve uygulamalarda yer alan üniversite öğretim üyeleri ve öteki görevlilerin artırılmasına çalışılması üzerinde durulabilecek bazı önerilerdir.

3.9. Taşınabilir Maddi Varlıkların Korunması İçin Özel Bir Alt-Proje Geliştirilmelidir

Bölgenin birçok taşınabilir tarih ve kültür varlığı, bütünlüğünden kopartılarak yurdun başka bölgelerinde ya da yurtdışında satışa sunulmaktadır. Bu durum, önemli ölçüde "tarihi eser" kavramının yalnızca yüksek kültür ürünleriyle sınırlı sanılmasının ve bu malzemeye sahip çıkacak kurumların varolmamasının sonucudur.

Taşınabilir maddi varlıkların korunması konusu, çağdaş bir müzecilik kavramını da beraberinde getirmektedir. Bölgedeki müzelerin kapsam alanları genişletilmeli, giderek sayıları artırılmalı, bunlarda nitelikli personel istihdam edilmeli, müze envanterlerinin çıkartılması için acilen kaynak sağlanmalıdır.

Bölgedeki müzelerin depolama kapasiteleri artırılmalı, bilgilendirme, koruma, güvenlik ve işletme sistemleri çağdaş olanaklar kullanılarak iyileştirilmelidir. Müzeler pasif niteliklerinden kurtarılıp etkileşimli hale getirilmelidir. Bunlar, bölgenin uygarlık tarihi içindeki yerini, önemini, gündelik yaşam tarihini tanıtmaya, yansıtmaya yönelik ve birbiriyle ilişkilendirilmiş yeni bir anlayış içinde tasarlanmalıdır. Müzeler bilgi-belge merkezleriyle bütünleştirilmelidir.

Bu çerçevede bir koruma enstitüsü ve bölgesel kütüphane ile birlikte güçlü bir GAP müzesi planlanmalıdır. Böyle bir komplekste halk sanatlarının canlı olarak sergileneceği ve eğitim amacına da hizmet edebilecek bir açık hava müzesine de yer verilebilecektir.

3.10. Maddi Olmayan Kültürel Varlıklarının Korunması Bir Alt-Proje İçinde Ele Alınmalıdır

Maddi olmayan değerlerin gelişme ile eklemlendirilmesi da zordur. Bu alanda uluslararası ve ulusal kaynaklarla desteklenen, yaratıcı, özel bir planlama ve uygulamaya ihtiyaç olduğu açıktır.

Maddi olmayan kültür ürünleri olabildiğince belgelenmeli, bunlara ilişkin eğitim ve basın- yayın olanakları yaratılmalı, tarihi ve kültürel zenginliği koruyup gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlayan yerel girişimler desteklenmelidir.

GAP bölgesinde oldukça zengin bir çeşitlilik gösteren bazı yerel zanaatlar yok olmaktadır. GAP İdaresi ve Kültür Bakanlığı'nın bu zanaatları korumak, bu sayede kişilere ekonomik fayda sağlamasına olanak yaratmak amacıyla yerel zanaatların (maden işlemeciliği, bakırcılık vb.) yozlaşmadan yeniden üretimi ve pazarlanabilmesi için 8. Beş Yıllı Kalkınma Planı Kültür Varlıkları Özel İhtisas Komisyonu raporunda tanımlanan model çerçevesinde bir müze kurulması, bu konuda yerel girişimlerin yönlendirilmesi için, Kültür Bakanlığı'nın ürün pazarlama ve kurs desteklerinin yanı sıra proje paketleri geliştirilmesi gereklidir.

Bu kapsamda:

(a) Korunması özellikle güç olan maddi-olmayan kültür varlıkları konusunda bilimsel araştırmalara, derlemelere destek olunması;

(b) Bölgenin değişik yerlerinde etnografya müzeleri kurulmasının teşvik edilmesi;

(c) Bölgesel oyunları ve türküleri en geniş kapsamı içinde araştırıp, öğrenip öğretmeye yönelen güçlü bir GAP halk dansları topluluğu ve GAP halk türküleri topluluğu kurulması; bölge üniversitelerinde halk müziği ve halk oyunları bölümleri açılması;

(d) Bölgede tiyatro, sinema, resim, fotoğraf, edebiyat vb. sanatsal etkinliklerin özendirilmesi, olanaklı olan durumlarda bunların kültürel mirasın belgelenmesi ve geliştirilmesine yöneltilmesi üzerinde durulmalıdır.

3.11. Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması İçin Büyük Çaplı Ek Finansman Kaynakları Aranmalı, Var Olanlar Harekete Geçirilmelidir

Genel olarak, kurtarma, koruma, bu bilincinin yaratılması, tanıtma ve turizm altyapısının geliştirilmesi önemli finansman kaynaklarını gerektirmektedir. Güneydoğu gibi çok önemli tarihsel zenginliklere sahip bir alanda devlet kuruluşları ne kadar çok kaynak ayırırsa ayırsınlar bu yetersiz kalacaktır. Dolayısıyla, uluslararası kuruluşlardan bölgede yaşayan girişimcilere, bölgenin yurtiçinde ve yurtdışında başka yerlerde yaşayan sakinlerinden halen bölgede yaşayan halka kadar tüm grupların, para, emek ve zaman olarak kaynaklarının bir bölümünü tarihi, kültürel miras koruyup geliştirmeye ayırmasının yollarının bulunması gerekmektedir.

Kuşkusuz böyle bir amaç için kaynak ayırmak, önce önem vermeyi

gerektirir. Bu nedenle de bilinçlenmenin sağlanması, yerel, ulusal ve uluslararası medyanın desteği özel bir değere sahiptir.

Koruma ve geliştirme için kullanılabilir kaynak olanaklarının artırılması için işlevsel bir yeniden örgütlenme ve koruma ana planına uygun olarak üretilecek "iyi" projeler kilit önemdedir. Örgütlenme tamamlanıp koruma ana planına göre katılımcı bir anlayışla hazırlanacak proje paketleri için bir tanıtım kampanyası eşliğinde iç ve dış kaynak arayışlarına girişilebilir. Bu kapsamda Avrupa Birliği, uluslararası koruma kuruluşları, Dünya Bankası, yerli ve yabancı STK'lar, yerli ve yabancı üniversiteler ve araştırma kuruluşları, bu konuda bir yönetmeliği yıllarca önce hazırlamış olan Toplu Konut İdaresi, 8 yıllık Eğitim Projesi Fonları vb. pek çok kaynağın tanımlanmış somut projeler için kullanılması için girişimler yapılabilir.

Bu kapsamda:

(a) Her türlü yatırımcı kurum ve kuruluşun olumsuz bir biçimde etkilediği, değişimine ya da yok olmasına yol açtığı kültür ve doğa varlıklarıyla ilgili olarak gerekli araştırma, belgeleme, yayın ile koruma önlemleri, taşıma giderlerini karşılamak zorunda bırakılması;

(b) Başta barajlar olmak üzere kültürel mirası olumsuz yönde etkileyen büyük projeler yapan şirketlere ilgili bölgedeki koruma etkinliklerinde kullanılması koşuluyla özel bir "koruma vergisi" konulması;

(c) Kentsel rantın bir bölümünü korumaya aktarabilecek ve belediyeleri aktif koruma görevlerine zorlayacak yeni mekanizmalar yaratılması;

(d) Kültürel mirasın korunmasına ilişkin acil müdahaleler için il özel idarelerinde bir fon ayrılması;

(e) Cirosu belirli bir düzeyin üzerinde olan kuruluşlardan "kültürel miras koruma vergisi" alınması ya da bu tür kuruluşlara bölgede, saptanacak bir sürede tarihi bir yapıyı restore edip kamusal kullanıma açma yükümlülüğü getirilmesi;

(f) Kültürel mirasın korunması alanında büyük çaplı harcamalar yapan kuruluşlara belirli bir oranda vergi indirimi sağlanması;

(g) Müze gelirlerinin ait oldukları müzenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere harcanması için gerekli yasa tekliflerinin hazırlanması

üzerinde çalışılması gereken önerilerdir.

3.12. Kitle Eğitimi ve Özel Eğitim Koruma Seferberliğinin Ayrılmaz Birer Parçasıdır

Korumanın gereğince yapılabilmesi doğal ve tarihi değerlerin envanterini tasarlayacak, envanteri zenginleştirecek ve kullanılabilir hale getirecek disiplinlerarası saha araştırmaları, kazılar ve sosyal araştırmalar yapabilecek niteliklerde kadroların yetiştirilmesini gerektirmektedir.

Ancak, bu alandaki yetişme sorununu bir üniversite eğitimi sorununun ötesinde, daha geniş bir tabanda uygulama içinde yetişme sorunu olarak görmek gerekir. Burada sivil toplum kuruluşlarına kampanyalar yürütmek, yeni modeller geliştirmek, bu modellerin geliştirilmesinde ortaklar olarak yer almak gibi çok yönlü görevler düşmektedir.

Korumaya ilişkin eğitimi sadece yöneticilerin ve halkın bilinçlenmesi doğrultusunda düşünmek yetersiz kalacaktır. Taş işçiliği, telkâri ustalığı vb. örneklerinde olduğu gibi, korumanın gerektirdiği eski üretim bilgilerinin üretilmesine olanak veren yaygın eğitim faaliyetlerinin örgütlenmesine önem verilmelidir. Unutulmuş yapı teknikleri ve malzemeler konusunda eski yapı ustalarıyla görüşülerek restorasyon teknikleri geliştirilmeli, iş edinme programlarıyla yapı ustaları yetiştirilmelidir.

Eğitim etkinliklerinin gereğince ele alınabilmesi için kültürel miras koruma ana planı öngörüleriyle uyumlu bir "koruma eğitim planı" da hazırlanmalı ve eğitim proje paketleri bu plan doğrultusunda teşvik edilmelidir.

Bu kapsamda:

(a) Vali, kaymakam, belediye yöneticileri, güvenlik yetkilileri gibi yöneticilerle ve yatırımcı kuruluşların üst karar noktalarında bulunan görevliler için kültür varlıklarının önemi konusunda özel eğitim (konferans, seminer, gezi vb.) programları düzenlenmesi; yönetici yetiştiren kurumların (siyasal bilgiler fakülteleri, polis akademileri vb.) müfredatında kültür mirası ve korunması derslerinin yer almasının sağlanması;

(b) Koruma bilinci için ilköğretimden başlayarak ve her düzeyde eğitim yapılması için Milli Eğitim Bakanlığı'na öneri götürülmesi;

(c) Kadın ve çocukların "çekincesiz ve sorunsuz" yararlanabilecekleri "kültür merkezleri" oluşturulması; kadın, çocuk ve gençlerin ören yeri, müze vb. yerlere gitmelerini sağlayacak özel programlar oluşturulması;

(d) Okullar ve toplum merkezlerinde olağan ders programlarının

görsel-popüler kültür etkinlikleri ile bütünleşebilmesi, bu kapsamda öğrencilerin yöre kültürüne yönelik araştırıcı yeteneklerinin geliştirilmesi için projeler yapılması;

(e) Yazarlar, sanatçılar ve medya mensupları ile yakın ilişki kurularak kendilerine bölgeyi gezmeleri için özel olanaklar; dikkatle ele alınması gereken önerilerdir.

3.13. Doğru Planlanmış ve Doğru Kavramlarla Yürütülen Bir Turizm ve Tanıtım Çalışması Korumayı Tamamlayabilir, Destekleyebilir

Bölgede turizmin geliştirilmesi, koruma amaçlarına erişebilmek için önemli bir araç olarak görülmektedir. Turizm sayesinde sağlanacak gelirler korumanın sahiplenilmesi için de önemlidir. Kültür varlıkları, bölge halkının yararı, kentsel hizmetler ve amaca aykırı olmadığı durumlarda turizm için değerlendirilmeli ve kullanılmalıdır.

GAP İdaresi 2010 yılı erimli "GAP Bölgesi Turizm Sektör Planı" hazırlamaktadır. Öte yandan Turizm Bakanlığı da 2020 yılı erimli "GAP Bölgesel Turizm Geliştirme Planı" hazırlamıştır. Koruma konusuyla yakından ilişkili, ancak iki farklı bünyede yürütülen çalışmaların GAP İdaresi tarafından koordine edilerek kaynakların en akılcı biçimde kullanılması sağlanmalıdır.

Dolayısıyla:

(a) Bölgede koruma ile birlikte kazanma ve kullanmayı da sağlayacak yöntemler geliştirilmesi, bu yöntemlerin katılımcı, inandırıcı, somuta indirgeyici olması ve gerekli eğitim altyapısı ile bütünleştirilmesi;

(b) Bölgenin ve bağlı illerin kültür ve tarih değerlerini tanıtan, turistlere yönelik İngilizce ve Türkçe özel bir "GAP turizm ve kültür rehberi", bir dizi belgesel film ve CD hazırlanması;

(c) Uluslararası ve ulusal medyanın, en önde gelen yabancı turizm kuruluşlarının özenle belirlenmiş seçkin temsilcilerine ehil kuruluşlar tarafından örgütlenmiş, bölgenin kültür mirasını tanıtıcı geziler düzenlenmesi, ayrıca dış tanıtım ve yerel sergileme modelleri üzerinde durulması;

(d) Yurtdışındaki turizm fuarlarında bölge halk oyunlarını, yemeklerini ve müziğini çeşitliliği ve bütünlüğü içinde tanıtacak etkili katılımların uzman kuruluşlarca projelendirilmesi;

(e) İnanç turizminin 2000-2001 yılı ile sınırlı olmayan önemli bir po-

tansiyel olarak taşıdığı değerin kavranıp bu alandaki ciddi, kültür ve tarih mirasının korunup geliştirilmesine yardımcı girişimlerin desteklenmesi;

(f) Bölgede yeni turizm meslek okullarının açılması, her düzeydeki okulda ve halk eğitim merkezlerinde kültürel miras ve turizm birlikteliğini ele alan dersler verilmesi, yerel medya kuruluşlarının bu çabaları desteklemesi;

(g) Medyanın, bu arada TRT-INT'in bölgeyi tanıtıcı yayın yapmasını özendirmek üzere, GAP Kültürel Miras Koruma Merkezi'nin bölgede kültürel mirasın tanıtımını koordine edecek bir iletişim biriminin bulunması sağlanmalıdır.

4. ÖNCELİKLİ PROJE GELİŞTİRMEDE VE PROJE SEÇİMİNDE ÖNERİLEN STRATEJİ

Yukarıda sıralananlar ve benzeri çok sayıda öneri başlığının (ya da niyetin) uygulama konusu yapılması için, önce derinlemesine incelenmesi, bir ihtiyaçlar ve iç bağlantılar sisteminin geliştirilmesi ve gerçek projeler haline getirilmesi gerektiği bilinmektedir. Bu, uzun, nitelikli eleman ve kaynak gerektiren bir süreçtir.

İlk adım olarak inceleme, planlama ve projelendirme konularında GAP İdaresi'nin, belirli proje niyetlerini kendi olanakları ile projelendirmesi, bunun ötesinde Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi resmi kuruluşlarla Tarih Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarından destek alarak projelendirme çalışmalarını yaygınlaştırılması düşünülebilir.

Projelendirme çalışmalarında, önceden hayli ayrıntılı bir biçimde saptanmış bir formatın İdare'ce belirlenip duyurulması, gerek kurum içinde yapılanların birbirleriyle uyumlulaştırılması açısından, gerekse kuruma gelecek önerilerin kolayca işlem görebilmesinin sağlanabilmesi açısından yararlı olacaktır. Eğer İdare, kendisine gönderilecek projelerin ilk aşamada birer önproje olarak hazırlanmasını, ancak seçilmiş bir grubun ayrıntılı projesinin istenmesini daha işlevli buluyorsa, bu durumda, ilki birkaç sayfalık kısa önerileri, ikincisi proje dosyalarını içeren iki ayrı formatın hazırlanması ve tüm ilgililere duyurulması düşünülebilir.

Belirli bir alanda, özellikle GAP'ta kültürel miras alanında yüzlerce proje düşüncesinin ya da projenin ortaya konulması olanaklıdır. Ne var ki, kaynakların sınırlılığı karşısında bu tür bir yaygın çabanın özendiril-

mesi olanaklı olmayacaktır. Bunun yerine, proje hazırlayabilir kuruluşlar ile teknik yardım, parasal destek sağlayabilecek ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında, belirtilen hedeflere yönelik olarak eşgüdüm sağlaması ve yaratıcı-verimli öneriler karşısında sağlanan kaynak miktarı arttıkça talep edilen ya da üretilen proje sayısının da mertebe olarak artırılması geçerli bir öneri olabilir.

Dolayısıyla, önce görece az sayıda proje konusu ile projelendirme çalışmalarına başlanması, bunların tartışılması, kaynak bulabilmesi için ilişkiler ağının seferber edilmesi, sonra yeni bir ihtiyaçlar ve kaynaklar listesine ulaşılıp yeniden tartışma açılması, kaynaklarla önerilerin dengelenmesi modeli, büyük bir boşluğun ortaya çıkmamasını birlikte getirebilir. Bu modelde İdare, belirli temel ihtiyaçlara, kurallara, formata uygun proje önerileri için bir cins "kolaylaştırıcı" işlevini görmüş olacaktır.

Zaten, proje geliştirilmesinde sorumluluk salt GAP İdaresi'ne ve devlet kuruluşlarına ait de değildir. Resmi kuruluşların yanı sıra, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının ve bireylerin bu önerileri, becerileri ve kapasiteleri kapsamında, olanaklı ise proje ortaklıkları oluşturarak, gerektiğinde ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak bir bilgi ağına katılmaları, çeşitli yaratıcı düşünceleri hayata geçirmek için gayret etmeleri de doğru olacaktır.

Proje üretimin geliştirilmesi, özellikle yerel temelli proje yazımının özendirilmesi planlanıyorsa, ilgili taraflara proje üretiminde katılımcılık, birlikte sorun çözme ve demokratikleşmenin gereklerini, önemini vurgulayan bir proje geliştirme ve yönetme eğitim programı da düşünülebilir.

GAP İdaresi için, kültürel miras alanında en akılcı olan stratejinin, hazırlanacak koruma ana planı çerçevesinde örgütlenmek, katılımcı bir yaklaşımla oluşturulacak projeleri ve bunların önceliklerini belirlemek, bu doğrultuda sınırlı beşeri ve mali kaynakları, sonuçları kısa dönemde alınabilecek pilot uygulamalara yoğunlaştırmak, hızla başarı kazanmak ve edinilen deneyimin değerlendirilmesi ve tanıtımı ile başarılı modelleri yaygınlaştırmak olduğu kanısındayız.

Dolayısıyla, İdare açısından, belirli işlerin bünyede yapılmasından çok, bölge düzeyinde "yaygınlaştırılabilir" -ki yaygınlaştırılabilir olma kendi içinde katılımcılığı gerekli kılmaktadır- pilot projelerin saptanması, doğru tasarımlanmasının sağlanması, kaynak yaratılmasının kolaylaştırılması, uygulanmanın yakından izlenmesi, değerlendirilmesi ve tanıtımı önem kazanmaktadır.

GAP'TA TARİHİ MİRAS DANIŞMA ÖN TOPLANTISI I

28 Ekim 2000 DARPHANE, İSTANBUL

KATILIMCILAR

Safiye Akdağ: (Araştırmacı; Hasan Hayri Alkan: (Araştırmacı); Çağatay Anadol (Tarih Vakfı Yayın Bölümü Koordinatörü); Ayda Arel (Sanat Tarihçisi, Emekli Öğretim Üyesi); Cengiz Bektaş: (Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı, Mimar); Ayşe Çavdar (Tarih Vakfı Basın Sorumlusu); Alim Çopuroğlu (GAP İdaresi); Filiz Doğanay (Sosyal Antropolog, GAP İdaresi Danışmanı); Dr. Tarık Ziya Ekinci (Eski Parlamenter, Demos Kurucu ve Yöneticisi); Cem Ertür (Tarih Vakfı Projeler Bölümü); Cengiz Eruzun (Mimar Sinan Üniv. Öğr.Üyesi); Ayşe Erzan (İstanbul Teknik Üniversitesi Fizik Bölümü Öğretim Üyesi); Murat Gökdemir (İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi); Hasan Kaya (Araştırmacı); Muhsin Kızılkaya (*Yeni Gündem, Yeni Binyıl* Yazarı); Görkem Kızılkayak (ÇEKÜL Vakfı); Oya Köymen (Boğaziçi Üniversitesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi); Gökhan Menteş (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü); Ali Rıza Nurhan (Şehir Plancıları Odası, İstanbul Şube Sekreteri); Mehmet Ziya Oktay (Midyatlılar Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği Yönetim Kurulu Üyesi); Vedat Özbilen (GAP İdaresi Proje Koordinatörü); Ekrem Özdeğirmenci (GAP İdaresi); Esra Özden (Barajlar ve Kültürel Miras İzleme Kurulu, Mimar); Aslı Erim Özdoğan (İstanbul Üniversitesi Prehistoriya Anabilim Dalı Öğretim Üyesi); Neşe Özgen (Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, GAP İdaresi Koordinatör Yard.); Cem Özsüer (GAP İdaresi); Orhan Silier (Tarih Vakfı Genel Sekreteri); Funda Şerafettinoğlu (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatör Yardımcısı); Sevim Şirvancı (Hasankeyf Kurtarma Komitesi Başkanı); Oğuz Tekin (İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi); Makbule Terzi (GAP İdaresi, Uzman); Melek Ulagay (Helsinki Yurttaşlar Derneği); Atilla Yücel (İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi, Mardin'in Kentsel Rehabilitasyonu Proje Koord.)

ORHAN SİLİER
Tarih Vakfı Genel Sekreteri

Tarih Vakfı için bu toplantı etnik, dinsel, kültürel ayrımcılığı ve önyargıları aşan bilimsel bir tarih kavrayışı bakımından bir hazırlık toplantısı olduğu kadar, GAP İdaresi'nin bizden istediği bir çalışmayla da ilişkilenen bir toplantı. GAP İdaresi, GAP Planı'nın revizyonu için büyük bir zaman baskısı altında bir çalışma yürütüyor ve aralık ayı ortalarına, en çok sonuna kadar ülkemiz aydınlarının, sivil toplum kuruluşlarının, bölgedeki çeşitli kamuoyu önderlerinin, bölge genel yönetim sorumlularının görüşlerini olabildiğince sistematik bir biçimde derlemek istiyor. Dolayısıyla Tarih Vakfı bakımından çok uzun dönemli bir çalışma, aynı zamanda ilk ürünleriyle GAP İdaresi açısından da bir raporun temeli olacak.

Hepimiz konuyla ilgili kişileriz; dolayısıyla tarihsel ve kültürel mirası korumanın, böyle bir mirasın çok eskilere dayanmadığı, tüm insanlık için çok büyük bir önem taşımadığı, buna karşılık büyük kaynakların kullanıldığı ülkelerde bile çok büyük bir sorun oluşturduğunu biliyoruz. Bu sorun Türkiye benzeri kaynakları kısıtlı, demokratik katılım mekanizmaları kısıtlı, çeşitliliğe tahammülü sınırlı ülkelerde özellikle zorlaşıyor. Maddi kaynak sıkıntıları, gerek gerekçe olarak, gerekse bir ana sorun olarak ortaya çıkıyor. Türkiye gibi uygarlığın temel merkezlerinden birinde işin boyutu bakımından büyük zorluklarla karşı karşıya kalıyoruz ve sorun bir dünya sorunu haline dönüşüyor. Konuyu etnik, dinsel, kültürel çeşitlilik ve bu çeşitliliğin korunması alanına, mimarlık mirasının, taşınmaz kültür varlığı mirasının zenginliği alanına getirdiğimizde bu sefer karşımıza -kestirme bir tanım yapalım- "sonradan görme modernizm" diyebileceğimiz bir büyük engel, büyük projelerde salt teknik, insanı, çevreyi, kültürü unutan bir yaklaşımın yarattığı sorunlar çıkabiliyor. Bu engellerin yenilmesinde kamuoyunun, ama özellikle de bu tür eserlerin bulunduğu bölgelerdeki insanların onaylarının alınması ülkenin demokratik gelişmesi içinde kolay olmadığından, sonradan görme modernizmin kısıtlı demokrasiyle birleşen etkileri, kalkınma sürecini birdenbire çok "pahalı" bir süreç haline getiriyor. Çok pahalı bir süreç, çünkü ülke kültürü, dünya kültürü bakımından olumsuz sonuçları çok büyük kayıplara mal olacak bir operasyonun, sadece teknik bir yaklaşımla çok ucuza mal edilmesi ülke yaşamına, ülkenin geleceğine biçilmiş bir maliyet farkı olarak ortaya çıkıyor. Sanıyo-

rum Güneydoğu Anadolu Bölgesi, işte bu maliyet farkının en çok görüldüğü alanlardan biri. Büyük projelerin kabul edilebilir insani, teknik, sosyal, kültürel maliyetlerle değil, sadece teknik yaklaşımların ağır basabildiği yaklaşımlarla yürütülmesi uzunca bir süredir -büyük çaplı imar ve baraj projelerinin uygulanmaya başladığı 1950'lerden beri- hep bu büyük maliyeti karşımıza getiriyor.

Öte yandan, Türkiye daha demokratik, daha katılımcı, daha insanlığa karşı sorumluluklarını göz önüne alan, Avrupa ile ilişkilerini daha büyük bir titizlikle yürüten bir ülke olmaya niyetleniyor. Çeşitlilik alanında, tümüyle reddedici yaklaşımlardan "öteki"ni kabul etme ve birlikte yaşama anlayışına doğru bir yönelim var. Belki burada söylemek gerekiyor, GAP için oluşturulmuş bir devlet kurumunun, kendi geçmiş pratiklerini doğrulamak ve kayıtsız şartsız sürdürmek eğilimi yerine, geçmişteki ilk uygulamaların yeterince insan odaklı olmayan, kültürel ve sosyal sonuçları yeterince dikkate almayan bir yaklaşım içinde yapıldığını, yeterince katılımcı olmayan bir uygulama süreci yaşandığını saptayarak bir revizyon çabası içine girmiş olması bu yeni yönelimin bir işareti.

Davet mektubunda katılımcılara iletilen iki bölüm bu stratejik tartışma belgesinin, tarih varlıklarının korunması ve kültürel varlıkların korunması bölümlerini içeriyor. Bu yeniliği acaba bir şansa dönüştürebilir miyiz? Bu alanda iyi niyetli, geleceğe açık adımlar varsa, bu adımları derinleştirip geliştirebilir miyiz? Türkiye'de entelektüel kapasiteyi, sivil toplum kapasitesini bu yönde birleştirebilir miyiz? Daha gelişkin bir diyalog sağlayabilir miyiz? Sanıyorum bütün bunlar böyle bir açılımın getirdiği sorular olarak gündemimizde duruyor.

Bu açılımın sonuçları ne olursa olsun, Tarih Vakfı, Türkiye'deki tek yanlı, devlet ve politik tarih merkezli, yani kabaca kendine övgüden ibaret tarih yaklaşımını reddeden, yaşamın her alanını içine alan, etnik, dinsel, kültürel farklılıkları, karşılıklı anlayışı geliştirmenin alanları olarak tanımlayan bir sivil toplum kuruluşu olarak, bu alandaki çalışmalarını önümüzdeki yıllarda da sürdürecek. Hem sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu Barajlar ve Kültürel Miras İzleme Kurulu'nun bir katılımcısı olarak, yaptığımız yayınlarla bu sorunun tartışılmasında görevlerimiz var. Bundan beş yıl önce Milli Kütüphane'de düzenlenen Kültürel ve Tarihi Mirasın Korunması Sempozyumu'ndan beri kendi olanaklarımızın elverdiği en geniş biçimde konuyla ilgimizi sürdürmeye çaba gösteriyoruz. GAP İdaresi'ndeki yenilikçi ve konuyu gerçek bo-

yutlarıyla kavramaya çalışan adımlar sürdükçe ve daha büyük bir değişim için ihtiyaçları karşılamaya yöneldikçe, bu alandaki bir sivil toplum kuruluşu olarak biz de elimizden gelenleri yapmak, eleştirel bir katılımı sağlamak, olumlu her adımı desteklemek, gereken durumlarda raporlar, açıklamalarla bu süreci geliştirmek için çaba göstereceğiz.

GÖKHAN MENTEŞ

Tarih Vakfı GAP Danışma Ön Toplantıları Projesi Koordinatörü

Tarih Vakfı Güneydoğu'daki kültürel ve tarihi mirasın sahiplenilmesi konusuna geniş bir perspektiften bakıyor. Ancak, içinde görev aldığım bu proje kısa süreli ve acil öneriler geliştirmeye yönelik bir proje ve temelinde Güneydoğu Anadolu Projesi, Bölge Kalkınma İdaresi'nin yapmış olduğu bölge planlama çalışmasının, kültürel miras ve tarihi miras boyutunun bir an önce tamamlanması yatıyor. Proje süresi kısıtlı; baştan bu işin belirli bir süre içinde bitirilmesi gerektiği belirtildi ve süre olarak kırk iş günü saptandı. Hedeflenen, aralık ayının ikinci haftasından önce eylem planlarını ve somut projeleri de içeren bir metnin GAP İdaresi'ne teslim edilmesidir. Dolayısıyla şu anda yapmış olduğumuz iş, aslında Tarih Vakfı'nın daha geniş perspektifle baktığı Güneydoğu tarih mirası meselesinin sadece kısa vadeli bir ayağını oluşturmaktadır.

Bu görevi nasıl yerine getireceğiz? Size ilettiğimiz, İdare'nin vizyonunu, önemli hedef ve politikalarını içeren metinde katılımcılık öğesi özellikle vurgulanmaktadır. Yani dışarıdan birilerinin belirli hedef ve politikalar koyması yerine, konunun uzmanlarının, ilgili sivil ve resmi kuruluşların görüşlerinin harmanlandığı ve mümkünse bir uzlaşma zemininin oluşturulduğu bir metin hedefleniyor. Bunu ne kadar başarabiliriz, ne kadar başaramayız bilmiyoruz. Ayrıca bazı görüşlerin uzlaşması da gerekmiyor. Biz bu çok kısıtlı süre içinde, iki aşamalı bir toplantı dizisi planladık. Bu toplantı dizilerinin ilkinde bugün yaptığımız gibi konu hakkında bilgi verip, sözü edilen metne girdi olmasını düşündüğümüz konuları en azından bir ilk adım olarak ele almak istiyoruz.

Proje ekibimiz bu toplantılara paralel olarak üç görev tanımladı. Bunlardan ilki mevcut durumun saptanması, ana kaynakların ve konuyla ilgili tarafların belirlenmesi ki, bunun saptanması bile başlı başına bir olay. Kültürel, tarihi, mali, idari alanları göz önüne aldığınızda birçok taraf söz konusu. İkinci görevimiz sorunların ortaya konmasından sonra konunun çözümü olanaklarının ve gerekli araçların saptan-

ması. Üçüncü görev ise stratejinin belirlenmesi ve öncelikli projelerin tanımlanması. İdare'ye verilecek raporda eylem planı boyutunda, sınırlı sayıda gerçekçi ve uygulanabilir projenin ortaya koyulması hedefleniyor.

GAP İdaresi nisan ayından başlayarak yeni bölge kalkınma anlayışını da ortaya koydu. Bir dizi toplantıyı nisan-eylül aralığında dokuz ilde ve iki turda tamamlamış durumdalar. Her ile iki kere giderek önce bilgilendirme, sonra da bölge kalkınma stratejisini ilgili kişilerle, taraflarla paylaşma gibi bir süreci genel plan açısından yerine getirmiş durumdalar. Biz ise doğrudan doğruya kültür ve tarih odaklı bir yeni katılım çalışması yapıyoruz. Bu ön toplantıları öncelikle İstanbul'dan başlayarak Ankara'da ve bölge içinde beş ayrı ilde yapmayı planladık. Maalesef zamanın kısıtlılığı nedeniyle dokuz ilde yapma şansımız yok. Ama bu beş ildeki toplantılara GAP sınırları içine giren dokuz ilin temsilcileri de davet ediliyor. Çok kısaca söyleyeyim; İstanbul için davet ettiğimiz katılımcı sayısı yüz kırktır.

Ön danışma toplantılarının temel amacı, aslında sorun alanlarının ortaya konulması ve İdare'nin bu yeni yaklaşımı çerçevesinde sorunun nasıl ele alınacağı konusunda görüşlerin açıkça ortaya konulması, belki bir anlamda bir beyin fırtınasının gerçekleştirilmesi. Ankara'da 2 Kasım'da yapılacak ve ilgili devlet kuruluşlarının, üniversitelerin, uzmanların ve sivil toplum örgütlerinin katılacağı toplantıdan sonra, 6 Kasım'da bölge illerindeki toplantılar başlıyor. 6 Kasım'da Urfa'da, 7 Kasım'da Adıyaman'da, 13 Kasım'da Diyarbakır'da, 14 Kasım'da Batman'da ve 15 Kasım'da Mardin'de birer toplantı planladık. Bölgedeki genişletilmiş Danışma Toplantısı ise en son toplantı olarak 22 Kasım tarihine kadar hazırlayacağımız metin üzerinden, 2 Aralık tarihinde yapılacak. Yazılı katkıların Tarih Vakfı Proje Koordinatörlüğü'ne iletilmesi için 22 Kasım tarihi önemli. Çünkü o tarihten sonra gelecek yazılı katkıları bizim 2 Aralık'ta yapılacak tartışmalı toplantının metnine yansıtma şansımız yok. Dolayısıyla katılımcıların 22 Kasım tarihinden önce yazılı katkılarını Vakfımıza iletmelerinde yarar görüyoruz. Bunun dışında konunun ayrıntılarıyla ilgili olarak bazı hususlarda uzman danışmanların kullanılması düşünülüyor. Hasankeyf başlı başına ele alınacaktır. Hasankeyf ile ilgili olarak Batman'da sadece bu konuyla ilgili bir özel toplantıyapılması da planlanmaktadır. Benim çalışmanın kapsamı hakkında şimdilik söyleyebileceklerim bunlar.

VEDAT ÖZBİLEN

GAP İdaresi Başkanlığı, Proje Koordinatörü

Biz niye buradayız, onu anlatmaya çalışacağım. 1989 yılında bir kanun hükmünde kararnameyle GAP İdaresi kuruldu. İdare'nin görevi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde dokuz ilde uygulanmakta olan bir projenin yönetimiydi. Bu dokuz il Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Batman, Mardin, Şırnak, Siirt ve Diyarbakır illeridir. Projenin dayandığı temel doküman yine 1989 yılında hazırlanan GAP master planıdır. GAP İdaresi on yıldır bölgede planlama yapıyor ve uygulamayı koordine ediyor. Biz uygulayıcı bir kuruluş değiliz. Planlayıcı, koordine edici bir kuruluşuz ve devletin diğer kuruluşlarıyla birlikte bölgemizin kalkınması için çaba sarf ediyoruz. Daha önce Su ve Toprak Kaynaklarını Geliştirme Projesi olarak tanımlanan konu, 1989'daki GAP master planıyla entegre bölgesel kalkınma planına dönüştü. Bu süreç, temel çıkış noktası su ve toprak kaynaklarını geliştirme olmasına rağmen diğer sektörleri, eğitimi, sağlığı, kültürü, kentsel ve kırsal alanları etkileyeceği için proje bir Entegre Bölgesel Kalkınma Planı olarak kabul gördü.

Tabii uygulanırken, tüm plancıların bildiği gibi, zorluklar oldu. Gerçek hayat biraz daha farklıdır. Ama GAP İdaresi olarak bu on yıllık süreçte edindiğimiz tecrübeler de var. 1989'daki master plana biz merkezi plan diyoruz. Çünkü hazırlık sürecinde projeden etkilenecek kesimlerin sesi yansıtılmamıştı bu plana. Bunun getirdiği sıkıntıları biz on yıl boyunca yaşadık. Bölgede yaptığımız uygulamalarda projeden etkilenen kesim bize hep şunu sordu: "Bizim görüşümüzü almadınız, bunlardan bizim haberimiz yok." Bu arada dünyada da büyük değişmeler oldu; Rio'da yapılmış olan Birleşmiş Milletler Zirvesi sürdürülebilir kalkınma anlayışını tüm dünyaya kabul ettirdi. Bu anlayışın temel taşları çevrenin korunması ve projeden etkilenen kesimlerin projede daha çok söz sahibi olmasıydı. Aslında bizim 1989 master planında da bunun ipuçları vardı. O açıdan biz dünyanın bakışıyla, Türkiye'nin bakışını değerlendirdiğimiz zaman belirli konularda çakıştığını da gördük. GAP İdaresi dünyadaki yeni gelişmeleri de dikkate alarak, 1994 yılında bir sosyal eylem planı yaptı. Teknik olarak bir şeyler hazırlıyorsunuz, ama bu topluma nasıl etki yapıyor bunun da yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Bu sosyal eylem planını ve çıktılarını uyguladığımızda çok farklı deneyimler elde ettik. Projeyi projeden etkilenen kesimle birlikte yaptığımızda, teknik elemanların Ankara'dan bakmasıyla bölgedeki in-

sanların bakmasının çok çakışmadığını, bazı hataların yapıldığını gördük. Projeden etkilenen kesim, oradaki sosyal katmanlar ve ilişkiler, Türkiye'nin genelinden çok farklı. Bunların çok iyi analiz edilmesi lazım. Bu analizler teknik perspektife yansıdığı zaman uygulama kuşkusuz daha başarılı oluyor. Zamanla projeden etkilenen insanları sürece kattığımızda daha başarılı sonuçlar alındığını gördük ve 1995 yılında stratejimizi değiştirdik.

GAP İdaresi olarak, artık Güneydoğu Anadolu Projesi'ni bir su ve toprak kaynakları projesi olarak değerlendirmiyoruz; sürdürülebilir insani kalkınma projesi olarak görüyoruz; yani merkeze insanı oturttuk. Proje yöredeki insanın ihtiyacına göre yenilenmelidir. Bu stratejiyi benimsediğiniz zaman her şey değişiyor. Yaklaşımınız değişiyor, müdahale biçiminiz değişiyor.

Öte yandan, yaşanan deneyimin daha üst düzeye de yansıtılması gerekiyor. Sonuçta bu on yılın sonunda terörü önleme çabalarında belirli bir noktaya gelinince, Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu bir karar çerçevesinde GAP İdaresi'ne bir görev verildi. Bu görev Güneydoğu Anadolu Projesi'nin 2010 yılında bitirilmesi için daha önceki planın gözden geçirilmesiydi. Görev bize verildikten sonra, on yıllık deneyimimizi de dikkate alarak yaklaşımımızı değiştirdik. Artık merkezi planlamadan ayrılıyoruz, katılımcı planlamaya yöneliyoruz dedik. Projeden etkilenen her kesimin sesini bu plana yansıtalım, teknik elemanların göremediğini projeden etkilenen kesimler görsün, birlikte bu revizyonu yapalım dedik. Bölgede insanlar kendi sorunlarını kendileri tartışacaklar, bizlere iletecekler. Bu Türkiye'nin yeni bir deneyimi.

Bölgesel ölçekte dokuz ili kapsayan bir alanda ve bölge planlama deneyimi çok olmayan bir ülkede bunu yapıyoruz. Katılımcılık nasıl olabilir diye düşündük ve beş başlık seçtik: bilgilendirme, danışma, ortak çalışma, delegasyon, yöneticilik. Bu beş alanı kullanarak insanları projeye katmak amacıyla 14 Nisan'dan, 30 Mayıs'a kadar dokuz ili dolaştık. Bu illerin halkına "Bundan sonra planı proje ekibi yapmayacak, siz yapacaksınız, hazırlıklı olun, size geleceğiz, sizleri tartıştıracağız" dedik.

Sonra da proje ekibini oluşturduk. Proje ekibinin yöneticisi Yavuz Ege, yönetimi altında beş bölüm var: Bölge Planlama Grubu, Sosyal Planlama Grubu, Kırsal Kalkınma ve Tarım Grubu, Çevre ve Altyapı Grubu. Bu grup yöneticileri ve altlarındaki uzmanlarla bir teknik ekip oluştu. Bu teknik ekip katılımcı planlama anlayışımız çerçevesinde ça-

lışıyor. Size dağıtılan belgede amaç, vizyon, hedef stratejilerimiz var. Bunları da teknik ekip olarak hazırladık, ama yöredeki insanlarla tartışarak son halini alacağı için fazla bir anlamı yok. Bu tartışma toplantılarının birincisini 13 Eylül'de Ankara'da, 20 Eylül'de Diyarbakır'da, 27-28-29 Eylül'de de diğer sekiz ilde yaparak projeden etkilenen kesimlerin görüşlerini aldık ve şimdi belgeyi son haline getiriyoruz. Amaçlarımız, hedef ve vizyonumuz da değişiyor, çünkü tabanın sesi farklı oluyor. Dolayısıyla planın olaya bakışı açısı da değişiyor.

Kullandığımız yöntemlerden biri de çeşitli alanlarda ilgili kişileri tartıştırmak. En önemli alanlar tarih ve kültür mirası alanı. Burası Yukarı Mezopotamya. Yukarı Mezopotamya'nın tarihi zengin; bu zenginliği dikkate almadan bir plan yapılamaz. 1989'daki planın bir eksikliği de buydu, bunları dikkate alarak mühendislik projelerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Bunun yöntemlerini arıyoruz ve bu konuda sizlerin katkılarını bekliyoruz. Bölgedeki insan kalkınma süreci içinde kültür ve tarih mirasını nasıl görüyor, bunu biz tabandan almak istiyoruz ve her kesimle tartışıp plana bu görüşlerin yansıtılmasına özellikle önem veriyoruz. Tarih Vakfı'nın zaten bu yönde bir çalışma yaptığını öğrendikten sonra bize destek vermelerini istedik, onlar da kabul ettiler. Bu konuda kafa yoran tüm kesimlerle; sivil toplum örgütleri, hükümetin kurumları, valiler, kaymakamlar ve diğerleriyle tartışıp bir bölge kalkınma planında kültür ve tarih mirası nereye oturabilir sorusuna yanıt arıyoruz. GAP İdaresi olarak yaklaşımımız bu ve katılımcı planlamayla bu süreci de ocak sonunda, şubata doğru bitirmeyi planlıyoruz. Şu anda da GAP'ta da diğer alanlarda da benzer toplantılar başladı. Ayın 30'unda Urfa'ya gideceğim, orada tarım grubunun yapmış olduğu benzer toplantılar var. Acaba farklı kesimler olaya nasıl bakıyor, kendi sorunlarını nasıl görüyor ve biz devletin bir kurumu olarak bu bakış açılarını planlara nasıl yansıtabiliriz? Sizlerin desteğinize çok ihtiyacımız var. Sadece kültür ve tarih açısından toplantı yapıyoruz, ama GAP'a yönelik başka konularda da kafanızı yoruyorsanız, bizi her zaman arayıp katkılarınızı verebilirsiniz. Türkiye'nin belirli bir birikimi var, bu birikimi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yansıtmamız lazım; proje ülkemizin, hepimizin. Hepimizin parasıyla yapılıyor. Dolayısıyla katkılarınıza çok ihtiyacımız var. Teknik ekip olarak tam on yıllık deneyimiz var ama görüyoruz ki yeterli değiliz, her konuda desteğe ihtiyacımız var.

ORHAN SİLİER

Önermek istediğimiz gündem sabah oturumunda esas olarak kültürel ve tarihi mirasın korunmasına ait sorunları tartışmak ve GAP İdaresi'nin on altı bölümlük strateji belgesinin bize ilişkin iki bölümü üzerine görüşleri dile getirmek, öğleden sonraki oturumda ise alternatif yaklaşımları, genel strateji önerilerini, sonra da somut proje önerilerini tartışmak. Arkadaşlarımın söz alırken bu gündeme olabildiği kadar bağlı kalmalarını dileyeceğim. Konuşmaları kaydettiğimiz için, sonradan bunları yayına dönüştürme imkânı olabileceği gibi, daha sonra ek düşüncelerinizin metinler halinde verilmesi de raporun hazırlanması ve uzun dönemde yapılacak çalışmanın hazırlanmasına katkı anlamını taşıyacak.

ATİLLA YÜCEL

İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi, Mimar,
Mardin'in Kentsel Rehabilitasyonu Proje Koordinatörü

Bir soru sormak istiyorum, çünkü henüz berraklaşmamış hususlar var. Konuyla ilişkimiz olmasına rağmen, benim kafamda dahi bu projenin kapsamıyla ilgili çok netleşmeyen noktalar var. Bir de aralık ayına kadar formüle edilmesi gereken bir çerçeveden, bir zaman kullanımından söz edildi. Bu çok kısa bir zaman. Dolayısıyla galiba bu tarihe kadar bir tarifler manzumesi bildirilecek, sonra projeler gündeme geliyor. Herkes burada birtakım projeler önerebilir, eğilimlerini, tercihlerini belirtebilir. Ankara'da ya da özellikle bölgesel toplantılarda çok daha farklı şeyler önerilecektir. Daha sonra herhalde bir değerlendirme yapılacak ve proje sorumluları, koordinatörleri, işin sorumluluğunu, erkini taşıyanlar bir karar verecekler.

Genel çerçevede, temel strateji ve kapsamla ilgili netleşmemiş bazı şeyler olduğu kanısındayım, onun için bir şey soracağım: GAP kapsamındaki illerde kültürel ve tarihi birikimle ilgili birtakım projeler üretilecek. Önce bu işin çerçevesi ne? Bir ön repertuvarın, bir listenin olması lazım. Böyle bir liste var mı? Varsa, nedir? Yoksa, ilk iş bu ön repertuvarın oluşturulması olmalı (Bir envanter demeye dilim pek varmıyor, çünkü envanter çok kapsamlıdır; ama envanterimsi bir şeyin olması lazım). Bence ilk hedefin bu olması gerekir, üstünde projelerin yoğunlaşacağı alanı tarif etmek. Çünkü bölgesel bir çalışma yapılıyor, spesifik alanda bir seçim yapmak söz konusu değil. İş bu anlamda daha zor ve bu envanterin kapsamı çok geniş. Tarihsel ve kültürel maddi kültürün

unsurları var, arkeolojik sitler, kentsel sitler vb. Güneydoğu Anadolu'da bence çok önemli olan ve üstünde ne kadar çalışıldığını hiç bilmediğim çok ciddi bir kırsal mekân yapısı var, Adıyaman yöresinde, Mardin'in kuzeyinde birçok yerde değişmemiş kırsal yerleşmeler var. Bütün bunlar hakkında var olan bilgilerin, bir çerçevenin oluşması ve bunların da belirli referanslarla, belirli kaynak gösterimleriyle standart denebilecek bir formatta oluşması lazım. Böyle bir çalışmaya projenin kapsamı imkân veriyor mu? Vermiyorsa, bu bilgiyi yörede özel bir seçme yaparken nasıl kullanacağız? Bu soru bana çok ciddi geliyor. Kaldı ki maddi olmayan kültür de var, ona hiç girmiyorum. Burada iki noktayı bu soruyla birlikte vurgulamak istiyorum. Birincisi, bu genel bilgilenmenin, listenin, repertuvarın, envanterin tanımlanması; ikincisi, böyle bir listenin standart, sayısallaştırılabilir, yaygınlaştırılabilir formatlarının oluşturulması. Bunu ciddi bir başlangıç konusu olarak gördüğümü belirtmek istiyorum. Bir sorum daha var, teknik bir soru. Projenin Kültür Bakanlığı ile ilişkisi nedir?

HASAN KAYA
Araştırmacı

Ben İstanbul Kürt Enstitüsü başkanıyım. Kısaca, kurum olarak neyle uğraştığımızı anlatırsam, sanırım önerilerimiz de ortaya çıkar. Bizim kurum 1992 yılında kurulmasına rağmen, maalesef henüz resmileşemedi. Fiili olarak çalışmamıza, birçok yayın çıkarmamıza, kendi ismimizle birçok çalışma yapmamıza rağmen henüz sadece fiili varlığımız var. Yani İstanbul Kürt Enstitüsü olarak resmen tescil edilmedik. Hatta Cumhurbaşkanımızın bir daveti oldu, ben de başkanı olduğum kurumun adına, yani İstanbul Kürt Enstitüsü olarak toplantıya katıldım. Buna rağmen çeşitli gerekçelerden dolayı henüz resmiyet kazanamadık.

Aşağı yukarı sekiz yıldır mütevazı bir şekilde bölgedeki çok zengin "dengbejlik" geleneği üzerinde çalışıyoruz. Kürt müziği, bölgedeki diğer müziklerle, yani Süryani, Keldani ve benzer etnik yapıların müzikleriyle beraber çok zengin bir yapıya sahip. Ama maalesef dengbej dediğimiz, sayısı yüzleri bulan ozanların çoğu gün gün aramızdan ayrılıyor. Onların yaşamlarını derlemeye çalışıyoruz, seslerini kaydedip arşivliyoruz. Yine bölgede sosyal yaşam çok eskiden beri hep hareketli. Burada herkes bunu belirtti; çeşitli uygarlıkların merkezi olmuş, beşiği olmuş, birçok uygarlık silinmiş ama mirasları bir biçimde yaşıyor. Süryaniler, Araplar, Türkler, Yahudiler bu yok olmuş uygarlıkların mirası-

nı günümüze getiriyor. Ama bu tarihi, kültürel mirasın, folklorik, otantik bütün değerleri masal, efsane, mitoloji, şarkı, buna benzer manevi kültürü öğeleri hem biraz zorlayıcı bir tarzda, yani asimilasyon sonucunda, hem de sanayinin gelişmesiyle gün geçtikçe yok olmakta. Tabii ki biz bunları gücümüz oranında, bölgedeki üyelerimiz vasıtasıyla arşivliyoruz, en azından CD'lere ya da disketlere kaydediyoruz. Geçmişte bölgedeki medreselerde yetişmiş kişilerin çeşitli elyazmaları, el eserleri, mesneviler, divanlar gün geçtikçe kaybolmakta. Maalesef bunlara ulaşmak çok zor. Kenarda köşede saklı olanları bulmaya ve koruma altına almaya çalışıyoruz. Tabii bunu sınırlı ölçülerde yapabiliyoruz. Bölgede eskiden kullanılan birçok araç gereç, müzikte kullanılan birçok enstrüman, belki bilinçsizlik yüzünden gün geçtikçe yok olmakta.

Sağlıklı bir müze yok; bölgedeki müzeler layıkıyla çalışamıyor, belki imkânsızlıklardan, belki o bilince ulaşamamaktan. Belki hükümetlerimizin bu konuda yeterli politikalarının olamaması, belki milliyetçilik duyguları ve buna benzer saiklerden dolayı, bu kültürel miras önemsenmiyor sanki ve müzelerde korunmuyor. Biz kendi imkânlarımızla, gün gelir gerçekten bir müze kurulur da oraya bırakırız gibi duygularla evlerde saklamaya çalışıyoruz.

Fazla vaktinizi almak istemiyorum, üç sayfalık bir önerim var, yazılı olarak arkadaşlara sunacağım. Biz kurum olarak bu tür çalışmaları birlikte yapmaya ya da çalışmalara katkıda bulunmaya her zaman hazırız. Biraz önce konuşan hocamızın dediği gibi bir envantere ihtiyaç var. Kazmayı salladığınızda yerin altından tarih çıkıyor. Birçok yerin varlığından henüz haberdar değiliz. Nerelerde bizim tarih varlıklarımız var, henüz bu bile bilinmiyor.

AYDA AREL

Sanat Tarihçisi, Emekli Öğretim Üyesi

Konu biraz muğlak, bunu mümkün olduğu kadar somuta indirgemek lazım. Benim görebildiğim kadarıyla yapılabilecek çalışmanın iki ayağı var. Biri derleme ayağı, biri de araştırma ayağı. Derleme derken şunu kastediyorum: Bilebildiğim kadar GAP'la ilgili birtakım kültürel tarama çalışmaları başlamıştı. Mesela Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde galiba Prehistorya Bölümü'nün bu alanda çalışmaları olduğunu biliyorum. Ankara Üniversitesi'nde Hasankeyf çalışmaları var. Yani dağınık çalışmalar var. O halde ilk olarak bu konularda çalışma yapmış ya da yapmakta olan kişilerin sürece katılımını bir şekilde sağlamak gerekiyor.

İkincisi, bölge konusunda ne kadar yayın, fotoğraf, belge, bilgi varsa, değerli değersiz demeden toplamak gerekiyor. Bunu yapan dernekler var, bugüne kadar yapmış olan üniversiteler var. 1950'lerde öğrenciyken dolaştığımız yerler sadece Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ydu. Edebiyat Fakültesi'nde birçok malzeme olduğunu biliyorum. Bütün kitapları taramak, Süryani, Ermeni kiliselerine başvurmak, oradan göç etmiş olan ailelerin elinde bulunan nesneleri toplamak gibi çeşitli çalışmalar yapılabilir. Bu derleme çalışmasıdır ve bir büronun, bir arşivin bulunmasını, orada masa çalışması yapan kişilerin zaman zaman sağa sola gidip çalışma yapmasını gerektirir. Ancak, ortaya bir kanaviçe çıktıktan sonra ortaya çıkan boşlukları tamamlamak için yerinde çalışma yapacak ekipler oluşturulur. Kimden oluşturulur, nasıl oluşur, zaman içinde, bu derleme/bir araya getirme çalışması yapılırken ortaya çıkacaktır. Şimdi bütün üniversiteler, Kültür Bakanlığı, kütüphaneler, dernekler ve diğer kurumlarla temasa geçip ellerinde hangi malzeme bulunduğunu, bu malzemeyi paylaşıp paylaşmayacaklarını sormak gerekir. Malzeme paylaşıldıktan sonra da, ikinci etapta, boşlukları doldurma çalışmalarının ne şekilde, kimlerle yürütüleceğini düşünmek lazım.

MUHSİN KIZILKAYA

Yenigündem, Yenibinyıl Yazarı

Masanın bu tarafında oturan bizleri, ilk defa görüşlerine başvurulan insanlar olarak görüyorum ben. Hakkariliyim, İstanbul'da yaşıyorum, bir gazeteci, yazar olarak sürekli geziyorum, yazıyorum. Ama galiba biz bize yazıyorduk, çünkü şu ana kadar bizim orada yaşayan insanların görüşlerinin fazla bir önemi yoktu. Sonuçta biz bölücüydük ve o bölücü faaliyetimizi sürdürüyorduk. Ama galiba burada söylediklerimizin bir dinleyeni olacak. Tarih suyun altında kalmaya başladığı andan itibaren tarihi sudan korumanın yollarını araştırmaya başladık. Oysa tarihi insanlardan korumanın yollarını daha önce araştırmak gerekiyordu, çünkü öncelikle insanlar tarihi mirasa çok büyük zararlar vermiş. Şimdi doğa zarar vermeye başlayacak ve biz bu noktada tarihi doğadan nasıl koruyabiliriz diye araştırmaya başladık.

Bir-iki küçük örnek vermek istiyorum. Şu anda Orhan Silier'in önünde benim getirdiğim bir küçük kitap var, *Ninova'nın Haykırışı* diye. Bu kitabın yazarı Sürme (?) Hanım. Sürme Hanım Patrik Morşim'in (?), yani Süryanilerin Doğu Kilisesi'nin en büyük patriklerinden biri olan Patrik Morşim'in kız kardeşi ve orada Hakkari'de Koçanis (?) köyünde

uzun yıllar sürmüş bir uygarlığın diyelim kraliçeliğini yapmış bir kadın. Kitap Hakkari Bölgesi'ndeki kiliseleri anlatıyor, o kiliselerin o zamanki, yani bundan sadece yetmiş-seksen yıl önceki görkemini anlatıyor. Fakat şu anda gidin oraya, o kiliselerin büyük bir kısmı hayvan ağılıdır, bir kısmı da yerinde yok, teröristler içinde barındığı için bombalarla yok edilmiştir. Hepsi şu anda yıkılmış, yakılmış durumda. Bizim size anlatacaklarımızda "master plan," şehircilik gibi günümüzün modern kavramlarını bulamayacaksınız, ama işin bir de bu boyutu var. Bu kitapta Sürme (?) Hanım'ın anlattığı uygarlık 1919 yılında tehcirle birlikte bölgeden kaçarken ellerinde kalan son varlıkları, yani patriğin cübbesini, asasını ve ceylan derisi üzerine yazılmış üç asıl İncil'den birini bir mağaraya saklamış. O hazineyi bulmak amacıyla arkeologlar, Amerika'dan ve başka yerlerden gelip bölgede araştırma yapmışlar. En sonunda hazine 1983 yılında bir çoban tarafından bir mağarada bulundu. Bulunan tarihi eserlerin tümü kaçakçılara satıldı. Sözünü ettiğim İncil, o zamanın parasıyla üç milyona satıldı. Morşim'in (?) cübbesi ve asası başka birilerine satıldı. Mağarada değerli olmadığı düşünülerek bırakılmış şeyler neydi bilir misiniz? Kültür Müdürlüğü tarafından bir bilirkişi tayin edilmişti, meraklı olduğum için onlarla beraber gittim, mağaraya gittiğimizde geride bazı kitapların bırakılmış olduğunu gördük. O kitaplar neydi biliyor musunuz? Jules Verne'in kitapları, Victor Hugo'nun, Balzac'ın kitapları ve bunlar Süryanice'ye çevrilmişti.

Kısa süre öncesine kadar Hakkari Kalesi'nin kalıntıları duruyordu. Devlet kalıntıları dozerle yıktı ve Kale'nin başına betondan bir karakol yaptı. Karakolun üstüne de bir uçaksavar yerleştirdi. Kale'nin altında 5000 yıllık bazı buluntular ortaya çıktı. Bunların üstündeki resimlerde, insanların parmaklarında yüzükler, demir yüzükler görüldü. Sonuçta "Türkler beş bin yıl önce burada demiri kullanıyorlardı" gibi bir resmi açıklamaya gidildi. Bunlar şu anda Van'daki bir müzeye kapatılmış. Bu müzede bulunan birçok nesneyi insanların görmesi yasak, insanlar gidip bunlara bakamıyor.

Kısacası, şunu söylemek istiyorum: Devlet, sivil toplum kuruluşları, mimarlar, bilimadamları bölgedeki tarihi mirasın korunması işine el atıyorsa öncelikle bazı anlayışların değişmesi, değiştirilmesi için bir ortam yaratmak gerekiyor. Cengiz Bektaş da burada, biz hep beraber bir sanat köprüsü oluşturalım, oraya bir şeyler götürelim diye Hakkari'ye gittik. Gittiğimiz andan ayrılışımıza kadar devlet bizi gözaltında tuttu. Beni iki saat karakolda tuttular, gözlerimi bağlamaya kalktılar; Genco

Erkal'ın peşine adamlar taktılar, gece saat üçte otelde uyandırılıp anababalarının isimleri soruldu. Evet burada bir şeylerden söz ediyoruz, planlar yapacağız, tarihi suya karşı koruyacağız diye, ama tarihin bir de bu boyutu var. Eğer devlet gerçekten samimiyse, bu konuda birtakım çalışmalar yapmış ya da yapmak isteyen insanların da sesini dinlemeye karar verdiyse, bu tavrın değişmesi lazım. Yoksa bizim söylediğimiz her şey çok havada kalacak.

Biraz önce GAP İdaresi'nden sorumlu arkadaşın bahsettiği bir şey vardı. 1989 Planı'na göre GAP orada yeni bir hayat başlatacak, insanları müreffeh kılacaktı. Trekking yapılacak, gölde yatlar dolaşacak vesaire, vesaire. Sonra baktılar ki bu olmuyor. Biz bir şeyi ıskaladık: İnsanı ıskaladık. Şimdi ıskalanan insanla ilgili olarak, insanı temel alan bir yaklaşım sürdürülmek isteniyor. Böyle bir hedefe bölgeye karşı tavrın önemli ölçüde değişmesiyle ulaşabiliriz diye düşünüyorum.

CENGİZ BEKTAŞ

Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı

Burada işlenen temayı sürdüreceğim. Çünkü hepimizin bildiği gibi, bir yere bakarken bile önce bir kültür yorumuna ihtiyaç var. Tarihi yapıta bakarken de kültür yorumu lazım. Neye göre bakıyorsunuz? Harran'da yapılan kazıda İslam dışı izlerin silinmesine çalışıldığına tanık oldum. O zaman aman lütfen beni öpmeyiniz. Bir de çok daha açık söyleyebileceğim, bu çalışmanın sürdürülebilirliği konusunda benim kuşkularım var. Çünkü biz Hakkari'de İçişleri Bakanı bizzat devreye girdiği halde vali yardımcılarından bir konser izni alamadık. Dört koldan uğraştık, spor salonunda belki dört bin-beş bin kişi vardı. Dışarıda en azından bunun üç katı insan birikmişti. Ama arkadaşımızın türkü söylemesi için izin alamadık; İçişleri Bakanı, üç vali yardımcısını ikna edip de o izni alamadı. Van'a geldik, havaalanında iznin çıktığını öğrendik, arkadaşımız da bütün her şeyini dağıtmıştı, tekrar geri dönüp sahneye çıkamayacağını söyledi.

Kısacası biz şu anda olayı iki kutuplu, sadece iki etnik kaynaklı gibi görüyoruz. Oysa o yöre tam bir kazan. O kazanın tanımında, yani kültür yorumumuzda anlaşmadığımız sürece bu iş becerilemez. Globalleşme, sürdürülebilir kalkınma gibi lafların hepsi kolay laflar. Katılım da acaba öyle mi? Çünkü biz Hakkari'de katılıma istekli yığınların katılmamaları için her şeyin yapıldığına tanık olduk. Ama gerçekten katılım istiyorsanız varsa, o zaman bunun tanımları başkadır.

Yöreyi tanımak çok önemli. Ben 1955'ten beri gidip geliyorum. Hasankeyf'le ilk tanışmam 1955. Bölgedeki bütün kaynaklar, insanlık utancı olarak yok edilmekte. Üstelik bu yok ediş, birtakım bilgilerden yoksun, geri kalmış olan insanlar tarafından yapılmıyor. Bu yok etmeye, en çok güveneceğimiz kültür yorumunu yapacak bakanlığımızdan tutun, yoldaki güveni sağlayacak insanlarımıza kadar hepsi, hepimiz katılıyor muyuz acaba diye soruyorum. Hakkari'deki stellerin kaynağı bilinmiyor, Bu steller acaba doğru tanımlanacak mı? Benim çok somut önerim var: Bütün bu kaynak saptamalarından da önce bir kere kültür yorumunu yapalım. Hele o kaynakların alınıp da Ankara'ya götürülmesine kesinkes karşıyım. Her şey yerinde korunmalıdır.

AYŞE ERZAN

İstanbul Teknik Üniversitesi Fizik Bölümü Öğretim Üyesi

Benden önceki iki konuşmacıya çok teşekkür ederim. Duyarlılıklarına katılmamak mümkün değil. Vedat Özbilen'in konuşmasını dinlerken ve daha önce de bu proje taslağını okurken benzer endişelere kapıldığımı söylemek zorundayım. Bu "katılımcılık" adı yahut başlığı altında Vedat Özbilen, uzmanlar, resmi kuruluşlar ve ilgili STK'larla danışmayı gündeme getirdi. Konunun tarafları saptanmalı derken kültür tarihi uzmanları, maliyeciler ve başka acaba kimler olabilir diye sordu. Ama bu bana orada özellikle de işte bu maddi kültürün dışındaki kültürü yaşatan, onun taşıyıcısı olan ve doğrudan doğruya bu projeden etkilenecek olan insanlar için "E, ne yapalım, kalan iki ay kadar bir süre içinde onların görüşlerini almak ya da projeyi bu doğrultuda herhangi bir biçimde değişikliğe uğratmanın zaten olanağı yok" diye düşünülüyor izlenimini verdi.

Bugüne kadar, orada oturan insanlar veya onlarla belirli bir duyarlığı paylaşan, onların seslerini aktarmak için uğraşan birçok kuruluş oradaki kültür varlıklarının, adeta simgeleşmiş bazı yapı ve şehirlerin korunması konusunda resmi-gayriresmi birçok şey söylediler. Bu duyarlılığı, bu dile getirişleri yok saymak ve sanki bu soru bugün ilk defa soruluyormuş gibi yola çıkmak bence en azından gerçekçi değil, başka sıfatlar da kullanılabilir. Bu dile getirişlerin bu yeniden değerlendirilmede mutlaka hesaba katılması gerekli. Tabii ki bu masa etrafında da bu kuruluşların, yahut teknik ve kültürel alandan kişilerinin bulunması çok önemli. Bunlar tabii ki yeniden söylenecek, ama GAP İdaresi sorunu böyle yeniden ele aldığı için sanki ilk defa bu soruyu soruyormuş gibi, sıfırdan bunu tartışacakmışız gibi yapmayalım.

İkinci söylemek istediğim de, bu korumanın hakikaten Cengiz Bektaş'ın da vurguladığı gibi derleme, belgeleme filan demek olmadığını, sadece birtakım mimari eserlerin yerinde korunması, hatta onarılması da demek olmadığını söylemek istiyorum. Bu işte sahiden ciddiysek, bu yeniden ele alışta sahiden cesur davranmaya hazırsak, bazen bir şey yapmanın, bir şey yapmamak, hatta geri basmak demek de olacağını vurgulamak istiyorum. Bilgisayarınızda "undo" diye bir düğme var hani, geriye gidiyor, sildiğiniz paragrafı yerine yazıyor veya yazdığınız şeyleri siliyor. Birtakım projelerin isabetsiz, uygun olmayan, bütün bu yeniden düşünmeler çerçevesinde hakikaten yapılmaması gereken şeyler olduğuna cesaretle karar verip bunlardan geri basmak dirayetini gösterebilirsek, devletimizin bu kuruluşu gösterebilirse ve hep birlikte bu cesareti göstermeleri için onlara destek olabilirsek, bence önemli bir şey yapılmış olur.

Bunların arasında tabii bir simge haline gelmiş olan Hasankeyf'i ve Hasankeyf'i tehdit eden Ilısu Baraj Projesi'ni özellikle belirtmek istiyorum. Bize dağıtılan çok güzel, hepimizin altına imza atabileceğimiz niyetleri ve düşünceleri dile getiren belge de benim için bir çeşit somut kıstastır. Bu ele alış içinde şu somut projeyi bir çeşit mihenk taşı olarak görmek istiyorum: Hasankeyf'in muhafaza edilmesi, hiçbir kısmının su altında kalmaması için Ilısu Baraj Projesi'nde hangi değişiklikler yapılacak? Bu, önümüzdeki iki aylık süreç içinde ortaya çıkarılacağı söylenen projenin herhangi bir inandırıcılığı olabilmesi için olmazsa olmaz bir kıstastır.

OĞUZ TEKİN
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı

Önce bir noktayı vurgulamak istiyorum. Kültürel miras, tarihi ve kültürel mirasın korunması diyoruz. Eskiçağ tarihi açısından bölgeyi bilmiyoruz. Bilmediğimiz bir kültürü ve tarihi koruyamayacağımıza göre bölgedeki çalışmalar birkaç koldan gitse, bir ekip o bölgenin tarihsel ve kültürel geçmişini, kaynakları da araştırarak ortaya koymaya çalışsa ve bunlar olurken bir GAP bibliyografyası üzerinde de çalışılsa. Çeşitli üniversitelerle ilişkiler kurulup işbirliğine geçilip büyük bir bibliyografya oluşabilir.

Benim öncelikle vurgulamak istediğim, bölgeyi çok iyi tanıma gereğidir. Peki GAP İdaresi'nde arkeolog danışmanlar var mı, Osmanlı ta-

rihçisi var mı? Yoksa, onların görüşlerine işimiz düştüğü zaman mı başvuruyoruz? Eğer hep gönüllü olarak birilerini bir yere çağırırsak, toplantıya katılanlar da az olur, işler de yürümez. Ücret verin, maaş verin, bir şey yapın ama bilfiil bir ekibi bu işle uğraşması için teşvik edin.

Kazı yapmak bir başka mesele. Türkiye'de kazılar çok zorluklarla yapılıyor. Devlet kazı için bölgeye arkeologları davet etsin, madem ki bölgenin bir önceliği var.

Bir noktaya daha değineyim: Hakkari stellerinin gösterilip gösterilmeme meselesi inanın sadece Doğu Anadolu'ya özgü bir şey değil. İstanbul Üniversitesi'nden profesör doktor arkeoloğum, gitsem bana da göstermeyecekler. Ama bu bölgeyle ilgili değil. Yıllardır doktora tezi yapmak için Antalya Müzesi'ndeki Aspendos sikkelerini almaya çalıştım, vermediler. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde aynı sorunları yaşıyorum. Yani Türkiye'de her şeyin tıkayan bir kültür, bir devlet politikası var. Batı Anadolu'da da aynı sorunları yaşıyoruz, ama şimdi odağımız Doğu Anadolu olduğu için ve orayla ilgilendiğimiz için sorunlar o bölgeyle ilgili gibi görünüyor, ama değil. Manisa'ya gidin, İzmir Müzesi'ne gidin. İzmir Müzesi'nde sahte sikkeler var, inceleyelim diyorsunuz, imkânı yok göstermezler.

Somut bazı şeyler söyleyeyim: Tarih Vakfı'nın yaptığı Mardin örneği gibi kent tarihleri yazımının devam etmesi mutlaka özendirilmeli. Tezler de özendirilebilir. "Zeugma kentinin sikkeleri." Ne demek bu? Arkasında tanrılar, tanrıçalar, oradaki imparatorlar var, işin bir ucu bu. Bir ucu eski çağ tarihini bilmemiz, bir ucu Osmanlı tarihi.

Taşınmaz kültür varlıklarının envanteri yapılsın dendi. Acaba taşınırları da bunun içine dahil edebilir miyiz? Yani bölgedeki sikkeler ve başka malzemelerin de bir envanteri çıkarılabilir. Zaten yüzey araştırmalarını, kazıları, üniversitelerin bir kısmı devam ettiriyor. Bir koordinasyonla GAP İdaresi bunları bir araya getirebilir.

MURAT GÖKDEMİR

İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi

Bana da işin sosyal yanı maddi kültür varlıklarının envanterinden daha büyük bir sorun gibi görünüyor. GAP Bölgesi'nde sivil toplum kuruluşlarının, çeşitli üniversitelere bağlı veya serbest uzmanların yapacakları çalışmalarda önlerine birçok engel çıkarılacaktır. Kültür Bakanlığı'nın bu çalışmanın neresinde yer aldığını ben de öğrenmek istiyorum. Ne kadar etkin? Samimi mi? İkincisi, bizler çalışma yapmaya

kalktığımızda, doğaldır ki araştırmaya, bugüne kadar GAP içerisinde gerek resmi kanaldan, gerekse üniversitelerden veya kendisi inisiyatif kurarak, yurtdışından da destek alarak birçok araştırmaya girmiş olan kesimlerin oluşturduğu verilerden hareket edeceğiz. Ama bu veriler ne derece sağlıklı, doğru mu, yanlış mı, eksik mi, fazla mı?

Böyle bir çalışma sonucunda bir paket çıkacak ortaya. Bu paket belki resmi görüşle çatışabilir. Çıkarılabilecek engellemeleri göğüsleyebilecek bir kamuoyu, bir baskı unsuru oluşturmanın gerektiğini düşünüyorum.

AYDA AREL

İki şey galiba birbirine karıştırılıyor. Bunlardan biri, bizim burada bulunma nedenimiz. Bu proje benimsendiği takdirde yapılması gereken veyahut yapılabilecek şeylerin neler olduğunu saptamak. İkincisi ise karşılaşılacak zorluklar. Bunlar iki farklı mütalaa edilmesi gereken şey.

Önce yapmak istediklerinizin yahut yapılması gerekenlerin dökümünü yaparsınız, sonra hangi zorluklarla karşılaşabileceğinizin hesabını yaparsınız, önlem alırsınız. Önlem alamadığınız zaman da yapamazsınız, bunu teşhir edersiniz yahut başarısız kalırsınız. Neye girişirse girişsin, insan her zaman başarısız olmak gibi bir tehlikeyle karşı karşıya. Doğu'da karşılaşılan zorluklar tabii çok acil ve güncel, ama bu zorluklar Oğuz Bey'in dediği gibi her yerde karşılaşılan zorluklar. Atilla Yücel tanıktır, Türkiye'nin batısında çalışırken, polis ve askerle bilmem kaç kere burun buruna geldim. Kimliklerimiz alındı, polis tarafından takip edildik, Edirne'de askeri ciple topladılar beni. Yani bu zorluklar Türkiye'de var, olmasaydı Doğu sorunu da olmazdı zaten. Doğu'da daha fazla, bunu kabul ediyorum, ama bir çalışma stratejisini oluştururken önce yapılacak işler sıralanır, sonra da bunları nasıl gerçekleştireceğiniz anlatılır, bunun taktiğini de düşünmek lazımdır. Sıraya sokmak lazım, iki işi birbirine çok fazla karıştırmamak lazım. Evet, ideolojik handikaplarla karşı karşıyayız, evet, polisiye tedbirlerle yüz yüze gelinecektir, bu zaten bilinen bir şey. Ama böyle olacak diye hiçbir şey yapılmayacak mı? Yapılacak. Yapılacaklar nedir, o konuşulsun.

SEVİM ŞENGÜL ŞİRVANCI

Sanat Tarihçisi, Hasankeyf Kurtarma Komitesi Başkanı

Bu gündemin bence öncelikli konularından biri, mutlaka Hasankeyf olmalı. Sebep şu: Eğer biz bir kültür değerini, SİT ölçeğindeki bir kül-

tür değerini korursak Türkiye'de belki bir ilki başlatmış olacağız, yani atılan bir yanlış adımı geri almış, doğruyu yapmış olacağız, bu belki bir gösterge olacak. Bundan sonra yapılan planların çok doğru veriler üzerine oturmasını sağlamış olacağız. Planların kültür değerlerini göz önünde tutmasını sağlamış olacağız. Bu bence bir adımdır. Biz 1997'de yapmış olduğumuz toplantının metnini GAP İdaresi ve Cumhurbaşkanı dahil her yere göndermiştik. 1998'de GAP İdaresi'nin Urfa'da yaptığı toplantıda, Hasankeyf'in korunması kararını koydurduk. Maalesef GAP İdaresi kendi toplantısı olmasına rağmen oraya imzasını koymadı. Ama karar toplantıya katılanların ortak görüşü olarak yer aldı. Daha sonra yine üniversitelere ve diğer kuruluşlara çalışmalar yaptırdık ve bunların dosyalarını gönderdik. Bu dosyaların GAP İdaresi'nde ve diğer kuruluşlarda olması gerekli. Bütün Dicle yeniden gözden geçirilmeli, tarihi ve doğal değerler tek tek yeniden saptanmalı, gözden kaçanlar varsa eklenmeli, baraj projesi Hasankeyf mutlaka kurtarılacak şekilde yeni bir revizyona tabi tutulmalı. Bütün bunlar yapıldığı takdirde Dicle'den on bin megavat gücünde enerji üretme imkânı yine var.

ALİ RIZA NURHAN
Şehir Plancıları Odası, İstanbul Şubesi Sekreteri

Vedat Özbilen'in açıkladıklarından anladığım kadarıyla öncelikli olarak halkın planlamaya katılımının sağlanması hedefleniyor. Bu, planlamada çok önemli bir unsur. Becerebilirseniz çok iyi olur. Ancak kuşkularım var: Bölgenin yapısı gereği tam halka inebilecek misiniz, yani nasıl bir sistem kullanacaksınız? Orada ağalardan ve siyasi partilerin izdüşümlerinden aldığınız fikirleri yeterli görecek misiniz, yoksa halka kadar inebilecek misiniz? Halka kadar indiğinizi varsayalım, oradan elde ettiğiniz fikirleri devlete nasıl kabul ettireceksiniz? Eğer plana birtakım doneler girecekse bunu Bakanlar Kurulu'ndan geçireceğiz dediniz. STK'lar olarak devlete çeşitli konularda yol gösteriyoruz, ancak kabul ettiremiyoruz. Meseleleri dava konusu yaparak çözmeye çalışıyoruz.

ORHAN SİLİER

İsterseniz, bazı sorulara cevap vermeye çalışalım. Sanıyorum önce şöyle bir ayrımı netleştirmekte yarar var. Genç, dinamik, açık bir ekibin GAP İdaresi'nde devlet görevlileri olarak yaptıkları çalışmayla, Tarih Vakfı'nın bu alandaki çalışmaları, birbiriyle işin bu noktasında kesişen iki ayrı çalışma alanı.

Tarih Vakfı kendi varlığının bir parçası olarak geçmişten beri birçok alanda bu konuyu ilgilendiren çalışmalar yaptı. Bunların bir bölümü şu anki yetersizliğine rağmen ilk denemeler olarak da önem taşıyor. Örneğin 1993'te gerçekleştirdiğimiz Türkiye Kent Tarihleri Bibliyografyası tüm illerin kent tarihiyle ilgili belli başlı makale ve kitaplarla ilgili tek kaynak. Bunun geliştirilmesi gerektiğini, yenilenmesi gerektiğini biliyoruz. Sözü edildi, Mardin üzerine başlattığımız çalışmaları diğer illerde de yaygınlaştırmak istiyoruz. Mardin'in üçüncü kitabı bu hafta çıkıyor, sonra bir dördüncü, beşinci kitap devrede. Yerel Tarih Grupları adı altında şu an on üç ilde yürüyen bir çalışma var ki bu çalışmanın kapsamı içinde yerel tarih müzelerinin kurulması, sözlü tarih çalışmalarının yürütülmesi ve benzeri çalışmalar hedefleniyor.

Uzatmayacağım, Tarih Vakfı, devlet kademelerinde alınan şu ya da bu karardan bağımsız olarak aydınlarımızın gücü, enerjisi, cesareti, olanakları yettikçe, bu tür çalışmaları yapmaya devam edecek. Şunu da söyleyeyim: Çuvaldızı kendimize batırmakta yarar var. Devletin katılımı içtenlikle isteyip istemediği sorunu kadar, aydınlarımızın katılımı içtenlikle paylaşıp paylaşmadığı sorunu ile de karşı karşıya olduğumuzu unutmayalım. Bugün davet edilen kişilerin bu toplantıya farklı kaygılarla, bu konuda söz söylememek, bu konuda güvenini kaybetmiş ve söyleyecek sözü olmamak gibi sebeplerle katılmadıklarını söylemek mümkün; ama aynı zamanda sivil toplum içinde de bir katılım cesareti, katılım etkinliği, katılım enerjisi, katılım zamanı sorunu olduğunu da belirtmek gerekiyor.

İkinci bir konu; bu süreci sanıyorum bir denemeler, başlangıçlar yapma süreci olarak görmekte yarar var. Türkiye'de genel olarak demokratikleşmeye çok bağlı, işleyen bir yönetim sisteminin kurulmasına çok bağlı bir alanda, böylesine bir toplantı yapılıp bunların konuşulmaya başlanmışsa ve bir yandan belirli projelerde çalışan kamu görevlileri, öteki tarafta bölgenin kültürünü araştırmaya yönelik veya bölgede bazı kültürel operasyonları engellemeye yönelik sivil toplum kuruluşları masa başında bir araya gelmeye başlamışlarsa, bununla yetinemeyiz. Bu Türkiye için henüz çok küçük bir başlangıçtır, ama sanıyorum önemlidir. Bölgedeki çalışmalarda, toplantılarda da, muhtemelen benzer gerilimler, benzer güven sorunları, benzer sembol arayışları ile karşılaşacağız.

Sorun iki aylık bir çalışmadan ibaret değil, tam tersine on yıllara uzanan, Türkiye'nin renkliliğiyle, çeşitliliğiyle insanlık ailesinin içinde hak ettiği yeri almış uygar bir üye olarak varolması sorunudur.

1994'te önce Kuruçeşme ile Bebek arasındaki alanda uygulanacak, sonra İstanbul'a, daha sonra Marmara'ya ve tüm Türkiye'ye yaygınlaştırılacak bir envanter çalışması başlattık. Bu çalışmayı o tarihte Güzel Sanatlar Akademisi'nde, şimdi İstanbul Teknik Üniversitesi'nde çalışan bir profesör arkadaşımız ve ekibi yaptı. Bu envanter çalışması yedi yüz kültür varlığına ilişkin olarak, yedi yüz milyon liralık bir harcama ile gerçekleştirildi. Arkadaşlarımız hatırlayacaklardır, Ankara ve İstanbul'un korumacılık alanında çalışan insanlarını "Bu defa farklı olacak, bu defa niyet farklı" diye toplantıya katılmaya zar zor ikna ederek ve onların "Hayır, biz şimdiye kadar bu tür toplantılara çok çağırıldık ama arkasından sonuç gelmedi" itirazlarına karşı, "Hiç olmazsa biz yapabileceğimizi başlatalım" diyerek bu çalışmaya başladık.

Türkiye'de şu an kaç envanter var? Örneğin Macaristan gibi bir ülkenin envanter sayısıyla oranlarsak yaklaşık ne kadar? Bir milyon tarihi yapının envanterinin çıkarılması gibi bir tablo, büyükçe görünen bir tablo ortaya çıkıyor. Son bankalar operasyonunda harcanmış olan parayla bunun tümünün yapılması, bu basit aritmetik hesapla da mümkün, bu kadar da basit. Yani bir yandan çok karmaşık, çok zor aşılmaz bir engel, öte tarafta bankalar operasyonunda harcanan beş-altı milyar doları bulmuş paranın yalnızca bir bölümü bu amaçla kullanılsa, envanter sorununun çözülmesi mümkün. Demek ki son tahlilde iş gelip, biraz önce şehir plancısı arkadaşımın ve başka bir-iki arkadaşımızın daha değindiği gibi, birer yurttaş olarak, bir sivil toplum gücü olarak ülke politikasında, kaynak kullanımında etkin olmaya başlamak ve bu doğrultudaki açılımları derinleştirmek, genişletmek, daha büyük baskı güçlerini oluşturmak konusuna dayanıyor.

Türkiye'de, özellikle son değişikliklerden sonra barajlar alanı eğer çok büyük kârların elde edildiği bir alan haline dönüşüyorsa, buna karşı tarihi mirasın korunması alanı çok küçük katılımlı sivil grupların var olduğu bir alan olarak kalacaksa, bu problemin nasıl bir sonuca ulaşacağı matematik olarak belli ve değişkenlerinin nasıl değiştirilirse farklılaşacağı da belli. O yüzden sorun yine dönüp dolaşıp katılım lafının her iki anlamına, yurttaş katılımına da, devlet-sivil toplum ortaklığı konusuna geliyor.

VEDAT ÖZBİLEN

Bence katılım konusunda umutsuzluğa düşmemek lazım. Katılım hakikaten çok zor. Türkiye'nin de fazla deneyimi yok, hele böyle bölgesel

ölçekli projelerde, hele Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde... Bunun yollarını arıyoruz, biz GAP İdaresi olarak bundan daha küçük projelerde başarılı olduk, oradan yola çıkarak zaten bu bölge planına doğru gittik. Örnek veriyorum, Islahiye imar planını bu katılımcı yöntemle yaptık.

Bilirsiniz, plan yapıldıktan bir ay sonra da itirazlar olur. Bir bakarsınız yeni yaptığınız plana iki yüz elli değişiklik gelir. Ama katılımcı yöntemle yaptığınızda sayı çok azalıyor; sadece on değişiklikte kaldı. Demek ki doğru bir yöntem var. Şimdi bunu büyük projelerde nasıl yapabiliriz sorusuna birlikte cevap arıyoruz.

Küçük projelerde başarıya ulaştık. İşte Birecik Barajı'ndan etkilenen otuz köy. Halfeti ilçesinde koordinatör arkadaşımız ile birlikte katılımcı yöntemlerle çalışmalar yaptık. Otuz köyde toplantı yaptık, köyler bu baraj gölü altında nasıl kalacak, yeni yer seçimi nasıl yapılacak? Teknik elemanlar olarak on iki yer seçtik, halka danıştığımızda hiçbiri bu yerleri beğenmedi. Çok yanlışmış seçtiğimiz yerler. Neden? Sosyal katmanlar var, farklı ilişkiler var; kimi "Orası Kürttür gitmem", kimi "Türktür gitmem" diyor. Aşiret ilişkileri nedeniyle belirtilen yerlere yerleşmek istemiyorlar vesaire. Sonra anlaşmaya varılan bir yer bulundu, oraya yerleşme yapıldı.

Bu karşılıklı bir planlama, uygulama ve öğrenme sürecidir. Türkiye'de bu deneyim yaşanmadı. Biz yaşanması yönünde bir çaba sarf ediyoruz, bunu yapmak zorundayız. GAP İdaresi olarak başladık, nereye kadar gideceğiz bilmiyorum, dolayısıyla ümitsizliğe düşmeyelim. Geçmişteki yaraları deşmeye gerek yok, yaraları sarmaya çalışmalıyız. Hepimiz bu ülkenin insanıyız, bir yol bulabiliriz gibi geliyor, bu da karşılıklı konuşmayla olacak.

Aynı süreç Hasankeyf'te de geçerli. Yani devletin kurumları burada olacak, Hasankeyf'e karşı olanlar burada olacak. Ama sonuçta bir orta yol bulmak zorundayız. Benim gördüğüm kadarıyla karşı olanlar projeyi bilmiyor. Neye karşı olduklarını bilmiyorlar. Bunlar iyi tartışılmalı, yani devletin kurumu da karşı çıkanları anlamalı, projeye karşı olanlar da devletin yapmış olduğu çabaları anlamalı. Gördüğüm kadarıyla karşılıklı anlamada eksiklikler var. Bir arkadaşımız "halka inebilecek misiniz?" diye sordu. Altı milyon kişi var, nereye inebiliriz? İnebileceğimiz kesim örgütlü kesimler, ama örgütsüz kesimlere nasıl inebiliriz konusunu da düşünüyoruz. Sulama dışında kalan alanlar var. Buradaki çiftçiler projeden etkilenmiyor, en zarar gören grup bunlar. Bunları kalkınma sürecine nasıl katabiliriz? Çok zor ama katmanın bir yolunu bulaca-

ğız. Sulanan alanlarda sulama birlikleri oluştu, onların görüşlerini alacağız, ama sulanamayan alanlarda nasıl alacağız?

Umutsuzluğa düşmememiz lazım, biz de bir devlet kurumu olarak Kültür Bakanlığı'nın politikasını benimseyemeyebiliriz, ama karşılıklı görüşme sonunda bir yol bulunabiliyor. Bu süreçte Kültür Bakanlığı da olacak; nasıl siz bizim bir tarafımızsanız, Kültür Bakanlığı da taraf, o da devletin bir politikasını oluşturuyor. Bunu birlikte tartışalım diyoruz. Bugün Türkiye'de olmayan şeyler bunlar. Devletin politikası da tartışılmıyor. Devletin kültür politikasını çizenler de, etkilenen kesimleri tanımıyor. Biz GAP İdaresi olarak bu süreci başlatmak istiyoruz.

1987'den beri bu projenin içindeyim, hiçbir uzmanı, arkeoloğu bölgeye çekemedik. Ben de sizleri eleştiriyorum. Hepiniz İstanbul'da, Ankara'da oturuyorsunuz, bölgeye gelmiyorsunuz. Yabancı uzmanı getirtebiliyorum rahatlıkla. Ta Amerika'dan kalkıp geliyor, sizler gelmiyorsunuz, ülkenizin sorunlarıyla ilgilenmiyorsunuz. Bunun çeşitli engelleri de olabilir; üniversitelerin imkânları uygun değildir mesela. Ama bunun bir yolunu bulmalıyız. Bu ortam oluşmadı Türkiye'de. Bu diyaloğu sağlamanın yollarını arıyoruz, GAP İdaresi olarak. O açıdan umutsuz değilim bu süreçten.

Kültür konusunda yapılması gerekenler nedir burada? Gerçekten doğru yolda mıyız? Bu konuda sizden destek bekliyoruz. Kültür konusunda neler yapmalıyız? Korumalı mıyız? Korurken, kullanarak mı korumalıyız? Stratejimiz ne olmalı? Biz su göletleri yaratıyoruz, bunların altında kalan bir tarihi miras var, bunları nasıl kurtarabiliriz? Bir de sulanmayan alanlarda tarih varlıkları var, bunları kurtarmada stratejimiz ne olmalı? Acaba Kültür Bakanlığı stratejisi doğru mu? Bunların irdelenmeye ihtiyacı var. Bunu bu iki aylık süreçte çözebilirsek iş bitmeyecek, bunun devamı var. Uygulamaya aktaracağız, izleme-değerlendirme sistemi kurulacak. O izleme-değerlendirme sisteminde Bakanlık nerede yer alabilir? Sivil toplum örgütleri nerede rol alabilir? Valiler, kaymakamlar nerede rol alabilir? Bunları da tartışmak istiyoruz sizinle. Bu süreç birden kesilmeyecek, devam edecek.

Plan birden kesilen bir şey değil, dinamik, yaşayan bir şey. Planın sürecini biz takip etmek istiyoruz, ama bunu yaparken de doğru bir çıkış noktası yakalayalım istiyoruz. Eğer çerçeveyi iyi çizersek, bundan sonraki uygulamada, izleme-değerlendirmede de daha başarılı bir yol izleyebiliriz. Türkiye'de anladığım kadarıyla yapılmayan, eksik bırakılan noktalar bunlar. On yıllık süreçte bunu gördük biz: Planımız var,

ama izleme-değerlendirme sistemimiz yok. En büyük eksiklik buydu. Çalışmalar nerede yapılıyor, niye yapılıyor belli değil, kayıp her şey. Bunları eğer iyi bir şekilde ortaya koyabilirsek, bu on yıllık perspektif içerisinde nereye kadar gidebileceğimizi, neyi nasıl yapacağımızı belirlersek, bence bu, çalışma ve danışma sürecinin yani hepimizin başarısı olacak.

GÖKHAN MENTEŞ

Bu iki aylık çalışmayla ilgili sınırları tamamlamak aslında o kadar kolay değil. Belki de en doğrusu, yapabildiğimiz kadarını yapacağız diye genel bir ilke koymak. Yapabildiğimiz ne olacak diye baktığımız zaman, bir kere konuyla ilgili belli başlı yayınları, önemli yapıtların anlatıldığı kaynakları belirlemek bile önemli diye düşünüyoruz. Büyük bir envanter değil, bir başlangıç çalışması diyelim buna. Ama neticede Türkiye'nin gerçekten çok kapsamlı bir kültürel tarih envanterine ihtiyacı var. Biraz önce Orhan Silier'in değindiği envanter, o nitelikte. Tabii ki böyle bir envanterin GAP Bölgesi'nde oluşturulmasına başlamayı önermek ve bunun mekanizmasını bir eylem planına bağlamak bir projedir, yani bu işin sonundaki önerilerden biri, belki de en önemlisi bu olacaktır. Ancak, bu envanterin oluşturulması çok ayrı bir şey, yani mevcut kaynakların derlenmesinden öte, ortaya çıkarılmamışların keşfedilmesi gibi bir boyutu var. Biraz önce Oğuz Özbilen'in aktardığı konu buydu zannediyorum.

Dolayısıyla devletin yeni keşifler, yeni kazılar, yeni araştırmalar için belirli bir kaynak ayırmasını talep etmenin ötesinde, belki bunun örgütsel boyutları da ortaya konabilir. Bence böyle bir çalışmanın bölgeye getirebileceği en önemli katkılardan biri, konunun yerinde sahiplenilmesi için birtakım yöresel, gerçekçi, uygulanabilir modeller ortaya koymak olabilir. GAP İdaresi'nin varlığı bir ayrıcalık, Türkiye'de başka bölge idaresi yok. Bu, doğrudan doğruya Ankara merkezli bir yönetimden öte bir şey. Onun ötesinde STK'ların, belirli uzmanların, üniversitelerin çeşitli platformlarının veya derneklerin, vakıfların bir şekilde paylaşarak oluşturacakları yeni sistemler olabilir.

Esasında tabii GAP bölgesi sorunlarının büyük bir bölümü, aslında Türkiye'mizin sorunu. Sanki Türkiye'de mahalleler, semtler sahipleniliyor mu ki, GAP'ta biz ta mahalle, semt düzeyinde, o hassasiyette bir sahiplenmeden bahsedelim. Türkiye'de mahalleler sahipsiz, büyük kentler sahipsiz. Dolayısıyla bu yerinden sahiplenme modeli arayışı,

esasında Türkiye bütününde de belirli açılımlara yararlı olabilecek boyutlar taşıyacaktır.

Bizim bu çalışmalarımız ister istemez bir miktar yüzeysel kalacak, yani bir öngörüş derlemesi, çok sistematik olmayan birtakım görüşlerin alt alta eklenmesi ve bunların içinden de genelde paylaşıldığını düşündüğümüz birtakım projelerin gündeme getirilmesi ve onlarla ilgili biraz daha ayrıntılı bir düşünce, eylem planı ortaya koyma niteliğinde olacaktır. Ama bunun arkasının, önerdiğimiz projeler veya başlattığımız yeni yaklaşım çerçevesinde bölge planı içinde kendi yerini bulması lazım. Bu iş biz bir kere raporu verdikten sonra devlet arkasını getirsin şeklinde sürecek bir iş değil. İşin arkasını katılımcı yöntemleri kullanarak, konunun yeniden sahiplenilmesini sağlayarak sürdürmemiz gerekir. Ancak tabii devletin oynayabileceği roller var. Özellikle başlangıç aşamasında, işin bir ivme kazanabilmesi için yapabileceği destekler var. Ama sanıyorum konuyu devlet ötesi görmek ve konunun sahiplenilmesini sağlamak en önemlisi.

CENGİZ BEKTAŞ

Buradan öyle görünüyor ki, herkes kendi kafasındaki düşüncelerle, dinlediğini değerlendiriyor. Bu da çok doğal. Düşünceyi dile getirme özgürlüğünü kullandığım için yedi buçuk ila on beş yıl hapis istemiyle yargılanıyorum. Kimsenin bir yere gitmekten çekindiği, korktuğu falan yok. Bu edebiyata da lütfen bir son verilsin, aydınlar şunu yapmıyor, bunu yapmıyor. Hayır. Lütfen herkes çizgisini ve gerçeği bilsin. Hakkari'ye üç bin kitap götürdüğüm zaman, belki okuma yazmasını henüz tamamlayamamış bir polis bunları teker teker gözden geçiriyorsa, size soruyorum benim güvenliğim ne olacak? Belki bana bir belge vereceksiniz tutuklanmayayım diye, belki de beni araştırıp vermeyeceksiniz.

Bu zorlukların hiçbirine aldırmamış insanlar karşınızda konuşuyorlar. O kadar yuvarlak, o kadar güvende görmeyin konuyu. Ben, bırakınız Doğu'yu, İstanbul'da bazı yerlere giremiyorum dincilerin egemenliğinden ötürü. Haydi gelin, şimdi beraber çıkalım, girebilecek miyiz bakalım örneğin Süleymaniye'nin bir bölümüne?

Benim kendime göre bir kültür yorumum var, ama yöreyi doğru dürüst tanımadan neyin yorumunu yapacaksınız? Ben bir belge istiyorum. Buraya çağırılan insanların artık bir şeyleri arkalarında bıraktığını kabul ederek davranın. Ben hiçbir şey için "yapılamaz" demedim hayatımda, o yüzden de romantik sayılırım. Ama engellere karşı uyarıyo-

rum, araştırma yaparken, diyelim bir jandarma, ya da derdimi anlatamayacağım bir polis alıp kapatmasın o kadar. Başka bir şey istemiyorum. Eğer bu projenin içinde öyle bir şey sağlarsanız, o zaman bu yeni bir olaydır.

Bunu niçin istiyorum? Çok açık söyledim, çalışmamı sürdürebilmek için. Bunların içindeyim, kimse bana bir şey ödemiyor, bir sürü aydın için de öyle. Urfalı bir arkadaşımın Urfa'ya gidip gelecek bütçesi yok, yani gönüllülüğün de bir çizgisi var. Örneğin yazarlara bir belge verin ki bölgeye gidebilsinler, bir de güvence tabii. Gene en azından bir otuz beş yıldır yöneticilerin yetiştirildiği öğretim kurumlarında genel kültür dersleri verilmesi için çırpınıyorum. Kaymakamların, valilerin yetiştirildiği kurumlarda "sizin birinci kimliğiniz insanlıktır" diyen bir kültür yorumunun onlara aktarılması şarttır. Yoksa kaymakam gidiyor, Avanos'taki kervansarayı yıkıyor, köprü yaptırıyor. Şimdi biz o köprüden taşları seçip tek tek onarım yapıyoruz, akide şekerine döndüler. Şu anda GAP Bölgesi'nde görevli valileri, vali yardımcılarını, kaymakamları, emniyet müdürlerini toplayıp hep beraber kültür üzerine konuşalım, bence en başta gelen şey bu.

NEŞE ÖZGEN
Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi,
GAP BKİ Koordinatör Yardımcısı

Öncelikle bu planın vizyonunu, hedef ve stratejilerini nasıl oluşturduğumuzu açıklamak istiyorum. Belki burada özellikle stratejist bir tavır çizmemiz gerektiğini de söyleyerek bu sabahki oturumda biraz ilerleyebiliriz. Bu plan bütünüyle bir armoni arıyor. Planın katılımcı davranışının adı bir armoni, yani bir konsensus. İtaat, dinletme, fikir sorarak bunu da dikkate alma tutumu değil. Armoni, yani "biz"in içindeki tek tek seslerin duyulabildiği, ama birlikte de hareket edildiğinde uygun bir melodinin fark edildiği yeni bir durum arayışı. Bu herhalde bir parça plan ekibi olarak bizim katılımdan ne anladığımızı sizlere aktarır.

İkincisi, planın katılımcı davranışına yine biraz dikkat çekmek istiyorum. Sürdürülebilir kalkınma ve katılımcı davranış anlayışlarının temelde iki ayağı vardır: biri adalet, diğeri de eşitlik; bunların altında da insan kaynaklarının geliştirilmesi. GAP'ın, Bölge Sosyal Planı'nın sürdürülebilirlik ilkesi, bu üç ayağa dayanmaktadır.

Biraz kaygıları giderme ve açıklama açısından şunu söyleyeyim: Buradaki sürdürülebilirlik ilkesinin katılımla desteklenebilmesi için geçer-

li olan tek çözüm, şimdiye kadar yapılanlardan ve Türkiye'nin ve genel olarak bütün dünyanın genel durumundan etkilenen dezavantajlı gruplara öncelik vermektir. Planın dezavantajlı gruplar olarak ele aldığı hedef gruplar, topraksızlar, işsizler, gençler, kadınlar ve çocuklardır. Yani bu plan öncelikle bu kesimleri kendisine hedef grup olarak seçen ve bunların adalet ve eşitlik temelinde nasıl birlikte hareket ederek seslerini duyurabileceklerini, kararlara katılımını kolaylaştırabileceklerini stratejik olarak öngörmeye çalışan bir plandır.

Bölge son derece heterojendir, sadece etnisite, din farkları değil. Karşımızda Türkiye'de özellikle son on beş yıldır yaşanan şiddet olaylarından etkilenmiş bir bölge vardır. Bu şiddet olaylarının her gruptan insanı farklı farklı vurması söz konusudur. Örneğin kadınları çok özel bir biçimde vurmuştur bu şiddet olayı, gençleri çok özel bir biçimde vurmuştur, bölgede kalıcı veya geçici olarak bulunan herkesi de bir şekilde etkilemiştir. Bütün bunları dezavantajlı gruplar olarak aldığımızda, bunların kararlara katılımını ve kaynaklara erişimini kolaylaştırıcı yeni organizasyon ve örgüt modelleri bulmak zorunda olduğumuzu da hissediyoruz. Planın katılımcılık tavrı bu.

Cengiz Bektaş'ın söylediklerine kısmen katılıyorum, kısmen şunu söylemek istiyorum: Galiba artık istemekten ziyade ses duyurmak, üzerine gitmek gerekiyor. Aydınlar olarak, biliminsanları olarak da görevimiz bu. Eğer ses duyurursak bu bir güçten kaynaklanacak. Burada güçten kasıt bir iktidar değildir, örgütlenmenin gücü anlamındadır. Örneğin Hasankeyf grubu örgütlenebildi ve şu anda sesini duyurabiliyor. Başka gruplar da örgütlenmeli ve biz bu örgütlenmelerin tamamına tahammül etme biçiminde değil birlikte hareket etme biçiminde yaklaşmalıyız. Sevsek de sevmesek de şu masanın etrafında çok farklı seslerin olması sevindiricidir, daha fazla sesin olabileceği ve daha ahenkli bir müziğe ulaşabileceğimizi ummak da sevindiricidir bu anlamda.

Kaymakamların, valilerin, resmi görevlilerin bilgisizlikleri nedeniyle kültürü tahrip ettiğini düşünmüyorum. Bir kısmı bilgisizlikten olabilir, bu Güneydoğu Anadolu bölgesinin aşağı yukarı 1700'lerin ortalarından beri geçirdiği bütünsel şiddet olaylarının bir devamı gibi de görülebilir.

Bizim, Tarih Vakfı'nın kültürel mirasın değerlendirilmesi grubunun dışında, farklı, ortak çalışma yaptığımız uzmanlarla birlikte çalıştığımız, delegasyon olarak birlikte çalıştığımız, duyarlılık yaratma konusunda birlikte çalıştığımız gruplar var. Bunlardan biri sivil toplum ku-

ruluşlarının kendi yapılarının geliştirilmesi ve birlikte hareket etmelerine yönelik bir gruptur. Örneğin bununla Diyarbakır Genç İşadamları Derneği, Diyarbakır Şair ve Edebiyatçıları Derneği ilgileniyor. Bir diğer grup, bölge eğitiminin özel planlanması grubu, bölgede özel bir eğitim planının nasıl uygulanabileceğini tartışıyor. Bunu Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi koordine ediyor. Geleneksel güç ilişkileri konusunu Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden arkadaşlarımız ele alıyor. Bölgede sağlık hizmetlerinin özel konumu ve ne tür sağlık hizmetlerinin öncelikli olabileceğine ilişkin çalışmayı Diyarbakır Tabip Odası, diğer tabip odalarıyla birlikte yapıyor. Türkiye Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Konfederasyonu Diyarbakır, Antep ve Urfa şubeleri, bölgede kayıt dışı ekonomi biçimleri ve esnaf ve zanaatkâr yapısının güçlendirilmesi konusuna bakıyor. Mesela tarımsal araştırma grubunda böyle yedi alt grup var. Bütün bunlar aslında stratejik bir yapı önermeye yönelik.

Mesela Tarih Vakfı'nın buradaki danışma ve bilgilenme toplantısının temelinde de aslında kendi çıktısının stratejisini belirleme kaygısı yatıyor. Mutlaka bir envanter çıktısı, bir proje önerisi olacaktır, bir sorun tespiti analizi, bir proje önerisi olacaktır yaptığı çalışmadan sonra. Ama şu anda aslında sizlerin strateji önermesi bekleniyor; yani vizyon olarak ne yapmak lazım? Kültürel dokunun korunması konusunda ne tür stratejiler geliştirmek lazım? Eğer bu grup devlet korumacılığı önerecekse GAP da onu yapacak, ama devlet korumacılığı önermeyecekse, başka tür korumacılıklar önerecekse... Neyse, konunun uzmanı değilim, affınızı istirham ederim, bunlar sizden bekleniyor. Ne tür bir yapısal dönüşüm öneriliyorsa ve ne kadar sesi çıkarsa bu grubun, bu yapılacaktır.

MELEK ULAGAY
Helsinki Yurttaşlar Derneği

Güneydoğu'yla ilgili iki somut projeyle ilgili olarak aşağı yukarı beş yıldır çalışıyorum. Bunlardan biri belediyelerle sivil toplum kuruluşları arasında bağ kurmak üzere Avrupa Topluluğu'na yaptığımız bir projeydi. Bunu biz Van, Çanakkale, Bursa, Mersin'de gerçekleştiriyoruz. Mersin'i göç almış şehir olduğu için seçmiştik. Van, OHAL bölgesiydi ve çok zor şartlarda girdik. Cengiz Bektaş'a katılmamak mümkün değil, Türkiye'de aydınlar bu tür işlerde çok büyük zorluklarla karşılaşıyor. Nitekim şimdi GAP İdaresi'nden oradaki çalışmamızı kolaylaştır-

ması için çok somut birkaç talepte bulunacağım. Ben ayrıca bir belgesel film yapımcısıyım ve Güneydoğu Anadolu üzerine bir dizi belgesel film yapıyorum. Bunlardan biri Urfa, Harran'da gençlerle yapılmış bir filmdir, Urfa ve Harranlı lise öğrencilerinin İstanbul ve Batı illerinden gelen lise öğrencileriyle Harran'ın eski, ilk üniversite kalıntıları üzerinde iki gün boyunca yaptıkları bir tartışmayı filme aldım. Bu film bence herkesin ibretle izlemesi gereken bir film; on yedi yaşında Harranlı ve Urfalı gençler dünyaya ve Batı'dan gelenlere nasıl bakıyorlar, bunu görüyorsunuz. Bir başka çalışma ise Halfeti üzerine. İşte bu nedenlerle Urfa, Antep ve Diyarbakır'da uzun sürelerle kalıyorum.

Batı'da gerçekleştirdiğimiz yaz okullarına Diyarbakır ve Van'dan gençler katıldı ve bu yaz okullarından "çok etkilendiklerini" söylediler. Bize Güneydoğu'dan "lütfen yaz okulları yapın, ama burada olsun" diyorlar. Şimdi gündemimizde Diyarbakır'da ve Urfa'da yaz okulları açmak var. Harran ve Van Üniversiteleriyle birçok konuda işbirliği yaptık. Bu üniversitelerde çalışan öğretim üyeleri arasında belki hiçbirinizin ummayacağı kadar gayretli, parlak ve büyük işler yapan insanlar var. Büyük kentlerde oturmadıkları için şöhret olmuyorlar. Orada zor koşullarda gerçekten bir şeyler yapmaya çalışıyorlar.

Bunun yanı sıra bize gelen ikinci büyük talep kadınlardan; kadınlar psikolojik danışmana başvurmak istiyor. Hem feodal yapıdan, hem göçten dolayı çok ciddi sorunlar yaşıyorlar.

Orada çalışan ve bölgenin bütün güçlüklerini yaşamış bir insan olarak söyleyeyim: Çok büyük zorluklarla iş yaptık, çok büyük engellemelerle iş yaptık, ama yapılmayacak diye bir şey yok, yapılıyor. Ancak, eğer GAP İdaresi olarak siz böyle bir program başlatıyorsanız, katılımcılara meşruiyet sağlamanız lazım. Çok iyi niyetli olduğunuz kuşkusuz. Ama "GAP İdaresi'yim, şöyle bir açılım getiriyorum" dediğiniz andan itibaren, devletin diğer birimleri sizin bu açılımınıza yüzde yüz zıt bir şekilde davranırsa ortada önemli bir sorun var demektir. Hukuk devleti demek kuralların her gün, her saat, insana göre değişmemesi demektir. Hukuk devleti varsa, hukuk herkes için, bütün vatandaşlar için geçerlidir. Bu yüzden, bence sizin bu projenizi hayata geçirebilmeniz için önce meşruiyeti sağlamanız lazım.

İkincisi, bugün katılımdan, sivil toplumun katılımından söz ediyoruz. Bu esasen orada yaşayan insanların katkıda bulunmasını öngörmek demektir. Bizler dışardan giden insanlarız, eğer orada bir iş yapıyorsak bu oradaki insanlara bazı yolları, kanalları açabilmektir, yoksa

herkesin gidip orada aylarca kalması diye bir şey söz konusu değildir. Bölgede şimdi bir dışa açılma potansiyeli var. Urfa'ya gidin, Urfa otelleri dolu. Yabancılarla dolu. Binbir projeyle gelen bir yığın yabancı var. Bölge halkı açısından dışa açılmak turizm demek, yani bir ekonomik yanının da olması gerekiyor. Onlar açısından bu dışa açılma, oraya insanların gelmesi demek.

Ne var ki, örneğin Midyat'ta izlediğimiz durum şu: Midyat'ta turist olarak gelen insanlara beş sivil polis filan düşüyor. Ayrıca, orada daha önce görev yapmış olan korucular bölgede ciddi bir sorun; her adımda karşınıza birdenbire tüfekli adamlar çıkıyor. Bölgedeki sivilleşme sürecinin samimi olduğuna, gerçekçi olduğuna, önce bölgedeki insanların, sonra da bizim gibi orada çalışma yapan insanların inanması gerekiyor. Dolayısıyla önce Türkiye Cumhuriyeti devleti politikalarının ne olduğuna bir karar versin, ondan sonra iş yapalım diye düşünüyorum.

ESRA ÖZDEN

Barajlar ve Kültürel Miras İzleme Kurulu, Mimar

Vedat Özbilen'in katılımcılıkla ilgili Halfeti örneğine biraz takıldım. Bu örnekle, benim geçen ay Halfeti'de gördüğüm Yeni Halfeti-Eski Halfeti karşıtlığı kafamda çok büyük bir çelişki yarattı. Çünkü Eski Halfeti bağ-bahçe içinde, yöresel mimarisiyle çok farklı bir anlamı, kendine özgü bir doğası olan bir kasaba. Ama şimdiki Halfeti, ip gibi dizilen kare kare binalardan oluşan hiçbir ağacın yetişmediği bir küçük şehir diyelim. Şimdi bu eğer katılımcılıksa, yani yöre insanı bunu istemişse o zaman bir sosyolojik araştırma yapmak gerekir: Halkın ne istediği, bunların nedenleri ortaya çıkartılabilir. Keban Projesi sırasında birçok sosyolojik araştırma yapıldığını biliyoruz. Ama şartlar o zamandan bu yana çok değişti, barajların ve oradaki halkın durumu farklı. Şimdi ne oluyor ona bakmak gerekir, sosyolojik araştırmaların desteklenmesi gerekir. Çok somut bir öneri de Halfeti'nin böyle bir araştırmaya konu olması. O zaman oradaki bölge insanıyla doğrudan ilişki kurarız. Yeni Halfeti'lerle çok karşılaşacağız, çünkü her an suyla başımız dertte, yeni yöreler yapılacak, hepsi bu yeni Halfeti gibi olmasın. O araştırma belki buna da bir baz oluşturur diye düşünüyorum.

TARIK ZİYA EKİNCİ

Eski Parlamenter, Demos Kurucu ve Yöneticisi

GAP Bölge Başkanlığı adına konuşan arkadaşların verdikleri bilgile-

re göre bir bölge planlama hazırlama çalışması ve bunun için strateji belirlenmesi isteği var. Bölge planlaması tabii daha sonra ulusal planlamaya entegre edilecek. Türkiye'de planlama çalışmalarının aşağı yukarı 1960'tan bu yana devam eden bir geçmişi var. Nitelik değiştirerek gelmiştir günümüze kadar. Genellikle soruna hep ekonomik açıdan bakılmıştır, yani bu yapılan yatırımların verimliliği ne olacaktır, bölgeye katkısı ne olacaktır. Bölgeler arasındaki ya da toplumsal gruplar arası dengesizliği giderecek bazı çalışmalar, öneriler getirilmiştir.

Şu anda GAP Bölgesi için düşündüğünüz bölge planlamasında devlete öneriler götüreceksiniz. Bu öneriler kabul edilir veya edilmez bu başka bir şey, ama açık, kesin öneriler götürülmesi gerekiyor. Bir bölge planlamasının ancak bu öneriler çerçevesinde başarılı olabileceği vurgulanmalıdır. Bu bölge planlamasının başarılı olabilmesi ve gerçekten amacına uygun bir plan haline gelebilmesi için devletin şu, şu, şu çerçevede bir anlayışa gelmesi veya şu görüşleri benimsemesi gerekir. Demek ki sizin yapacağınız şey bir öneriler paketi hazırlamak ve buradaki arkadaşlardan da bir vizyon, bir strateji talep ediyorsunuz.

Şimdi birinci sorun şu: Türkiye'de merkeziyetçi devlet anlayışının son bulması gerekiyor. Bir odacının tayini bile merkezden sorulacaksa ve toplumla ilgili herhangi bir husus mutlaka devletin denetiminden ve onayından geçecekse, bu takdirde sizin yerel, bölgesel bir plan yapmanız ve planınızın başarılı olması mümkün değildir. Demek ki merkeziyetçi devlet anlayışının bir tarafa bırakılması lazımdır. Bunun çok canlı örneklerini hepiniz biliyorsunuz. Geçenlerde İnsan Hakları Koordinasyon Üst Kurulu'nun hazırladığı bir üst rapor da çeşitli kademelerden geçti. Bu İnsan Hakları Koordinasyonu Üst Kurulu'nun raporu budana budana hükümetin huzuruna geldiğinde, bir başbakan yardımcısı çıktı "Benim bundan haberim yok, Verheugen'e gidiyor ama bana gelmiyor, ben böyle şey kabul etmem" dedi ve elinin tersiyle itti ve o rapor Bakanlar Kurulu'nun bir raporu olmaktan çıktı, bir referans belgesi oldu ama referans belgesi haline getirilirken de kuşa döndü. İçindeki temel bilgilerin hepsi çıkarıldı, atıldı.

Demek ki merkezin egemenliğinin azaltılması gerekiyor. Türkiye uluslararası birçok anlaşmaya imza koymuştur, bunlardan biri de Avrupa Yerel Yönetimler Antlaşması'dır. Avrupa Yerel Yönetimler Antlaşması adeta adem-i merkeziyetçi bir yönetim anlayışı öneriyor ve bu antlaşma kanun mertebesinde, hatta kanundan daha üstün bir konumdadır. Anayasa Mahkemesi'nde aleyhine dava açılamaz. Ama bir kenarda du-

ruyor. Bunun işlerliğini sağlamak için bu planı yapan arkadaşlar, plan için strateji sağlamakla görevli olan arkadaşlar hükümete önermelidir: "Biz Yerel Yönetimler Antlaşması'nın eksiksiz biçimde yaşama geçmesini istiyoruz. Bunu yaptığınız takdirde zaten katılımcılık kendiliğinden gelir. O yerel yönetimle işbirliği yapacaksanız, yerel yönetimin sağladığı olanaklarla, onun çevreyi çok daha iyi bilerek, kendi bölgesinin kalkınmasını ve ihtiyaçlarını göz önünde tutarak, kendisinin de hazırlayacağı planlar olacaktır, onunla işbirliği yaparak katılımcılığı çok daha rahat hazırlayabilirsiniz" demelidir. Demek ki yapacağınız birinci öneri, merkeziyetçiliğin azaltılması, ikinci öneri Yerel Yönetimler Antlaşması'nın, Avrupa Yerel Yönetimler Sözleşmesi'nin mutlaka yaşama geçirilmesidir.

Üçüncü konu, demin Melek Ulagay'ın anlattığı gibi sivil toplum kuruluşlarının meşruiyeti sorunudur. İçişleri Bakanı veya Başbakan "Türkiye'de demokrasi olacaksa, bu demokrasi mutlaka sivil toplum kuruluşlarına dayanmalıdır" diyor ve "sivil toplum kuruluşları yaygınlaşmalıdır" diye ekliyor. Türkiye'de nüfusa oranla sivil toplum kuruluşu sayısının çok az olduğunu söylüyor. Oysa Dernekler Yasası, arkasından da Vakıflar Kanunu Milli Güvenlik Kurulu'nun gündemine kadar geliyor. Bütün bunların denetlenmesi, baskı altında tutulması ve adeta devletin emrinde ve himayesinde çalışılacak kuruluşlar haline gelmesi görüşü savunuluyor. Sivil toplum kuruluşları kendi başına özgürce çalışabilmeli, dilediği tarzda düşünce üretebilmeli, dilediği kadar, dilediği tarzda toplantı yapabilmeli ve dilediği bölgede, dilediği yörede dolaşabilmeli, dilediği çalışmayı yapabilmeli, projesini hazırlayabilmelidir. Yani devletin emrinde, hizmetinde, onların istediği çalışmayı yapacak bir anlayışta olması zorunluluğu yoktur. Bu tür zihniyet terk edilmelidir. "Sivil toplum kuruluşu olacaksa, benim emrimde olmalıdır, ancak bu takdirde demokrasiye yararlı olabilir, ülkeye yararlı olabilir" görüşü kesinkes bırakılmalı, sivil toplum kuruluşlarına her türlü meşruiyet en geniş anlamda sağlanmalıdır. Bunu öneri olarak götürmelisiniz bence. Eğer gerçekten bir şey yapılacaksa, bölge planları yapılacaksa, Türkiye planlaması yapılacaksa, halkın katkısı sağlanacaksa, sivil toplum kurumlarına meşruiyet verme zorunluluğu vardır. Dernekler Yasası mutlaka değiştirilmelidir; Dernekler Yasası'yla birlikte Vakıflar Kanunu. Vakıflar Kanunu'nda vakıflara geniş imkânlar sağlanmalıdır. Burada şu anda yapılan bu toplantı, polis gözünde gayrimeşru bir toplantıdır ve eğer ses çıkarmıyorlarsa, müdahale etmiyorlarsa, Tarih Vakfı'ndan ve GAP İdaresi'ni temsil eden arkadaşların devlet görevlileri olmaların-

dan ötürüdür. Yoksa onlara göre her toplantı mutlaka polisin bilgisi dahilinde yapılmalıdır, denetlenmelidir; neler konuşulduğunun, kimlerin konuştuğunun, düzenleyenlerin doğum yerlerinin, ikametgâhlarının, sabıkasız olduklarının belgelenmesi gerekmektedir. Bütün bunların ortadan kalkması gerekiyor. Sizin planlamacı olarak, bölge planlamacısı olarak planlamaya halkın katkısını sağlamak için yapacağınız öneriler arasında, sivil toplum kuruluşlarının meşruiyet kazanması ve Dernekler Yasası'nın, Vakıflar Kanunu'nun ve buna benzer diğer yasaların tümünün değiştirilmesi gerektiği vardır.

Merkezin her şeye kadir bir organ olmadığını, bu ülkeyi yönetmek için belirli görevlerle seçildiğini, bu görevleri halk adına yaptığını bilmesi lazımdır. Devlet yukarıdan gelen ilahi özelliklere sahip bir kurum değildir, toplumun dışında bir kurum değildir. Devletin kendisini böyle algılaması halinde yapacağımız çalışmaların çok daha yararlı ve başarılı olabileceğini düşünüyorum.

Şimdi Tarih Vakfı ile GAP İdaresi Başkanlığı'nın koyduğu isim arasında bir aykırılık var. Tarih Vakfı bunu geliştirmiştir, buna daha geniş bir muhteva kazandırmıştır: Tarih ve Kültür Mirasının Korunması. Mesela öyle sanıyorum ki GAP İdaresi Başkanlığı'nın ve yöneticilerin kafasında daha çok oradaki ekonomik kaynakların ne ölçüde yararlı olabileceği, nasıl verimli olabileceği konusu vardır. Bir de kültürel mirasla ilgili bazı bilgiler de garnitür olarak katılabilir tarzında bir yaklaşımı vardır. Oysa planlamanın bir bütün olarak uygulanması gerekiyor. Bu bütün içinde elbette ekonomi olacaktır, ama merkezinde insan bulunmalıdır; yani insanın daha iyi yaşama hakkı, daha iyi koşullara kavuşması, insanın gelişmesi ve toplumun yükseltilmesi. İnsan böyle algılanmalıdır, dolayısıyla da ekonomik önerilerin yanında elbette kültürel mirasın özellikleri, tarihsel sürecin bütün aşamalarını kapsayacak şekilde incelenmelidir. Her sivil toplum kuruluşunun ilgi ve uzmanlık alanı ayrıdır. Tarih Vakfı bu alanları göz önüne alarak bir işbölümü planı yapmalı ve GAP idaresine önermelidir.

Özetleyecek olursam, birincisi, sivil toplum kuruluşlarının meşruiyetini sağlayıcı öneriler götürmelisiniz. İkincisi, merkeziyetçiliğin asgari dereceye indirilmesini sağlayacak öneriler götürmelisiniz. Üçüncüsü, yerel yönetimlerin özerkleştirilmesi önerisini götürmelisiniz. Dördüncü olarak da koordinasyonu üstlenen Tarih Vakfı sivil toplum kuruluşlarının çalışma alanlarıyla ilgili olarak yapacakları çalışmaları, hazırlayacakları projeleri tespit ederek öneriler yapmalıdır.

İKİNCİ OTURUM

ORHAN SİLİER

Sabahki bölümde işin güven sorunu, politik yapı, devletin çeşitli organları arasında tutarlılık ve hukukilik ihtiyacı gibi konulara uzun uzun değindik. Bunların not alınmış olması, kayda geçmiş olması, bir yayın için birikim oluşturması yararlı oldu. Bu oturumda bir başka vurguya yönelsek iyi olur. Bir an bu sorunların aşılması için kamuoyu baskısı yaratma ihtiyacını bir yana bırakıp, bütün otorite elimizde olsaydı, Güneydoğu Anadolu'da tarih ve kültür mirasının korunması konusunda biz ne yapardık sorusuna yoğunlaşalım. Konuşmalarımızı biraz daha neler, nasıl bir yaklaşım ve ne tür tutamak noktaları öneririz konusuna yoğunlaştırabilirsek, verimliliği artırabiliriz.

ALİM ÇOPUROĞLU

GAP İdaresi, Özel Projeler Koordinatörü

Aslında başka şeylerden söz edecektim, fakat söz istedikten sonra konuşan iki konuşmacıya cevap versem daha iyi olur diye düşünüyorum. Düşüncelerimi o çerçevede toparlamaya çalışayım. Sabah sayın oturum başkanı toplantıyı açarken, Türkiye'yi gayet güzel tanımladılar. Demokrasi geleneği biraz zayıf, örgütlenme düzeyi düşük olan bir ülke. Biz de GAP İdaresi olarak, sürdürülebilir insani kalkınma ve katılımcı planlama çalışmaları yapmak istiyoruz ve bu çalışmalar için yola çıktıktan sonra her aşamada çeşitli engellerle karşılaşıyoruz. Ama yürümeyi sürdürüyoruz ve engeller çıktıkça da bunları çözmek için elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz.

Halfeti Projesi'ne ilişkin sorular oldu. Aslında belki bu konuda biraz zamanınızı almayı göze alarak ayrıntılı açıklamalar yapsam iyi olur. Çünkü o projenin koordinatörü bendim, hâlâ da benim. O çalışmada katılımcı planlama konusunda önce çok ayrıntılı sosyolojik araştırmalar ve barajdan etkilenen ailelerle bire bir görüşmeler yapıldı. Bu kişilerin baraja ilişkin konumları, beklentileri, sorunları tek tek belirlendi. Daha

sonra hedef grupla köy bazında, yerleşme bazında sürekli olarak toplantılar yapıldı, kamunun, devletin kendileri için ne yapabileceği ayrıntılı olarak kendilerine aktarıldı. Hatta bu çalışmalar o kadar ileriye gitti ki, birlikte çalıştığımız diğer kurumlar bizi eleştirdi; "Sizin bu katılımcı planlama saplantınız yüzünden kamulaştırma bedelleri çok yükselmeye başladı" gibi ya da "Sizin bu katılımcı planlama davranışınız yüzünden eskiden Köy İşleri Genel Müdürlüğü'nün çok kolaylıkla yapıp kurtulduğu çalışmalarda, her aşamada tartışıp yeniden değiştirmek ihtiyacı duyuldu ve değiştirilebilen her yerde değiştirildi" denildi. Ancak tabii biz Türkiye'de yaşıyoruz ve buyurgan devlet temsilcileri her aşamada karşımıza çıkabiliyor.

Hanımefendinin belirttiği gibi, nerede göl kenarındaki eski Halfeti'nin güzel mimari dokusu, nerede ondan sekiz kilometre uzaktaki yeni Halfeti'nin standart, asker gibi dizilmiş, hatta çirkin binaları. Halfeti için, gölden etkilenen kısmın yeni yerleşim alanı için alternatifler belirlendi ve bunlar tek tek tartışıldı. Kente sekiz kilometre uzaktaki o alan, çoğunluğun istediği alandır. Orayı istemeyenler de vardı, fakat çoğunluğu orayı istedi. Ama alternatifleri sunarken, kanunun da sınırlamaları var, "yeni yerleşim alanı için kamulaştırma yapamazsınız, yapmayın, eldeki mevcut hazine arazilerinden kullanacaksınız" denildi. O çerçevede, eldeki mevcut hazine arazileri içinde hedef grup orayı benimsedi, oraya gidildi. Kentin hemen üstündeki bir platform isteniyordu fakat jeolojik açıdan sakıncalı bulundu. Özellikle göl oluştuktan sonraki arazinin stabilitesi pek sağlam bulunmadığı için kenti ikiye bölmek ve bir bölümünü sekiz kilometre ileriye götürmek zorunda kaldık. O alanın haritaları yapıldı, imar planları yapıldı hep katılımcı yöntemle, hatta yapı projeleri geliştirildi, alternatifler tartışıldı. İnşaatı Toplu Konut İdaresi yapacaktı ama devlet İdare'ye konutları yapması için gerekli kaynağı vermedi. Başbakanlık örtülü ödenekten Urfa Valiliği'ne bir kaynak aktardı. Urfa Valisi de "Siz böyle katılımcı matılımcı diyerek zaman harcıyorsunuz, boşuna konuşuyorsunuz. Siz onu yapamazsınız, ben yaparım" dedi ve bütün koordinasyon çabalarına kapıyı kapatarak, bildiğiniz konutları orada yaptı.

Şimdi önümüzdeki bütün çalışmalarda daima bu tür bir vali ya da emniyet müdürü ya da kaymakam ya da herhangi bir devlet görevlisi karşımıza çıkacaktır. GAP Bölge Kalkınma Planı'nı katılımcı bir şekilde yaparken de çıkacaktır, illerde ya da ilçelerde birtakım sivil toplum kuruluşlarını götürdüğümüzde de. Bunu biliyor olmamız veya geçmişte

bu tür deneyimleri yaşamış olmamız bizi yola çıkmaktan alıkoymamalı diye düşünüyorum. Bizim hedefimiz belli ve bu doğrultuda yola çıkarız, sorunlar çıktıkça da üstesinden gelmeye çalışırız.

Bu arada Sayın Melek Ulagay'ın bir sözüne gelmek istiyorum. Kendisi konuyu meşruiyet olarak koydu. Yani "Bir kamu kurumu, yanına sivil toplum kuruluşlarını alıp bu tür çalışmalara girdiğinde, onlara meşruiyet kazandırır, bu çalışmaya meşruiyet kazandırır, ancak yarı yolda engellerle bu meşruiyet ortadan kalkıyor" dedi. Doğrudur, pratik bunu gösteriyor. Biz, Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin çok hassas olduğu iki konu dışında sizi sonuna kadar desteklemeye hazırız. O iki konu da etnisite konusu ve sınır aşan sulardır. Bu iki konu çok politik, hatta stratejik olduğu için GAP İdaresi bu iki konuda herhangi bir görüş belirtmek ya da sizin bu konulara girmenize destek olmak gibi bir konumda olamaz. Bunun dışındaki her konuda yerel toplantılar, hedef gruplarla grup toplantıları yapmanızda, tarihi ve kültürel mirasın korunmasına ilişkin her türlü kampanyanızda gerekli desteği verecektir. Çünkü biz de buna inanıyoruz, bu yönde çalışmak da istiyoruz. Fakat dediğim gibi iki konu, bilmiyorum isterseniz tabu deyin, bizim bu konuda herhangi bir görüş belirtmemize müsaade etmiyor. Biraz fazla katı mı oldu, bilmiyorum.

Buradan Ilısu ve Hasankeyf'e gelmek istiyorum. Çünkü o proje de hasbelkader benim üstümde. Hasankeyf'te danışma sürecinin başlatılmasını biz de istiyoruz. Burada bir konuya değinmek lazım: Sabahki oturumda Vedat Özbilgen'in belirttiği gibi, GAP İdaresi olarak her türlü planlama faaliyetinde biz katılımcı olmaya çalıştık. Türkiye'de bu konuda belki hiç deneyim olmamasına rağmen imar planlarını, örneğin İslahiye ve Karaköprü planlarını mümkün olduğu kadar geniş bir çevreyle tartışarak, planları onların görüşleri doğrultusunda oluşturarak ve onları ikna ederek yaptık. Bu iki plan diğer planların akıbetine uğramadı ve çok az değişiklik talebi oldu. Katılımcı planlamada benim deneyimlerden çıkardığım bir tespitim var: Süreci nihai hedeften daha çok önemsemek gerekir. Çünkü nihai hedef ortaya çıkan birçok engelle istediğimiz gibi olmayabiliyor, belki de imkân yok, o bir ütopya. Bu nedenle katılımcı planlamada süreci başlatmak ve canlı tutmak bence daha önemli. Bu şekilde Ilısu Barajı'na karşı olabiliriz, fakat devlet şu anda o barajı yapma kararında. Bizim Batman'da yapacağımız toplantıda da "Bu baraj yapılmasın, bu haliyle yapılmasın, yeri değiştirilsin, teknik özellikleri değiştirilsin" gibi kararlar çıkabilir.

Biliyorsunuz barajları yapan GAP İdaresi değil, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'dür ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü bizim kadar kamuoyuna kulak veren, sivil toplum kuruluşlarına değer veren, onların görüşlerini almak isteyen bir yapıda değildir. Hatta daha da ötesi, "Barajı ben yapıyorum, kime ne!" yaklaşımı içinde bir kuruluş olduğu da söylenebilir. Bu tür ilk tartışmalardan, toplantılardan sonra o kararı yumuşatamayabiliriz. O nedenle hâlâ o alanda hepimizin yapması gereken çalışmalar var.

Barajın altında ne kalıyor? Bunun bence çok ayrıntılı envanterinin çıkartılması lazım. Şu ana kadar birçok çalışma yapıldığı doğrudur, fakat hepsi dağınık ve bir sistematikten uzak ve çoğu da birtakım sloganlara alet edilmiş durumda. Gerçekten barajın altında tarihi ve kültürel miras olarak neyin kaldığının çok ayrıntılı bir envanteri bizim elimizde yok. Ayrıca bunlardan hangisi, nasıl kurtarılabilir gibi bir çalışmaya da ihtiyacımız var. Sözgelimi biz Zeugma'da, Bilecik Barajı'nda, Fırat üzerinde şöyle bir deneyim yaşadık: Başlangıçta orada Zeugma olduğu biliniyordu, fakat yirmi beş bin ölçekli haritada bize bir yıldız gösterildi, "İşte burada Zeugma vardır"; biz de hazırladığımız alt bölge gelişme planında "Burası arkeolojik sit alanıdır" dedik, o kadar. Fakat daha sonrası ulusal ve uluslararası medyanın başarısıdır.

Zeugma bu kadar ağırlıkla gündeme geldiğinde ve kurtarılabilmesi için de dışardan büyük bir mali destek sağlandığında, onun altından çıkan mozaiklerden, bu süreçten hepimiz çok şey öğrendik. Türk medyası da, arkeologları da, plancıları da, bilimadamları da, devlet adamları da o çalışmadan bence büyük deneyim edindi. Ama bunun yanında Zeugma'dan birçok şey de kurtarılamadı, bir kısmı gerçekten suya feda oldu, bir kısmı gerekli önlemler alındıktan sonra suda bozulmayacak bir şekilde barajın göl aynasına terk edildi ve gelecekte umuyoruz ki yeni bulunacak yöntemlerle sualtı arkeolojisiyle vesaireyle oralardan da insanlık gerekli dersi alabilecek.

Hasankeyf'te de benzerini şahsen bekliyorum. TAÇDAM orada bir çalışma yapıyor ama onların yaklaşımı da, kapasitesi de, bakış açıları da sınırlı, yani en azından bizim beklediğimiz kadar kapsamlı değil. Ama barajın Hasankeyf'i etkilediği alanlarda gölün altında ne kalıyor, bunların hangisi bugünkü olanaklarla kurtarılabilir, hangisi ek birtakım olanaklar ve yöntemlerle kurtarılabilir ya da bunlardan insanlık neler öğrenebilir gibi bir ayrıntılı çalışmaya, baraj yapılıyor olsa bile hâlâ ihtiyacımız var diye düşünüyorum. Dolayısıyla Batman'da yapılacak top-

lantıdan baraj karşıtı bir görüş çıkabilir, fakat süreç orada bitmiyor. Sanıyorum sabah "Teknisistlere belki de geri adım attırmak gerekiyor bu konuda" denmişti; ancak, bizim de belki geri adım atmak zorunda kalacağımızı baştan belirtmekte fayda var diye düşünüyorum.

GÖRKEM KIZILKAYAK
ÇEKÜL Vakfı

Size somut bir önerim var. Çok kısa zamanda yapılması gerektiği için şu ana kadar burada çalışılmış veya bitirilmiş veya bitirilmemiş projelerin bir ağ içinde toplanmasını öneriyorum. Çalışma ekibinin çalışması sırasında bu ağdan faydalanmasını istiyorum. Belki de böylece Ayşe Erzan'ın sabahki oturumda söylediği yanlışlar ve atılması gereken geri adımlar daha rahatlıkla görülebilir. Bir de Alim Çopuroğlu Zeugma ile ilgili birkaç şey söyledi, şu an orada yapılan restorasyonun -arkeoloji okuduğum için bunu söylemek arzusundayım- çok faydalı olduğunu düşünmüyorum ve daha önce yapılan örneklerden de sualtı arkeolojisinin hiçbir şekilde yapılamayacağını biliyoruz. Suyun çekildiği alanlarda yapılan kazıların da çok başarısız olduğunu, bütün tabakaların birbirine geçtiğini ve hiçbir şeyin anlaşılamadığını biliyoruz. Bu nedenle daha önce bir şeyler yapmalıyız veya oraya suyu getirmemeliyiz; yani üstü kapatılan mozaiklerin altı açıkta, onu hiç kimse akıl edemiyor, neden akıl edemiyor bilemiyorum, çünkü o mozaiklerin altı açıkta ve su onları götürecek.

MEHMET ZİYA OKTAY
Midyatlılar Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği
Yönetim Kurulu Üyesi

Derneğimizin üç yıllık bir geçmişi var. İlk yönetim ancak bir binaya sahip olabildi. İkinci yönetim şubat ayında seçildi. Şu anki hedefimiz dünyadaki tüm Midyatlı hemşehrilerimize ulaştırmak üzere üç aylık bir dergi yayımlamak, bir web sayfası hazırlamak, dünyadaki her Midyatlıya bir tuş kadar yakın olmak. Yüksek öğrenim gören çocuklarımıza burs vermek de istiyoruz. İlk etapta elli öğrenciye burs verilecek. Sadece Midyat'a değil Güneydoğu'ya, daha doğrusu GAP projesi içerisindeki tüm illere hizmet götüren kuruluşlarla, sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmak istiyoruz. Görüşlerimizi size en çok on beş gün içinde bir rapor halinde göndereceğiz. Bu aşamada daha fazla bir şey söylemek istemiyorum.

ASLI ERİM ÖZDOĞAN
Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği

Önce Vedat Özbilen'in sabahki eleştirisi hakkında bir şey söylemek istiyorum. İstanbullu arkeologların Güneydoğu ya da Doğu'ya gitmemesi diye bir şey yok. En azından bizim anabilim dalı Keban Barajı'nın başladığı tarihten, yani 1968'den beri ağırlıklı olarak o bölgede çalıştı. Bu güvenlik nedeniyle 1991 sonunda askerlerin oraya gelmemizi istemediği zamana kadar sürdü. Ayrıca TAÇDAM'ın oluşmasında da Numan Tuna'ya en büyük yardım bizden, yani İstanbul'daki Prehistorya Bölümü'nden gelmiştir.

İkinci olarak, Alim Bey'in TAÇDAM'ın bakış açısının sınırlı olduğu konusundaki yargısıyla neyi kastettiğini de anlayamadım. Güneydoğu'nun kültür envanterine gelince, bu arazide çalışmak Kültür Bakanlığı'ndan izin alınmasıyla ilişkili bir olay. Biz birtakım yerlerden para bulup, hatta sırasında kendi cebimizden harcayıp gidiyoruz, o sorun değil, güvenlik sorununu da iyi kötü hallediyoruz, o da sorun değil. Fakat en büyük engel, Kültür Bakanlığı'ndan izin almak, hele ekipte yabancılar da varsa.

Bu yıl haziran sonunda Birecik, Kargamış Baraj alanında çalışacaktık. Haziran sonunda bizim izinlerimiz bile gelmemişti, haziran başından itibaren günde belki iki, üç kere Dışişleri ve Kültür Bakanlıklarına telefon edilmesine, araya birtakım adamlar sokulmasına rağmen. Acaba Alim Bey, TAÇDAM'ın kurulması aşamasında da en büyük engelin yine Kültür Bakanlığı'ndan geldiğini biliyor mu? Finansman kaynakları bulunmasına rağmen ileri sürdükleri şey şuydu: "Elimizde yeterli müze binası yok, olan müze binalarında da müze depoları yok, binaenaleyh çıkacak malzemeyi nereye koyacağız?" Yani arkeologların çalışmadığı veya Güneydoğu'ya gitmediği gibi bir tez geçerli değil, ama Kültür Bakanlığı'ndan bol bol engel var. Alim Bey'den TAÇDAM'ın bakış açısının niye sınırlı olduğu konusunda bir açıklama bekliyorum.

SEVİM ŞENGÜL ŞIRVANCI

Doğrusu benim şaşırdığım bir şey oldu, daha toplantının başında tabular dile getirildi. Hasankeyf'in bir tabu, konuşulamayacak bir tabu olması beni çok şaşırttı. Sınır aşan suların Ilısu ile ilgili olması gerektiğini düşünüyorum ben. Hükümet barajın stratejik olduğunu ve yapılmasında bu yüzden ısrarlı olduğunu söylüyor ve nedenini sınır aşan sulara bağlıyorlar. Bazı şeyler tabuysa, burada konuşulamayacaksa,

toplanmamızın da bir anlamı yok diye düşünüyorum. Bence tabular ortadan kaldırılmalı ve her şeyi konuşmalıyız.

ORHAN SİLİER

Ben, Alim Bey'in sözlerini içtenlikli ve buradaki diyalog ortamını kolaylaştırıcı bir saptama, bizi değil GAP İdaresi'nin konumunu ilgilendiren bir durum saptaması olarak kavramaktan yanayım. Gerçekten dönem dönem ülkedeki iktidar yapısına, güç dengesine bağlı olarak bazı konular devlet içinde dokunulmazlık zırhına bürünebilir. Yurttaşlar olarak bizim görevimiz herhangi bir konuda bu tür zırhların olmadığı bir toplumsal denetimi ve girişimi yaratmaktır. Dolayısıyla bir yerde böyle bir şeyin var olmasıyla, bizim bu konuda yapacağımız şeyler arasında olsa olsa bir görev ilişkisi var.

Sanıyorum barajlar ve kültürel miras konusunun bize hatırlattığı bir acı duruma da değinmekte yarar var. Türkiye toplumunda, eğer Keban Barajı, Atatürk Barajı ve şimdi yeni barajlar yapılmayacak olsa idi, bu barajların su altında bıraktığı veya çevresinde yer alan yerleşim yerlerinin korunabileceği konusunda yeterli güvenceyi bulamıyoruz. Baraj yapılmayan alanlar da barajlardaki kadar tahrip ediliyor. Baraj yapılan ama su altında kalmayıp sulama kanalları altında kalan yerlerde de benzer tahripler olabiliyor. Düşük duyarlıklı bir toplumda bazı tehlikeler ancak baraj vesilesiyle ve biraz da acı bir biçimde gündemimize gelebiliyor. Dolayısıyla, barajlar ve tarihi miras konusunun bu çelişkili görünümü altında bizim tek tehlikeyi barajdan olarak gören bir anlayışa saplanmayıp, kentleşmenin bütün etkilerini, arsa spekülasyonunu, tarım arazilerinin kontrolsüz bir biçimde yok edilmesinin etkilerini gözden uzak tutmamamız ve barajların değişik alternatifler altında yapılabileceği üzerine düşünce geliştirmemizde yarar var.

Bilemiyorum, bu tür bir düşünce geliştirme çabası bu zaman baskısı altında önümüzdeki toplantıyla birleştirilebilir mi? Örneğin, Elektrik Mühendisleri Odası'yla, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Türkiye Bilimler Akademisi çevreleri ile birlikte Ilısu Baraj Projesi'nin nasıl yeniden şekillendirilebileceği konusunda bir alternatif geliştirebiliriz. Zeugma konusunda Tarih Vakfı olarak biz ilgi çekici bir tecrübe yaşadık. Zeugma olayının ilk ortaya çıktığı sıralarda Vakfımızın çevresinden bir mühendis grubundan Zeugma'ya toplam baraj bütçesinin % 10'una yakın bir ek yatırım yapılabilirse, Zeugma ve çevresinin bir bent içine alınabileceği, oranın bir amfiteatr ve müze haline dönüştürülebileceği, bunun teknik olarak mümkün olduğu ve barajın elektrik kapasitesini, çok kü-

çük bir fark dışında azaltmayacağı bilgisi geldi. Şu an müze için verileceği söylenen dış ve iç kaynakları yan yana getirdiğimizde, bu özel bent ve müze için gerekli kaynaklar neredeyse bu mertebeye ulaşıyor. Demek ki konu bir yanıyla da, bir zamanlama, güç dengesi, konunun dünya ve kamuoyunda taşıdığı öncelik ve doğru kaynakların doğru zamanda, doğru yerde kullanılması konusudur. Yine elektrik mühendisleri çevrelerinden kulağımıza gelen bilgilere göre yanlış teknik ölçüm, yanlış harita kullanımı gibi son derece basit hatalar nedeniyle bazen önemli arkeolojik alanlar sular altında kalabiliyor. Öyleyse, siyah ve beyaz, olur ve olmazlar değil, -Alim Bey'in de, benim yorumladığım kadarıyla, belirtmeye çalıştığı hususla mutabık olduğumu düşünüyorum- bu alanlarda güç dengesi, kamuoyu baskısı ve duyarlılık yükseltmeyle farklılaşabilecek bir alternatifler yelpazesi var. Bu yelpazeyi oluşturmak için de yapılması gereken çalışmalar toplamı var.

MELEK ULAGAY

Yöntemle ilgili bir şey söylemek istiyorum. Konuyu tarihsel mirasın korunması, katılım gibi başlıklara bölmek lazım. Bu başlıkların altında yapılacak çalışmalar farklı çalışmalar. Bu üst başlıkları saptadıktan sonra, her üst başlığın altında somut olarak neler yapılacağı ve nerelerden katkı sağlanabileceği görüşülebilir. Biz bir kültürel miras alanını gerçekten korumak istiyorsak, buraya dünya çapında fonlar getirmemiz lazım. Çünkü tarih ve kültürel mirası korumak demek, burayı dünyaya açıyorum demek. Bu konuda da yine aynı şekilde meşruiyet ve kararlılık gerekiyor. Biz burayı dünyaya açıyor muyuz? Mezapotamya bugün, dünya kültürünün ve insanlık tarihinin belki de beşiği olarak, Grek düşüncesinin bütün egemenliğini kırıyor. Mezopotamya'ya bir yöneliş var, bu çok önemli bir şey.

İkinci alana gelelim; eğer oradaki insanlar için neler yapılabilir diyorsak özel fon aranacak demektir. Bugün özel sektör gerek üniversiteleriyle, gerek birçok kuruluşuyla buraya yatırım yapmaya hevesli. Ama önlerine somut projeler koymak gerekiyor.

MURAT GÖKDEMİR

Çalışma yöntemiyle ilgili olarak önerim şu: GAP'ın bugüne kadar gerçekleştirmiş olduğu projeler kapsamında neler olduğunu gösteren belgeler var. GAP İdaresi yaptığı ve yapacağı projelerini bir sunsun. Biz bunu izleme kurulu veya danışma kurulu adı altında oluşturabileceğimiz bir kurulda inceleyelim. Böylece bu projelerin eksileri/artıları nedir,

ne değildir, orada nelerin yapılması gerekir konularında bir fikir geliştirelim. GAP İdaresi bizden bir beklenti içinde olduğuna göre, önce bir eksik çalışmaların olup olmadığını görebilmek açısından bu gerekli diye düşünüyorum.

Geçmişte olduğu gibi sadece Devlet Su İşleri kendi başına, devlet adına baraj yapmış olsa birçok sorun aşılabilirdi. Ama ne yazık ki bugün artık yap-işlet-devret gibi sermaye gruplarını çok ön plana çıkaran bir sistem var. Bunlar Tahkim Yasası'yla da o denli güçleniyorlar ki siz, onları tarihi mirasın korunması adına bir metreküp sudan bile vazgeçiremezsiniz. Buna karşı bir yöntem geliştirmek lazım. Örnek olarak Ilısu'yu vereceğim. Ilısu gerçekten de ancak belli bir koddan sonra Hasankeyf'in su altında kalmasına neden oluyor. Biraz fedakârlıkla kurtarabilirsiniz. Ama yap-işlet-devret modeliyle devreye girdiklerinde, bu su miktarını kaybetmek istemiyorlar. Bizim handikapımız o noktada.

Bir ara yanlış harita ölçümleri sözü geçti. Bu olacak şey değil. Bugünkü teknolojilerle harita ölçümlerinde hatalar olabileceğine inanmıyorum. Önemli olan, kodları aşağıya indirdiğinizde yap-işlet-devret modeliyle kurulan konsorsiyumların kaybedecekleri kazançlar söz konusu. Bu konuyu tartışırsak çok daha iyi olur. Öyle sanıyorum ki GAP İdaresi zaten bu işin bilincinde.

ORHAN SİLİER

Belki tartışmanın bundan sonrasını yürütmede Melek Ulagay'ın önerisini uygulayarak, yani belli başlıklar belirleyerek ilerlemekte yarar var. Sanıyorum sabahki projenin genel çerçevesini açıklayan konuşmalarımıza bakarsak kültür ve tarih varlıklarının, proje genel kapsamının ve burada ortaklar diye tanımladığımız ilgililer grubunun tanımlanmasına ait sorunlarımız var.

Biz bu projeye başlarken ve genel olarak bu alanda çalışırken tarihsel mirası yalnızca mimarlık mirası, taşınamaz kültür varlıkları mirası olarak değil, -teknik terimle- taşınabilir kültür varlıklarını, yeme içme âdetlerinden tarım tekniklerine, giyim âdetlerine kadar tüm süreci de proje kapsamında düşündük. Arkadaşlarımızın, burasının bir kültür tartışması platformu olmadığı biçimindeki haklı uyarıyı dikkate alarak, genel çerçeve üzerine söyleyecekleri bir şey varsa söylemelerinin sırasıdır zannediyorum. Kültür ve tabiat varlıklarının tanımlamasını nasıl ele alacağımız konusunda arkadaşlarımızın kısaca belirtecekleri herhangi bir şey varsa, birinci sorun galiba bu.

CENGİZ BEKTAŞ

Yöntem üzerinde pek fazla zaman yitirmeye gerek görmüyorum. Benim birtakım önerilerim var, kısa kısa yazdım, sonra sunacağım. Bir başka toplantıya katılmam gerektiğinden şimdi bunları söylemek istiyorum.

GAP yönetimi, GAP'ı tanıma gezisi düzenlemeli -bu bir şekilde dile geldi- ve bu gezide bütün taraflar olmalı. Bunun süresi, planlaması, kimlerin katılacağı bir grup tarafından herhalde düzenlenir diye düşünüyorum.

Bunun dışında örgütüm adına kimi önerilerim var: TYS ile işbirliği yaparak yöneticiler için, şu sırada orada bulunan vali, vali yardımcıları, kaymakamlar, emniyet müdürleri, jandarma komutanı, belediye başkanları, belediye meclis üyeleri için kültür programları örgütlenmesi. Bu hemen de başlayabilir, projenin süreci içinde de sürdürülebilir; belirli insanların gidip konferans vermesi biçiminde gerçekleştirilebilir. Bunu valilerin öyle gelip konuşması için değil, oturup uslu uslu dinlemeleri için öneriyorum. Yönetici yetiştiren kurumlara genel kültür, sanat dersleri konmalı; yönetici derken buna polis kolejleri, jandarma eğitim kurumları da dahil. Bu uzun vadeli bir şey, ama en azından şimdi dile getirilmesinde yarar var. GAP yönetimi ve Tarih Vakfı'yla işbirliği yaparak bu yapılabilir. Biz TYS olarak şu anda Yıldız Üniversitesi ile birlikte Harp Okulları için özel bir program örgütlüyoruz.

Bir başka öneri de Halkın Evi. Her yönetim biriminde bir Halkın Evi oluşturmak. Halkevi dememeyi kasıtla seçiyorum; halkevi, köy enstitüleri, konukevi, sağlıkevi, halk okulu, kültür merkezi, sanat okulu, meslek edindirme kursu gibi unsurların bir karışımı olan yeni bir örgütlenme. Bir uzmanlar grubu bunun programı üzerinde çalışabilir.

HASAN KAYA

Son tartışmaya ben de katılmak istiyorum. Birçok arkadaşın belirttiği gibi Mezopotamya kültürünün son zamanlarda öne çıktığı bilim adamları tarafından bilinen bir gerçek. Fakat ne yazık ki şu anda bunu tartışırken bile o Mezopotamya kültürünün bir sahibinin ya da sahiplerinin olduğu gerçeğini göz ardı eden bir anlayışın halen devam ettiğini en azından hissediyorum. Buradaki arkadaşlar bu anlayışta olmayabilir, onlar nihayetinde projenin birer çalışanı, ama sonuçta bu tür çalışmalar hükümetten ve devlet politikamızdan ayrı değil. Bence bu konularda bir netleşme yoksa ve sadece "Avrupa Birliği'ne gidiyoruz, Avru-

pa Birliği yerel kültürlerin gelişmesini, önünün açılmasını istiyor" diye bir görüntü verilmek isteniyorsa, bu bizim şevkimizi kıracaktır.

Bölgede ekonomik kaynaklı projeler yaşama geçiriliyor, ama insan göz ardı ediliyor, insan merkezli çalışmalar yapılmadı. Şu anda bunu yapacağız diyoruz, sonuçta insan kendi çevresinden soyut olarak ele alınıyor.

Elbette bölgede yaşayan insanların kendilerine ait bir dünyaları var, bir sosyal yaşamları var, şarkıları, masalları var, her şeyden önce bir dilleri var. Eski uygarlıklara ulaşabilmek için bile şu anda orada yaşayan dillere ihtiyaç var. Her şeyden önce o dilleri koruma altına almazsak, Hitit, Med, Süryani uygarlığına ne kadar ulaşabiliriz? Eğer "Şu an oradaki yaşayan dillerin isimlendirilmesi bile yanlıştır" dersek, bence baştan kaybederiz. Eğer insan merkez alınacaksa, o insan kendi şarkısıyla, masalıyla, efsanesiyle, mitolojisiyle, tekerlemesiyle, oyunuyla, kullandığı alet ve gereciyle beraber ele alınırsa amacımıza ulaşabiliriz. Tekrar vurgulamakta yarar görüyorum; GAP tarafından hazırlanan metinde yerel kültürler, alt kültürler deniyor, çeşitlilik, renklilik, çok kültürlülük deniyor, ama yine dönüp dolaşıp o kültüre bir isim takmamakta ısrar ediliyor. Toplantıya gelirken böyle bir yargı yoktu bende, ama inşallah boşuna endişeleniyorumdur. Yine iyimserim, umutluyum.

FİLİZ DOĞANAY

GAP İdaresi Danışmanı, Sosyal Antropolog

Özellikle son konuşmacının son cümleleri üzerine bazı şeyler söylemek istedim. Çünkü sunduğumuz metinlerde yer alan iki önemli amacın tasarlanmasında benim de bir miktar çabam oldu. Bu amaçlar, inanın çok büyük bir iyi niyet, gerçekçilik ve bölgeyi tanımanın verdiği çalışmalar sonucu dile getirilmiştir. Buradaki asıl amacımız şuydu; bölgenin tarihi ve kültürel varlıkları aşağı yukarı biliniyor. Sabahtan beri yaptığımız konuşmalarda da bunun birçok kaynaklardan toparlanabileceğini, envanterinin çıkarılabileceğini biliyoruz. Nelerin korunacağı, değerlendirileceği, nasıl korunacağı konusunda da bir yöntem belirlersek, bunlar kolaylıkla bir araya getirilip bir şeyler yazılabilir.

Ancak, biraz önce konuşmacı arkadaşımızın da belirttiği ve özellikle GAP İdaresi'nde çalışanların da gözledikleri gibi, bölgede bilinmeyen o kadar çok tarihi ve kültürel varlık var ki, biz biraz da onların belirlenmesini istiyoruz. Sabahki konuşmada sizin benzetmenizi çok beğendim, "bu bir kanaviçe" dediniz, "boşluklar var" dediniz, o boşluk-

ların doldurulması önemli. Çok önemli kültürler hakkında o kadar az şey biliyoruz ki. Mesela bölgeye gittiğinizde bir köylü size "Musa Kuyusu"nun özelliğini anlatır. Musa Kuyusu'nu çok az insan bilir. Oysa bu köylü size Musa Peygamber'in, Şuayip Peygamber'in topal kızıyla nasıl evlendiğini anlatabilir, böylece eski söylenceleri kendi kültüründe yaşatır. Mesela "Nuh Peygamber Panayırı": Cudi Dağı'nda yapılan ve tahminlerimize göre Asurlardan gelen bir âdet. Bölge insanının bildiği, yaşadığı, birleştiği kültürler ve bu kültürlerin maddi kalıntıları var orada. Amacımız bunları saptamak.

Bizim yaklaşımımız hiçbir zaman salt ekonomik olmadı. Şimdi biz burada bölgede bilinmeyenleri, ama bölge insanının bildiği, yaşadığı kültürleri nasıl envantere alabileceğimizi tartışmalıyız. Birkaç örnek verdim size ama, bölgede benzer o kadar çok örnek var ki. Mesela Ege Bölgesi insanı için eski kültürler birer buluntudur, bakar, çok da ilgili değildir. Ne var ki, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi insanı bunları yaşar, sahiptir bunlara, onlar onundur çünkü. Hepimizden çok daha iyi anlamlandırıp anlatırlar; efsaneleri vardır, masalları vardır. İşte bunları bir bütün olarak görüp o insanlarla ve uzmanların katılımıyla birlikte planlayalım diye düşünmüştük.

MELEK ULAGAY

Yüzde yüz katılıyorum. Bu yaşıma kadar bu tür işlerde çalıştım ve hayattan ciddi bir ders aldığıma inanıyorum. Gerçek durumdan hareket etmek lazım. Urfa'da Gümrük Han'da oturduğunuzda en az dört dil duyuyorsunuz: Arapça, Kürtçe, Farsça -ilginçtir, oraya İran'dan gelen çok oluyor- ve Türkçe. Gerçek durum budur. Gümrük Han'da manzara bu dediğim vakit, bu şu demek oluyor: Güneydoğu hiçbir zaman homojen bir toplum olmadı ve olmayacak. Dağlara "Ne Mutlu Türküm Diyene" yazarak bunu çözemeyiz. Bence artık geçmiş olsun deyip bu sayfayı da kapatmak lazım. Cumhuriyetin ve ulus devlet olma sürecinin getirmiş olduğu Türkleştirme politikası bir yere kadar geldi ve büyük ölçüde iflas etti. Ama şu anda Türkiye'de özellikle hükümetteki siyasi partiler tarafından da körüklenerek aynı politika sürdürülmeye çalışılıyor.

GAP İdaresi'nin son derece iyi niyetli ve gerçekten samimi olduğuna da inanıyorum. Ama GAP İdaresi de bu sorunla karşı karşıya, sizin bu iyi niyetli yaklaşımlarınız, Türkiye'deki birtakım devlet politikalarıyla isteseniz de istemeseniz de çatışacak. Sizin de böyle bir gerçekliğiniz var. Dolayısıyla istesek de istemesek de aynı gemiye binmişiz. Siz

tabii ki bizim yapabileceğimiz birtakım şeyleri yapamazsınız. Şimdilik sizlerle bizlerin birlikte yaratabileceğimiz ortak bir gri alan var. Evet, bir anda en uç noktadan işe başlayamayız, ama başlangıç noktamızın da gerçeklere uyması gerekiyor. Gerçeklere uyması gerektiği nokta da şu: Güneydoğu homojen bir toplum değildir, bunu bilmemiz lazım. En önemlisi Hıristiyan kültürün yaşamış olduğu bir yerdir, sadece İslam kültürü de değildir, Hıristiyan kültürün hâlâ izleri vardır. Oradaki Müslümanlar bile Müslümanlık dışı kültürü gayet iyi bilirler ve tanırlar, çünkü beraber yaşamışlardır.

ORHAN SİLİER

Aralık ayı içinde Tarih Vakfı ve Gaziantep'teki toplantıya katılacak veya bu çalışmanın sonucundan haberdar olmak isteyenler bakımından bir ürün çıkacak. Bu ürün, varsayalım otuz, kırk, elli sayfalık bir rapor. Altında Tarih Vakfı'nın imzası bulunan bir rapor ve eklerinden oluşacak. Eklerinden biri bu dönemde saptanabilen belli başlı kaynakları içeren bir kaynakça olacak. Ayrıca bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının, meslek kuruluşlarının, bu işle ilgili kuruluşların adını, adresini, büyük şehirlerdeki hemşeri derneklerinin, vakıflarının özelliklerini derleyen, bunlardan hangilerinin sürece katıldıklarını saptayan bir metin de bulunacak. Böyle bir metnin içinde de şimdi sözünü ettiğimiz türden sorunlar etrafında iki düzeyde bilgi olacak. Sadece bir örnek diye alıyorum; eşit haklı yurttaşlık ilkesi diye bir ilke eğer bu raporun yaklaşımlar, stratejiler bölümünde yazılıyorsa, orada iki cümle içinde geçecek. Örneğin biraz önce Filiz Doğanay'ın belirttiği gibi bölgedeki kültür araştırmalarının teşvik edilmesi, buna yönelik kurumsal yapıların kurulması, var olan yapıların bunlara yönlendirilmesi, yerel müzeler kurulması gerekliliğinden bahsedilecek. Bunlar kolay ve her ikisinin de buradaki insanların büyük bölümünün "evet, iyi bir rapor çıkmış" diyeceği şeyler olacağını az çok kestirebiliyorum.

Kritik konu bundan sonra başlıyor. Biz Birinci, İkinci, Üçüncü Beş Yıllık Plan'lara baktığımızda da orada sosyal eşitlikten, eğitimin yaygınlaştırılmasından, kitle katılımının artırılmasından bahseden çok cümle buluruz. Türkiye'de hemen hemen her metinde, her parti programında epey parlak laflar bulursunuz. Diyelim ki bizim saptamalarımız aynen kabul edildi ve GAP Planı'na da kondu. Böyle olmayacağını biliyoruz, ama asıl iş bundan sonra, hangi kaynaklarla hangi işlerin yapılmaya başlanacağı noktasında kendini belli edecektir. Örneğin varsa-

yalım ki demin sözünü ettiğimiz, bölgeye ait araştırmaların derinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunu bir ilke olarak plana koydunuz. Ne var ki, bunu somutlamadığınız zaman üniversitede şu an neredeyse bir parti teşkilatının uzantıları haline neredeyse gelmiş tarih ve arkeoloji bölümlerinin bunu uygulayacağını düşünmek mümkün değildir. Türkiye'nin şu anki bilim, üniversite potansiyelini bu alana yönlendirecek kaynaklar bulmadığınız, demin söylendiği gibi bölgeyi dünyaya açmak veya dünya mirasının parçası olduğuna göre dünyayla ilişkilendirmek alanında somut adımlar atmadığınız zaman kanaviçenin boşlukları üzerine ciddi araştırmalar yapacak kaynaklar hiçbir zaman bulunamayacaktır, çalışmalar da hiçbir zaman yapılmayacaktır. Dolayısıyla belirli alanlarda kaynağı Türkiye içinden, özel sektörden, kamusal kaynaklardan veya yurtdışından bulup başlangıç noktaları tanımlamak ve o başlangıç noktalarının üzerine giderek bir açılımı genişletmek gerekiyor zannediyorum.

Eğer bunu yapmazsak, çok değerli zamanımızı, yine çok değerli bir metin üretmek için kullanırız, ama sonunda bu metin esas olarak bir manifesto, bir çıkış yolları aranış metni olarak kalır. O yüzden de bunları yapıp, arkasını da getirmek zorundayız. Bu da klasik planlama anlayışından biraz farklı bir biçimde, kaynakları bulunabilir görünen az sayıdaki projenin somutlanıp bunlarla ilgili yol alınmaya başlanması ve bunların açtığı yolda yeni projelerin, yeni çalışmaların yapılmasını gerektirir. Bu alanda önereceğiniz şeyler var mı sorusunu sormak istiyorum.

MELEK ULAGAY

Özellikle son on-yirmi yıldır bu kültür çalışmaları çok önem kazandı. Projeler için epeyce yurtdışı kaynak bulunabiliyor. Güneydoğu Anadolu bakımından çok önem verdiğim bir alan, yörede yapılacak sözlü tarih çalışmaları. Edebiyatı, sanatı, şiiri, her şeyiyle bir düzlemde sözlü tarih çalışması yaparken, mutlaka bunun altında toplumsal, ekonomik yapıdaki, sınıfsal ilişkilerdeki, aşiret ilişkilerindeki değişimi irdelemek, bunlar nasıl değişmiş, devletin baskısıyla nasıl deforme olmuş, nelere dönüşmüş gibi iki katmanlı bir araştırma yapmak çok yararlı olur sanıyorum. Kaynak bulma açısından Avrupa'nın, dünyanın tanıdığı bir pilot bölge seçilirse bir arkeolojik mihver etrafında sosyal bilimcilerimiz, mühendislerimiz, antropologlarımız bir interdisipliner çalışma yürütebilirler.

ORHAN SİLİER

Evet, isterseniz artık ne tür somut adımlar, ne tür kaynaklarla atılabilir sorusuna yanıt aramaya çalışalım.

Vedat Özbilgen yahut diğer arkadaşlar söz almadılar, ama sanıyorum kaynak sorununa geldiğimiz zaman bir gerçeği belirtmekte yarar var. GAP İdaresi bir yatırımcı kuruluş değil, arada söylenip geçildi, bir eşgüdüm kuruluşu. Dolayısıyla elinde bizatihi kaynak bulunan bir kuruluş değil. Ama GAP İdaresi, başka ulusal ya da uluslararası kaynakların yöneltilmesinde aracı olabilecek bir uzmanlık kuruluşu. Dolayısıyla belirli projeler ortaya atıldığında, GAP bütçesinden değil, başka kuruluşların, özel sektör kuruluşlarının, kimi durumda hemşeri vakıflarının, derneklerinin, yurtdışındaki enstitülerin, vakıfların, Dünya Bankası, Avrupa Birliği kaynaklarının kullanılmasına aracı olabilecek bir kuruluş. Hiç kuşkusuz çoğu gelecek yıllarda da kaynakların teknik altyapıya veya kültür dışı sağlık gibi alanlara gitmeye devam edecek. Umarım GAP'ın aracılığıyla kültür için bulunabilecek kaynaklar Kültür Bakanlığı bütçesinin genel bütçenin binde üç mertebelerinde oluşuna benzemez. GAP Bölgesi'nde kullanılacak kaynaklar bir bölümü tarihsel miras için nasıl kullanılmalı ve bunlar ne tür ek kaynaklarla derinleştirilmeli üzerine düşünceleriniz varsa ifade ederseniz yararlı olur.

MELEK ULAGAY

Antep'te Zeugma'yla ilgili olarak çalışan arkadaşlar biliyor, Zeugma'dan çıkan mozaikler gerçekten dünya çapında, muhteşem, müthiş etkileyici, büyük eserler. Ama Antep Müzesi'nin hali ortada. Antep Müzesi'nin yanına yapılan ek binanın durumu da ortada. İlk önce müze olarak tasarlanmamış. Böyle bir müze binası olamaz. Müze olarak tasarlanmış binalar çok farklıdır. En son Yunanistan'da Olimpia'da, yani eski olimpiyatların yapıldığı şehirde, akıl almaz bir müze gördüm. Adamlar öyle bir tasarım yapmışlar ki hiçbir suni ışıklandırma olmadan binanın içinde bölgeden çıkarılmış olan her şeyi sergiliyorlar. Dolayısıyla şimdi Zeugma'nın mirasını dünyaya açmak demek çok özel tasarım demektir. Şimdi bunu tartışmak lazım. Kültür Bakanlığı'nın bu kadar kısıtlı bütçeleriyle bu müze yapılamaz. Niye o zaman özel sektör müze yapmasın veya niye özel sektör girmesin bu müzecilik işine? Bunların İstanbul'daki Rahmi Koç Müzesi gibi örnekleri de var.

ORHAN SİLİER

Antep Müzesi bu işin nasıl yapılamayacağı konusunda bir örnektir;

hele de son yedi aydır en ufacık bir adım atılamadan orada beklerken. Ama Güneydoğu Anadolu'da yerel yönetimler eliyle, görece ucuz müzeler yapmak mümkün ya da belki tüm bölgede bir-iki dünya mirası müzesi yapmak mümkün. Bunlar için projeler üretebiliriz. Bunun kaynaklarının Türkiye tarafından dünya çapında aranması, dünya çapında mimarlık yarışmalarıyla yapılması gibi fikirler geliştirilebilir. Ama bizim öneri alanımızı somutlamamız lazım. "Arkeolojik kazı sayısı, bunların sürekliliği, derinliği, çapı genişletilmeli"; bunu söylemek çok fazla bir şey ifade etmiyor. Şu an Kültür Bakanlığı'nın sağladığı kazı başına yardım sanıyorum birkaç milyarı geçmiyor. Birkaç milyarla iki ay, on beş-yirmi öğrenciyle oralarda bir şeyler yapıyorlar. Bu değiştirilmek isteniyorsa, buna ait kaynak aktarımlarını tanımlamak lazım. Biz Tarih Vakfı olarak bir öneride bulunduk, pek de yankı yapmadı; bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu öneri Milli Piyango gelirlerinin tümüyle bu alana aktarılması. İngiltere'de bu gerçekleştirildi ve birdenbire müzecilik alanında, tarihi koruma alanında çok büyük bir sıçrama oldu. Şu an vakıflardan sorumlu olan Bakan Yüksel Yalova bir öneride bulundu: "Ben, Vakıflar Bankası'nın hissesinin şu kadarını satacağım veya Vakıflar'a ait arazinin şu kadarını satacağım, bunu tarihi koruma için kullandıracağım veya kullanacağım!" Bu da bir öneridir, buna benzer önerilerin, düşüncelerin çıkmasını da sağlamak gerekiyor.

Karşımda Midyatlı arkadaşımızı gördüğüm için biliyorum, Stockholm'deki Mardinli sayısı 60.000. Bu insanlarla Mardin'in ilişkisini yeniden kuran bir yapı gerekiyor. Bu yapıların çoğu da devlet yapıları olamaz. Bu alanlarda öneriler var mı diye sormak isterim.

Adı saptanamayan bir katılımcı

Sizin söylediğiniz konulara geçmeden önce bazı şeyler söylemek istiyorum. Öncelikle iletişime ihtiyacımız var. Herkes Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da çalışma yaptığını söylüyor, ancak bunları GAP İdaresi de bizler de bilmiyoruz, yani ortada bir iletişimsizlik olduğu kesin. Buna GAP açısından baktığımızda, GAP İdaresi belki böyle bir birim kurarak bir bilgi bankası oluşturulabilir. Ama bu birim, bir emekli soru sorduğunda bile cevap verebilecek bir birim olmalıdır. Çünkü Güneydoğu'nun bütün Türkiye tarafından tanınmaya ihtiyacı var. Türkiye'nin batısı Güneydoğu'nun sorunlarını bilmiyor.

Bölge planına gelince, şehir plancısı ve bölge plancısı arkadaşlarımın gerekli şekilde bu konuyu kotaracağına inanıyorum. Ancak, ya-

pılanların anlatılması lazım, yani yine iletişime geliyoruz. Gerek TMMOB ile, gerek diğer kurumlarla yaptıklarını bilirsek ya da ihtiyaç duydukları konularda yardım isterlerse, bazı sorunları daha kolay halledebileceğimize inanıyorum. GAP İdaresi özel bir idare ama koordinasyonu sağlayan bir idare dediniz, bilmiyorum o ne kadar yapabilir?

Kültür diyoruz sabahtan beri, ancak kültürün çeşitli boyutları var. Mesela, bölge planına girdi olacak diye söylüyorum, Tokat'ta bir baraj yapıldı. O baraj yapılmadan önce bölgede bağcılık ve şarap üretimiyle her şeyiyle kendine yeten, üretim yapan bir kültür vardı. Ancak, baraj yapıldıktan sonra ortam nemlendi, bağların tamamı çürüdü, şarapçılık kültürünü yok ettik.

Ekonomik olarak düşündüğümüz bu barajlar, Birecik olsun, diğer barajlar olsun, o bölgeye eğitim ve kültür olarak ne verecek? Mevcut kültürden neler kaybettirecek? Bunlar araştırıldı mı? Mesela yine kültür diyoruz, bu bölge planının içinde toprak reformu konusu var mı, yok mu? Yani toprak reformu konusu girerse, oradaki kültürü tamamen değiştirecek kararlar üreteceğiz. Bu nasıl irdelendi, merak ediyorum.

Şunu da söyleyeceğim, bölge planı yapıyorsak, bir yere plan yapıyorsak o bölgenin gelişmesini, yani o bölgede bir şeyleri değiştirmek istiyoruz demektir. Dolayısıyla kültür de değişecektir, yani orayı konserve olarak tutup insanları yaşatamazsınız. Zaten globalleşme sonucunda da birçok kültür yok oldu, yüzyıllardır kültürler yok oluyor. Bu yeni örnekler değil, globalleşmenin getirdiği birtakım sonuçlar da göz önüne alınmak zorunda kalınacak. Son olarak şunu söylemek istiyorum: Kültürlerin sahipleri insanlardır, ırklar değildir. Sanıyorum böyle düşünürsek bu konuda daha verimli olacağız.

Halfeti'yle ilgili olarak da şehir plancısı arkadaşlarımıza biraz destek çıkmak istiyorum. Bir bölge taşınıp yeni bir yere geldiğinde, o eski bölgede yaşayan insanların o bölgeyle ilgili alışkanlıkları vardır. Yeni yere geldiğinde o bölgedeki alışkanlıklarını bulması, yaşatabilmesi mümkün değil. Dolayısıyla artık o bölgeye alıştıktan sonra, orayı benimsedikten sonra belki yeni Halfeti'yi daha güzel, daha yaşanabilir bir bölge olarak algılayacaklardır. Alışma devresinin geçmesi gerekir.

TARIK ZİYA EKİNCİ

Orhan Silier söze başlarken bize bir öneride bulundu. Karşınıza hiçbir zorluk çıkmayacak gibi, rahat çalışabileceğiniz gibi, hatta yetki mer-

ciinde bulunduğunuzu varsayarak konuşun, yani kendinizi Başbakanın yerine koyun ya da hükümetin en yetkili kişisinin yerine koyarak...

ORHAN SİLİER
Yani yurttaş yerine koyarak....

TARIK ZİYA EKİNCİ
Evet, yurttaş yerine koyarak konuşun daha rahat olursunuz demeye getirdi. Ben de öyle bir şey yapacağım. Siyasi iktidarın çok rahatsız olabileceği bir konuya değinmek istiyorum: Şu köy-kent projesi. Sizleri çok yakından ilgilendiriyor; yani bölge projesi yaparken, bölge kalkınma planı hazırlarken, köy kent projesine değinmeniz lazım.

Köy-kent projesi hayal mahsulü bir şeydir, hayal ürünü bir projedir. Yıllardan beri bizim hayalperest başbakanımız bu davanın peşindedir ve bunu bugün başbakan sıfatıyla gerçekleştirmeye çalışıyor. Konjonktür de buna müsait: Uzun süreli bir savaş döneminden geçildi, milyonlarca insan köyünden, yurdundan oldu, göçe mecbur kaldı. Şimdi köy-kent projesiyle bu sorunun halledilebileceği -hem güvenlik sorununun halledileceği, hem insanların daha topluca yaşayabileceği bir mekâna kavuşabileceği- düşüncesiyle köy-kent projesi bugün artık devletin en üst kademelerinde ilgi gören bir proje haline geldi. Sanıyorum plancılarımız da bunda mutabıktırlar. Fakat köy-kent projesi insanı dışlayan, insana hiç mi hiç önem vermeyen, kıymet vermeyen, itibar etmeyen, insanın alışkanlıklarını bir anda yok etmeye çalışan bir projedir. Elbette alışkanlıkların iyi, doğru bir istikamette düzeltilmesinde yarar vardır. Ama bu demokratik bir süreç içinde olur; dayatarak, insanları bir yerden bir yere taşıyarak, zorla bir yerde oturtarak olacak bir olgu değildir. O yüzden köy-kent projesine karşı çıkılmasını öneriyorum ve hazırlayacağınız planda, bölge planı taslağında, köy-kent projesinin bölgeye hiçbir katkısının olmayacağının belirtilmesini teklif ediyorum.

Adamın yapılacak o köy-kentin çok uzağında arazisi vardır, oraya gidip gelmesi imkânsızdır, sabahın dördünde kalkacak, oraya öğleyin on ikide veyahut öğleden sonra saat üçte varacak, çalışma gücü kalmayacak artık. İnsanlar bu yüzden arazisinin üzerinde, bulunduğu yerde yaşamak istiyor. Bu onun doğal hakkıdır. Çok ilerde, yani pazar için üretimin geliştiği, arttığı koşullarda yavaş yavaş bu süreç işleyecek ve köy-kentler veya başka kentler oluşabilecektir, ama bugünden bu tarzda bir dayatmayla bunun doğru olmadığını, hiçbir yarar getirmediğini, o yapılan köy-kentlerin de heba olup gideceğini düşünüyorum. Buraya

para tahsis edilmesinin yanlış olduğunu, bu kaynakların başka amaçla kullanılmasını, vatandaşa köyüne dönmesi için krediler vermek suretiyle, "Buyurun, sizi biz güvenlik nedeniyle köylerinizden uzak tuttuk ve yıllarca büyük şehirlerin varoşlarında sürünmenize neden olduk. O zamanki arazinize, bahçenize, bağınıza da hiçbir karşılık vermemiştik. Şu anda size aile başına şu kadar para veriyoruz. Siz buyurun kendiniz yerleşin, istediğiniz yerde, istediğiniz biçimde binanızı inşa edin ve yerleşiminizi hazırlayın" denebilir ve denmelidir ve bence böyle bir öneri konmalıdır.

İkinci olarak geriye dönüş projesi üzerinde durmak istiyorum. Bir yerden, 1984-1998 tarihleri arasında Güneydoğu ve Doğu'dan yalnız İstanbul'a gelen göçmen sayısının bir buçuk milyon olduğunu okudum. Başka yerlere gidenlerle herhalde iki milyonun üstündedir göç eden insan sayısı. Bu insanların dönüşü için sağlıklı, ciddi bir proje yok ortada. Adamlar sürekli başvuruyor, talepte bulunuyor, toplu halde, birey olarak talepte bulunuyorlar, fakat bunların dönüşüne müsaade edilmiyor. Geçenlerde yakınlarımdan biri gazetelerde çıkan havadislerden, haberlerden esinlenerek "artık şartlar değişti, dönebilirim" diye döndü, gitti, arazisinin üzerine bir bina da inşa etti, ertesi gün binası da yıkıldı, oradan da kovuldu. Köye dönüş projesi için hem Avrupa Birliği'nden hem Dünya Bankası'ndan fon sağlamak mümkündür ve bu, bir sürü başka ülkelerin de desteklediği bir projedir; ama sağlıklı, ciddi, salt dönüşü teşvik edecek ve dönüşe yardımcı olacak bir proje olması koşuluyla. Elbette bu sizler için çok zordur, fakat bir alternatif olarak önerilebilir diye düşünüyorum.

1987-91 tarihleri arasında parlamentoda plan görüşmeleri oldu, kaçıncı plan olduğunu şimdi hatırlayamıyorum. O planda bir madde vardı, madde diyor ki "...yerel kültürlerin ve dillerin gelişmesine katkı yapılacaktır." İfade bu; bu ifade kıyamet koparttı, çok duyarlı olan bir grubun veya birkaç milletvekilinin müdahalesiyle parlamento ayağa kalktı, derhal çıkarıldı taslaktan ve parlamentodan bunu taslağa katan teknisyenler ya da memurlar aleyhine dava açılması için savcılığa başvurulması kararı çıktı. Elbette sizin böyle bir öneri götürmeniz belki sizler için böyle bir handikap da yaratabilir. Fakat bir alternatiftir ve gerçekçi bir alternatiftir bu.

Bir arkadaşımız dünyaya açılmanın, küreselleşmenin nimetlerinden faydalanalım derken değişimin çok önemli olduğunu, her şeyin değişebileceğini ve saksı içinde ya da kapalı bir kutu içinde bir kültürün muha-

faza edilmesinin mümkün olmadığını söyledi. Çok doğrudur, hiçbir şeyi böyle kapalı bir biçimde, saksının içinde tutamazsınız, ilelebet tutamazsınız. Ama değişimin demokratik olması gerekiyor. Değişim zorla, yukardan empoze etmek suretiyle, dayatmak suretiyle sağlanamaz. Bu mantık çok denenmiştir ve hiçbir yerde başarılı olamamıştır. İşte en yakın örneği Sovyetler Birliği'dir. Sovyetler Birliği'nde yukardan planlanmış dayatmacı projelerin hiçbiri başarılı olamamıştır. Değişime ancak onun doğal süreci içinde ve demokratik yollarla katkı yapılabilir, yol gösterilebilir. Hiçbir zaman dayatmacı ve müdahaleci bir yöntemle değişimin sağlanmasını zorunlu kılacak bir öneri, bir proje sunulmamalıdır.

Adı saptanamayan bir katılımcı

Orada hidroelektrik santrallerden elektrik üretimi yapan şirketlere özel vergi konulması mümkün mü? Bu barajlardan sağlanan o büyük paranın -ama bunun hatırı sayılır bir kısmının- özel bir vergiyle, o bölgeye, oradaki kültür varlıklarının, dillerin korunmasına, tarım kültürlerinin sürdürülmesine, bölgedeki şehirlerin dokusunun ıslahına, folklorik, mitolojik her türlü sözlü kültür çalışmalarının sürdürülmesine harcanması ve bunun belki GAP İdaresi tarafından koordine edilerek yapılması önerilebilir. Çünkü orada yaratılan elektriği esas olarak o bölge dışında kullanacağız. Bu tartışmaların sadece buradaki birkaç aydınla, sonra da GAP bölgesindeki birtakım toplantılarla sürdürülmesi bana sınırlı geliyor. Hangi problemlerin çözülmeye çalışıldığı, hangi amaçların güdüldüğü, bunların ne pahasına yapılacağı, bunlara ne tür kaynaklar ayrıldığı meselesinin merkezi medyada mümkün olduğu kadar tartışılmaya açılmasının da çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü kaynak yaratma denildiği zaman, bunlara karar verecek mercilerin bilgilendirilmesi, bunlar doğrultusunda kamuoyu yaratacak insanların harekete geçirilmesi, bütün bunlar yine büyük merkezler üzerinden olacaktır büyük ölçüde, yerel olarak olmayacaktır.

VEDAT ÖZBİLEN

Sizlere çok teşekkür etmek istiyorum. Bu ilk toplantıydı. Birbirimizi anlama açısından yararlı oldu, biz de kendi eksiklerimizi gördük. GAP'ın bir tanıtımının yapılması lazım.

GAP İdaresi olarak bizim de imkânlarımız çok kısıtlı. İki yüz elli kişiyiz; yüz elli kişi Ankara'da, yüz kişi Şanlıurfa Bölge Müdürlüğü'nde çalışıyor. O kadar çok işimiz var ki, bir de kendimizi tanıtıma verdiği-

mizde bölgedeki işleri yapamıyoruz, ama bu bir eksiklik, en azından yaptığımız projelerin daha iyi anlatılması açısından bunun geliştirilmesi yönünde çaba sarf edeceğiz.

Tarık Ekinci'ye bilgi vermek istiyorum; onun bir önerisi vardı, köye dönüşle ilgili. O proje başlatıldı, şu anda devam ediyor. Zaten GAP İdaresi de görevlendirildi, buradaki arkadaş da sorumlu. Orada çok bilimsel bir çalışma yapılıyor, içiniz rahat olsun. Eğer isterseniz arkadaşlarımız Alim Bey, Filiz Hanım bu konuda çalışıyorlar, size detaylı bilgileri verebilirler. Ben bu toplantıdan yararlandım, birçok ciddi öneri de geldi. Bu önerileri bölgede yapacağımız toplantılardan gelecek verilerle de değerlendirip bir noktaya ulaşırız. Hep birlikte GAP'ın kültür stratejisini tespit edeceğiz.

ORHAN SİLİER

Bu toplantının yapılmış olması bile kendi başına önemli bir adımdır diye düşünüyorum. Bu toplantı, ilgili ortaklar, taraflar, aktörler, hangi terimle ifade edersek edelim, birlikte bu konuyu tartışmaya alışmamış insanlar arasında tartışmaya alışmaya başlama sürecinin bir adımıdır. Burada zaman ayırıp bir cumartesi gününü bize verdiğiniz için size tek tek teşekkür etmek ve bu desteğinizin önümüzdeki haftalarda ve yıllarda devam etmesini dilemek istiyorum. Sanıyorum buradaki düşüncelerin önemlice bir bölümünün yansıdığı bir taslak rapor ortaya çıkacaktır. Geri kalanları da zaten tartışmaya devam edeceğiz ve tartıştıkça daha ileri noktalarda buluşabileceğiz.

GAP'TA TARİHİ MİRAS DANIŞMA TOPLANTISI II

Kasım 2000 ANKARA

Katılımcılar

Mustafa Akpolat (Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi); Işık Aksulu (Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi); Oluş Arık (Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi, Hasankeyf Kazı Kurtarma Çalışmaları Projesi Başkanı); Şükrü Aşçı (GAP İdaresi, Koordinatör); Tayfun Atay (Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi); Saffet Atik (GAP İdaresi, Bölge Plancısı); Süavi Aydın (Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi); Mehmet Nuri Bacaksız (TÜRSAB GAP Bölgesi Başkanı); Şevket Besanoğlu (Diyarbakır Vakfı, Tarihçi); Muharrem Çeken (Ankara Üniversitesi DTCF Sanat Tarihi Bölümü Arş. Görv.); Doğanay Çevik (Folklorik Araştırma Vakfı Başkanı Temsilcisi); Nihal Kadıoğlu Çevik (Folklorik Araştırma Vakfı); Füsun Çiçekoğlu (GAP İdaresi, Mülkiyeliler Birliği Başkanı); Alim Çopuroğlu (GAP İdaresi, Özel Projeler koordinatörü); Sunay Demircan (GAP İdaresi, Çevre Danışmanı- Doğal Hayatı Koruma Derneği); Filiz Doğanay (Sosyal Antropolog, GAP İdaresi Danışmanı); Hasan Dursun (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ziraat Yüksek Mühendisi); Ayla Efeoğlu (DSİ Genel Müdürlüğü, Çevre Y. Mühendisi); Sıddık M. Ensari (MAREV Yönetim Kurulu Üyesi); İsmet Erdoğan (AKKAV Başkanı); Özer Ergenç (Ankara Üniversitesi DTCF Öğretim Üyesi); Doğu Ergil (TOSAM Başkanı); Gürbüz Erginer (Ankara Üniversitesi, DTCF, Etnoloji Ana Bilim Dalı Başkanı); Melek Erman (Avrupa Topluluğu Türkiye Temsilciliği, Proje Müdürü); Salim Fakıoğlu (DSİ Genel Müdürlüğü Şube Müdürü); Neriman Şahin Güçhan (ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi); Yiğit Gülöksüz (Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi); Ayla Hekimoğlu (GAP İdaresi, Uzman); Alişan Işık (Kültür Bakanlığı, HAGEM, Araştırmacı); M. Mehdi İlhan (ODTÜ Tarih Bölümü Öğretim Üyesi); Mehmet Kalpaklı (Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi); Solmaz Karabaşak (Folklorik Araştırma Vakfı Temsilcisi); Uygur Kocabaşoğlu (ODTÜ Tarih Bölümü Öğretim Üyesi); Emre Madran (ODTÜ Öğretim Üyesi); Gökhan Menteş (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü); Zeki Onurlu (TURSAB Ankara Başkanı); Yeşim Oruç (BM Kalkınma Programı); Nur Önsoy (Avrupa Topluluğu Türkiye Temsilciliği, Proje Koordinatörü); Vedat Özbilen (GAP İdaresi Proje Koordinatörü); Zeynep N. Özbörekçigil (Folklorik Araştırma Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi); Ekrem Özdeğirmenci (GAP İdaresi); Mehmet Özdoğan (İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi);

Haldun Özen (Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi, Harita Mühendisi); Cem Özsüer (GAP İdaresi); Burak Öztürk (Turizm Bakanlığı, Şehir Plancısı); Selda Paydak (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Medya ve Halkla İlişkiler Elemanı); Alparslan Santur (Kültür Bakanlığı, HAGEM, Şube Müdürü); Orhan Silier (Tarih Vakfı Genel Sekreteri); Işın Sun (Turizm Bakanlığı Şube Müdürü); Arif Şentek (Ankara Mimarlar Odası Başkanı); Kerime Şenyücel (TRT Belgesel Yapımlar Dairesi); Funda Şerafettinoğlu (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatör Yard.); Sevim Şirvancı (Hasankeyf Kurtarma Komitesi Başkanı); Gönül Tankut (ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi); İlhan Tekeli (Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı); Vahit Macit Tekinalp (Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi); Makbule Terzi (GAP İdaresi, Uzman); Mümtaz Tufan (DSİ Genel Müdür Yardımcısı); Numan Tuna (ODTÜ Öğretim Üyesi, TAÇDAM Başkanı); Hüseyin Ülkü (Harita Mühendisleri Odası Başkanı); Ayşıl Yavuz (ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi); Mesut Yeğen (ODTÜ Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi); Turgay Yenidünya (TURSAB Kapadokya BYK Başkanı)

İLHAN TEKELİ
Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Tarih Vakfı değişik sektörlere ilişkin çalışmalar yapıyor. Bu çalışmaları yaparken de değişik yöntemler kullanıyor. Bazılarını kendi bünyesi içinde gerçekleştiriyor, bazılarını da diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ilişki kurarak geliştirmeye çalışıyor. Bundan kısa bir süre önce GAP İdaresi Tarih Vakfı'yla ilişki kurdu ve GAP bölgesinin maddi ve maddi olmayan kültürel değerlerinin korunması için bir strateji saptamak istediklerini, bunu da Tarih Vakfı'yla işbirliği içinde hazırlamak istediklerini belirtti. Bu çalışmanın iki ay içinde sonuçlandırılması isteniyor. Zamanın kısalığına rağmen böyle bir görevden kaçamayız dedik ve çalışmaya koyulduk.

Tabii bu çalışmanın yalnızca çıkacak ürünün kendi niteliğinden gelen bir değeri yok. Aynı zamanda bu işle uğraşanların, uzmanların, yerel halkın, bu konuya gönül vermiş olanların, bu strateji oluşturma sürecine katılımlarının sağlanması da değerli bir iş olacaktı. Bunun için de bir örgütlenmeye gidildi. Aşağı yukarı şöyle bir örgütlenmemiz var: İşin yükünü, çok sevdiğim öğrencim Gökhan Menteş taşıyor. Fiilen yükü çok ağır. Şimdi iki büyük metropolümüz olan İstanbul ve Ankara'da toplantılar yapıyoruz, daha sonra da yerinde toplantılar yapacağız. Her ilde toplantı yaparak oradaki katılımcıların görüşlerini alacağız. Tabii bu görüş alma yalnızca bu toplantı içinde görüşlerin ifade edilmesinden ibaret değil. Süre sınırlı, katılımcı sayısı yüksek olunca söylenebilecek sözler de sınırlanıyor. O halde katılımcılar eğer isterlerse her an bize görüşlerini yazılı olarak iletebilirler. Çalışmaların nihai sentezinde bu metinler de göz önüne alınacak. Sonunda hem uzmanların, hem sivil toplum kuruluşlarının katıldığı bu danışma toplantılarının katkılarıyla ortaya bir strateji çıkacak. Biliyorsunuz, strateji metinleri aslında çok uzun metinler değildir. Ama önemli olan değişik görüşlerin üstünde uzlaşabildiği bir konsensüs metni olmasıdır. Bu metin oluştuktan sonra, sanırım 2 Aralık'ta Gaziantep'te tekrar tartışmaya açılacak. Daha sonra da, planın GAP İdaresi elinde resmileşmesi için bir süreç geçecek.

Bugünkü toplantıda ilk olarak arkadaşlarımız iki sunuş yapacaklar. Gökhan arkadaşımız problemin ele alınışının ayrıntısını anlatacak, Orhan arkadaşımız da 28'inde İstanbul'da söylenenleri, ulaşılan sonuçları size aktaracak. Böylece buradaki toplantı onun üstüne birikerek gidecek ve aynı şeyler tekrar etmeyecek.

Toplantının iki bölümü olacak. İlkinde daha çok durum saptaması-

na, konuların, problemlerin ön plana çıkarılmasına dönük konuşmalar yer alacak. İkincisinde ise stratejinin genel ilkeleri ne olabilir, tabii bunun yanı sıra -belki daha önemli bir nokta- hemen uygulamaya geçmesi gereken projeler neler olabilir, bu konular tartışılacak. GAP'ın elindeki kaynaklar sınırlı olduğu için bir öncelikler problemi var. Bu öncelikler problemine göre acil olarak ele alınması gereken önlemler nelerdir, bunların örgütlenme biçimi ne olmalıdır? Bu konular tartışılacak.

GÖKHAN MENTEŞ

Tarih Vakfı, GAP Danışma Toplantıları Proje Koordinatörü

GAP İdaresi 1989 tarihli ve beş yıl erimli bir GAP master planı hazırlamıştı. Önümüzdeki aylarda da GAP master planının güncelleştirilmesi amaçlanıyor. Biliyorsunuz, GAP Bölgesinde Fırat ve Dicle nehirlerinde hidroelektrik enerji üretmeye yönelik barajlardan ve sulamaya yönelik 13 alt projeden oluşan bu su kaynakları projesi, geçen yıllarda Devlet Su İşleri tarafından gündeme getirilmişti. Sözünü ettiğimiz bu 1989 tarihli plan, söz konusu sulama ağırlıklı projeyi bir entegre bölge kalkınma planına dönüştürüyor. Planlama çabalarının içine böylece sanayi, ulaşım, kentsel ve kırsal altyapı, çevre koruma ve sosyal sektörler de katılıyor. Ancak 1989 Planı, İdare'nin kendi ekibince dahi sadece fiziksel hedefleri öngören ve etkisiz bir plan olarak nitelendiriliyor. GAP İdaresi'nin amacı mevcut planın toplumsal sürdürülebilirlik, cinsiyet meseleleri, katılımcı planlama ve özel sektör aktif katılımı gibi yeni boyutlar çerçevesinde revizyonudur. Mevcut planın fiziksel hedeflerinin gerçekleşmediğini biliyoruz. Katılımcılık eksikliği, İdare'nin özeleştirisinde belirtildiği üzere önemli bir faktör olarak gözüküyor.

Proje grubundan istenen Güneydoğu Anadolu'da kültürel ve tarihi mirasın korunması konusunda katılımcı bir strateji hazırlanmasıdır. Tanınan süre 16 Ekim'de başlamıştır. Üç temel görevimiz var: Birincisi mevcut durumun saptanması, tarafların belirlenmesi ve problemin olabildiğince kamuya aktarılması; ikinci görevimiz olanakların ve araçların saptanması, üçüncü görevimiz ise stratejinin ve öncelikli projelerin belirlenmesidir. İstanbul, Ankara ve beş ilde uzmanların ve STK temsilcilerinin katılımıyla yapılmakta olan toplantılardan elde edilecek verilerle Vakıf tarafından bir rapor üretilecektir. Söz konusu bölge toplantıları 5-6 Kasım'da Urfa'da, 7 Kasım'da Adıyaman'da, 13 Kasım'da Diyarbakır'da, 14 Kasım'da Batman'da ve 15 Kasım'da da Mardin'de yapılacaktır. Son olarak Gaziantep'te bu kez genişletilmiş bir danışma toplantısı

yapılacaktır. Daha önce edindiğimiz veriler ışığında hazırlayacağımız belgeler Antep toplantısı öncesinde katılımcılara dağıtılacak ve katılımcıların o metin üzerinden görüşlerini oluşturmaları istenecektir. Şimdi Orhan Silier İstanbul toplantısında ulaşılanları kısaca anlatacak.

ORHAN SİLİER
Tarih Vakfı Genel Sekreteri

İstanbul toplantısında az sayıda, ama çok geniş bir yelpazeye yayılan kişiler konuştu. Onların konuşmalarını elbette isim ve ayrıntıya girmeden, çeşitliliği içinde size yansıtmaya çalışacağım.

Öncelikle şunu söyleyeyim. İstanbul toplantısının asıl önemi, bu konuda yapılması gereken çalışmaların yenmek zorunda olduğu en önemli engelin güven engeli olduğunu bir kere daha ortaya koymuş olmasıdır. Bir diğer deyişle, katılımcıların büyük çoğunluğu, 'Bütün bu konuları tartışalım, düşünelim, projeler üretelim, ama bunlar uygulanacak mı, Güneydoğu Anadolu'da bu uygulamalara başlamaya niyetli bir politik kararlılık var mı, demokratik bir süreç yaşanacak mı, burada söylenen sözler işe yarayacak mı?' sorusunu sordu. Konunun ele alınmasında gerek entelektüel, profesyonel katılım, gerekse yurttaş katılımı için mihenk taşının bu konudaki politik açılım ve kararlılık olacağı ortak bir görüş olarak ifade edildi. Bu ana sorunun içinde elbette ki böylesine bir yaklaşımı içermeyen geçmiş uygulamaların eleştirisi de vardı. Örneğin, katılımcıların büyükçe bir bölümü, bu bölgede İslami ve/veya Türk olmayan arkeolojik, tarihi, kültürel miras konusundaki olumsuz geçmiş uygulamalar üzerinde durdular. Katılımcıların bir bölümü daha geçen hafta Hakkari'de düzenlenen ve binlerce kişinin katıldığı bir kültürel programda türkü söylenmesinin engellenmiş olmasından hareket ederek bu tür alanlarda bir meşruiyet sorunu olduğunu dile getirdiler. Bir diğer deyişle, keyfilik içermeksizin Türkiye'nin her tarafında geçerli olan kuralların, Güneydoğu Anadolu'da da geçerli olmasının kendi entelektüel, profesyonel katılımları için ne kadar önemli olduğunu vurguladılar.

Katılımcıların görüşlerini bazı kaba gruplar halinde size özetlemek isterim. Birincisi, tarihi ve kültürel miras kavramının çerçevesinin belirlenmesi gerekliliği üzerinde duruldu. Bu çerçevede, projede veya proje sonrasındaki çalışmalarda özellikle maddi olmayan kültürün hangi bölümüyle ilgilenileceği sorusu soruldu ve bu soru temelinde görüşler belirtildi. İlk adım olarak bir kaynakça derlenmesinin ve bilgi bankası

oluşturulmasının çok temel bir gereklilik olduğu belirtildi. Bunun çevresinde, şimdiye kadar yapılan kültür envanteri çalışmalarının yöntem ve hele de temposundan tümüyle farklı bir envanter çalışmasına olan ihtiyaç üzerinde duruldu. Bölgedeki kentlerin tarihlerinin yazımı konusu Tarih Vakfı'nın bir-iki örneğinden yola çıkarak tartışıldı ve konunun bu yanının çok önemli olduğu, esas olarak Güneydoğu Anadolu'nun insanlığın en eski şehirli yerleşim yerlerinden biri olduğu, bu nedenle bir kırsal alana değil, dünyanın en eski şehir topluluklarının bulunduğu bir yapıya yaklaştığımızın dikkate alınması önerildi. GAP Projesi hangi illeri kapsarsa kapsasın konunun Güneydoğu Anadolu bütünü içinde ele alınmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı söylendi. Kendilerine konunun GAP İdaresi ile ilgili bölümünün bu dokuz ili ilgilendirdiğini, Tarih Vakfı'nın konuya yaklaşımında daha geniş bir coğrafyanın ana unsur olduğunu ifade ettik.

Katılımcıların üzerinde durduğu konulardan bir diğeri, katılımın gerçek olmasının önemiydi. Danışma toplantılarına çağrılı insanların birer seyirci ve pasif katılımcı değil, aktif katılımcı olmasını sağlayacak yollar bulmak gerekir denildi. Ve katılıma istekli grupların da öncelikle bölge halkı, ikinci olarak da bölgeden büyük şehirlere veya yurdun başka yerlerine yerleşmiş kişiler ve üçüncü olarak bölgeden ayrılıp Türkiye dışına yerleşmiş kişiler olduğu ifade edildi. Şu anda Stockholm'deki Süryani sayısının 60 bin olması örneğinden yola çıkarak aslında ne büyük bir potansiyel bulunduğunun altı çizildi.

Arkadaşlarımızın üzerinde durduğu konulardan biri de bazen bir şey yapmanın değil, yapmamanın koruma olduğu gerçeğiydi. Özellikle simgeleşmiş Hasankeyf örneği verilerek 'Koruma için yalnızca yapılacak şeyler değil yapılmayacak şeyler kataloğu çıkartılması da aynı şekilde değerlidir' düşüncesi ifade edildi. Alternatifleri düşünülmeyen ya da olmayan büyük proje yaklaşımları yerine, tarih ve kültürün bir değer olarak, daha proje aşamasındayken projeyi şekillendiren ana değerlerden biri olarak dikkate alındığı bir proje yaklaşımının gerekliliğine dikkat çekildi. Yenen ve yenileni olmayan, ortak bir mirası koruma yaklaşımının güven geliştirici olacağı ifade edildi.

Konunun bir diğer ve üzerinde epeyce söz söylenen yanı yerelleştirme ile tarih ve kültür mirasının korunmasının ana araçlarının bulunabileceğiydi. Bir eski senatör arkadaşımız bu noktada Avrupa Yerel Yönetimler Antlaşması'nı Türkiye'nin imzalamış olmasının hukuki sonuçları üzerinde durdu. Daha sonra kültür ve tarihi mirasın koruması ile

yerel yönetimlerin yetkilendirilmesi, güçlendirilmesi, yerel müzeler kurulması ve benzeri konuların ilişkisi üzerinde duruldu. 'Dünya çapındaki malzemenin korunmasına dünya çapında yaklaşım!' diye ifade edilebilecek bir uyarı yapıldı. Bu yalnızca 'Türkiye'de şu alandaki tarihi miras korunmuyor' gibi bazı durumlarda sloganlaştırılarak, bazı durumlarda dünyanın konuya zorlayıcı biçimde eğilmesi ile değil, sorumlulukların da üstlenilerek bu alanda aktif olmasının istenmesiydi.

Arkadaşlarımızdan birçoğu bu alanda sorunlarımızın üstünü kapatan 'biz zaten ne yapılması gerekiyorsa yapıyoruz' yaklaşımından uzak durulup 'biz şu anki olanaklarımızla bu bölgede, hatta genel olarak Türkiye'de tarih ve kültür mirasını koruyacak kaynaklara sahip değiliz, bunun için gelin birlikte koruyalım' yaklaşımından yola çıkılmasının kaynak sorununu çözmekte, dünyaya açılmakta önemli olacağını ifade ettiler. Bu arada ilgi çekici bazı öneriler de dile getirildi. Örneğin ilgili elektrik şirketlerinin kazançları üzerinden özel tarih koruma vergileri ve fonları üretilmesinden, yine sulamadan yararlanacak kişilerin veya şirketlerin veya çiftçilerin gelirlerinin bir bölümünün mutlaka tarihi korumayla ilişkilendirilmiş bir projeye yöneltilmesine, medyanın, özellikle televizyonun bu alanda özel tartışmalar düzenlemesinin teşvikine kadar değişik düşünceler ifade edildi.

Katılımcıların üzerinde tekrar tekrar durdukları konulardan biri iletişim ve açıklıktı. Burada bilgilendirilmiş rızanın alınması kavramına dikkat çekildi ve bölgede yapılacak büyük projelerin insan haklarına uygun ve uygar bir biçimde yürütülmesi isteniyorsa, kişilerin kendi gelecekleri konusunda bilgilendirildikten sonra rızalarının alınması temeli üzerinde bu büyük projeler yapılmalıdır denildi. Bu türden bir bilgilendirilmiş rıza olmazsa bu projelerin uluslararası kurallara da, anayasanın çizdiği temel haklara da aykırı olacağı ifade edildi. Bölgedeki üst düzey devlet görevlilerine özel kültürel ve tarihi mirası koruma kursları, seminerleri verilmesi gibi ayrıntılara da girilerek üzerinde durulan bir başka genel kavram eşit haklı vatandaşlık kavramıydı. Katılımcılardan bir bölümü bölgedeki kültür ve tarihi miras koruma sorunlarının genel bir eşit haklı vatandaşlık çerçevesi içinde kültürün doğru tanımıyla halledilebileceği, köye dönüş için kredi ve proje geliştirilmesinden başlayan süreçlerle bir dönemin yaralarının tamir edilebileceği, ama eşit haklı vatandaşlık konusunu temel bir ilkeye kavuşturmak gerektiği düşüncesinde oldular. Konuşmacılardan bazılarının, bölgenin kültürel mirasını bazı dinsel, etnik, kültürel gruplarla ilişkilendirilmele-

rine belirli tepkiler oldu ve bu tür ilişkilendirmeler yerine meseleye insanlığın ortak mirasının korunması kavramıyla yaklaşılmasının, bu saygının gereklerini de yerine getireceği ifade edildi.

Ayrıca, katılanlardan bir bölümü tarafından 'yerinde koruma ve bütünlüğü içinde koruma' kavramı ile müzeleştirme veya arşivleştirme faaliyetleri bakımından yönelinmesi gereken hedefin, belirli tarihi mirasların, merkezi müzelerde ve merkezi arşivlerde değil, o yöre halkının, gençlerinin, araştırmacılarının en çok yararlanabileceği mekânlarda ve o bütünlük içinde korunması olası gerektiği ifade edildi. Sanıyorum bu noktalar İstanbul toplantısının özetini içeriyor.

VEDAT ÖZBİLEN
GAP İdaresi Proje Koordinatörü

Sadece niye burada olduğumuzu kısaca anlatacağım. Çünkü daha çok sizlerin konuşmasını istiyoruz. Gökhan Menteş'in de bahsettiği gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bir proje uygulanıyor ve projenin bir dayanağı var. Bu dayanak 1989'da yapılan ve on yıldır uygulanmakta olan GAP Master Planı'dır. Bu on yılda edindiğimiz deneyimlerden bu planın yeniden bir gözden geçirilmesine ihtiyaç olduğu GAP İdaresi'nce tespit edildi. Bahsedildiği gibi bu master planla, su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi ihtiyacından kaynaklanan Güneydoğu Anadolu Projesi bir entegre bölgesel kalkınma felsefesine dönüştü. GAP İdaresi'nin daha sonra yapmış olduğu uygulamalarla, özellikle 1995'ten sonra, sürdürülebilir insani kalkınma yaklaşımı benimsendi. Yani strateji tersine döndürüldü, odağına insan yerleştirildi. Böyle olunca yaklaşımımız ve projelerin uygulama şekli tümden değişti.

Bir yandan da küreselleşen dünyada bölge planı nereye oturuyor sorusu ön plana çıkmıştı. Kendi içimizde böyle bir değerlendirme yapıyorduk. Ama bu arayışlara bir politik destek de geldi. Bakanlar Kurulu'nun aldığı bir kararla Güneydoğu Anadolu projesinin 2010 yılında bitirilmesi talimatı ile birlikte, buna yönelik planlama çalışmalarını yapmakla GAP İdaresi görevlendirdi. GAP İdaresi bu talimatı aldıktan sonra 1989 Master Planı'ndaki deneyimlerimiz ile GAP İdaresi'nin kazanmış olduğu başka bazı deneyimleri birleştirerek ortaya yeni bir yaklaşım koyduk. Merkezi planlamadan katılımcı planlamaya yönelen, projeden etkilenen kesimlerin sorunları nasıl gördüğünü, bu sorunlar için çözüm önerilerinin neler olduğunu anlamaya çalışan ve onların seslerini plana aktarmayı hedefleyen bir yaklaşımı benimsedik. Bu planı projeden etkilenenlerle birlikte yapma fikri böylece doğdu.

Bunun için bir proje ekibi kuruldu. Bu ekip beş gruptan oluşuyor: bölgesel planlama grubu, iktisadi planlama grubu, tarım ve kırsal kalkınma grubu, çevre ve altyapı grubu ve iletişim grubu. Bu sonuncu grup proje ekibinin yapmış olduğu çalışmaları halka iletmek ve onlardan görüş almakla sorumludur.

Türkiye'nin katılımcı planlama deneyimi yok, açıkçası bizlerin de yok. Zaten planlama bir öğrenme süreci olduğu için karşılıklı öğreneceğiz. Ama bu düşünceyle yola çıktık. İletişim grubumuz katılımla ilgili beş yöntem ortaya koydu: bilgilendirme, danışma, ortak çalışma, delegasyon, yönetim. Bugün burada yaptığımız toplantı da bir delegasyon. Biz işi ilgili konuda uzman olmuş kesimlere veriyoruz. Onlar paydaşlarla, yani projeden etkilenecek kesimlerle toplantılar yapıp raporlar halinde bize dönüyorlar. Her sektör kendi sorunlarını nasıl görüyor? Stratejilerini nasıl tespit ediyor? Bunun planda nasıl yer almasını istiyor? Yani sonuçta planı bizim proje ekibi belirlemeyecek; paydaşlar, bu toplantılarda çıkan görüşler ve stratejiler belirleyecek. Dolayısıyla plan hepimizin planı olacak. Bu nedenle buradaki herkesi planın sorumluları olarak görüyorum. Değerli katkılarınız Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınması açısından bizi hep yönlendirecek.

İlhan Tekeli

İlk tur konuşmalarımız daha çok sorunun ortaya koyulması, problemlerin tanımlanması gibi konulara dönük olacak. İkinci turdaki konuşmalarımızda doğrudan politika önerileri, strateji önerileri, proje önerileri daha yoğun olacak. Ama biliyorum ki her zaman bu ayrım bu kadar kesin yapılamaz.

Oluş Arık

Hasankeyf Kazı Kurtarma Çalışmaları Projesi Başkanı,
Ankara Üniversitesi DTCF

Üstünde durmak istediğim bazı notlar var. Bunlar birbirini izleyen notlar değil. Birinci not, bu bölgede bir ortak kalkınma görüşü üretilmesiyle ilgili sorunlar tek tip değil ve burada bizim gibi arkeolojik çalışma yapan uzmanların ilgilendiği birinci derecedeki sorun barajlar sorunu. Barajlar olsun olmasın Güneydoğu Anadolu Bölgesi başlı başına bir sorunsaldır, hatta sorunsallar yumağıdır. Ama bizim açımızdan birinci derecedeki sorun barajlar sorunudur. Buradaki barajlar, kültürel mirası tehdit etmektedir. Büyük bir kısmını da ortadan kaldıracaktır. Şimdiden bir kısmını kaldırmıştır.

Burada bir ikilem var. Ülkenin yüce çıkarları bu barajların yapılmasını gerektiriyor. Öte yandan da medeni bir toplum olarak bu mirası feda edemeyiz. Ömrünün ne kadar olacağını bilemediğimiz barajlar uğruna bunları feda edemeyiz. Bu ikilem çözülmemiştir ve çözülecek gibi de görülmüyor. Barajlar fırsat bulunduğu takdirde yapılacak, olan olacaktır. Şu anda olmuyorsa birtakım ideolojik, siyasi etkilerin de yardımıyla, finans tıkanıklıkları nedeniyle işe girişilememesi yüzündendir. Herhangi bir zihinsel, entelektüel uzlaşma veya anlaşma doğduğundan değil. Bu ikilem öyle olduğu gibi duruyor.

İstanbul notlarından bize aktarılan bir görüş, yanlış anlamadıysam, bazı şeyleri yapmamak koruma açısından daha doğrudur şeklindeydi. Bilmiyorum aynı şey mi ama daha önce İstanbul'da şöyle bir görüş atılmıştı ortaya: 'Baraj sularına kurban gidecek sitlerde, arkeolojik kazı, çalışma yapmak onların yok olmasına rıza göstermek anlamına gelir.' Herhalde hiçbir şey yapmayın demek istenmiş olamaz. Topladığınız uzmanların görüşlerinin özetler halinde yazılı bir belgeyle buradaki topluluğa iletilmesi daha faydalı olabilir. Bundan sonraki aşamalar açısından neleri yapmamak, yapmaktan daha iyidir konusu üzerinde bir görüş birliğine varmak muhakkak ki gerekli olacaktır.

Başka bir not: Gözden kaçırılan bir ikilem daha var. Sıkıcı olduğu için görmek istemediğimiz bir sorundur bu ve yöre insanından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin diğer kesimlerindeki kadar ikiyüzlü bir halk söz konusudur. Genellikle halk tabakası ikiyüzlüdür. Orada daha da ikiyüzlüdür, çünkü doğal ve sosyal koşullar daha acımasızdır. Bu ikiyüzlülüğün bizi ilgilendiren yönü şöyle tecelli etmektedir: Herkes, bulunduğu yer neresiyse oranın baraj sularına kurban gitmesini istememekte, 'yurdumuzu, vatanımızı, ocağımızı kaybetmek istemiyoruz' diye feryat etmektedir. Bu yalandır. Aslında gereken bedeli alsalar hepsi de razıdır. Hasankeyf'te zenginler ve fakirler yerleşimin su altında kalmasını istiyorlar. Zenginler büyük bir istimlak parası koparmak için, fakirler de kaybedecek bir şeyleri olmadığı, belki bu vesileyle, bir şeylere sahip olabilecekleri için. Ne alabileceklerini bilemeyen, buna mukabil kaybedecek az da olsa bir şeyleri olan orta tabaka ise sulara kurban gitmeyi istemiyor. Bunların içinde fakirler çoğunluğu, zenginler de gizli bir gücü oluşturuyorlar. Oradaki demokratik seçimlerin sonucunda parlamentoya yollanılan vekiller bu isteklerin temsilcileridir. Yani batsın da istimlak parası koparalım diyenlerdir.

Bu tabii çok kaba ve sert bir söyleyiş. Ama nasıl süslerseniz süsleyin,

işin özü budur. Hatta bu kimseler 'Ne uğraşıyorsunuz, bırakın olacak olsun, medeniyete erişelim' diyerek bizi tehdit etmektedirler. Bu da baraj ile tarihi miras arasında tercih yapamayız gibi bir ikilemdir. Bu da bir çözümsüzlüktür. Ne zaman çözüleceği, çözülüp çözülmeyeceği belli olmayan bir şeydir. Bu iki önemli ikilem böyle çözümsüz dururken, aydınların böyle büyük bir iyi niyetle toplanmaları, birtakım stratejiler belirlemeleri sonuçsuz kalmaya mahkûm olabilir. Akıntıya kürek çekiyor olabiliriz. Bu yüzden biz ilk felaketi haber aldığımız zaman, üç arkadaş Metin Bey, Oruç Bey ve ben doğrudan 'ne yapılabilirse kârdır' diyerek doğruya tozun toprağın içine dalmayı tercih ettik.

MEHMET ÖZDOĞAN
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

Oluş Arık'ın dediklerine katılmamanın imkânı yok. Bölgenin birtakım ilginç özellikleri var. Başta da söylendiği gibi dünya kültür mirasının çekirdek noktalarından biri. Bir Mezopotamya imajı vardır, ama bu bölge birçok dönemler için Mezopotamya'dan daha önemli bir çekirdek oluşum bölgesidir. İkinci özelliği dünyanın en az araştırılmış olan yerlerinden biri olmasıdır. Kültür tarihi açısından arkeolojik olarak en az belgelenen yerlerden biridir. Güneyindeki bölgelerde, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün'de çok daha fazla araştırma yapılmıştır. Geçen yüzyıllarda gelen seyyahların, belgeleyen insanların bilgisinden, yazılı kaynaklarından başka somut verilerin, yani arkeolojik belgelerin en az elde edildiği bir bölgedir. Bölge değişim çok yavaş olduğundan yakın zamana kadar korunabilmiş bir açık hava müzesi niteliğindeydi. Ama bölge artık hızlı bir değişme sürecine girmiştir.

Bu on yıl içinde özellikle baraj projelerinin getirdiği rant, refah, devletin yaptığı yatırımlar, sübvansiyonlar hızlı bir değişme süreci getirdi. Burada tarihsel mirası yok eden sadece barajlar değil. Tahribat için barajlara ihtiyacımız yok. Bölgede yapılmış olan çok sınırlı arkeolojik araştırmayla karşılaştırırsak, şu anda gidin, hiç baraj yapılmayan bölgelerde bundan on sene evvel belgelenen yerlerin yarısı yoktur. Yalnız baraj yok etmiyor, her şey yok ediyor. Bu nedenle hızlı bir aksiyon planına ihtiyacımız var. Bu, dünyaya karşı bizim sorumluluğumuzdur.

Eğer Hasankeyf'te Ilısu Barajı yapılmayacak olsaydı, Hasankeyf'i kazmayacaktık. Hasankeyf'teki bilgiyi ortaya çıkarmak bizim sorumluluğumuz değil miydi? Bir kültür mirasına sahip olmanın bir sorumluluğu vardır. Birincisi onu korumaktır. İkincisi bilgiyi dünyanın kullanabileceği bir bilgi haline dönüştürmektir.

Karganış-Birecik bölgesinde köy araştırması yapmaya kalktık bu sene. Kimliğini, dokusunu korumuş bir tek köy bulamadık 68 köyün içinde. On sene öncesinde var olan bilgi bütün etnografyası, kültürü, her şeyi ile yok olmuş. Sadece bir köy belgelemeye değecek halde kalabilmiş. Bölge hızla yok olup gidiyor, bütün bilgi birikimi de yok olup gidiyor.

En öncelikli bölgelerden biri Harran'dır. Harran'da baraj yapılmıyor, hiçbir baraj yok. Ama Harran bölgesinde Nurettin Yardımcı'nın yaptığı tespitlerde doğru hatırlıyorsam 70 kadar höyük vardı. Nurettin Bey'in belgelemediği ufak yerleşimlerin -ki bunlar kültür tarihi açısından daha önemlidir- her yıl en azından onunu kaybediyorduk. Arazinin sulama kanallarıyla tesviye edilmesi barajlardan daha büyük etki yarattı.

Bir Urfa kenti veya Karacadağ'ın bir bölgesi şimdiye kadar en iyi korunmuş, etnografyanın en canlı olduğu, bitki kültürü, yani doğal kültür açısından da zengin olan bir bölgeydi. Bugün yapılan yatırımlarla süratle erozyona uğramaya başladı.

Bir bilgi bankası oluşturma gereğinden bahsedildi. Evet bu da doğru, ancak bölgeye ilişkin bilgilerimiz çok düzensiz ve dengesiz durumda. Bilgi toplamaya fazlaca dalıp kaybolma tehlikesi de var. Örneğin bir arkeolojik kazının en azından 40-50 yayını var, bir bölge arşivini bunlar ilgilendirmeyebilir. Bunu yaparken de burada bir dengeyi tutabilen, ehemle mühimi ayırabilen bir yaklaşım bulmakta yarar var. Yoksa içinden çıkılmaz bir bilgi kalabalığı oluşabilir.

Bölgeyle ilgili olarak yapılan çalışmalarda, sanıyorum ki en iyi gideni Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin yönlendirdiği Keban'dan başlayan araştırmadır. Maalesef Keban, Atatürk ve Karakaya barajlarından sonra uzun ölü bir dönem geçirmiştir. Bu araştırma dünya için de model bir çalışmaydı. Keban'da her boyutuyla, her bakımdan büyük bir bilgi birikimi ortaya çıkmıştı. Dünyadaki ilk örneklerinden biriydi bu. Daha sonra bu ölü bir hale geldi ve nihayet 2-3 yıl evvel, Numan'ın gayreti ile sanıyorum yeniden canlandı. Elimizde hazır kurulmuş bir model varken bunun kapsamının ve modelinin geliştirilmesi ve sadece barajlarla değil her bölgede, her an, her yerde olan tüm tahribatla ilişkilendirilmesi çok yararlı olacaktır. Birecik'e bakın, Halfeti'ye bakın. Birecik'ten iki konak dışında hiçbir şey kalmadı. Su da gelmedi, hiçbir şey de gelmedi.

SIDDIK M. ENSARİ
MAREV Yönetim Kurulu Üyesi

Aslında bir devlet memuruyum ama görüşlerimi devletin bir elemanı olarak sunmayacağım, onu belirteyim önce. Çünkü devletin statükocu, bizim gibi sivil toplum kuruluşlarının ise demokratik bir yapısı var ve bu daha ileriye doğru bir açılım sağlıyor. Mardinliyim tabii, çocukluğum da orada geçti. Oluş Arık'a bir noktada katılıyorum ama yöre halkının da ikiyüzlü olduğunu sanmıyorum. Hocam herhalde değişik bir tarzda ifade etmek istedi. O yöre halkı hakikaten demokrat bir halktır, hatta siyasi yasakların kalkmasında bile en yüksek oy o yöreden çıkmıştır.

Mehmet Özdoğan'a katılıyorum. Olay yalnız barajlar değil. Mardin'de iki medrese var, eski zamandan kalma. Birine 250 basamak merdivenle çıkabiliyorsunuz. Ama 5 yıldızlı değil, 4 yıldızlı değil, 3 yıldızlı otel dahi yok Mardin'de. Kültür varlıklarımızı korurken, turistik bir yapıyı oluştururken sadece barajın altında kalacaklara değil, topyekûn bir plan çerçevesinde hepsine bakmak lazım.

GAP İdaresi'nin çok iyi niyetli bir vizyonu var. Fakat bir aksiyon planı yok. Muhtemelen bu toplantıların sonunda bir aksiyon planı oluşacak. Ama bu aksiyon planını yaparken mutlaka ve mutlaka o yöre halkının da görüşlerine yer vermek lazım. Öte yandan unutmayalım ki fert başına geliri 150 doların altında olan insanların, evlerine girecek ekmeği düşünmekten o baraj gölünün altında kalacak şeyi düşünecek hali de yok.

HASAN DURSUN
Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Barajların yapılması, kuru tarım alanlarından sulu tarım alanlarına geçilmesi ve bunlar yapılırken tarihi ve kültürel varlıkların korunması lazım. Bunların birbirinin alternatifi gibi görülmemesi gerekir. Her ikisi de yapılabilir. Barajlar da yapılabilir, sulu tarıma da geçilebilir, oradaki tarihi ve kültürel varlıklar da korunabilir.

Bugün Hasankeyf'ten, tarihi kalıntıların değişik şekillerde yok edilebildiğinden bahsedildi. Bölgenin arazi kullanım planlarının sağlıklı yapılması koruma sorunlarına da hizmet edecektir. Yapılan hesaplara göre 2030 yılına gelindiğinde ülkemizdeki su kaynaklarının tamamı kullanılıyor olacak ve su ihtiyacı ortaya çıkacak. Bu ülkenin barajlara, suya ve tarım alanlarına ihtiyacı var. Eğer burada yaşam devam ede-

cekse bütün bunlar yapılmak zorundadır, bunlara da ihtiyaç vardır. Tarihi ve kültürel varlıkların korunması bunlardan tabii ki ayrı düşünülmemelidir. Yapılacak arazi kullanım planları bunu rahatlıkla çözebilir. Bu belki biraz mali yük getirebilir. Ama bu yük planların, projelerin içine konularak altından kalkılabilecek bir yüktür.

Açılış konuşmasını yapan arkadaşlar köye dönüş projesi kapsamında bir çalışmanın yapıldığından bahsettiler. Bir şeylerin eksik yürüdüğü kanaatindeyim. Arazi kullanım planları yapılarak dönüş işinin bu temele oturtulması gerekir kanaatindeyim. Köye dönüş projesi yapılırken bütün bunları göz önüne alarak kırsal alanın kaldırabileceği nüfusu, kaldırabileceği yükü o planlar çerçevesinde düzenlediğimiz takdirde sanıyorum kültürel ve doğal tarihi varlığımızı koruma yönünde adımlar atmış olacağız.

FÜSUN ÇİÇEKOĞLU
Mülkiyeliler Birliği Başkanı, GAP İdaresi Uzman

Hem GAP İdaresi'nde çalıştığım, hem de bir sivil toplum örgütünün temsilcisi olduğum için değişik aşamalarda olayı değişik boyutlarda izlemem mümkün oldu. Zeugma aslında çok uzun zamandır gündemde olan bir proje olmakla beraber, son bir sene içinde ani bir bilinçlilik patlaması diyebileceğimiz bir olay yaşandı. Bu biraz da medya tarafından yönlendirildi sanıyorum. Bu konularda biraz dikkatli olmak gerekiyor galiba. Gelir dengesizliğinin bu kadar yoğun yaşandığı bir bölgede birtakım üstyapısal kavramları kabul ettirebilmek de, bunları benimsetebilmek de son derece zor.

Mülkiyeliler Birliği gibi oldukça geniş tabana sahip bir örgüt ve aynı zamanda kamuya personel yetiştiren bir fakültenin mezunlar cemiyeti olarak şöyle bir şey önerilebilir: Kamu personelinin bu konudaki bilincinin artırılması ve bu yolla da halka bir nebze daha ulaşılabilmesi. Bu bence önemli bir tutamak noktası olabilir. Değişik toplantılarda, hatta katılımcılık adına yapılan toplantılarda oradaki kamu personelinin de aynı kavramlardan aynı şeyi anlamadığını görüyoruz. Bir toplantıya katılmak katılımcılığın göstergesi olmayabiliyor. İnsanlar hangi toplantıya neden katıldıklarını bilmeden gelip orada bir şeyler söyleyebiliyor, ama sonuç doyurucu olmayabiliyor. Katılımcılık, şeffaflık gibi bazı çok moda kavramları altyapıdan bağımsız düşünmek mümkün gelmiyor bana. Bazı kavramları yerine oturtarak gitmekte fayda var süreç içinde. Bölgedeki gerçekleri de iyi değerlendirmek gerekiyor.

SUNAY DEMIRCAN
GAP İdaresi Çevre Danışmanı, Doğal Hayatı Koruma Derneği

Ben de arkadaşımız gibi çift kimlikle geldim buraya; hem DHKD'yi temsil ediyorum, hem de 21 günlük bir GAP İdaresi uzmanı olarak burada bulunuyorum. Tarihsel mirasın tahribinde barajların başlıca amil olmadıkları doğru. Ama uzmanlığım nedeniyle işi yine barajlar tarafından çekiştirmek istiyorum. Bir kere bugüne kadar Türkiye'de 160 küsur baraj, regülatör ve benzeri su yapısı yapıldı, bunu biliyoruz. Bundan sonra da o ünlü 2030 yılına yönelik uzun vadeli hedefler içinde, benim bildiğim, Türkiye'de, belki yanılıyorum ama, 400 kadar baraj ve benzeri yapı daha yapılacak. Ilısu ve Birecik çok yeni planlanmış barajlar değil, sanıyorum bunlar 10-20 yıllık mazileri olan projeler. Ama biz, ne hikmetse, doğal, çevresel veya kültürel miraslarımızın baraj göllerinin altında kalacağını su dizimize vardığı zaman fark ediyoruz. Bence burada anahtar sözcük 'ders almak'. Yani biz olup bitenden nasıl bir ders aldık ve aldığımız dersleri bundan sonra ulusal politikalara nasıl yansıtabiliriz? Öyle bir sonuç çıkmalı ki Türkiye'de, sadece Güneydoğu Anadolu bölgesi için değil, bütün bölgeler için yapılacak tam 400 barajın planlanmasında çok daha hassas davranılması gerektiğini kavrayabilelim.

NUMAN TUNA
ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi, TAÇDAM Başkanı

Kültürel mirasın korunmasına yönelik stratejileri belirlerken aktarmak istediğim, şu anki durumla ilgili bir iki çarpıcı gözlemim var. 1980'li yılların sonunda Ilısu baraj bölgesinde, Kargamış'ta yürütülen bir araştırma vardı. Bu barajlar o anda da planlanan barajlar listesindeydi. Bu nedenle bölgenin taranmasının doğru olduğunu düşünmüştük. Yıllar sonra, 1998 yılında o verilere dayalı olarak bu bölgede bir arkeolojik belgeleme ve kurtarma çalışmasına başladık. Yöresel mimarlık örneklerini de kapsamak üzere GAP İdaresi ile bunu genişletmek istedik, ama bunu beceremedik. Dolayısıyla bu çalışma 1998 sonundan bu yana arkeolojik anlamda sınırlı bir kültürel varlıkları kurtarma-belgeleme çalışması halinde sürüyor. 250 kadar arkeolojik merkez var burada. Çok değişik nitelikte sit alanlarının genel sayısıdır bu. İçlerinden 100'ü doğrudan barajın suları altında kalacak, diğerleri de onun yakın etki alanında. Barajla beraber sulama gibi, kentsel gelişme gibi birçok faaliyet olduğu için baraj bölgeyi daha geniş anlamda etkileyecek. Dolayısıyla bu kapsam içinde bu kadar sayıda değişik nitelikte kültürel varlık

etkilenecek diye bir envanter çıkarılmıştı. Bu envanteri planlama açısından ve gerek yurtdışından gerekse yurtiçinden ekiplerin bölgeye çekilmesi için gözden geçirdiğimizde 100 rakamı da doğrulandı. Oldukça iyi, başarılı bir belgeleme çalışması yapılmış olduğu anlaşıldı. Ancak 5-6 yeni alan eklenebildi.

Buna karşılık 1989'dan günümüze baraja filan gerek kalmadan, bunun yarısının bu süreç içerisinde tahrip olduğunu, yok olduğunu gördük.

Bizim burada, aşağı yukarı bizim 25 projemiz var. Kargamış için bitmek üzere iş. Ilısu için aşağı yukarı 11 kazı sürüyor. Hasankeyf kendi başına bir paket proje, tabii içinde alt projeler var. Geçen yıldan itibaren bölgede süratle gelişen bir tahrip var. Pazar günü Hasankeyf'teydim; Orta Kapı aşağı inmek üzere, Aşağı Kapı gitti, büyük sarayın orada, yar kenarındaki bölümler de büyük risk altında. Hiçbir bekçisi yok, döşeme kaplama yolları kendi kendine bir erozyon içerisinde yok oluş sürecinde.

Sizi temin ederim Ilısu ve diğer baraj alanları, Türkiye'de en iyi belgelenmiş, hatta yöresel mimarlık açısından en çok bildiğimiz yerlerden biridir. Çünkü bu proje kapsamında gerek Devlet Su İşleri'nde, gerekse diğer devlet dışı kurumlardan kaynak bularak çalışma yapılabiliyor. Ama batıda, Tahtalı'da sadece bir yer kazılabildi, halbuki orada 207'den fazla merkez var. Aslında bütün ülke, özellikle de Marmara, Ege kıyıları risk altında. Güneydoğu'da sadece baraj bölgelerinde değil, Urfa'da tahrip olanlar çok daha fazla, Harran Ovası'nda daha önce bildiklerimizin yarısından fazlası gitmiş. İyi bir çalışma yapılmadı, ama bu kapsamda genel çizgileri düşünerek politikalarımızı yönlendirelim.

Biz GAP İdaresi ile de şimdi yürüttüğümüz kurtarma projesi gibi işbirliği içinde olmak istedik. Nitekim bizim danışma toplantılarımıza GAP İdaresi de katılıyor. Ama bir türlü bizim çalıştığımız baraj alanlarında birlikte etkin bir çalışma yapamadık. Umarız bundan sonra daha aktif bir işbirliği içine gireriz GAP İdaresi ile de.

HÜSEYİN ÜLKÜ
Harita Mühendisleri Odası Başkanı

Bölgede arazi toplulaştırması çalışmaları sürmektedir. Bunu özellikle Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü yaptırmaktadır. Bu doğrudan bizim konumuzla ilgili bir sorunu da gündeme getirmektedir. Çünkü bu uygulamalar henüz yasası olmayan bir yönetmelikle ve bakanlık yetki-

leri çerçevesinde yürütülmektedir. Biz ise oda olarak hazırlanmış olan tasarının mutlaka yasalaşması gereğine inanmaktayız ve burada bu konuda bize destek verilmesinin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Bölgede yapılmakta olan arazi toplulaştırması, sadece parsellerin geometrik biçimde yeniden düzenlenmesi şekline dönüştüğü için, çevre değerlerini ve kültürel değerlerimizi yok edebilecek bir biçimde yürümektedir. Ayrıca bu bölgede yapılacak uygulamalarda, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, karayollarının, devlet demiryollarının ve sulama ile ilgili alanların kamulaştırma bedeli olmaksızın kamuya terk edilmesine olanak sağlanması için, gereken yerlerde her parselden % 35'e varan oranlarda düşürebilmesi, ancak yasal düzenlemeyle mümkün olabilir. O zaman toprak rantlarını kamulaştırma bedellerini toprak ağaları için değil, bölgedeki doğal, kültürel ve tarihi varlıklarımızın korunması için kullanma olanağı doğacaktır.

Buna paralel bir ikinci konu da Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın halen hazırlamakta olduğu Şehirleşme Yasa Tasarısı taslağıdır. Hazırlanan bu taslağın genel esaslar bölümünde doğal, tarihi ve kültürel değerleri korumaya ve dengeli kentsel ve kırsal gelişmeyi sağlamaya yönelik bir planlama anlayışı vurgulanmakta ise de, jeolojik haritalar ile afet haritaları tanımda yer aldığı halde, doğal, kültürel ve tarihi varlık haritaları yer almamaktadır. Oysa planlama açısından, planlama altlıklarının resmi hukuki belgeler haline getirilmesi çok önemlidir. Bu konuda da, bu çalışmanın paralelinde girişimlerde bulunulursa, sanıyorum somut hedeflere ulaşmanın adımları da atılmış ve Türkiye'ye de bir katkı yapılmış olur.

NERİMAN ŞAHİN GÜÇHAN
Restorasyon Uzmanı, ODTÜ Mimarlık Fakültesi

Farklı disiplinlerden kişiler olarak bir arada olduğumuz için hepimizin kullandığı terimler aynı anlamları ifade etmiyor belki. Anladığım kadarı ile, bize önerilen metinde hedeflenenler, a) alternatif yaklaşımlar, b) yerel strateji önerileri, c) somut proje önerileri ve d)kaynaklar ve araçlardır. Beni daha çok ilgilendiren konu alternatif yaklaşımlar. Bunun için öncelikle mevcut zeminimizi daha iyi bilmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu zemin GAP İdaresi.

GAP İdaresi'nin bir kanun hükmündeki kararnameyle donatıldığı yetkiler aslında oldukça geniş. GAP İdaresi fiziksel planlamaya ilişkin bütün veri ya da araçlara sahip ve İdare koruma alanları dışındaki alan-

larda bu yetkileri bugüne kadar kullandı. Ama 1989 tarihli planda kültür varlıklarının korunması bir sorun grubu olarak öngörülmediği için GAP İdaresi bugüne kadar bu konuda ciddi bir eylem yapmadı. Ama artık bunu yapmak zorunda, ortam o noktaya getirmiş. 1998 yılında, revizyon planı gündeme geldiğinde, hatırlarsanız GAP İdaresi bu başlık altında bir sempozyum hazırlamıştı. GAP İdaresi'ni bir araç olarak görüyorum. Her ne kadar sayın yetkili 'merkezi otoriteden kurtarmak' gibi bir kavram kullandıysa da şu aşamada merkezi otoritenin sahip olduğu sorumluluğun yerel birimlere aktarılması çok sakıncalı. Çünkü yapılması gereken çok iş var ve bu ancak merkezi otoritenin kaynakları ve kapasitesiyle yapılabilir.

Korumamız gereken kültür varlıklarının ne sayısını, ne niteliğini, ne hangi alana yayıldığını biliyoruz. Mehmet Özdoğan'ın bahsettiği gibi zaten GAP bölgesi ve Mezopotamya az araştırılmıştı. Terör sorunu nedeniyle zaten 8-10 yıl hiç çalışılamadı. Bu alanla ilgili olarak inanılmaz bir eksiklik var. Çok farklı disiplinlerin bir arada çalışması gerekiyor. Kimler bunlar? Plancılar, korumacılar, arkeologlar ve araştırma yapacak kişiler. Kültürel miras artık yapı ile yani fiziksel çevreyle sınırlanan bir tanım değil. Şimdi böyle bakınca 6 büyük ilde 3610 yerleşmeden söz ediyoruz. Bu alan içinde yapılacak 17 baraj var. Bir kısmı bitti. Zeugma gibi 24 antik kent Atatürk barajının altında kaldı ve biz uyuyorduk bunlar olurken.

Bundan sonra da bunlar olacak mı? Bunların olmaması için ne yapmamız lazım? Herhalde bugün burada olmamızın temel sebebi de bu. Elimizdeki sorun çok büyük. Sadece taşınmaz kültürel varlıklardan söz ettiğimizde bile binlerce yapıdan söz ediyoruz. Birinci öncelik baraj gölleri altında kalacak bölgeler, çünkü bu alanlardaki çalışma süresini suyun geliş tarihi belirliyor. Zeugma'da bunu yaşadık. Baraj havzaları dışında kalan alanların koruma sorunları ise ikinci önceliği taşıyor. Bunlar GAP özelinde.

Türkiye genelindeki koruma sorunlarını, Kültür Bakanlığı'nın bütçesini, personel sıkıntısını, envanterlerini, kaynak yetersizliğini biliyoruz. Az önce eylem planı kavramı kullanıldı. Belki her disiplin aynı şekilde anlamıyor diye düşünerek kendi anladığım biçimde açmak istiyorum. Ben buna eylem planı değil, koruma amaçlı master planı diyorum. Çünkü bu planda neyi ne zaman, nasıl, kaça yapacaksınız ve bunları kimler yapacak belirtiliyor. Eylem planı dediğimiz şey de aslında bunları içeriyor. Yoksa kelime anlamında, bugünden yarına gidelim de ey-

lem yapalım anlamında değil. Biz plancı olarak birbirimizi anlıyoruz belki, ama başka disiplinler için bu konu bu kadar açık olmayabilir.

İkinci bir konu koruyucu envanter çalışmaları. Bu koruyucu lafı da çok yanlış kullanılıyor. Ortaya çıkarmak bir eseri korumak demek değil ki. Bir kazı alanının kazılıp eserin ortaya çıkarılmasından sonra sular altında bırakılması onun korunması mı demektir? Yoksa o kazı alanının hiç kazılmaması daha mı doğru. Nihayet barajların ömrü sınırlı. İstanbul'da sözü edilen 'hiç bir şey yapmama' tanımına uyuyor galiba bu.

Sorunların büyüklüğünün de farkında değiliz. Örneğin Hasankeyf için Oluş hocamın anlattığına göre 90'lardan bu yana çalışıyorlar. Fakat Hasankeyf'in ne kadarı su altında kalacak kaç kişi bunu biliyor acaba? Hasankeyf tümüyle mi baraj altında kalacak, yoksa sadece alttaki Osmanlı beylikleri yapıları mı su altında kalacak. Su seviyesi ile oynayarak ne kurtarılabiliyor acaba? Hasankeyf'te ya da başka barajlarda su seviyesi ile oynamak bence, GAP master planının revizyonunun gerçekleşeceği, bugün bizim korumacılar olarak talep edeceğimiz konulardan biridir. Revizyon bu demek zaten. İlk master planda bazı hatalar olabilir, biz bunu şimdiki öngörülerimizle değiştirebiliriz. Buradaki açmaz bence sorunun büyüklüğünün ve alternatif araçların neler olabileceğinin bilinmemesi.

Belki bazı alanların su altında kalmasının hiç zararı olmayabilir. Bugünkü teknoloji ile uzaydan çekilen fotoğraflarla yerin altında 1,5 metreyi okuyorsunuz. ODTÜ'de yapılan projeleri biliyoruz. Şimdi 100 yıl sonra hangi teknik olanakların mevcut olacağını bilmiyoruz. Kurtarma kazısı adı altında bütün bu kültür mirası hızla kazılıp yok edilmeye mahkûm edilmeli mi, edilmemeli mi? Bazı durumlarda üstündeki toprak örtüyü değiştirdiğiniz zaman oradaki eser hızla yıpranacak, bunu biliyoruz. Dolayısıyla bu da çok teknik ve araştırılması gerekli bir konu. Bir de bir koruma master planının çerçevesini, teknik ve spesifik özelliklerini, sonra da bunun nasıl hayata geçirilebileceğini tarif etmeliyiz diye düşünüyorum.

GÖNÜL TANKUT
ODTÜ Öğretim Üyesi

Değerli konuşmacılar birçok noktayı benim de katılacağım bir biçimde ortaya koydular. Ben de birkaç noktanın altını çizmek istiyorum. İçinde eylem yapmak istediğiniz bölge çok önemli bir bölgedir. Tüm dünya için önemli bir yerdir. Yazık ki ne tarihçilerimiz, ne mimarlık ta-

rihçilerimiz buraya gereken önemi göstermişlerdir. Bunun da hiçbir özürü olamaz. 1989 planının hazırlık döneminde Kültür Bakanlığı'nın koruma kurulunda üyeydim. Bir envanter çalışması yapılmasına karar verdik. O kadar yıl geçti, bu yapılmadı.

Geliyoruz çok önemli noktaya: Planlar gelişmeyi hedefler, içinde koruma girdisi de vardır. Koruma planlarının içinde de total gelişme bulunur. Ayrıca akıllıca ele alındığında koruma da bir gelişme vektörüdür. Bunlar geriletme, tutma planları değildir, bazıları bunu böyle yanlış düşünüyor. Şimdi bunun için altyapımız eksik. Bugün bu fırsat doğmuştur. Haritalarımızı, altyapımızı geliştirmemiz gerekir. Hatta bu fırsattan yararlanarak arkeolog hocalarıma da bir şey söylemek istiyorum. Şimdiye kadar hiç üstünde durulmamış, ama illerde bilinen ören yerleri vardır. Onları da bir planda göstermek gerekir, çünkü burada başlanacak bir eylem sonuna kadar sürmeli, yarın, öbür gün bitmemelidir. Bu bir süreçtir. Buradaki siyasal sıkıntılara, anlaşmazlıklara, birtakım acayip oyunlara karşı ortak mirasımızı adam gibi koruyabilmek en güçlü silahımızdır.

Şimdi geliyorum beni çok ilgilendiren rant konusuna. Urfa'yı gördüm. Toprak ağaları suyu bulmuşken araziyi bir defa değil, iki defa değil, üç defa suluyorlar. Bunun zararı toprağın asitlenmesidir. İkincisi de ellerinde biriken o büyük paraları ne yapacaklarını bilmiyorlar. Para serseri mayın gibi duruyor ellerinde. Ne yapıyorlar bu parayla? Ankara'dan gelen, İstanbul'dan gelen apartman mafyasına teslim edip Urfa'nın etrafına çok katlı yapılar yapıyorlar. Oysa Urfa'da konut kültürü iki katlı eve göredir. Zaten bütün dünyada yaşam platformu olarak apartmanlardan uzaklaşan bir eğilim vardır. Burada Urfalılara zorlama biçiminde yeni bir kültürü itelemek hiç anlamlı değildir. O adamlar ellerindeki apartmanları satamayacaklardır veya orada kimse oturmak istemeyecektir. Urfa'nın merkezinde geleneksel mimariyi bozan müthiş haşin yapılar yapılmaktadır. Bunları durdurmak gerek. Bu kadar kötü, ölçeğe uymayan, kültürel değere uymayan şey görülmemiştir.

Yeni modeli çok akıllıca yapmak gerekir. Toprağın sulamayla oluşacak ek rantını doğrudan doğruya toprağın sahibine mi vermek gerekiyor, yoksa bunun belirli bir oranını çevremizi geliştirmeye mi yönlendirmeliyiz? Bu fikir bütün dünyada dolaşan bir fikirdir. Global dünyada sermaye akışkandır, bu akışkanlığı içinde kültürü yönetiyor, alışverişleri yönetiyor, ekonomiyi yönetiyor. Ama çevreyle ilişkiyi hiç kimse kurmak istemiyor. Sabit olan, hareket etmeyen şey topraktır, onun üzerinde

oluşan rantın belirli bir parçası alınmalı ve çevrenin geliştirilmesine ve korunmasına ayrılmalıdır. Bu çok önemli büyük bir projedir, bunun üzerinde çalışıyoruz, ama bu konuda biraz fikir geliştirmemiz gerek.

Bir de katılım diyoruz. Katılım çok yararlı olabileceği gibi, hiçbir işe de yaramayabilir. Katılım yeni bir kavram değildir, yirmi yıllıktır. Amerika'da öğrenciyken halk oturumları yapılırdı. O anlamlıydı; çünkü herkes bilgiyle geliyordu oraya, yani asgari düzeylerde geçinen bir grubun yaşadıklarına benzer sorunları yoktu.

Her şeye rağmen bir de Hasankeyf'e değinmek istiyorum. Burada büyük ve kapsamlı bir koruma ve geliştirme master planı yapılması sorunu var. Bu yıllar sürer ve müthiş bir organizasyon ister. GAP buna hazır mı bilmiyorum. Bunu aşamalandırmak gerekiyor, ama bir de önceliği olan işler var. Neriman Şanin Güçhan'ın da söylediği gibi kurtarılması gereken bazı şeyler var. Belki onları öncelikler listesinin başına koymak, bu işi programlamak gerekiyor. Biliyorsunuz bizde başbakanların bir merakı var, her defasında bir öncelikler listesi üretiyorlar. Zaman zaman değişiyor bu öncelikler. Örneğin enflasyon birincilikten düştü; ikide mi, üçte mi bilemiyorum. Terörizm tamamen çıktı listeden. Şeriat hâlâ bir yerlerde duruyor, yukarılara çıkmak istiyor. Ama hiçbir öncelik listesinde, üzülerek söylüyorum, çevre olayı yoktur. Buna pek aklım ermiyor, neden devletimizin koruma üst politikaları yoktur. Çevreye duyarlı olmayan sadece mühendislik açısından düşünülmüş birtakım sistemleri artık kabul etmemek gerekiyor. Kaldı ki yirmi yıl önce verilen kararları bugün artık kabul etmem. Yirmi yıldan sonra revizyon da olmaz, yeniden yapmak gerekir planı. Ama buna da gücümüz yok derseniz, bilemeyeceğim.

GÜRBÜZ ERGİNER
Ankara Üniversitesi, DTCF, Etnoloji Ana Bilim Dalı Başkanı

Oturum başladığından beri sürekli maddi kültür, sanat tarihi ve arkeoloji ağırlıklı eserler üzerinde fikir üretiliyor. Oysa kültür bir bütün, sosyal alanı, dinsel alanı, dile ilişkin alanı, geleneğe, göreneğe, örfe, giysiye ilişkin alanı fiziki mirastan asla ve asla soyutlayamayız. GAP İdaresi 1989'da master plan hazırlamış, on yıldır uyguluyor. Bugüne kadar ne yaptığınızı bilmeden, alternatiflerini düşünüp tartışacağız. Hangi alternatifleri? Farkında olunmayan şeyin alternatifi olmaz. Ya da birtakım bilinen yaklaşımlar var, bunlar ortaya konuyor da, biz bunların alternatifleri üzerine mi tartışacağız? Bunlar belli değil, yanılıyor muyum?

Şöyle düşünebilirsiniz: Bir uygulama ve sonucu var. Bundan memnun değiliz, alternatif bu var olana, yapılmakta olana alternatiftir. Bu alternatif yaklaşımları bizim üretebilmemizin bir tek yolu var. İstisnasız her kalkınma projesinin ülkede yaşayan birtakım insanları rahatsız edeceği açıktır. Bu bütün toplumlarda böyledir, her kalkınma projesi ülkede yaşayan, o projenin uygulanacağı alandaki insanları rahatsız edecek; belki onları yerlerinden edecek, belki onları parçalayıp başka bölgelere, hatta yurtdışına itecek; geleneğini, göreneğini, örfünü, âdetini ortadan kaldıracak; türbesini, yatırını, evliyasını kaybetmesine neden olacak. Hal böyle olunca kalkınma planları uygulanmadan önce bazı sosyal araştırmaların yapılması istenmektedir. Burada amaç, yerinden edilecek insanların en azından bir önceki yaşam standartlarına uygun bir standartta, ama farklı bir alanda iskân edilerek yaşamlarını idame ettirmelerine katkıda bulunmaktır.

Burada, Güneydoğu Anadolu bölgesi için birtakım alternatif yaklaşımları üretmeden önce ilgi alanlarını kesin bir biçimde belirlemek gerekiyor. En azından kendi adıma, sosyal antropologlar adına konuşabilirim. Yörenin etnik yapısı nedeniyle bu alanda etnik araştırmayı yapmanıza hükümet güçleri, devlet güçleri izin vermez, vermemektedir. Buralara gidip alan araştırması yapamazsınız, alan araştırması yapmadan sorunu tespit edemezsiniz, dolayısıyla koruyamazsınız. Öncelikli konu bu bence.

Bunun ötesinde yüzyıllardan beri süregelen kültür politikaları nedeniyle burada yaşayan insanlar, etnik gruplar, kendilerini bir sır perdesiyle örterler. Dışarıdan gelen araştırmacıya asla bu sırlarını açmak istemezler. Dolayısıyla böyle bir alanda, bu tür bir yapı içerisinde bu etnik gruplara mensup, ancak farklı alanlarda uzmanlaşmış bilimadamlarından yararlanma gibi bir politika izlenmelidir. Bunun dışında alana nüfuz etmek son derece zordur, büyük özveri istemektedir. Sonunda adınız lekelenebilir, kimliğiniz incinebilir. Niçin, çünkü sosyal bilimciler arkeolojik maddi öğeler üzerinde çalışmıyor. İnsanların etnik yapısını, kimliğini, dilini incelemeye gidiyor ve bu da belirli çevreler için rahatsızlık vericidir.

Işık Aksulu
Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi, Diyarbakır Bölgesi Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Üyesi

Diyarbakır'la tanışmam çok öncelerine dayanıyor, ancak dört yıllık

koruma kurul üyeliği sürecinde iki ana problem izlemiş bulunmaktayım. Birincisi bir envanter ve doğru belgelemenin yapılmamış olmasıdır. Yapılabilmesi için büyük bir ekip çalışması ve zaman gereklidir. Ancak bunun Ankara'dan yapılabileceğine inanamıyorum. Dicle Üniversitesi'nde kurulabilecek bir bölümle böyle bir envanter gerçekleştirilebilir.

İkinci önemli sorun ise 1989 yıllarından itibaren Kültür Bakanlığı tarafından yaptırılan koruma amaçlı imar planı projeleridir. Bu projelerin bir kısmı kent merkezleri için yaptırılmış durumda, bir kısmı için ise düğmeye basılmış durumda. Ancak kent merkezleri dışında kalan ve korunması gereken sit alanlarının belgelenmesi ve sınırlarının tespiti yapılmış değil. Yapılan projelerdeki bazı eksiklikler ise sorun çıkarıyor. Mesela Bitlis ilinde sosyal araştırması yapılamadan gerçekleştirilen bir koruma amaçlı imar planı mevcut. İyi olmalarına karşın uygulanmamış projeler de var. Mardin İmar projesi örnek proje olarak belirlenmesine rağmen yerel yönetimlerle ilgili sorunlar nedeniyle uygulanamadı. Bu sorunların çözülmesi gerekli.

MEHMET ÖZDOĞAN

Çok kısa iki noktaya değinmek istiyorum. Burada şimdiye kadar en doğru söylenen laf 'ders almak.' Ben de ders almanın zamanı geldiğine inanıyorum. Zaten şimdiye kadar olanlardan ders almazsak bölgede bir şey kalmayacak. Burada ders almamız gereken, sanırım bir anlayış meselesi, bir bilinç meselesi. Bölgenin kültür envanteri şimdiye kadar niye çıkartılmadı? Türkiye'de bunu yapacak yeterli elemanımız var mı, yetişmiş uzmanlarımız var mı? En önemlisi devlet sistemimiz buna müsaade edecek kapasiteye geldi mi?

Biz bugün Türkiye'de bütün bu güzel sözleri konuşurken devlet o kadar geride kaldı ki. Kültür Bakanlığı hâlâ 1930'ların anlayışı içerisinde. Bölgede çalışan, bırakın GAP bölgesini, Trakya'da çalışan bir arkeolog, bir bilimadamı bile, hâlâ devletin gözünde potansiyel bir suçludur. Devletin önce bu anlayışı değiştirmesi gerekir ki bölgede sağlıklı bir çalışma yapılabilsin. Bu 1930'ların çizgisine göre sadece Zeugma battı. Olayı sadece turistik olarak görmeye ben de karşıyım. İşte burada söylendi, bölge erken Hıristiyanlık için büyük önem taşıyor diye. Bırakın Hıristiyanlığı, bırakın Müslümanlığın tarihini, dünyadaki uygarlığın ilk temelleri bugün o bölgede. Başka bir yerde yok.

Bu katılımcılık mevzuuyla ilgili olarak bir noktaya değinmek istiyo-

rum. Bölge insanlarını yaptığımız işe katmak için 35 yıl emek harcadım. Ama ne bölgenin devlet memurlarını, ne çevremizdeki bölge insanını yaptığımız işe katmayı başarma becerisini gösterebildim. Bölgede yaptığımız bütün çalışma, bölge halkına, yerel yönetimine, kaymakamından en ufak memuruna kadar devlet idaresine rağmen yaptığımız bir çalışmadır. Ama bu, dünyanın bütün az gelişmiş ülkelerinde kuraldır. Şimdi kararı katılımcıya bırakırsanız o bölgede herkes 'hayır, kazmayın, istemiyorum' diyecektir.

Bir tehlike de şurada var; dün Dünya Barajlar Kongresi ile ilgili olarak bir mesaj geldi yurtdışından. Geçmişe ait kültür varlıklarının ortaya çıkarılıp çıkarılmayacağına karar verme hakkının söz konusu bölgenin yerli halkına ait olduğuna dair bir karar geçirmeye çalışıyorlar. Geçmiş kime ait o zaman? Biz böyle mülkiyetçi bir geçmişe bakışın tuzağına düşecek olursak bu Kürt geçmişidir, Ermeni geçmişidir, Süryani geçmişidir derler, başkaları da onu sahiplenmeme hakkına sahip olduğun düşünür. Geçmişi ortak kültür mirası olarak görmekten vazgeçersek ve 'Bu Hasankeyf'teki toplumun mirasıdır, bu suyu bilinçli bırakıyorlar' veya 'Bunu bilinçli kurtarıyorlar' gibi bakış açıları ortaya çıktığı takdirde birilerinde de diğerlerini yok etme hakkını uyandıracak diye düşünüyorum. Bu korkunç bir tuzaktır. Ve sanıyorum ki buradaki katılımcılık tanımını yaparken bu tuzağa düşmemeye çalışmak lazım.

MESUT YEĞEN
ODTÜ Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Biraz önce değinildi, burada daha çok fiziksel kültürel birikimin korunması meselesi tartışılıyor. Aslında bu bir açıdan garip değil, ama toplantının başlığı 'Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması'. Ayrıca elimizde GAP'a ait bir metin var. Şimdi bu metinle buradaki toplantının genel havası ve bu toplantının başlığı arasında bir örtüşmezlik olduğunu hissetmeye başladım. Kaynağı metnin çok sübjektif bir okuması olabilir, ama izninizle o metinden bazı noktaları aktarmak ve bu problemi sizinle paylaşmak istiyorum. GAP'a ait metinde, bölgesel kalkınma, amaçlar başlığı altında şöyle şeyler söyleniyor: 'Bölgesel kalkınma ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında kültürel birikimden yararlanılacaktır.' Buradan anlıyorum ki kültürel birikim, bölgesel kalkınmanın veya toplumsal ya da ulusal bütünleşmenin gerçekleşmesinde bir kategori olarak düşünülmeye başlanmıştır. İkinci bir cümle: 'Planın başarısı bölgede var olan kültürel birikimin ve çeşitliliğin dikkate alınma-

sına bağlıdır.' Üçüncü bir cümle: 'Bölge kültürel öğelerini kalkınma süreçlerinde motive edici değerler olarak algılamak gerekir.' Dördüncü cümle: 'Kültürel çeşitliliğin geleneksel ve modern değerler aracılığı ile kalkınma planına entegre edilmesi sağlanacaktır.' Şimdi bunları biri iyi niyetli, diğeri aşırı okuma yöntemiyle anlamaya çalışıyorum. Ülkenin bölgeyle ilgilenme tarihine baktığımda 'hani bir değişiklik mi var, bir şey mi oluyor da bu dil kullanılmaya başlandı' diye düşünüyorum. Bunu sizlere paylaşmak istedim, burada GAP İdaresi ya da Tarih Vakfı aydınlatıcı bir bilgi verirse kendi adıma sevineceğim.

Bildiğim kadarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin ve daha önce Osmanlıların bölgede iki yüz yıllık bir entegrasyon sorunu var. GAP da, eğer yanlış anlamadıysam, şimdiye kadar bu entegrasyon sorununa bir yanıtı, bir çözüm önerisiydi. Size iki cümle aktarayım. Birini Turgut Özal söylemişti: 'GAP bu ülkenin birliğinin simgesidir.' İkincisi de TÜSİAD'ın bölgeye GAP üzerinden çok kaynak aktarıldığını sert bir dille eleştirmesi üzerine Süleyman Demirel GAP'ın tek ölçüsünün rantabilite olmadığını söylemişti. Dolayısıyla bir entegrasyon projesiydi GAP. Demin aktardığım cümleler üzerinden bakarsak burada bir değişme var.

Ulusal bütünleşme değil de toplumsal entegrasyon kelimesinin kullanılması kültürel çeşitliliğin burada motive edici bir kavram olarak kullanılması, böyle bir değişmeye mi delalet ediyor? Bölgedeki çatışma ortamının durmuş olmasıyla, Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığının daha ciddi hale gelmiş olmasıyla bir ilgisi mi var? Eğer varsa kendi kişisel katkımı bundan sonra bunun üzerinden yapmak isterim. Gerçekten de bölgede kültürel çeşitlilik dediğimizde etnik kompozisyonu düşüneceğiz, dil çeşitliliğini düşüneceğiz. Mesela geleneksel değerler denmiş. Bildiğim kadarıyla Başbakanımız bu cümleyi görseydi herhalde ifrit olurdu, çünkü bölgedeki sorunun feodalizm kaynaklı olduğunu ve ancak ekonomik kalkınma ile çözülebileceğini ısrarla söylüyor. Kısacası,biraz aydınlatılmaya ihtiyacım var.

VEDAT ÖZBİLEN

Şaşırıyorsunuz böyle bir şeyi devlet nasıl düşünebilir diye. Niye düşünmesin? Düşünüyor işte, karşınızda devletin temsilcisi var. Yıllardır düşünülüyor, ama bunların aktarılma şekilleri farklı farklı olabiliyor. Bize de bu sorumluluğu verdi. 1989 master çalışmasında da bulundum. Orada bu konulara pek girmedik, çünkü o zamanın şartları daha farklıydı, daha çok ekonomik kalkınma düşünülüyordu. Şimdi artık ekono-

mik kalkınmayı düşünmüyoruz, ya da düşünüyoruz tabii, ama hem çevresel, hem kültürel, hem de sosyal öğelerle desteklemek istiyoruz. Nasıl destekleriz, ağırlıkları ne olur? Bu, bölgede yapacağımız tartışmalardan çıkacak. Bu yüzden metnimizde vizyonumuz, amaçlarımız, hedeflerimiz var. Onları proje ekibi olarak hazırladık koyduk. Bu tartışmaya açıldı, bu tartışma herkese açık, ama sonuçta ne çıkar onu bilmiyorum. Bölgede yaptığımız toplantılarda, sizlerle yapacağımız toplantılarda bunu yoğuracağız.

Ama şu anda bu konulara karşı şiddetli bir direniş var. Direnenler hem yöredeki, hem de sizin gibi yöre dışından insanlar. Biz bölgede bu açılımı yaratmak istiyoruz. Orada bir kültür birikimi var, İslamiyetten tutun Hıristiyanlığa, Süryaniliğe uzanan. Biz bunları su yüzüne çıkarmaya çalışıyoruz. Bunları nasıl koruyacağımızı ve kalkınma projelerine nasıl entegre edebileceğimizi arıyoruz. Bugüne kadar her şey sektör bazında düşünülmüş, biz sektör bazından bakmıyoruz. Diğer sektörlerle ilişkileri içerisinde hem ekonomik kalkınmayı nasıl sağlarız, hem de kültürel birikimi bu ekonomik kalkınmayla nasıl bütünleştirebiliriz, bunun arayışı içerisindeyiz. Bunun için sizlere danışıyoruz.

Özer Ergenç
Ankara Üniversitesi, DTCF

Değerli konuşmacıları dinlerken hep bu toplantıdaki varlık nedenimi anlamaya çalıştım. Bu yüzden iki soru sormak istiyorum: Birincisi, Güneydoğu Anadolu'daki kültür ve tarih varlıklarını korumak için bir plan yapılacak ve bu uygulanacak. Planı yapacak ve uygulayacak olan GAP İdaresi tek yetkili mi? Tarih alanında birbirinden habersiz, birbiriyle organik bağlantısı olmayan birçok grup var, bazıları aynı işi yapıyor. Burada bir eşgüdüm fonksiyonu mu var? GAP'ın uygulayıcı değil de yönlendirici, birleştirici bir rolü mü var?

İkincisi, biz genellikle somut olmayanı çok rahat eleştiriyoruz. Mesela devletin kulağı gözü yok, devletin şusu, busu yok diye çok rahat söylüyoruz. Yine kendime getireceğim meseleyi: Hangi niteliğimle buradayım? Eğer beni buraya uzman olarak çağırdıysanız, neyin, ne kadar uzmanıyım? Genelde Türkiye için de bunu böyle düşünüyorum. Bizim belirli konularda ne kadar uzmanımız var, bu uzmanlar ne kadar uzman? Bence bu tür planların ve uygulamaların başarı şansı bu soruların çok somut cevaplarına bağlı. Bunun için de birtakım değerlendirmeler yapmak gerekirdi. GAP yeni değil, 20-30 yıldır gündemde. Bugü-

ne kadar oraya giden uzmanlar ne yapmışlar? Yaptıkları işin zamanı ile oraya aktarılan kaynaklarla elde ettikleri sonuçlar arasındaki orantı değerlendirilmiş mi? Bu soruların cevabını bilmek isterim.

İkincisi GAP acil olabilir, orada birtakım yerler su altında kalabilir. Ankara'da neyse ki böyle su altında kalma tehlikesi yaşayan bir yer yok. Ama bu toplantı bittikten sonra Kale'ye gidersek ve eğer orada korunmuş veya korunmamış tarih varlıklarını görürsek, bu toplantı biraz daha anlam kazanır gibi geliyor bana.

AYŞIL YAVUZ
ODTÜ Mimarlık Fakültesi

Bu konuşmalar çok aydınlatıcı, ama çok da çarpıcı. Çünkü söylenen her şey, aynı vurguda olmasa dahi Türkiye'nin her tarafında var. İnsan malzemesi aynı, taban kültürü aynı; sorunlar, ekonomik sorunlar şu veya bu biçimde çok benziyor. Dolayısıyla biz bu alana bir felaket alanı gibi bakmaktan ziyade bir pilot bölge olarak baksak daha iyi olur. Eğer biz bu bölgede eşgüdümde, kaynakları doğru kullanmakta, doğru bir kültürel taban yaratmakta ve devamlılığı sağlamakta başarılı olursak bunun birikimini Türkiye'nin her yerinde kullanmamız mümkün. Biz Ilısu derken ortaya Tahtalı çıkıyor, Fırtına Vadisi çıkıyor. Konuştuğumuz her sorun Türkiye'nin genelinde var. GAP alanını da Türkiye genelinden soyutlamamız mümkün değil. Ama bunun altında çok temel olarak bir eğitim sorunu yatıyor. Ekonomik uygulamalar için bile bir eğitim tabanın oluşturulması gerek. Bunu zannediyorum bir ikinci toplantıda konuşacağız.

Size hem ICOMOS olarak hem de kişisel olarak gerçekleştirdiğimiz bir girişimi anlatmak istiyorum. Bundan bir yıl önce Türkiye ICOMOS Komitesi yenilendiği zaman Kültür Bakanlığı'na bir iyi niyet toplantısına gittik ve bu arada da doğal olarak Hasankeyf konuşuldu. Toplantı sırasında kültür müsteşarına Hasankeyf konusunda projenin gözden geçirilmesi için cumhurbaşkanımız bir ışık yakabilir mi, bunun için bir teşebbüste bulunabilir miyiz diye sordum. Ama pek yüz bulamadım. Daha sonra Devlet Su İşleri'nin bir yetkilisine 'Bir şey yapın ne olur! Sonucu olumlu da çıksa, olumsuz da çıksa bu projeyi gözden geçirdik deyin.' dedim. Yetkili bana 'İhaleye çıkardık, bunu şimdi gözden geçirirsek tazminat ödemek zorunda kalırız bu şirketlere, bunu yapamayız' dedi. Dün sanki bana bir umut ışığı göründü. Şu noktada Ilısu için bir finansman ufukta yok. Yaparsa devlet kendi olanaklarıyla yapacak. Bu-

rada birçok üniversiteden öğretim üyesi var, sivil toplum kuruluşlarının üyeleri var, kamu yönetimi mensupları var. Hazır hep birlikteyken 'Lütfen bu projeyi gözden geçirin' demek için sanki doğru zamanı yakaladık gibi geliyor. Lütfen bunu yapalım.

Bu noktada ufak bir bilgi de vereyim. Bir ara DSİ genel müdürünü görmüştüm. Bu kampanyaların onları etkilemediği sanılmasın. Bana söylediğine göre geçen yıl üç barajı bu nedenle programdan çıkarmışlar. O halde hiçbir etkimiz olmadığını düşünmeyelim.

YEŞİM ORUÇ
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Toplantının başında bir güven erozyonundan bahsedildi. Orhan Silier İstanbul toplantısının sonuçlarını aktarırken 'biz bu kadar konuşuyoruz konuşuyoruz da ne olacak' gibi bir endişe olduğunu ifade etmişti. Bir de planın başarısızlığının ana etmeni olarak planın katılımı öngörmemesi belirtildi. Ama bunun artık hepimizin iyice fark etmesi gereken bir de yatırım boyutu var. Muhtemelen plan bu yatırımlar yapılmadığı için başarısız oldu. Daha önce değinilen katılımcılık, işin meşruiyetini sağlamak için çok önemli olmakla beraber planların eşgüdümünün sağlanması da işin rasyonalitesi için çok önemli. Burada belki bu oturumun en önemli paydaşlarından biri belki de yatırımla ilgili kuruluşlar olmalıdır.

TAYFUN ATAY
Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü

Benim söyleyeceklerim sanıyorum Gürbüz Erginer ile Mesut Yeğen'in söylediklerine katkı mahiyetinde olacak. Ben de başlangıçta Gürbüz Hoca ile aynı izlenimi edindim. Kültürel miras kavramından esasen tarihsel, arkeolojik hazinenin kurtarılması konusunda duyulan kaygı ve ona yönelik hassasiyet anlaşılıyor. Buna karşılık tarımsal kalkınma için sulama projesinin gerçekleştirilmesi için, aramızda olan yetkililerin durumu dengeleme çabası içerisindeki görüşlerini dinledik. Burada bir an insan unsuru nereye gitti diye düşünürken Gürbüz Erginer yerinde bir müdahaleyle bize kültürel mirasın asli taşıyıcısının insan olduğunu hatırlattı. Söz almaktan vazgeçmişken Mehmet Özdoğan'ın ikinci konuşmasında söyledikleri beni yeniden söz almaya kışkırttı.

Şunu anlamakta zorluk çekiyorum: Bir yandan bölgenin insanlık tarihi, insanlığın kültürel mirası açısından oldukça önemli bir bölge oldu-

ğunu söylüyoruz. Bu eğer böyle ise kültürel mirasın taşıyıcısı şu anda orada yaşayan insandır. Ama öte yandan aynı insana ilişkin değerlendirmemiz özellikle burada çalışan insan ya da biliminsanları açısından oldukça düşündürücü. Belki en keskin ifadesiyle bir ikiyüzlülük vurgulanıyor. Veya en azından bu çalışmalara pek fazla gönülden katkıda bulunmadıkları söyleniyor. Bu ikisi bana biraz sorunlu görünüyor. Orada çalışanların pozisyonu, kimliği, nerede durdukları, nereyi temsil ettikleri, belki Mesut Yeğen'in iki yüz yıllık diye ifade ettiği sorunun bugün hangi tarafında yer alan insanlar olduklarını anlamakta, açıklamakta bize yardımcı olabilir diye düşünüyorum.

Bu da tabii beni yine insana bakma ihtiyacına getiriyor. Kültürel mirası, toprak altını kazarak değil, belki insanların zihniyet dünyalarına, duygu dünyalarına biraz dalarak tanımlayabiliriz diye düşünüyorum. Belki kültürel mirası biz hep olumlu kodluyoruz, ama burada sözü edilen ikiyüzlülük eğer bir tutum olarak ifade ediliyorsa belki bu da kültürel mirastır. Acaba böylesi karakter özelliğinin ortaya çıkmasının sebebi nedir? Onları anlamaya çalışamaz mıyım? Bu insanlar üzerinde biraz yoğunlaşmak gerekmez mi? Etnografi; bir toplumun hayat bilgisini yazmaya çalışmak, o bilgiyi ortaya çıkarma çabasına girişmek gerekmez mi? Eğer kültürel mirasın korunması amaçlanıyorsa, işin içine arkeoloji kadar sosyal antropolojinin, etnolojinin de girmesi gerekir diye düşünüyorum.

Oluş Arık

Bir iki noktayı çok kısa açıklamak istiyorum. Birincisi, başta kendi açımdan, Hasankeyf açısından konuşacağımı belirtmiştim. Buradan genellemeler çıkarılabilir, örneklemeler yapılabilir, ama ben Hasankeyf ölçeğinde konuşacağım dedim. Yalnız Hasankeyf'i düşünün, yalnız toplu kazıyı düşünün demedim.

İkincisi, bize kimse görev vermedi, oraya gittik ve toza toprağa bulandık. Kültürel, sosyal vb. araştırma yapmak isteyen gitsin bulansın. Hasankeyf böyle toplantılar ve böyle bir ilgi yokken başlamış bir projeydi. Burada birtakım araştırmalar yapılmadıysa, akıl edilemediğinden değil, olanak bulanamadığındandır. Bugün ortaya çıkan durum dün yoktu. Bugün barajın yapılmasında bazı belirsizlikler ortaya çıktı da zaman kazandık. Biz bunu o zaman bilmiyorduk. Bize 'dokuz sene sonra Hasankeyf yok' denmişti, Titanik'ten mal kurtarır gibi Hasankeyf'e koştuk. Bizim için öncelikleri düşünmek, önce şu araştırılsın, şu

ilkeler belirlensin, ondan sonra bu yapılsın gibi bir lüks yoktu. Ne kurtarabilirsek, ne yapabilirsek, ne kadar olanak bulursak o kârdır diyorduk. Şimdi inşallah değişiyor iş. Bir de belki Orhan Silier bize Barajlar Komitesi hakkında ufak bir bilgi verebilir.

ORHAN SİLİER

Kısa bir bilgi olacak, ek bilgi almak isteyenlere Vakıf bültenlerini gönderebiliriz veya web sayfamızda da bulabilirler. Mayıs ayında başlayan bir süreçle Mimarlar Odası, İnşaat Mühendisleri Odası, Elektrik Mühendisleri Odası, ICOMOS Türkiye Temsilciliği, Türk Sosyal Bilimler Derneği ve Hasankeyf'e ilişkin kimi gönüllü inisiyatiflerin katılımıyla Barajlar ve Kültürel Miras İzleme Komitesi adında bir komite kuruldu. Bu komite Zeugma'dan bağımsız olarak Türkiye'nin dört bir yanındaki barajların kültürel miras üzerindeki etkileri üzerine çalışan bir sivil toplum kuruluşları izleme komitesi. Komite kamuoyu önüne ilk kez 7 Ekim'de, İstanbul'da Darphane'de yaptığı toplantıyla çıktı. Toplantıya yedi ayrı bölgeden temsilciler geldi. Çeşitli belediyelerin başkanları, Koruma Kurulu üyeleri, ilgili bölgelerin kuruluş temsilcileri ile 'Zeugma Yalnız Değil!' genel sloganı altında konunun Türkiye'nin bütününde karşılaşılan bir konu olduğu, enerji üretim politikası ile ilişkileri, enerji üretiminin, baraj üretiminin özelleştirilmesinin sonuçları ve İstanbul Teknik Üniversitesi inşaat mühendislerinden bazı arkadaşların katılımıyla baraj inşaatında alternatif seçim kriterleri gibi konuları tartışmaya başladık. Bu grup, çalışmalarını isteyen uzmanlar ve başka sivil toplum kuruluşlarıyla genişletmek, ancak konuyu sağa sola çekiştirmeden yalnızca barajlar ve kültürel miras gibi özel bir alanda çalışmak niyetinde.

İkincisi Tarih Vakfı'nın Türkiye'nin değişik yerlerinde yerel tarih grupları var. Bunlardan biri Gaziantep Yerel Tarih Grubu. Bu Grup Gaziantep'te eylül ayında bir 'Barajlar ve Tarihi Miras' toplantısı düzenledi. Bu alanın belli başlı uzmanlarının katıldığı bir toplantıydı ve politikalar belirlemeye ve devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının konuya ilişkin işbirliği alanlarının neler olabileceğini tartıştı. Her ikisinin metinlerini de yayıma hazırlıyoruz.

İLHAN TEKELİ

Bu oturumumuz daha çok politikalarımızı geliştirmeye, öncelikli sorunlarımızı saptamaya dönüktü. Ancak, ilk oturumdan ikinci oturuma neler taşınabilir konusunda bazı küçük saptamalar yapmak istiyorum. İlk oturumda sorunlar dile getirilirken ikinci oturum için de ipuçları ve-

ya öneriler kendiliğinden çıkmaya başladı. Bunlardan birincisi koruma ve kurtarmaya ilişkindi. Bu ihtiyaç dile getirilirken bunun sadece maddi kültürel varlıklara ilişkin olmadığı, maddi olmayan kültürel varlıklarla bir bütünlük içinde olduğu vurgulandı. Koruma dendiği zaman bunun gelişmeyi de içermesi, gelişmeye kapalı olmaması vurgulandı. Koruma yerele rağmen olmaz, dışardan gelip başlatılabilir, ama sürece yereli de katmalıdır dendi. Toplantı, nihai formülasyonumuzda kavramlarımızı hangi bağlamda, hangi dengeler içinde ele alacağımıza ait işaretler verdi.

Kültürel varlıkların envanteri meselesi çok ciddi bir ihtiyaç alanı olarak ortaya çıktı. Bir şeyi koruyacaksanız, önce bilmelisiniz ki koruyasınız; bilmediğinizi korumak mümkün değil.

Buradaki 'bilmek' kavramını da biraz nitelemekte yarar var. Orada bir tarihsel varlık duruyor, belki bir yerde kaydı da var. Ama bu varlık orada yaşayanlar için tarihsel varlık değil. Bölgede yaşayan çocuk onu tarih ödevinde yazdığı zaman artık o, orada duran bir taş olmaktan çıkıyor, insan bilincinde korunacak bir tarihsel varlık niteliğini kazanıyor. Bu nedenle bu envanter meselesi, yalnızca bir tespit, bir sayım meselesi olarak düşünülemez. Buna paralel olarak bir bilinçlendirme, bir sosyal hareket, bir yerelle bağlantı meselesidir. Envanter dendiğinde, orada bir şey var, gidip enini boyunu ölçeceksin, kim yapmış kaydını tutacaksın, bu bilgiyi de bir veri sistemine yerleştireceksin, insanlar bilgisayarı tıklayınca ulaşacaklar ve bilgi alacaklar şeklinde düşündük.

Bir üçüncü konu gündeme geldi. Bu, maddi olan kültür varlıkları ile maddi olmayan kültür varlıklarına eş önem vermediğimiz, birini biraz göz ardı ettiğimizle ilgiliydi. Tabii maddi kültürel varlıkların bir avantajı var; fizik olarak orada duruyorlar ve kaybolduklarında yokluklarını hissettiriyorlar. Halbuki maddi olmayan kültürel varlıklar öyle somut insanın gözüne çarpan varlıklar değil, onun için de ötekiler kadar dikkati çekmiyor. Ama bunun ötesinde başka sorunlar da var. Maddi bir varlığı korumak daha kolay, oysa maddi olmayan bir kültürün korunması o kadar kolay değil. Hatta bunların korunması gelişmenin engellenmesi olarak da görülebiliyor. Tabii maddi olmayan kültürün korunmasında bazı siyasi zorluklar da var, bunları inkâr edemeyiz.

Yalnız belki burada tartışılmadı, ama maddi olmayan kültürel öğelerin bölgesel gelişme problemiyle ilişkilendirilmesinde dünyada son 4-5 yıldır büyük bir atılım var. Bölgesel gelişme teorileri nitelik değiştirdi ve burada kültür öğesi çok kritik bir nitelik kazanıyor. Şimdi yalnız

Türkiye'de değil, bütün dünyada bölge plancıları bir sorunla karşı karşıyayız. Hepimiz sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiyoruz diyoruz. Peki bilgi toplumunda, sanayi toplumunun ekonomik araçlarıyla ekonomik analiz yaparsak iyi bir bölge gelişme stratejisi çıkartabilir miyiz? Bir bölgenin mukayeseli maliyet avantajını saptayan bir gelişme teorisi, sanayi toplumunun gelişme teorisiydi. Ama şimdi bilgi toplumunun gelişme teorisinde 'öğrenen bölge', 'buluşçu bölge' gibi başka kavramlar yer alıyor. Bu kavramları ön plana aldığımız zaman kültür ile bölgesel gelişmenin ilişkisinin, koruma ilişkisinden çok farklı şekilde kurulması gerekir.

Tabii bunu burada uzatıp bir bölge planı dersi haline getirmeyeceğim. Ama buradaki bir ilişkiye dikkatinizi çekmek istedim.

SIDDIK M. ENSARİ

GAP İdaresi'nin fonksiyonunun değişmesi gerektiğine inanıyorum. GAP İdaresi, bir topyekûn kalkınma projesinin yöneticisi gibi bir fonksiyon görmüyor. Türkiye'de bir finans eksiği var. İdare hazinenin vereceği 3-5 trilyonluk bir kaynakla yetiniyor ve karınca kararınca, eldeki uzmanlarla belirli bir çaba gösteriyor. Halbuki GAP Projesi bir topyekûn kalkınma projesi. Sırf barajlar projesi değil. Barajlarla birlikte çıkacak ürünü ihracata, elde edilen gelirleri sınai yatırımlara yöneltecek, hatta çevredeki ormanları işletecek bir yapıda olması gerekir. Bunun yerine münhasıran birkaç projeyle ilgilenen dar bir çerçevenin içine itilmiş durumda.

Tarih Vakfı Mardin ile ilgili çok güzel yayınlar çıkardı ortaya. Mardin ile ilgili birkaç somut öneri yapmak istiyorum. Mesela telkâri ustalığı ve terzilik Mardin'de bir gelenektir. Bu gelenek çok ileri boyutlarda iken şimdi çok dar bir alana sıkışmış durumda. Bu zanaatları canlandırmak mümkündür, hatta Hıristiyan terzilerin diktikleri giysilerle Mardin belki de uluslararası bir moda merkezi haline getirilebilir diye düşünüyorum. Ayrıca yörede büyük bir turizm zenginliği ve potansiyeli olmakla birlikte doğru dürüst bir otel bile yok. Orada Bakırkırıklar diye bir yer var, görmenizi isterim. Bağımsız bağlardır bunlar, bağların içinde kasır gibi taş evler vardır. Bu kasırların içinde su akar ve bunlar apart otel gibi düzenlenebilir. Harabe gibi duran böyle 30-40 ev var. Bunlar kentin doğu tarafında. Batı tarafında da Zindar Bağları ve yine benzer evler var. Mardin'i böyle görünce içim sızlıyor. Kudüs'e gittim hayran kaldım. Mardin'de çok şey yapılabilir. Gelişmeyi engellemeye-

lim, ama bazı kriterler getirelim. Eski şehirde bina yapamıyorsunuz; yeni yerleşim merkezlerinde de çirkin apartmanlar yerine dış kaplaması taş olan binalar yapılmasını zorunlu hale getirelim.

SUAVİ AYDIN
Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü

Bir antropolog olarak birinci oturumda konuşulanlara fazla bir şey eklemek istemiyorum. İnsani boyutun ne derece önemli olduğu arkadaşlar tarafından vurgulandı. Ama bunun dışında bölgede kültürel mirasın korunması bakımından mülkiyet sorunu var. Anıtsal mimari farklı mülkiyetler altında ve farklı otoriteler elinde birbirinden bağımsız müdahalelerle neredeyse kaderine terk edilmiş durumda. Vakıfların elinde Mardin'deki Kasımiye Medresesi gibi birçok yapı bulunuyor. Yanındaki Cihangir Türbesi de Kültür Bakanlığı'nın yetki alanında, ama aslında buradaki gerçek yetki askerlere ait. Her iki bina da kötü durumda. Kargamış dünya için son derece önemli bir SİT alanı, oysa bugün askeri bölge ve mayınlı saha. Başka bir ülkede olsa rahatlıkla bir gelir kaynağına dönüşecek bir alan şu anda kimsenin giremediği bir bölgede. Üstelik oradaki karakolların ne tür kazılar yaptığını, neyi tahrip ettiğini de bilemiyoruz.

Başka bir sorun da bölgede farklı kültürlere sahip topluluklar. Bu topluluklar zamanla eriyor. Eğer bunları koruma gibi bir kaygımız varsa, en azından yurtiçinde tutma gibi bir kaygımız varsa, mevzuatımızı yeniden gözden geçirmemiz gerekiyor. Biz azınlık hukukunu hâlâ Lozan'la sınırlamış bir ülkeyiz. Ama Türkiye'de Lozan'la belirlenen Hıristiyan topluluklar dışında Hıristiyan topluluklar da var: örneğin Yezidiler. Ama kısa bir süre önce öğrendim, Yezidilerin Güneydoğu'daki sayısı 400'e düşmüş. İnisiyatif oradaki mülki idarenin keyfiliğine bırakılmış vaziyette. Okul açamıyorlar, kiliseleri açık ama eğitim yapamıyorlar.

Bir diğer önemli sorun yer adları. Bugün bölgedeki araştırmacılar ne yapacaklarını şaşırıyor. Çünkü bugünkü yer adlarından hareket ederek toponomi çalışması yapmak imkânsız. Yer adları insanların bugüne kadar getirdikleri mirasın çok önemli bir parçasıdır. Ama biz, zannediyorum 1960'lardan bu yana hızla yer adlarını değiştiriyoruz. Köy adlarının değiştirilmesi bakımından da Mardin Türkiye'de birinci sırada. Eğer hakikaten kültürel mirasın korunması gibi bir kaygımız varsa, insanlara dönüp 'Siz hangi adı tercih ediyorsunuz, hangi adla yaşamak istiyorsunuz, bize söyleyin de adınızı size iade edelim' de-

mek lazım. Bu belki de bölgede hedeflenmesi düşünülen entegrasyonu kolaylaştıracak en önemli etkenlerden biri olabilir. Bölgedeki insanları 'Onlar ne bilir, biz gideriz planı yaparız, onlar da plan kavramı yok ki!' gibi yaklaşımlarla küçümsememek lazım. Herkesten bir şeyler öğrenilebilir.

KERİME ŞENYÜCEL
TRT, Belgesel Yapımcısı

1986'dan beri Güneydoğu'da belirli aralarla belgeseller yaptım. İlk çalışmamızın danışmanlığını ve metin yazarlığını Prof. Oluş Arık yapmıştı. 1996'dan beri GAP projesinin insani ve toplumsal boyutlarını ele alan bir dizi yapıyorum. Son dört yıldır 'Halfeti/Suya Dönüşen Topraklar' başlıklı, oradaki insani, kültürel, ekonomik değişimi arşivleyen bir çalışma yapıyoruz. Bir yandan arşiv çalışması yapıyoruz, bir yandan da kurgulayarak belirli aralarla yayınlıyoruz. Bu çalışmalar bilimsel çalışmalar, bundan sonra da devam edecek. Gerçi son dönemlerde çok parlak notları yok, ama medyanın koruma ve kazı çalışmalarına biraz daha katılmasının yararlı olabileceğini düşünüyorum.

Zeugma örneğinde de gördük. Nisan sonlarında baraj su tutmaya başladıktan sonra *New York Times*'ta bir yazı yayımlandı ve yetersiz bilgiden kaynaklanan hatalar bulunması rağmen dünyada ve Türkiye'de kamuoyunun dikkati Zeugma üzerine çekildi. Bu yazının orada hiçbir kazı yapılmadığını iddia etmesi doğru değildi. 1992'den itibaren Kültür Bakanlığı orada çalışmaya başlamış, 1994'te de kazıları başlatmıştı. Ama bütçenin ancak binde üçünü harcayabilen bu bakanlık fazla etkili olamıyordu. Bölgede ayrıca Nantes Üniversitesi ile Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün, Rıfat Ergenç başkanlığında Gaziantep Üniversitesi ekibinin ve karşıda Urfa'da İspanyolların ve Amerikalıların yürüttüğü çalışmalar da vardı. Ama medya ilgisinin birden bire Zeugma üzerinde toplanmasıyla bölgeye yerli yabancı birçok kaynaktan para akmaya başladı ve gerçekten etkin kurtarma çalışmaları hızla yapılabildi. Hewlett Packard-Humanities Institution Vakfı, Oxford arkeoloji grubu ve Prof. Ümit Serdaroğlu başkanlığındaki kazı ekibi çalışmaya başladı. Geçen hafta belgeselimiz için çekime gitmiştim, hakikaten çok kısa zamanda çok önemli şeyler bulunmuş. Bu gelişme medyanın ilgisini konuya çekmenin ne kadar stratejik bir önem taşıdığını ortaya koyuyor kanısındayım.

MUSTAFA AKPOLAT
Hacettepe Üniversitesi

Başka bir kültür mirasına dikkat çekmek, bölgede bir zamanlar çok zengin olan, bir kısmını zaman içinde kaybettiğimiz, kalanların da hızla yok olmaya yüz tuttuğu el sanatlarından söz etmek istiyorum. Zanaatlar konusunda Türkiye'de yapılmış iki önemli çalışma var. Biri Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile Kültür Bakanlığı'nın 1985 yılında düzenlediği ve Türkiye'de açık hava ve folklor müzelerinin kurulabilirliği imkânlarını araştıran bir sempozyum. Diğeri de yine Kültür Bakanlığı'nın bir üniversitemize yaptırdığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde el sanatlarının durumunu saptamaya çalışan çok değerli bir araştırma idi. Bu çalışmalar da bu hızlı yok oluşu teyit ediyordu. Dünya Müzeler Birliği'nin, ICOMOS'un bu konuda örnekleri veya tanımları var. Güneydoğu'da bu açıdan en önemli merkezler başta Gaziantep olmak üzere Kilis, Urfa, Diyarbakır ve Mardin'dir. Tüm bu illerde küçük farklılıklarla gösterse de bu el sanatları hızla yok olmaktadır. Dokumacılık, bakırcılık, demircilik, gümüşçülük, tarakçılık, dericilik, kilimcilik, ipekçilik... bu liste uzayıp gider. Bu konunun ciddi bir proje olarak ele alınabileceğini düşünüyorum.

Adı saptanamayan bir katılımcı

Süavi Bey'in her kelimesine katılmakla birlikte bir notum var. Çoğunluk da adaleti saptırabilir, çoğunluğun oyunu almak da adil olmayı sağlamayabilir. Hangi adı istediklerini halka sormak lazım demiştiniz. Süryanilerin yerine şimdi Kürt vatandaşlar geçti ise ve devletin koyduğu uyduruk isimler yerine bunlar da kaydırık isimler koyarsa burada düzgün bir iş yapılmış olmaz. Sorarak da her şeyi çözemeyiz. Tarihi toponomiye saygı için daha başka şartlar araştırmak lazım. Ama esas itibarı ile size katılıyorum.

Bir sorum var: Bu güven eksikliğinden dolayı bu projede bir aksama olacak mı? İstanbul'daki konuşmaları aktarırken politik açılım ve kararlılık bekleyenler geçmişi de biraz eleştiriyorlar dediniz ve araştırmalarda Müslüman olan veya olmayan ayrımı olduğundan bahsettiniz. Ya iyi anlamadım ya da siz çok hızlı geçtiniz. Bunların biraz daha açılması mümkün mü?

Adı saptanamayan bir katılımcı

İstanbul toplantısında, arkeolojik kazılar planlanırlarken, kazı izin-

leri verilirken ve bu izinlere dayanan uygulamalar yapılırken sübjektif bir seçicilik yapıldığı, kazı yöneticisi veya ekibine bağlı olarak kazının yönelmesi gereken hedeflerin tümüne değil, kazı başkanının veya ekibin tercih ettiği bir katmana yöneltildiği, geri kalanın dışlandığı, hatta tahrip edildiği durumlar bulunduğu ifade edildi. Bilinen bir iki örnekle de çok önemli bazı höyük ve kalelerin halen askeri tesis veya turizm alanı haline getirilmiş olduğu söylenerek bunlardan dolayı uğranılan kültür kaybına dikkat çekildi.

Adı saptanamayan bir katılımcı

Biraz somut konulara girmek istiyorum. Yalnız bir iki noktaya açıklık gelmesi için kısaca değinmekte yarar var. Türkiye'de kötü örnekler oluyor tabii, fakat Kültür Bakanlığı'nın Türkiye'deki arkeolojik kazılarında genellikle bilinçli bir tahribat pek olmadı şimdiye kadar. Şu kültürü severim deyip ötekini bilinçli tahrip eden arkeolog belki olmuştur, ama çok enderdir. Sanıyorum bu bölgede hiç olmadı. Başka nedenlerden tahribat oluyor, ama bu tür bir bilinçli tahribat olduğunu şimdiye kadar işitmedim. Bizans'ı sevmiyorum, tahrip edeyim diyeni bilmiyorum, yani bilinçli yapanı. Oysa Osmanlı da, Bizans da şu ya da bu şekilde tahrip ediliyor.

Toponomiler konusu sanıyorum sadece o bölgede değil, bütün Türkiye'de geçerli. Yani yer adlarının etnik kökenli oluşu tek kıstas değil. Trakya'da da köylerin, dağların, ovaların ve mevkilerin adı değişmiş. Bu Türkiye'nin önemli bir sorunu. Bu adların eski orijinal hallerine gelmesinde mutlaka yarar var, çünkü çalışılmaz hale geliyor.

Mehmet Özdoğan

Geçen hafta Eskişehir'in 6000 sokağının ismi değişmiş. İnanılır gibi değil. Bildiğim kadarıyla Ankara'da bir büro var ve işi isim değiştirmek. Önlerine 25 binlik paftayı açıp isimleri değiştiriyorlar. Bir kez değiştirildikten sonra ikinci, üçüncü tur isimleri değişen yerler var Türkiye'de. 1930'lardan beri üç defa adı değişmiş yer biliyorum. Tabii çalışma imkânı kalmıyor. Herhalde İçişleri Bakanlığı'nda öyle bir büro var ki, bir kere bu büroda çalışan birine rastladım, yeni bir tura geçiyoruz dedi. İşsiz kalmamak için tekrar tekrar turluyorlar.

Birkaç somut öneri yapmak istiyorum. En hayati sorun envanter. Galiba iş envanter nasıl çıkartılır sorununda tıkanıyor. Kültür Bakanlığı da, üniversiteler de Türkiye'de devamlı envanter çıkarmaya çalıştılar

ve bu envanterler ne bitti, ne de işe yaradı. Sanırım GAP dolayısıyla az evvel bir envanter çıkartılması eğilimi belirtildi. Türkiye'de kültür envanteri çıkartmak tanımı yapılmamış bir olay. Dünyayı yeniden keşfetmeye de gerek yok. Kültür envanterinin ne olduğu dünyada tanımı olan bir şey. Envanteri yapabilmek için Türkiye'deki anlayışın değişip genel dünyada geçerli olan kültür envanteri anlayışının kabul edildiğinin, bu anlayışın bizim ülkemize nasıl adapte edilebileceğinin ve bunu yapabilecek ne kadar adamımız olduğunun ortaya konması lazım.

Dünya standartları içerisinde GAP'ın etkilerinin, yatırımlarının en yoğun olduğu yerde en azından deneysel amaçlı ivedi bir kültür envanteri çalışmasına başlanması lazım. En acil alanların baraj bölgesi dışında olduğunu düşünüyorum, barajlar arkeologlar tarafından taranıyor çünkü. Bu alan Urfa'nın toplu konut alanı mıdır? Harran ovası mıdır? Organize sanayi bölgesi midir? Kültür envanteri sadece etrafa bakıp mimari anıtların saptandığı bir şey değildir. Önce küçük boyutta bir çalışmaya girişilmesi lazım. Bu zaman içinde oradaki deneyimle, orada yetişen ekiple, yavrulaya yavrulaya tüm bölgeye yayılabilir. Bunu yapmadığımız zaman kültürel varlıkları bilmiyoruz. Kültürel varlık dediğimiz zaman sadece arkeolojik değerleri, höyükleri, yerleşimleri kastetmiyorum; o bölgenin bütün kültür varlıklarıdır. İçine oradaki el sanatları da girer, sivil mimari de girer, sözlü bilgi de girer. Daha evvel bizim yaptığımız çalışmalara bakacak olursanız tümü bunlara dahildir, ama bunu yapacak kaç ekibimiz, ne kadar yeteneğimiz var, onu tartışabiliriz.

Kent tarihleriyle ilgili çalışmalarda da yine kangren olmuş bir hata var. Kentlerin tarihi dediğimiz zaman sadece yazılı kaynakları anlıyoruz. Bir kentin tarihini o kent için kazı yapmadan, kentsel arkeoloji yapmadan bilmeye imkân yok. O bölgedeki kentler gerçekten dünyadaki en eski kentlerdir. Toprağın kendi sürekliliğinin bilgisini bulunduran kentlerdir. Sadece yazılı kaynakla o kentin tarihi anlaşılamaz. Kentsel arkeolojinin mutlaka başlaması lazım. Bu Mardin mi olur, Urfa mı olur, en acil yer neresidir? GAP İdaresi ile birlikte buna karar verilmesi lazım. Urfa'da Halilürrahman civarındaki, düzenleme adı verilen korkunç şeyi kim yaptı ise bilmiyorum. Ama orada höyüğün büyük bir kısmı gitmiştir. Milattan önce 8000'den başlayan ve günümüze kadar gelen dolgu kesilmiş, yok edilmiştir. Ancak kesitli bir parçası kalmıştır. Oradaki bilgiyi de bir daha geri getirme imkânı olduğunu zannetmiyorum. Türkiye'de, Numan Bey'in devamlı söylemesi dışında, kentsel arkeoloji modeli pek kullanılmaz. Kentsel arkeolojiye mutlaka başlanması gerekir.

Bölgede şu anda barajlar nedeniyle çok sayıda çalışma var. TAÇDAM kapsamında 20 küsur kazı var, 30 yerde de diğer kazılar var. Ayrıca yapılıp bitirilmiş kazıların sayısı 40. Türkiye'deki müze sistemi, bulunan eserleri alır, ama esas önem taşıyan çanak kırığı, hayvan kemiği, bitki kalıntısını almaz. Urfa, Diyarbakır ve Antep'te üç ayrı yerde, müze sisteminin dışında, bölge arkeolojik malzeme arşivlerinin acilen kurulması lazım. Sanıyorum çağdaşlık da bunu gerektiriyor. GAP Türkiye'de hiç yapılmamış böyle bir uygulamayla bu işe öncülük edebilir.

Bölgelerdeki müzeler statik müzelerdir. Zaten Türkiye'deki müze sistemi donmuş bir pasif müze sistemidir. Ama çağdaş anlamda, Urfa, Mardin, Diyarbakır bölgesinin dünya kültürü içinde hangi önemi taşıdığını aktarabilecek, o mesajı verebilecek bir aktif müze sistemi Türkiye'de henüz geliştirilmiş değildir. Yeni bir anlayışla ele alınarak bölgenin dünya kültürü için taşıdığı önemi aktarabilecek bir GAP müzesi kurulabilir. Bugün Urfa'da Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün şu anda kazdığı yerler bütün Avrupa uygarlığının temelleridir. MÖ 9000'de başlayan olağanüstü uygarlık kalıntıları var. Buna yönelik bir müze projesi de geliştirilmeye çalışılıyor, belki bu GAP projesi içine entegre edilebilir.

Mustafa Bey el sanatları ölüyor dedi, ben de sivil mimari ölüyor dedim, her şey ölüyor. Tümünü korumaya, sürdürmeye imkân yok. Bölgede el sanatları ancak bir açık hava müzesi veya bir etnografya müzesi kapsamı içinde sınırlı ölçüde korunabilir. Ama bunların mutlaka belgelenmesi lazım.

Kentin sivil mimarisi konusuna gelince, bugün herkese tekrar taş konaklarda, taş evlerde oturun diyemezsiniz. Bugün Bilecik'te bunu görüyoruz. Konağını 100 milyona satıp kendini bir beton kutuya sokmayı sosyal statü zannedip istiyor. Bugünkü çağdaş anlayışla geliştirebilecek yeni projeler üretmemiz lazım. Kentin kimliğini bozmadan, o eski sivil mimarinin taklidi de olmayan, ama ondan esinlenmiş, kente kimlik katacak yeni bir mimari projenin, proje tiplerinin üretilmesi gerekiyor. Bu Türkiye'de pek yapılmadı. Şu anda Urfa'da yapılanla, Edirne'de yapılan arasında bir fark yok. Harran bölgesi sulamanın en yoğun olduğu ve dünya kültür tarihindeki yeri çok önemli bir bölge. Belki Harran'a yönelik daha somut, arkeoloji, çevre, doğal yaşam, yaşayan kültür ve sivil mimariyi de içine alan bir pilot proje de üretilebilir.

ALPASLAN ŞANTUR
Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü

Kültür Bakanlığı'ndan iki temsilcisi olarak toplantıya katıldık. Müdürlüğümüzde maddi kültürle ilgili şube müdürü olarak görev yapıyorum. Etnoloğum. Bazı konuşmacılar açık hava müzeleri kavramını ortaya attı. 1990'da konuyla ilgili bir araştırma çerçevesinde yurtdışında tanıştığım bu müze türüne, o zamandan beri çeşitli yazılarımla ilgi çekmeye çalışıyorum. Böyle bir müze Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilmeye çalışılabilir. Kolay bir iş değil, ama oradaki kültür varlıklarının korunmasında en etkili çare olarak bunu görüyorum. Çünkü bu müzelerin hedefi her şeyden önce oradaki sivil mimari örneklerinin korunması olacaktır. Bu tür müzeleri tasarlarken içindeki eşyaları, mutfak malzemeleri, hepsini birlikte düşünmemiz de yarar var. Hemen belirtelim bu tür müzeler henüz ülkemizde yok. Açık hava müzesi adı altında bazı uygulamalar gördük, bunların büyük çoğunluğu arkeolojik sergilemelerdir, açık hava müzesi değil. Açık hava müzesi statik bir müze değildir. Klasik müzelere giden insanlar eserleri camların arkasından, vitrinlerin, dolapların arkasından izler ve müzeden çıktıktan sonra her şeyi unutur. Bu tür müzelerde ise insanlar malzemelerle haşır neşir olabilir. Bu tür müzeler hareketli ve canlıdır. Kütüphaneleri, arşivleri, toplantı salonları, atölyeleri, stüdyoları, gezi ve dinlenme alanları, lokantalar vardır. Yörenin yemeklerini tatmak isterseniz tadabilirsiniz, yine el sanatları ürünlerini satın alabilirsiniz. Hatta o el sanatları ürünlerinin yapılışını görebilir, ustalarıyla konuşabilirsiniz, hatta tezgâhın başına geçebilirsiniz. Bu tür müzelerde dinlenebilirsiniz, ailenizle gezinebilirsiniz, bilgilenebilirsiniz.

Güneydoğu Anadolu bölgesinde çeşitli sosyoekonomik ve fiziki nedenlerle, hem maddi, hem manevi kültür alanlarında ortaya çıkan değişim ve tahribat nedeniyle acil olarak ihtiyaç duyulan koruma, kurtarma, tanıtım ve değerlendirme çalışmaları, aynı zamanda halk kültürü çalışmalarının da önemli bir alanıdır ve biraz önce sözünü ettiğim açık hava müzeleri kavramını gündeme getirmektedir. Özellikle İskandinav ülkelerinde örneklerine rastlanan ve maddi kültür değerlerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konularında uzmanlaşan bu tür müzecilik anlayışında bir mimari örnek bulunduğu yerde restore edilerek içindeki tüm eşyaları ile koruma altına alınabildiği gibi -ki örneklerine az da olsa ülkemizde de rastlanabilir- ilgili mimari örneğin bütün

parçalarının işaretlenip sökülerek müze alanında tekrar bir araya getirilmesi suretiyle de koruma altına alınabilmektedir. Bu durum korumayı kolaylaştırmakta, birbiriyle ilgili elemanların, eşyaların aynı anda görülebilmesini, tanıtılmasını sağlamaktadır. Diğer yandan geleneksel mimari yapılar, yöresel halk sanatlarının sergilendiği ve gelen ziyaretçilere pazarlandığı, yine yöresel halk mutfağı örneklerinin sunulduğu mekânlar olarak da işlev görmektedir. Bu tür müzelerin en önemli özelliklerinden biri de bulundukları yörelerdeki halkın kendi geleneksel değerlerine ilgilerini çekmesi ve bilgilenmelerini sağlamasıdır. Ayrıca, geleneksel konutların restore edilmesine de yardımcı olabilirler. Bu müzelerin bir işlevi de bu müze alanı içinde zaman zaman düzenlenen halk müziği ve halk oyunları gösterileri ve seyirlik oyunlarla o bölgenin geleneksel kültür etkinliklerinin yaşatılması ve tanıtılmasına katkıda bulunmalarıdır.

Sonuç olarak, bölgedeki mevcut durumun saptanmasına yönelik araştırmalar bitmeden böyle bir müzeyi açmak hemen mümkün değil. Tabii ki yörenin halk kültürü araştırmalarının da kapsamlı olarak yapılması gerekir. Bugüne kadar yapılmadı mı? Yapılmış olabilir, ama eksik araştırmalardır. Çeşitli nedenlerle bunlar ifade edildi daha önce. Daha geniş kapsamlı araştırmaların yapılmasında yarar var. Bu çerçevede oluşturulacak bir projeyle öncelikle Gaziantep veya Diyarbakır'da böyle bir müze gerçekleştirilebilir. Bu müzeler daha ilerde diğer illerde de kurulabilir.

ALİŞAN IŞIK
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü

Katılımcıların konuşmalarına katılmakla birlikte işin yasal boyutunu da düşünmemiz gerektiğini ve olaya 2863 sayılı Yasa açısından bakmak gerektiğini düşünüyorum. Bakanlığımız 2863 sayılı Yasa'ya göre GAP bölgesinde yapılan bütün uygulamaların yasaya aykırı olduğunu düşünüyor. Hasankeyf ve Zeugma dahil birçok yerde herhangi bir fiziki müdahalede bulunup bulunulmayacağı konularında yasanın öngördüğü koşullar yeterince yerine getirilmeden uygulamalara geçilmiştir. Yasanın gerektirdiği konuyu sunma, proje aşamasına götürme, konuyu inceletme, koruma ve kullanma koşullarına göre müdahale biçimlerini saptama gibi koşullar göz ardı edilmiştir. Asıl işin püf noktası buradadır diye düşünüyorum. Örneğin Hasankeyf konusundaki hocam işin bilimsel yönünü anlattı. Ama konu bir koruma kurulunda değerlendir-

me aşamasında değil. Konu hiçbir zaman buraya götürülmemiştir, kurul üyesi de, kendisi de buradadır, bilgisi dahilindedir. Şu anda yasanın 7-8-9. ve 57. maddelerine aykırı hareket ediliyor. Bunların da göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünüyorum.

AYŞIL YAVUZ

Önce açık hava müzeleri hakkında konuşan arkadaşımıza kısa bir cevap vermek istiyorum. Açık hava müzeleri koruma açısından çok demode oldu. Gelişen kentlerde tek tek bazı yapıları taşıyarak günah çıkarma türünden bir uygulamadır bu ve 1950'lerde, 60'larda ömrünü tüketmiştir. Eğitim açısından ise yararlarına katılmakla birlikte ODTÜ arazisinde yapılması planlanan müzenin yapılmadığına da çok mutluyum. Çünkü koruma kurullarının ikinci sınıf uygulama kararı verdiği garip yaratıklardan birinin inşası planlanıyordu ve betonlar dökülmeye başlanmıştı. Halbuki eğitim aracı olarak kullanılacaksa bunların aslına çok sadık olup, taşı ile, tabelası ile teker teker taşınması lazımdı. ODTÜ arazisinde yapılması planlanan böyle bir şey değildi. Doğru yapılmayan bir şeyden ne öğrenecektik?

Konumuza dönersek, temel sorunlardan biri kimlerle ne yapacağız sorusu, yani insan malzemesi. Sivil toplum örgütlerinde, UNESCO'da, ICOMOS'ta, ODTÜ'de, başka üniversitelerde hep aynı insanlarla karşılaşıyorum. Bir avuç insanın yapabileceğinin sınırları belli. İşte bu noktada temel iki kaynak var elimizde: Bölgenin gençleri ve üniversiteleri, bir de diğer üniversitelerin ödev mahiyetinde bir şeyler üretmekle sorumlu olan öğrencileri. Şöyle bir çağrı yapılabilir ve bu tutar: 'Üniversitelerin tarih, etnografya, sanat tarihi ve mimarlık bölümlerinde şu konularda yapılacak lisans tezlerine, yüksek lisans tezlerine, hatta doktora tezlerine şöyle bir destek verilecektir.' Bu bir ilgi çekme yöntemidir. Bütün öğrencilerimizin ekonomik sorunları var. Zaten bölgelerdeki ilkokullardan başlayarak bütün çocukları tarihsel mirasla bütünleştirme çabası içine girmezsek, onarılan yapılar da hızla yeniden hırpalanır.

Eğer belgeleme yapacaksak, benim gözlemlediğim çok ilginç bir belgeleme vardı Filistin'de. Filistin Devletinin kurulma aşaması bir soru ama, 97'de El Halil için Filistin'e gittiğimde mimarlık ilk sınıf öğrencileri ile lise öğrencilerini önceden hazırlanmış fişlerle tescil çalışmalarına yönlendirmişler, çok iyi neticeler de almışlardı. Ramallah'ta RİVAK diye bir vakıfları var çalışan. Biz de bunları yapabiliriz.

Dolayısıyla bir avuç insan olarak ne yapacağız, ne yapabiliriz soru-

larının değil, kimleri, nasıl mobilize edebiliriz ve bu mobilize edeceğimiz insanlar nasıl donatılabilir, örgütlenebilir sorularının cevabını bulursak orada kalkınmanın da temelini atmış oluruz diye düşünüyorum. Gerek Ankara'da, gerekse bölgede, köylerde farklı konularda daha büyük kitleleri mobilize edecek altyapıyı hazırlayabiliriz. Bence bizim doğru misyonumuz budur.

SEVİM ŞENGÜL ŞİRVANCI

Bir iki şey sormak istiyorum önce. Mehmet Özdoğan Keban ve Atatürk barajlarındaki çalışmalar bir örnek olmalı dedi galiba, yanılıyor muyum? Ama yok oluşun da bir örneğidir bence. O günlerde buna karşı çıkabilseydik bugün Hasankeyf'i tartışmıyor olabilecektik.

NUMAN TUNA

Şimdi politikalara dönük konuşalım, geçmişteki olayları konuşursak başa çıkamayız. Kültür Bakanlığı temsilcisi GAP'ın yaptığı uygulamaların 2863'e aykırı olduğunu söylüyor. Fakat Kültür Bakanlığı, Devlet Su İşleri, Orta Doğu Üniversitesi ve TAÇDAM'la birlikte buranın taşınması için imza koyan bir bakanlık. Bunlar da bilinsin istiyorum onun için söyledim, bütün belgeleri de getirebilirim. İlk önce disiplinler içinde kurullar oluşturulmalı, sonra bunlar disiplinler arasında alışveriş yaparak bütünleşmeli ve planın bütününü oluşturmalı diye düşünüyorum.

HÜSEYİN ÜLKÜ

İşin ilk bölümünde bölge kalkınması açısından insan boyutu üzerinde durulması gerektiği vurgulanmıştı. Vakfın bize göndermiş olduğu yazının ekinde bulunun GAP Bölge Kalkınma Planı, Vizyon, Amaç, Hedef ve Politikalar metninde 'Bölge halkının geçmişten günümüze gelen üretim ilişkileri ve toplumsal örgütlenmeden kaynaklanan kurumsal bağımlılıkları halen canlılığını korumaktadır. Bu geleneksel üretim süreçlerine göre biçimlenmiş toplumsal, kültürel yapıyı anlamak, bölge kültürel öğelerini kalkınma süreçlerinde motive edici değerler olarak algılamak katılımın sağlanmasında karşılaşılacak bazı engelleri aşmak için yönlendirici olacaktır' deniyor. Biz kalkınmasını istediğimiz bölge insanının ekonomik özgürlüğü olmayan, dolayısıyla bireysel katılımı gerçekleştirmesi mümkün bulunmayan bir konumda olduğunu biliyoruz. Şimdi biz burada bu planın uygulanmasını, orada yaşayan insanların kültürel değerlere sahip çıkmasını, çağdaş kentlerin kurulmasını

istiyoruz, ama bunu henüz çağdaş değerlere ve çağdaş ekonomik ilişkilere kavuşmayan insanlardan bekleyen öneriler geliştiriyoruz. Bence sorunun çelişki noktası burası.

Biz bölge insanın kalkınmasını istiyorsak, kültürel boyutta bir çağdaşlaşma noktasına gelmelerini istiyorsak, bunun üretim ilişkilerinin kırılmasından sonra olabileceğini dile getirmek zorundayız. Bölgedeki kalkınma Koç'un yatırım yapabileceği bir altyapıyı oluşturmaksa ve orada yüzyıllar boyu toprak ağasına hizmet etmiş insanın toprağa kavuşması mümkün değilse, halkın o toprağa, o bölgeye ve o kente sahip çıkması mümkün olamaz. Böyle bir planı desteklemesi, sürece katılan bir unsur haline gelmesi mümkün olmaz. Böyle bir beklenti içinde olmamız da bence yanlıştır. Kültürel ve tarihi değerlerimizi, var olan toprak-insan ilişkilerini bölge insanının lehine yeniden organize ederek koruyabiliriz diye düşünüyorum. Olayın bu boyutunu unutmamalıyız.

MESUT YEĞEN

İkinci bölüm alternatif yaklaşımlar, genel strateji, somut proje önerileri ile kaynaklar ve araçlar alt başlıklarından oluşuyor. Kanaatim o ki genel stratejiyi, bölgesel kalkınma ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında kültürel birikiminden yararlanma amacından bağımsız olarak düşünemeyiz. Ama kanaatimce bu toplantıda oluşan bir ruh hali, bir hava var. Bu hava amacın gerçekleşmesi için uygun bir strateji oluşmasına büyük bir engel. Profesyonellikten kaynaklanan bir yabancılaşma, bir deformasyon hissediyorum burada. Esas olarak şunu kastediyorum: Biz bölgedeki kültürel varlıkları korumak üzere bir envanter çalışması ya da bir koruma çalışması yapmaya gittiğimizde oradaki bölgesel varlıkları kendinden nesneler olarak göremeyiz. Bunların hepsi bir toplumsallık, bir tarihsellik, bunların ikisinin oluşturduğu bir bağlam içinde anlam ifade ediyor. Bölgedeki bir kilisenin, bölgedeki bir amfitiyatronun bölge insanı için bir anlam ifade etmemesi beni çok şaşkınlığa uğratmıyor doğrusu. Bu durum bölge insanın herhangi bir yetisinin az gelişmiş olmasından kaynaklanmıyor. Çünkü bu insanların kendi kutsalları olduğunu biliyoruz. Mesela mezarlıkları, türbeleri çok kutsal bu insanların. İnsanlar gerçek bir ilişki kurabildikleri nesnelerle daha korumacı bir ilişki kurabilirler. Kendi profesyonel ilgilerimizden dolayı çok dert ettiğimiz, yıllarımızı verdiğimiz, bir tutku geliştirdiğimiz nesneler bu insanlar için bir anlam ifade etmiyorsa, çok telaşa düşmemeliyiz. Aksine bu insanların günlük hayatları ile bu nesneler arasında nasıl bir ilişki kurulabilir konusuna kafa yormalıyız.

Nasıl bir strateji gerektiği konusunda da sorun şu: Bu genel amaç çok yönlendiriyor beni. Bir aşırı okuma olabilir ama, bölge insanında Türkiye'nin genel, toplumsal ulusal kalkınmasına dair bir motivasyon sıkıntısı var. Bunun bölgede çok ciddi bir savaş ortamı yaşanmış olmasıyla, insanların üretime olması gerektiği gibi katılmamasıyla çok doğrudan ilgisi olduğunu zannetmiyorum. Daha başka, çok üretim dışı şeylerle ilgili var. Dolayısıyla motivasyonun yeniden kazandırılması gerekiyor. Bu insanların bir toplumsal entegrasyon geçirmeleri gerekir. Sıkıntımız bu. Bölge insanının bize güvensizliğini aşmak için hiçbir şey yapılmamış. Bölgede halkın oylarıyla seçilmiş belediye başkanları, bölgedeki Türkiye Cumhuriyeti rejimi ile bir dönem uzlaşmazlık içerisinde olan, ama şimdi yavaş yavaş uzlaşma sinyalleri veren siyasi partiler var. Kürtlerin büyük bir kısmı kendisini HADEP'te ifade ediyor. Biz beğenelim beğenmeyelim, şimdi görevde bulunan belediye başkanını onlar seçti. Dolayısıyla eğer bu belediye başkanları projenin bir yerlerine eklemlenebilirse belki güven sorununu aşma konusunda bir adım atılabilir.

Benden önce konuşan beyefendiye katılmıyorum. Bölgede mevcut üretim ilişkilerinin kırılmasıyla bireyin oluşmasını bekleyerek bu iş olmaz. Bana çok bekleriz gibi geliyor. Çünkü o ilişkiler kırıldığı zaman da bir entegrasyon problemi yaşıyor buradaki insanlar. Adana'ya gittiklerinde öyle kapitalist ilişkilerin ta göbeğine oturmuyor bu insanlar; bizim rejimimizle, bizim hükümetimizle entegrasyon sorunu yaşıyorlar. Dolayısıyla meseleye başka yerden bakmak gerekir. Acaba devletin meseleye bakışında bir değişiklik mi oldu diye heyecanlandım. Bence oluyor, olma ihtimali var.

NUMAN TUNA

Genel bir yaklaşım oluşturmak için kendi açımdan bir iki şey söylemek istiyorum. Sonra da 1960'lı yıllardan beri bizim üniversitenin bu bölgede yürüttüğü çalışmalardan sağladığımız birikimle üç yıl önce başlattığımız ve şu anda yürütülen çalışma modelinin GAP'ın bütün çalışmaları için bir model olabileceğini tartışmak istiyorum. Salt arkeolojik kazıları içermiyor bizim çalışmalar, etno-arkeolojik çalışma da var. Kaynağımız sınırlı olduğu için başka alanları, kültürel varlıkların taşınır/taşınmaz, maddi/maddi olmayan alanları olduğunu kontrollü bir şekilde kapsamak istiyoruz. Bu amaçla Hewlett Packard şirketinden bir katkı aldık bu sene. Böyle büyük projeler yüzünden yitip giden sadece anıtlar, taşınmaz varlıklar değil elbette. Bölgedeki mevcut iliş-

kilerin yok olduğu biliniyor. Hepsini eldeki olanaklarla araştırmaya çalışıyoruz.

Bölgede yapılan çalışmalarda kurumlar arasında eşgüdüm yok. Mesela Kültür Bakanlığı, bizim üniversite ve Devlet Su İşleri arasındaki protokolün hikâyesi şöyle: Biz üniversite olarak, daha önce de bu bölgede çalışan bir kurum olarak, danışmanlarla tartışarak bölgede geniş anlamda bir kurtarma girişimi yapalım diye düşünüp Kültür Bakanlığı'na başvurduk. Kültür Bakanlığı buna prensip olarak olumlu baktı. Proje sahibi olarak Devlet Su İşleri ile görüştük. Olumlu yanıt alınca da bir protokol yaptık. Ama tabii projeler oluşturulurken kültürel varlıklar değerlendirilmeli,alternatifler araştırılmalı, kültürel varlıklara en az zararlı çözümler bulunmalı. Profesyonelleri bilir, hiç zararı olmayan proje olamaz. Her yerde arkeolojik kalıt vardır. Gözle görülmeyen sosyal bağlantılar da bölgede ortaya çıkan yeni gelişme ile bozulacaktır. Dolayısıyla etkilenme söz konusudur, teknik olarak sıfır etkilenme mümkün değildir. Yani zarar hep araştırılır, ama Türkiye'de 90'lı yıllara gelene kadar projeler hiçbir zaman bu anlamda değerlendirilmedi, hep teknik açıdan değerlendirilmekle yetinildi. Biz başladığımızda ne yazık ki iki barajdan biri bitmek üzereydi. Önce Ilısu'da başladık. Birecik'te de çalışmak istedik, ancak orada her şeyin zaten kontrol altında olduğunu, GAP İdaresi'nin ilgilendiğini söylediler. Dediğim gibi nedense kurumlar arası iletişim iyi değil. Mesela GAP İdaresi'ni de o protokole katmak, dörtlü bir protokol yapmak ne yazık ki mümkün olmadı, bir şekilde engellendi veya o anda sıcak bakılmadı.

Bu yaz Zeugma'da başlayan çalışmalar bir koordinasyonsuzluk örneğidir. Bundan sonraki çalışmalarda, ister Hasankeyf'te olsun, ister başka yerde olsun Zeugma'daki gibi yetki çatışmaları olmaması lazım. Bizim danışma kurulu toplantılarımız oluyor. Burada sadece proje yöneticileri değil, ilgili devlet kurumlarının temsilcileri, vakıflardan, üniversitelerden temsilciler bulunuyor. Mesela bundan sonra yapacağımız danışma kurulu toplantılarına sizleri de davet edebiliriz. Orada, en azından yapılan çalışmanın genel bilançosunu açıkça görebilirsiniz. Biz de sizin değerlendirmelerinizi alabiliriz, bu da başka çalışmalara örnek olabilir. Özetle, çatışmadan işbirliği olanaklarını artırmamız lazım.

Özer Ergenç

Yapılan konuşmalar ışığında somut bazı önerilerde bulunmak istiyorum. Eğer bir proje yapılacaksa bence bu projenin süresi üzerinde

düşünmek gerekir. GAP yetkilisi arkadaşımızın verdiği bilgiye göre 1989 yılında başlayan plan 2004 yılında bitecekken şimdi 2010 yılına kadar uzatılmış. Sanırım bizim yapacağımız çalışmalar da bu zamanla sınırlı, yani önümüzde yaklaşık 7-8 yıllık bir süre var ve ne yapılacaksa bu süre içinde yapılacak ya da projelerimizi bunu düşünerek yapmak zorundayız. Burada çok ayrıntılı konuşmalar yapıldı, her şeyi birden yapmak mümkün olmadığına göre aşamalı bir çalışma planı ya da projesi geliştirmek gerekiyor.

İkinci olarak da bölgenin tümünü göz önüne alıp temsil kabiliyeti olan bazı alanlar seçmek ve bu alanlarda iki çalışma planı düşünmek uygun olur. Önce zaman boyutunda çeşitli kültür katmanları içindeki varlıkları korumaya ve değerlendirmeye yönelik bir çalışma yapmalı. İkinci olarak da uzmanlarımızın bugüne kadar yaptıklarını göz önünde bulundurarak, ne kadar sürede hangi sonuçları alabildiklerine özel bir dikkat göstererek, bu 7-8 yıl içinde neye ulaşabileceğimizi, neyi gerçekleştirebileceğimizi çok gerçekçi bir biçimde düşünerek bir plan yapmalıyız diye düşünüyorum.

GÜRBÜZ ERGİNER

Konuşmacıların ilgi alanlarının farklılığı nedeniyle farklı yaklaşımların ortaya çıktığı, ya bu farklılığı ortadan kaldırmak ya da daha farklılığı belirgin hale getirmek gerektiği inancındayım. İşin içindeyim, biliyorum. Sadece o yöreye ait değil, Türkiye geneline ait, sanat tarihçisinin kendine özgü, tarihçinin, arkeoloğun, mimarın kendine özgü, ODTÜ'nün kurum olarak kendine özgü sayısız projesi var. Bunlar hızla geliştirilebilir ve hızla sunulabilir.

Peki GAP bütün bu projelere ne verebilir ya da nasıl bir katkıda bulunabilir? Örneğin benim Anadolu geneline yönelik, yaklaşık 8 yıldır bir türlü sponsor bulamadığım, sonunda bu yıl sponsor bulmayı başardığım, ama sayın dekanımızın onaylamadığı bir projem var. Şimdi elli küsur milyar lira bulduk. Proje, 'Anadolu'nun Yaşayan Maddi Kültür Ansiklopedisi'. Sekiz yıldır tez aşamasındaki öğrencilerle birlikte bu konuda çalışıyorum. Mezuniyet tezleri için düne kadar köy monografileri yaptırıyorduk. Son dönemlerde öğrencilerin birbirlerinin köy monografilerini taklit eder hale geldiğini görünce onlara başka tez konuları vermeye başladık. Anadolu'nun Yaşayan Maddi Kültür Ansiklopedisi ön hazırlıkları daha önceden hazırlanmış bir proje. Her yıl bir fasikül yayımlama hedefinden dolayı ansiklopedi yaptık. Anadolu'nun değişik

üniversitelerindeki sosyoloji, sosyal antropoloji, etnoloji ve folklor alanlarındaki son sınıf öğrencileri kısa bir eğitimden geçirilerek araştırma yöntem ve tekniklerini bilen insanlar olarak Anadolu'da belirli yerleşim birimlerine gönderiliyor. Ellerinde malzemeyi derlemeleri için tarama fişleri vb. var. İşte bu yüzden soruyorum GAP'ın ne sağlayabileceğini. GAP bana, sen projeni getir, daha önce başka bir kurumun desteği sağlanmış olsa bile, uygun gördüğüm takdirde daha fazla eleman çalıştırabilmen, projeni daha kısa sürede tamamlayabilmen için sana maddi destekte bulunayım ya da araştırmacı sağlayayım, yayın desteği vereyim diyebilir mi?. Bunları öğrenmek önemli.

VEDAT ÖZBİLEN

Gürbüz Bey de benzer bir soru sormuştu. Ama henüz o aşamaya gelmedik. Stratejiyi tespit ediyoruz. Şimdi bir bölge planı yapılıyor, sonra da nasıl yönetileceğini tartışacağız. Yani GAP İdaresi de tartışılacak. Bunlar belki bu ocağın, şubatın sonunda ortaya çıkacak. O zaman sorunuza cevap verebiliriz. Şu anda bu soruyu bana sormayın. Ben size GAP'ın rolü ne olmalı diye sorayım daha iyi.

IŞIK AKSULU

İstanbul'da bilgi bankası konuşulduğundan söz edildi. Bunu hayata geçirmek için öncelikle üniversitelerin yüksek lisans ve doktora tezler toparlanabilir. Böylece envanter çalışmaları yapılmadan önce gerekenler toplanmış olur. İşin ilginç tarafı Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü sanki Güneydoğu Anadolu için master ve doktora tezi veren bir bölüm haline gelmiş durumda.

OLUŞ ARIK

GAP yetkilisi Vedat Özbilen'in açıklamaları üzerine söz aldım. Aşağı yukarı 3-4 yıl önce Olcay Ünver'e GAP'ın bir çeşit bölgesel hükümet işlevi görmesini devlete empoze edin diye söyledim. Bölge kalkınma idaresi ne demektir? Sadece baraj yapmak mı, sadece bir iki ekonomik istişarede bulunmak mı? GAP orada okul yapımından tutun, mesela bölgedeki kadının sosyal düzeyinin yükseltilmesine, iyileştirilmesine kadar birçok şeyle ilgileniyor ve hiç de fena sonuçlar almıyordu. Bunlar tarihi kültürel mirasın korunması konusuyla ilgisiz gibi görünüyor. Ama iş bir kısır döngü içinde.

GAP'ın yaptırımı yok, bütçesi yok, istişare gibi bir rolü var. O zaman GAP bizi niye topladı, bizden ne istiyor? 'Ben sizden bir şey istemiyo-

rum, siz bana söyleyeceksiniz sizden ne istediğimi' gibi bir durum var. Yaptığım tanımdan ürkmeyin, gayet tabii kimseyi orada yerel hükümet yapmazlar. Ne var ki orada bölge valisinden bir şeyler bekliyorsunuz. Bu bir deneme, daha iyisini henüz bilmiyoruz, öneremedik. Ya kimin ayrılıkçı, kimin bilmem ne dediği gibi hemen damgalanıveren öneriler getirebiliyoruz yahut statükoyu koruyan ama güzel laflarla, bilimsel laflarla işini çeviren yaklaşımlarda bulunuyoruz.

GAP İdaresi orada bölgesel bayındırlık işlerinden kültür işlerine, müze organize etmeye kadar uzanan işlere girişsin. Kalkınma idaresi gibi tumturaklı bir lafın başka ne anlamı olabilir? GAP'ın daha aktif, daha cesur olup böyle bir sorumluluğun altına girmeye cesaret etmesi lazım. Deneyimi vardır, hazırlıklıdır, başarabilir sanıyorum. Böyle bir topluluğu kendisine bilimsel meclis yapsın. Kendisi icra organı olmak için kolları sıvasın, bu meclise danışsın. Biz de bu durumdan kurtulalım. Biz ona danışıyoruz, o bize danışıyor.

ORHAN SİLİER

Bir katılımcı olarak gelecek yıllara ilişkin bazı düşüncelerimi ifade etmek istiyorum. Sanıyorum ki bir çıkış yolu bulmak için şöyle bakmak gerekiyor: 2000-2010 arasında Türkiye ne gibi değişimler geçirecek? 2010'da kaynak dağılımı, politik güçler dengesi ve açılımlarıyla nasıl bir Türkiye olacak? Buna giden süreç içerisinde önümüzdeki on yılda yapılacak işlerin hangileri öncelikli? Hangileri hazır mekanizmalarla yürüyecek?

Eğer böyle bakarsak şu an var olmayan birçok kaynak, şu an var olmayan karar mekanizmaları, bu mekanizmalar arasında ağırlık kaymasıyla sorunu bambaşka tanımlamak mümkün.

Sadece bir-iki yanına değinmek istiyorum. Örneğin eğer Türkiye'nin AB adaylığı ciddi bir mekanizma olarak işlerse, önümüzdeki on yıl içinde Türkiye'de kültür amaçlı kullanılacak kaynakların büyük bir bölümü şimdiye kadar kullanılmamış bir kaynaktan, AB kaynaklarından gelecek. AB, muhtemelen kaynaklarının kullanılma sistemlerini bürokrasinin dışında arayacaklar. Yine eğer Türkiye turizmde son 10-15 yılda aldığı yolu devam ettirecekse bu ülkede güçlü bir turizm sektörü olacak. Bu sektör kültür ve tarih miraslarının tahribi konusunda, kendi çıkarlarına çok dokunduğu için geçmiştekinden çok daha aktif bir güç olarak Türkiye'de ortaya çıkacak ve ağırlığını duyuracak. Keza sanıyorum Türkiye'de sivil toplum artık eleştiren, öneren bir konumda

olmaktan, belirli alanlarda duruma bizzat el koyan, anlayışla karşılaşırsa üreten, sorun çözen roller alacak. Dolayısıyla bazı işlevleri yerine getiremeyen şimdiki kuruluşlar yerine, yerine getiren kuruluşlar ortaya çıkacak. Veya şu an çok kısıtlı bütçelerle sıkıştırılmış olan yapımızın yerine yeni yapılarla karşılaşacağız.

Türkiye'de güçlü bir örgütlenme ve iki yılda bir tekrarlanacak yenileme çalışmalarıyla envanter sorununun çözümü için ne kadar para gerektiği İstanbul toplantısında sorulmuştu. Bu vesileyle bilginize de sunmak istediğim bir ortak çalışmamızdan örnek verip bir tahmin yaptım. Tarih Vakfı, Kültür Bakanlığı'nın desteği ile 1994-95 yıllarında dünyadaki en gelişkin kurumlar ve üniversitelerle işbirliği yaparak ve Türkiye'deki üniversitelere danışarak Kuruçeşme ile Bebek arasındaki alanda 700 kültür varlığının envanterinin çıkarılması işini yürüttü. Bu çalışma video çekimlerinden, verilerin bilgisayar ortamında aktarılmasına kadar tüm gerekleriyle birlikte, dönemin parasıyla 750 milyon liralık bir bütçeyle yapıldı. Bu harcamayı o dönemin kurlarına göre dolara çevirirseniz ve şu an Türkiye'de envanterinin çıkarılmasına ihtiyaç duyulan eser sayısının 600.000-1 milyon olduğu tahminini göz önüne alırsanız, ihtiyaç duyulacak rakam 1 milyar dolar civarındadır. Bu bedel şu sıralar kurtarılma operasyonları için bankalarımızdan yalnızca birine aktarılan paraya denk bir rakamdır. Yine bu bedel büyük çaplı bir dış katkı sistemi ile 3-5 seneye yayılmış olarak sağlanabilecek bir kaynaktır.

Sözün kısası, bugün çözülmez görünen kimi sorunların, güç kaymaları ve Türkiye'deki açılımlarla çözülebilir hale geleceği, en azından bu eğilimin egemen olacağı bir on yıl yaşayacağız. Eğer bu on yıla ait kestirimlerimizi bugünden doğru yaparsak, yanlış kullanılan kaynaklar azalacak ve bunların yapılması şansı ortaya çıkacaktır. GAP planının revizyonu konusunda da, toplumsal, kültürel projeler konusunda da galiba bugünkü dengelerin ötesinde, on yıl sonranın dengeleri ve kaynakları ile düşünmek lazım.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ
Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

Tabii çok değişik vadeler için stratejiler geliştirmek lazım. Hemen önümüzdeki günlerin stratejisi hakkında konuşmak istiyorum. Bu konu belirli bir şekilde gündeme geldi ve Avrupa Birliği konusundaki çalışmalar ilerledikçe de gündemdeki yerinin güçlenme, genişleme ve derinleşme potansiyeli var. Başlangıçta kısa vadeli bir strateji olarak bu

imkânı sonuna kadar kullanmak, gündeme doğru bir şekilde oturtmak, konuyu sağlıklı bir tartışmayla sürekli gündemde tutmak gerekir. Çünkü finansman meselesi böyle çözülür, bütçeden kaynak böyle aktarılır. Dış kollar, iç kollar ancak böyle harekete geçirilebilir. Gündemde olacak, herkesin dikkati, ilgisi onun üzerinde olacak. Kaynaklar harekete geçmediği zaman şimdiki gibi herkesin birbirine danıştığı, fakat uygulamaların olmadığı bir döneme girilir. Uygulamanın olmadığı yerlerde de bilgi artmıyor, derinleşmiyor, kadrolar yetişmiyor. Dolayısıyla çok kısa vadeli, yarından itibaren veya sürekli yapılabilecek bir şey bu.

Hemen arkasından konunun siyasal programların içine yerleştirilmesi için çaba sarf etmek geliyor. Çünkü neticede kararlar orada veriliyor. Hem yerel politik alanlarda hem de ulusal siyasi alanda bu konuların değerinin algılanması, şu veya bu nedenle siyasi programlara girmesi, hatta bunun siyasi parti programları arasında bir yarışmaya yol açması çok önemli. Avrupa Birliği ile ilgili parti politikalarının, siyasi programların çok önemli bir öğesi olmasını sağlamak lazım.

Bu nasıl sağlanabilir? Bu hakikaten sağlıklı bir tartışma, doğru ve hızlı bir bilgi birikimi gerektiriyor. Tabii GAP'ın Tarih Vakfı ile birlikte gerçekleştirdiği bu çalışmalar bu söylediklerime hizmet ediyor. Ama tabii bunu genişletmek, yaymak, derinleştirmek, hızlandırmak gerekir. Bu konu önümüzdeki seçimlerin çok temel konularından biri olabilir. Çevreye duyarlılık, sadece Güneydoğu ve sadece tarihi kültürel mirasın korunması değil, Türkiye çapında bu hassasiyetlerin yükseltilmesi, insanın zamanla ve mekânla ilişkilerinde yeni değerlerin gelişmesi demektir. Öyle sağlıklı bir tartışma yürütülmeli ki, her siyasi program konuya sahip çıksın, hatta bu konuda yarışsın. Bunların hepsi birer taahhüttür ve seçim ertesinde bu taahhütlerin hiç olmazsa bir kısmının yerine getirilmesi gerçekleşebilir.

Daha uzun vadeli bir konu eğitim meselesi; bu sadece okullar meselesi de değil. Yaşanabilir bir çevrede yaşamak, bu yaşanabilirliğin niteliklerini tanımlamak, daha pratik olarak da iyi örnekler yaratmak ve bu örnekler üzerinden eğitim yapmak gerekiyor. Örnek yaratma deneyleri yerel habitatlarda gerçekleştirildiği için söylüyorum. Bir çevre Eskişehir'de Odunpazarı civarında bir yere sahip çıktı, fon buldu ve önemli gelişmeler sağladı. Bu örnek şimdi Eskişehir'in başka yerlerini etkiliyor. Dolayısıyla hem doğal çevre, hem tarihi çevre konusunda, yerin altında, üstünde zaten her türlü tahribata açık bir çevre var. İnsanlar bunu yağmalıyor, tahrip ediyor, deprem oluyor ve her şey gidiyor. Bu konu-

lar Türkiye'nin her tarafında aynı ciddiyette ele alınır ve bu bütün üzerinde bir gündem oluşturulursa Güneydoğu'daki sorun da daha kolay çözülür. Çünkü bu genellikle etrafa bakış meselesidir ve yaşanabilir bir çevreyle ilgilidir. İşte bunlarla ilişkilendirilmiş bir eğitim birçok yerde sürdürülebilir ve birbirini güçlendirerek gidebilir.

Stratejiden bahsediyorsak planlama stratejisinin bütün boyutlarını da konuşmak gerekir. Bundan sonraki yerel toplantılarda konular bir miktar daha geliştirilecek, bölge düzeyinde ana aks aynı olmakla birlikte, ölçek farkından doğma yerel özellikler taşıyan stratejiler de üretilecektir. Tekrar ediyorum, öncelikler meselesi, önemli stratejik müdahale noktalarına yüklenmek önemli; çünkü gücümüz az, müdahale edecek yer çok. Dolayısıyla stratejik müdahale noktalarını tespit etmek ve buralara yüklenerek başlamak, arkasından bütçelemesini yapmak, öncelikleri belirlemek ve kaynak kullanımını buna göre taksim etmek gerekiyor.

İlhan Tekeli

Toplantının sonuna geldik. Konuyu toparlamak istiyorum. Önce bütün katılımcılara çok teşekkür ederiz. Birçok yararlı düşünce ortaya çıktı. İstanbul'daki düşüncelerin üstüne bunlar da eklenerek bölgeye daha büyük bir birikimle gidilecek. Bu düşünceler bölgede daha gelişecek, belki de yeni boyutlar kazanacak. Buradaki teknisyenlerin o bölgede yaşamamaları dolayısıyla göremedikleri şeyler de bölgede, yerinde eklenerek konu zenginleşecek.

Strateji meselesinin bütün boyutlarına girmek istemiyorum. Ancak sanıyorum üzerinde az konuştuğumuz bir boyutu oldu: örgütlenme. Hedeflerimiz ve gerçekleştirmek istediklerimiz üzerinde zaten bir görüş ayrılığımız yok. Herkes tarihi mirası korumak, bu mirasa sahip çıkmak istiyor. Ama bunu gerçekleştirme meselesine geldiğimiz zaman bir örgütlenme sorunuyla karşı karşıya kalıyoruz. Örgütlenme meselesinin nasıl düşünülmesi gerektiği üzerinde çok durmadık. Belki de burada çeşitli kurumların temsilcileri bulunduğu için eğer örgütlenme meselesi üzerinde durduğumuz takdirde birbirimizi kırıcı noktalara gidebiliriz diye durmadık. Çünkü kolayca şöyle bir noktaya gelebiliyoruz; bir kurum ötekini suçluyor, öteki kurum berikini suçluyor, bu böyle gidiyor. A kurumu, B kurumu, isimleri önemli değil. Hele GAP İdaresi gibi yatay ilişkiler kurmak isteyenler bu konuda birçok zorlukla karşı karşıya kalıyor. Burada çeşitli disiplinlerden gruplar var. Oysa biz çok dar

bir grup içinde konuşsaydık örgütlenme meselesine belki daha kolay dokunurduk ve şöyle bir sonuca varırdık: Bütün yetkiler bize, bütün paralar bize. Biz bunu çok güzel koruruz, yönetiriz. Yetkileri ve kaynakları merkezi bir noktaya toplamak ve sonra da çözmek: Sanıyorum toplumumuzda çok yaygın bir düşünce biçimi. Oysa ne bu yetkileri bir araya toplama olanağı var, ne de kaynakları. Eğer çözümleri bu tür bir mantıkla ürettiyseniz işler yapılmaz, ortaya bir yakınma edebiyatı çıkar.

Oysa son zamanlarda geliştirilen bir kavram var: sosyal kapital. Diyelim ki milli geliri, eğitim, bilgi düzeyi aynı olan iki toplum var. Bu iki topluma bakıyoruz, birinin performansı yüksek, birininki düşük. Bildiğimiz temel değişkenler bu performans farkını açıklamıyor. İşte bu performans farkını açıklayan şeye sosyal kapital deniyor. Sosyal kapital birlikte iş yapabilme kültürüne sahip olmak demek. Sanıyorum esas mesele bu. Bir kurum, bu A kurumu olabilir, B kurumu olabilir, başka bir kurumun yaptığı işten rahatsız oluyorsa ya da onun bazı işlerle uğraşmasını kendi yetkisinin gaspı gibi görüyorsa ya da bunu ben yapsaydım daha iyi yapardım diye düşünüyorsa bunun çözümü yoktur. Ama kurumlar 'Acaba birlikte bir proje yapabilir miyiz?' ya da 'Bu projeyi birlikte daha iyi yapabilir miyiz?' diye düşünmeye çalışırlarsa işte o zaman bu sosyal kapital doğmaya başlıyor. O zaman bir kurum bir projenin içinde yer almak istiyorsa, projeyi coşkuyla yapanlara gelip yardım teklif ettiği zaman dışlanmaz. O zaman proje zenginleşir, hızlanır, çeşitlenir ve başarı büyüdükçe herkesin kendi payına düşen başarı da büyür.

Şimdi, eğer böyle bir mantıkla bakarsak, nasıl projeler oluşturabiliriz? Bu tür toplantıların en önemli ürününün, ortaya çıkacak önerinin yazılma biçimi olduğunu düşünmüyorum. Bu toplantıların en önemli ürünü insanların birbirlerini daha iyi anlaması, karşısındakinin de özel bir düşüncesi olduğunu görmesi ve birlikte bir şey geliştirme motivasyonunun ortaya çıkmasıdır. İşte o zaman bugün bu toplantıda yalnız bilgi üretmiş olmayız, aynı zamanda bir sosyal kapital üretmiş oluruz. Bu sosyal kapital, parasal kapitalden daha önemli hale gelebilir. Şimdi böyle bir mantık içinde proje konusuna nasıl yaklaşmalıyız? 'Benim bir projem var, bunun finansmanını verin de yapayım' şeklinde bir yaklaşım mı, yoksa 'Beraber bir proje geliştirebiliriz miyiz' şeklinde bir yaklaşım mı olmalı?

GAP'ın yapacağı bir programlamanın 1960'larda yapılanlardan farklı olması gerektiğini de düşünüyorum. 1960'ların plancılarından olduğum için o zaman nasıl yapıldığını söyleyebilirim. Elimizde şöyle bir

kaynak var diyelim, bunu en rasyonel şekilde şu, şu öncelikli projelere dağıtacağım ve bu projeleri gerçekleştireceğim. Plan da rasyonel olduğuna göre toplum iyi bir yere gelecek. Ama bu, toplumun performansını sınırlayan bir proje yaklaşımıdır. Oysa şöyle bir programlama da yapabilirim: Benim başlangıçta sıfır projem vardır. Bir konu ortaya atılıp, bunu gerçekleştirecek çevreleri harekete geçirip, sponsorlarını bulup, kaynağını yaratıp beraberce bir proje yapma niyeti belirdiği ve bunun üstünde uzlaşma olduğu zaman 'Proje I' diye programıma yazarım. Ondan sonra ikinci projeye yoğunlaşırım. Proje sayısı sürekli artan bir program, sosyal kapitalini sürekli harekete geçiren, parayla sınırlı projeleri olmayan, proje ürettikçe kaynağını da harekete geçiren daha yaratıcı bir programlama biçimi düşünülebilir. Sanıyorum ki çareler de kolay kolay tükenmez.

Toplantıyı bitiriyorum. Katıldığınız için ve bu saatlere kadar, bu kadar büyük bir grup olarak kaldığınız için çok teşekkür ediyoruz.

GAP'TA TARİHİ MİRAS DANIŞMA ÖN TOPLANTISI III

Kasım 2000 ŞANLIURFA

KATILIMCILAR

Halil İbrahim Akşit (Harran Kaymakamı); Uğur Beyazgül (Şanlıurfa Mimarlar Odası Temsilcisi); Eyüp Bucak (Şanlıurfa Müzesi Müdürü); Bakır Cambazlar (Şanlıurfa İli Kültür, Eğitim, Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) Yönetim Kurulu Üyesi); Emrullah Cin (Viranşehir Belediye Başkanı); Haluk Coşkun (Şanlıurfa Belediyesi Başkan Yardımcısı); Sabri Çelik (Şanlıurfa Barosu Başkanı); Kadri Çetiner (Şanlıurfa İl Turizm Müdürü); Soner Gülağacı (İnşaat Mühendisi Odası İl Temsilcisi); Yiğit Gülöksüz (Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi); Mustafa Gümüş (ŞURKAV Müdürü); İbrahim İslam (Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi); Zuhal Karahan Kara (Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi); Cihat Kürkçüoğlu (Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Başkanı); Sabri Kürkçüoğlu (Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi, ŞURKAV Yönetim Kurulu Üyesi); Gökhan Menteş (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü); Mehmet Oymak (ŞURKAV Temsilcisi); Fuat Rastgeldi (Devlet Su İşleri 15. Bölge Müdürlüğü Araştırma Planlama Şube Müdürü); Kemal Sertok (Gaziantep Müze Müdür Vekili, Tarih Bölümü Başkanı); Harun Soydan (GAP İdaresi, Şehir Plancısı); İhsan Şenocak (Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi); Funda Şerafettinoğlu (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatör Yrd.)

YİĞİT GÜLÖKSÜZ
Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

Tarih Vakfı olarak, GAP İdaresi'yle birlikte GAP bölgesinde kültür ve tarih varlıklarının korunması, kurtarılması, tanıtılması ve değerlendirilmesinin yöntem ve ilkelerini ortaya koymak üzere bir çalışma başlatmış bulunuyoruz. Bunu Türkiye'deki üniversitelerden, devlet kuruluşlarından, sivil toplum kuruluşlarından yardım alarak, daha doğrusu onlarla birlikte yapmaya çalışıyoruz. Bu toplantıda GAP İdaresi de sizin temsil ettiğiniz kuruluşlardan herhangi biri gibi ve sizinle eşit şartlarda söz hakkına sahip. Yani bu çalışmanın sivil toplum kuruluşları, devlet ve yerel yönetimlerin ortak çalışması olarak yürütülmesi isteniyor.

Biliyorsunuz GAP Projesi başlangıçta, yani yıllarca önce biz meslek hayatımızın başlarındayken bir fiziksel gelişme projesi olarak ele alındı. O zamanlar bölge kalkınma projeleri, havza projeleri veya şümullü bölge kalkınma planları diye ele alınırdı. Sular toplanır, sulamalar yapılır, o suların sağladığı enerji dağıtılır, yollar, arazi tapulaştırmaları yapılır, yani bir fiziksel altyapı çalışması olarak yürütülürdü. Zaman geçtikçe bu işlere başka türlü bakılıyor. Artık insan odaklı bir yaklaşımla, orada yaşayan ve proje hakkında iyice bilgilendirilmiş insanların rızalarının ve fikirlerinin alınması suretiyle işin geliştirilmesi düşünülüyor. Bütün gelişmiş dünyada ve Türkiye'de de artık böyle yapılmak isteniyor. Dolayısıyla GAP İdaresi insan odaklı bir yapı kazandırmaya çalışıyor bu projeye.

Biraz çalışma biçimimizle ilgili bilgi vereyim. Bu işe bir dizi toplantıyla başlıyoruz. 16 Ekim'de GAP İdaresi ile Vakıf arasında bir toplantı yapılmıştı. Vakıf ve GAP İdaresi temsilcilerinin, ilgili kamu kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, üniversite öğretim üyeleri ve uzmanların katılımıyla yapılan toplantıların ilki 28 Ekim'de İstanbul'da, ikincisi 2 Kasım'da Ankara'da yapıldı. Üçüncü toplantı için de şimdi Urfa'da toplandık. Yarın Adıyaman'da, 13 Kasım'da Diyarbakır'da toplanacağız. Bu toplantımıza Gaziantep ve Kilis'in ilgili kuruluş temsilcileri katılıyor. Diyarbakır toplantısına ise Batman ve Siirt'ten temsilciler katılacak. Batman'da 14 Kasım'da Hasankeyf ile ilgili özel bir toplantı yapılacak. 15 Kasım'da Mardin'de yapılacak toplantıya Şırnak temsilcileri de gelecek. Son olarak da Gaziantep'te, aşağı yukarı bütün GAP illerinin temsilcilerinin bulunduğu geniş bir toplantı yapılacak. Bu, o zamana kadar yapılan tüm çalışmaların üzerine konuşulduğu bir buluşma olacak. Bundan sonra 11 Aralık'ta biz Tarih Vakfı olarak GAP İda-

resi'ne bir ana rapor vereceğiz. Daha sonraki çalışmalar, umuyoruz ki biraz bu rapora dayalı olarak gidecek.

Bugün, öğleden önce yapacağımız ilk oturumda sorunu tanımlamaya çalışabiliriz. İkinci oturumda da çözüm yolları, politikalar ve stratejiler konuşulabilir. Konuşma hakkı bir uzun konuşma yerine parçalı konuşmalar biçimde kullanılırsa arada yapılacak diğer konuşmalara atıfta bulunma ve onlarla ilgili görüş bildirme imkânı da doğmuş olur. Şunu da söyleyeyim, düşüncelerin sadece bu toplantıda belirtilmesi gerekmez, daha sonra aklınıza gelenleri veya başka bir hazırlık yaparak aktarmak istediklerinizi Tarih Vakfı'na her zaman yazılı olarak gönderebilirsiniz. Her konuşmacıya söz isteme sırasına göre söz verilecektir. Arada bir bilgi ihtiyacı olursa, GAP İdaresi'nin sorumlusu olan arkadaşımızdan bu konuda bilgi rica edeceğiz. Eğer onlara yöneltilen bir soru olursa yine burada cevaplama imkânları da olacak. Şimdi İstanbul ve Ankara toplantıları hakkında bilgi almak üzere Gökhan Bey'e söz vereceğim.

GÖKHAN MENTEŞ
Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü

Önce bu çalışmanın GAP İdaresi tarafından yürütülen yeni bölge kalkınma planı çalışmalarının neresine oturduğunu özetlemek istiyorum. Daha sonra da önceki toplantıların özetini verip hedeflerimizin neler olduğunu tekrarlamaya çalışacağım. Biliyorsunuz GAP bölge kalkınma çalışmaları, 1989 yılında ortaya çıkan GAP master planının güncelleştirilip geliştirilmesidir. Yani bu yeni çalışma daha önce 2005 yılı erimli olarak ortaya konmuş olan GAP master planının 2010 erimli olarak gözden geçirilmesi niteliğindedir. GAP çalışmaları başlangıçta Fırat ve Dicle nehirlerinin hidroelektrik enerji ve sulama amaçlı olarak değerlendirilmesini amaçlayan 13 alt projeden oluşmaktaydı ve ağırlıklı olarak bir su projesiydi. Daha sonra 1989 planıyla bu bir entegre bölge kalkınma planına dönüştürüldü. Buradaki fark sulamanın sanayi, ulaştırma, kentsel ve kırsal altyapı ile çevre koruma gibi diğer sektörlerle entegre edilmesidir. Ancak, bu entegre kalkınma planının bazı boyutları, dünyadaki genel ve projenin uygulanmasıyla bölgede oluşan özel gelişmeler karşısında yetersiz kaldı. GAP İdaresi bu gelişmeleri gözeterek 1989 tarihli planı revize etme kararı almış bulunuyor. Buradaki ana fikir, farklı tarafların ve çıkarların katılımını sağlayarak geniş bir çerçeve uygulamak ve plana sosyal, çevresel, tarihsel ve kültürel boyutları bu yaklaşımla katmak.

"Fiziksel ve teknisist" olarak nitelendirilen 1989 planı artık katılımcı ve sosyal içerikli bir biçimde sürdürülme aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Bu proje, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde desteklenmektedir ve bence en önemli öğesi fiziksel kalkınma için bile katılımcılığın kaçınılmazlığını vurgulamasıdır. Yani katılımdaki yetersizlikler bu yeni çalışmada fiziksel hedeflerin tutturulamayışının da önemli bir faktörü olarak algılanmıştır. Yeni çalışma, eşitlik, adillik, katılım ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi birtakım başka konularla birlikte ele alınmaktadır. Bu amaçla İdare bünyesinde bir sosyal planlama grubu oluşturulmuştur. Bildiğiniz gibi Urfa'da da uygulaması olan Girişimci Destekleme Yönlendirme Merkezleri (GİDEM) ve Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) kurulmuştur. Ayrıca GAP İdaresi Bölge Kalkınma Planı'nın yeni vizyonunu tanıtmak ve sizlerin katılımını sağlamak amacıyla bizden önce dokuz ilde iki tur toplantı düzenlemiştir. Bu toplantılar genel bir çerçeveye ilişkindi, yani herhangi bir konuya özgü değildi. Şimdi yaptığımız toplantının konusu ise bu genel çerçeve içinde kültürel ve tarihi mirasın korumasıdır.

Tarih Vakfı olarak gönderdiğimiz toplantı davetiyle birlikte, yeni plan çalışmasının vizyon, hedef, politikalar ve stratejiler metninin on ikinci ve on altıncı maddelerini içeren bir yazıyı sizlere ilettik. Burada vurgulanan konular arasında katılımcılık ve kültürel çeşitliliğin gözetilmesi bulunmaktadır. Esasında biz Tarih Vakfı olarak daha geniş kapsamlı, yani yalnız GAP bölgesiyle kısıtlanmayan, Güneydoğu olarak tanımladığımız alanda kültür ve tarih mirasının korunması çalışmasını uzun soluklu bir çalışma olarak başlattık. GAP İdaresi ise bu yeni bölge kalkınma çalışması için bizden acil bir destek rica etti. Şimdi bu destek çerçevesinde, ilk aşamada iki aylık bir çalışmayı yürütmekteyiz. Çalışma 16 Ekim'de başladı ve 11 Aralık'ta GAP İdaresi'ne bir raporun teslim edilmesiyle sonuçlanacak. Bu raporun taslak metnini siz bölgedeki tüm katılımcılarla, Ankara ve İstanbul'da, hatta Türkiye'nin her yerindeki uzmanlarla birlikte oluşturmayı planladığımız için, genişletilmiş bir danışma toplantısı olarak Gaziantep'te yapılması hedeflenen 2 Aralık tarihli toplantıdan önce size bir taslak metin sunulacaktır. Bu taslak metin hakkında tüm katılımcıların görüşleri alınarak o toplantıda nihai metnin oluşturulması için çaba gösterilecektir. Tarih Vakfı olarak o metnin taslağını, sizden bu danışma toplantılarında aldığımız görüşlerle ve kendi kurumsal bilgi birikimimizle oluşturacağız. Sonra da size sunduğumuz bu taslak metni yeniden değerlendireceksiniz. Yürütmekte ol-

duğumuz bu iki aylık çalışmada Ankara ve İstanbul dışında, biraz önce Yiğit Bey'in andığı beş ilde yapılmakta olan bu toplantılara da dokuz ilin katılımını sağlamayı umuyoruz.

Katılımı sağlayabilmek için epeyce uğraştık. Bir yandan, yerel örgütlerle temas ettik, özellikle sivil toplum kuruluşlarının ve konuyla ilgili uzman kişilerin toplantıya katılabilmeleri için İstanbul'da sürekli isim ve adres saptamaya çalıştık. Ankara'daki toplantıda 80 kişi civarında yüksek bir katılım gerçekleşti. İlk toplantı olduğu için İstanbul'da bu kadar büyük bir katılım sağlanamadı, ancak fikir çeşitliliği açısından o toplantı da başarılı sonuçlar verdi.

İstanbul toplantısında öncelikle bölgeyle ilgili birtakım tereddütler dile getirildi. Örneğin bazı yazarlar bölgedeki gezileri sırasında özellikle devletin güvenlik güçleriyle belirli çelişkilerin oluştuğunu ifade ettiler. Daha sonra bölgede bir kültür ve tarih envanterinin saptanmamış olduğu ve buna büyük ihtiyaç bulunduğu ifade edildi. Gerek İstanbul, gerekse Ankara toplantılarında bu envanterin gerçekleştirilmesinin hiç de kolay olmadığını kesin olarak algıladık. Halen Kültür Bakanlığı'nın elinde bulunan envanterin bu amaç için yeterli olmadığı konusunda bir fikir birliği oluştu. Ayrıca katılımcılığın niteliği konusunda tereddütler dile getirildi. Bu aşamada doğrudan halka açık toplantıların değil, konunun uzmanlarına ve sivil toplum kuruluşlarına ağırlık veren, ama ilgili devlet kuruluşlarını da mutlaka içeren bir özel katılımcılığın uygun görüldüğü ifade edildi.

Ankara toplantısında bölgede tarihi ve kültürel mirasın yok olmasının sadece barajların altında kalan yerleşmelerden kaynaklanmadığı, bu mirasın insanlarımızın, belirli kuruluşlarımızın birtakım faaliyetleri nedeniyle de tahrip olduğu dile getirildi. Rakamsal olarak söylemek gerekirse bundan on yıl önce yapılan bir tespit çalışmasına göre, büyük bir bölümü baraj sahası dışında olan tarihi yerleşme ve eserlerin yarısının bugün var olmadığı anlaşılıyor.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Bu toplantılarda gözetilen en önemli hedef, maddi ve maddi olmayan kültürel varlıklar arasında ve koruma ile kalkınma arasında bir denge kurulmasıydı. Yani maddi kültürel varlıklar üzerine yoğunlaşıp maddi olmayan kültürel varlıkları dışlayan, ihmal eden bir yaklaşım yerine ikisi arasındaki dengeyi koruyan yaklaşımlardı. Çeşitli meslek gruplarının kendi mesleki ilgileri nedeniyle bu ikilemlerde taraf haline

gelmelerine karşın, toplantılarda konunun bölgede yaşayan kullanıcıların bilgilendirilmesiyle ve onların rızası alınarak proje haline getirilmek istendiği, bu nedenle söz konusu dengelere dikkat edilmesi gerektiği saptaması yapıldı. Üçüncü bir denge konusu da genel ve yerel arasındaki dengeydi. Çünkü bu sadece bölgeye ait bir sorun olmadığı gibi yine sadece su altında kalan yerlerle ilgili bir konu da değil. Hatta Ankara toplantısında verilen bilgilere göre tarihi eserlerin burada daha iyi korunduğu, baraj inşaatlarının yapılmadığı batıda daha çok tahrip edildiği anlaşılıyor. Çünkü şehirleşme de başlı başına tahrip edici bir unsur. Rant nerede hızla yükseliyorsa orada tahribat daha yüksek oluyor.

Bir başka konu da bölgesel gelişme teorilerinde kültürün git gide daha önemli bir yer almasıydı. Bir diğer görüş, koruma için, yapılacakları değil, yapılmayacakları tarif etmek gerektiğini dile getiriyordu. Benim notlarıma göre, yerinde koruma ve bütünlüğü içinde koruma, yani bir nesneyi alıp başka bir müzeye taşımak yerine, nerede bulunmuşsa orada, ait olduğu bölgedeki yaşamın bütünlüğünden koparmadan koruma konusuna vurgu yapanlar oldu. Bir başka konu da politik açılım ve kararlılıktı. Yani Türkiye'nin her yerinde geçerli kuralların bu bölgede de geçerli kılınmasının mutlaka sağlanması lazım. Aksi halde çalışma zorlukları olabilir ve fazladan problemlerle karşılaşılabilir. Bu da bir endişe olarak daima dile getiriliyor. Tabii herkeste "Bu düşünceleri geliştiriyoruz ama acaba bunlar gerçekleşecek mi?" diye bir endişe de var.

Eşgüdüm ve bilgi konuları üzerinde de duruldu. Bilgilerin herkes için ulaşılabilir hale getirilmesi gerekiyor. Envanter bu açıdan da önemli. Çeşitli kurumların bölgeye ilişkin projelerinden, yaptıkları işlerden vaktinde haberdar olmak da çok önemli. Her şey olup bittikten, kararlar verilip sözleşmeler imzalandıktan ve inşaatlar başladıktan sonra tarihi ve kültürel değerlere zarar veren bir sürece girildiğini fark ediyorsak çok geç kalıyoruz. O yüzden özel ya da kamusal olsun yatırımcı kuruluşların neyin üzerinde çalıştıkları, kültürel ve tarihi mirasın neresiyle temas halinde oldukları konusunda, yatırım kararlarının oluşmasından önce, hem bölgede yaşayan halk, hem de kamuoyunu oluşturan kuruluşların temsilcileri olarak bilgi sahibi olmamız, onları denetleyebilmemiz çok önemli. Çünkü ancak o zaman işin ta başlangıcında tavır almak, müdahale etmek imkânı olabilir.

VEDAT ÖZBİLEN
GAP İdaresi, Proje Koordinatörü

Bugün 6 Kasım 2000. Sizi on bir yıl geriye götüreceğim. 6 Kasım

1989'da GAP İdaresi kuruldu, bugün bizim 11. kuruluş yıldönümümüz. Bu açıdan burada bulunmamın değişik bir anlamı var. On yıl önce biz burada bir master plan çalışması yapıyorduk. O zaman Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışıyorduk. Bu on yıl içinde nereden nereye geldik, bunun bir gözden geçirilmesi gerekiyordu. Yani bu plan on yıl öncesinin şartlarına göre yapılmış, o dönemin sorunlarına dayandırılmıştı. Bu sorunların nasıl çözüleceği ve bu konuda devlete hangi görevlerin düştüğü, burada bölgesel kalkınma istiyorsak ne kadar kaynak ayrılacağı planda tespit edilmişti. Uygulayıcı kuruluşlarla birlikte GAP İdaresi de on yıldır bölgenin kalkınması için çaba sarf etti. Tabii biz GAP İdaresi olarak planlayıcı, koordinasyonu sağlayıcı bir kuruluşuz, uygulayıcı değiliz. Ama on yıl sonra Bakanlar Kurulu Güneydoğu Anadolu Projesi'nin 2010 yılında tamamlanması ve bununla ilgili planlama çalışmalarını GAP İdaresi'nin yapması yönünde bir karar aldı. Şimdi GAP İdaresi, 2010 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi'nin bitmesi için planları yeniden gözden geçirecek. 1989 Planı neyi gösterdi, neyi başardı, neyi başaramadı, niçin başaramadı, buradaki eksiklerimiz neydi, tüm bunları gözden geçirmemiz gerekiyor.

Tabii bu on yıllık süre içinde bölgesel kalkınma konusunda devletin de GAP İdaresi'nin de edindiği tecrübeler oldu. Bu on yıllık süre içinde biz bölgesel kalkınma yaklaşımlarımızı da değiştirdik. 1989'da Güneydoğu Anadolu Projesi'ni, su ve toprak kaynaklarını geliştirme projesi olarak değil, bir entegre bölgesel kalkınma projesi olarak tanımladık. Temel motor burada su ve toprak kaynaklarıydı. Kalkınmayı bunlara müdahale ederek sağlayacaktık, ama bunların birbirlerine etkileri vardı. Suyu toprakta kullanacaktık, ama bu sanayiyi etkileyecekti. O halde eğitimin, sağlığın, kentsel altyapının, kırsal altyapının topyekûn planlanması gerekiyordu. Ama bir de bunun insan boyutu vardı. Yani mühendislik açısından çok güzel şeyler yapardınız da bunu uygulamaya aktardığınızda acaba bölge insanı bu projeyle ne kadar özdeşleşirdi, nasıl değerlendirirdi, görüşleri ne olurdu. Bunlar çok önemliydi ve bizim 1994'te başlattığımız sosyal eylem planı, master plan sonrasında yapmış olduğumuz çalışmalarda bize yeni açılımlar sundu. Yani bölgede kalkınmadan etkilenen kesimlerin sorunlarını iyi tespit etmek ve projeyi onlarla birlikte yapmak gerekiyor.

Dolayısıyla 1995'ten itibaren GAP İdaresi olarak Güneydoğu Anadolu Projesi'ni, bir sürdürülebilir insani kalkınma projesi olarak tanımladık; yani artık projenin odağına insan oturdu. Eğer merkeze insanı

oturtuyorsanız tüm yaklaşımınız, stratejiniz değişiyor ve devletin buna göre yeniden politika çizmesi gerekiyor. Bu yönde, yani projeden etkilenen kesimi projeye katma, onların görüşlerini alma, bu görüşlerle uzman görüşlerini hamur edip ortak bir noktada buluşma yönünde bazı deneyimlerimiz oldu. Şimdi bu deneyimlerimizi Bakanlar Kurulu'nun bize vermiş olduğu planı yeniden yapma görevinde tekrar kullanmak istiyoruz.

Artık merkezi bir plan yapmayacağız. Plan, Ankara'dan, İstanbul'dan yapılan bir plan olmayacak, projeden etkilenen kesimlerle birlikte yapılacak. Bunun ismine de "katılımcı planlama" dedik. Katılımcı planlama daha çok kent planlaması ölçeğinde Türkiye'de denenmiş, ama bölgesel ölçekte hiç deneyim yok. Dolayısıyla kendi açımızdan da, devletimiz olarak da ilk deneyimi burada yaşayacağız, birlikte yapacağız. Dolayısıyla projeden etkilenen kesimlere ulaşmak için çaba harcamaya başladık. Bunlar daha çok örgütlü kesimler oluyor ve bunlara ulaşmak nispeten kolay. Şu anda ulaşması zor kesimlere nasıl ulaşacağımız konusunda yöntemler arıyoruz. Bir proje ekibi kuruldu, bu proje ekibi bizim sosyal planlama grubunun ortaya koyduğu beş yöntemi uygulayarak katılımı sağlamaya çalışıyor. Bu yöntemlerden birincisi bilgilendirme, ikincisi danışma, üçüncüsü ortak çalışma, dördüncüsü delegasyon, beşincisi yönetim. Bu beş yöntemi kullanarak projeden etkilenen kesimlerin mümkün olduğunca projeye katılmasını sağlıyoruz.

Bugünkü toplantı bunlardan biri. Delegasyon dediğimiz, ilgili işi onu iyi bilen, o konuda yıllarca çalışmış bir kuruma vermek. Bu bir sivil toplum örgütü de olabilir, diğer kurumlar da olabilir. Görevi delege ederken bizim isteğimiz ilgili kurumun bölgedeki her kesimle sorunu tartışması ve vardığı sonuçları bu tartışmadan çıkan önerilerle birlikte bize teslim etmesi. Yani sözün kısası buradaki tartışmalar, buradaki yönlendirmeler planın çerçevesini çizecek. Dolayısıyla artık planı biz kendi başımıza değil sizlerle birlikte yapıyoruz.

Burada bugün spesifik bir konu, yani tarih ve kültür varlıkları üzerine tartışıyoruz, dokuz ilde bunu tartışacağız. Birçok ilde benzer tartışmalar yapılıyor; geçen hafta yine buradaydık. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Önder Çiftçi'nin deneyimleri üzerinde bir toplantı yaptı. Tekirdağ'daki bir deneyim acaba Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tekrarlanabilir mi? Aynı şekilde Ziraat Mühendisleri Odası'yla tarımsal üretim modelleri, Orman Mühendisleri Odası'yla havza yönetimi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'yle arazi ofisi, Ziraat Mühendisleri

Odası ve TARGEV'le tarımsal yayınlar ve danışmanlık hizmetlerinde modeller, Anadolu Üniversitesi'yle eğitim, Diyarbakır Tabipler Odası'yla sağlık, Gaziantep Ticaret Odası'yla pazarlama, diğer ticaret ve sanayi odalarıyla özel sektörün plana katılması konularında çalışmalar yapıyoruz. Yani bunun gibi 20 sektörümüz var. Bu 20 sektörü ilgili kesimlerle tartışarak geliştiriyoruz.

Dolayısıyla planı sizler oluşturacaksınız. İşte katılımcı yöntem bu ve biz sizlerden gelen görüşleri plana yansıtıp Bakanlar Kurulu'na sunacağız. Bölgede ilgili kesimlerle toplantılar yaptık ve bu toplantılarda dile getirilen sorunları ve çözüm önerilerini bu plana yansıttık diyeceğiz. Bu, Türkiye'de ilk defa denenen yeni bir yöntem. Biz böylece elde edeceğimiz başarıyı tüm dünyaya GAP örneği olarak sunmak istiyoruz. Bu açıdan katkılarınız çok önemli. Ve bu katkılar sadece buradaki toplantıyla sınırlı kalmamalı, bizimle her zaman temasta olmalısınız. Görüşlerinizi yazılı veya sözlü olarak Tarih Vakfı'na iletmeniz planın oluşmasında büyük katkı sağlayacak. Bu açıdan herkesi duyarlılığa davet ediyor ve katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ediyorum.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Biz tabii 20 sektör üzerinde konuşmayacağız; burada yapacağımız konuşmalar GAP Bölgesi'nde kültür ve tarih varlıklarının korunması, kurtarılması, tanıtılması, değerlendirilmesiyle sınırlı. Yazılı olarak önereceğiniz görüşler 15 Kasım'a kadar elimize gelmeli, çünkü rapor haline gelmesi için de bir çalışma yapacağız ve Gaziantep'te de konuşulacak.

SABRİ ÇELİK

Urfa Barosu Başkanı, Avukat

Tarih Vakfı tarafından bana faksla gönderilen metinde, vizyon, amaç ve hedef, politikalarla ilgili bölüm olmadığı için konuşmamda bir eksiklik olursa kusuru bakmayınız.

Tekrardan kaçınmaya çalışacağım, ama aklın yolu bir olduğu için İstanbul ve Ankara toplantılarında da benzer önerilerle karşılaşmış olabilirsiniz. Kültür ve tarih varlıklarının korunması açısından çalışmaya girdi oluşturması ve yararlı olması amacıyla ben görüşlerimi topluca sunmak istiyorum. Söylenmiş zaten, sağlıklı biçimde hazırlanacak bir envanter çok önemli. Kültür ve tarih varlıkları belirli bir kültürün ağırlıklı öğelerini taşısa bile Anadolu uygarlığının, giderek insanlığın ortak malıdır. Bu bilincin bölgede yerleştirilip geliştirilmesi kültür ve tarih

varlıklarının korunması açısından önemi taşımakta. Bir heykelin, bir ikonanın, bir mozayiğin günah sayıldığı bir kültürden gelen insanların bu varlıkları korumak yerine tahrip etmesinden korkulur. Eğer insanların tarih bilinci geliştirilirse, bir eser hangi kültürel ağırlığı taşırsa taşısın bizim diye değerlendirilir ve daha iyi korunur.

Bölgede sağlıklı bir yüzey araştırması yapılmalıdır. Harran Ovası'nda Doktor Sevin ve yardımcısı tarafından 1989'da yapılan araştırmalarda 189 höyük saptanmış, ancak bunlardan sadece üç ya da dördünde arkeolojik kazı yapılmıştır. Sultantepe Höyüğü'nde 1950'li yıllarda yapılan kazıda ortaya çıkan geç Asur dönemine ilişkin 572 kil tabletin önemi bölge tarihi açısından çok büyüktür. Bu konuda birinci önerim Suruç Ovası, Fırat Deltası, Siverek, Hilvan, Viranşehir üçgeninde yapılacak yüzey araştırmalarıyla höyüklerin saptanmasıdır. İkinci önerim de Harran Üniversitesi bünyesinde bir arkeoloji bölümü ya da GAP bölgesi tarih araştırmaları bölümü gibi bir bölümün açılmasıdır. Bölgedeki arkeolojik kazı sayısı artırılmalı ve raporları yayınlanarak konuyla ilgili çalışma yapan kişi ve kuruluşlarının kullanımına sunulmalıdır.

Kalkınma planı çerçevesinde inşa edilecek yapıların projelendirme ve yapım aşamasında kültür ve tarih varlıklarına zarar vermemesi ilkesi, yatırım maliyeti ve ekonomik fayda beklentisinden önce gelmelidir. Şimdi elimizde GAP kalkınma planı çerçevesinde sağlıklı bir envanter olsaydı ve bu envanterlere, bu belgelere ulaşılması çok kolay olsaydı zannederim Zeugma'yı kurtarabilirdik.

Başarı ve verimlilik istiyorsak uygulamada da, karar almada da çoğulculuk ve katılımcılığı esas almalıyız. Sivil toplum kuruluşları, bölgede konuya ilgi duyan kişi ve araştırmacılar belli kademelerde bu yapı içinde yer almalıdırlar. Bu öğeler tarih bilincinin geliştirilmesi aşamasında konferans, seminer ve diğer etkinliklerde, yüzey araştırmalarında bilinmeyen tarihi alanların saptanmasında ve envanter çıkarılmasında yararlı olacaklardır. Uygun araçların saptanması ve öncelikli projelerin tanımlanması konusunda görüşlerimi bilahare rapor halinde sunmayı düşünüyorum.

MEHMET OYMAK
ŞURKAV

Önceki toplantılarda envanterlerin çıkarılması üzerinde durulmuş, acaba konu başlıkları belli mi? Yani hangi tür eserlerin envanterleri çıkarılmak isteniyor? Ben birkaç örnekle buna bir katkıda bulunmak isti-

yorum. Bütün kentlerimizde eski mezarlıklar var. Bunlar gerek asrî mezarlıkların yapılmasıyla, gerek kentlerin büyümesiyle kaybolmaya yüz tutmuş ve sanıyorum büyük çoğunluğu da kaybolmuş durumda. Böylece mezar taşları örnekleri, onlardaki işlemeler, yazılar, şiirler, bilgiler, tarihî veriler de tamamen kayboluyor. 100 yıldan eski tüm mezar taşları tespit edilerek yöre belediyesine veya valiliğine veya kentin müzesine zimmetlendirilebilir mi? En azından kimliği belli olur, en azından böyle kaç mezar olduğu tespit edilir.

Ayrı bir örnek anıt ağaçlar konusudur. Anıt ağaç tarifi var, ama biz yine 100 yaşından eski tüm ağaçların veya anıt ağaç tanımına giren tüm ağaçların tespit edilerek envanterinin çıkartılmasını önerebiliriz. Mesela bizim Şanlıurfa için söyleyeyim, Balıklı Göl civarında şu anda eski ağaçlar var, bunların yaşı ve türü üzerinde hiçbir çalışma yapılmamış ve bazen çevre düzenlemesi yapılırken belki beş-altı yüz yaşındaki bir ağacı o düzenlemelere kurban veriyoruz.

Genel bir ifadeyle, yine 100 yılı aşkın tüm sivil, ticari, resmi yapıların bir envanterinin çıkartılması gerekir. Mutlaka çok önemli bir yapı olması şart değil. Diyelim ki Urfa'da köy evlerinin kendine mahsus bir mimarisi var ve bu mimari bölgenin kültürel değerlerinin sonucunda oluşmuş. Şimdi bu yerel mimari eserlerini de kaybetmeye başladık. Son on yılda her şey büyük bir hızla tamamen betonlaşıyor, briketleşiyor, çirkinleşiyor. Hiç olmazsa tamamen bitmeden yetişelim, bunları tespit ederek koruma altına alalım.

Zaten programda da var, kültürel değerlerin korunmasında tanıtma çok önemli, buna özel bir ilginin gösterilmesinde mutlaka bir fayda var. Örneğin Şanlıurfa "peygamberler şehri" diye bilinir. Birçok peygamberin burada makamı var. Bunlardan birinin saha araştırması için gittim, ŞURKAV, Valilik büyük ilgi gösterdi, Turizm Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı devreye girdi ve büyük bir mesafe katedildi. Ama bu kadar ilgiye ve on yıl geçmesine rağmen gene de orası layıkıyla tanıtılamadı. Dolayısıyla tanıtma yönünde çok önemli bir adımın atılması lazım.

İkinci örnek de, Urfa'da Cudi Dağı diye bir yer var. Cudi Dağı'nın - doğrudur veya yanlıştır o ayrı- Nuh Peygamber'in gemisiyle ilgisi de biliniyor. Sonuçta böyle efsaneler Hakkari'de de var, Van'da da var, Ağrı Dağı için de var. Hatta Cizre'de Hz. Nuh'un mezarı olduğu söyleniyor. Urfa'daki Cudi Dağı'nda Cudi Şehri denen bir yer var. Yöre insanı Hz. Nuh'la ilgili bazı söylencelere inanıyor ve bu söylenceleri ya-

şatıyor. Ben bunu da tabii, bir kültürel değer sayıyorum. Konuyu da ilk defa 1998'de yayımlanan bir çalışmamda dile getirdim ve gazetelerde de resimle, planla, haritayla yayımladım. Benim düşüncem bu makaleyi yazdığım zaman bir muhatap bulacağım doğrultusundaydı. "Hz. Nuh için söylenen bir yer daha varmış ve bu Urfa'daymış, Cudi Dağı diye bir yer varmış ve Urfa'daymış" denileceğini ve bunun sonuçları olacağını sanıyordum. İki yıldır bekliyorum, hiçbir tepki gelmedi. Niye? Çünkü tanıtım olmadı, çalışmam ancak sınırlı yerlere ulaştı. Dolayısıyla hem kültürel mirasın tanıtımı, hem de mirasın tanıtımı için yapılan çalışmaların tanıtımının mutlaka önemi var.

UĞUR BEYAZGÜL
Şanlıurfa Mimarlar Odası

Düşüncelerimi iki kısımda ele alacağım. Çevremizdeki tarihi eserleri bir biblo gibi korumak düşüncesi içerisindeyiz. Oysa bir tarihi çevreyi ele alırken o çevredeki sosyal olaylarla birlikte insanlarımıza aksettirirsek, o yöreleri, o alanları koruma güdüleri daha kolay gelişecektir diye düşünüyorum.

Bir de mimarlık alanındaki kanun ve yönetmeliklerimize de bakmamız gerektiğine inanıyorum. Kendi kravatını, ceketini, gömleğini alma kararı veren insanlarımız, şu an kendi evini, kendi çevresini oluşturan projelere hiç katılamıyor. Ne yazık ki biz katılımı, böyle toplantılara katılma olarak ele alıyoruz. Oysa katılım insanın kendi çevresinin oluşmasına katkıda bulunmasıyla olur ve insan ancak kendi evinin, kendi çevresinin oluşumuna katkıda bulunursa geçmişle bir bağ kurabilir. İnsanlarımız yap-satçı müteahhitlerin karar verdiği binalara girip oturuyorlar, elbette bu insanlarda bir tarih bilinci oluşamaz. Onlar evle ruhi bir bağ kuramıyorlar, dolayısıyla geçmişte evleriyle ruhen bağlantı kuran insanların ruh halini anlamıyorlar. Bunu anlamayan insanların geçmişini, tarihini, evini koruması asla beklenemez.

Benim birinci önerim şu: Şimdiki kanun ve yönetmelikleri ele alarak, insanların kendi yöresinin oluşmasına katkıda bulunabileceği ortamlarının oluşturulmasını sağlamalıyız. Müteahhitleri ele alacak olursak, bunların kültürel birikimi, tarih bilinci, bunlardaki çağdaşlık bilinci nedir diye soruyorum. Hiçbir birikime sahip değiller. Biz bunların düzenledikleri ortamlarda yaşıyoruz; en tahsilli, en kültürlü, en aydın kişilerimiz bu yap-satçıların oluşturduğu mekânlarda yaşıyor. Elbette bizim tarihle bağlantı kurmamız mümkün değil.

Eskiden üniversitede çalıştım, belediye başkan yardımcılığı yaptım, belediye meclisinde bulundum, kentsel tarihi dokunun korunmasıyla bire bir ilişkide bulundum. Bu konuda planlama çok iyi gidiyor, tartışmalar çok iyi gidiyor, fakat uygulamada çok büyük aksaklıklar var. Bu aksaklıkların giderilmesi için tartışmaların daha da genişletilmesi gerektiğine inanıyorum. Zira bölgedeki kentsel doku hızla bozuluyor. Urfa'da kent iyiye gitmiyor, Güneydoğu'nun bütününde iyiye gitmiyor, tabii Türkiye'de de iyiye gitmiyor.

Bu tür toplantılar, planlamalar, beklentiler çok güzel; ama uygulamada büyük sorunlar var. Örneğin Urfa'da bir binayı ele aldığımızda, kötü uygulamadan, tarihi kent dokusuyla uyumsuzluğundan kim sorumlu? Şimdiye kadar neden böyle bir uygulama yapıldı diye kime herhangi bir şey soruldu? Ben rastlamadım. Bir insan tarihi bir binayı yıktığı vakit müeyyidelerle karşılaşıyor, ama sokak dokusuna, kente özgü mimariye tamamen uyumsuz yeni bir bina yaptığı zaman hiçbir müeyyide ile karşılaşmıyor. Burada bu konuyla belediye ilgili, vilayet ilgili ve en çok da Anıtlar Kurulu ilgili. Müteaddit defalar Anıtlar Kurulu'nun toplantılarına katıldım, inanın o toplantılara katıldıktan sonra bu toplantılar adına üzülüyorum. Orada verilen kararları gördükçe şimdi yaptığımız toplantının boşuna yorgunluk olduğunu söylemek geliyor içimden. Ayrıca bu kurullarda onaylanan projelerle uygulama arasında hiçbir ilişki yok. Sonuçta böyle bir kurumun varlığının hiçbir pratik yararı olmadığına inanmak zorunda kaldım.

Tarihe duyarlı bir kişi olarak gerçekten şu anda çok üzülüyorum. Gidin 12 Eylül Caddesi'ne bakın; yıkıma habire resmi kılıflar uyduruluyor. Müze, belediye, vilayet, Anıtlar Kurulu kendilerince evraklarını tamamlıyorlar. Ama tarihi eserler yıkılıp yerine otopark yapılabiliyor. Neticede hiçbiri suçlu değil, ama ortaya çıkan içler acısı bir durum var. Bu duruma bir an evvel çözüm bulmamız gerekiyor. Ayrıca Anıtlar Kurulu'na baktığınızda kurul üyelerinin yöreden olması pek nadirdir. Söz sahibi kişiler Ankara'dan geliyorlar; konuya bakış açıları, yaklaşımları bambaşka. Hiç kimse bu konuda karar veren kişiyi bilemiyor, tanımıyor. Bu kurul üzerinde bir sivil baskı yok, o insanlar üzerinde bir kamu denetimi yok. Benim bu konuda da bir önerim, gerekiyorsa yerel kişilerden oluşan bir Anıtlar Kurulu'nun bölgesel değil, şehirler bazında kurulmasıdır. Biz Urfa'da karar veren kurulu tanıyalım da bu kararı niçin verdiniz diye kendilerine hesap soralım.

Kadri Çetiner
Şanlıurfa İl Turizm Müdürü

Ben 15 Kasım 2000 tarihinde yapılacak toplantıya sunulacak olan önerilerin nasıl tespit edileceğini sormak istiyorum. Sanırım gerek yapılan gerekse de yapılacak toplantılarda çok sayıda öneriyle karşılaşacaksınız. Bu soruyu sormamın nedeni şu: 1998 yılında GAP Çevre Koruma Vakfı ve Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması nedeniyle sunmuş olduğumuz öneriler dikkate alınmamış, öneri sayısı fazla olduğu için sadece bir öneri sunulmuştu. O toplantı 1998'de yapıldığı halde kitabı 2000 yılında basılmış ve tüm katılımcılara gönderilmemişti. Umuyorum bu sefer farklı olacaktır. Bu kitapların yabancı dile çevrilmesi ve şimdiye kadar basıldığından daha büyük tirajlarla basılması da yararlı olur.

Değinmek istediğim bir başka konu koruma kapsam alanıyla ilgilidir. Daha önce Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile SİT alanlarının 150 metre dışında yapı hakkı veriliyordu, daha sonra bu, 1989 kanunu gereğince 50 metreye kadar düşürülmüştür. Be değişiklik SİT alanının görünümünü ve özelliğini yitirmesine neden olmaktadır.

Ayrıca ilimizde bulunan tarihi ve turistik yerlerin tanıtılması için bölgede arkeologlar tarafından yapılan araştırmaların kitap haline getirilerek basılmasında yarar olacağı kanaatindeyim.

Zuhal Karahan Kara
Harran Üniversitesi

Çalışma alanım kültürler arası etkileşim; ayrıca Dünya Su Birliği üyesi olarak da suyla gelen medeniyetler üzerinde çalışıyorum. Toplantımızın başlığı "Güneydoğu Anadolu'da Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması". Yine bugün dağıtılan yazılarda da amaç olarak tarih ve kültür varlıklarının korunacağı, kurtarılacağı ve değerlendirileceği belirtildikten sonra "İlk medeniyetlerin beşiği olan bölgede geçmiş uygarlıkların kültürlerine ait zengin kalıntılar bulunmaktadır..." denilmektedir. Yani önerilen amaç, bu kalıntıların incelenmesi, araştırılması. Ancak, tarihin yapımcısı insandır, yani biz tarihi araştırırken bile öncelikle insanı araştırıyoruz. Tarihi miras dediğimiz zaman genellikle binalar ve fiziki kalıntılar anlaşılmaktadır. Ama kültürel miras dediğimiz zaman ben bunu insanla ilgili, toplumla ilgili dil, din, gelenekler, görenekler bütünü olarak düşünüyorum. Şimdiye kadar hep fiziki kısmına ağırlık verildi, biz fiziki olmayan kısma ağırlık verirsek bir yerde gerçekten kültürler arası anlaşmazlıkları gidermeye de hizmet ederiz diye düşünüyorum. Kalkınma birlikten ortaya çıkar.

Şanlıurfa'da kültür mirasımızın nasıl korunacağı hakkında gerçek bir bilgimiz yok. Bence bu iş için bir enstitü kurulmalı. Kültür değerlerinin ne olduğunu ve bu kültür değerlerinin hangilerinin gerçekten korunması ve bir sonraki kuşağa aktarılması gerektiğini tespit etmemiz lazım. Şu anda bu konuda da Urfa'da ŞURKAV veya belediye kanalıyla yapılan araştırmaların çoğu İslamiyet'ten bu yana dini yapıların veya peygamberlerin yaşamları üzerine. Halbuki kültür dediğimiz zaman yalnız Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi'nin kültürünü de değil, en eski medeniyetleri, kuzey Mezopotamya'yı, dünya tarihini araştırıyor olacağız. Medeniyetleri araştırdığımızda tarihsel mirasın o günden bugüne bir envanterini çıkartmış olacağız.

Höyüklerden söz edilirken Harran Üniversitesi'nde arkeoloji bölümü kurulmasından söz edildi. Harran Üniversitesi'nde şu anda arkeoloji bölümü, sosyoloji bölümü, tarih bölümü var. Zaten burada da, bir yanımda tarih bölüm başkanı arkadaşım, diğer yanımda arkeoloji bölüm başkanı yan yana oturuyoruz. Yalnız bölüm başkanı dediğiniz zaman biz, tarih bölümü hariç, kendi kendimizin başkanıyız. Yani bölümümüzde öğrencimiz de yok, başka öğretim elemanımız da yok. Buna rağmen biz alan araştırmaları yapmaya çalışıyoruz. Enstitüye ihtiyacımız olması buradan kaynaklanıyor.

Arkadaşlarımız alan araştırması yapılırken höyüklerin açılmasından, kazıların yapılmasından söz ettiler. Şu anda Türkiye'de kazı izni alabilmek o kadar zor ki... Biz şu anda çok büyük umutlar bağladığımız bir müstakbel kazı alanımızın izinlerini almaya çalışıyoruz. Bu izinlerin de yalnızca yüzey araştırması bölümü için çok büyük zorluklarla karşılaşıyoruz. Bunun kolaylaştırılması lazım. Yani üniversite tarafından, bilimsel olarak yapılacak bir araştırma için bile izin alabilmemiz bu kadar zorsa, başka kurumlar bunu çok daha zorlukla yapabilirler.

Ama benim şu anda asıl üzerinde durduğum, önerdiğim şey bölgeye daha fazla sayıda araştırmacının, öğretim üyesinin sevk edilmesidir. Çünkü şu anda çalışma adına yapılan, sadece türkülerin, halk hikâyelerinin derlenmesi ve biraz önce söylediğim dinsel nitelikli yapıların değerlendirilmesinden ibarettir.

CİHAT KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanı

Konuşmacılardan kültür envanteri konusundan söz edenler oldu. Ben Kültür Bakanlığı'nın yıllar önce üstlendiği Kültür Envanteri Proje-

si'nin hayata geçirilmemesi nedeniyle projenin bakanlıktan alınıp Türk Tarih Kurumu'na verildiğini biliyorum ve Türk Tarih Kurumu da bazı bölgelerdeki üniversitelere bu görevi dağıtmış ve Türkiye genelinde bir kültür envanteri çalışmasını başlatmış bulunuyor. Biz, içinde 100. Yıl Üniversitesi'nden Prof. Dr. Abdülselam Uluçam başkanlığında benim ve iki arkadaşımın daha bulunduğu bir ekiple, yani 100. Yıl Üniversitesi ile Harran Üniversitesi işbirliğiyle Şanlıurfa'daki kültür varlıklarının envanterine başlamış bulunuyoruz. Mesela şu anda Şanlıurfa il merkezinde iki yüz anıtsal yapının raporları hazırlanmış, fotoğrafları, planları çizilmiş durumda. Yakında bunlar Türk Tarih Kurumu'na gönderilecek. Ondan sonra da çalışmamızı ilçelere yoğunlaştıracağız. Bir yıl içinde envanterin bitirileceğini umuyoruz.

Sayın başkan konuşmasının başında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kültür varlıklarının batıya nazaran daha iyi korunduğunu söylediler, çok doğrudur. Çünkü bu bölge kentleşme ve sanayileşmeyi geç yakaladı. Kentleşme ve sanayileşme tarihi dokunun tahribinde en önemli unsur. Ancak, tehlike sınırındayız. Önlem alındığı takdirde taşınmaz kültür varlıklarımızı kurtarabiliriz. Aksi takdirde her gün yıkımlar olacak, oluyor ve bu yıkımların önüne geçmemiz mümkün değil. Mesela Şanlıurfa'da şu anda SİT alanı olarak tespit edilmiş olmasına rağmen tarihi evler ada ölçeğinde yıkılıyor. Yani dört tarafı sokaklarla çevrili tek ada değil, adalar yıkılıyor, iş hanları yapılıyor; oralarda arsanın yüzde yüzüne oturan pasajlara, iş yerlerine, betonarme yapılara izin veriliyor. Belediyeden arkadaşlarım da vardır, yanlışsa söylesinler.

Urfa gibi zengin bir tarihi kentin tümünü koruyalım dersek biraz hayal olur, gerçekçi olmakta fayda var. Bir kısmını gözden çıkaralım diyorum, ne yapalım, yani arzu ediyoruz hepsi korunsun ama gidiyor, giden de gelmiyor. Hiç olmazsa iki örnek ada kurtaramaz mıyız? Bunun birisi kültürel amaçlı kullanılır, diğeri de turizm amaçlı. Ben Urfa'da böyle iki ada tespit ettim. Birini valimize teklif ettim: Yıldız Meydanı'nda Yorgancı Sokağı, Zuhal Sokağı ve Güllüoğlu Sokağı'nın çevrelediği, içinde on yedi çok güzel tarihi evin yer aldığı bir ada var. Burayı bir kültür merkezi olarak, kültür sokağı olarak koruyabiliriz. Bu evleri kamulaştırıp devlet halk müziği korosu, ressamlar atölyesi, resim heykel müzesi, tiyatro kursları, müzik kursları, halk kütüphanesi, Urfa kütüphanesi, el sanatları üretim ve satış merkezleri olarak işlevlendirebiliriz. Bunu yaparsak belki Türkiye'de bir ilki başarmış olacağız ve bu

yaptığımız belki Kültür Bakanlığı'nca model olarak kabul edilip diğer illere de yayılacaktır. Bunu başarmaya mecburuz biz.

Böyle tarihi kentleri, İstanbul'u, Bursa'yı yıktığımız, yok ettiğimiz gibi Urfa'yı da, Mardin'i de yok etmeyelim. Diyarbakır gitti, Gaziantep gitti, Mardin beton yapılara mahkûm olmuş durumda. Şimdi Urfa gibi on bir bin yıllık bir kent elimizde ve çok şükür önemli bir kısmı günümüze kadar gelmiş. O kadar tahribat yapılmış olmasına rağmen halen dimdik ayakta olan bir şehir, ama önlem alma sınırına gelmişiz. Artık söyleyecek laf yok, iş, icraat zamanıdır.

Kültür adası projesinde, bu bahsettiğim adadan sonra bir de turizm adası olarak kullanacağımız bir yer var. Şanlıurfa Valiliği Konuk Evi'nin hemen batısında Güllüoğlu Sokağı vardır, Balıklıgöl'e doğru iner ve onun batısı da Urfa surlarıdır. Orada büyük bir ada vardır ve orada da çok güzel evler vardır. Restore edilip turizme açılacak bir turizm adası, otel, motel, pansiyon, kafeterya olarak değerlendirilecek bir adadır. Buranın da kurtarılması ile hiç olmazsa bu tarihi şehirden iki parçacığı örnek olarak gelecek nesillere aktarmış oluruz. Gönül ister ki hepsini kurtaralım ve geleceğe bir müze şehir aktaralım, ama ben umutsuzum. Her ay onlarca mahkemeye bilirkişi olarak gidiyorum. Şanlıurfa'da yıkımların ardı arkası kesilmiyor. Açılan mahkemelerin sonucu ne olursa olsun, isterse adam hüküm giysin, olan benim tarihi evime oluyor, giden geri gelmiyor.

Aynı şey Harran için de önemli. Dört bin yıllık tarih şehri Harran'da bugün -Müze Müdürlüğü'nden arkadaşım da buradadır- üç yüze yakın dava dosyası açılmış. Üç yüze yakın dava dosyası demek, üç yüz beton yapı demek. O kubbe evlerin içerisinde üç yüz beton yapı olması, Harran'ı bitirmişiz demektir. Burada da önlem alıp hiç olmazsa Harran'ın bir bölgesini, bir turizm adası olarak kurtaralım. Restore edelim, hiç olmazsa oranın da bir bölgesini el sanatları satış merkeziyle, motel, pansiyon, kafeteryası ile kurtarmış olalım.

Arkadaşlarımdan biri sözü Kültür Varlıkları Koruma Kurulu'na getirdi. Kuruldan bir üye arkadaşımız Sayın Haluk Coşkun Bey de burada. Bu kuruldan biz çok dertliyiz. En basit bir restorasyon işinin projesi bir yıldan çabuk çıkmıyor, iki yıl uzayan projeler var. Örneğin Gümrük Hanı Vakfı iki yıl önce bu hanın restorasyonuna 20 milyar lira ayırdı. Proje kurula gitti geldi, gitti geldi, şurası şöyle burası böyle iki yıl geçti. O 20 milyar liramız pul oldu bizim. Çok basit nedenlerle bu iş uzuyor gidiyor ve her türlü restorasyon projesinde bu tür güçlüklerle

karşılaşılıyor. Uğur Bey de dile getirdi, Haluk Bey de yanımda. Bu tür gecikmeleri önlemek için kültür varlıkları çok zengin olan Urfa hiç olmazsa bir özelliğe, bir ayrıcalığa sahip olmalı. Bir pilot bölge kabul edilmeli Kültür Bakanlığı'nca. Buraya özel, bir mahalli kurul oluşturulmalı. Mesela valimizin başkanlığında İl Çevre Kurulu var. Urfa'yla ilgili bütün çevre sorunları bölge kuruluna gitmiyor, Ankara'ya gitmiyor, valinin başkanlığında bu kurul problemi çözüyor. Peki bu Urfa'da eski eser restoratörü, mimar, sanat tarihçisi, arkeolog arkadaşımız yok mu? Elbette var. Hatta iddia ediyorum, Diyarbakır Bölge Kurulu'ndaki arkadaşları tenzih ediyorum, onları küçümsemiyorum, ama buradaki insanların Urfa mimarisini onlardan daha iyi bilebildiğine inanıyorum. Edirne'den bir kurul üyesi, bir profesör arkadaşımız geliyor, Urfa'daki bir evin restorasyonu hakkında ahkâm kesiyor. Ne bilir Urfa'nın eyvanını, ne bilir süslemesini, ne bilir taşını? Bu nedenle özellikle bu müze şehir için bir mahalli kurul oluşturulmasını öneriyorum. Valinin başkanlığında, Kültür Müdürlüğü'nden, Müze Müdürlüğü'nden, Belediye'den, Mimarlar Odası'ndan, üniversiteden şehirci, mimar, arkeolog, sanat tarihçisi elemanların da yer aldığı bir kurul oluşturulmalı ve bu ilin restorasyon kararlarını bu kurul vermeli. Daha çabuk vermeli, daha pratik vermeli.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Aslında bu cins projelerin önerilmesi bence çok önemli. Bir uygulamayı, başka yerlerde başarı sağlamışsa yaygınlaştırmak mümkün. Türkiye'de iyi örnek oluşturmak önemli. Siz proje önerirken bir de politika, hatta bir strateji önerdiniz. Tüm illerde tümünü birden yapmak imkânı olmadığı için belirli parçaları ele alıp onun finansmanını sağlamak daha doğru. Finansman meselesinde hep bütçeden sağlansın diye düşünülüyor. Bütçe de destekleyebilir, ama mutlaka başka kaynaklar yaratmak gerekir.

CİHAT KÜRKÇÜOĞLU

Tümünü koruyalım derken tümünü kaybediyoruz. Hiç olmazsa bir bölgeyi hedef almalıyız.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Belki bu proje üzerinden, politikalar üzerinden yavaş yavaş konuşmaya başlayabiliriz. Hangi konuda olursa olsun bir işi merkezileştirdiğinizde yavaş işler. Anıtlar Yüksek Kurulu meselesi de böyle. Anıtlar

Kurulu bölge kurullarını genellikle çeşitli üniversitelerdeki hocalar oluşturuyor. Onlar da bölgede iki ayda bir toplanabildikleri için önlerine yüzlerce dosya geliyor. Bir seferinde on dosyaya baksalar aylarca, yıllarca bekleyen dosyalar olabiliyor. Dolayısıyla, belki çok önemli, büyük yapılar için başka bir kurul olabilir, ama bir politika önerisi olarak işin geneli yerel kurullar eliyle yapılabilir.

Geldiğimiz bu noktadan örgütlenme ve finansmanla ilgili politika önerilerine doğru biraz yol almalıyız. Genellikle bunlar niyetler halinde belirtiliyor. Artık önemli olan, niyetlerin kararlara, politikalara ve genel bir stratejiye dönüştürülmesi ve o istikamette hem örgütlenmeyle, hem finansmanla ilgili boyutları olan bir stratejinin geliştirilmesi.

HALUK COŞKUN
Urfa Belediyesi Başkan Yardımcısı, Mimar

Cihat Hoca'nın söylediklerine aynen katılıyorum. Teyit eden üç örnek vermek istiyorum. Birisi Kurul'la ilgili, diğer ikisi eğitimle. Aşağı yukarı 13-14 yıldır Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na belediye temsilcisi olarak katılıyorum. Kurul uygulamaya katılmadığı, uygulamada bir sorumluluğu olmadığı için vatandaşla bire bir ilişki içinde değil. Kâğıt üzerinde veya dosyada yapılan inceleme sonucu alınan kararın uygulamaya nasıl yansıyacağı veya nasıl dönüşeceği konusunda da en ufak fikri yok. Bu, bizim yönlendirmemiz, açıklamalarımız ve izahlarımızla bir ölçüde yerine getirilmeye çalışılıyor.

Biraz önce Gümrük Hanı örneği verildi, ben de ŞURKAV'ın, valiliğin öncülüğünde yapılan Balıklıgöl ve Dergâh düzenlemesini örnek vermek istiyorum. Sanıyorum bu düzenlemenin dosyası bizim kurulun masalarında sekizinci-dokuzuncu yılını doldurdu. Hâlâ onay aşamasına, imza aşamasına gelinemedi. Bu dosya vilayetin öncülüğünde yapılan bir uygulamaya ait. Sıradan bir vatandaşın müracaatı çok daha uzun sürünebiliyor. Kurul'un toplantı süreleri ve uygulamadan uzak oluşu, uygulama sonuçları hakkında en ufak bir sorumluluğunun olmayışı çok olumsuz sonuçlar doğuruyor. Bu kurulun kuruluş amacı çok iyi olabilir, iyi düşünülmüş olabilir, ama sonuç itibarıyla zaman kaybettirici ve uygulamada da iyi sonuçlar alınmayan bir kurula dönüşmüş halde.

Bazen vatandaş kendi tescilli yapısını onarmak için bizden yardım istiyor. Konu Kurul'a yansıdığında, rölöve projesi, restorasyon projesi gibi birçok mali külfet gerektiren istekler ortaya çıkıyor. Halbuki bun-

lar yerinde basit bir tutanakla, çok basit bir-iki önlemle çözülebilecek şeyler. Tescilli yapılar konusunda hepimiz birkaç soruşturma geçirdiğimiz için biz de sorumluluğu üzerimize alıp "Gel şunu şu şekilde yap, en pratik çözüm budur" diyemiyoruz. Çünkü 2863 çok kesin bağlıyor bazı şeyleri. Dosyaların Kurul, Belediye ve Müze arasında gidip gelmeleri sırasında yapı zamanın tahribatına açık bir şekilde, kendiliğinden çöküp kayboluyor.

Diğer tüm konuşmacıların dile getirdiği sorunların temelinde eğitim yatıyor. Bölge insanının bu koruma meselesine bakış açısı, korunan eserleri ne kadar sahiplendiği bence çok önemli. Bunun güçlendirilmesi lazım. 1974 yılında yapılan Urfa imar planı, bana göre çok yanlış bir kararla şu an Urfa'nın merkezinden Balıklıgöl'e doğru uzanan bir yol genişletme kararı vermiş ve geniş bir yolun prestiji çok yüksek olduğu için gelen giden bütün siyasiler buna çok ilgi göstermişler, ellerindeki avuçlarındaki üç beş kuruş parayı o yolun üzerindeki dükkânların kamulaştırılmasına harcamışlar. Oysa bu yolun ulaşımın gelişmesine hiçbir katkısı olmayacak. Bizler de, belediye personeli olarak alınan karara hiç katılmadığımız halde zaman zaman bu imar planının uygulayıcısı durumuna düşüyoruz.

Bundan yedi-sekiz yıl önce söz konusu yolun Haşimiye'den Yıldız Meydanı'na kadar uzanan kısmının kamulaştırılması bitirilmiş ve yıkım aşamasına gelinmişti. Yıkıma nezaret etmek için sabah erkenden ben de oraya gittim. Dükkânlar yıkılıyordu. Benim çocukluğum da burada geçmişti, hatta bütün ailemizin ayakkabı ihtiyacını karşılayan bir kundura dükkânı yıkılırken kendi kendime içim sızlayarak, bir daha buraları göremeyeceğiz artık, dedim. O ara yanıma çok iyi tanıdığım yaşlı bir adamcağız geldi. Ben yıkım nedeniyle sitem dolu sözler beklerken adam bana, "Yıkımı dar tuttunuz, biraz daha büyütecektiniz, şurayı 12 Eylül Caddesi'yle birleştirecektiniz, o hamam da ortada kaldı, yıkın onu da sorumluluk bana ait" dedi. "Bu gidişle o da olacak" dedim. Buradaki birçok arkadaşım böyle diyaloglar yaşamıştır.

Yine Karakoyun Deresi üzerinde bir iş merkezi yaptık. Projenin sınırları içinde bir hamam vardı, yemin ediyorum o proje üzerine konuştuğumuz yüz kişiden doksan dokuzu, o hamamı mutlaka yıkın dedi. Bunun dışında projeyle ilgili en ufak bir eleştiri almadık.

Temel olarak bence, biraz önce Cevat Hocamın verdiği örneklerden de hareketle, örnek turizm adalarıyla, kültür adalarıyla, eski Urfa evlerinin bir zincirin halkaları gibi herkesin iftihar edeceği bir biçimde kul-

lanıma açılmasıyla toplumda koruma duygusunun geliştirilmesine büyük ihtiyaç var diye düşünüyorum.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Yani bir yandan kullanışlı hale gelmesi, bir yandan da korunmuş olmanın daha çok ekonomik avantaj sağlaması. Mesela Bodrum'da bir geleneksel yapının işletme olarak daha büyük bir ekonomik değeri var, yani korumanın ekonomik bir değeri var. Dolayısıyla artık insanlar orayı korumak istiyor. Bunun için de tabii iyi örnekler oluşturmak gerekiyor.

HALİL İBRAHİM AKŞİT

Harran Kaymakamı

GAP, Urfa deyince muhakkak aklımızın bir kenarından Harran geçiyor ve eminim herkesin aklında da Harran'la ilgili birtakım fikirler, projeler, teklifler vardır. Aklınızdakilere bir katkı yapmak için Harran'da yaşayan bir kişi olarak birkaç şey söylemek istiyorum.

Harran'ın yedi bin senelik bir tarihi var, dört bin senedir Harran ismi kullanılıyor. Bu bin yıllar içinde on altı uygarlık gelmiş geçmiş Harran'dan. Ancak insanlar -itiraf edeyim ki Urfa'ya gelmeden önce ben de- Harran'ı sadece GAP projesinin merkezi olarak biliyorlar. Burada da yine bir tanıtım eksikliği var. Harran'a baktığımızda bu on altı uygarlığın izleri her yeri dolduruyor. Bir şey elimizde ne kadar bolsa, biz millet olarak onun kıymetini o kadar az biliyoruz. Yeni yeni bir uyanış var. Zararın neresinden dönersek kârdır diye düşünüyorum.

Burada yaşadığımız en büyük sorun yine bu koruma meselesinde, yerel ve merkezi dengeler arasındaki sıkıntılarımız. Benim bir idareci olarak en çok sıkıntıya düştüğüm konu, toplumla kanun arasında kalmış olmam. Kanun, sen bunu yapacaksın, toplum, ben bunu yapmalıyım diyor. Ben insanların huzurunu, mutluluğunu, refahını sağlamak ve aynı zamanda kanunları da uygulamak zorundayım. Burada benim karşıma çıkan kesin kurallar, kesin hükümler içeren SİT kanunu. Bu noktada maalesef elimiz kolumuz bağlanmış durumda. Az önce değerli hocamız da söyledi, doğrudur Harran'da üç yüz dava vardır ve bunun yüzü benim tarafımdan açılmıştır. Ancak benim başka alternatifim yok, vatandaşın da başka alternatifi yok. İşte burada merkezle yerel arasındaki uzlaşmayı sağlamamız, yani bu insanlara bir çıkış kapısı açmamız gerekiyor. Elleme, dokunma, kıpırdama anlayışıyla hiçbir iş yapılamaz diye düşünüyorum.

Siz uzun yıllar Toplu Konut İdaresi'nin yöneticiliğini yaptığınız için bana hak verirsiniz diye düşünüyorum. Devlet olarak vatandaşa, buyurun ben size şurada konut ürettim, oturduğunuz evi boşaltın bana verin, ben de gereken çalışmamı yapayım demeniz lazım. Şu anda Harran'da temel olarak yapılması gereken çalışma budur. Bence bu Harran evlerini kurtarmamızın başka türlü çaresi yoktur. Bir görüşe göre evlerin içinde insanların yaşaması onları daha uzun ömürlü yapar. Bu fikre katılmıyorum. İki bin yıllık bir tuğla parçasının kıymeti şu anda bir briket değeriyle eşittir Harran'da. Yani meseleye bu açıdan baktığımızda vatandaş nezdinde o eserlerin herhangi bir ekonomik, kültürel değeri yoktur. İş işten geçmeden bu evlerin, yer gösterilerek kamu koruması altına alınması lazımdır.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Toplu Konut'a atıfta bulunulduğu için eğlenceli bir hikâye anlatayım size. Ben de mimarım, kırk senedir bu işlerle uğraşıyoruz, Toplu Konut Fonu'ndaki paranın belirli bir bölümünü koruma çabalarının finansmanında kullanalım diye düşündük. Toplu Konut İdaresi'nin işinin sadece yeni konut yapmak değil, mevcut konut stokunu da kullanılabilir hale getirmek olduğu gibi bir yorum yaptık. Üniversitelerle, koruma kurulu üyeleriyle, bu işten anlayan uzmanlarla toplanarak bir yönetmelik hazırladık. Bu yönetmelikle hem mülk sahibini hem de mülkün bulunduğu belediyeyi kredilendiriyorduk. Çünkü korumanın altyapıyla da ilgisi var; örneğin yapıyı yangından korumak için elektrik tesisatını yeraltına alacaksınız. Mülk sahibine de kredi veriliyor; çünkü buradaki insanların binalarını onarmak, rehabilite etmek için paraları yok, bütün problem buradan çıkıyor. Toplu Konut Fonu'nda biriken veya bütçeden gelen kaynağın yüzde beşinin bu iş için kullanılmasını öngördük. Bu da senede yedi yüz konutun rehabilite edilmesine olanak sağlayacak bir meblağ ediyordu. Mülk sahibinin bir kısmına Toplu Konut stokundan konut vererek takas yapabilir veya evi restore edilene kadar geçici sürelerle mülk sahibinin iskânı sağlanabilir, yani birçok imkân var. Yönetmeliği yaptık, bakanlıkları dolaştık, herkes tamam dedi. Ama Adalet Bakanlığı, "Olmaz, tüzüğünüz müsait değil" dedi. Bize kalırsa tüzük de müsait. Kaldı ki hiyerarşide kanun tüzükten daha yukarıda, dolayısıyla kanuna uygunsa tüzüğe de uygundur. Sonunda Adalet Bakanlığı'nı ikna ettik, fakat bu iknadan önce Adalet Bakanlığı yazısı Başbakanlığa gitmiş olduğu için Başbakanlık, bunu bir Danış-

tay'a soralım dedi, Danıştay Birinci Dairesi'ne gitti. Tabii bu arada aylar, yıllar geçiyor. Danıştay Birinci Dairesi'ne üç kere sunuş yaparak korunacak yapıların da birer konut olduğunu ispatlamaya çalıştık. Danıştay, "Yeni konuta paranız yetiyor mu ki bu eski konutlarla uğraşıyorsunuz?" diye soruyor. Aşağı yukarı bir yıl uğraştık. Tüzüğü değiştireceksiniz dedikleri için, tüzüğe, fonlar korunması gereken konutların rehabilitasyon ve renovasyonunda da kullanılabilir diye iki-üç kelime ekledik. Bu da yedi-sekiz ay sürdü. Neyse Danıştay Birinci Daire'den beşe dörtle onaylandı. Sonuçta kanun müsait, tüzük müsait, yönetmelik müsait hale getirdik. Tabii bu arada bakanlar sürekli değişiyor. Beş sene görevde kaldım, on bakan değişti ve bunların dokuzu son üç senemde değişti. Bu sefer de meseleyi bakana anlatamıyoruz.

Yani sonuçta Başbakanlığa bağlı etkili bir kuruluş, uygulama yapan bir kuruluş bile elindeki parayı bu işe sarf edemedi. Ben bununla üç sene kadar uğraştım ve şu anda bu işten sorumlu devlet bakanı bu yönetmeliği eline alsa Başbakanlığa gönderse bu iş yine yapılabilir. Yani bu sadece Harran'daki o evlerde yaşayan insanların duyarsızlığı, kıymet bilmezliği meselesi değil. Yargının en üstünde, yönetimin en üstünde, icranın en üstünde, Meclis'in en üstünde bulunan insanların da koruma bilinci konusundaki düzeyi budur. Bunun zor iş olduğunu ama hakikaten yapılması gereken bir iş olduğunu bilelim. Tabii ki gelecek nesiller bunların kıymetini bilecek; bir sonraki nesle, daha iyi yetişmiş, bu işler konusunda daha duyarlı insanlara karşı hiç olmazsa bu geçici görevimizi yapabilmeliyiz diye düşünüyoruz.

Tarih Vakfı'nın bu konudaki çalışması sadece bu projeyle sınırlı değildir. Türkiye'nin her alanında bu bilinçlendirme konusunda sürekli bir çalışma yürütüyor. İki yüz civarında kitap yayımlandı, biri İngilizce olmak üzere dört periyodik yayın çıkartılıyor. Ama diyeceksiniz ki ne kadar okunuyor? İşte bunlar Türkiye'nin sorunları. Türkiye'nin sadece koruma alanında değil her alanda gelip dayandığı mesele eğitim meselesi, duyarlılık meselesi, değerler sistemi meselesi.

Elbette benim kırk yıllık meslek hayatım süresince bu konuda da bazı gelişmeler oldu, ama tahribat devam ediyor. Git gide hiç olmazsa düşünce seviyesinde bunlarla uğraşan, duyarlılık taşıyan insan sayısı artıyor.

Şunu da söyleyeyim, yönetimin durumu gerçekten zor. Yerel otorite olarak kanunla gerçekler arasında sıkışıp kaldık dediniz. Öyle, her kademede bu böyle. Merkezi yönetimdeki insanların da durumu budur. İşte her şeyde reform meselesi biraz bundan kaynaklanıyor. Haki-

katen idarede, adliyede reform olmadıkça bu sorunlar, kişisel gayretler, ufak zaferler, ama büyük hayal kırıklıklarıyla devam edip gidiyor. Fakat bu tür çalışmaların da etkisiyle, eninde sonunda bu reformlar olacaktır. Çünkü ülke başka türlü idare edilebilir olmaktan çıkıyor.

Eninde sonunda reformlar gerçekleştiğinde elimizde envanterimiz olmalı, hazırlığımız olmalı, mümkün olduğu kadar halkın, orada yaşayanların katıldığı veya oradaki kamuoyu önderlerinin belirli ölçüde bilinçlendirildiği bir ortam da hazır olmalı. Bazen para olsa da sorun çözülemiyor. Çünkü gerekli proje stoku yok, gerekli katılım ortamı oluşmamış, gerekli motivasyon yok. O yüzden biz eninde sonunda bunarın aşılacağını düşünerek elimizden geldiği kadar bu hazırlıkları yapmalıyız.

HARUN SOYDAN
Şehir Plancısı, GAP İdaresi

Ben GAP İdaresi bünyesine, Birecik Barajı'ndan Etkilenen Yerleşim Projesi için Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü aracılığıyla geldim. Birecik Barajı Projesi'nin daha sonraki Ilısu Barajı Projesi için de müthiş deneyimler içerdiğini düşünüyorum. Halfeti kaymakamımız da burada. Birecik Barajı'ndan etkilenen yerleşimler içindeki en büyük ilçe merkezi Halfeti. Bu tür projelerde temel sorunumuzun bir paradoks mantığı olduğunu düşünüyorum.

Lineer mantıkla düşündüğünüz zaman bir yere bir baraj yapılması o yörenin kaybedilmesi anlamına, o yörenin korunması ise oranın geliştirilmemesi anlamına gelir. Bana sorarsanız bu paradoks mantıktan kurtulmak gerekir önce. Siz burada bir oyun oynayacaksınız, bu büyük bir oyundur ve bu oyunun toplam kazancı sıfır olmayacaktır. Birecik Barajı'ndan etkilenen yerleşimlerin yeniden yerleşimi projesi de bundan sonraki baraj projeleri için önemli bir deneyimdir. Çünkü Birecik Baraj Projesi Atatürk Barajı'na göre bir ilerlemedir. Ilısu Barajı da bana göre Birecik Barajı'na göre bir ilerleme olacaktır.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Hiç kimse, gelişme için yapılan çabalar dursun, yöreyi olduğu gibi koruyalım demiyor. Zaten marifet burada, yani bir yandan bu barajlar yapılabilir veya şöyle söyleyeyim, o barajlarla elde edilmek istenen sulama ve enerji elde edilebilir, ama bir yandan da gerekli şeyler korunabilir. Dolayısıyla söylediğiniz çok doğru. Planlama denen de böyle birçok faktörü birden hesaba katıp hiçbirini ihmal etmeden sorunu çözme işi.

BAKIR CAMBAZLAR
İnşaat Mühendisi, ŞURKAV

Şimdiye kadar dinlediğim arkadaşlar çeşitli sorunlara değindiler. Bunları kendime göre üç ana başlıkta topluyorum: Birincisi bürokratik engeller, yani Anıtlar Yüksek Kurulu, tüzük ve yönetmelikle ilgili; ikincisi halkın bilinçlenmesi; üçüncüsü finans sorunları.

Bürokratik engelleri her toplantıda anlatarak, her raporda ileterek aşmaya çalışıyoruz. Halkın bilinçlenmesi için onlara tarihi ve kültürel mirasın korunmasının önemini anlatmamız lazım. Şanlıurfa zaten sanayileşmeyi geç yakalamıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi'nde, ayrılan ödeneğe bakarsak projenin tamamlanması yirmi, otuz, kırk sürecek. Geriye kısa vadede getiriye dönüştüreceğimiz olanak olarak sadece turizm kalıyor. Sorun her ne kadar tarih bilinci, kültür bilinci ise de, konu halka sunulurken, tarihi mirası korumanın bir getirisi olduğu anlatılırsa, halkın bu konuya daha fazla sahip çıkacağı kanaatindeyim.

Diğer bir husus finans konusu. Finans konusunu belirli bir birime yıkmak biraz zor, toplu bir para bulmak da çok zor. Urfa'da otuz-otuz beş kamu kuruluşu var. Acaba bunlar bir yönetmelik veya genelgeyle harekete geçirilerek bu işin içine çekilemez mi? Bir tarihi yapıyı istimlak edip, restore edip bir fonksiyon vererek halkın kullanımına açamazlar mı diye düşünüyorum. Bu bir kütüphane olur, bir misafirhane olur. Ticaret Odası, Ticaret Borsası, Ziraat Odası gibi kuruluşların büyük bütçeleri var. Bunlar da bu projenin içerisine çekilerek bir Urfa evini veya bir tarihi yapıyı alıp restore edemezler mi?

Hızmalı Köprü diye bir tarihi yapımız var. Bu köprünün bir bölümü yıkılmıştı. Vilayetin bir basın açıklaması ile onarım için 20 milyarlık bir keşif bedeli çıkartıldığı, Kültür Bakanlığı'na, Bayındırlık Bakanlığı'na ve Karayolları Genel Müdürlüğü'ne bilgi verildiği, gelen cevabi yazılarda 2001 yılı bütçesine alınmadan hiçbir şey yapılamayacağının belirtildiği ve bu nedenle köprünün trafiğe kapatıldığı bildirilmişti. Böyle durumlarda gelecek yılların bütçelerini beklemeden sorunu çözebilme amacıyla il özel idarelerinin bütçelerine bir kaynak konulamaz mı?

KEMAL SERTOK
Gaziantep Müze Müdür Vekili, Arkeolog

Bu konuda tüm meslektaşlarımla birlikte çok karamsar bir ruh halinde bulunduğumuzu belirterek başlamak istiyorum. Biz korumacılık sorunlarını her gün yaşayan ve bunun ıstırabını çeken bir meslek gru-

buyuz. Her yıl, burada verilen örneklerden yüzlercesini yaşıyoruz çünkü. Yine de toplantıya gelirken biraz umut taşıyordum. Biz koruma işinin o klasik devlet tarafıydık. Globalleşen dünyada ise sivil toplum örgütleri öne çıkıyordu. Belki de sokaktaki insanı temsil eden bu sivil toplum örgütleri şimdiye kadar bizim sırtlandığımız yükü hafifletebilirlerdi. İnsanlar yıkıyorlar; yıkmayın diyoruz olmuyor. Parasal destek veremiyoruz, akıl öğretemiyoruz. Sivil toplum örgütleri yıllardır beklediğimiz umut ışığıydı, bu işi üstleneceklerdi.

Ama açıkçası toplantıda yine garip bir karamsarlığa ve çelişkiye düştüm. Bu sivil toplum kuruluşları, toplum adına, birey adına sorunu sunmaya gelen arkadaşlar devletten şikâyet ediyorlar. Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkar gibi garip soruyla karşı karşıyayız. Şöyle bir örnek vereyim. Birkaç ay önce bir beyefendi geldi, emekli bir öğretmenmiş "Akıl danışmak istiyorum" dedi. "Buyurun" dedik, "nedir derdiniz?" "Şurada, şu ada parselde bir ev var, bu ev SİT alanındaymış. Ben bütün emeklilik paramı buna yatıracağım, ama bunu üç çocuğuma bir rant sağlasın diye yapmak istiyorum. Bu kurul kararı hep böyle gider mi, burası hep böyle SİT alanı olarak mı kalır, yoksa günün birinde ben bunu yıkıp yerine yenisini yapabilir miyim?" dedi. Bu beyefendi emekli bir öğretmendi, gözleri hınzır bakan bir müteahhit değildi. Şimdi bu noktada Kurul'a darılmakla veya devlet para vermiyor diye sitem etmekle bu sorun çözülebilir mi? ŞURKAV bir sivil toplum örgütü, ama valiliğin parasıyla halka örnek olmak istiyor. Yani hâlâ umutsuzluğumu sürdürüyorum ve belediye başkan yardımcısının kültüre, kültürel bilinçlendirmeye önem verilmesiyle ilgili sözlerine katılıyorum.

Elimizde sağlıklı envanter bulunmayışıyla ilgili konuyu çok yüzeysel bir eleştiri olarak alıyorum. Her şeyin envanteri olmayabilir, ama bölgede yapılan pek çok yüzey araştırması var. Hiç kimse bunları ele alıp kaç höyük var memleketimde diye hesaplamadı şimdiye kadar. Her gün gittiğimiz höyükler var ve belediye reisleri tarafından bunlar üzerinde kanalizasyon kanalları açılıyor veya üzerlerine elektrik direkleri dikiliyor. Yani bir belediye reisinin, bir muhtarın, Köy hizmetleri İdaresi'nin höyüğün höyük olduğunu anlaması için burası envanterli bir höyüktür diye üzerine levha mı asmak lazım?

Buradaki sivil toplum örgütlerinin artık devletten şikâyeti bırakıp bir şeyler üretmeye başlamaları, kendi ayakları üzerinde durmaları lazım. "Devlet kredi verse de, devlet bir örnek yapı yapsa da halk ondan

görse" değil! Artık sivil toplum kuruluşları bir şey yapsınlar, gözle görülebilecek bir şeyler üretilsin.

YIĞIT GÜLÖKSÜZ

Bir ortaklığın başlaması daha iyi değil mi? Tamam, sahnedeki tek aktör devlet olmasın. Yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının da sahneye çıkması lazım. Ama onların da kapasiteleri sınırlı. Habitat sürecinde aktörlere baktığımız zaman bunların hiçbirinin ortaklığa hazır olmadığını gördük. Devlet hazır olmadığı gibi, STK'lar da hazır değildi. Tarih Vakfı ile GAP'ın yaptığı gibi veya vaktiyle Toplu Konut'un yaptığı gibi münferit örnekler var, ama devletin genel olarak yaptığı sivil toplum örgütlerini dışlamak oluyor. Mesela Cumhuriyet'in 75. Yıl Kutlaması'nda bu olayı gündeme getiren Tarih Vakfı'nı bile dışlayarak ve ona elinden gelen her zorluğu çıkararak "kutlamak benim işim" demek, sonra da bunu doğru dürüst yapmamak olacak şey değildir. Kısaca, benim gördüğüm kadarıyla taraflar ortaklığa hazır değil.

Biz sivil toplum örgütlerinden 1800'ü hakkındaki bilgileri bir rehberde topladık. Bu harekete en çok inanan ve bunu en çok harekete geçirmek isteyenlerden biriyiz. Zaten şu anda da o şapkamızla burada bulunuyoruz. Dediğiniz gibi herkesin kendi mahallesi, kendi kasabası, kendi şehrinde bu işi çözmesi, finansmanını sağlaması, kaynaklarını yaratmak için harekete geçmesi, herkesin katkısı ve yerel vergisiyle bu işlerin yapılması doğru bir öneri. Ancak, işin başında bir kibriti çakmak ve işi başlatmak gerekiyor. Nasıl başlayacak? Birçok sivil toplum kuruluşuyla çalıştığınız zaman onların da tek tek insanların davranışlarına benzer davranışlara sahip olduğunu görüyorsunuz. Diğerleri aleyhine kendi sokağını, kendi mahallesini öne çıkarmak gibi. Onun için, belirli bir süre ortaklık fikri çok daha pratik. Yani devlet, merkezi yönetim, yerel yönetim ve STK'ların birlikte çalışarak, birbirleriyle uzlaşarak işi götürmeleri daha pratik gibi görünüyor.

Mesela bu konuyu envanter gibi somut bir işte ele alırsak, Türkiye'nin tümü için söylüyorum, bunun merkezi fonlarla desteklenmesi gerekir. Çünkü buradaki bir eser sadece buraya değil, insanlığa aittir. Tabii o zaman bu envantere, bu kurtarma faaliyetine sadece Türkiye bütçesinden değil, uluslararası fonlardan da para aktarılması mantıklıdır. Ama bu aynı zamanda bir yerel varlıktır, dolayısıyla yerel kaynakların gayretine, katılımına, hem finansman olarak, hem koruma konusunda duyarlılık olarak ihtiyaç vardır. Envanter şaka değil, şimdi Har-

ran Üniversitesi'ne envanter yapın dense, bu çok büyük bir iştir. Belki kırk elli kişiyle harıl harıl yıllarca çalışmak gerekir. Yani kamu fonları olmadan yapılamaz.

Ama bu arada da hakikaten eskisinden farklı bakmak gerek, çünkü bu işler merkezi yönetime bırakılmıştı ve onların yapamadığı da anlaşıldı. Başka izaha gerek yok, sonuç ortada. Merkezi yönetim bunu, bu kadar koruyor. Kültür Bakanlığı'nın restorasyon için ayırdığı para Türkiye'de yedi konut yapmaya yetiyor. Bununla çözülemeyeceği apaçık. Gelecek bütçelerde daha çok para koysunlar deseniz sayı yetmişe çıkar, bu da bir şeyi çözmez. İşte bu nedenle burada başka yaklaşımlara ihtiyaç var. Bu yaklaşımlardan biri, yerel inisiyatiflerin kullanılmasıdır.

Eğer tarih bilincine sahipsen korunması gereken bir mirastır, değilsen bir tuğladır, bir taştır. Mimar arkadaşımızın söylediği gibi, tarihi eser eğer insanın kendi yaşamının bir parçasıysa onun için değerlidir. Yabancılaşmışsa onun için tuğladır, briketten bir farkı yoktur. Bunun yapılabilmesi de kararlara katılımla olur. Katılım da böyle toplantılardan ibaret değildir. Vatandaşın yaşamıyla bir şekilde bir ilişki kurulmalıdır. Bu da her nesnel olmayan kültürde farklı yöntemler gerektirebilir. Mesela Urfa'da şöyledir, ama Kastamonu'da başka türlü olabilir. Onu da ancak orada yaşayanlar bilir. Ne var ki, bu tutum politika olarak, strateji olarak benimsenirse somut uygulamada mahalline göre içi doldurulabilir.

UĞUR BEYAZGÜL

Burada üniversite de, belediye de, müze de devletten şikâyetçi. Fakat sivil toplum örgütleri devletten şikâyetçi olduğu vakit bu bir kusur oluyor. Kemal Bey'in eleştirisini kastediyorum, sivil kuruluşlarının aslında halkla iç içe olan kurumlar olduğu, onların eleştirmekten öte birtakım faaliyetlerde bulunması, halkı bilinçlendirmesi gerektiği şeklinde konuştular. Evet, buna katılıyorum; fakat bizim 1930'larda Fransa'dan, Avrupa'dan alınan kanunlarla idare edildiğimizi, sivil toplum örgütlerinin kentsel yönetimin hiçbir organında temsil edilmesine olanak verilmediğini gözden uzak tutmayalım. Dolayısıyla sivil toplum örgütlerinin yönetime katılmasına olanak yok, bu kuruluşlar sadece fikir beyan edebiliyor. Fikri beyan ediyor, ama devlet yine bildiğini yapıyor. Bildiğini yapan insanlar da sonra dönüp bizden şikâyetçi oluyor.

İsviçre'de kanunlar sürekli yenilenir. İsviçre'de tüm sivil toplum örgütlerinin başkanları belediye meclislerinin tabii üyesi. Bu Avrupa'nın

birçok kentinde böyleyken biz yönetim anlayışında [illegible]

Yiğit Bey konuşmasında, onlar da insanlardan oluşuyor, onlar da olursa konu pek değişmeyecek dedi ama...

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Hayır, değişmeyecek demedim. Devlet-sivil toplum örgütleri ortaklığında STK'ların da eksikleri var dedim. Genellikle şöyle bakılıyor: Bir taraf çok kötü çalışıyor, diğer taraf ise çok iyi çalışıyor. Ben aşağı yukarı yedi-sekiz senedir yoğun olarak sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri içinde varım ve onlar özeleştirilerini yaparken de kamuyla ortak iş yapmaya yeteri kadar hazırlıklı olmadıklarını söylüyorlar. Bütün bunları söylemekle herkesin hazırlıklı olmasını amaçlıyoruz. Devlet sivil örgütlerle, yerel inisiyatiflerle meşgul olacak, eğitim yoluyla, finansman yoluyla onların kapasitelerini artırıcı bir rol oynayacak. Yani sahnede birçok aktör varsa -ki var- devlet artık demokrasi içinde rejisör rolü oynayacak. STK bu rolü devlet adına oynamayacak, ama kendi rolünü oynaması için de kapasitesini artırması lazım. Çünkü kapasite artırılmadığı zaman sivil toplum kuruluşunun rolü çok yetersiz kalıyor.

Mesela bu şehirde bir mahalle halkının bir dernek kurduğunu düşünelim ve o derneğe siz burayı koruyun diyelim veya bu korumayla ilgili kararları verin diyelim. Nasıl bir sonuç alırsınız? O mahalle halkı diyebilir ki bunları yıkalım, buraya belediye beş kat versin. Karar böyle olabilir, olmaz derseniz, Urfa'yı bilmem ama Türkiye'nin büyük bir kısmını bilirim, herkesin genel yaklaşımı şudur: Benim arsama on kat izin verilsin, iki yanımdaki arsalar ise yeşil alan olsun. Ranttan mümkün olan en yüksek payı almak, ne yazık ki Türkiye'de son yirmi-otuz yıl, belki kırk yıl içinde temel bir arayış haline geldi. Bu taleplerde bulunmayan, bu yollara gitmeyen, kurallara ve kanunlara uyan insanlar biraz kenarda kaldı. Bütün bunları çiğneyip geçenler ise zengin oldu. Burada hiç olmazsa bu bilinç gelişene kadar belirli bir süre lazım.

UĞUR BEYAZGÜL

Ne zaman dolar sizce bunun süresi?

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Tarihi eserler yıkıldığı zaman bir daha geri gelmez. Bu nedenle sadece orada oturan, sadece o mülkün sahibi olan veya sadece o mahallede veya o kentte yaşayanların mülkü değildir tarihi eser. İnsanlığın, gelecek nesillerin malıdır. Bu yüzden de belirli bir süre için, belirli bir ma-

hallede yaşayan insanların kararlarına bırakılamaz. Tabii ki onlara bırakılacak tarafları da var. Onu yok etme kararı alamaz, ama hangisinin önce restore edileceği veya ne biçimde restore edileceği konusunda uzmanlarla birlikte çalışarak belirli kararlara katılabilir.

Katılımcılık edebiyat olarak iyi, ama bunun mekanizmaları üzerinde konuşmalıyız. STK'lar ne yaparsa iyi yapar, devlet ne yaparsa kötü yapar yahut yerel yönetim bu konularda duyarsızdır gibi kategorik reddetmeler yerine, merkezi yönetim, yerel yönetim ve mahalle düzeyinde sivil toplum kuruluşunun ortaklaşa kararlarıyla politikaların oluşması gerekiyor. Biri iyi, biri kötü yaklaşımı doğru değil, hepimiz bu topluluğun içinde yaşıyoruz.

Tarihsel mirasa sahip çıkmak için her imkânı kullanmak zorundayız; çünkü bu çok zor bir iş. Korunacak şey çok, tahribat hızla sürüyor ve hiç kimseyi işin dışında bırakma lüksümüz yok. Merkezi fonlarsa merkezi fonlar, belediyeyse belediye fonları, kişisel katkılar, derneklerin kampanyaları sonucu elde ettiği kaynaklar, Avrupa Kültür Mirası fonları, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, nereden bulursak ancak hepsini üst üste koyarak zor bela mesafe alabiliriz. Söylemek istediğim, bu zor işin uzlaşma ve ortaklık gerektirdiği, ortaklardan her aktörün de kendi rolünü en iyi biçimde oynamaya çalışması gerektiği. Bu zor iş ancak böyle bir dayanışma içinde yürütülebileceğe benziyor.

UĞUR BEYAZGÜL

Benim de ifade ettiğim zaten aktörlerden biri olan sivil toplum örgütlerinin yönetime dahil edilmediği. Bir mahallenin tamamıyla katılmasını veya sivil toplum örgütlerinin devletin yerini almasını istemiyorum. Onların da kararlara katılmasını ve halkı bilgilendirmesini istiyorum. Bunun için zamana da gerek yok. Belediye Meclisi'nde alınan kararlardan halk habersiz. Yüksek Anıtlar Kurulu'nda alınan kararlardan halk habersiz. Bunu ancak, üzerlerinde toplumun baskısından başka siyasi bir baskı olmayan sivil toplum örgütleri başarır. Avrupa bunu yapıyor, artık dünya da buna gidiyor.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Sivil toplum kuruluşlarının yönetime katılması için 1530 sayılı Yasa'nın değişmesi lazım. Ama o yasa değişmeden önce de bunu uygulayan belediyeler var. Bazı belediyeler kent konseyleri kuruyor, belediye meclisi toplantılarını hoparlörle, televizyonla yayınlıyor, sivil toplum örgütleriyle, mesela Mimarlar Odası'yla protokol yapıyor. Bunun so-

nuçları da alınıyor. Mesela deprem bölgesi içinde bir protokolle teknik kontrolün odalara bırakıldığı yerlerde yeni yapılar daha az yıkıldı. Belediye yapamıyor, idari kısmını kendi elinde bulunduruyor, teknik kısmını odalara veriyor, onların vizesine dayalı olarak yapıyor. Hiç kontrol etmeyeceğine, hiç olmazsa bir ölçüde kontrol ediyor. Buna benzer şeyler koruma alanında da geliştirilebilir. Yasalar değişse iyi olur, ama eğer yer yer yönetim anlayışının değiştiği yerler varsa, yasanın değişmesini beklemeden bu tür mekanizmalar işleyebilir.

SABRİ ÇELİK

Tarihi ve kültürel varlıkların korunması çalışmaları yapılırken, Tarih ve Kültür Varlıklarının Korunması Yasası'nın da irdelenerek değiştirilmesi yönünde çaba sarf etmek lazım. Barolar bir tarama yaparak Türkiye'de yürürlükte bulunan on bir bin yasa içinde kültür, tarih ve tabiat varlıklarının korunmasını zorlaştıran veya bizim hedeflediğimiz koruma biçimine aykırı bulunan hükümleri tespit edip Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne veya ilgili mercilere gönderebilir. Böyle bir çalışma bölge için de yapılmalı diye düşünüyorum.

Sivil toplum kuruluşlarının devletle işbirliği konusunda şu noktayı gözden uzak tutmamak gerek. Ortaklardan biri olan yetmiş yedi yıllık Türkiye Cumhuriyeti devleti tüm örgütlenmesiyle, olanaklarıyla, sekreteryasıyla, bilgi birikimiyle, arşiviyle STK'larla ortaklığa hazır değilse, şimdiye kadar hiç adam yerine konulmayan STK'ların bu devasa gücün karşısına çok hazırlıklı olarak çıkmasını beklemek bana göre biraz haksızlık. Bu kurumların eti budu belli. Ancak, sivil toplum kuruluşları düşünsel hazırlık kısmına katılır, sözlerini söylerler. Ancak karar alma, uygulama ve gözetim aşamalarında işin içinde olmazlarsa yine verimlilik ve başarı şansı düşer. Bunun için ne yapılmalıdır?

Bu, Türkiye'nin sivilleştirilmesi sorunu, yasaların irdelenmesi, sivil toplum kuruluşlarının hem yerel yönetimlerde hem de kamunun bütün katmanlarında sisteme yenibaştan entegrasyonu meselesi. Yani tüm sistemi yeni baştan sorgulayıp yeniden kurmak lazım.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Bu ikinci oturumda daha çok çözüm önerileri, politikalar, stratejiler üzerinde konuşacağız.

İBRAHİM İSLAM

Harran Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı

Galiba tarih alanında da büyük bir sorun var. Çünkü tarih belgeleri genellikle kütüphanelerde, arşivlerde saklı, nerede ne olduğu da çok bilinmiyor. O bakımdan ben vakfiyelerin, kadı sicillerinin, şeriye sicillerinin, tahrir defterlerinin, seyahatnamelerinin, şahısların elinde bulunan belge ve yazmaların bilgisayar ortamına geçirilmesi ve bölgenin kültür yapısıyla, tarihi geçmişiyle ilgili bilgilerin değerlendirilebileceği bir dokümantasyon merkezinin oluşturulmasını öneriyorum. Belki sanat tarihi, mimarlık tarihi, arkeoloji de bu kapsam içinde değerlendirilebilir. Böyle bir dokümantasyon merkezinin kurulacağı tarihi bir binanın seçilmesiyle bu tarihi yapının da korunması sağlanabilecektir.

SABRİ KÜRKÇÜOĞLU

Harran Üniversitesi, ŞURKAV Yönetim Kurulu Üyesi

Ben Harran Üniversitesi bünyesinde GAP Bölgesi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi müdürlüğünü de yürütüyorum. Bize dağıtılan taslak metinde politikalar bölümündeki bir hususa değineceğim. Burada politika olarak "Bölge ölçeğinde folklorik ve etnografik zenginlikler konusunda bilgi, bilinç ve duyarlılık yaratılacaktır" deniyor. Buna katılıyoruz, çok güzel bir düşünce. Tabii kültürel mirası meydana getiren, üreten halkımızdır. Halkın ürettiği özgün kültür ürünlerinin korunması, yaşatılması yine onu üreten halk tarafından yapılmalıdır. Fakat halkımız şu anda bu konuda duyarsız ve bilinçsiz. Politikalarda "bu bilinç ve duyarlılığın yaratılmasına büyük önem verilecek" denmiş. Ama bu konuda çok somut açıklama yok.

Benim şu anda aklıma gelen bir önerim olacak. Üniversitemizde tarihi ve kültürel mirasın korunmasıyla ilgili derslerde bu bilinç ve duyarlılık meselesinin anlatılması için Yüksek Öğretim Kurumu'nun bir yıl önce gönderdiği bir genelge var. Harran Üniversitesi'nde seçmeli ders olarak folklor, müzik ve resim dersleri var. Folklor dersini seçen öğrencilere kültürel miras hakkında, bunların korunması, yaşatılması ve kazandırılması hakkında bir eğitim müfredatı uygulamaktayız. Fakat bizim bu yaptığımız yetişkin insana yönelik bir bilinçlendirme ve duyarlılık çalışması. Halbuki bu tür bir çalışmanın daha küçük yaşlarda ele alınması lazım. Belki ilköğretim seviyesinde okullara konulacak bir ders veya bir dersin içine konulacak birkaç üniteyle bu işe başlamak lazım. Bu sadece Güneydoğu'daki eğitim kurumlarında değil, Türkiye genelindeki bütün ilköğretim okullarında uygulanmalıdır.

Bir de toplum içinde etkili olan kurumlar ve insanlar var. Bunlar mahalle muhtarları, imamlar, köy ebeleri, köy öğretmenleri, şehirdeki diğer öğretmenler veya öğretmen yetiştiren eğitim fakülteleri olabilir. Bu kurum ve kişilerin bu tarih bilincinin yaygınlaştırılması için eğitilip görevlendirilmeleri önemlidir. Bunun yanı sıra tabii televizyon, gazete, basılı ve görsel medyayı değerlendirmek de gerekir.

Bilindiği gibi, kültürel miras alanlarından biri de geleneksel el sanatlarımız. Şanlıurfa'da geçmişten bugüne yirmi civarında el sanatı tespit edebiliyoruz. Bunlardan bugün sadece beş veya altısı yaşamakta. Diğer on üç-on dört el sanatı kaybolmuş. Tabii bu yok olanları yeniden diriltelim dersek çok ütopik bir düşünce olabilir, bunun için çok çalışma ve gayret gerekebilir. Henüz yaşayanların korunması için yapılabilecekler ise daha kolaydır. Eğer bunları geleceğe taşıyamazsak geçmişten hiçbir iz bulamayız. Bu konuda ilk çalışma bir belgeleme ve tespit çalışması olabilir: El sanatlarının çeşitleri, halen yaşayan ustalar ve üretilen ürünler. İkinci tedbir bunların üretimini desteklemektir. Yani kişi ürettiği ürünü satabilirse üretime devam edebilir, sanatını sürdürebilir. Peki bu destekleme nasıl yapılabilir? Örneğin hammadde temini için kolaylık sağlanabilir. Kooperatifler kurulabilir, GAP İdaresi bu konuda öncülük yapabilir. En önemlisi de el sanatları üretildikten sonra ürünlerin pazarlanması sorunu. Zaten üretici bunun pazarlamasını yapabilse, yaptığını satabilseydi bu meslekleri terk etmezdi. Pazarlama çok önemli bir sorun. El sanatlarının yaşatılmasını üretimi destekleme ve bu üretilenlerin pazarlanmasına yardımcı olma olarak görüyorum. Bunun için bir sistem kurulmalı. Böyle bir sistem Şanlıurfa Valiliği'nin halıcılık proje-

sinde hayata geçirildi. Şu anda dört yüz halı tezgâhında üretilen halılar Sümerbank Holding'in bir firması tarafından satın alınıyor. Dolayısıyla tezgâhtan çıkan her ürün pazar buluyor, alıcı buluyor. Şanlıurfa Valiliği ve Sümerbank Holding işletmesi böyle bir sistem kurdu.

FUAT RASTGELDİ
Devlet Su İşleri 15. Bölge Müdürlüğü,
Araştırma Planlama Şube Müdürü

Araştırma planlama şubesinde çalıştığım için burada bulunmuyorum. Senelerdir Urfa kültürü hakkında araştırmalar yapıp ara sıra da gazetelere, dergilere makale yazarım. Bunu bilen bölge müdürümüz, gönderdiğiniz faksı bana verdiği için bugün buraya geldim.

Urfa kültürünün yok olması nedeniyle bizim bir yaramız var, inşallah bu yaramıza biraz merhem sürersiniz, acılarımız kısmen de olsa gider.

Arkadaşlarımın henüz değinmediği bazı konular var. Örneğin Urfa imar planı 1959, 1974 ve 1980 yılında üç kere hazırlandı. Bu üç çizim sırasında tarihi kimlik göz önüne alınmadığı için şehir katledildi. Bu imar planları on beş-on yedi sene arayla hazırlandı ve 1980'den sonra imar planı yapılmadı. Urfa imar planının hemen yapılması şarttır. Konu o kadar acildir ki bu planının bugün hazırlanıp tatbik edilmesi lazımdır. Eski Urfa, Diyarbakır Surları gibi surlara sahipti. 17. yüzyıldan sonra önemi kalmadığı için bu surlar yıkılmıştır. Urfa bu surun dışına taşmıştır ve surlardan bir kısmı bugün parça parça evlerde durmaktadır. Şimdi eğer yeni bir Urfa imar planı hazırlanırsa, bu sur sınır alınarak surun içinde kalan kısım olduğu gibi SİT alanı ilan edilmeli, sur dışında ise yeni bir Urfa yapılmalı. Şehirde hızlı bir betonlaşma vardır. Bunun hemen önlenmesi ve bundan sonra yapılacak yapılarda, Urfa'nın eski haline uygun taş ve diğer malzemeler kullanılması şarttır.

Bugün eski Urfa evleri hızla yıkılıyor, yerine üç dört katlı binalar, apartmanlar, iş merkezleri yapılıyor. Sebebi, şehrin bu kısmında nüfus yoğunluğunda büyük bir artış olmasıdır. Eğer yeni hazırlanacak imar planında benim dediğim şekilde sur kalıntıları üzerinden bir sınır çizilirse bunun içinde kalan bütün adalar zamanla Urfa şehrine dönüşür. Nasıl dönüşür? Şimdi ikisini Cihat Kürkçüoğlu yaptırır, on sene sonra beşini başka bir Cihat Kürkçüoğlu yaptırır, elli sene sonra oğlu on Urfa evi yaptırır, iki yüz elli sene sonra Urfa yine eski Urfa haline gelir. Yani günden güne bozulduğu gibi günden güne de Urfa bu şekilde yenilenir.

Başka bir husus da imar planının değiştirilmemesidir. Şehir imar planının değişmesi ancak şehir imar planında bir hata varsa mümkün olmalıdır. 3194 sayılı İmar Kanunu planın belediye meclislerinin kararıyla değiştirilebileceğini öngörür. Bu maddenin verdiği imkânla iki kat müsaadesinin olduğu yerlere dört kat inşaat izni verilmektedir. Meclis'te gündeme getiriliyor, her hafta, her ay imar tadilatı adı altında bir sürü husus değiştiriliyor. Bu gibi değişiklikler nedeniyle Urfa'nın imar planı uygulanmıyor ve bozuluyor.

Yine bir misal vereyim: Bir yerde tek daire üzerine dört katlı bir bina yapılacaktı, mal sahibi burayı tek daire olarak değil, iki daire olarak yaptı. Nasıl yaptı? Her tarafa üçer metre, üçer metre taşarak. Üstelik dört kat yerine yedi katlı bina yaptı. 1973 yılında gittik binayı mühürledik ve projeye uyulmadığı için binanın yıkılmasını istedik. İnşaat iki üç yıl o şekilde bekledi. Sonradan çıkan imar afları ve bazı seçim zamanı izinleri ve Belediye'nin uygulamış olduğu para cezalarıyla o şekilde tamamlandı. Adam "Ben yapıyorum, cezasını ödeyeceğim" diyor ve ödüyor. Dört daire yerine 14 daire sahibi olmanın rantı o kadar yüksek ki para cezası ödemek sorun değil. İşte bu yüzden şehir imar planına, bilhassa bu tarihi mekânlarda uyulması için çok ağır şartların getirilmesi lazım. Bu şekilde eski Urfa bozulmaz, devam eder.

Urfa'da bir başka husus tarihi yapılara değer verilmemesidir. Sadece benim gibi üç beş arkadaş, üç beş köşe yazarı bu işin üzerinde duruyor. Gaziantepli arkadaşımız korumayı devletin değil, şahısların yapması gerektiğini söyledi. Urfa bölgesinde bu işi şahıslar yapamaz. Devletin buraya katkısı şart. Belkıs Harabeleri'nin, Zeugma'nın tam karşısında bir antik şehir var. Belkıs Harabeleri bir sayfiye yeridir, fakat asıl antik şehir Urfa yakasında onun tam karşısındadır. Buraya şimdiye kadar tek bir kazma vurulmamıştır. Atatürk Barajı'nın altında kalan birçok höyük vardı. Bunların hepsi kazılmadan suyun altında kaldı. Tüm bunlar sivil toplum örgütleri tarafından yapılabilir mi? Bunun için devletin yardımlarını bekliyoruz.

Urfa, tarihi bakımından önemli bir şehir olmasının yanı sıra bir peygamberler şehridir. Bütün kültürler, dinler açısından inanç turizmine hizmet edebilecek büyük bir yerdir, burada büyük bir potansiyel vardır. Bunun için inanç turizmini desteklemeli, bazı sergiler yapmalıyız. Urfa'da birçok kilise kalıntısı vardır. Birçok kilise ve sinagog camiye dönüştürülmüştür. Böyle yapılmayıp harap halde yerinde duranlardan birinin sergi için restore edilip müze haline getirilmesinde fayda görüyorum.

Bu işler yapılırken finansman aranıyor. Urfa'da tatbik edilen Güneydoğu Anadolu Projesi, otuz iki milyar dolar maliyetindedir ve bunun yüzde ellisi harcanmıştır. GAP İdaresi'nde çalışan arkadaşlar da iyi biliyorlar. Bunun yüzde ellisi gitmiş, yüzde ellisi duruyor. Bugün masraf edilecek on altı milyar dolar para vardır, bu on altı milyar dolardan Urfa'ya bir hisse vermek lazım. Yani bu yaşlı şehrin üzerine GAP İdaresi, GAP Projesi gelip bindi ve buradaki kültürü mahvetti. Hiç olmazsa bu şehre de biraz ekmek yedir ki bu yükü kaldırsın. Ben Tarih Vakfı olarak oradan Urfa'ya bir pay koparmanızı öneriyorum. Bu payla en azından bazı yapıları kurtarırız. Örneğin küçük bir sur kalıntısını meydana çıkarıp restore edebiliriz veya bu surlardan günümüze kalabilen Harran Kapısı'nı restore edip etrafını açabiliriz.

EMRULLAH CİN
Viranşehir Belediye Başkanı

Yaşadığımız coğrafya kültürel ve dinsel alanlarda insanlığa büyük hizmetler veren, büyük katkılar sunan bir bölgedir. Bu tarihi mirasın bugüne kadar korunup getirilmesi yine bu bölgenin insanları tarafından sağlanmıştır. Dönem dönem bunu unutuyoruz. Ama son kırk elli yıldır bu tür yapıların yıkılması süreci hızlanmış durumda. Nedeni de kanımca kapalı ekonomiden, piyasa ekonomisine geçilmesidir. Kapitalizmin çarpık gelişmesiyle böylesi bir erozyon yaşandı.

Olması gereken ne? Biz her şeyden önce insanı özne alalım. Merkeze insanı koyarsak geleceğe bırakacağımız mirasın da insanlık için olduğunu düşünerek politikalarımızı bu çerçevede oluşturabiliriz. Şimdi ne batılı, ne doğuluyuz. Neyiz? Bugün de Avrupa'yla bütünleşme sürecini yaşamak istiyoruz. Öğrencisinden profesörüne kadar herkes bu soruyu kendine soruyor ve birbiriyle tartışıyor. Çözüm ne?

Bizce çözüm şu: Ankara bütün yetkileri kendisinde toplamış, yerel düzeyde hiç kimseyle paylaşmak istemiyor. Urfa'daki kültürel değerlerin nesnel olanları burada anlatıldı. Ama burada bir inanç var, bir dil var. Nedir bu dil? Sekiz yaşına kadar tek bildiğim ve halen de evde konuştuğum bu dil Kürtçe'dir. Türkçe ile ilkokul birde tanıştım, tanışırken de çok zorlandım. Kürtçe dilinin mutlaka gelişmesi, önündeki engellerin kalkması lazım. Eğer bir bahçede tek bir çiçek yetiştirmeye çalışırsak, tek çiçek fazla anlamlı değildir. Bahçeyi bahçe yapan ve bahçeye güzellik katan değişik renkte, değişik çiçeklerin bir arada olmasıdır. Bu bizce Türkiye'nin en büyük zenginliğidir, en büyük kültür mirasıdır.

Yöre insanı bin yıllardan beri bu topraklarda yaşıyor. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de diğer insanlarla kardeşçe bir arada yaşadılar. Kurtuluş Savaşı'ndan hemen önce yabancı işgaline karşı burada Urfalıların çok şanlı bir direnişi var. Urfalılar, Antepliler, Maraşlılar, kentlerini Fransızlardan kurtararak Kuvayi Milliye ile birleştirdiler ve bugünkü sınırlar çizildi. Eğer biz güzel mirasımızın değerini bilmezsek, politikalarımızı buna göre şekillendirmezsek, önümüzdeki süreçte çok fazla ilerleme kaydetmek mümkün değil.

İşin ekonomik boyutundan birkaç örnek vermeye çalışayım: Harran Ovası şu anda sulanıyor ama bu ovayı sulayan köylülerimiz acaba ne kadar eğitimli? Gerek GAP yöneticileri, gerekse üniversiteden arkadaşlarımız olayı daha iyi biliyorlar. Birkaç yıl sonra, daha barajların tümü bitmeden, yani 2010 yılına girinceye kadar bölgede bir çoraklaşma yaşanırsa o zaman acaba birbirimize ne söyleyeceğiz? Peki aydınlarımız, doçentlerimiz, profesörlerimiz niye bu konuda kafa yormuyor? Eğer enerjimizi günlük ihtiyaçları karşılamaya verirsek çocuklarımıza iyi bir gelecek bırakma şansımız da olmaz.

Sivil toplum örgütleri konusu da çok önemli. Avrupa'da karar süreçlerinde sivil toplum örgütlerinin etkinliği tartışılmaz boyutta. Ama sivil toplum örgütlerinin Türkiye'de iş yapması oldukça zor, çünkü tartışan, düşünen, politika üreten sivil toplum örgütlerinin yöneticilerini çok ciddi sorunlar bekliyor. Önce kafa yapımızın mutlaka değişmesi lazım. Kafa yapıları değişirse tartışan, konuşan, birlikte hareket eden insanlar ortaya çıkarsa Türkiye'nin geleceği parlaktır. Avrupa Birliği'ne de girer. Hem de sıradan bir üye konumunda değil, Avrupa Birliği'ne öncülük edebilecek bir konumda olur. Çünkü yeraltı, yerüstü kaynakları bakımından belki de Almanya'yı, Fransa'yı ikiye katlayabilecek bir potansiyele sahip. Demokrasimizi de onlar kadar geliştirebilirsek sorunların tümünü çözmemiz mümkün.

MEHMET OYMAK

Urfa'da ve yörede korumaya ilgi duyan insanlar burada toplandı. Arkadaşlarımızdan hiçbiri burada resmi görevle bulunmuyor, gönüllü olarak, konuya ilgi duyan insanlar olarak buradalar. Bu da işin önemini kavrandığını gösteriyor. Ben meselelerin gönüllü uzmanların oluşturduğu kurullarla çözülmeye çalışılmasını öneriyorum.

Biz, ŞURKAV olarak Balıklıgöl düzenlemelerini yaptık. Oranın yönetimini bugün şu veya bu şekilde gevşetsek veya başka bir kuruma bı-

raksak kısa sürede dejenere olacağına inanıyorum. Ama biz Balıklıgöl çevresini hem restore ettik, hem de sağlıklı bir şekilde korunmasını sağlamak için elimizden bırakmadık. Aksi takdirde başta ticari olmak üzere birçok amaçlarla bölge hemen dejenere edilebilir. Gönüllülerden oluşan özel bir kurulun gerekliliğine işte bu nedenle inanıyorum.

Böyle bir kurulun oluşturulmasından sonra acil olarak bir arşiv oluşturulmalı, arşivler varsa teşvik edilmeli. Koleksiyonlar oluşturulmalı ve mevcut koleksiyonlar teşvik edilmeli. Müzecilik daha da geliştirilmeli. Tarihsel ve kültürel değerlerin yoğun olduğu bölgelerde ilçe bazında da müzeler oluşturulmalı. Özellikle de etnografya müzelerinin oluşturulması lazım, çünkü etnografik değerlerin heba olması, tarihi eserlerden çok daha kolay. Mevcudu tespit için sesli ve görüntülü derlemelerin yapılması lazım. Süreli yayınlar çıkarılmalı ve yayımlanmakta olanlar da teşvik edilmeli. Yerinde koruma için SİT alanlarının da genişletilmesi lazım.

Urfa Surları'nın kurtarılması da çok önemli. Zannediyorum on beş yıl önceydi, bu surların kurtarılması için Cihat Hoca başkanlığında bir proje çalışması yapmıştık. Urfa Surları, Diyarbakır Surları'ndan geri kalmaz. Diyarbakır Surları siyah taşla, Urfa Surları beyaz taşla yapılmıştır ve temeli de büyük oranda kaybolmamıştır. Cihat Hoca adım adım, karış karış, santim santim üzerinde dolaşarak bunu tespit etti, proje haline getirdi. Proje Turizm Bakanlığı'na sunuldu, ama sanıyorum bazı politik nedenlerle destek görmedi. Çok ucuz, çok kolay ve altyapısı hazır olan bir proje. Şehre kimlik kazandıracak olan bu projenin desteklenmesi lazım.

MUSTAFA GÜMÜŞ
ŞURKAV Müdürü

Önerilerimi birkaç madde halinde sıralayacağım. Öncelikle neyi, nerede, nasıl koruyacağımızın bilinmesi gerekiyor. Çünkü başarıya giden en kestirme yol planlı çalışmadan geçer. Kurumlar arası koordinasyon mutlaka geliştirilmelidir. Dünyada kültürel mirasın en yoğun olduğu bir bölgedeyiz. Bu bölgede görev yapan kurumlar birbirinden habersiz çalışmalara girdiğinde birinin yaptığını bazen diğeri bozabiliyor. Bu yüzden, özellikle GAP bölgesinde aktif rol oynayan kurumların koordinasyon ve işbirliği içinde bulunması gerekiyor. Her kurum öncelikle kendi asli görevlerini noksansız yerine getirmelidir. Eğer bugün mevcut sorunlar varsa, bu, bazı kurumların zamanında yeterli önlemleri al-

mamasından dolayı büyüyüp birikmesinden ileri gelmiştir. Sorunlara ilişkin olarak yerinde karar verme mekanizmaları geliştirilmelidir. Üniversiteler veya halk eğitim merkezi gibi kurumlar kültürel mirasın korunmasında, yaşatılmasında daha aktif rol oynamalı, lokomotif görevini üstlenmelidirler. Urfa'ya özgü çuhacılık, kürkçülük, taşçılık, keçecilik gibi yok olmak üzere olan el sanatlarının yaşatılması için bu saydığımız kurumlar gerek finansman gerekse mekân desteğinde bulunabilirler. Örneğin, ŞURKAV yok olmak üzere olan taşçılık mesleğini 1990 yılından itibaren yeniden canlandırmıştır. Yine çuhacılık yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Tek tek kurumlara da görev düşüyor. Eğer mümkünse, mevzuatınız elveriyorsa, Tarih Vakfı olarak, siz de bir Urfa evini restore ederek buradaki kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmalısınız. Ayrıca, bu toplantıya ev sahipliği yapan GAP İdaresi'nin teknik ve estetik açıdan hiçbir noksanı bulunmamasına rağmen, toplantıyı burada değil de, Urfa mimarisinin geleneksel özelliklerini taşıyan bir yerde yapmasını umut ederdim.

Size Profesör Metin Sözen'in bir makalesinden iki satır aktarmak istiyorum: "Artık Urfa için şunları söyleyebiliriz; GAP büyük bir olgudur, ama bu, bölgenin dünyanın kültürel mirasın en yoğun bulunduğu yer olduğunu unutturmamalıdır. Getirilecek her değer, bu büyük uygarlığı yaşatmak, zenginleştirmek, süreklilik kazandırmak için olmalıdır. Bütün gelişen teknolojiler, kültürün arkasından bunu izleyecek biçimde ele alınmalıdır, çünkü giden kültürün yerini hiçbir şey dolduramaz."

UĞUR BEYAZGÜL

Ben sorunu üç boyut üzerine oturtmak istiyorum. Birinci boyutu toplum, yani halk. İkinci boyutu devlet ve denetim organları. Üçüncü boyutu ise hukuk, yani denetim organlarının tabi olduğu kanun, kural ve yönetmelikler. Toplumsal boyutu da iki kısımda ele alabiliriz. Bunlar katılımcılık ve eğitim boyutları. Sabri Bey eğitim boyutuyla ilgili epey geniş bilgi verdiği için ben daha ziyade katılımcılık boyutu hakkında konuşmak istiyorum. Tarihi yörelerin kurtulması için eğitim şart, ama eğitimle birlikte topluma bir enerji vermek zorundayız. Bu enerji sevgiyle, coşkuyla, orada yaşananların hatırlanmasıyla olur.

Benim bürom şimdi Urfa'nın üst, daha modern olan kısımlarında. İnanın aşağı, tarihi kısımlara gitmeyi canım istemiyor. Her gidişimde

bir tahribatla karşılaşıyorum. Her tahribatla birlikte anılarımın yok olduğunu görüyorum. Bizler eski kentte çok güzel bir toplumsal hayat sürüyorduk. Bu toplumsal hayatı yaşamayanlar bilmez, yaşayanların da sürekli olarak bunu yaşatması gerekiyor ve bunun yollarının aranması lazım. Amerikalıların bir kovboy kasabaları var, bununla ilgili yüzlerce filmleri var, ama bizim bu kentlerde, bu kent dokusunun geliştiği sokaklarda, evlerde geçen hiçbir tiyatro oyunumuz, hiçbir filmimiz, hiçbir senaryomuz yok. Bunun yollarını araştırıp bu enerjiyi yeni yetişen nesle aktarmamız gerekiyor.

Geleneksel Urfa evlerinde yaşayan insanlar, ikinci etapta Urfa'nın Yenişehir kısmına geçtiler. Orada yeni çağa uygun, fakat yine de eski tarz iki katlı, bahçeli konutlarda yaşadılar. Süreklilik ve dinamizm vardı, bir kültürle birlikte yaşayan evler vardı. Fakat yeni çıkan yönetmelikler, kanunlarla bu süreklilik bıçakla kesilir gibi kesildi. Süreklilik kesilince, geçmişle yabancılaşmaya başladık. Oraların korunması gerektiğini bize sadece anılarımız düşündürüyor. Orayı biz fotoğraflarda, maketlerde görür gibi görmemeliyiz. Orada yaşanan ortamın mutlaka hissedilmesi, yaşatılması ve devam ettirilmesi lazım. Bunun yollarını aramalı ve topluma bir enerji vermeliyiz. Bir sevgi vermeliyiz ki toplum tarihsel mirası sahiplensin ve bu mekânlar kurtulsun.

Urfa'nın müziği, yemekleri, örf ve âdetleri, misafirperverliği, hayvan severliği, bitki tutkusu, tabiat sevgisi, hepsi o evlerde yaşıyor. Kuş takalarıyla, havuzlarıyla, kümesleriyle yaşayan canlı bir ev var orada. Sonra o evleri bıçakla keser kestik ve apartmanlara gittik. Urfa'nın oluşturduğu tüm kültürel miras o evlerde saklıydı. Biz Urfa'nın yemeklerini, lezzetli yemeklerini yediysek, o evlerin oluşturduğu kültürle yedik. Urfa'nın edebiyatı varsa, o evlerde oluştu.

Olayın ikinci boyutunu, denetim konusunu ele alacak olursak, biraz önce Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan bahsettik ve Urfa'da yerel bir Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulmasını önerdik. Öncelikle karar vermek gerekiyor. Karar verdikten sonra planlama gerekiyor, planladıktan sonra organizasyon gerekiyor. Organizasyondan sonra da takip gereği var. Takipten sonra da sonuç alma geliyor. Ama biz çok güzel karar verip planlıyoruz da, bizde organizasyon, takip ve netice alma yok. Bu üçüncü madde olmayınca da başarıya ulaşmamız mümkün değil!

Avrupa ülkelerinde her operatör doktor için bir ameliyat sicili tutuluyor. Ameliyatların yüzde kaçında başarılı olduğu sicilinden anlaşılıyor ve belirli bir başarı oranının altına düşen doktorun ameliyat yapma-

sına izin verilmiyor. Bizde Anıtlar Kurulu'nda alınan kararlarla, elde edilen sonuçlar arasındaki ilişkiyi gösteren bir sicil tutulsa, sanıyorum Anıtlar Yüksek Kurulu da, diğer kurullar da sınıfta kalır. Ama böyle bir denetim mekanizması yok. Burada da böyle bir denetim mekanizmasının oluşması gerektiğine inanıyorum. Avrupa'da imarla ilgili olarak alınan her karar, uygulamanın boya rengine kadar uzanan ayrıntıda halkın önüne sunuluyor ve onun da oyuna başvuruluyor.

Üçüncü boyut hukuksal. Birleşmiş Milletler Habitat'ta beş maddelik bir karar alıyor. Bu kararların birinci maddesi kendi evini kendinin yapması için halkın önünün açılması, ikincisi halkın kendi çevresiyle ilgili karar verme sürecine katılması, üçüncüsü halkın çevresinden adil bir şekilde faydalanması, dördüncüsü ise yapılaşmada bir sürekliliğin olması. Bunları ele aldığımızda, bakıyoruz ki Şanlıurfa'da geçmişte bu maddelerin tümü var. Kendi evini yapması için her türlü imkâna sahip, kendi evini kendisi yapıyor; süreklilik gösteren bir yapı teknolojisi var; tabiattan da eşit şekilde faydalanıyor, hepsinin bahçesi, havuzu, avlusu var ve en küçük bireye kadar kendi mahallesiyle ilgili kararlara katılıyor. Habitat'ın gelmiş olduğu seviyeye biz zaten gelmişiz. İşte işin hukuksal boyutu olarak da bunu arz etmek istiyorum. Bizim hukukumuzla, yaşantımızın üst üste gelmesi lazım. Batı'dan aldığımız hukuku Batı terk etmiş! Şimdi İtalya kendi hukukunu revize ede ede mahalle yönetimine geçmiş, Amerika'da geçmek için çalışmalar yapılıyor. Biz ise insanların ulaşamayacağı belediyeler kurmuşuz. İnsanlar bir iki kere gidiyor, sonra da vazgeçiyor.

ZUHAL KARAHAN KARA

Biz burada tarih ve kültürel mirasın korunmasından söz ederken nasıl korunmalı sorusunun cevabını öğrenmeye çalışıyoruz, yani bir tür eğitim yapıyoruz. Bana göre bizim burada çok önemli bir sorunumuz, kültürel mirasın korunması konusunda bir eğitim projesi, bir eğitim planı. Bu eğitim yalnızca okullara yönelik değil; daha da öncelikli olan, eğitimi verecek olan kişilerin eğitilmesi. Tarih ve kültürel mirasımız ilk önce eğitmenlerin bilincinde yer etmelidir. Okullarda şu anda seçmeli olarak okutulan çevre derslerinde konunun işlendiği söylendi. Bazı büyük şehirlerdeki okullarda ekoloji adı altında okutuluyor. Ancak, çevre koruma veya ekoloji denildiği zaman akla gelen daha çok bir doğa korumacılığıdır; çiçekleri korumak, böcekleri korumak şeklinde anlaşılıyor. Eğitim konusunun folklor derslerinde yapılabileceği de söylendi.

Ancak okullarımızda, ister ilkokul, ister üniversite seviyesinde olsun folklor dersi, ele alınan bir mendille davul zurna eşliğinde halay çekilmesi olarak düşünülüyor veya daha kolay geldiği için dersler çoğunlukla bu şekilde işleniyor.

Demek ki, tarihi ve kültürel mirasın ne olduğunun öğretilmesi ve koruma bilincinin geliştirilmesi için özel olarak hazırlanmış bir dizi seminer, konferans ve ders hazırlamamız lazım. Bir başka gereklilik de, yine bir arkadaşımızın sözünü ettiği gibi, tarihi ve kültürel miras alanında görsel ve işitsel tekniklerle profesyonelce ele alınmış bir belgeselleştirme çabası. Tarihi mirasın çeşitli öğelerinin bir arşivini, envanterini belgeseller le tutacak olursak bunu çok daha geniş bir kitleye yayabiliriz.

Urfa Valiliği'nin dört yüz halı tezgâhından söz edildi. Dokunan halıların bir kısmını gördüm. Bu halı tezgâhları Urfa'ya özgü halı veya kilim desenlerini yaşatmak ve geliştirmek amacıyla değil, istihdam sağlamak ve genç kızlara gelir temin etmek düşüncesiyle yapılıyor. Bu durumda da hangi firma ipliği temin ediyorsa, onların verdiği desen ve tekniklere göre halı dokunuyor. Bundan kültürel mirasımız açısından tek kazancımız halı dokuma tekniğinin öğrenilmesi. Urfa'da harika kilimleri olan yörelerimiz var. Bu kilimlerde kullanılan her desen o korumaya çalıştığımız tarihsel, kültürel mirasın anlatıcıları. Bu desenlerin incelenmesi, araştırılması, kullanımının teşvik edilmesi lazım. Bundan elli sene sonra dokunan bir kilimin, bir Karacadağ kilimi olduğunu, Karacadağ göçer kültürünü aktardığını ancak böylece söyleyebiliriz.

Burada GAP'ın çalışmalarından söz ediyoruz. Bütün o güzel çalışmalarının yanında, bana çok garip gelen bir çalışma var: Oltutaşı işlemeciliği kursu. Erzurum'da çıkan oltutaşının Şanlıurfa'da hiçbir geleneği yok. Hammadde uzaktan geliyor, Şanlıurfa'da bunların kolye, yüzük, küpe şeklinde işlenmesi öğretiliyor, bitmiş ürünler de alıcısının hazır bulunduğu Erzurum'a yollanıyor. Zannediyorum kurslar sona erdikten sonra, hâlâ evlerinde kendi başlarına oltutaşı işleyen kızlarımıza rastlamayacağız. Genç kızların, kadınların statüsünü yükseltme amaçlı çalışmaları onaylıyorum, ama tarihi ve kültürel mirasın korunması da GAP'ın amaçlarından biriyse önce yerel kültürel mirasın korunması hedeflenmelidir.

Bazı arkadaşlar koruma kurullarındaki uzmanlar için "İstanbul'dan gelen ne bilir, Ankara'dan gelen ne bilir, yerel kişilerden oluşması gerekir" dedi. Halbuki sosyal araştırmalarda kültür-aşırı yaklaşım vardır. Yerel araştırmacıların, oralı olmalarından kaynaklanan bazı yanlış yo-

rumlarından, eğilimlerinden kurtularak daha yansız araştırma yapabilmeleri için, araştırmalarda o kültüre yabancı olan kişilerden yararlanılması gerekir. Tümüyle demiyorum, ama mutlaka kültür-aşırı kişilerden de yararlanmalıdır. "Biz beş kişiyiz, on kişiyiz, bizden sonra kaybolacak bunlar" diye düşünülürse baştan kaybetmişiz demektir, çünkü bizim korumaya çalıştığımız değerlerin kişilere bağlı olmaması, onları devam ettirecek organizasyonların kurulmuş olması gerekir. Yine bu bağlamda yerel düşünür ve araştırmacıların eserlerinden söz edeceksek, bunların içinde çok değerli olanlar var, ama bir kısmını derslerimde "alan araştırması nasıl yanlış yapılır, nasıl yanlış sonuçlara varılır" konularına örnek olarak göstermek zorunda kalıyorum.

Son olarak, sabahki, tarihsel ve kültürel mirasımızın niteliğini, özünü araştıracak bir enstitünün kurulması önerimi tekrarlıyorum. Bu enstitünün -yine sabah oturumunda söylendiği üzere- tarihi bir binada çalışmalarını sürdürmesi de en azından o havayı teneffüs etme açısından yerinde olur.

CİHAT KÜRKÇÜOĞLU

Urfa'nın sorunları, yapılması gerekenler, yıkılanlar niye yıkıldı, keşke yıkılmasaydı konularında çok güzel eleştiriler ve öneriler dile getirildi. Ben artık işi başka bir mecraya çekmek istiyorum. Bu önerileri yerine getirmek için önce para lazım; para, para, para. Para olmazsa, ne kadar söylersek söyleyelim, bu işler yapılmaz, tahribat da devam eder.

Zeugma kazısında bildiğiniz gibi devletin destek ve teşvikinin yanında özel sektörün de büyük bir payı vardır. İsim vermekten çekinmiyorum, herhalde Sanko Holding'in desteklediğini belirten panoları görmüşsünüzdür orada. Bu holdingin veya benzeri özel sektör kuruluşlarının hiçbir yasal sorumluluğu, mecburiyeti yok! Gönülden gelen bir iş bu. Ama Mehmet Oymak'ın dediği gibi herkes gönülden veremiyor maalesef. Bunu biraz yasal zorunluluk haline getirebilir miyiz acaba? Toplu Konut Fonu gibi birtakım fonlar oluşturulamaz mı? Ya da, yıllık cirosu şu kadar olan şirket bulunduğu şehirde bir tarihi yapıyı satın alarak restorasyonunu yapar şeklinde yasal zorunluluklar getirilemez mi? Her ilde müze ya da ören yerlerini ziyaret edenlerin bıraktığı gelirler belirli bir havuzda toplanıp o ilin eski eser restorasyonlarına harcanabilir. Bu paraları bakanlığa göndermektense, mahallinde harcamak gerekir.

Bildiğim kadarıyla vakıf gelirleri yine merkezde toplanıyor. Urfa'da yüzlerce vakıf var. Bunların milyonlarca lira geliri merkezlerine gidiyor

ve merkez bunun belki kırkta birini Urfa'ya harcıyor. Gerçi Urfa dışında yaptığı harcama da belki bir başka kültür varlığına gidiyor, ama madem bu para benden çıkıyor, o zaman bende kalsın, bendeki bir havuzda toplansın ve benim eski eserlerime harcansın. Benim vakıf eserlerim burada harap bir şekilde dururken, gönderdiğim parayla başka bir eserin değil, kendi eserimin restorasyonu yapılsın isterim ben.

Bazı kamu kurumlarının, odaların yönetim yapıları da tarihi binalar olabilir. Gönül arzu ediyor ki Mimarlar Odası'nın Urfa'daki binası tarihi bir yapı olsun! Bir iş merkezinin beşinci katındaki beş odalı bir yere büro yapmaktansa, bir tarihi mekânı alıp kurtarıp orayı büro olarak kullanmalı. Kullanmalı derken, belki bir yasal zorunluluk da getirilmeli. Urfa'daki vakıfların idare binalarının da tarihi yapılar olması zorunluluğu getirilebilir.

Bir de tabii benim katılmadığım bir fikir var. Türkiye'de eski eser kaçakçılığı çok büyük boyutlarda. Bu işe, bir zamanlar sigara kaçakçılığına gittiği gibi trilyonlar gidiyor. Sigarayı serbest bıraktık, vergiye bağladık, trilyonlar bir havuzda toplandı ve o gelirler belirli yerlere harcanmaya başlandı. Bazı arkadaşlar bunu örnek göstererek Türkiye'de eski eser ticareti serbest bırakılsın diyorlar. Benim gönlüm arzu etmiyor o ayrı mesele, ama belki yanlış düşünüyorum, bu da tartışılsın. Finansman konusunda benim aklıma gelenler bunlar. Bunları sağladığımız takdirde konuştuklarımızın büyük bir kısmını rahatlıkla gerçekleştirebiliriz.

Bir de, fon yöneticisine bu fonlarda biriken parayı harcama rahatlığı vermek gerekir. Biz bunu Balıklıgöl Projesi'nde ŞURKAV'da yaşadık. Bu iş Maliye Bakanlığı'nın gönderdiği genel bütçeden bir ödenekle yapılmadı. İstimlak, ihale, ödenek, hak edişler derken, bu iş yirmi beş senede bitmezdi. Peki ne yapıldı? Devrincumhurbaşkanı örtülü ödenekten valiye para gönderdi, vali hemen devletin dozerini, kepçesini, işçisini hizmete soktu, kapıları tek tek çaldı, rıza ve pazarlıkla evleri aldı, bu işi kolayca gerçekleştirdi. Bu fonlarda biriken paranın kolay harcanabilmesi için ilin mahalli idare amirine, daha doğrusu valisine yetki verilmesi gerekiyor, ki bu işler çok çabuk bitsin. Aksi takdirde bürokrasiye takılıp kilitlenip kalıyoruz. En basit bir onarım, örneğin Devlet Güzel Sanatlar Galerisi sekiz-on yılda restore edildi. Eski bir Urfa evidir. Balıklıgöl Projesi'yle başlayan, beş yüz yataklı devlet hastanesi inşaatı da halen sürünüyor. Yine aynı tarihte temeli atılan otuz beş bin kişilik stadyumun inşaatı da halen sürünüyor.

SONER GÜLAĞACI
İnşaat Mühendisi Odası İl Temsilcisi

Ben de birkaç noktanın altını çizmek istiyorum. Urfa'da ŞURKAV ve valinin yaptığı restorasyonlar takdire şayandır. Yalnız restorasyonlarda aslına uygun olmayan bazı sorunlar yaşanıyor. Artık gözden mi kaçıyor veya çok düşünülmüyor mu bilmiyorum. Mesela bize dağıtılan kitapta da var. Hazreti Eyüp Peygamber'in çile çektiği yapı restore edilmiş ve burası komple fayansla yapılmış! Oysa hepimiz biliyoruz ki Eyüp Peygamber orada kurtlanan vücuduyla sabırla uğraşan bir insan! Öyle fayanslar içinde durmuyordu herhalde, orijinaline çok aykırı bir durum bu. Yine kitapta var, biz de Urfalı olduğumuz için biliyoruz Küçük Hacı Mustafa Kamiloğlu'nun evinin daha önce bir Ermeni doktor olan Agop Beşliyan'a ait olduğunu, buranın daha önce de bir manastırla ilişkisini biliyoruz, ama bunlar hem literatüre geçmiyor, hem de bunu belirten bir plaket yapının bir yerine konmuyor. Yani yapının bilinen en eski tarihinden günümüze kadar olan macerasını yazmak gerekir. Keza bunun karşısında bir camimiz var, yaşım o kadar ileri değil ama herhalde oranın kilise olduğunu bilenlerimiz çoktur. Evet, şu anda ihtiyaç buna göredir, cami yapılmıştır, ama burası şu şu süreçleri geçirmiştir, şu tarihte yapılmıştır, şu tarihler arasında kilise olarak kullanılmıştır, şu tarihler arasında Urfa'ya enerji sağlayan, elektrik enerjisi sağlayan şirket haline dönüştürülmüştür ve şu tarihten itibaren de cami yapılmıştır demek zorundayız.

Kendi tarihimizden korkmamak gerekir, çünkü Urfa'nın tarihi on iki bin yıllık bir tarih. Türklerin 1071'de girdiğini düşünürsek, dokuz yüz yıllık bir Selçuklu-Osmanlı kültürü var. Bunun öncesindeki kültürler de bizim zenginliğimiz. Kanada'da yaşayan Ermeni bir memleketlim olduğuna çok memnunum veya Amerika'da yaşayan bir Hıristiyan Urfalı hemşerim olduğuna memnunum, keşke onlar burada yaşasaydı. Bizler böyle bir kültürden geliyoruz. Bu ülkede ninelerimiz bize "İşte oğlum, şu mahalle Yahudi mahallesidir, şu mahalle Ermeni mahallesidir, şu mahalle Müslüman mahallesidir" diye öğretti. Dedemin birçok Ermeni arkadaşı olduğunu, çok iyi diyalogları olduğunu biliyorum.

Ama hem yönetim kadrosundaki arkadaşlarımız, hem biz Urfalılar Müslüman olmayan hemşerilerimize haksızlık ediyoruz. Tarihsel koşullar onların burada yaşamasına engel olmuştur, ama o tarihi silmemiz veya görmememiz anlamına da gelmez bu. Envanter oluşturulmasından bahsediliyor, envantere bunları yazmayacak mıyız? Şunu da unut-

mamalıyız ki bizim insanımız, Müslümanlar, taş işçiliğini Ermenilerden öğrenmiştir, hepimiz bunu biliyoruz; yani taş işçiliğinin ilk ustaları Ermenilerdir.

Bir de şöyle bir önerim var: Madem burada sivil toplum örgütleri var, madem siz böyle bir toplantı organize ettiniz, yerel olarak bir gözlem komitesi kuralım. Belediye başkan yardımcılarından birinin başkanlığında sivil toplum örgütlerinin organize ettiği bir sivil gözlem komitesi, hem tarihi eser tahribatını takip etsin raporlasın, hem de tarihi özelliklere aykırı yapılaşmalar konusunda uyarıcı olsun. Mesela Balıklıgöl'de *Türkiye* gazetesinin reklamı olan mermer bir çeşme var. Çok kötü duruyor orada. Urfalıların uygun olmayan anlamında kullandıkları "ayreti" diye bir kelime vardır. O çeşme orada çok "ayreti" duruyor, bir an önce oradan kaldırılması gerekir.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Habitat'tan sonra da benzer bir gözlemevi projesini biz de geliştirmiştik. Bu çok iyi bir fikir. Bir izleme komitesi birçok yeni fırsatı yakalamak veya fırsatların kötü kullanılmasına karşı zamanında uyarılar yapmak açısından çok önemli.

İHSAN ŞENOCAK
Harran Üniversitesi

Urfa'da tarihi eserlerin çokluğundan ve tarihi eser tahribatının hızından bahsediyoruz. Benden önceki konuşmacı arkadaşlarımızın birçoğu, haftada bir iki ev yıkılıyor diyerek aynı görüşe katıldı. Türkiye'nin her tarafında böyle hızlı tahribat yok. Urfa'da da bütün Urfalılar tarihe düşman değil, yani ellerine kazma kürek almış ille tarihi eserleri yıkalım diye bir vazife edinmiş değiller. Tahribatın kesinlikle bir ihtiyaçtan kaynaklandığı anlaşılıyor. O ihtiyacı doğru tespit edersek, zannediyorum bataklığı kurutmuş oluruz.

Şanlıurfa'da eşine rastlanmamış hızlı bir nüfus artışı söz konusudur, yani son on beş yirmi yıldır medyada sürekli olarak Urfa'da GAP nedeniyle barajların yapılacağı, refah seviyesinin yükseleceği, herkesin para kazanacağı anlatılıyor. Kısmen bu, kısmen başka nedenlerle çok yoğun bir göç almaktadır Urfa. Gelen insanların konuta ihtiyaç duymaları da doğal. Konut ihtiyacı ciddi anlamda çözülmediği için tarihi evlerin tahribatı sorunu ortaya çıkmaktadır. Urfa'nın yüzde yetmişi (bu oran kesinlikle abartılı değildir) gecekondudur. Yüzde on-on beşi de affedilmiş

gecekondudur. Yani bunlar da teknik olarak gecekondudur, ama imar affından sonra ismi değişiyor, gecekondu olmaktan çıkıyor. İşte bu gecekonduların büyük bir kısmı SİT alanları üzerinde yapılmıştır. Bunun nedeni gecekondu yapan insanların, ihtiyaçları olan ev ve arsaları bulamamasıdır. Arsa olsa, evini o arsaya yapacak.

Belediyelerimiz, GAP İdaresi veya başka kuruluşlar birtakım imar planlama çalışmaları yapıyorlar, ama bunlar halkın sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda yapılmadığı için bir taraftan arsa üretiliyor, bir taraftan arsa ihtiyacı var. Niye? Çünkü maddi bakımdan zayıf durumda olan aileler küçük arsalar istiyor. Daha somut anlatmak gerekirse, Urfa'ya gelen ailenin cebinde maksimum bir buçuk, iki milyar para var. Yerel yetkililerin ürettikleri arsaların en küçüğü ise yüz milyar lira! Adamın ihtiyacı, üzerinde iki katlı bir ev yapabileceği, küçük bahçesi olabilecek bir arsa. GAP İdaresi'nden yetkili arkadaşlarımız burada, Sayın Vedat Bey bu işin uzmanı, kendisinden istirham ediyoruz, yapılan planlamalarda bu tür ihtiyaçlara cevap verecek tarzda şehir planları yapılırsa, tahribat büyük oranda önlenmiş olur kanaatindeyim.

EYÜP BUCAK
Şanlıurfa Müzesi Müdürü

Hep eski eserlerin tahribatından söz edildi. Tek caddesi olan bir vilayet düşünün! Ben 1965'te burada öğrenciydim, yıl 2000, cadde yine aynı cadde. Araç yoğunluğu, nüfus yoğunluğu kat kat artmış, fakat yeni iş merkezleri açılmamış, yeni cazibe merkezleri oluşturulmamış. Aşağıda, eski ticaret merkezinde ziyaret ettiğim dükkânın fiyatı kırk-elli milyar! Siz bu talebi Urfa'nın eski ticari merkezinden başka yere kaydırmadıkça, orada eski eser tahribatının önüne geçemezsiniz. Bir defa toptancıların oradan çıkması lazım. Doktorların Yıldız Meydanı'ndan çıkması lazım. Aksi halde eski eser tahribatının önüne geçemezsiniz. Böyle bir rant olduğu sürece eski ticari merkezde yeni işyerleri açılacak, tarihi binalar da tahrip edilecektir.

GÖKHAN MENTEŞ

Eksik kaldığına inandığım örgütlenme boyutu konusundaki görüşlerimi ifade etmek istiyorum. Üçüncü toplantımızda anlayabildiğim kadarıyla en temel sorunlardan biri devletin aşırı merkeziyetçi olması, kültür konusunda yerel duyarlılığı gösteremeyişi ve gerekli kaynakları buraya

seferber edemeyişi. Bu koşullarda ne yapılması gerektiği konusunda da o yöredeki insanların belirli fikirleri olması gerekir diye düşünerek, tartışmanın bundan sonraki bölümünü bu yöne akıtmak istiyorum.

İstanbul toplantısında Sayın Tarık Ziya Ekinci ifade etti, eğer Avrupa Konseyi'nin yerel yönetimlerle ilgili özerklik şartı Türkiye'de gerçek anlamıyla uygulansa, bizim kültür konusunda özel önlemler almamıza da gerek kalmayacak. Çünkü yerel özerklik şartı yerinden halledebilen hiçbir şeyi bir üst otoriteye bırakmıyor. Yani olay tabandan tavana doğru şekilleniyor. Türkiye'de devlet örgütünün mevcut yapısında ciddi aksamalar var. Bana göre bunlardan biri yerel düzeyde mahalle, sokak ve ev bağlantısındaki örgütlenme. Burada ciddi eksiklikler var, özellikle kentlerimizde işlevsel olmayan, nüfus kâğıdı sureti, ikametgâh ilmühaberi çıkarmanın ötesinde işlevsel olmayan bir muhtarlık sistemi var. Halbuki köy muhtarlıkları öyle değil, onlar daha işlevsel.

İkinci eksiklik ise bölge düzeyinde. Türkiye'de il teşkilatının ötesinde bir bölgesel örgütlenme yok. GAP Bölgesi'nde en azından koordinatör bir kuruluş olarak GAP İdaresi oluşturulmuş. Halbuki Türkiye'nin diğer bölgelerinde böyle bir imkân da yok. GAP İdaresi'nin varlığından hareketle, belki Türkiye'nin diğer yörelerinde örnek alınabilecek bir model uygulanabilir kanısındayım. Belki tarihsel mirası koruma konusunda bir deneme olabilir.

En büyük eksikliklerden birinin envanter meselesi olduğunu biliyoruz. Kültür Bakanlığı'nın elinde altmış bin eserin envanteri olduğu söyleniyor, oysa Türkiye'nin kültür envanterinin milyonlarla ifade edilebilecek düzeyde olması gerektiği de ifade ediliyor. Bu açığı kapatabilmek merkeziyetçi ve mevcut mevzuat kısıtları içinde bir yaklaşımla hiçbir şekilde mümkün değil. Bu nedenle yerel düzeyde, örneğin GAP Bölgesi'nde, GAP İdaresi'nin Kültür Bakanlığı'nın tekelinde olan bazı yetkilerle donatılmasıyla bölge envanterinin bu kurum tarafından yapılması mümkün olabilir. Tabii ki sivil toplum kuruluşlarıyla ve buradaki yerel devlet kuruluşlarıyla işbirliği içinde. Devletin yapması gereken, böyle bir yapılaşmanın oluşması için gerekli tedbirleri almaktır. Ama bu iş sadece yetki devrederek olmaz. Bir zamanlar 3030 sayılı Yasa ile imar yetkileri bir günde büyükşehir belediyelerine verildi, ama onun gerektirdiği düzenek kurulmadığından, onun gerektirdiği insan kaynakları sistemi yaratılmamış olduğundan bir bocalama yaşandı. Bir ön eğitim süreciyle birlikte mevcut yöneticilerin, yani valilerin, vali yardımcılarının, kaymakamların, belediye başkanlarının kültür ve tarih mirası konusun-

da eğitilmesi de bu yetki devrinin ayrılmaz bir parçasıdır. Aksi takdirde söz konusu yetki devri çok olumsuz sonuçlar da doğurabiliyor. Bunun önüne geçilebilmesi için ciddi bir eğitim seferberliğini planlayıp korumayı yerelleştirmek ve bu çerçevede de Türkiye'nin diğer bölgelerine örnek olabilecek bir örgütlenmeyi sağlamak gerekiyor.

Yerelleştirmek derken, konuyu yalnızca bölgeselleştirmek anlamında kullanmıyorum, bunun illere, ilçelere ve neticede muhtarlıklara doğru ilerletilmesi lazım. Belki sözü edilen İtalya'daki mahalle yönetim sisteminin kademeli olarak Türkiye'mizin idari yapısına dahil edilmesi gerek. Tabii bu aynı zamanda bir olgunlaşma meselesidir; bir günde yetkileri sokak düzeyinde, mahalle düzeyinde kullanma şansına sahip değilsiniz. Ama sanıyorum GAP İdaresi gibi çağdaş yaklaşımı benimsediğini uzunca bir zamandır dile getiren böyle bir örgütle birlikte bu adımı atmamak çok büyük bir fırsatın kaçırılması olacaktır. GAP İdaresi derken sivil toplum kuruluşları, özel ve resmi sektörün oluşturduğu temsilcilerden oluşan bir kurulu kastediyorum.

MEHMET OYMAK

Bu düşünceyi tamamlamak istiyorum. Eğer Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu da böyle il bazında olacaksa, bu iki ağzı keskin bir bıçak olur. Yerel olması sorunları yakından tanımak ve yorumlamak açısından olumlu, dejenere etmek açısından da olumsuz. Her zaman bu tehlike var. GAP İdaresi gibi bir devlet dairesi olur ise bürokrasinin o meşhur özellikleri ortaya çıkar. Dolayısıyla ikisini yan yana getirecek bir çözüm daha doğru.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Ben de bu konuda bir iki şey ekleyeyim. İşlerin yapılması kadar yapılma biçimi de çok önemli. Bu, İlhan Tekeli'nin Ankara toplantısında kullandığı tabirle "sosyal kapitali geliştirme" meselesi. Sosyal kapital, birlikte düşünebilme, birlikte konuşabilme ve birlikte iş yapabilme kültürüne sahip olmaktır. Birçok topluma bakıyorsunuz, gelir düzeyleri aynı, fakat bazılarının performansı daha yüksek. Aradaki fark, ülkelerden birinin sosyal kapitale diğerinden daha fazla sahip olmasından geliyor.

İnsanların yaşadıkları çevrede kendisiyle ilgili her karara katılması ve onu mutlaka etkilemesi bir çeşit çağdaş insan hakkı olarak çok önemli. Ama dedikleriniz de çok doğru, şu anda sosyal kapital çok gelişmediği için problemler de ortaya çıkacaktır.

GAP İdaresi yirmi ayrı alan tanımlıyor, bu koruma meselesi o alanlardan sadece biri. Dolayısıyla biz bu işi yaparken öyle bir sosyal kapital geliştirme amacımız da olmalı ki, yirmi alanda da, yüz alanda da işe yarasın. Birlikte yapıldığı zaman çözülmeyecek sorun yok ve şimdi dezavantaj gibi görünenleri avantaja çevirme imkânı var. Bu nedenle mahalleyle, şehirle, ülkeyle ilgili ne yapıyorsak yapalım, bunu mutlaka orada yaşayan insanlar ile orada yaşamayan insanların birlikte yapmasını sağlamak lazım; çünkü bir yandan da bütün insanlığın değerleri olan konularda, sadece yerel olarak karar verilemez.

Dolayısıyla, şimdi biz burada yaptığımız işi aynı zamanda sosyal kapitali artırıcı bir yöntemle yapmaya çalışıyoruz. Gerçekten bu mesele sadece bir işi yapmak değil. Bir iş başka şekillerde de yapılabilir. Doğrudan doğruya merkezi fonlar kullanılarak yapılabilir veya merkezi yönetimin taşra teşkilatı eliyle yapılabilir. Ama artık dünyada sosyal kapitalin değeri, her türlü değerin üzerine çıktığı için, mesela bölge planlama teorilerinde de artık havza planlaması vb. değil, "öğrenen bölge," "iletişim içinde gelişen bölge" gibi tabirler kullanılıyor. Yani bir bölge sadece suları, toprakları kullanılarak, verimlilik artırılarak değil, oradaki insanların kendi kaderlerine hâkim olmaları ve kendileriyle ilgili konularda kararlar üretmeleri, kendi sorunlarını kendilerinin tarif etmeleri ve ona çözüm bulmak için birlikte hareket etmeleri, gayret göstermeleri ve eğer bunun için bir mücadele gerekiyorsa, bunu da birlikte yapmaları ile yani sosyal kapitali büyütmeleriyle kalkınır. Bu nedenle de çağdaş dünyada hangi teknik sorunun üzerine hamle yaparsanız yapın, dönüp dolaşıp bir demokrasi projesine ulaşıyorsunuz.

Biz bunu Habitat'ta yaşadık. Habitat'ın konusu, konut ve kentsel altyapıdır. Bütün dokümanları da bu konu üzerinedir. Ama bu konuya el atıp çok yakından bakınca, bir de uluslararası düzeyde çalışmalar yürütünce, sonunda bir demokrasi projesine geldik. Kararları kim alacak, devletle sivil toplum nasıl işbirliği yapabilir, "ortaklık" fikri nedir? Çünkü her projeyle ilgili çok temel seçimler yapmak zorundasınız. Peki bunu kim yapacak? Devlet dediğiniz Ankara'da bir şube müdürüdür, bilemediniz daire başkanıdır. Ben orada otuz sene görev yaptım. Evrak size gelene kadar alt alta beş paraf oluşur. Herkes bir önceki parafa bakarak imzayı atar, ben de öyle atıyordum. Sistem böyle kurulu. Ama neticede o baktığımız en alttaki imza bir şube müdürü, bir daire başkanının imzasıdır. İşte Ankara'daki devlet odur!

Hiç gitmediği ve hiç ilgilenmediği, hiç gitmeye niyetlenmediği bir

yerle ilgili olarak adamı karar vermeye zorluyorsunuz. Çok iyi niyetli olsa da, bu kararların orası için geçerli kararlar olmasına imkân yok. Açık ki orada yaşayanlar bir sorunu kendi sorunu olarak kavrama ihtimali en yüksek olan kesimdir. Sorunun en doğru tarifini yakalayabilecek olan da onlardır. Tabii ki bu bilgi çağında uzman bilgilerinden yararlanmaları da gerekir.

Buradaki topluluk Türkiye'nin gelişmişlik düzeyini de gösteriyor. Burada yaptığınız konuşmaların Ankara'dakilerden, İstanbul'dakilerden bir farkı yok. Farkı varsa, burasının lehinde bir fark var.

Dolayısıyla buralarda ne yaparsak yapalım, sosyal kapitali geliştirici bir biçimde yapmalıyız. Mesela bu toplantının başı ve sonu arasında bence sosyal kapitalde yeni bir birikim oldu. Bunun tabii bir devamı olacak; projeler gelecek, projeler üzerinde çalışılacak, her biri üzerinde insanlar birbirini dinleyerek ve birbirini anlamaya çalışarak işi götürmeye çalışacak. Eğer Urfa için bir şey yapılmak isteniyorsa, bunu yapmak için gerekli gücün bir tek kaynağı var: sosyal kapital.

Urfa'da, beklediğimden daha fazla bir katılım oldu. Bir kez daha sosyal kapitalin önemini vurgulayarak hepinize katkılarınız için teşekkür ediyorum. Tabii bütün bunlara imkân veren GAP İdaresi'ne de teşekkür ediyorum. Üniversiteleri, sivil toplum kuruluşlarını temsil eden, yerel ve merkezi yönetimden gelen ve konuşmaları, genel davranışlarıyla katkıda bulunan değerli arkadaşlarımıza da teşekkür ediyorum.

GAP'TA TARİHİ MİRAS DANIŞMA TOPLANTISI

KASIM 2000 ADIYAMAN

KATILIMCILAR

İbrahim Acıpayam (Hacıbektaş Veli Kültür Tanıtma ve Araştırma Derneği; (Mahmut Arslan (Kahta İlçe Turizm Müdürü, Uluslararası Nemrut Vakfı Kurucu Üyesi ve Sekreteri); (Mehmet Aykanat (Adıyaman İl Kültür Müdür Vekili); Filiz Doğanay (Sosyal Antropolog, GAP İdaresi Danışmanı); Fehmi Erarslan (Arkeolog, Müze Müdürü), Adıyaman İl Turizm Müdür Vek.); Zafer Ersoy (Adıyaman Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı); Cem Ertür (Tarih Vakfı Projeler Bölümü); Mahmut Gezen (Hacıbektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Gençlik İhtisas Komisyonu); Yiğit Gülöksüz (Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi); Gökhan Menteş (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü); Vedat Özbilen (GAP İdaresi Proje Koordinatörü); Ali Haydar Özçelik (Makine Mühendisi); Muzaffer Özçiriş (Tarih Bölümü Mezunu); Sırrı Özen (GAP İdaresi); Funda Şerafettinoğlu (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatör Yrd.); Makbule Terzi (GAP İdaresi, Uzman); Nusret Uç (Hacıbektaş Veli Kültür Tanıtma ve Araştırma Derneği ve Hacıbektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı); Erdem Yıldız (Adıyaman Mimarlar Odası Başkanı); Ömer Yılmaz (İnşaat Mühendisi)

Yiğit Gülöksüz
Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

GAP İdaresi ile Tarih Vakfı GAP bölgesinde tarihi ve kültürel mirasın korunması konusunda danışma toplantıları düzenlemek amacıyla bölgede bir çalışma yürütüyor. Bu amaçla bölgedeki belli başlı bütün illeri dolaşıyoruz.

GAP bölgesiyle ilgili çalışmalar biliyorsunuz yıllarca önce, daha çok fiziksel altyapının oluşturulmasıyla başladı. Amaç su kaynaklarını düzenlemek, biriktirmek, sulama programlarını gerçekleştirmek ve sağlanacak enerjiyi enterkonekte sisteme vermekti. Özetle bu çalışma daha çok bir doğal kaynakları harekete geçirme projesiydi ve önce Aşağı Fırat Projesi, daha sonra da GAP Projesi adı altında yürütüldü.

1960'lı, 70'li yıllarda diğer ülkelerde de bir havzanın, bir bölgenin geliştirilmesi konusuna hem teorik, hem pratik olarak böyle yaklaşılırdı. Şimdi ise çok daha gelişkin bir yaklaşımın varlığı ifade ediliyor. İnsanı her işin merkezine koyan ve yapılacak bütün işleri onun mutluluğu ve gelişmesi için tasarlayan bir anlayışın ortaya çıkmasını umuyoruz. Tabii o zaman kalkınma projelerinde kültür de son derece önemli bir öğe haline gelecek. Bizim toplantımız kültür ve tarih varlıklarının korunması, kurtarılması ve değerlendirilmesi konusuyla sınırlı. Tarih Vakfı'nın bu konudaki katkısı, bu çalışmayı yöredeki insanlarla, uzmanlarla birlikte yapmak ve tartışmayı geliştirerek bir rapor halinde GAP İdaresi'ne teslim etmek. Bu tartışma toplantılarında önce mevcut durumu saptamak, sorunları görmek ve tanımlamak, sonra da bu sorunlara çözüm yolları aramak ve gerekli politika ve stratejileri belirlemek istiyoruz.

Ankara'da GAP İdaresi Başkanlığı'yla konuyu etraflıca görüşmemiz 16 Ekim'de gerçekleşti. 28 Ekim'de İstanbul'da üniversitelerden öğretim üyelerinin, sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin, uzmanların katılımıyla bir toplantı yapıldı. 2 Kasım'da ise yine uzmanlar, üniversiteden arkadaşlar ve STK temsilcileriyle Ankara'da toplandık. Dünkü toplantımız Urfa'daydı; bugün de Adıyaman'dayız. Bu çalışmalar daha sonra Diyarbakır, Batman, Mardin ve en sonunda da genişletilmiş bir toplantıyla Gaziantep'te sürdürülecek. Biz Tarih Vakfı raporunu 11 Aralık'ta GAP İdaresi'ne vereceğiz. İşin birinci aşaması böylece bitmiş olacak.

Bu çalışma Ankara ve İstanbul'da bazı uzmanların hazırladığı raporlar üzerinden projeler geliştirerek de yapılabilirdi. Ama GAP İdare-

si Bölge Planı'nda yapacağı revizyonu kalıtımcılar yönünden [illegible] tirmek istiyor. Bu nedenle kültür ve tarih mirası meselesini kendine dert etmiş insanlarla veya görevli ve uzmanlarla her kentte yüz yüze tartışarak, konuşarak sonuçlar çıkarmaya çalışıyoruz. Yani bu işi birlikte yapmayı, katılımcı bir şekilde yapmayı hedefliyoruz.

Önce Gökhan Menteş bize İstanbul, Ankara ve dün Urfa'da ortaya atılan konularla ilgili kısa açıklamalarda bulunacak. Daha sonra sizin katılımınızla bu tartışmayı geliştirmeye çalışacağız.

GÖKHAN MENTEŞ

Tarih Vakfı olarak "Güneydoğu Anadolu'da Kültürel ve Tarihi Mirasın Korunması, Tanıtım ve Değerlendirilmesi" başlığıyla bir çalışma yürütüyoruz. GAP İdaresi Başkanlığı bölge planını revize etme aşamasında bulunduğu ve bunu katılımcı bir yaklaşımla oluşturma niyetinde olduğu için Tarih Vakfı'ndan böyle bir çalışma rica etti. Biz de bu çabanın bir parçası olmayı kabul ettik. Dolayısıyla burada yaptığımız toplantı, Tarih Vakfı'nın uzun vadeli perspektifi içinde ayrı bir anlamı olmakla birlikte, GAP İdaresi'ne iki ay sonra sunacağımız raporun dayanaklarından birini oluşturuyor.

Biraz önce Yiğit Gülöksüz'ün özetlediği çerçeveyi tekrar hatırlatacağım. 1989 yılında GAP Master Planı diye bir doküman oluşturuldu. Bölgedeki kalkınma çabaları bir süredir bu planın öngörüleri doğrultusunda sürüyor. Fiziksel hedefler açısından planın bir miktar gerisinde kalınmış olmakla birlikte bölgede belirli bir ilerleme de sağlandı. Bu planın en büyük eksikliği daha çok fiziksel hedefleri öngörmüş olmasında. Yani sosyal konularda, kültürel konularda ve tarihi konularda eksiklikler taşıyor. Altyapı, ulaşım, baraj, sulama konularına ağırlık veren ama öbür konuları ihmal eden bir plan olduğu ortaya çıktı. Bir bu boyutu var. İkinci olarak bu plan teknik uzmanlar tarafından hazırlandı ve yapılırken halkın katılımı alınmadı. GAP İdaresi on yılı aşkın süredir yaptığı çalışmalar için bir özeleştiri geliştirdi ve planın 2010 yılında bitirilmesi için yapılacak revizyon çalışmalarında bu eksikliğin giderilmesine karar verildi. GAP İdaresi şimdi planın fiziksel hedeflerinin dışında, eşitlik, adillik, katılım ve insan kaynaklarının geliştirilmesi meselelerini de ele alıyor. Bunun gereği olarak da kendi bünyesinde bir sosyal planlama grubu oluşturdu. Bu grup Türkiye'de konuya katkıda bulunabilecek diğer sivil toplum kuruluşları ile üniversitelerden veya özel kesimden uzmanların katkılarını almaya çalışıyor. Bunun yanında GAP Giri-

şimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM) ve Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) kuruldu. İdare 2000 Mayıs'ından başlayarak bugüne kadar bölgenin dokuz ilinde iki tur bilgilendirme ve strateji toplantıları düzenledi. Bunlar genel planla ilgili toplantılardı; yani GAP Bölge Planı'nın yeni perspektifi bu illerde ilgili kuruluşlara tanıtıldı ve halk katılımının ilk ayağı diyebileceğimiz bir açılıma yönelindi. İdare bunu yeterli görmedi ve "Biz genel planı halka ve ilgili kuruluşlara açmaya çalıştık, ancak sektör bazında, özellikle kültürel ve tarihi mirasın korunmasıyla ilgili olarak uzmanların ve sivil toplum kuruluşlarının desteğine ihtiyaç duyuyoruz" dedi. İşte bu noktada Tarih Vakfı devreye girdi. GAP Bölge Kalkınma Planı'nın yeni vizyonunu, amaçlarını, hedef ve politikalarını kendi yaklaşımlarımızla tutarlı gördüğümüz için Tarih Vakfı olarak İdare ile işbirliği yapma kararını aldık. Sizlere dağıtılmış olan davetiye ekinde, 12. ve 16. maddelerde bu yeni vizyonun özeti var.

Bu bölge en eski uygarlıkların beşiği. Bu özelliği itibariyle de çok özen gösterilmesi gereken bir bölge. Yalnız yöre insanının sahiplenmesi, yalnız tüm Türkiye'nin sahiplenmesi değil, dünyanın da sahiplenmesi gereken bir bölge.

Somut olarak kendi çalışmamıza dönecek olursak, bu çalışmayı GAP bölgesinde kültürel ve tarihi mirasın korunması, kurtarılması, değerlendirilmesi ve tüm bu konularda ilgililerin katılımıyla öneriler geliştirilmesi diye tanımlayabiliriz. Biz bu çalışmaya 16 Ekim'de başladık, yani aşağı yukarı on beş gün geçti. Bu süre içinde konuya taraf olabilecek kişileri saptamaya çalıştık. Konuyla ilgili yayınları inceliyoruz, bir bibliyografya taraması yapıyoruz. İstanbul ve Ankara'da iki toplantı yapıldı. İstanbul toplantısı özellikle sivil toplum kuruluşlarının ve uzmanların ağırlığı olan bir toplantıydı. Ankara'daki toplantı ise ister istemez, merkezi hükümet temsilcilerinin ağırlıklı olduğu, uzmanların da bulunduğu bir toplantıydı.

Bölgedeki ilk toplantıyı dün Urfa'da gerçekleştirdik. Bu toplantıya Antep ve Kilis temsilcileri de davetliydi. Bugün de Adıyaman toplantısını yapıyoruz. Üç aşamalı bir çalışmamız var. Önce mevcut durumu ve sorunları saptıyoruz, tarafları belirliyoruz, daha sonra olanaklarımızı ve araçlarımızı gözden geçiriyoruz, en sonunda da stratejimizi saptıyoruz; yani ne yapmamız, nasıl bir yol izlememiz gerektiği konusunda bir fikir geliştiriyoruz. Bu çerçevede de öncelikli gördüğümüz sınırlı sayıda projeyi bölge kalkınma planının listesine aldırmak amacıyla raporu-

muzda belirteceğiz. Bu projelerle ilgili olarak mümkün olduğu kadar fazla detay vermeye çalışacağız. Adıyaman'dan sonra Diyarbakır, Batman ve Mardin'de toplanacağız. Daha sonra da Tarih Vakfı olarak edindiğimiz izlenimleri de yansıttığımız, bilgimizi üstüne eklediğimiz bir taslak metin oluşturup sizlere dağıtacağız. Bu metin, Bölge Planı'nda kültür ve tarihi miras meselesiyle ilgili olarak bizim görüşlerimiz budur, katılımcıların ortak noktaları, ortak temennileri bunlardır mahiyetinde olacak. İdareye bu dokümanın yanı sıra, buna altlık mahiyetinde başka bazı çalışmalar da vereceğiz. Katılımcılara dağıtılacak olan bu metin Gaziantep'te düzenlenecek geniş toplantıda tekrar görüşlerinize açılacak ve orada metin üzerine yapılan değerlendirmeler çerçevesinde bölge kalkınma planına esas olacak metnimizi son haline getireceğiz. Sonuçta bu metin Tarih Vakfı organizatörlüğünde sizlerle birlikte hazırlanacak. İdare bu metni kendi pratik amaçları açısından değerlendirecek ve umuyoruz ki bu metin doğrultusunda yeni açılımlar içine girebilecek.

VEDAT ÖZBİLEN
GAP İdaresi Proje Koordinatörü

Önce bu salonu bize sağladığı için Adıyaman Ticaret ve Sanayi Odası başkanımıza çok teşekkür ediyorum. Diğer katılımcılara da toplantımıza geldikleri için ayrıca teşekkür ediyorum. Hepinizi GAP İdaresi adına saygıyla selamlıyorum.

Bildiğiniz gibi mayıstan beri üçüncü defadır Adıyaman'a geliyorum. Bunun bir nedeni var. Güneydoğu Anadolu Bölge Planı yenileniyor. Bakanlar Kurulu'nun bir talimatı var. Bu talimat, 2010 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi bitsin, bunun için gerekli çalışmalar yapılsın, daha önceki master plan da revize edilsin diyor ve bu konuda da GAP İdaresi'ni görevlendiriyor. Bu talimat doğrultusunda hızla çalışmaya başladık ve ulaştığımız sonuçları yıl sonunda Bakanlar Kurulu'na sunacağız.

Zaten GAP İdaresi on yıldır bölgede çalışma yapıyor, bu çalışmaların kazandırdığı bir deneyimi var. 1989 yılında yapılmış olan master plan bölgenin sorunlarını ortaya koymuş, bu sorunları çözebilmek için neler yapılması gerektiğini, devlete düşen görevleri belirlemişti. Bu doküman doğrultusunda bölgede uygulamalar yapıldı. Bunların ne kadar başarılı olduğu, başarısız kalınan noktaların sebepleri gibi birçok konunun yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Bunun sonunda siyaset

adamlarına dönüp, on yıldır uyguladığımız planın şuralarında sıkıntılar var, bunu uygulayamadık, nedenleri bu, bundan sonra yapılacak yeni planda bunlar dikkate alınsın, bölgenin kalkınması için öncelikli olarak da şunlar yapılsın diyeceğiz. Dolayısıyla önümüzde böyle bir görev var. GAP İdaresi olarak bu görevi yüklendik, ama bunu projeden etkilenen tüm kesimle birlikte ele almak istiyoruz, yani anlayışımıza göre bu görev aynı zamanda sizlere de verildi. Kendi ilinizin, bölgenizin kalkınmasını istiyorsanız bunun nasıl olması gerektiği konusunda bizimle çalışmanız lazım. Bunu karşılıklı görüşerek yapalım. Son on yıllık uygulama sürecinde bölgeden bize "Daha önceki plan yapılırken bize danışmadınız, o plan daha çok Ankara'dan hazırlanmış bir plandır, bizim sorunlarımızı gerçek anlamda yansıtmıyordu, biz de bu yüzden o plana destek vermiyorduk, yapılan çalışmaların da bizim açımızdan pek bir anlamı yoktu" diye bir eleştiri gelmişti. Hem o eleştiriyi ortadan kaldırmak, hem sorunları yerinde tespit etmek, hem sizlerin görüşlerini almak istiyoruz.

Plan 2010 yılına kadarki süreyi kapsayacak; özetle önümüzde sekiz yıl var. Bu sekiz yıl boyunca burada neler yapmalıyız? Ama hep birlikte! Her şeyi devletten beklemeyeceğiz. Sekiz yıl boyunca Güneydoğu Anadolu Projesi'ni nasıl uygularız, temel sorunları nasıl çözeriz? Bu konuda önceliklerimizi tespit etmemiz lazım. Tabii burada 2010 yılında her şey bitecek anlamına gelmiyor, 2010 yılında da devam edecek, belki biz o tarihlerde oluruz veya olmayız ama bu işin bir sürekliliği var. Biz gideriz, başka bir kurum bu görevi üstlenir.

GAP İdaresi açısından baktığımızda dünyada yeni gelişmeler var. Bu yeni gelişmeler karşısında bizim de yeni bir strateji belirlememiz lazım. Güneydoğu Anadolu Bölgesi dünyanın gözü önünde. Neden? Fırat ve Dicle suları tartışılıyor. Burada da Fırat ve Dicle sularını kullanarak yapılan bir kalkınma hamlesi var. Bu kalkınma hamlesi de herkesin ilgisini çekiyor. O halde dünyadaki gelişmelerden kendimizi soyutlayamayız, çünkü dünyanın gözü burada. Onların bakış açıları farklı, bizim bakış açımız farklı; bir ortak nokta bulmamız, bunları yoğurup yeni plana yansıtmamız gerekiyor. Yansıtırken de artık yöntemimizin değişmesi gerektiğini düşündük. Bugüne kadar planlar hep Ankara'dan yapılıyordu. Artık bundan vazgeçelim, katılımcı planlama dediğimiz yöntemle, projeden etkilenen kesimlerle tartışalım. Biz teknisyenlerin öncelikleri farklı olabilir, ama asıl projeden etkilenen insanların önceliklerini öğrenelim ve onu plana yansıtalım, ortak bir nokta bulalım. Biz tek-

nik unsurları katacağız plana, siz de yörede yaşadığınız, sorunlarınızı diğiniz için öncelikler nedir onu bize söyleyeceksiniz, karşılıklı orta bir nokta bulacağız. İşte bu yüzden mayıs ve ekim aylarında buraya geldik, şimdi kasımda yine buradayız.

Daha önceki toplantılarda daha genel, daha makro düzeydeki konuları tartışıyorduk, şimdi artık çok daha özel konulara, sektör konularına iniyoruz. Bugün de tarih ve kültür varlıklarını tartışacağız. Tarih ve kültür varlıklarının korunmasındaki temel stratejimiz ne olmalı? Bu konuda bize bir yol açmanız gerekiyor. Adıyaman özelinde bunun önemi nedir ve sekiz yıl Adıyaman'da bu konuda hangi projeleri uygulamalıyız? Sizin önerdiğiniz projeler bizim uygulama planına girecek, çünkü biz planının yanı sıra bir de uygulama programı hazırlayacağız. Uygulama programında doğrudan doğruya projeler tartışılacak, buradaki tartışmalarınız o projelere ışık tutacak işte. Adıyaman'da şu sektörde öncelikli proje şudur diyebilmemiz için sizlerden bu konuda bir girdi almamız lazım. Biz bunu Bakanlar Kurulu'na sunacağız, onlar da uygun gördüğü takdirde yıllık yatırım programlarına girecek. Dolayısıyla burada yapılan tartışmaların önemi büyük. Bu açıdan bize destek verirseniz seviniriz.

Biz karşınıza sadece bu konuyla gelmeyeceğiz. Eğitimden tutun da sağlık, finans, özel sektörün kalkınmadaki rolü, kadınlar, genç kızlar gibi birçok konuda da benzer tartışmalar yapıyoruz. Bunlar bölgede birçok ilde yapılıyor. Diğer sektörlerdeki arkadaşlarımız buralara da gelecek.

Katkınız sadece burada kalmasın, şu anda aklınıza gelmeyen kültür ve tarih varlıklarıyla ilgili konuları bundan sonra Tarih Vakfı'na iletebilirsiniz. Artık bizim yaklaşımımız bu işleri konusunun uzmanı sivil toplum örgütleriyle yapmak. Bu sivil toplum örgütleri ilgili kesimleri toplayacak, onların görüşlerini alacak ve bize bir rapor halinde iletecek.

Bir kere daha söyleyeyim, açıkçası bu planı biz yapmıyoruz, sizler yapıyorsunuz. Bu toplantılarda ne çıkarsa plana onu aksettireceğiz ve eğer daha sonraki yıllarda eleştirilirsek, biz geldik, tartıştık, sizlerden bunlar çıktı diyeceğiz. Bu nedenle burada söylenenleri kayda alıyoruz, bunları deşifre edeceğiz, kitap haline getireceğiz ve doküman olarak kütüphanelere girecek.

Uygulama programına ulaşabilmenin yolu sizin burada yaptığınız tartışmalardan geçecek. Konuşmamı fazla uzatmak istemiyorum, biz en çok sizlerin konuşmasını istiyoruz. Bunu bir aile toplantısı olarak görün, belki salonun dizilişi öyle ama, resmi bir toplantı olarak görmeyin.

Yuvarlak masa olsaydı daha güzel olacaktı. O imkânları henüz bulamadık, belki bu toplantıyı Cendere Köprüsü'nün yanındaki bir kahvehanede yapsaydık daha iyiydi gibi geliyor bana. Belki bundan sonraki toplantıları öyle yaparız.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Her şehirde yapılan toplantıların ürünlerini üst üste koyarak geliştiriyoruz. Dolayısıyla Ankara, İstanbul ve Urfa toplantılarında gündeme getirilmiş bazı konuları burada açayım ve onları da zenginleştirmeye çalışalım. İlhan Tekeli'nin Ankara'da kullandığı bir tabirle, biz burada bir sosyal kapital de geliştirmeye çalışıyoruz. Bu, birlikte iş yapma kültürü demek. Çünkü bir yandan bu iş aslında sizin sorununuz. Adıyaman için Adıyamanlıların sorunu, Urfa için Urfalıların sorunu. Biz böyle aşırı merkeziyetçi bir şekilde her şeyin Ankara'dan çözülebileceği gibi düşüncelerle bugüne kadar geldik ama görülüyor ki sorun böyle çözülmüyor.

Bir şehirde, bir kasabada yaşayan insanların önlerinde bir sorun varsa, bu onların sorunudur veya orada bazı fırsatlar varsa, bu da onların fırsatı ve bunları en iyi kavrayabilecek ve tanımlayabilecek insanlar, bu sorunlar ve fırsatlarla yüz yüze olan insanlar. Bunlara çözüm arama konusunda da başarı olasılığı en yüksek olan insanlar. Eğer bu sorunları aşmak için bir mücadele gerekiyorsa, bunu da en iyi yapabilecek olan insanlar yine onlar; tabii ki bilimi, tekniği, uzmanlığı kullanmak koşuluyla.

Bu "katılım" sözü genellikle inandırıcı olmuyor, bunu "yine katılım edebiyatı yaptılar" diye anlayanlar çoktur. Son zamanlarda herkes çok katılımcı. Ama asıl önemli olan katılımın mekanizmasıdır. Mesele sadece toplantılara katılmaktan ibaret değildir, çünkü vatandaş işin özünde sorunu kendi sorunu gibi algılamıyor. Aslına bakarsanız biz burada katılımcıyız; Ankara'dan, İstanbul'dan sizin sorununuzu tartışmaya gelmişiz.

"Sosyal kapital" sözünü çok beğeniyorum. Bakıyorsunuz iki ülkenin gelir düzeyi aynı, fakat biri öbüründen çok daha iyi yaşıyor. Çünkü orada birlikte toplanma, birlikte konuşma, birlikte düşünce üretme, birlikte iş yapma alışkanlığı var. Orada alınacak her karar herkesi etkiliyor, dolayısıyla bu konuda mutlaka birlikte iş yapmak gerekir. Marifet katılım mekanizmasını geliştirerek işi yapmaktır, yoksa iş birkaç türlü yapılabilir. Size hiç sormadan da şurayı burayı restore etmek, kazılar yapmak mümkündür; nitekim şimdiye kadar da öyle olmuştur. Ama

acaba bunların öncelikleri nedir, acaba hangisinden başlanmalı, hangisi bu şehir hayatını en iyi bir şekilde etkiler ve hangisi bu şehrin kimliğinin güçlenmesinde daha erken başlanması gereken faaliyettir? Tabii bunlar maddi kültür ve tarih varlıklarıyla ilgili. Bir de maddi olmayan kültürel değerler, varlıklar var. O daha zor, neticede birini kazıyla ortaya çıkarıyorsun, ama öbürü, maddi olmayan kültürel değerler ve varlıklar sürekli değişiyor; onları belirlemek, ortaya çıkarmak, kimlik meselesiyle ilişkilendirmek, tabii daha zor. Ankara'da bir barajın dokümanını hazırlarsınız, ihalesini yaparsınız, gelir burada inşa edersiniz. Ama kültürel konularda bölgede yaşayan insanların ilişkisi sağlanmadan bu yapılamaz. Ne kadar uzman olursa olsun dışarıdan insanların bunu kavraması, derinleştirmesi mümkün değil. Özetle şunu demek istiyorum: Yerinde sahip çıkılmazsa bu işler hakikaten yapılamaz!

İstanbul'da, Ankara'da ve Urfa'da maddi tarihi ve kültürel varlıklarla, maddi olmayan kültürel varlıklar arasında bir denge kurmak gerektiği belirtildi. Dikkat çekilen ikinci nokta, kalkınmayla koruma arasında bir denge kurulması gereğiydi. Mesela yurtdışında sıfır gelişme yanlısı akımlar hiçbir kalkınma çabası içinde olunmasın, aksi takdirde doğal ve tarihi çevreye zarar veririz diyorlar. Onun için onları bir kenara bırakalım ve sadece koruyalım. Buna karşı, 1960-70'lerin ortalarına kadar, kalkınalım da ne olursa olsun anlayışı hâkimdi. İşte bu konuda bir denge ihtiyacı olduğuna dikkat çekildi. Korumayı başararak kalkınmayı sağlamak; zaten planlamanın marifeti de budur denildi. Bir başka konu genelle yerel arasında denge kurulmasıydı. Bu tarihi ve kültürel varlıklar aynı zamanda Türkiye'nin ve dünyanın varlıkları, mirası; dolayısıyla koruma çabaları sadece yerel kararlara bırakılamaz. İşaret edilen bir başka mesele kültürel varlıkların bir envanterinin çıkartılması zorunluluğuydu, çünkü nerede ne bulunduğunu bilmeden nasıl bir politika geliştireceğimizi de bilemeyiz. Dolayısıyla eğer böyle bir envanter çıkarsa bundan sonra mühendislik projelerini yapanlar tarihi ve kültürel mirasın varlığını bilerek yapacaklardır. O zaman da şimdiki gibi emrivakilerle karşılaşmayız. Aynı zamanda bu bize denetleme imkânı verir. Bu envantere herkes ulaşabileceği için, bir yerde bir şey yapılacaksa, lafı daha ortaya çıktığı andan itibaren o projenin tarihi mirasa vereceği zarar öngörülerek kamuoyunda derhal bir direnç oluşturulabilir, iş işten geçmeden müdahaleler yapılabilir. O yüzden bu envanter son derece önemli. Buna her yerde işaret edildi.

Bunların dışında katılım meselesi üzerinde duruldu. Katılımı sağla-

yacak insanlar o ilin, o bölgenin insanlarıdır. Katılım için merkezden gelen insanların sadece ortam yaratmak gibi bir imkânı var. Şimdi bir ortam yaratma çabası içindeyiz, ama meselenin asıl sahiplerinin işe sahip çıkması, kendi aralarında toplantılar yapması, toplantılara daha örgütlü gelmesi, düşüncelerini yazılı aktarması gerekir. Mesela sözünü ettiğimiz birinci rapor için ayın on beşine kadar bize yazılı olarak görüşlerinizi aktarabilirsiniz. Tabii bu bitmez tükenmez bir çalışmadır ama, eğer birinci aşamada etkili olmak istiyorsanız ayın on beşine kadar bu konulardaki görüşlerinizi yazılı olarak da bildirebilirsiniz. Daha önceki toplantılarda koruma için yapılacak işlerin yanında, yapılmaması gereken işlerin de tasarlanması gerektiğine işaret edildi. Bir başka düşünce de tarihi ve kültürel mirasın başka yerlere götürülmesinin yanlış olacağı, bunları kendi yerlerinde ve kendi bütünlüğü içinde korumanın gerektiğiydi.

İşte toplantılarda bu düşünceler geliştiriliyor, ama bunların gerçekleştirebileceği konusunda endişeler var. Koruma planları iyi kötü yapılıyor, uygulamada ise aksamalar oluyor. Anıtlar Kurulu çalışmalarından ve bu kurulun karar alma sürecinde ortaya çıkan büyük gecikmelerden şikâyetler var. İl düzeyinde, üyeleri yerel uzmanlardan oluşan bir il koruma kurulu olsa ve tescilli bir bina olan konutunda ufak bir onarım yapmak isteyen kişiler aylarca, yıllarca beklemek zorunda kalmasa gibi düşünceler var. Üniversitelerde korumayla ilgili birer enstitü kurulsa, koruma işi bir eğitim projesi olarak ele alınsa, özellikle eğitenleri eğiten bir proje geliştirilse gibi öneriler de geldi. Koruma için, eskiden toplu konut için kurulan fona benzer bir fon oluşturulsun, bu fondan koruma amaçlı bir destek sağlansın deniliyor. Son olarak da bir yerel gözlem komitesinin kurulması ve bu komitenin kültürel ve tarihi varlıklarla ilgili olarak herhangi bir olumsuz durum karşısında meseleyi hızla rapor etmesi önerildi.

Şimdi söz platformun.

FEHMİ ERARSLAN

Arkeolog, Müze Müdürü, Adıyaman İl Turizm Müdür Vekili

Yedi yıldır müze müdürü olduğum için kültür ve tarih varlıkları potansiyelimizi, sorunlarımızı ve çözüm önerilerimizi biliyorum. 1997 yılında Urfa'da yapılan GAP Bölgesi'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Gelecek Kuşaklara Aktarılması konulu sempozyumda bir bildiri de sunmuştum. Yine GAP İdaresi'nin bir vizyon çalışma-

sı vardı, geçen hafta da bununla ilgili yazılı görüşlerimi İdare'ye gönderdim. Aynı metni Tarih Vakfı'na da gönderiyorum. Şimdi izin verirseniz 1997'de sempozyuma sunduğum bildiriyi okumak istiyorum:

"GAP Bölgesi kültür varlıkları yönünden zengin bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyeli korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için ileri süreceğimiz yaklaşımların, sorumluluk alanımız olan Adıyaman ili dışında, GAP bölgesi genelinde de geçerli olacağı kanaatindeyim. Mevcut kültür varlıklarının korunmasında birinci sırada sorumlu kurum yerel müzelerdir. Müzelerin bölgeye serpilmiş kültür varlıklarının korunmasında daha etkin ve bunlara yönelik olumsuz eylemlere karşı caydırıcı olabilmeleri için mali açıdan ve araç gereç yönünden desteklenmesi gerekmektedir. Bugün üretilen bir projeden verim almak, projede görevli elemanla orantılıdır. Onun için kültür varlıklarının korunmasında uzman personelin önemi tartışılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda korumada görevli uzman personelin araç gereç yönünden desteklenmesi, durumunun iyileştirilmesi, mesleki görünüm ve tecrübelerinin geliştirilmesi için yurtdışına gönderilmesi, teknolojik gelişmeleri görmesi açısından çok faydalı olacaktır. Yine ülke geneline bakıldığında uzman personelin sosyoekonomik ve kültürel yönlerden gelişmiş bölgelerde yoğunlaştığını görmekteyiz.

Kültür varlıklarına yönelik ciddi onarım projelerinin devlet tarafından yaptırılarak yerli ve yabancı kaynaklardan sağlanacak finansmanla onarımının sağlanması gerekmektedir. Bu sorunların çözümü için her şeyden önce kültür politikamızın gözden geçirilmesi lazımdır. Devlet protokolüne bakıldığında Kültür Bakanlığı bütçesiyle en sonra gelen bakanlıklardan biridir. Kültür Bakanlığı'nın önem açısından Milli Eğitim Bakanlığı'nın hemen arkasından gelmesi gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde Kültür Bakanlığı önde gelen bakanlıklardan biridir."

Devletimizin GAP'a vermiş olduğu önemi ve değeri biliyoruz. Bu nedenle bölgedeki kültür varlıklarının değerlendirilmesi ve korunmasına da gerekli maddi ve manevi desteği vereceğini umuyoruz.

Ömer Yılmaz
İnşaat Mühendisi

GAP İdaresi'nin bölgede yaptığı çalışmalar hepimizin umutlarını artırdı. Bu programla bölgede bir şeylerin değişeceğini, refah düzeyinin artacağını düşündük. Hemen herkes konu üzerinde düşünmeye başladı. Şöyle yapılsa daha iyi olurdu, şu bölgenin ağaçlandırılması lazımdı,

sanayinin şu bölgeye kaydırılması doğruydu gibi düşünceler ileri sürdük. Zaman içinde belirli gelişmeler de oldu, refah düzeyi bir miktar arttı, sosyal profil de biraz gelişti, insanımız etrafına biraz daha farklı bakmaya başladı. Ama kültür ve tarih varlıklarının korunması planlamanın içinde en eksik kalan konuydu.

Adıyaman'ın merkezinde, Samancıpazarı dediğimiz bölgede yapılaşma önlenemedi. Özel olarak uğraşmama rağmen engelleyemediğim bir gelişmeydi bu. Bizim Kasappazarı dediğimiz bölge de tarihi eserlerle, eski yapılarla dolu. Bölgenin yapılaşmaya açılması bu bölgeyi de hızla tahrip ediyor. Kentin yeşil alan kuşağında yer alan bölgelerin tamamında hızlı bir yapılaşma var. Ama umutsuzluğa kapılmamak lazım, Adıyaman'da çok geç kalınmış değil. Kültür varlıkları, eski cumbalı yapılar tamamen kaybedilmiş değil henüz. Esas mesele örgütlenmedir.

ALİ HAYDAR ÖZÇELİK
Makine Mühendisi

Bir şeyin korunabilmesi için önce yok edilmesinin önlenmesi gerekir. Hatta şunu söyleyeyim, bir şeyin korunabilmesi için her şeyden önce bilinmesi gerekir. Acaba Adıyaman'ın tarihi ve kültürel değerlerini ne kadar biliyoruz? Bence burada resmi tarih görüşünün de sorgulanması lazım. Büyüklerimizin, yaşlılarımızın anlattığına göre 1910'lardaki Adıyaman sosyal yaşam açısından çok daha zengin bir yermiş. Ermeni kadınların işlettiği onlarca meyhanenin olduğu söyleniyor. Yani geçmişte Adıyaman'ın çok farklı bir yapısı varmış, ama bugün geriye bir şey kalmamış; sadece anılarda anlatılanlar var. Bence bu konuların araştırılması lazım, çünkü bizim tarihimizi, kültürümüzü biraz da onlar yaratmış. Eğer bunlar araştırılırsa bence çok farklı, çok güzel şeyler bulunabilir.

Örgütlenmeyle ilgili öneriler getirmemizi istediniz. GAP İdaresi'nin gerçekten başarılı çalışmaları var. Acaba burada kültürle ilgili bir birim kuramaz mı? Bir mekân belirleseniz ve yerel uzmanlardan birkaç kişiyi işe alsanız bölge hakkında çok daha fazla bilgi toplayabilirsiniz. Böyle bir kurulun varlığı tüm bölgede konuyla ilgili duyarlı kişileri bir araya getirir. Bölgenin talepleri, şikâyetleri, önerileri, temennileri düzenli olarak size ulaşır.

Yaşadığımız bölge, yirmi yıldan uzun bir süredir sıkıyönetimler, olağanüstü hal yönetimleriyle yaşanılan bir bölge. Haklı olarak yeterince katılım ve ilgi olmadığını söylüyorsunuz. Bunun nedeni sindirilmiş olmamız. Bunu üzerimizden atmamız için biraz zaman lazım.

Adıyaman bir turizm bölgesi. Beş yıl turizm rehberliği yaptığım için biliyorum, 1987-1988'de buraya yüz yirmi bin turist geldi. Gelenler yemek yemek, yanında da bira içmek istiyoruz derlerdi ve biz memleketimizde bu ikisini aynı anda sağlayacak bir mekân bulamazdık. Halen de bulamıyoruz. Belediyemiz bu konularda çok katı bir tutum izliyor. Sosyal mekânların, kültürel mekânların nasıl kullanılacağı konusunda çok katı bir tutumu var. Acaba siz İdare olarak bu konuda yardımcı olabilir misiniz?

ZAFER ERSOY

Adıyaman Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı

On yıllık bir GAP geçmişinden bahsediyoruz. GAP'ın on yıllık geçmişini ele aldığımızda birinci maddenin tarihi ve kültürel mirastaki kayıplarımız olması lazım. Bugün medeniyetin beşiği dediğimiz, Kommagene Krallığı'na ait çok önemli tarihi merkezlerimizi kaybetmiş bulunuyoruz. Harran Üniversitesi'nde filozofluk yapmış insanların anıtları, mezarları su altında kaldı. O zaman bize danışılmamıştı, ama bunları bağıra bağıra söylemiştik. Sayın Vedat Özbilen o zaman bir etkimizin olmadığını, "bu işi bilirse kamu görevlileri bilir" zihniyetinin hâkim olduğunu çok iyi bilir.

Şanlıurfa'da yapılan toplantıda bir gözlem komitesi fikrinin ortaya atıldığını söylediniz. Fikir güzel ama bu komitenin yaptırım gücü ne olacak, kamunun bu komitede bir ağırlığı olacak mı? Yüzlerce yazı yazmışım ilgili makama, bunlar önemli, bu projeyi uygulayın demişim. Hiç ciddiye almamış, cevap yazısı bile yazmamış bana. Ama bir başbakan veya başbakan yardımcısına ulaştığım, o da bir daire başkanına talimat verdiği zaman kamu görevlisi "Efendim, ben de aynı şekilde düşünüyorum" diyor. Bu nedenle gözlem komitesinin yaptırım gücü önemli. Turizm Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı bize bu yetkiyi verecek mi? Bir kurum müdürünün koruması gereken bir kültür varlığının tahribine göz yumduğunu tespit ettiğimizde gidip o kurum müdürünün kulağını çekme, kapının önüne koyma yetkimiz olacak mı?

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Böyle bir komite, etkisini kanundan değil, yaptığı işin doğruluğundan ve halkın desteğinden alır. Türkiye'de yahut bölgede belki çok işlemiyor ama, mesela insan hakları konusuyla ilgilenen böyle gözlem komiteleri var. Neticede tarihi ve kültürel miras meselesi de eninde so-

nunda bir insan hakları meselesidir. Bunlar üçüncü kuşak insan haklarındandır. Çünkü insanın kimliği tarihi ve kültürel mirasa bağlıdır ve kimliğini, kişiliğini koruyabilmesi için bulunduğu yerin tarihiyle bağlantılı olması lazımdır.

Biz hep kanundan yetki almayı beklersek, çok bekleriz. Kimse böyle bir yetki vermeyecek. Kültür Bakanlığı da karşı çıkar. Kendi yetkisini halkla niye bölüşsün? Halbuki bu işler memurlarla olacak şeyler değildir. Ben de devlet memuruydum, biliyorum ve şu kadar sene memuriyet yapmış biri olarak söylüyorum: Sahibi kimse bu kültürün, onun tarafından korunursa korunur, yoksa korunmaz! Yalnızca memurlara kalırsa bir yerin tarihi de, kültürü de korunamaz, bunu bilelim! Size ait bir şey başkası tarafından ne kadar korunursa, o kadar korunur.

Dolayısıyla burada demokrasi dediğimiz, çoğulcu, katılımcı demokrasi dediğimiz yapının içindeki bazı enstrümanları kullanmalıyız. Mesela ildeki beş memurdan bir gözlemevi kurarsanız, bu işe yaramaz! Ama insanları temsil eden sivil toplum kuruluşları bir komite kurarsa, o zaman onun bir yaptırım gücü olur. Bu yaptırımın gücü kamuoyundan, onun yaratacağı baskıdan kaynaklanır.

ZAFER ERSOY

Evet, biz de Adıyaman'ın sorunları ve çözüm önerileri adı altında bazı sıkıntılarımızı tespit ettik ve bunu kimlerle, nasıl çözüme ulaştırabiliriz diye düşündük. Bir sosyoekonomik kalkınma konseyinin oluşturulması gerektiği sonucuna vardık. Bu konseyin önümüzdeki hafta bir toplantısı var. Gündeme ilk madde olarak tarih ve kültür mirasının korunmasını ekleyeceğim. Buradan çıkacak sonuçların sosyoekonomik konseyde tartışılacağını ve burada yaptığımız tespitlerin çözümü konusunda bu konseyin de görev yapacağını belirtmek istiyorum. Bu konseyin üyeleri arasında Adıyaman'daki siyasi partilerin il başkanları, sivil toplum örgütleri temsilcileri, baro ve oda temsilcileri var. Bu sosyoekonomik kalkınma konseyi tarihimizi, turizmimizi, sanayimizi, ekonomimizi geliştirecek ve yaptırım gücü olacak bir kurum.

Tarihe ve kültüre önem verdiği için burada GAP İdaresi'ne teşekkür ediyorum. Adıyaman yerel kültürünün en önemli parçası halk oyunlarıdır. Her gittiğimiz ülkede birinci oluyoruz. Bu milli kültürdür, milli kültüre sahip olmayan bir toplum, bence her şeyini kaybetmiş demektir. Ankara'da, İstanbul'da ve Adana'da Devlet Halk Dansları Toplulukları var. Güneydoğu Anadolu bölgesi illerinden birinde bir Devlet

Halk Dansları Topluluğu'nu oluşturup, yöre oyunlarını geliştirecek ve yöre insanının da katkıda bulunacağı bir çalışmaya girmek gerekiyor. Yöre oyunlarımız bir tiyatro gibidir. Her oynadığımız oyun oradaki insanın yaşamını dile getirir. Bir Avrupalı, bir Hindistanlı, Pakistanlı veya bir Danimarkalı izlediği zaman o insanın ne anlatmak istediğini anlar. Bu çok önemli bir kültürel hazinedir ve özellikle korunması gerekir. Bunun için de yöre insanının işin içinde olması gerekir.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Bunu Ticaret ve Sanayi Odası yapıp da Adıyaman Halk Dansları Topluluğu dese, olmaz mı?

ZAFER ERSOY

Olur, ama şöyle bir durum var. Ben bir halk dansları oyuncusuyum aynı zamanda. On senedir oynamıyorum, ama araştırmalarım, mizansen ve kareografi çalışmalarım da var. Eskiden halk oyunları yarışmalarına giderdik; bir kızı götürmek için anasını, babasını, bacısını, dayısını da götürmek zorundaydık. Ailesi güvenmiyordu bize. Ama vali telefon açtığı zaman kızını gönderiyordu. İşte bunu çözmek için devletin elinin de işin içinde olması lazım.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tarihiyle, kültürüyle ve turizm potansiyeliyle bir açık hava müzesi haline getirilmesini temenni ediyorum. Hemen şehrimizin içinde mağaralar var. Bunların kazılması, arkeolojik çalışmaların yapılması lazım. Yine Kent City Üniversitesi'nin bölgede bir üniversite kurma çalışması vardı. Bizim ilk talebimiz bir arkeoloji bölümü kurmaları oldu. Bizde adresleri, e-postaları bulunuyor. Vedat Özbilen'den özel istirhamım GAP İdaresi'nin onlarla bu konuda görüşmesi ve projenin hızlandırılmasını sağlaması.

Ülkemizde bir sahil turizmi, bir de tarih turizmi vardır. Tarih turizmiyle gelen insanlar belirli bir eğitim almış insanlardır; ya bu işin uzmanıdır yahut okuduğundan gelir. Okuyan insan buraya gelir, ama İngiltere'de fabrikada çalışan kişi denize girmeye gelir. Buralara gelen okuyup hazırlanarak gelir, buradaki medeniyeti tanıyarak gelir. Bunun için de hükümetimizin, özellikle Turizm Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı'nın bazı meseleleri masaya yatırması lazım.

Yunanistan tüm turistik bölgelerini dünyaya açmasına rağmen, ancak sekiz buçuk milyar dolarlık bir turizm hedefi yakalamıştır. Türkiye yüzde yirmilik potansiyeli ile yine sekiz buçuk milyar dolardadır tu-

rizmde. Eğer Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni açık hava müzesi haline getirebilirsek, turizm potansiyelimizin yüzde ellisini sunabilsek elli milyar dolar gibi bir rakam yapıyor, yani bizim iç borcumuzu bir senede silecek bir rakama ulaşılıyor. Yunanistan kendini tanıtmak için üç buçuk milyar dolar bütçe ayırmış 2001 yılı için.

ERDEM YILDIZ

Mimar, Adıyaman Mimarlar Odası Başkanı

Vatandaş olarak hepimiz her şeyi Ankara'dan bekliyoruz zannediliyor. Oysa sadece intiba öyle. Tersine hiçbir şey beklemiyoruz. Ankara'nın her konuda bir yaptırım gücü var, biz yaptıklarına peki demek veya hiçbir şey dememek durumundayız. Bu konuda Adıyaman olarak hem çok şanslıyız, hem de çok şanssız. Şanslı olmamızın nedeni size çok fazla bir şey anlatma gereğinin olmaması, çünkü zaten her şey açıkta, her şey göz önünde. Bunları ortaya çıkarmak için bir araştırma yapmamıza da ihtiyaç yok. Biraz önce arkadaşlarımla da konuştum, bilmiyorum sizin programınızda şehri gezmek var mı, gördüğünüz zaman ne yapılması gerektiğini siz bizlerden daha iyi bileceksiniz. Benim asıl merak ettiğim sizin bu konuda yaptırım gücünüz ne olacak? Bizim Ankara hakkındaki izlenimimiz hep böyledir, konuşulur da bir şey yapılmaz.

VEDAT ÖZBİLEN

Sorunuza cevap verebilir miyim? Konuşmanın başında söylediğim gibi yapacağımız işlerin arasında bir uygulama programı da olacak. Bu toplantıları hem sorunlar saptamak hem de çözülmeleri için gerekli tedbirleri birlikte oluşturmak için yapıyoruz. Bu toplantılardan çıkacak görüşler plana yansıtılacak. Diyeceğiz ki, Adıyaman'ı kalkındırmak istiyoruz, Adıyaman'ın potansiyeli de şu; sulama yapılacak ve bu iktisadi anlamda gelişmeyi sağlayacak, ama yine iktisadi anlamda gelişmeyi sağlayacak başka bir sektör, turizm var. Turizmde şu, şu, şu yapılmalı diye planda sıralayacağız. Mesela yatırım programına bununla ilgili bir proje girecek ve ona bir bütçe ayrılacak, bundan sonra da hayata geçirilecek.

Biz devletin geleneksel proje yapma ve uygulama yollarının, sisteminin dışında başka yollar da aramak istiyoruz. Bugüne kadar bu geleneksel proje yapma ve uygulama sistemi çok iyi çalışmadı. Daha iyi çalıştırılabilmesi için yerel katılımı nasıl sağlayabiliriz diye düşünüyoruz. İşte burada turizm il müdürümüz var, kültür müdürlerimiz var, onları nasıl

daha aktif kılabiliriz? Fehmi Bey kendi sorunlarından bahsetti, "Araç gereç eksiklerim var, bunlar olsa daha aktif olacağım burada" dedi. Bu toplantılardan aldığımız sonuçlarla biz devlete dönüp turizm ya da kültür açısından kalkınmayı sağlamak istiyorsanız buradaki insanların desteklenmesi lazım diyeceğiz. Eğer turizm sektörü buraya bir gelir sağlayacak ve ekonomiyi döndürecekse, devletin kuruluşları da bunda etkinse, onları desteklememiz lazım. Ne yapmak lazım? Araç, gereç ya da altyapı yatırımı. Turizm il müdürümüz, benim şu anda ihtiyacım bu dedi. Eğer hemfikir olursanız, biz bunu ileteceğiz. Bunun dışında başka şeyler söylediğinizde de bunları o yatırım programına sokmaya çalışacağız.

Sonuç olarak burada söyleyeceğiniz şeylerin bir yaptırım gücü olacak; sonuçları raflarda kalsın diye bir toplantı yapmıyoruz. Biz direteceğiz, ama desteği sizlerden almak istiyoruz. Bakanlar Kurulu'na, bize tanıdığınız süre içinde bölgedeki dokuz ilde çeşitli toplantılar yaptık, halk şunları istiyor, kendi sorunlarını böyle görüyor, bu sorunları çözmek için de şu önerileri getiriyor, biz teknik elemanlar da bir değerlendirme yaptık ve bu projeyi öneriyoruz, bunu uygulama planına sokun lütfen diyeceğiz. Bunun mücadelesi içindeyiz. Bu toplantıların sonunda da bir uygulama programına gideceğiz, o açıdan burada söylediğiniz şeylerin bir yaptırım gücü olacak.

MEHMET AYKANAT
Adıyaman İl Kültür Müdür Vekili

UNESCO tarafından dünya kültür mirası listesine alınan Nemrut Dağı için şu ana kadar herhangi bir proje geliştirilmedi. Bir proje hazırlanıyordu, ama bakanlıktan bunun iptal edildiğine dair bir yazı geldi bize. Eserlerin restorasyon işlerinin acilen çözüme kavuşturulması lazım, çünkü gün geçtikçe yıprandıklarını görüyoruz.

Turizm müdür vekili arkadaşımızın da söylediği gibi, araç sorunu nedeniyle çok sıkıntı çekiyoruz. Eski valimize bir toplantıda araç sıkıntımız olduğunu, vilayete yazı yazdığımızda aracın bize gelmesinin iki gün sürdüğünü söyleyerek bize sürekli bir araç tahsis edilmesi gerektiğini söylemiştim. Bize, "dolmuşa binin, gidin" yanıtını verdi. Acaba dolmuşa ne kadar para verebilirim? Dolmuşu kaç gün kiralayabilirim? Şimdiki valimize de aynı konuyu ilettim, yardımcı olacaklarını söylediler. Bu konuda tabii ki sıkıntılarımız çok.

İlimizdeki tarihi yapılardan elimizde kalan birkaç yer var benim bildiğim kadarıyla. Örneğin Han, özel mülkiyet altında bulunan bir yer.

rizmde. Eğer Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni açık hava müzesi haline getirebilirsek, turizm potansiyelimizin yüzde ellisini sunabilsek elli milyar dolar gibi bir rakam yapıyor, yani bizim iç borcumuzu bir senede silecek bir rakama ulaşılıyor. Yunanistan kendini tanıtmak için üç buçuk milyar dolar bütçe ayırmış 2001 yılı için.

ERDEM YILDIZ

Mimar, Adıyaman Mimarlar Odası Başkanı

Vatandaş olarak hepimiz her şeyi Ankara'dan bekliyoruz zannediliyor. Oysa sadece intiba öyle. Tersine hiçbir şey beklemiyoruz. Ankara'nın her konuda bir yaptırım gücü var, biz yaptıklarına peki demek veya hiçbir şey dememek durumundayız. Bu konuda Adıyaman olarak hem çok şanslıyız, hem de çok şanssız. Şanslı olmamızın nedeni size çok fazla bir şey anlatma gereğinin olmaması, çünkü zaten her şey açıkta, her şey göz önünde. Bunları ortaya çıkarmak için bir araştırma yapmamıza da ihtiyaç yok. Biraz önce arkadaşlarımla da konuştum, bilmiyorum sizin programınızda şehri gezmek var mı, gördüğünüz zaman ne yapılması gerektiğini siz bizlerden daha iyi bileceksiniz. Benim asıl merak ettiğim sizin bu konuda yaptırım gücünüz ne olacak? Bizim Ankara hakkındaki izlenimimiz hep böyledir, konuşulur da bir şey yapılmaz.

VEDAT ÖZBİLEN

Sorunuza cevap verebilir miyim? Konuşmanın başında söylediğim gibi yapacağımız işlerin arasında bir uygulama programı da olacak. Bu toplantıları hem sorunlar saptamak hem de çözülmeleri için gerekli tedbirleri birlikte oluşturmak için yapıyoruz. Bu toplantılardan çıkacak görüşler plana yansıtılacak. Diyeceğiz ki, Adıyaman'ı kalkındırmak istiyoruz, Adıyaman'ın potansiyeli de şu; sulama yapılacak ve bu iktisadi anlamda gelişmeyi sağlayacak, ama yine iktisadi anlamda gelişmeyi sağlayacak başka bir sektör, turizm var. Turizmde şu, şu, şu yapılmalı diye planda sıralayacağız. Mesela yatırım programına bununla ilgili bir proje girecek ve ona bir bütçe ayrılacak, bundan sonra da hayata geçirilecek.

Biz devletin geleneksel proje yapma ve uygulama yollarının, sisteminin dışında başka yollar da aramak istiyoruz. Bugüne kadar bu geleneksel proje yapma ve uygulama sistemi çok iyi çalışmadı. Daha iyi çalıştırılabilmesi için yerel katılımı nasıl sağlayabiliriz diye düşünüyoruz. İşte burada turizm il müdürümüz var, kültür müdürlerimiz var, onları nasıl

daha aktif kılabiliriz? Fehmi Bey kendi sorunlarından bahsetti, "Araç gereç eksiklerim var, bunlar olsa daha aktif olacağım burada" dedi. Bu toplantılardan aldığımız sonuçlarla biz devlete dönüp turizm ya da kültür açısından kalkınmayı sağlamak istiyorsanız buradaki insanların desteklenmesi lazım diyeceğiz. Eğer turizm sektörü buraya bir gelir sağlayacak ve ekonomiyi döndürecekse, devletin kuruluşları da bunda etkinse, onları desteklememiz lazım. Ne yapmak lazım? Araç, gereç ya da altyapı yatırımı. Turizm il müdürümüz, benim şu anda ihtiyacım bu dedi. Eğer hemfikir olursanız, biz bunu ileteceğiz. Bunun dışında başka şeyler söylediğinizde de bunları o yatırım programına sokmaya çalışacağız.

Sonuç olarak burada söyleyeceğiniz şeylerin bir yaptırım gücü olacak; sonuçları raflarda kalsın diye bir toplantı yapmıyoruz. Biz direteceğiz, ama desteği sizlerden almak istiyoruz. Bakanlar Kurulu'na, bize tanıdığınız süre içinde bölgedeki dokuz ilde çeşitli toplantılar yaptık, halk şunları istiyor, kendi sorunlarını böyle görüyor, bu sorunları çözmek için de şu önerileri getiriyor, biz teknik elemanlar da bir değerlendirme yaptık ve bu projeyi öneriyoruz, bunu uygulama planına sokun lütfen diyeceğiz. Bunun mücadelesi içindeyiz. Bu toplantıların sonunda da bir uygulama programına gideceğiz, o açıdan burada söylediğiniz şeylerin bir yaptırım gücü olacak.

MEHMET AYKANAT
Adıyaman İl Kültür Müdür Vekili

UNESCO tarafından dünya kültür mirası listesine alınan Nemrut Dağı için şu ana kadar herhangi bir proje geliştirilmedi. Bir proje hazırlanıyordu, ama bakanlıktan bunun iptal edildiğine dair bir yazı geldi bize. Eserlerin restorasyon işlerinin acilen çözüme kavuşturulması lazım, çünkü gün geçtikçe yıprandıklarını görüyoruz.

Turizm müdür vekili arkadaşımızın da söylediği gibi, araç sorunu nedeniyle çok sıkıntı çekiyoruz. Eski valimize bir toplantıda araç sıkıntımız olduğunu, vilayete yazı yazdığımızda aracın bize gelmesinin iki gün sürdüğünü söyleyerek bize sürekli bir araç tahsis edilmesi gerektiğini söylemiştim. Bize, "dolmuşa binin, gidin" yanıtını verdi. Acaba dolmuşa ne kadar para verebilirim? Dolmuşu kaç gün kiralayabilirim? Şimdiki valimize de aynı konuyu ilettim, yardımcı olacaklarını söylediler. Bu konuda tabii ki sıkıntılarımız çok.

İlimizdeki tarihi yapılardan elimizde kalan birkaç yer var benim bildiğim kadarıyla. Örneğin Han, özel mülkiyet altında bulunan bir yer.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarından kalma Askerlik Şubesi var. Bu yapıların bir an önce restore edilerek turizme katkı yapacak hale getirilmesi gerekir. Örneğin bir etnografya müzesi kurulabilir. Kale konusunda belediye ile görüşmelerimizde biraz ilerledik ama henüz bir sonuç yok. Kaleyi kurtarmak için oradaki evlerin başka bir yere, bir hazine arsasına taşınması girişimlerinde bulunduk. Biraz mesafe aldık ama yeterince değil.

Kültür Bakanlığı bütçesinin çok küçük olduğu söylendi. Herhalde önümüzdeki yıllarda tasarruf tedbirlerinden dolayı daha da küçülecek. O halde bakanlığımızın bütçesiyle bu işleri yapmamız mümkün gözükmüyor. Bu sorunların sponsor aracılığıyla çözüme kavuşturulması şart.

Yine ilimizin tarihi ve turistik yöreleri ve folklorik değerlerini tanıtmak amacıyla ve bakanlığımızın talimatıyla bir bülten çıkartıyorduk. Bu bülten için bakanın bizzat imzaladığı yazıyı götürdüm, "bu kültüre hizmet yapmaz" diye çıkartmamıza izin vermediler. Yıllık gideri yaklaşık iki yüz milyon lira tutuyordu. Özel İdare tarafından karşılanması talebimizi, köy yolları ve köy içme suları için var olan ihtiyaçları karşılayamadıklarını söyleyerek kabul etmediler. Biz yine kendi imkânlarımızla bu bülteni çıkarttık, seksen bir ilimize, bölgedeki üniversitelere, bakanlığımızın genel müdürlüklerine yolluyoruz.

Burada bir türlü bitiremediğimiz bir kültür merkezi inşaatımız var. Altı yıldır süren inşaat süreci sonunda binanın ancak yüzde ellisi bitirilebilmiş. Bitmesi için 500 milyar lira lazımmış. Adıyaman'da kültürel faaliyetler için büyük bir mekân sorunu var. Örneğin bu toplantının daha güzel bir ortamda yapılması mümkün olamıyor bu şartlarda.

Yanı başımızdaki Urfa'da ŞURKAV adlı bir vakıf var. Burada da sayın valimizin başkanlığında, sivil toplum örgütlerini, fakültelerin yetkili uzmanlarını içine alacak şekilde Adıyaman'ın kültür ve tabiat varlıklarını koruma, değerlendirme vakfı gibi bir kuruluşun gerçekleştirilmesi mümkündür. Dediğim gibi her şeyin bakanlıkla çözülmesi mümkün değil. Bize ancak telefon, su, elektrik giderleri için kaynak yollanıyor. Örneğin bir davetiye dağıtmam gerektiğinde fotokopiyle çoğaltıyorum.

Bu projelerin hayata geçirilmesi için özel teşebbüse bazı kolaylıklar sağlamak gerekir. Örneğin bir Nemrut Dağı'nın korunması özel teşebbüse verilip vergi indirimine gidilebilir. Böyle modellerin yabancı ülkelerde uygulandığını sanıyorum. Yap-işlet-devret modelleri belki kültür alanında da uygulanabilir.

NUSRET TUNÇ
Hacıbektaş Kültür Tanıtma ve Araştırma Derneği ve
Hacıbektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı

Biz Adıyaman'da Alevi kültürünü geliştirmek, araştırmak ve yaymak için bir vakıf kurduk. Şu anda 5500 metrekare arsa üzerinde, 1200 metrekare kapalı alan olmak üzere bir kültür sitesi oluşturuyoruz. Bunu da tamamen bağışlara dayalı olarak yapıyoruz. Eğer olanak olursa sizi oraya götürüp gezdirmek isterim.

Sayın müdürüme katılıyorum; Türkiye bürokraside boğuluyor. Kültür Bakanlığı'nın düşük bütçesi vakıflara bırakılsa kültür değerleri çok daha güzel korunur. Örneğin Nemrut Dağı için bir koruma vakfı oluşturulsa çok daha iyi olur. Bütçelerdeki ödenekler şu anda sadece çalışanların maaşlarına yetiyor. Ancak çağdaş Batı ülkelerine baktığımız zaman, yerel yönetimlerden ve genel bütçeden sivil toplum örgütlerine pay ayrıldığını görüyoruz. Bizde bu yok. Önümüzde bir yerel yönetimler yasa tasarısı var. Eğer burada birkaç madde ilavesiyle kültüre, sosyal faaliyetlere, koruma alanlarına yönelik çalışma yapan vakıf veya derneklere pay ayrılırsa ve bu paralar koşullu olarak tahsis edilirse çok önemli bir adım atılmış olur. Bu takdirde finansman sorunu çözülür ve ayrılan paranın verimli kullanılması sağlanır.

Kültür konusunda tanıtım çok önemli. Benim sekiz yaşındaki oğlum ısrarla "Baba, beni Ankara'ya götür, Anıtkabir'i göreyim" diyor. Tanıtım yoluyla başka kültürel ya da tarihsel miras alanlarını da duymuş olsaydı, oralara da götürülmek isteyecekti. Bu konuyu yazılı olarak 15 Kasım'a kadar ileteceğim.

1980-81 yılında Elazığ'daki Fen Edebiyat Fakültesi'nde sosyal antropoloji okudum. Bu sosyal antropoloji bölümü, yanılmıyorsam dört yıl faaliyet gösterdikten sonra sosyoloji bölümüne dönüştürüldü. Emin değilim ama eğer sosyal antropoloji okumak istiyorsanız bunu galiba sadece İstanbul'da veya Ankara'da yapabilirsiniz. Bunun düzeltilmesi gerekir.

MAHMUT GEZER
Hacıbektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Gençlik İhtisas Komisyonu

Pirin ve Palanlı mağarası hakkında bir şeyler söylemek istiyorum. Lisede sanat tarihi derslerinde Palanlı mağarasının dünyanın ilk yerleşim alanlarından biri olduğu söyleniyor, Antalya'daki Karain Mağarası'yla bir tutuluyordu. Ama bugün Palanlı Mağarası'yla ilgili hiçbir ta-

nıtım yapılmıyor. Sadece yol kavşağında Palanlı Mağarası diye bir tabela mevcut. Geçmişi hakkında herhangi bir bilgi yok. Bu Pirin Mağarası için de böyle. Bugün gidip her ikisini de baksanız çer çöp içinde olduğunu görürsünüz. Bunların SİT alanı içine alınması, giriş çıkışların denetlenmesi ve tanıtılmaları gerekir.

Ayrıca Nemrut hakkında yılda bir düzenlenen Kommagene Festivali var. Bu, tanıtım açısından yeterli bir festival değil. Bizim ilkokul ya da ortaokul öğrencileri dünyanın yedi harikasından haberdar da, sekizinci harikanın Nemrut Dağı olduğunu bilmiyorlar. Kısacası Nemrut'un tanıtımı yeterince yapılmıyor.

FEHMİ ERARSLAN

Kısa bir bilgi vereyim: Askerlik şubesi binası şu anda tescil edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Burayla ilgili onarım projesi hazırlandı. Binanın tahsisi İl Özel İdaresi'ne yapıldığından onarımını da onlar yapacaklar. Henüz onarım ihalesi yapılmadı.

Pirin Mağarası'nı bir protokolle 1994 yılında İl Özel İdaresi'ne devrettik. Onlar, Pirin'le ilgili bir hizmet ünitesi yapacaklar, etrafını koruma altına alacaklar ve turizme sunacaklardı. Turizm Bakanlığı da buraya bir çevre düzenlemesi ödeneği ayırdı. Şu anda da zannedersem beş milyar gibi bir para mevcuttur. Bu arada hizmet ünitesi için bir proje hazırlandı ve Koruma Kurulu'na gitti. Ama kurul bu projeyi kabul etmedi. Koruma Kurulu'ndan iki arkadaşımız ve ben Pirin ören yerinin karşısındaki arsayı kamulaştırarak hizmet ünitesinin, WC, foseptik çukuru ve büfe gibi yapıların orada yapılmasını önerdik ve böyle bir projeyi sunduk. Proje Kurul'dan çıktıktan sonra valilik sorunu çözemedi; çünkü söz konusu arsanın alınması mümkün olamadı. Konu böylece kaldı.

Kültür ve Müze Müdürlüğü olarak 1999 yılında burayla ilgili bir kazı ruhsatı ve çevre düzenlemesi izni aldık. Fakat müze olarak Adıyaman-Urfa yolunun kırkıncı kilometresinde Turunçkaya Mezarları'nda kazı yaptık. Aslında on beş gün orada, on beş gün de Pirin'de kazı yapacaktık, fakat kazımızın Turunçkaya'da otuz gün devam etmesi nedeniyle Pirin'le ilgili kazıyı 1999'da yapamadık. İznimiz o yıl için geçerli olduğundan 2000 yılı için yeniden izin almamız gerekti. Bunu da iş yoğunluğumuz nedeniyle yapamadık. Pirin peyzaj projesi de hazırlandı. Pirin gerçekten de kanayan bir yaramız, bunu kabul ediyorum. Pirin'le ilgili yayın noksanımız yoktur. Müzemizin bununla ilgili broşürü vardır. İl yıllığımızla da ilgili bilgilere ulaşabilirsiniz.

Palanlı gerçekten de milattan önce kırk bin yılına ait prehistorik bir mağaradır. Onunla ilgili yayınımız müzenin ve ören yerinin broşüründe mevcuttur, ona da ulaşabilirsiniz. Turizm İl Müdürlüğümüzün broşüründe de Palanlı ve Pirin'le ilgili yazılar bulunmaktadır.

Şunu da ekleyeyim, Nemrut Dağı resmi olarak dünyanın harikaları arasına girmemiştir.

MAHMUT ARSLAN
Kahta Turizm Müdürü,
Uluslararası Nemrut Vakfı Kurucu Üyesi ve Sekreteri

Elbette artık dünya kültür bakanlıklarının, turizm bakanlıklarının, özel idarelerin, vilayet bürokrasilerinin ödenekleriyle bir yerlere gitmiyor. Bunu bir tarafa bırakmamız lazım. Sahip olduğumuz eserler belli: Nemrut, prehistorik dönemden kalma Pirin Mağarası. Zeugma'ya ne oldu biliyoruz, Samsat gitti, Hasankeyf tehlikede, diğer ören yerlerimizin, arkeolojik alanlarımızın akıbeti ortada. Keşke Zeugma kazılmasaydı da Antep Müzesi'nin bahçesine serilmeseydi, böyle dağıtılmasaydı diyorum kendi kendime. Belki bizden iki yüz yıl sonra, üç yüz yıl sonra gelen insanlar daha güzel bir teknolojiyle değerlendirirlerdi onu.

Sahip olduğumuz tarihi kaynakları dünyanın kabul ettiği bir biçimde nasıl koruruz, bunun için nasıl kaynak buluruz? Sivil toplum örgütlerini, eserin bulunduğu yöredeki insanları bu tarihi mirasın koruyucusu haline getirebilir miyiz? Bu bilinci onlara verebilir miyiz veya onlar bu bilince sahip midir?

Adıyaman'ı örnek alalım. Adıyaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde en zengin tarihi varlıklara sahip olan kentimiz. Ama aynı zamanda tüm Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bu tarihi kaynaklardan en az yararlanan kent. Nemrut Dağı'na yılda altmış, yetmiş bin turist gelir ve bunların yüzde 25'i Adıyaman'da kalır. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü var. Görevi bu tarihi eserleri korumaktır. Ama tarihi eserlerin en fazla tahrip olduğu yer Adıyaman'dır.

Birkaç örnek vereyim: Cendere Köprüsü onarılmak için müteahhide verilmiştir, ama sütunları müteahhit tarafından kaldırılmıştır. Oysa üniversitelerin gelip, iki bin yıldır duran bu yapı nasıl inşa edildi diye burada eğitim yapması gerekirdi. Nemrut Dağı'nda, Arsemia da müteahhite verildi. Burası birinci derecede arkeolojik SİT alanıydı. Yukarıdan "karışma" diye baskı olduğundan müze müdahale edemedi. 1997

yılında Nemrut'un gelirlerinin yine Nemrut'a harcanmasıyla ilgili bir protokol yapıldı. Biraz önce araç sorununda, yer sorununda, ödenek sorununda, kendisinden söz edilen vali emrediyor; o gelirlerle Nemrut'ta, birinci derecede arkeolojik SİT alanında tuvalet inşa edeceğim diyor.

Şimdilik bunları bir tarafa bırakalım ve çözüm önerilerine gelelim. Biz bir vakıf kurduk: Uluslararası Nemrut Vakfı. Bir proje geliştirerek Kültür Bakanlığı'na sunduk. "Türkiye Cumhuriyeti yasaları çerçevesinde Nemrut Dağı'ndaki tarihi eserleri orijinaline uygun olarak, uluslararası bilim kurullarının katılımıyla onarmak, restore etmek istiyoruz, finansmanını da karşılayacağız" diyoruz. Herkes ödeneksizlikten, parasızlıktan şikâyet ederken 1999-2000 yılı için 4.7 milyon dolarlık harcama bütçesi sunuyoruz ve "Uluslararası bilim kurullarının katılımıyla Kommagene bölgesindeki tüm arkeolojik alanları araştırarak devletin katılımı ve kontrolüyle arkeoloji parkları yapmak istiyoruz" diyoruz. Bu tür yazışmalar yapıldı ve izinler alındı. Başbakanlık GAP İdaresi iki çok değerli arkadaşımızı bu bilim kurulunda görevlendirdi.

Ne var ki Kültür Bakanlığı bürokratları dosyayı bakanlıkta beklettiler, göndermediler. Makbule Hanım da o bilim kurulundaydı ve Kahta'ya kadar gelmişti. Ayrıca Hollanda, Fransa ve Türkiye'den de bilimadamları geldi. Ama proje engellendi.

Bu işler Adıyamanlıların sahip çıkmasıyla olur. Nemrut Dağı gibi bir yere sahipsiniz, Arsemia gibi bir yere sahipsiniz, Pirin gibi bir yere sahipsiniz, iki yüz yıl burada barış içinde yaşamış ve o döneme damgasını vurmuş, bu tarihi eserleri burada bize bırakan bir medeniyetin kalıntılarına sahipsiniz, Mısır'dan daha zengin bir piramite sahipsiniz. Ama bu toplantıda biz üç memurla dernekten gelen üç arkadaş hazır bulunuyor. Bu nedenle söylüyorum, Adıyaman'ın buna sahip çıkması lazım.

Daha önce Kahta'da kaymakamlık yapan, turizmi bizden daha fazla seven, Kommagene'yi bizden daha fazla tanıyan bir valiye sahibiz şimdi. Sivil toplum örgütlerinin, Tarih Vakfı'nın, Uluslararası Nemrut Vakfı'nın, tarihe gönül veren insanların bir araya gelip bu projenin hayata geçirilmesi için baskı yapmaları lazım. *National Geographic* dergisini biz getirttik, Nemrut'u bu dergiye kapak yaptırdık. *Stern* dergisi sekiz sayısında Nemrut'u yayımlayacak. Dünya Anıtlar Vakfı'nı Nemrut'a getirdik. Nemrut'u dünyada acil olarak korunması gereken yüz tarihi eserin arasına aldırdık. Bütün dünya televizyonlarının, uluslararası basının ilgisini Nemrut'a çektik. *New York Times* gibi bir gazetede Nemrut'u tam sayfa manşet yaptırdık. Kültür Bakanlığı'nın bu işi en-

gelleyen bürokratlarının çoğu görevden alındı. Kültür Bakanlığı, devletin katılımı ve denetimiyle bu bilim kurullarına izin verecek ve bu iş gerçekleşecek. Biz sizlerin de katılımı ve desteğiyle Adıyaman'daki tüm tarihi eserlerin restorasyonuna, korunmasına hazırız.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Koruma konusunda ve Kültür Bakanlığı hakkında ben de kısa bir hikâye anlatabilir miyim? Biz Tarih Vakfı olarak Topkapı Sarayı'nın İkinci Avlusu'ndaki Darphane-i Amire'yi, yani vaktiyle para basılan darphane binasını Milli Emlak'tan kırk dokuz yıllığına kiraladık. İstanbul Kent Müzesi'nin kuruluşunu amaçladık ve henüz restorasyon öncesinde burayı kullanılabilir bir tarihi mekân haline getirdik. Bu mekân on yedi sene bakanlığın elinde bakımsız kalmıştı, içinde bir çöp yığını vardı. Habitat Sergileri bizim düzenlediğimiz bu mekânlarda açıldı. Sultanahmet Meydanı'nın hemen yanında, bir duvarı Aya İrini Kilisesi, bir duvarı Topkapı Sarayı olan bir yapının avlusu çöplük halindeydi. Biz burası için Rockefeller Vakfı'ndan ve başka kaynaklardan para bulduk, burada on bir sergi açtık. Yıllardır bir yığın sanat faaliyeti artık orada yapılıyor. Yılda yetmiş-seksen bin kişinin girip çıktığı bir yer haline geldiği için Koruma Kurulu'nun bilgisi dahilinde portatif tuvaletler koyduk. Bu beş kişilik kurulun üç üyesini değiştirdiler ve yeni kurulun ilk işi de binaya bizim geçici tuvalet barakaları kurmak suretiyle zarar verdiğimiz konusunda bir rapor vermek oldu. Arkasından bizi mahkemeye verdiler. Yönetim Kurulu üyeleri olarak ağır ceza mahkemelerine gittik. Bizim yönetim kurulu da Türkiye'nin en meşhur tarihçilerinin olduğu bir kuruldur. Tarihçi olmayan benim gibi birkaç kişi daha var. Yıllarca gittik geldik.

Bütün mesele binayı Tarih Vakfı'ndan geri almak. Biz, Tarihi Yarımada'da, İstanbul'da on yedi benzer yer var, onlardan birini de siz alın ve toparlayın, diyoruz. Hayır, illa burayı almak istiyorlar. Bu konular böyle, hâlâ mahkemeler devam ediyor. Bu nedenle Türkiye'de bu konuda herhangi bir iş yapmak isteyenin başına gelecekleri biliyorum ve sizi çok iyi anladığımı söylemek için bu hikâyeyi anlatıyorum. Çok zor! Kimse kendi alanı diye tanımladığı alanın içerisine başkasını sokmak istemiyor. O alan onların. İster yapar, ister yapmaz, ama başkası da girmeyecek.

İşte baştaki konuşmamla anlatmaya çalıştığım da buydu. Bir insanın çevresi, sokağı, evi, mahallesi, şehri, anıları, kültürü, alışkanlıkları ve ta-

rihi eserleriyle onun kimliğini de oluşturan şeylerdir. Bütün kişisel tarihimiz o tarihin bir parçasıdır. Bu o kadar çok oradaki insanları ilgilendiren bir konudur ki, devlet daireleriyle yapılması zordur. Tabii ki devletle ortaklık söz konusu ama buradaki başlıca aktör, orada yaşayanlardır. Çünkü çevresi kaybolup gittiği zaman kimliğinden önemli bir parçayı kaybedecektir insan. Yaşamlarını zenginleştiren anıların bir parçası gitmiş olacaktır.

VEDAT ÖZBİLEN

Gördüğüm kadarıyla burada sorunlar belli. Gayet zengin bir kültür varlığı hazinesi var, ama bunu korumada problemler var. Şu anda devletin yaklaşımı ve kurduğu organizasyon da koruma için yeterli değil. Dolayısıyla başka alternatifler arıyoruz. Bu alternatiflerden biri sivil toplum örgütü türünde vakıflar kurulması, devletin bunlara destek vermesi ve bu kuruluşların süreç içinde daha aktif hale gelmeleri. Buradan çıkan öneri bu. Finans konusunda da biraz kafa yormamız lazım. Bütçenin bir kısmı devlet tarafından verilecek, ama devletin dışında da kaynaklar olmalı.

FEHMİ ERARSLAN

Yerel yönetimler yasa tasarısına belediye ve Özel İdare bütçelerinden pay ayrılması ve bu payın başka amaçlarla kullanılmaması ile genel bütçeden yine aynı amaç doğrultusunda ilgili vakıflara kaynak aktarılması şeklinde iki finansman kaynağı öneriyorum.

Adı saptanamayan bir katılımcı

GAP'ta GİDEM diye bir kuruluş var. GAP İdaresi bünyesinde koruma ile ilgili benzer bir kuruluş kurulabilir mi?

VEDAT ÖZBİLEN

GİDEM'lerin kuruluş amacı bölgede belirli bir yatırımcı potansiyeli oluşturmak ve yatırımcıları bölgeye çekmek, ama sizlerden bu konuda da benzer bir öneri çıkarsa, tartışırız. Ama her şeyi GAP İdaresi yapacak diye bir şey yok. Kültür Bakanlığımızın, Turizm Bakanlığımızın sorumluluk alanları bunlar. Eğer bu kurulda böyle bir öneri çıkarsa, bunu dokuz ilden gelecek diğer görüşlerle birlikte Gaziantep'te tartışırız.

FEHMİ ERARSLAN

Bence koruma doğrudan sorumluluğunuzda olan bir şey. Niye der-

seniz, bölgede tarihi mirasın sular altında kalması GAP nedeniyle oluyor. Bence GAP İdaresi olarak sizin burada birinci derecede rol oynamanız lazım, bu görev biraz da size düşüyor. Benim önerim bu bölgede tarihi ve kültürel değerlerin korunmasıyla ilgili size bağlı bir birimin oluşturulması.

MAHMUT ARSLAN

Geçen toplantıda Vedat Bey ulusal kaynakların yanı sıra uluslararası kaynakların da araştırılması diye bir bilgilendirme yapmıştı. Uluslararası Nemrut Vakfı, sunduğu projenin tüm finansını da karşılayan bir kuruluş. Bu tür kuruluşlara izin verildiği takdirde kendi finansmanlarını bulma imkânları var.

YİĞİT GÜLÖKSÜZ

Benim hayat tecrübeme göre doğru dürüst bir proje yaptığınız ve bunu doğru dürüst anlattığınız zaman para bulunuyor. Bizim şimdiye kadar gördüğümüz hep böyle. Olayı da büyütmek gerekir, çünkü Nemrut sadece Adıyaman'a ait değil, sadece Türkiye'ye ait değil, dünyaya da ait bir şey. Bu da doğal olarak finansman için yerel, ulusal ve uluslararası katkı olacak demektir. Avrupa'da ve dünyada tarihi çevre, kültürel miras konuları çok önemli. Herkes buna katkı yapmak için yarışır ama iyi yazılmış, doğru konulmuş bir proje gerekir. Ancak, dünyada artık hiçbir dış kredi yerel katkı olmadan verilmiyor, çünkü yerel katkı hem yörenin sahiplenmesinin, hem de bu işe rıza gösterdiğinin bir işareti. Devletin hazırlayıp uluslararası kaynak için sunduğu projeleri kredilendirmek için kredi verecek kurum yerel, demokratik katkı arıyor.

Toplantının sonuna geldik. Katılanlara, düşüncelerini bizimle paylaşanlara çok teşekkür ediyoruz. Bunu bir ilk toplantı olarak kabul edin; bu devam edecek bir çalışmadır, her zaman katkılarınız olabilir. Aslında bu sizin işiniz, siz ne kadar aktif olursanız, bu proje o kadar iyi gidecektir diye düşünüyorum.

GAP'TA TARİHİ MİRAS DANIŞMA ÖN TOPLANTISI

KASIM 2000 DİYARBAKIR

KATILIMCILAR

Kadriye Aday (GAP İdaresi Uzmanı);Enver Akın (Dicle Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğr. Görevlisi); Tevfik Arıtürk (Diyarbakır İl Kültür Müdürü); Akın Atauz (GAP İdaresi Proje Danışmanı); Behrun Aygören (Dicle Belediye Başkanı); İhsan Biçici (Diyarbakır Sanatseverler ve Edebiyatçılar Derneği); Mevlut Bozkır (Yeni Gündem Gazetesi Temsilcisi); Müjgan Bozyel (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İmar İşleri Daire Başkanlığı, Mimar); Demet Çetin (Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Öğr. Üyesi); Emine Dağtekin (Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Öğr. Gör.); Neslihan Dalkılıç (Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Arş. Gör.); Şehmuz Diker (Diyarbakır Belediye Başkanı Danışmanı); Filiz Doğanay (Sosyal Antropolog, GAP İdaresi Danışmanı); Meral Halifeoğlu (Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğr. Gör.); Mediha İmamoğlu (GAP İdaresi Uzmanı); Necdet İnal (Diyarbakır Müze Müdürü); Zülküf Karatekin (İnşaat Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Başkanı); Kemal B. Madenci (Diyarbakır Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı); Gökhan Menteş (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü); Vedat Özbilen (GAP İdaresi Proje Koordinatörü); Berivan Özbudak (Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Arş. Görevlisi); Vecihi Özkaya (Dicle Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Başkanı); Meral Özolgun (Dicle Üniversitesi Öğr. Üyesi); Zeynel Abidin Öztürk (Harita Mühendisleri Odası Diyarbakır Temsilcisi); Ahmet Saltık (GAP İdaresi Grup Yöneticisi); Kamuran Sami (Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Öğr. Gör.); Oya San (Dicle Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi, Yrd. Doç. Dr.); Orhan Silier (Tarih Vakfı Genel Sekreteri); Mustafa O. Sinemillioğlu (Şehir Plancısı, Diyarbakır); Nevin Soyukara (Diyarbakır Müzesi Müdürlüğü, ÇEKÜL Vakfı Temsilcisi, Arkeolog); Feridun Suha Şahin (Dicle Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğr. Görevlisi); Funda Şerafettinoğlu (Tarih Vakfı, GAP Danışma Toplantıları Proje Koordinatör Yrd.); Sevim Şirvancı (Hasankeyf Kurtarma Komitesi Başkanı); Remzi Tanrıverdi (GAP İdaresi Proje Danışmanı); Mustafa Tekdemir (İl Kültür Müdürlüğü Md. Yrd.); Naci Temeltaş (Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Yönetim Kurulu Üyesi); Makbule Terzi (GAP İdaresi Uzmanı); İbrahim Yavuz (Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Başkanı);

(Orhan Silier ve Gökhan Menteş'in açılış konuşmaları teknik bir arıza nedeniyle çözülebilir kalitede kaydedilememiştir.)

VEDAT ÖZBİLEN
GAP İdaresi, Proje Koordinatörü

GAP İdaresi planlama yapan, koordinasyonu sağlayan bir kuruluş. Uygulayıcı bir kuruluş değil. Plan yapılırken öncelikli sektörler var. Tabii bölge kalkınmasının temeli makineli tarımdır. Fırat ve Dicle'nin sularını kullanarak ovaları sulayacağız ve ekonomik değişimi sağlayacağız. Burada insanların önce işe ihtiyacı var, karınlarını doyurmaları lazım. On yıldır yaşanan terör ortamının getirdiği yaraların sarılması da gerekiyor.

Tabii bunları yaparken olup bitene sadece ekonomik kalkınma açısından bakamayız. Dünyanın yeni kabul ettiği ilkeler var: Kalkınalım ama çevremizi de koruyarak kalkınalım ve gelecek nesillere korunmuş bir çevre bırakalım. Aynı şekilde kültür varlıklarımızı da gelecek nesillere aktaralım. Devletin son on yıllık sürede izlemiş olduğu politikaların bu konuda yeterli olduğu söylenemez. Doğru politikaları nasıl bulacağız? Kültür varlıklarımızı koruyacağız, ama bu konudaki öncelikleri de belirlememiz lazım. Dokuz ilin temsilcilerinin Gaziantep'te toplandıklarında kendileri için öncelikli olan koruma görevlerinin neler olduğu konusunda ortak bir anlayışa varmaları gerekiyor. Bu nedenle burada sizlerden beklediğimiz, bu öncelikleri hayata nasıl geçirebiliriz konusunda stratejiler ve projeler önermeniz. Sonra da bu konulardaki uygulayıcı kurum olan Kültür Bakanlığı ile görüşeceğiz.

Devletimizin bütçe imkânı da belli. Aslında devlet on yıldır burada büyük bir yatırım yapıyor. Türkiye iktisadi açıdan zor bir dönem yaşarken Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne büyük bir para akıtıyor. Acaba bu kaynak daha verimli nasıl kullanabilir? Bu düşüncelerin politikacılara, Bakanlar Kurulu'na ulaşmasında GAP İdaresi aracı olabilir. GAP İdaresi'nin bir diğer özelliği de uluslararası ilişkileridir. Bu toplantılarda oluşacak genel stratejiler doğrultusunda buraya nasıl uluslararası katkı sağlayabiliriz konusunu araştırabiliriz ve bu konuda bir destek verebiliriz.

Ama cevap vermemiz gereken ilk soru kültür varlıklarımızı nasıl koruyacağımızdır. Bugünkü sistem yeterli mi? Yetersiz ise nasıl düzeltilebilir? Kültür varlıklarının korunmasına özel sektörü nasıl katabiliriz? Her şeyi devletten beklemememiz gerekiyor, yöre insanına da gö-

revler düşüyor. Bunun araçları neler olmalı? Bu konuda biz bir şey bilmiyoruz. Bu bilgiyi sizlerden almak için buraya geldik. Bu bilgiyi alabilirsek gerekli sistemin oluşması için GAP İdaresi olarak sizlere destek verebiliriz. Şimdi Avrupa Birliği'nden fonlar geliyor, buralara kaydırılabilir. Ama önce genel stratejimizi belirlemeliyiz ki onlara da sunabilelim. Yörede yaptığımız toplantılarda yöre insanı şu stratejiyi benimsedi, öncelikli illerimiz bu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde şu tarihi eserlerin öncelikli olarak kurtarılması önemli, biz bu projeyi öneriyoruz diyeceğiz ilgili yabancı kuruluşlara, UNESCO'ya, Avrupa Birliği'ndeki başka kuruluşlara. Ama her şeyden önce devlet-özel sektör-halk üçgeninin kurulması gerekiyor.

NECDET İNAL
Diyarbakır Müze Müdürü

Diyarbakır deyince aklımıza Diyarbakır Surları ve Diyarbakır evleri geliyor. Son günlerdeki çalışmalarımıza değindikten sonra GAP İdaresi'nin bunlara nasıl destek vereceğini sormak istiyorum. Diyarbakır Surları'yla ilgili olarak hazırlanan proje bitti ve ikinci aşamaya, yani surların kullanım şeklini belirleme noktasına gelindi. Sanıyorum bu da bir ay içinde tamamlanacak. Diyarbakır Valiliği'nin desteğiyle özel idareden sağlanan 65 milyar liralık bir ödenekle bu proje hazırlandı. Ben çok güzel bir proje olduğu kanısındayım. Ama uygulamaya nasıl geçebileceğimizi, surları nasıl kullanabileceğimizi ve özel sektöre nasıl açabileceğimizi kestiremiyorum. Bir de ayakta kalan çok az sayıdaki Diyarbakır evini nasıl gelecek kuşaklara nasıl aktarabileceğimiz konusu var. GAP İdaresi ve Tarih Vakfı bu konularda bize nasıl destek olabilir?

Korumada yerel yönetimlere düşen görevlere de değinmek istiyorum. Diyarbakır çok büyük bir göç almakta. Varoşlara yerleşen insanlar tarihi eserleri isteyerek veya istemeyerek tahrip ediyorlar. Burada yerel yönetimler inanın tam bir acz içinde kalıyor ve tarihi eserleri korumak için üstüne düşenleri yapamıyor. Bu noktada GAP İdaresi'nin yerel yönetimlere çok büyük destek vermesinin gerekli olduğuna inanıyorum. Şehrimiz bu kadar büyük bir nüfusa göre planlanmamıştır, konut üretme ve göç eden yurttaşlara konut edindirme imkânlarımız son derece sınırlıdır. Burada GAP İdaresi'nin, Tarih Vakfı'nın, sivil örgütlerin çok büyük desteği gerekli. Her şeyi devletten beklemenin geçmişte kaldığını hepimiz biliyoruz, kendi tarihsel mirasımıza önce kendimizin sahip çıkması gerektiğine zaten sizler de değindiniz. Ben de yerel yöne-

tim olarak, yerel aydınlar olarak bölgemizdeki eserleri kendimiz korumalıyız diye düşünüyorum. Ama bunun için yerel yönetimlere maddi ve manevi destek vermek gerektiğine de inanıyorum.

Bu göçün bir an önce önlenmesi ve geriye dönüşün hızlandırılması gerektiğine inanıyorum. Bir de 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu çerçevesinde biraz da kısıtlı konuşma gereğini hatırlatarak bölgemizde yapılan arkeolojik kazılarda yabancılara gösterilen casus muamelesinden vazgeçilmesi gerektiğine inanıyorum. Günümüzün uzay teknolojisi altında böyle eski tarz düşüncelerden artık vazgeçmek gerekir. Bu yanlışa lütfen düşmeyelim. Bu yıl bölgemizdeki dokuz arkeolojik kazıdan beşi yabancılar tarafından yapılıyordu. Bu kazılarda çalışanlara oturma izni alabilmek için günlerce, haftalarca, hatta aylarca zaman kaybediyoruz ve arkeolojik kazılar da gecikiyor.

Yine tanıtım konusunda çok zayıf kaldığımızı itiraf etmekte yarar var. Diyarbakır Surları'nın ve Diyarbakır evlerinin dünya kültür mirası listesine alınması için çaba sarf etmeliyiz. Hazırladığımız proje çerçevesinde kaynak bulabilmek için Diyarbakır Surları'nı dünya kamuoyuna, dünya kültür ailesine tanıtabilmek için neler yapmamız gerektiğini ortaklaşa tartışmalıyız. Görüldüğü gibi bizim dar imkânlarımızı aşan, hatta zaman zaman devletin imkânlarını da zorlayacak sorunlarla karşı karşıyayız. Bu nedenle GAP İdaresi'nin ve Tarih Vakfı'nın bize verecekleri destek ile bizden beklentileri konusunda bizi aydınlatmalarını rica ediyorum.

ORHAN SİLİER
Tarih Vakfı Genel Sekreteri

Sayın Necdet İnal'ın gayet sitemli bir dille ifade ettiği sorulara cevap vermek istiyorum. Başta konuştuğumuz gibi, bugünden yarına birçok şeyi birdenbire halledebilecek durumda değiliz. Ama birbirimizi tanırsak, neleri birlikte yapabileceğimizi, neleri yapamayacağımızı bilirsek, rollerimizi karşılıklı olarak iyi tanımlarsak bundan iyi sonuçlar çıkabilir.

En başta ifade etmiştim, Tarih Vakfı'nın gücü ve güçsüzlüğü kendi kimliğinden doğuyor. Gücü şuradan geliyor: Ülkemizin yetiştirdiği insanlar arasında çok çeşitli mesleklerden çok önemli bir kesim Tarih Vakfı etrafında toplanmış durumda. Toplam üye sayımız şu an 600 küsur, çevremizdeki halkayla birlikte 2-3 bin kişilik, tarihe önem veren, Türkiye'nin tarihi üzerine çalışma yapan bir kesimiz. Tarihi koruma, tarih alanında doğru ve iyi ne yapılırsa ona destek olmak için anlamlı bir

potansiyeldir bu. Bu potansiyelin içinde çok farklı insanlar var. Yılmaz Karakoyunlu da var, Halil Berktay da var, Halil İnalcık, Erdal İnönü, Rıdvan Budak da var, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın başkanı Osman Birsen de var, Dışişleri Bakanı İsmail Cem de var. Türkiye'nin önde gelen arkeologları, müzecileri, arşivcileri de var. Ama görüşlerimiz, mesleklerimiz birbirinden ne kadar farklı olursa olsun hepimizin ortak kaygısı Türkiye'de rant uğruna, kâr uğruna tarihi mirasın tahribine engel olmak, bu yangından, bu tahripten bir şeyleri kurtarabilmek ve uygar bir anlayışla yarına teslim edebilmek. Buna çabalıyoruz.

Diyarbakır ve yakın çevresine bizim Vakıf olarak katkımız ancak dolaylı olabilecek bir katkıdır. Eğer Diyarbakırlılar, eczacısı, doktoru, mühendisi, müze müdürü, öğretmeni, bakkalı, müteahhitiyle Diyarbakır tarihini korumak için yan yana gelirlerse dünyayla, Türkiye'nin önde gelen uzmanlarıyla yakın ilişkide bulunan bir Vakıf olarak biz de onlara destek olmaya başlarız. İstanbul'dan, Ankara'dan, İzmir'den taşıma suyla Diyarbakır'da yapılabilecekler azdır, ama Diyarbakırlılar kendileri yan yana gelir, bu konuda çaba gösterirse bizim onlara teknik bilgi, uluslararası ilişki, yol yordam gösterme, eğitim sağlama gibi katkılarımız olur. "Siz burada bunu böyle yapıyorsunuz ama Ünye'deki insanlar, Konya'daki insanlar, Çanakkale'deki insanlar şunu denediler ve daha iyi sonuç verdi, haberiniz olsun" veya "Bakın şu kitapların Türkçe'si şurada çıktı, buyurun bunları kullanırsanız belki Diyarbakır'ı daha iyi korursunuz" diyebiliriz.

Birlikte çalıştığımız birçok uluslararası kuruluş var. Uluslararası Arşivler Birliği, Uluslararası Kütüphaneler Birliği, Uluslararası Tarihçiler Birliği benzeri kuruluşların Türkiye'nin her tarafına olduğu gibi Diyarbakır ve yöresine de ilgi göstermelerine, uzman göndermelerine, bazı durumlarda dünya çapındaki bazı kuruluşların buraya katkıda bulunmasına yardımcı olabiliriz.

Bir başka alan Tarih Vakfı'nın aylık bir bülteni, aylık bir dergisi, üç aylık bir dergisi, yabancı dilde yayımlanan altı aylık bir dergisi, internette iyi düzenlenmiş, İngilizce'si de olan web sayfaları var. Diyarbakır'ın tarihi mirasının korunmasına ait sorunları eğer yeterince iyi yazar, çizer, resme, fotoğrafa dökersek başka insanlara da iletmemiz mümkün olabilir. Sizin kendi düzenleyeceğiniz sergilerin iyi bir teknik kaliteyle açılmasında, yapacağınız yayınların Türkiye'deki yayıncılığın gelişkinliğinden yararlanıp daha etkili olmasının sağlanmasında danışmanlık ve destek imkânlarımız olabilir.

Sözünü ettiğiniz bazı alanlarda, biz devletle ilişkide kimi zamanda iyi sonuçlar alabiliyoruz. Örneğin sadece son dönemde Kültür Bakanlığı'yla kavga ettik, bir zamanlar çok yakın bir işbirliği içindeydik; bunlar doğaldır. Politikalar, tutumlar uyuşmadığı zaman eleştiri, bir başka dönemde işbirliği ön plana geçebilir. Bazen aynı zaman diliminde devletin bir bölümüyle çatışıyorsunuz, bir bölümüyle ortak çalışma yapıyorsunuz. Mesela Cumhuriyetin 75. yıl kutlama çalışmalarının örgütlenmesi işi Cumhurbaşkanı tarafından Tarih Vakfı'nın danışmanlığında yürütülen bir çalışma olarak düşünüldü ve Tarih Vakfı olarak biz çok büyük çaplı projeleri üstlendik. Ama bir yandan da niye bir sivil toplum kuruluşu bu alana giriyor diye sert eleştiriler, hatta baltalamalar ve zorluklarla karşılaştık. Aynı çalışma sırasında Cumhurbaşkanıyla buluşmadan çıkıp, dışarıda bir başka bakanlığın görevlilerinin engellemeleriyle karşılaşıyorduk. Bu tür gerginlikler ve ortaklıklar da bence şu an yaşadığımız öğrenme sürecinin bir parçası.

Yüksek devlet görevlilerinin de,memurlarımızın da, esnafımızın da, işadamımızın da bu ülkenin çıkarlarını en iyi koruyanın sadece kendileri olmadığını öğrendiği, zor sorunlara iyi çözümler bulmanın hep birlikte bir diyalog ortamı yaratmaya, birbirimize tahammül etmeyi öğrenmeye bağlı olduğunu anladığımız bir eğitimden geçiyoruz. Bu eğitim illa hepimizin aynı görüşte olmasına yol açacak da değil. Görüş farklılıklarımızı, tutum farklılıklarımızı, çıkar farklılıklarını koruyacağız. Ama sanıyorum Tarih Vakfı gibi kuruluşların faydası bu toplu eğitimi hızlandırma, ülkenin daha uygar bir ülke, daha demokratik bir ülke olma sürecine azımsanamayacak katkılar yapma noktasında kendini gösteriyor.

Dolayısıyla Necdet İnal arkadaşımızın sorusuna özel olarak şu cevabı veriyorum: Eğer Diyarbakır'da şu ya da bu Diyarbakırlı veya başka bir ilde, Siirt'te Siirtli, Batman'da Batmanlı insanlar kendi tarihlerini korumak için harekete geçerlerse, İstanbul'daki, Ankara'daki, İzmir'deki, Mersin'deki,Trabzon'daki insanlar da onlarla dayanışma içine girer ve bu dayanışmaya bizim de epeyce bir katkımız olur.

MERAL ÖZOLGUN
Dicle Üniversitesi

Tarihi dokuyu korumaktan bahsediyoruz. Koruma arayışı haklı, ama işin ucu sonuçta mali kaynaklara dayanır. Her toplantıda korumanın gereği üzerine düşüncelerimizi söyleriz, ama bu düşünceler tek başına bir yere götürmüyor bizi. Sonuçta restorasyon uygulamalarının ya-

pılması ve yapıların mutlaka işlevlendirilmesi gerekiyor. Bu, ülkemizde Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve bazen yerel yönetimlerin kaynaklarıyla yapılıyor, ama bu kaynaklar yeterli olmuyor. Ya sorunlara kısmi çözümler aranıyor ya da restorasyon kısmen bitiriliyor, bazen de bilinçsiz onarımlar ortaya çıkıyor.

Daha önceki toplantıların sonuçlarından bahsedilirken bir tarihi dokuyu koruma fonundan bahsedildi. Bu fonun mutlaka gerçekleşmesi gerektiğine inanıyorum. Devlet sekiz yıllık eğitime geçmek için cep telefonlarından tutun sayısal lotoya kadar birçok alanda yeni kesintiler yaratarak nasıl bir fon oluşturduysa, tarihi dokuyu koruma fonu için de yeni kesintilerin gerçekleşmesi gerektiğine inanıyorum. Bu zorunlu hale gelmezse, insanların gönüllü katkılarıyla ulaşılacak sonuçlar kısmi olacaktır. Evet, özel sektörü de bu işe sokmak istiyoruz, ama koruma veya restorasyon pahalı bir iştir. Bunun için mutlaka geniş mali kaynaklar gerekiyor.

Diğer taraftan koruma ve restorasyon uygulamalarına üniversitelerin katılması mutlaka sağlanmalıdır. Üniversitelerin bu olaylardan haberi olmuyor. Mesela özellikle biz Dicle Üniversitesi olarak kentte yapılan restorasyon çalışmaları hakkında ancak kişisel olarak bilgi edinebiliyoruz. Oysa bu konuda üniversitenin mutlaka bir görevinin bulunması gerekir. Daha sağlıklı kararlar alabilmek için bu şarttır. Çünkü ortaya çıkabilecek uygulama hataları çok büyük zararlar getirecek, bir daha geriye dönüşü mümkün olmayan sonuçlar doğuracaktır. Bu bakımdan daha uygulama başlamadan sağlıklı kararlar almak gerekir.

VECİHİ ÖZKAYA

Dicle Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Başkanı

Arkadaşımızın görüşlerine katılıyorum. Üniversitelerden fikir almazlar, çünkü bu işlerde büyük rant dönüyor. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü olarak kentteki hiçbir uygulamadan haberimiz olmuyor. Bu arada Tarih Vakfı olarak reçete yazıyormuşsunuz, bizler de reçete yazacağız doğal olarak. GAP'tan reçete yazma izni aldınız mı? Devletten izinli misiniz, yoksa bu Vakıf adına kişisel bir girişim mi? Bunu öğrenmek istiyorum mümkünse.

VEDAT ÖZBİLEN

Diyarbakır üzerinde düşünürsek surlarımız var, meşhur Diyarbakır evleri var. Bunları nasıl koruyabiliriz? Stratejimiz ne olmalı? Bugüne

kadar devletin uyguladığı koruma programı yeterli mi? Yeterli değilse nasıl bir koruma programı gerekiyor? Ama bu konularda yapıcı olmak gerekir. Yani kalkıp sadece Diyarbakır'ın şu unsurları korunsun dememek gerekir. Nasıl korunsun? Finans sorunu nasıl çözülsün? Koruma çabalarında Diyarbakırlıların katkısı ne olacak? Çünkü son on yılda yaptığımız çalışmalar sırasında, hep devlet bizim görüşlerimizi almıyor, proje yapıyor, bizim haberimiz olmuyor diye eleştirildik. Şimdi GAP İdaresi olarak karşınıza geldik. Çeşitli sivil toplum örgütlerinden de yararlanarak görüşlerinizi almaya çalışıyoruz. Burada devletimizin il temsilcileri de, sivil toplum örgütleri de var. Eğer kültür varlıklarımızı koruyacaksak hep birlikte bu yönde bir stratejiyi oluşturmalı, alternatif modelleri ortaya koymalıyız. Bu toplantılarda ortaya çıkan strateji ve modelleri daha sonra biz değerlendireceğiz. Diyarbakır örneğini verdim, ama GAP bölgesinin bütünü üzerine bir strateji geliştirmeliyiz. Eğer bu toplantılarda görüşlerinizi dile getirmezseniz ya da daha sonra bize yazılı olarak iletmezseniz o zaman eleştirme hakkı bize geçiyor.

ORHAN SİLİER

Birbirinden hayli farklı açılardan, ama yine de aynı konuyu tartışan gruplar halinde buradayız. Bir yanda devlet görevlilerinin kısa dönemli aranışları, bir plan metnini en iyi şekilde somutlama çabaları var. Bir yanda da bizim devletten bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olarak, uzun dönemde bir bilimsel görev olarak, Türkiye'nin tarihini koruma niyetimiz var. Öte yanda da bu şehrin insanlarının, dede ocağını ve kültürünü gelişmeyle birlikte tahrip olmaması gereken bir miras olarak algılamaları sorunu var. Tüm bu konularda nerelerde uzlaştırabiliriz? Hangi ortak noktalarımız var? Sorunlarımızı tartışmaya nasıl başlayabiliriz, bilgi eksiklerimiz nelerdir? Bir dizi sorunun cevabını aradığımız bir geniş alanın içindeyiz.

Şimdi durum saptaması yapmak için, bu bölgeye, Diyarbakır'a özgü sorunları ifade etmek için söz sizin. Bu sürecin olabildiğince büyük bir açıklık içinde yürümesini istiyoruz. Bu amaçla tek tek bütün görüşlerin tutanağa geçmesini, sonra da bu tutanağın bir yayına dönüşmesini hedefliyoruz. Böylece herkes nelerin tartışıldığını bilmiş olacak. Yarın dönüp baktığımızda 2000 yılının kasım ayının 13. günü Diyarbakır'da kimin ne söylediğini görebileceğiz.

Sanırım on yıl sonranın Türkiye'si, bugünkü Türkiye'den hayli farklı bir Türkiye olacak. On yıl sonranın dünyası da bugünkü dünyadan

hayli farklı bir dünya olacak. Ama temel sorun, o noktaya gidişi nasıl daha hızlandırabiliriz, nasıl daha az sancıyla, nasıl dünya ufkundan kopmadan oraya ulaşabiliriz sorunu. Daha sonra ise önerileri, hangi projelerle işe başlayabiliriz, işin neresinden tutarsak doğru ilmiği yakalamış oluruzu tartışacağız.

ŞEHMUZ DİKER
Diyarbakır Belediye Başkanı Danışmanı

Biz Tarih Vakfı'nı hep yayınlarıyla biliyoruz. Acaba Tarih Vakfı bölgede veya bölge dışında bu tür bir saha çalışmasını daha önce yaptı mı?

ORHAN SİLİER

Tarih Vakfı'nın çalışmalarını 3-4 grupta toplamak mümkün. Vakıf kurulduktan hemen sonra, 1992'de Türkiye'de kent tarihçiliği konusunda, ülkedeki belli başlı kent tarihçilerinin hazır bulunduğu bir toplantı düzenledi. Bu toplantının metinleri daha sonra yayımlandı. Ayrıca ister makale olsun, ister kitap olsun Türkiye'de kent tarihiyle ilgili tüm çalışmaların bibliyografyasını hazırlayıp bastık. İstanbul için 8 ciltlik bir ansiklopedi yayınladık. Vakfın yayımladığı *Toplumsal Tarih* dergisinde neredeyse sekiz yıldır çeşitli üniversitelerden uzmanların yazdığı makaleler yayımlanıyor. Bunlar arasında hemen her ille ilgili en az iki üç yazı bulunuyor. Bölgeye ait çalışmalarımız şu anda Mardin üzerine yoğunlaşıyor. Bu da tesadüfi değil. Mardinli arkadaşlarımızın ve Mardinli bazı sanayicilerin desteğiyle yapılan bir çalışma bu. Bu kentimiz üzerine şimdiye kadar üç kitap yayımladık. Bunlardan biri Mardin fotoğraflarından ve Refik Durbaş'ın edebi bir metninden oluşuyor. İngilizce-Türkçe olarak ayrı ayrı basıldı. İkinci çalışmamız Bilkent ve Hacettepe Üniversitesi'nden arkadaşlarımızla gerçekleştirilen Mardin'de aşiret, devlet ve cemaat üzerine yaklaşık 600 sayfalık bir kitap. Üçüncüsü de Mardin kent dokusunu konu alan ve İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi öğretim üyesi bir arkadaşımızın gerçekleştirdiği bir çalışma.

Doğrudan yerel tarihle değil, ama yerel tarihçilikle ilgili çalışmalarımız da bir hayli fazla. Türkiye'nin her ilinde tarihle uğraşan grupları yan yana getirmeye çalışıyoruz. Şimdiye kadar 13 ilde bu gruplar yan yana geldi. Yerel Tarih Grupları çalışması bu bölgeden Mardin ve Gaziantep ile bölge dışından 11 başka ilde yürütülüyor. Önümüzdeki yıllarda il sayısını artırmaya çalışacağız.

Ayrıca sözlü tarihçilik dediğimiz ve insanların anılarının videoya ve

ses bantlarına kaydedilmesi tekniğiyle yürütülen bir çalışmamız var. Çanakkale ve Mardin'de iki yerel sergi açtık. Bu illerde klasik müzecilik anlayışının dışında, şu an uygar ülkelerin çoğunda başarıyla uygulanan bir biçimde sivil toplum kuruluşlarının, uzmanların buluştuğu iletişim merkezleri, kültür merkezleri olma anlayışıyla yerel müzelerin kuruluşu için çalışma yürütüyoruz. Bu tür illerde tarihi mirasın envanterinin çıkarılması için çalışma yürütüyoruz.

Yaptığımız çalışmalarda en büyük engelimiz Tarih Vakfı'nın zengin bir kuruluş olmaması. Tarih Vakfı'nın arkasında ne bir büyük sermaye kuruluşu, ne zengin bir aile, ne de devlet var. Tarih Vakfı, Türkiye'nin önde gelen bazı bilim, sanat ve kültür insanları tarafından kurulmuş ve tümüyle kendi faaliyet gelirleriyle finanse edilen bir kuruluş. Buna rağmen, Şehmuz arkadaşımızın da belirttiği gibi, dokuz yılda 160'ın üzerinde kitap yayımladık, 4 dergimiz sürüyor, 20 büyük sergi gerçekleştirildi. Tekel, SSK, SEKA, Osmanlı Bankası, Emlak Bankası gibi kurumlar dahil 19 kurumun kurum tarihi çalışmaları yapıldı. Tümü bağışlarla oluşmuş 25 bin kitaplık bir kütüphanemiz, Türkiye'de ilk defa özel arşivleri yan yana getiren büyük bir arşivimiz var.

Sözün kısası Tarih Vakfı sivil bir oluşum olarak, İstanbul'dan Türkiye'nin diğer illerine doğru, yerel potansiyeli değerlendirerek, bu illerde şubeler açarak değil yatay ve eşit bir ağ ilişkisi kurarak, tarih meraklısı kişileri, tarihin önemini kavramış kuruluşları destekleyerek ve onların desteğini alarak çalışma yürüten bir kuruluş. Buradaki rolümüzü ise, bir uzman sivil kuruluş olma niteliğimiz dolayısıyla, birbiriyle gergin ilişki içinde olan çeşitli kesimleri, katmanları aynı platformda yan yana getirip birbirini dinlemeye yönelten bir rol olarak görün. Uzmanlık alanımız tarih olduğu için Güneydoğu Anadolu'da sanayileşmeyle, tarımın modernizasyonuyla, kentleşmeyle, büyük projelerle ve bu arada baraj projeleriyle ve güvenlik operasyonlarıyla tahrip edilen tarihi mirasın nasıl korunması gerektiğini, gelecek kuşaklara devrinin nasıl mümkün olabileceğini araştıran bir kuruluşuz. Turizmi yeni bir tahrip unsuru haline dönüştürmeden bölgede yaygınlaştırmak nasıl mümkün olur konusu sadece bölge için ya da Türkiye için değil, tüm dünya için de önemli bir konu. İşte bu nedenlerle bu projeyle ilgiliyiz.

KAMURAN SAMİ
Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Öğretim Görevlisi

Güneydoğu Anadolu Projesi'ni oluştururken Rusya'daki, İsrail'de-

ki, İtalya'daki veya Mısır'daki Assuan projesi gibi uygulamalar hakkında, ülkemizdeki Keban ya da 1950'lerdeki Çukurova projesi gibi dünyada ve ülkemizde yapılagelen büyük projelerin geçmişi hakkında ne fazla bir bilgi edindik, ne de çıkarımlar elde edebildik.

Zaten GAP'ı kimse tanımıyor. Acaba GAP'ın tanıtımı için bölgede ne kadar toplantı yapıldı ve halk ne kadar GAP'ı biliyor? GAP'ın eylem planı içinde baktığımızda eğer dünyaya on birim tanıtılmışsa bölgedeki insana bir birim tanıtılmıştır. Yani oran bu kadar dengesiz. Halbuki projeyi asıl kullanacak insanlara tanıtmak gerekirdi. Sanki GAP projesi Türkiye'nin kaderini değiştirmeyecek,Türkiye'nin gayri safi milli hasılasına korkunç bir katkı yapmayacak. Ama şu ana kadar GAP'ın bölgeye ne getireceğini bilmiyoruz, çünkü daha somut, kesin bir şey yok. Büyük gelişmeler olacak, bundan eminim, ama yeter ki GAP'ın akıbeti Züğürt Ağa filmindeki gibi olmasın. Eğer GAP'ın Züğürt Ağa olmasını istemiyorsanız, toplumsal yapının tanımlanması gerekiyor. Bireysel bazda, toplumsal bazda, bölge bazında bir fotoğraf biçimleniyor. Bölgede insanlar yaşamlarını sürdürüyor. Ne istiyor, ne yapıyor bu insanlar, baraj onlara ne getirecek? Biz Keban örneğinde ne yaptık? İnsanların ceplerine para koyduk, Elazığ'da pavyon, meyhane açtırdık, acaba GAP'ın akıbeti de böyle mi olacak?

GAP 2005'te tamamlanmalıydı ama projenin Haziran 2000 tarihinde ulaştığı noktaya baktığımız zaman daha % 56'sının tamamlanmamış olduğunu görüyoruz. Acaba kalan on yılda bunu tamamlamak mümkün mü? Bunu de takdirinize bırakıyorum.

Böyle genel bir değerlendirmeden sonra koruma konusuna geçelim. Ülkemizde bir koruma bilinci yok, devletin de bir koruma politikası yok. 1908'de, Osmanlı döneminde korumayla ilgili bir kanun çıkmış, bundan sonra da Cumhuriyet döneminde ta 1973'te bir kanun çıkarmışız. 1983'te de bazı ilaveler yapılmış. 76 yıllık sürede korumayla ilgili iki yasamız var. Acaba 76 yılda hiçbir şey değişmedi mi? Tabii ki bu ülkenin bir koruma bilinci yok, bir koruma politikası yok. Devletin koruma politikası yokken hükümetlerin koruma politikaları olabilir mi?

Bir kere anket araştırmaları yetersiz. GAP'a baktığınızda yapılan araştırmaların sayısı 5'i geçmez. Kadınlarla ilgili bir çalışma herhalde vardır. Kadının toplumsal statüsü, cinsiyetin toplumsal statüsü ve nüfus hareketleri hakkında ne biliyoruz? GAP tamamlandığında bunlar ne ölçüde değişecek? GAP 3 milyon insan olacak diyor. GAP yatırımlarına baktığınız zaman, yerleşimlere, konutlara ayrılan pay % 50, acaba

3 milyon insanı nasıl barındıracaksın? Kentlerdeki değişim nasıl olacak? Diyarbakır'ı görebiliyoruz. Mimarlar Odası'nın yönetim kurulu üyesiyim, geçen hafta bir baktım bir davetiye gelmiş: Hollywood Café'ye hoş geldiniz, lütfen açılışa geliniz! Acaba kent böyle mi gelişmeli? Kentin gelişmesinin ölçüsü sokakta son model bir araba görmek mi? Acaba kentin öteki yakasında neler oluyor? Bunu biliyor muyuz? Böyle bir çalışmamız var mı? Yok, çünkü GAP'ın araştırmaları çok sınırlı, anketlere dayanan araştırmalar yok. Bu GAP'ın bir talihsizliği ya da GAP'ın hatası değil, devletin bir politikası.

GAP İdaresi'nin metinlerine baktığımız zaman hep katılımdan, aktörlükten, demokrasiden bahseder. Eğer demokrasi varsa katılım var. Acaba ülkemizde, bölgemizde gerçekten demokrasi var mıdır? Doğu ve Güneydoğu tarihine baktığım zaman hep olağanüstü koşullar altında yönetildiğini görüyoruz. Acaba hep olağanüstü koşullarla yönetilen bir bölgede ne ölçüde katılım bekleyebilirsiniz?

KEMAL MADENCİ
Diyarbakır Atatürkçü Düşünce Derneği

Bölgemizde, özellikle de ilimizde tarıma elverişli alanlar sürekli yerleşime açılmakta ve gelecek kuşaklar için ekilebilir arazi küçültülmektedir. Tarım Bakanlığı tarım alanları yok edilirken bir tedbir alıyor mu? Sağlık Bakanlığı ilimizde difteri, tifo gibi hastalıklar varken ne yapıyor? Her şeyin başı eğitim denildi, ama eğitimden önce sağlıklı bir nesil gerekir. İlimizde ve ülkemizde eğitim tüketime yönelik bir şekilde yapılıyor. Doğa ve tabiat varlıkları sürekli olarak yok ediliyor. 1980'li yılların sonlarında Diyarbakır'da yeraltı içme sularını kirleten firma kendisinden hiçbir hesap sorulmadan Türkiye'yi terk ediyor. Hatta iktidarlar tahkim yasaları ile bunların tekrar ülkeye gelmesini sağlıyor.

Kültür ve tabiat varlıklarının yok olmasındaki en büyük etkenlerden biri karayollarındaki yapılaşma iken, ülkemizde demiryollarına ya da toplu taşımacılığa değil de hava ve karayolları taşımacılığına ağırlık verilmektedir. GAP projesi kapsamında bölgemizde ve ilimizde bu konularda neler yapılması düşünülüyor?

SEVİM ŞİRVANCI
Hasankeyf Kurtarma Komitesi Başkanı

Korumadan başlamışken yanı başımızdaki, dünyanın gündeminde yer alan Hasankeyf olgusunu gözden kaçırmayalım. En başta bahsedil-

mesi gereken konu Hasankeyf'tir. Tabii devletin barajları olacak. Kimse bu ülkede baraj olmasın demiyor, ama bir ortaçağ kentini suların altına gömmek olacak iş değil. Tabiat ve kültür varlıklarının tarihçesine baktığımız zaman 1978'de Hasankeyf ve bölgesi 1. derece SİT alanı olarak kabul ediliyor. Dünya mirasının, Avrupa'daki mimari mirasın, arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili yasa ve tüzüklere imza atmışız. Biz hep tarihimizle övünüyoruz. Dünyadaki en iyi değerler bizde var diyoruz, her kentimizde, her bölgemizde dünya mirası listesine girebilecek nitelikte eserler var diyoruz. Ama Hasankeyf'i dünya mirası listesine koyamıyorum. Koyamıyorum, çünkü devlet izin vermiyor. Bir bölgenizi, bir kentinizi UNESCO listesine sokabilmeniz için hükümet düzeyinde bir talebin olması gerekir. Yani sizin inisiyatifinizin bir anlamı yok, hükümet sizi bağlıyor. Böyle bir tarihi, böyle bin yıllık bir kültür mirasını, dünyada eşi benzeri olmayan bir SİT alanını % 4 daha fazla elektrik üreteceğim diye barajların, suyun dibine batırıyorsunuz. Türkiye'deki elektrik kaçağı % 8. Hasankeyf'in sular altında kalmasındaki bu ısrar neden? Acaba başka nedenler mi var?

ORHAN SİLİER

Müsaade ederseniz bu arada birkaç değerlendirmemi aktarmak istiyorum. Belki tartışmalara biraz yardımcı olur. Arkadaşlarımızın dile getirdiği konulardan biri tarih ve kültür sembolleri ve tarihin korunması. Diyarbakır Surları ve Hasankeyf gerçekten bu tartışmanın göbeğinde yer alan, burada dile getirilmesi ve tartışılması çok gerekli olan iki sembol.

Kitleler, hatta uzmanlar dışındaki insanlar illa teorik, soyut terimlerle konuşmak zorunda değiller. Belli konuları bu semboller etrafında tartışmaları da son derece doğal. O yüzden Diyarbakır Surları ve Hasankeyf üzerindeki tartışma aslında bu surlardan ve bir tarihi alandan çok daha genel sonuçları olan bir tartışmadır ve elbette biz de Tarih Vakfı olarak raporumuzu hazırlarken ve bu alanda çalışırken bu semboller üzerinde duracağız. Yalnız arkadaşların dikkatini şöyle bir alana çekmek istiyorum. Bölgeden başka örnekler de bulmak mümkün. Benim aklıma Mardin Müzesi binası geliyor. Süryani başpiskoposluk binası, sonra bölgedeki askeri komutanlık binası, arkasından bir dönem boş tutulan bir bina, sonra yıllar boyu kapalı kalan bir müze ve şimdi de açık bir müze. Aslında bu serüvenin kendisi de son derece acı. Düşünün, bir dinsel topluluğun en önemli dinsel merkezini siz askeri komutanlık bi-

nası yapıyorsunuz, sonra müze haline getiriyorsunuz, ama yıllarca kullanmıyorsunuz. Arkasından Tarih Vakfı'nın açtığı bir imza kampanyasının da etkisiyle geçen aylarda açılışı sağlanıyor.

Bir başka örnek Hakkari Kalesi ve burada yaşanan acı durum. Bu örnekleri ele aldığımız zaman işin içinde bu sembollere karşı ya kasıtlı özel bir dikkatsizliğin veya yanlış, insanlığın bugün ulaştığı tarih ve uygarlık bilincine ters düşen bir tutumun var olduğunu ve bu ortadan kaldırılmadıkça da bu alanda çok adım atılamayacağını görüyorsunuz.

Yalnız, konunun en azından iki başka yanı daha var. Bunlardan biri yoksulluğun ve geriliğin yarattığı perişanlık diyebileceğim bir faktör; başka bir deyişle, sonradan görme modernizmin yıkıcı etkilerinin bu semboller alanında da kendini belli etmesi. Eğer tarihsel önemi çok büyük olan İstanbul Surları'na veya Cumhuriyet'in sembollerinden biri olarak bir dönem kullanılmış Ankara Surları'na karşı tavır çok farklı olsaydı, bu işte kasıtlı kültür politikaları başka rol oynuyor diyebilirdiniz. Ama yaygın bir uygulamayla karşı karşıya isek, sembollere karşı saygısızlık ve tahrip işini neredeyse bir ulusal politika halinde getirmişsek, bunun aynı zamanda Selçuklu eserlerinin, Osmanlı eserlerinin, Cumhuriyet döneminin önemli yapılarının üzerinden de silindir gibi geçen bir politika olduğunu tespit etmemiz lazım.

Bu tür semboller tahrip edildiğinde, Kamuran ve kısmen Şehmuz Diker arkadaşımızın yaklaşımlarında ifade edildiği gibi, eğer o ülkede veya bölgede demokrasi yoksa, yapılacaklar da zaten çok sınırlıdır. Demokrasinin Türkiye'deki, özellikle de bu bölgedeki sınırları hepimizin bilgisi içinde olduğuna göre belki tam da şu soruyu sormak gerekiyor: O sınırlar içerisinde hâlâ yapılabilecek bazı şeyler var mı? Veya bu sınırları itelemekten, omuzlarımız biraz acısa da omuzlamaktan, yani bu sınırları genişletmekten başka çare var mı?

Sözü edilen semboller alanında olsun, genel koruma alanında olsun başka ülkelere baktığımızda benim aklıma hemen İtalya, Fransa, Portekiz geliyor. Bir süre bulunduğum bu ülkelerde ya politik gruplar, ya yerel yönetimler, ya aydın hareketleri çevrelerinde yarattıkları duyarlılıkla, bu sembolleri yenilginin sembolleri, tahribin sembolleri olmaktan çıkarıp, kazanımın sembolleri, yeni politikaların sembolleri, yeni dönemeçlerin sembolleri haline getirmeyi başarabilmişlerdir. Türkiye'de örneğin belki bir Zeugma konusunda olduğu gibi kamuoyunun geliştirdiği duyarlılık daha da artırılabilir. Diyarbakır Surları, Zeugma, Hasankeyf, Mardin Müzesi için adım adım yapılacak koruma çaba ve kam-

panyaları etrafında geliştirilen çalışmalar belki de Türkiye'de özlediğimiz türden bir politika değişikliğinin birikimlerini oluşturuyor.

Yarın Hasankeyf'i tartışacağız. Hasankeyf konusunda ulaşabildiğimiz tüm Hasankeyf gönüllülerine, Hasankeyf kurtarma gruplarına, Hasankeyf'te barajın etkileri için oluşmuş protesto gruplarına haber vermeye çalıştık. Sanıyorum bunlar arasında önemlice bir kesim belirli bir umutsuzlukla, ama daha önemli bir kesim ise söyleyecek somut ve gelişkin bir öneri oluşturmamış olmanın sınırları içerisinde davranıyorlar. Karşımızda Devlet Su İşleri, barajı yürüten gruplar var, uzmanlar var, bunların ortaya koyduğu bir baraj projesi var. Bu projenin karşısına bir başka projeyi somut olarak çıkartıp, "Hayır, bu baraj böyle değil şöyle yapılsa, iki baraja bölünse, şu sonuçlar elde edilecek..." şeklinde öneriler geliştirebildiğimiz zaman konu somutlaşabiliyor ve yaratılmış olan kamuoyu duyarlılığı bizi daha ileri bir yere götürülebiliyor. Eğer Diyarbakır Surları konusunda da, Hasankeyf konusunda da, başka alanlarda da somut bazı sembollerle koruma politikası yapmaya niyetliysek bu sembolleri kullanmanın aynı zamanda derinliğine bir çalışmayı gerektirdiğini, slogan tekrarlarının bir noktadan sonra yetersiz olduğunu görmek ve bu alanlarda ülkenin yetiştirdiği önde gelen korumacılar ve tarihçilerle ciddi çalışmalar yapmak zorundayız.

Tarih Vakfı olarak yıllardır, biz ne yaparız da diğer alanlarda olduğu gibi Güneydoğu Anadolu'da da düşünen, çözüm arayan, çözüme katkıda bulunmak isteyen arkadaşlarımızla birlikte çalışırız, Türkiye'nin önemli bir sorunu için daha çok araştırma, daha çok yayın yaparız diye bir aranışın içindeyiz. Bir yandan Mimarlar Odası, Elektrik Mühendisleri Odası, Hasankeyf Koruma Grubu, İnşaat Mühendisleri Odası, ICOMOS Türkiye Temsilciliği gibi kuruluşlarla Barajlar ve Tarihi Miras STK İzleme Komitesi'ni kurduk, tarihi mirasın korunması için uğraşıyoruz. Öte yandan, kimse kolay kolay bu alanda çalışma yapamazken Kemal Kirişçi ve Gareth M. Winrow'un *Kürt Sorunu* adlı araştırmasını yayımladık. Bu kitabımız üçüncü baskıya ulaştı, dolayısıyla tartışılan sürece de belirli bir katkımız oldu.

ADI SAPTANAMAYAN BİR KATILIMCI

Vakfın makul bir siyasi boyutu da var, değil mi?

ORHAN SİLİER

Hayır, Vakıf bir tarihçilik kuruluşudur, bir politik kuruluş değildir.

Ne var ki, tarihi en geniş anlamda ele alır. Örneğin Mardin için bir fırsat doğdu. Mardinliler gerek Ankara ve İstanbul'da, gerek kendi aralarında kendi şehirlerini korumak için bir araya geldiler ve Mardinlilerle aramızda bir işbirliği olanağı doğdu, üç kitap bir sergilik Mardin çalışması ortaya çıktı. Bunun arkasından Gaziantep'te de bir yerel tarih grubu kurmak mümkün oldu. Sözün kısası GAP İdaresi ile Tarih Vakfı'nın şu anki çalışması iki bağımsız çalışmanın yollarının kesişmesidir. Bu tür yol kesişmeleri ne kadar çok kuruluş arasında, ne kadar sık olursa, Türkiye o kadar hızla çok daha uygar bir tartışma ortamının koşullarına sahip olur. Tabii bu kuruluşların kimliklerini, işlevlerini koruyarak, bu yol kesişmeler içinde birbirlerine tabi olmaksızın, kendi özelliklerini koruyarak var olmaları şartıyla. Bilemiyorum sorunuza cevap verebildim mi?

VECİHİ ÖZKAYA

Tarih Vakfı'na doğrusu acıdım, çünkü mesela burada aynı ilgi alanına yönelen, arkeolojik kazıları koordine eden, oldukça güçlü kaynaklara sahip bir kuruluş var. Her ne kadar biz çalışmalarından çok az yararlandıksa da bölgede kültür ve tarih sorumlusu olarak etkinlik gösteriyor bu kuruluş. Burası Diyarbakır malum, yukarıdan Dicle'ye ağıt yakma alışkanlığımız var bizim. Biz Boğaz'a nazır villalarda ağıt yakmayı özellikle çok severiz. Dicle'yi görmeyenler Dicle'ye ağıt yakarlar, böyle bir çelişkimiz de var. Lütfen kısa bir cevap rica edeyim, acaba Tarih Vakfı, Devlet Su İşleri'nin finanse ettiği bir olayı da üstlenebilme şansına sahip mi?

Önerilerimiz sizde birleşeceğine göre bunların ne ölçüde dikkate alınacağını da size sorabiliriz. Burada GAP İdaresi'nden beyefendinin söylediğine göre bu görüşler Bakanlar Kurulu'na sunulacakmış. Bütün bunlar boş gayretler gibi geliyor bana. Çünkü sonuçta bizim yerimize düşünen insanlar Bakanlar Kurulu'nda düşünüp karar verecekler bizim yerimize. Yıllardır bu böyle olmadı mı? Dolayısıyla bana tüm bunlar boş bir uğraşmış gibi geliyor.

ORHAN SİLİER

Açık sözlü ve sorunları deşen konuşmanız için teşekkür ederim. Bunları yapmayıp yüzeysel diplomatik laflarla yetinirsek birbirimizi tanıyamayız. Sorunuzun ilk bölümüne daha önce cevap vermiş oldum. İki soru daha sordunuz, onlara da cevap verip sonra devam edelim.

Öneriler ne kadar ciddiye alınacak sorusunun cevabı, galiba, "Türki-

ye'deki politik güçler dengesi ne kadarına müsaade edecekse ve kamuoyu baskısı ne kadar etkili olacaksa o kadar"dır. En genelinde ülkemiz kendi tarihine, kendi kültürüne sahip çıkmakta, bunun için önemli ülke kaynaklarını seferber etmekte dünya standartlarının çok altında kalan, hatta genel olarak başarısız olan bir ülkedir. Ama bunun için oturup ağlayacak halimiz yok. Elimizden gelenin en iyisini yapmak zorundayız.

Tarih Vakfı'nı kurarken de devletin Türk Tarih Kurumu var, o halde niye kuruyoruz demedik. Bunun yerine, bizim elimizden ne geliyorsa biz onu yapalım dedik. Bir sivil toplum kuruluşu bu aktif tutum yüzünden var oldu. GAP için yaptığımız değişik toplantılarda, İnsan Hakları Yüksek Kurulu raporu örnek gösterilerek, hazırlanan herhangi bir raporun sonuçta çok fazla bir işe yaramayacağı, bu raporun Bakanlar Kurulu'na ulaşsa bile orada bir işe yaramayacağı düşünceleri sık sık ortaya atıldı. Bunları özellikle İstanbul'daki toplantıda uzun uzun tartıştık.

Örneğin Yazarlar Sendikası Başkanı Cengiz Bektaş'ı hatırlıyorum, başka arkadaşları hatırlıyorum, bu yaptığımız çalışma acaba iyi niyetli memur arkadaşların asla ulaşamayacakları bazı hedeflere yönelen ve pek de gerçekçi olmayan bir uğraş mı diye ifade ettiler görüşlerini. Yaşadığımız güçlüklerden sonra bu tür güvensizliklerin olmasını çok doğal buluyorum, bunların ifade edilmesini de çok sağlıklı ve doğru buluyorum. Bu soruları sormalıyız ve yaptığımız işin sınırları konusunda da kendi kendimizi aldatmamayı da becermeliyiz.

Bence sözünü ettiğimiz güçler dengesinin bütün elverişsizliğine ve çok iyi niyetli birçok çalışmanın daha sonra politikaya yansımamasına rağmen, eğer Türkiye'de demokrasi diye bir şey var olacaksa, Türkiye'de geniş kitleler, gruplar, çevreler kendi etkilerini, ağırlıklarını, kimliklerini, birer yurttaş veya yurttaş grubu olarak ülkenin kaderine yansıtacaklarsa, zorlamaya devam etmek, başarısızlıklarımızdan başarı için ders çıkartmaya devam etmek, daha geniş grupların birbiriyle aynı ya da benzer amaçlar için yan yana gelmelerini sağlamak, özel sektör, devlet, sivil toplum kuruluşları arasında olabilen ortaklıkları kurmak yine de çözüm yolu gibi görülüyor. Bunlardan belki kısa dönemde çok büyük değişimler beklememek koşuluyla.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin Keban Barajı'ndan bu yana geliştirdiği bu bölgeye ilişkin bir araştırma grubu çalışması var. Bu gruptaki birçok öğretim üyesi Vakfımızın da üyesi olan kişiler. Kendi alanlarında tarih, arkeoloji, bölge planlamayla ilgili konularda çalışırken bir yandan da bir sivil toplum kuruluşunun içinde yer alıyorlar. Vakfımız-

da bu arkadaşların yaptıkları çalışmayı yeterli ya da yetersiz bulan insanlar var. Ama sanıyorum dönüp bakarsak yaptıklarının yetersizliği tartışması kadar, keşke başarısızlıklarını veya yetersizliklerini tartışacağımız daha çok deneyim olsa da, onlar etrafında doğruyu bulabilsek dememiz gerekiyor. Keban'dan, Atatürk Barajı'na ve Karakaya'ya uzanan sürede asgari de olsa bilgilendirme, koruma ve kurtarma çalışması yapmış bir kuruluşun benzerleri bugün keşke başka alanlarda da olsa demek geliyor. Dolayısıyla onların bu bölgede yaptıkları çalışmalarda nelerin eksik olduğunu, hangi alanda yetersiz kaldıklarını tartışmayı bu toplantının da gündeminde görmeliyiz. Kendi yöneticileri de böyle bir tartışmayı sanıyorum yararlı bulacaklardır. Mesela yarın Hasankeyif'teki toplantıda TAÇDAM sorumlusu Prof. Numan Tuna arkadaşımız da bulunacak. Görüşlerinizi ona orada ifade ederseniz veya yazarsanız, sanıyorum çok yararlı olur.

ŞEHMUZ DİKER

İki somut örnekle katılmak istiyorum: biri Diyarbakır Surları, öbürü de Hasankeyf. Diyarbakır Surları ile ilgili ÇEKÜL Vakfı'nın yaptığı bir çalışma var. Buna uluslararası kaynak arayışı da söz konusu. Fakat bunun dışında Diyarbakır'daki restorasyon çalışması sur onarımından çok adeta bir duvar örme çalışması. Sanırım şu anda aramızda Diyarbakır Anıtlar Kurulu'ndan arkadaşımız da var. Belki uygun görürlerse kendileri de cevap verirler. Anıtlar Kurulu yöneticilerine bu kaygımı ilettim; İstanbul Üniversitesi'nden gelen profesörler de yaptığımız bir gezi esnasında bunu gözlemlediler ve bu şekilde sur onarımı olmaz, sur böyle onarılacaksa taşlar düştükleri yerde koruma altına alınsın dediler.

Hasankeyf'le ilgili olarak bir yazı yazdım, *Radikal İki*'de "Nasıl Olsa Sular Altında Kalmayacak mı?" başlığıyla yayımlandı. Orada çok vahim ve çok çarpıcı bir ifade var: Kurtarma kazılarını yürüten yetkililere, "Kurtarma kazıları bittikten sonra kaçak kazılara karşı bir önlem almayı düşünüyor musunuz?" diye soruluyor. Yetkili, "Nasıl olsa sular altında kalmayacak mı!" diye yanıtlıyor soruyu. Bana göre bu cevap bölgedeki kültürel ve tarihi değerlere ne kadar özen duyulduğunu çok çarpıcı bir şekilde gösteriyor.

Tarih Vakfı ile ilgili olarak sorduğum ilk soruda şunu söylemek istemiştim. Tarih Vakfı esas olarak saha çalışması yapan bir kuruluş değil. Siz de ifade ettiniz, daha çok yayın alanında çalışan bir vakıf ve saha çalışması çok eksik. Bunu sizi rencide etmek için söylemiyorum. Ar-

tık bölge çok farklı bir noktaya geldi ve bu tip çalışmalara ilişkin olarak çok ciddi bir yaklaşım içine girdi.

MUSTAFA TEKDEMİR
İl Kültür Müdürlüğü Müdür Yardımcısı

Şehmuz Bey'in çok doğrudan olmasa da dolaylı muhatabı İl Kültür Müdürlüğü olduğu için cevap vermek istiyorum. Diyarbakır'da gerçekleştirilen onarım ve restorasyon çalışmalarının tümünden memnunuz diyemeyeceğiz. Geçmişte de, günümüzde de mevcut olan bazı kusurlarına müdahale edebildiğimiz kadarıyla müdahale ettik. Çünkü biz teknik müdürlük değiliz, bu konular başka bir müdürlük tarafından yürütülüyor.

Şu anda Diyarbakır'da gerçekleştirilen sur onarım çalışmaları daha çok duvar bedenlerinde gerçekleştirilen çalışmalardır. Elimizde restorasyon projeleri var. Bunlar ÇEKÜL Vakfı, Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin iş birliği sonucunda, Valiliğin 60 milyar lira katkısı ve ÇEKÜL Vakfı'nın kendi imkânları ve sağladığı dış desteklerle yapıldı. Bu çok büyük bir gelişme. Yalnız Diyarbakır kamuoyunda biraz da bilgisizlikten kaynaklanan eleştiriler var. Siz böyle 3 bin-5 bin yıllık bir surda değil, elli yıllık bir yapıda bile bir onarım yapsanız, bunu ne kadar usulüne uygun yaparsanız yapın, kullanılan taşlardaki renk farklılığı, tarz farklılığı mecburen kendisini gösterecektir. Diyarbakırlıların iyi niyetle yaptığı eleştirilerin en büyük kaynağı taş renklerinin birbirini tutmamasıdır. Tutmaz, çünkü biri 1000 yıldan beri sur duvarında duruyor, diğeri daha yeni. ÇEKÜL'ün yaptığı projeler hakkında bazı bilimsel tespitler var. Mesela kullanılan taşların teknolojik imkânlarla kesildiği, bunun da 1000 yıl önceki tekniğe uymadığı söyleniyor. Tamam, ama eleştirilerin hepsi yerinde değil. Biz yine de eleştirilerin hemen hepsinin iyi niyetle yapıldığını bilerek ilgili müdürlüğe gerekli ikazları yapıyoruz.

Diyarbakır Surları'nı koruma çalışmalarında çok büyük gayretler içerisindeyiz ve surların etrafını boşaltmak için her türlü çabayı gösteriyoruz. Ama özellikle Büyükşehir Belediyesi'nin de üstüne düşeni harfiyen yerine getirmesi lazım.

ZÜLKÜF KARATEKİN
İnşaat Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Başkanı

GAP bölgesinin tarihsel geçmişi çok eskilere dayanır. Bölgenin zen-

gin kaynakları asırlar boyunca çeşiti medeniyetlerin dikkatini çekmiş ve bu nedenle birçok medeniyet bölgeye yerleşmiştir. Tarihinin çok eski olması ve çeşitli kültürleri barındırması nedeniyle de birçok tarihi eser yer altında aydınlığa çıkarılmaya beklemektedir.

Diyarbakır Surları ile ilgili olarak odamız çok gayret sarf etmiştir. İnşaat Mühendisleri Odası başkanıyken Doğa ve Kültür Varlıkları Koruma Kurulu'nun bir projesi yapıldı. Sur çevresine ilk yapılar dikilmeye başladığı zaman kurul müdiresi ve il kültür müdürü ile görüşerek oraya bir yapının dikildiğini, bunun elbirliğiyle önlenmesi gerektiğini söyledim. Bir gelişme sağlanamaması üzerine mahkeme kararıyla da SIT alanının 50 metrelik yaklaşım sınırı içinde hiçbir şey yapılamayacağını belirten bir tebligat çıkardım. Mahkeme kararıyla tebligat çıkarmama rağmen kurul müdiresi ile kültür müdürü kendilerine bir tebligat gelmediğini söylüyorlar. Yani o zamandan beri mahkememiz devam ediyor ve ondan sonra arkadaş, "Biz üzerimize düşeni yaptık" diyor. Tam tersi doğrudur ve bunların hepsi dosyalarımızda vardır. İnşaat Mühendisleri Odası'nın dava dosyası, Kültür Bakanlığı ve İnşaat Mühendisleri Odası Genel Merkezi ile, Kültür Bakanlığı ile yaptığımız yazışmalar her zaman görülebilir.

Şu anda surlarda normal bir taş duvar örercesine onarım yapılıyor. Normal bir taş duvar, yani hiçbir tarihi veya sanatsal özelliğine bakılmadan, normal bir taş duvar örülüyor.

KAMURAN SAMİ
Dicle Üniversitesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

Bölgede kalkınma adına yapılan bir tahribat söz konusu. Bunu özel teşebbüs sanayi seçiminde yapıyor. Özel sektör, istediğim yerde fabrika kurarım, çünkü yatırım yapıyorum anlayışında. Kamu kuruluşları da memleketin kalkınmasını sağlıyorum, ne yapalım diyerek tarihi mirası tahrip ediyor.

Mesela Gaziantep'te bir yol yapımı vardı. Eğer proje çalışması ciddi yapılabilseydi, orada birçok ağaç kurtarılacaktı. Teknik elemanlar biraz daha isteyerek çalışsalardı, oradaki ağaçlar kurtarılabilecekti. Teknik yetersizlikler veya teknik personelin kendi işini yapmaktaki isteksizliği de önemli bir faktör. Belediyelerdeki yetersizlikler, teknik personelin yeterli enformasyonu almaması, bazı amirlerin her şeyi bilirim havasında olması, genellikle azgelişmiş ülkelerin en büyük sorunu olan organizasyon yetersizlikleri başka önemli faktörler.

Bu toplantıya sivil toplum örgütlenmesi katılımının az olmasının nedeni de bir pasifize olma sürecinin yaşanıyor olması. Devlet bir süredir insanların pasifize olmasını istiyor. Dolayısıyla insanların tekrar aktif olabilmesi biraz zaman ister.

Bir başka problemimiz de yükselen değerler. Diyarbakır'da sur içindeki o küçük, bakımın, ısınmanın zor olduğu evlerde insanların yaşamalarını istemek boşuna bir beklenti olur. Ama bu bir yandan da planlama ve yatırım eksikliği sorunu. Konutların rehabilitasyonu ile ilgili bir plan, bir proje mevcut değil.

Şehirleşme sürecinde herkesin yaptığının yanına kâr kaldığı bir dönemden geçiyoruz. Ben istediğimi yaparım süreci yaşanıyor. Belediyeler arasında, imar yetkisi konusunda bir karmaşa yaşanıyor. DSİ ile GAP İdaresi arasında çelişki var. Yine Köy Hizmetleri ile GAP arasında da çelişki var. Ayrıca programın iç çelişkileri de söz konusu.

Herkes kendi işinde kavrulup gidiyor. Örneğin Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin makine parkında ne bulunduğunu kimse bilmez. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin ve ilçe belediyelerinin makine parkı ihtiyaçlarından kimsenin haberi yoktur. Bilgi çağında yaşıyoruz ama burnumuzun dibini göremiyoruz. Surlar tahrip ediliyor ama şehir girişine sur kapıları yapılıyor. İşte bu komedidir.

İbrahim Yavuz
Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Md.

Hasankeyf'le ilgili küçük bir noktaya değinmek istiyorum. Baraj konusunda gerekli verilere sahip olmadığımız için farklı baraj için alternatifleri üretebilme şansımız yok. Ama kabaca da olsa baraj kotunun düşürülebilme imkânı olduğunu biliyoruz. Bu da üretilecek enerjide bir miktar kayıp demek. Ama sonuçta, Hasankeyf gibi önemli tarihi varlıklar içeren bir SİT alanının korunması amacıyla bir miktar enerjiden de feragat edilebilir. Yerli kaynakları ve hidroelektrik enerjiyi savunuyor olmamıza rağmen Hasankeyf'te enerjiden fedakârlık etmeyi savunabiliyoruz. Baraj projeleri yapılırken biraz daha dikkatli davranılırsa enerji kayıplarına da yol açılmadan bu tür SİT alanlarını kurtarmak mümkün olur. Barajın gövdesinin yapıldığı yer değiştirilerek, bir başka baraj ilavesi yapılarak düşürülen kottan kaybedilen enerji yine kazanılabilir.

Az önce sizin açmaya çalıştığınız noktaya kabaca değinmek istiyorum. Olay bu sembol anıtlarla ilgili değil. Yani mesele sadece Hasankeyf, sadece Diyarbakır surları değil. Biz Türkiye'nin tarihi ve kültürel

açıdan en nazik noktasında çalışıyoruz. GAP projesi bugüne kadar bölgenin enerji kaynaklarının değerlendirilmesi biçiminde ele alındı. Bundan sonra insan kaynakları, toplumsal sorunları vs. çerçevesinde ele alınacak gibi bir manzara var. Bölgenin zengin, etnik ve dini yapısı, mozayiği nedeniyle, kültürel varlıklarının korunması konusunda belki de en zor çalışmalar burada olacak.

GAP İdaresi'nin şu anda bulunduğu konumun ciddi bir eleştirisinin gerektiği kanısındayım. Türkiye bütün Cumhuriyet dönemi boyunca bir Türkleştirme, Sünnileştirme eğiliminin güçlü bir şekilde hissedildiği bir tarih yaşamıştır. Bu bölgede son yirmi yıldır, hatta bütün Cumhuriyet dönemi boyunca yaşadığımız rahatsızlıkların bir tarafı bölgenin etnik yapısı ise, diğer tarafı da Cumhuriyetin merkezindeki Türkleştirme, Sünnileştirme eğilimi. Son derece güçlü olan bu eğilimin ve bu geleneğin tarihe bakışı ve tarihle bağları farklı olduğu için siz devlet politikasının Batı'da farklı olmadığını söyleyebiliyorsunuz. Ama hepimizin son derece açık bildiği gibi, devletin farklı etnik, dini, toplumsal yapılara karşı tavrı, onları ifade eden sembollere karşı tavrını da doğurur. Bu geleneğe bir de bu açıdan bakmakta fayda var.

NACİ TEMELTAŞ
Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Yönetim Kurulu Üyesi

Hasankeyf'te baraj üst kotunun düşürülme olanağı var. Barajlar projelendirilirken daha dikkatli olunursa bütün bunlara gerek kalmaz.

ORHAN SİLİER

Bu oturumu kapatmadan önce, ifade edilen belli başlı görüşleri hatırlatma için özetlemek istiyorum. Bu bölgeye ve bu bölgedeki tarih koruma sorunlarına konunun Türkiye'de uygulanan devlet politikaları bakımından yapısal yanlarını ve bu yapısal yanların değişen dünyayla ilişkisini ve bu ilişkinin kendine yeni bir yer elde etmek isteyen Türkiye bakımından taşıdığı önemi unutarak bakamayız.

GAP'ın bölgeye getirdiği yatırımlarda bir eşitlik değil, bir pozitif ayrımcılık ihtiyacı vardır.

Kurumlar arası rekabet bölgedeki sınırlı potansiyeli kullanmayı engellemektedir. Bölgedeki tarihi koruma sorunları sadece Türkiye'ye has olmayan, dünyada da yaygınlaşan azgın bir yükselen değerler dalgası ve bunların tarihçilik yaklaşımıyla da tehdit edilmektedir.

STK'ların ve arkalarındaki kitlenin sürece katılması zaman ister. Bü-

tün yaşananlara rağmen, bugün hemen katılımın gerçekleşmesini ya da yeni katılım biçimlerine dönüşmesini beklemek doğru değil.

Yalnız barajlar veya karayolları alanında, sanayi için yer seçimi alanında değil, bir bütün olarak yeni büyük proje yapım alanındaki yaklaşımın eleştirisine de ihtiyaç var.

Tarihi miras koruma politikası üretecek Tarih Vakfı ve benzeri kuruluşlar uluslararası koruma ve bölgesel kalkınma deneyimlerinden daha çok yararlanmak zorundalar. Bölgede sadece elverişsiz hukuki yapının yarattığı büyük rant ve gelir aranışları, kâr aranışlarıyla sınırlı olmayan bir tahrip söz konusu. İmar afları ve benzeri aflar, tahkim yasası uygulamaları korumayı daha da zorlaştırıyor. 1908-1980 arasında üç aşamada oluşmuş olan yasal koruma mevzuatı 2000'lerin Türkiye'si için yeniden gözden geçirilmelidir.

Bölgenin son on-on beş yıl boyunca yaşadıkları göz önüne alınarak şimdi daha da önem kazanan sembollerinin korunması, bölge insanının bu çabanın ne kadar göstermelik, ne kadar derinliğine ve güvene layık olacağını yargılamasında ana unsur olacaktır.

Türkiye'de restorasyon ve yeniden işlevlendirme alanında çok büyük bir genel aksaklık var ve tarihi dokuyu koruma amaçlı bir fon oluşturulmadan, üniversitelerin sürece daha aktif katılması sağlanmadan tahribatın engellenmesi kolay değil.

Bölgede geriye dönüşün hızlandırılması ile koruma arasında da yakın bir ilişki var. Geriye dönüşün, aynı zamanda kendi kültürel tarihi ortamına dönüş olmasını sağlamak için de yerinde koruma anlayışı önemli.

Bölgede korumayla ilgili mekanizmalar genellikle dışardan gelip giden uzmanların koruma kurulu üyelerinin veya yetersiz sayıda personelin çabalarıyla sınırlı kalıyor.

Saptayabildiğim kadarıyla, belli başlı değerlendirmeler bunlardı. Bir hatırlatma olarak özetledim. Atladıklarım vardır. Öğleden sonra bu durum tespitlerinin ötesinde geleceğe yönelik yaklaşımları ve proje önerilerini geliştirmeye çalışacağız.

İKİNCİ OTURUM

ORHAN SİLİER

Bu oturumumuzda geleceğe yönelik alternatif yaklaşım önerileri ile bu bölgede, özellikle de Diyarbakır ve yakın çevresinde uygulanabilir somut proje önerilerini tartışmaya açmak istiyorum. Tabii somut proje önerileri deyince, "Şunlar da yapılsa iyi olur" cümlesiyle yetinmeyip "Şunlar şöyle yapılsa ve şu kaynakları kullanılarak yapılsa iyi olur" cümlesine gidebilirsek, daha verimli bir tartışma yürütmüş oluruz.

Ekonominin temel kurallarından birinin kaynaklarının sınırlı olduğu ve bu kaynakların alternatif kullanımları bulunduğu bilindiğine göre, biz var olan geleneksel kaynaklar dışında yeni kaynak bulmak zorundayız. Dolayısıyla araçlar ve kaynaklar üzerinde konuşmakta yarar var. Öğleden sonraki gündemimizi parçalara ayırmadan, ancak her arkadaşımız söz aldığında şimdiye kadar eksik bulduğu, beğenmediği yaklaşımların yerine hangi genel yaklaşımı hemen önümüzdeki yıllardan başlayarak uygulanabilir ne tür işler yapılmasını önerdiğini, önerdiği bu işler için ne tür kaynak veya ortaklar düşündüğünü ifade ederse, hızla ve birbirimizi tamamlar biçimde tartışma imkânımız olur.

ŞEHMUZ DİKER

Öncelikle envanter çıkarılmalı. Yeniden yerleştirmede sorunlar var. Sadece konutların taşınması düşünülmüş. Örneğin Halfeti'nin beşte ikisi sulan altında kalmış. Camiler, hanlar, hamamlar taşınmamış. Savaşan köyünde çok eski bir kilise sular altında kalmış. Örneğin 3000 yıllık bir geçmişe sahip Rumkale'ye ulaşması çok zor, etrafı sular altında kalmış. Halfeti'ye 8 kilometre mesafede Karaotlak'ta yeni sakinler ile eski sakinler arasında uyum sorunları var. Projeler yapılırken istihdam sorunları da düşünülmeli.

ZÜLKÜF KARATEKİN

İlk oturumda bana göre eksik kalan bir yön vardı. Yukarı Mezopotamya olarak bilinen GAP bölgesi birçok medeniyete ev sahipliği yap-

mıştır ve sayısız kültürel varlığı bağrında taşımaktadır. Bölgede günümüze kadar birçok kazı çalışması yapılmıştır. Bölgede yapılacak paleolitik çağ kültürlerine yönelik kazılar bölgenin tarihsel yapısına ışık tutacaktır. Sadece Hasankeyf'e ya da Diyarbakır surlarına takılıp kalmamız doğru değil gibi geliyor bana, çünkü bölgenin her tarafından tarih fışkırıyor, kültür fışkırıyor. Bölgeyi bir bütün olarak ele almakta fayda var.

GAP İdaresi daha önce kalkınma planı yapmış. Bu kalkınma planında tarihi, kültürü koruma konusuyla ilgili bir bölüm yoktu. Ayrıca, şu anda bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar kamuoyu baskısından dolayı baraj gölleri altında kalan tarihi eserleri kurtarmaya yönelik bir çalışma mıdır, tamamen kural dışı bir çalışma mıdır?

NECDET İNAL

Çin Seddi'nden sonra dünyada en büyük surlar Diyarbakır Surları. Bu surları dünya mirası listesine sokmak lazım. Valiliğin desteğiyle güzel projeler hazırladık ama bakalım uygulanabilecek mi? Başka ülkelerde bu konuyla ilgilenenlerle ilişkiye geçebilmek için desteğe ihtiyacımız var. Ayrıca kent müzeleri kurmak gerektiğine de inanıyorum. Kent müzeleri kentin kültürünü en iyi barındıran kurumlardır. Ama kent müzesi bilincini nasıl yerleştiririz, işte bunun yollarını aramak lazım.

Diğer sorunlar da bölgeye arkeolog gelmemesi ve yarım kalan kazıların bitirilememesi, turizmin geliştirilmesi. Eskiden yazın günde 28.000 turist ağırlardık, şimdi 6 turistle kapattığımız günler oluyor. GAP İdaresi ve Tarih Vakfı'nın bu konuda koordinasyonuna ihtiyaç duyuyoruz

TEVFİK ARITÜRK

Diyarbakır İl Kültür Müdürü

Surların UNESCO tarafından listeye alınması için Tarih Vakfı destek olmalı. Elli milyon dolarlık bir Gaziantep-Mardin-Diyarbakır desteği verileceği söylenmişti.

ŞEHMUZ DİKER

Kent müzesi konusunda belediyenin bir çalışması oldu, ancak mali durum elvermediği için askıya alındı. Kültür ve inanç turizmi açısından bölge büyük bir potansiyele sahip.

Adı saptanamayan bir katılımcı

Şu anda burada bulunan GAP İdaresi temsilcilerine sormak istediğimiz sorular var. GAP İdaresi'nin yerel yönetimlerle bağlantısı nedir? GAP'tan yerel yönetimlere bir para akışı varsa, yerel yönetimler bunu doğru biçimde kullanıyorlar mı? GAP bunun takipçisi mi? Eğer değilse o zaman GAP Yerel Yönetimler Birliği denen olgu nedir? Bir soru da Diyarbakır Belediyesi temsilcisi arkadaşımıza sormak istiyorum. Valiliğin surlarla ilgili aktif bir çalışması var; belediyenin buna katkısı nedir? Belediyenin sur diplerinin temizlenmesi için bir çalışması var mı?

Diyarbakır Belediyesi'nden adı saptanamayan bir katılımcı

ÇEKÜL Vakfı Diyarbakır surlarıyla ilgili bir protokol imzaladı. Diyarbakır Valiliği ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi bu protokolün diğer iki imzacısı. İlk oturumda açıklandığı gibi ilk çalışmalar yapıldı ve çizimlerle birlikte 15 sayfalık bir metin hazırlandı. Bir süre önce Kültür Bakanı İstemihan Talay'ın da burada bulunduğu bir sırada ilgililerle bu konu konuşuldu. Şu anda uluslararası kaynak aranıyor. Yani Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Diyarbakır Surları'nın uzağında değil, tam ortasında.

Sur diplerindeki konutların kaldırılması kısa zamanda altından kalkılacak bir sorun değil. Burada en az 3000 kişi yaşıyor. Ancak Valilik, Belediye, hatta Ankara'nın olanaklarıyla bu işin üstesinden gelinebilir.

Orhan Silier

Yıllardır Dünya Bankası'na danışmanlık eden arkadaşlarım olduğu için ve son üç-dört yıldır dört beş heyet halinde geldikleri için konuyu biraz biliyorum. Önce şunu söyleyeyim, dünyada kültüre harcanması için öyle sandığımız gibi ortalıkta külçe külçe altınlar dolaşmıyor. Başta Dünya Bankası olmak üzere birçok uluslararası kurum şimdiye kadar kültüre ve tarihe beş kuruş ayırmama politikası izlemişler. Yeni yeni ortaya çıkan tepkiler nedeniyle bu alana ilk defa bir deneme niteliğinde ve küçük çaplı kaynak ayırıyorlar. Dünya Bankası'nın dünyanın birçok yerinde finanse ettiği büyük projeler çevre yıkımlarına neden olduğu için çok büyük tepkilerle karşılaşmakta. Banka şimdi dünya kamuoyunun bu tepkileri nedeniyle bu alanda bazı onarıcı projeler yürütüyor. Ancak Banka'nın Türkiye'de yürüttüğü projeler çok küçük bütçelerle ve geri dönüşü garantilenmiş krediler biçiminde yürütülmeye

çalışılıyor. Şu anda desteklemeye karar verdikleri tek yer Pamukkale. Bu proje Ürdün'deki bir modeli esas alan bir turistik işletme örgütlemesidir. Ürdün'ün başkenti Amman'a yakın Petra'da Roma ve Roma öncesi döneme ait arkeolojik alanda giriş biletinin bizim paramızla 50-60 dolar tuttuğu özel bir açık hava müzesi var. Dünyanın dört bir tarafından insanlar gün başına bu parayı ödeyip büyük kafileler halinde o parkı geziyorlar. Son derece kârlı bir işletme. Kârlı olduğu için de Dünya Bankası'nın büyük çaplı kredi desteği şimdi rahatça, faiziyle birlikte geri ödeniyor.

Dünya Bankası'nın ikinci olarak girebileceği alan Mardin. Diyarbakır'a kaynak ayıracağını sanmıyorum. Politikacılarla birlikte hiçbir zaman verilmeyecek paraları güya sağa sola dağıtan çok prestijli kafileler halinde dolaşıyorlar, ama konuşulanların yüzde biri gerçek çıkıyor.

Konunun bir başka yanı da var. Bir projenin desteklenme kararı son derece rekabetçi bir ortamda alınıyor, yani ancak çok iyi hazırlanmış projeler destek alabiliyor. Eğer arkanızda Amerika Başkanı ya da Papa yoksa, Amerikan Senatosu'ndan 15 kişi sizin için uğraşmıyorsa, ancak çok iyi projeleriniz olduğu zaman para alabilirsiniz. Dünyanın en değerli tarihi mirasına üç kuruş para alamamak son derece sık rastlanan bir durum.

Çok iyi projeler de ancak bir projenin nasıl hazırlanacağını bilen, uluslararası tecrübeye sahip uzmanlarca hazırlanabiliyor. Türkiye'de bu tür insanların, bu tür kurumların sayısı az olduğu için, ortada gerçek anlamda projeler yok. İyi bir projenin zaman planı, bütçesi, uzmanlar tarafından ince ince hesaplanmış somut sonuçları oluyor. Çoğu kere ortalıkta, "proje"ler değil, bir dönem *Gırgır* dergisinde kullanılan terimle "proceler" var. Bazılarında parlak fikirler de var. Bu "proceler" için bir sürü insan ancak politik kayırmayla sonuç alınabilen kulisler yürütüyor. Bunların bir bölümü başlıyor, yanlış projeler oldukları için bir dönem sonra yarım kalarak sona eriyor. Bir kısmı laf olsun diye, genellikle kendi kurumlarının çevresindeki insanların gözünü boyamak için yapılıyor. Bir kısmı da uygulandığında felaket sonuçlar ortaya çıkıyor. Örneğin bunlardan adı lazım olmayan birinde bir tarihi kasabamızdaki restorasyonu biliyorum. O restorasyon yapılmasaydı kasaba daha iyi bir durumda olacaktı. Bu yüzden bazı durumlarda koruma projelerinin olmaması, olmasından daha iyi. Çünkü bir vesileyle İstanbul'daki toplantıda söyleşmiştik. Doktorluğun en temel kurallarından biri hastaya zarar vermemektir; yani bir doktorun ilk görevi hastayı da-

ha da kötüleştirmemektir. Bizim tek tek uzmanlar ve bu alanda iddiası olan sivil toplum kuruluşları olarak, tarihi koruma alanında da böyle bir sorumluluğumuz var. İyi edemeyeceksek, koruyamayacaksak, hiç olmazsa kötüleştirmeme gibi bir sorumluluğumuz var. Bu nedenle "procelerden" uzak durmakta ve gerçek projeleri yapabilecek potansiyeller yaratmakta yarar var. Bunları yapabilecek kişi, kurum, uzman sayısı Türkiye'de son derece sınırlı. İyi bir proje hazırlamanız da yetmiyor, o projeye para bulabilmek için son derece uzun bir maratona girmeniz gerekiyor. Bu meseleye kıt kaynakların var olduğu zor bir alan diye bakmak lazım. Çevremizde dolaşıp güya para dağıtmaya hazır görünen uzman ve politikacıların çok azına güvenmekte yarar var.

AKIN ATAUZ
GAP İdaresi, Proje Danışmanı

Diyarbakırlılardan zaman çalmamak için konuşmak istemiyordum, fakat bir bilgi vermemde fayda var. Bu yıl haziran, temmuz, ağustos aylarında Avrupa Birliği'nin bir projesinde çalıştım. GAP bölgesine ilişkin üç bölümden oluşan bu projenin bölümleri kültürel mirasın korunması, kırsal kalkınma ve küçük üreticilerin desteklenmesiydi. Benim çalıştığım bölüm GAP Bölgesindeki Kültürel Mirasın Korunması başlığını taşıyordu. Projenin toplam bütçesi 40 milyon eküydü ve benim çalıştığım kültürel mirasın bölümünün 10 milyon ekülük bütçesi vardı. Daha sonra bu rakam 12 milyon eküye çıktı. Bu para, GAP bölgesinin büyüklüğü ve ekünün düşme eğilimi göz önünde tutulursa oldukça küçük bir paraydı.

Benim hazırladığım projenin ana çizgileri şöyleydi; 12 milyon ekülük bütçenin 2 milyon ekülük kısmı projenin kendi yönetim masraflarına, 10 milyon ekülük kısmı ise bölgedeki çalışmalara ayrılacaktı. Bu 10 milyon eküyü 3 bölüme ayırdım. 6.200.000 ekü ayrılan olan birinci bölüm büyük restorasyon projeleri için, 3.200.000 ekü ayrılan ikinci bölüm orta ölçekli restorasyon projeleri için ve 1.300.000 ekü ayrılan üçüncü bölüm küçük ölçekli projeler içindir. Bu son bölümün kendi evini onarmak isteyenlerden başlayan, korumayla ilgili bilgileri içeren kitapçıklar, rehberler hazırlamaya, eğitim amaçlı çalışmalar düzenlemeye kadar uzanan bir kapsamı vardı ve daha çok yerel kaynakların iyi kullanılmasıyla önemli etkiler yaratabilmesi mümkün olan projelere ayrılacaktı. Büyük restorasyonlar bölümünün, biraz önce bahsettiğimiz simgesel yapıların onarılması için kullanılması muhtemel. Bir uluslararası ihale

açılacak ve ihaleyi kazanan firma projeyi alacak. Proje harcamaları arasına ihaleye katılacak firmalar için yol parası bulunmadığından, yabancı firmalar için cazip olacağını sanmıyorum. Orta ölçekli onarımlarda ise çatısı çökmüş bir kilise, manastır veya medrese onarılabilir. Proje onaylanmak üzere Brüksel'deki komisyona gitti; bu yıl sonuna doğru kesinleşmesini bekliyoruz.

VEDAT ÖZBILEN

GAP İdaresi'nin kaynakları genel bütçeden sağlanır. Ama bildiğiniz gibi Merkez Bankası, Hazine onay verdiğinde uluslararası kaynaklar bulma imkânımız var. Hatta 1997'de bizim kanunumuzda yapılan bir değişiklikle GAP İdaresi'ne yurtdışından kredi, finans bulma imkânı da sağlandı. Ama yine de hazinenin garantisi gerekir. Çünkü ulusal çerçevede uygulanan bir istikrar programı var ve bu programı bozacak müdahaleleri hiçbir devlet kuruluşu yapamaz.

Bir de finans konusu var. GAP belediyelere neden yardım yapıyor diye soruldu. Böyle bir şey yok. Belki yaptığımız bir ayni yardım kulaktan kulağa nakledilirken değişmiştir. Diyelim ki bir belediye kanalizasyon yapılması için yatırım yapmıştır da bir kilometrelik bir kısmı eksik kalmıştır. GAP İdaresi de bu belediyeye ayni yardımda bulunmuştur. Biliyorsunuz GAP İdaresi'nin üstünde, başbakandan ve bakandan oluşan GAP Yüksek Kurulu var. GAP Yüksek Kurulu bölgede yapılacak projeler konusunda ayrıca karar veriyor. Yeni iktidar kabul etmediğinden şimdi belediyelere ayni yardım da yapılmıyor. Özetle kanunda GAP İdaresi'nin belediyelere yardım yapmasını belirleyen herhangi bir madde yok.

AKIN ATAUZ

Projeyi oluştururken hangi büyük yapıların restore edileceği konusundaki kararların mümkün olduğu kadar katılımcı mekanizmalar çalıştırılarak alınması gerektiği gibi bir tanım yapmaya çalıştım. Yine projede, restorasyon sonrasında bu yapıların çevrelerine nasıl bir katkı yapacağı gibi konuların iyi incelenmiş ve irdelenmiş olmasını öngördüm. Dolayısıyla eğer projeler böyle uygulanabilirse ve ortaya iyi örnekler çıkarsa belki Avrupa Birliği ileriki yıllarda bu konudaki kaynaklarını çoğaltabilir ya da benzer başka kaynaklar bulunabilir. Bu başka finansman kaynaklarının hepsi yurtdışında; neye bağlı oldukları ve ne kadar sürekli olabilecekleri konusunda da hiçbir garanti yok. Finansman kaynaklarının bulunabilmesinin kriterleri bölgenin kendi kültürel mirasına

sahip çıkmak için ne ölçüde örgütsel yapılar geliştirebildiği, katılım olanaklarını ne ölçüde zenginleştirebildiği ve daha sonra da giderek kendi kaynaklarıyla kendi kültürel mirasına ne ölçüde sahip çıkabileceğidir. Bu tür dış kaynakların iyi kullanılmasının yeni fırsatlar yaratacağını düşünüyorum.

KEMAL MADENCİ

Öncelikle Diyarbakır'da sur içinde yeni yapılaşmalara izin verilmemeli, surların etrafında halka açık alanlar yapılmalı ve bu alanlar turizme açık şekle getirilmeli. Geleceğe güzel bir şey bırakmak için, bunların nasıl ve hangi kaynaklarla yapılacağı üzerine de düşünceler geliştirerek, inşallah bir gün olur diye beklemeden, iyi şeylerin nasıl yapılacağını gösterirsek kaynaklar veya ortaklar da harekete geçirilebilir. Bundan sonraki tahribatı önlememiz gerekir. Mesela surlarının etrafındaki trafiğin kaldırılması veya trafik yoğunluğunun en aza indirilerek surların tahribatının önlenmesi gerekir. Belediye sur içindeki sokakları asfaltlayarak yok etmekten vazgeçmelidir. Geçen hafta sur içinde gezdiğim zaman taş sokakların asfaltlandığını gördüm.

GAP İdaresi'ne soracağım soru da şu: Bölgemizdeki eğitime, el sanatlarına, köye dönüş çabalarına nasıl katkı yapacaksınız, bu konuda bizden istedikleriniz nedir?

MUSTAFA SİNEMİLLİOĞLU

Şehir Plancısı

Kalkınma sürecindeki tercihimizi ortaya koymamız gerekiyor. Örneğin sanayileşmenin artık bırakılması gerektiğini düşünüyorum. Karenin bir ayağı insan, bir ayağı değişim, bir ayağı kurumların sorumluluğu, bir ayağı ise ekonomik boyut.

GÖKHAN MENTEŞ

Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü

Uygulamaya geçmek için en önemli araçlarımızdan biri finansman, ama belki finansmanı da doğuracak olan diğer araç örgütlenme. Örgütlenme konusunda da mevzuatın getirdiği kısıtlamalar, daha doğrusu tanımlamalar var. Bu tanımlamalar uygulamada belirli dezavantajlara dönüşebiliyor. Kültür ve tarih mirasının korunması konusunda bir yasa ve bu yasanın tanımladığı aktörler var. Bir de bu yasadan daha sonra oluşturulmuş olan GAP Bölge Kalkınma İdaresi, yani koordinatör

idare olarak tanımlanmış bir daire var. Ama bu koordinatör idare, örneğin imar planlaması konusunda onaylayıcı yetkileri olan bir kuruluş. Yalnızca koordinatör bir kuruluş değil, imar planlama konusunda onaylayıcı bir kuruluş. Hele de şimdi kültür ve tarihi mirasın sahiplenilmesi konusunda aktif bir devlet örgütü. Bu, bölgeye en yakın çalışan ve bölge insanıyla bütünleşmediği zaman başarı şansı olmayan bir devlet örgütü.

Dolayısıyla bu noktada yeni birtakım açılımlara yol açabilecek fikirler de geliştirilebilir diye düşünüyorum. Örneğin, imar planlama konusunda yetkili olan bu kuruluş, acaba kültür ve tarihi mirasın sahiplenilmesi konusunda da yetkili kuruluş haline getirilemez mi? Bunun bütçesini düşünerek söylüyorum. Bunun yaratacağı çelişkilerinin bir miktar farkındayım. Türkiye'de bir kuruluştan diğer kuruluşa yetki vermek, hele hele adem-i merkeziyetçi yetkiler vermek hiç alışılamamış bir şeydir. Büyük çelişkiler doğurur. Ama sorunun temelinde yerelleşme fikri varsa, yerelleşmek zorundaysak, bu konuyu sahiplenebilmek için devletin önce bölge düzeyinde yerelleşmesinde yarar var. Bu, geçmişte bir "ara mekanizma"yla yapılmaya çalışılmış. Anıtlar Kurulu'nun bölge teşkilatları oluşturulmuş. Ama bunlar aslında yerel örgütler olarak değil, karar kurulu gibi çalışıyorlar. Toplanıp belirli kararlar alıyorlar veya almıyorlar.

Buna karşılık devlet belki de ilk kez bu GAP projesi nedeniyle bölge teşkilatı kurmuş vaziyette. Bu bölge teşkilatı büyük bölümü Ankara'da çalışan 250 elemandan oluşuyor. Benim gönlümde yatan bunun da ötesinde, bu teşkilatla çok yakın ilişki içinde olacak bir başka teşkilattır. Örneğin Diyarbakır'da diyelim bir tarihi eserde oturan bir vatandaş orayı restore etmek için hangi seçeneklerle karşı karşıya kalır? Bu çok çetin bir iş, yani bu işin uzmanı olmayan bir vatandaşın bu iznin alınması için geçmesi gereken bürokrasi aşamaları, vatandaşı finansman sorununun ötesinde ciddi bir zorlamayla karşı karşıya bırakmaktadır. Vatandaş da bu kadar zorluk karşısında -yasal olmayan davranışlara hak vermek gibi olacak ama- kendi başının çaresine bakmaktadır. Bu da çoğu kez devletle vatandaş arasında belirli çelişkiler oluşturmaktadır. Bize Harran'da söylendiğine göre bu konuda yürümekte olan 300 dava vardır. Oysa Harran'da çok fazla bina da yoktur. Kaymakam, ya yasayı değiştirelim yahut da bunun çözümü yoksa ilgili güvenlik teşkilatlarıyla bu konuya el koymak zorundayım diyor.

Var olan bu işleyiş gerçekçi değil. Türkiye'nin bütününü düşündü-

ğümüzde Kültür Bakanlığı'nın Ankara merkezli olarak bölge envanterini oluşturması ve izlemesi mümkün değil. Burada yerelleşme ister istemez olacaktır. Eğer bu konu sahiplenilecekse, gerçekten yerelleşme olması lazım.

Peki yerelleşme nasıl olacak? Bence konuşulması gereken konu budur. Belki ilk aşamada GAP İdaresi'nin varlığı nedeniyle bu bölge çapında bir yerelleşme, ama aynı zamanda bölge çapında bir merkezileşme mekanizmasıyla başlatılacak, sivil toplum örgütleri ve illerde oluşacak birtakım birliktelikler bölge teşkilatının bünyesinde veya ona danışman, ona yardımcı kuruluşlar olarak faaliyet gösterebilir. Bu yeni bir yasal mevzuatın, belki orta vadede devreye sokulmasıyla çözülebilecek bir konu olabilir. Hemen çözümlemeyecek bir konu olduğunu biliyorum, ama eğer bu doğrultuda faaliyet göstermezsek klasik şemadan kurtulamayız. Yani merkezde duyarsız devlet, bölgede yerelsiz devlet daha uzun yıllar sürmek zorunda kalacaktır.

Benim kafamdaki ikinci kademe il düzeyinde bölge teşkilatlarının oluşturulması, yani bölgeden ile doğru geçiştir. Yani giderek daha da yerelleşmedir, çünkü asıl önemli olan vatandaşın kendi yakın çevresini sahiplenmesidir. İnsanlar kendi sokaklarını, mahallelerini sahiplendikleri zaman aslında koruma amacı tepede de çözülebilir, çünkü kamuoyu baskısı ister istemez kendi hukukunu da doğuracaktır diye düşünüyorum.

ŞEHMUZ DİKER

Gökhan Menteş'i desteklemek amacıyla bir şeyler söylemek istiyorum. Özellikle kültürel amaçlı konularda devletin bölge düzeyinde yerelleşmesi bence de çok önemli. Bu konuda görev büyük ölçüde bölgedeki kamu yöneticilerine düşüyor, çünkü sabahki oturumda da söz edildiği gibi bölge çok uzun zamandır sıkıyönetim ve olağanüstü halle yönetildi. Kamu yöneticileri, özellikle kaymakamlar ve belediye başkanları klasik bürokrat anlayışından sıyrılıp müteşebbis mantığıyla olaya yaklaşmalı, yatırımcı gibi düşünmeli, hatta bir sivil toplum örgütü gibi düşünmeli ve davranmalı.

ORHAN SİLİER

Hazır tartışma biraz şekillenmişken bu konu üzerine bir iki kışkırtıcı cümle söylemek istiyorum. Eğer şu ya da bu düzeydeki yöneticileri, rantları ve kârları dikkate alıp kamu çıkarlarını dikkate almamaya yö-

nelten baskı büyükse, bunun yerel veya ulusal çapta baskı olması neyi çözecektir? Bir diğer deyişle İstanbul Belediye Başkanı'nın kendi partisinin delegelerinden veya tabanından daha çok oy alabilmek için şehrin belirli alanlarında imar yolsuzluklarına veya imar izni olmayan yerleşmelere yönelten dinamikle, şu ya da bu partinin ya da partiler grubunun kontrol ettiği merkezi devleti aynı büyük rant hesapları, büyük kâr hesaplarıyla usulsüzlüğe yönelten dinamik aynı değil midir?

Örneklerini gördüğümüzden dolayı İstanbul için söylüyorum. Sultanbeyli Belediye Başkanı'nın çevreye kıyması ile Turizm Bakanı'nın, İmar Bakanı'nın veya Orman Bakanı'nın çevreye kıyması arasında ilke olarak bir fark yok. İkisi de orada oturan insanların becerikliliğine, hukuk tanımamazlığına göre derece derece tarihi mirasın ve çevrenin tahribine neden olabiliyor veya çok istisnai olmakla birlikte her ikisi de korumada eş derecede başarılı olabiliyorlar.

Demek ki koruma süreci bakımından yerelleşmeyi, baba ocağına sahip çıkacak insanları tarihi korumada daha aktif kılan, ama artık uygarlığın ilkeleri haline gelmiş bazı ilkelerle de zorlayıcı ve kontrol edici mekanizmalarla birlikte düşünmek lazım. Eğer bu denetim mekanizmaları, bu kamuoyu baskı mekanizmaları, bu yasal düzenlemeler, bürokratik ve çok ayrıntılı olmasa da yerel veya merkezi yönetimi sınırlamazsa hep aynı problemlerle karşılaşırız. Çünkü diyelim ki elektrik üretiminde, her metreküp elektriği, baraja dolacak her metreküp suyu şu ya da bu görevli çok önemseyebiliyor. Bir müteahhit çıkabilecek her katı çok önemseyebiliyor, bir çiftçi tarıma açılacak ya da sunulacak her üç metrekarelik alanı çok önemseyebiliyor. O yüzden yerellikle birlikte belirli bir tarihsel süreklilik ve birbirini dengeleme çizgisinin tutturulması, bunun da tek tek kişiler olduğu kadar kamusal varlıklar tarafından başarılması lazım.

İlk bildiğimiz önemli baraj tahribatı 1958 Seyhan Barajı ile başladı. O tarihte baraj inşaatının başlamasından bir hafta önce bir arkeoloğun göreve çağırması yeterli sayılıyordu. Şimdi 2000'e geldik. 42 sene sonra artık bir hafta önce değil, 3-5 ay önce, 1-2 yıl önce bazı şeyler yapılmaya ve tartışılmaya başlanıyor. Sonucu çok değiştirmese de eğer bu öğrenme sürecini hızlandırmak istiyorsak, kamuoyunu oluşturan tüm aktörlerin belirli bir rolü üstlenmesi gerekir.

Değişik vesileyle bakanlar, genel müdürler ve müsteşarlarla ilişki kurduğumuzda hep şunu gözlerim. O bakanın, o politikacının, o müsteşarın, o genel müdürün günlük mesaisinin en az üç saati kendisi ve-

ya ilişkili olduğu iş hakkında bir gazetenin kıyısında köşesinde bir eleştiri var mı, bir öneri var mı diye bakmakla geçer. Türkiye eski dönemi geride bıraktı, kamuoyu hassasiyeti, eğer sağlanabilirse basının hassasiyeti son derece önemli bir unsur haline geldi.

Türkiye politikasını yöneten insanları etkileme bakımından kritik olan şudur: Engellemeleri, ses duyurma zorluklarını aşıp şu ya da bu politikacıyı, şu ya da bu üst düzey memuru etkileyebilecek, kamuoyu karşında yalnız bırakacak veya onu destekleyecek olumlu ya da olumsuz kamuoyu tavrını yeterince uzun süre canlı tutabilmek.

Eğer Türkiye'de on kişi belirli bir konuda bir yıl boyunca ısrarla bir kampanya yürütürse yapılamayacak şey olmadığını, en azından ülke çapında ses çıkartılamayacak konu bulunmadığını düşünüyorum. Kuşkusuz, bunun her zaman başarı anlamına geldiğini söyleyemeyiz.

Örneğin, Bergamalılar altın madeni konusunda şu an başarıya ulaşmış değil, ama artık kabaca Bergama'da ne olup bitiyor biliyoruz. Ülke çapında etkinlik, bir konuyu tüm ülkenin gündemine getirmek için belirli bir basın etkinliği ve belirli bir kamusal yan yana geliş çok büyük bir anahtardır. Türkiye yeni yeni böyle bir hassasiyet noktasına ulaşıyor. Bunun sonucu olarak belki henüz kararlar değişmiyor ama, kararları etkileme kanalları açılıyor.

MUSTAFA TEKDEMİR
İl Kültür Müdür Yardımcısı

Geçen yıl vilayette vali muavini başkanlığında büyükşehir belediyesinin ve ilgili kuruluşların katıldığı bir toplantı yapmıştık. Bu toplantıda Diyarbakır Surları'ndaki işyerleri ve konutların boşaltılmasının surların en büyük problemi olduğu tespit edilmişti. O zaman, şehir dışında imara açık yerlerde bir Hazine arazisi büyükşehir belediyesine tahsis edilsin, belediye de orada konut yapsın ve bu konutların yarısını diğerlerini tamamlayabilme amacıyla satsın gibi bir öneri getirildi. Tabii arsanın karşılıksız veya çok ucuza belediyeye devredilmesi gerekliydi. Ancak, Hazine arazisinin ücretsiz olarak belediyeye devrine mevzuatımızın uygun olmadığı anlaşıldı. Aklımıza GAP'ın Diyarbakır Belediyesi'ne bir arsa tahsis edip edemeyeceği geldi. Bu acaba mümkün olmaz mı?

VEDAT ÖZBİLEN

Mustafa Bey, orada yalnız konut mu var? Benim gözlemlediğim daha çok ticaret var.

MUSTAFA TEKDEMİR

Surlara bitişik duran konutlar var. İşyerleri biraz daha kolay, çünkü onlar baraka gibi yapılar. En büyük problemi konutlar oluşturuyor. Tecrübeyle biliyoruz ki tam yetkili kişi konuya sahip çıktığı zaman pek çok şeyi çözebiliyor. Mesela üç sene önce ilk defa vali Diyarbakır surlarına 65 milyar lira para ayırdı. Daha sonra ki valiler bunu devam ettiremediler.

Türkiye'nin kabul ettiği insanların kamuoyu oluşturması daha kolay. Başbakanlar, bakanlar, valilerle görüşmesi kolay olan kurumların böyle tarihi miras açısından önemli illerin valilerini motive etmesi mümkündür.

Mardin'de şunu gördüm: Belediye hizmet binasını şehrin dışına taşımış, vali konağı şehrin dışına gitmiş, yavaş yavaş iskân eski şehrin dışına kaymış. Mardin evleri Diyarbakır evlerinden daha sağlam duruyor. Burada, Diyarbakır'da da problem buydu. Belediyeler yeni imar alanları açamadığı için halk sur içinde kat üstüne kat vurdu. Şehir yukarıya doğru gelişti. Ama Mardin'de insanlar sadece evlerini terk etmişler. Tarihi kentin dışına, düzlüğe gitmiş ve orada kendine ev yapmış. Isınması daha kolay, önüne araba giriyor falan. Isınma, ulaşım gibi daha rahat ortamlar sağlanırsa vatandaş sevine sevine gider.

ORHAN SİLİER

Kamuoyu oluşturma ve devlet yetkilileriyle olabildiği her durumda ortak çalışmalar yapma vurgunuza katılıyorum. Gerçi siz bir devlet yetkilisi olarak söz aldınız, ama burada sivil toplum kuruluşlarına düşen bir özne olma işi var. Sadece bir örnek olarak söylüyorum. Söylediğim şey yanlış da olabilir. Siz doğrusunu nasıl olsa bulursunuz. Diyarbakır Surları'nın korunması burada sembolik bir değer taşıyorsa bunun, buradaki görece sınırlı bir çevrenin problemi olmaktan çıkıp Türkiye'de restorasyonla, tarihle, korumayla ilgili insanların ortak problemi haline gelmesini sağlamak için Diyarbakırlılar ne yaptı? Belki çok az şey yaptılar. Doğan Kuban'ın, Zeynep Ahunbay'ın, Afife Batur'un zihninde Diyarbakır surlarının korunması işi ne kadar var bilmiyorum. Oysa bu insanların Ağa Han Vakfı'yla veya UNESCO'yla ilişkileri var. Böyle konuların tartışıldığı, en iyi modellerin kaçınması gereken tehlikelerin tartışıldığı yerlere bu konuyu götürmezseniz, buradaki az sayıda mimar veya korumacı arkadaşın kendi aralarındaki tartışmadan ibaret bir halde bırakırsanız, ülke çapında, hele hele dünya çapında aradığınız kaynağı bulamazsınız.

Sonuç olarak birçok sembolik değerli büyük çaplı işi ortak miras mantığıyla dünyaya taşımak gerek. Dünyamız artık buna elverişli. Venedik artık İtalyanların bir meselesi değil. Paris sadece Fransızların değil. Bunun başka politik bağlantılarla örülüp bir politik olay olarak değil, bir kültürel sahiplenme haline getirildiği durumlarda konuya ülkemizde de, dünyada da sahiplenecek yürekli ve kapasiteli çok insan var. Mardin, konu fazla politize edilmeden tarihi bir şehrin güzelliğine sahip çıkma olayı haline getirildiği için epeyce ileri adımlar atılıyor. Diyarbakır için, Hasankeyf için veya benzer başka konular için uluslararası yarışmalar açılması, uluslararası beyinlerin, en azından ülkemizin en önde gelen restoratörleri, tarihçileri ve korumacılarının konuya çekilebilmeleri lazım. Bu ise buradaki insanların ortak bir heyecan yaratabilmelerine, birbirleriyle didişmeyip ortaklıklar üreterek oluşturacakları çemberin genişliğine bağlıdır diye düşünüyorum. O yüzden buna benzer süreçlerde, buranın insanlarının başladığı bir işe dışarıdan destek ve danışman aramakta ve bulmakta yarar var. Bunun yalnız Diyarbakır için değil, İstanbul, Adana, Antakya için de geçerli olduğunu düşünüyorum.

Şimdi belki arkadaşımız sorulan soruyu cevaplayabilir. İfade edilen şuydu: Sur civarındaki birtakım yapıların temizlenebilmesi için belediyeye alternatif bir arazi verilemez mi? GAP İdaresi böyle bir araziyi belediyeye tahsis edebilir mi?

VEDAT ÖZBİLEN

Sizlerin konuşmasını istiyorduk, ama olay cevap vermeye dönüştü. Oysa biz buraya size cevap vermek için gelmedik. Bir kere onu söyleyeyim. Ama zorladığınız için kürsüye geldim yine de. Önerilerinizi not alıyoruz. Tarihi ve kültür varlıklarının korunması, değerlendirilmesi konusunda nasıl bir strateji izlenmeli, nasıl bir finansman yöntemiyle ve nasıl bir örgütlenmeyle bunlar yapılmalı? Bu koruma sürecinin içinde Kültür Bakanlığı'nın, Diyarbakır'ın ve tüm ülkenin sivil toplum örgütlerinin ve belediyenin olması lazım. Bunları biz sizlerden bekliyoruz. Yoksa biz sizlere danışmadan da bu planı yapardık. Devlet de onaylardı, burada da uygulardık. Ama bu yolu seçmedik.

Biz olaya sadece kültür boyutuyla bakmıyoruz. Diyarbakır'ın konumu çok farklı. Kentsel gelişme açısından en sorunlu bölge burası. Kent planının yapılış şekli ve uygulanması açısından çok ciddi problemler yaşayan bir alan. Olaya bütün bir kent olarak, yeşil alanlarından, konut

alanlarına, tarihi ve kültür varlıklarının korunmasına uzanan bir bütün olarak bakılmalıdır. Bu nedenle biz Diyarbakır için Özel Kentsel Gelişme Projesi'ni başlattık. Bu bir süreç alıyor. Bu planı biz belediyeyle de oturur yapardık. Bizim de planlama yetkimiz var. Herhangi bir firmaya ihale ederdik. Bu iş biterdi. Ama o zaman plan uygulanamıyor. Uygulamada birçok problem çıkıyor. Dediğim gibi plan yapımında da katılımcı yöntemi destekliyoruz. Dolayısıyla kentte yaşayanlarla, kente sahip çıkmak, onu gelecek nesillere güzellikleriyle devretmek isteyenlerle kentin sorunlarını ve çözüm yollarını tartışmamız lazım.

Diyarbakır surlarını nasıl koruruz sorununu bu bütün içinde ortaya koymak istiyoruz. Bunun için de süreç başladı zannedersem. Burada 2-3 günlük atölye çalışmaları yapılacak. Katılımcıların görüşlerini tam olarak alabilmek için bazı uluslararası teknikler var. Orada ortaya çıkacak kriterler, seçimler, tercihler doğrultusunda Diyarbakır'ın kentsel gelişme projesi hazırlanacak. Bunun içinde sur da olacak, toplu konut alanları da olacak. Ama en önemli şey ortak bir anlayışın oluşması. Ama tekrar ediyorum, şu aşamada sizin bizden bilgi almanızdan daha çok, biz sizden bir şeyler almak istiyoruz. Buraya bu amaçla geldik.

MUSTAFA SİNEMİLLİOĞLU

Büyükşehir Belediyesi'nin şu anda iki çalışması var. Toplu konut projesi ve Diyarbakır'ın yeşil alan sıkıntısı. Belediyenin orman bölgesi önerisi var. Önerilen alanın bir kısmı hazine bir kısmı mera. Bu nedenle ağaçlandırılması konusunda sorun yaratıyor mera. Ama mera olarak kullanılmıyor. Bu bağlamda toplu konut projesi hayata geçirilirse sur dibindeki konutların boşaltılması konusunda çözüme doğru bir adım atılmış olur. Benim gördüğüm eksiklikler:

- 388 sayılı Kanun hükmünde kararnamenin 11 yıldır kanunlaşmamış olması devletin GAP'a verdiği önemi göstermekte. GAP ile DSİ ve Belediye ilişkileri ne durumda? Buradaki belediyeler GAP'ı bölgenin DPT'si olarak görüyor, GAP'ın sadece koordinasyon görevi olduğunu bilmiyorlar ve GAP'a kızıyorlar.
- Hasankeyf sürecinde kalkınma adına yapılan bir tahribat söz konusu. Mesela Gaziantep havaalanı yolu üzerindeki ağaçlar korunabilirdi.
- Belediyelerin, teknik elemanların, organizasyonun yetersizliği.
- STK'ların katılımının az olmasının nedeni bir süredir pasifize olması. Söylenenlerin dinlenip dinlenmeyeceğini görmek istiyorlar.
- Ekonomik engel.

• Yükselen değerler. Apartmanda yaşamanın iyi görüldüğü bir ortamda Diyarbakır evinde yaşamalarını beklemek boşunadır.
• Kurumların rekabeti ve kurum içi çekişme.
• Surlar tahrip ediliyor, ama şehir girişine sur yapılıyor.
• 1998 yılında yaptığım bir çalışmada GAP çalışmalarını konu aldım. DİE ile karşılaştırma yaptım. 12 değeri 1996'da bölgeye uyguladık. İllerin 1973'teki konumlarından ileri olmadığını gördük.
• Bir proje bitmeden başka bir projeye kaynak aktarılması.

ORHAN SİLİER

İki küçük duyuru ile toplantıyı bitirmek istiyorum. Bunlardan biri bugün burada bulunmayan, ama Diyarbakır ve yöresi bakımından bilgi ve öneri alınması önem taşıyan kuruluş veya gruplar için bize tavsiyelerinizi ve bu grup ya da kuruluşlara nasıl ulaşacağımızı bize bildirmeniz. Hatırlarsanız size gönderilen mektubun ekinde GAP İdaresi Başkanlığı'nın iki sayfalık temel metni var. Bunu okuyup görüşünü yazılı olarak bu toplantı dışında bize bildirmesini önemli bulduğunuz kuruluşları ve kişileri lütfen bize bildiriniz. Sizler de yazılı katkılarınızı size verdiğimiz programda ifade ettiğimiz gibi ayın 15'ine kadar bize iletiniz. Belki birkaç gün daha gecikmenizde de bir mahsur yok. Bu katkının illa bu amaçla, orijinal olarak yazılmış bir metin olması da şart değil. Sizin bir zamanlar yazdığınız bir metin ya da Güneydoğu Anadolu'da tarihi ve kültürel mirasın korunması üzerine yararlı olabilecek bir çalışma varsa bunları da gönderebilirsiniz. Bir Güneydoğu Anadolu bibliyografyası oluşturmaya çalışıyoruz. İlk adımlarını attık. Sanıyorum aralık sonunda elimizde, daha sonra katkılarla geliştirilmek üzere birkaç yüz kaynaklık bir bibliyografya başlangıcı olacak.

İHSAN BİÇİCİ

Bugün tabii çok şey öğrendik. Ama çok önemli bir sorun Diyarbakır tarihinin çok az bilinmesi. Bana kalırsa şehrin tarihi yok. Bir kente girildiğinde, kenti iyi bilen, kentin tarihini iyi bilen, o kentte yıllardır yaşamış insanları çağırmak gerekir. Şimdi eminim ki belediye başkanlığı yapan arkadaşımıza sorsak Diyarbakır'daki tarihi eserlerin yerini bilmez, sokaklarını bilmez. Tarihi bir çeşme karayolları çalışması içinde gömüldü kaldı. Bazı şeylere zamanında sahip çıkılabilmesi için o kenti çok iyi bilen, tanıyan insanların çağrılması ve onların fikirlerinin alınması gerekirdi.

ORHAN SİLİER

İhsan Bey, benim önerim de şu: Türkiye'nin 13 ilinde yerel tarih grupları kurduğumuzu söylemiştim. Bu yıl sayı herhalde 20-25'e çıkar. Diyarbakır'da, Diyarbakır'ın tarihinin korunması ve bu alanda ürün verilmesinde katkısı olabilecek arkadaşları yan yana getirin ve Tarih Vakfı'yla da işbirliği halinde önümüzdeki aylarda bir uygun zamanda bir araya gelelim. Sizin dediğiniz nitelikteki arkadaşların elinde fotoğraf koleksiyonları vardır. Yaşlı ama zihni berrak kişilerin anlattıkları banda kaydedildiğinde büyük bir kazanç olacaktır. Örneğin köklü ailelerden birinin ailesi hakkında verdiği bilgiler bir sergiye dönüşebilir. Diyarbakır'da yaşamış insanların yayınlanmamış anıları önemlidir. Örneğin yerel bir gazetenin, derginin, televizyonun sorumlularını hareketlendirin. Bu tür insanları siz yan yana getirin, uygun bulursanız bizi de çağırın gelelim. Burada neler yapılabilir? Türkiye'nin başka yerlerinde neler yapılmaya çabalanıyor? Bunları size aktarırsak faydalı olabilir. Sonra siz bu çalışmayı kendi çalışmanız olarak sürdürürsünüz, ama işbirliği yaparız.

Galiba toplantımız burada tamamlanmış oldu. Bizler çok şey öğrendik. İnşallah sizlere de işbirliğini geliştirmeyi, bölgeyi ve Türkiye'yi daha olumluya götürme şansını kullanma mesajını iletebilmişizdir.

Bütün bu danışmaların sonunda bir rapor hazırlanacak. Bu raporu Vakıf olarak en kısa zamanda GAP İdaresi'ne vereceğiz. Ama GAP İdaresi'ne verirken, Gaziantep'te herkesin tartışmasına açacağız. Dolayısıyla Diyarbakır'daki toplantıya katılamayanlar başta olmak üzere, 2-3 Aralık'ta Gaziantep'te yapılacak toplantıya bu raporu tartışmak üzere hepinizi bekliyoruz. İlgilenenler adreslerini verirlerse ve geleceğim derlerse, raporun Gaziantep'e gitmeden önce ellerinde olmasını sağlayabiliriz.

GAP'TA TARİHİ MİRAS VE HASANKEYF KONULU DANIŞMA TOPLANTISI

KASIM 2000 BATMAN

KATILIMCILAR

Kadriye Aday (GAP İdaresi, Uzman); Oluş Arık (Ankara Üniversitesi DTCF Öğretim Üyesi, Hasankeyf Kazısı Başkanı); Arif Arslan (Hasankeyf'i Kurtarma Cemiyeti, Çağdaş Gazetesi Yazı İşleri Müdürü); Sabih Ataç (Batman Barosu Başkanı); Saffet Atıcı (Birecik A.Ş. Şantiye Müdürü); Osman Batıbay (Batman İl Encümeni Üyesi); Ahmet Bulduk (Batman İl Turizm Müdürü); Alim Çopuroğlu (GAP İdaresi); Behçet Demir (DSİ Bölge Müdürlüğü Kamulaştırma Şube Müdürü); Filiz Doğanay (Sosyal Antropolog, GAP İdaresi Danışmanı Zeki Ekmen (Avukat); Cem Ertür (Tarih Vakfı Projeler Bölümü); Birsen Gökçe (Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, Türkiye Sosyoloji Derneği); Cemal Gökçe (İnşaat Mühendisleri Odası Genel Merkezi Murat Gökdemir (İnşaat Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Üyesi); Mediha İmamoğlu (GAP İdaresi, Uzman); Nizamettin İzgi (Batman Sanayi ve Ticaret Odası); Serdar Kahraman (Bianco Turizm); İlker Kalkan (Bianco Turizm); Faysal Kartal (Batman İl Çevre Müdür Muavini); Şehmuz Kartal (Batman İl Kültür Müdürü); Recep Kavuş (Hasankeyf Gönüllüleri Derneği, Batman Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü); İsmail Kaygısız (Hasankeyf Kaymakamı); Hasan Kılıç (Diyarbakır DSİ Bölge Müdürlüğü); Musa Kuraklıkaya (Batman Vali Yardımcısı); Vahap A. Kusen (Hasankeyf Belediye Başkanı); Gökhan Menteş (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü); Vedat Özbilen (GAP Proje Koordinatörü); Esra Özden (Barajlar ve Tarihi Miras İzleme Kurulu Genel Sekreteri); Suphi Özer (GAP İdaresi); Neşe Özgen (Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, GAP İdaresi Koordinatör Yard.); Handan Öztürk (Yazar); İsa Parlak (Batman Valisi); Orhan Silier (Tarih Vakfı Genel Sekreteri); Harun Soydan (GAP İdaresi); Mustafa Şahin (Batman İl Özel İdaresi Md. Muavini); Arif Şentek (Mimarlar Odası Genel Sekreteri); Kerime Şenyücel (TRT Belgesel Yapımlar Dairesi, Belgesel Yapımcısı); Funda Şerafettinoğlu (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatör Yard.); Sevim Şirvancı (Hasankeyf Kurtarma Komitesi); Abdullah Tarhan (Hasankeyf Belediyesi Çevre Koruma Müdürü); Makbule Terzi (GAP İdaresi, Uzman); Numan Tuna (ODTÜ MF Öğretim Üyesi, TAÇDAM Başkanı); Feryal Turan (Ankara Üniversitesi DTCF Öğretim Üyesi Gülbahar Tüzün (Hasankeyf Gönüllüleri Derneği); Jale Velibeyoğlu (ODTÜ

MF Öğretim Üyesi, TAÇDAM); Şerif Yağdıran (Batman İl Planlama ve Koordinasyon Md. Vekili); Ayşıl Yavuz (ODTÜ, MF Öğretim Üyesi, TAÇDAM); Nedim Yeşil (DSİ Genel Müdürlüğü, Mühendis); Ahmet Yıldız (Batman İl Sağlık Müdürü); Burhan Zengin (Hasankeyf Gönüllüleri Derneği, Öğretmen)

ORHAN SILIER
Tarih Vakfı Genel Sekreteri

Değerli konuklarımız, sizleri Tarih Vakfı adına selamlıyorum ve burada Hasankeyf'e epeyce yakın, İstanbul ve Ankara'ya epeyce uzak, ama tam da tartışmak istediğimiz alanda buluşmak için zaman ayırıp buralara geldiğiniz için teşekkür ediyorum.

Bu toplantıyı başarıyla gerçekleştireceksek, belki hemen çalışma esasları üzerinde konuşmamızda yarar var. Bildiğiniz gibi bir toplantıda amaçlar iyi saptanmamışsa toplanan kişiler birbirlerine bir şeyler söyleyip dağılırlar. Halbuki toplantıdan ne beklendiği daha baştan itibaren herkes tarafından biliniyorsa toplantının başarılı olma şansı daha büyük olur. Bu nedenle, Tarih Vakfı ve işbirliği yaptığımız GAP İdaresi olarak bu toplantıdan ne beklediğimizi size kısaca ifade etmek istiyoruz.

Biliyorsunuz toplu yaşam uyum, uzlaşma, ortak kurallar bulma demektir. İnsanlık toplumlar halinde yaşamaya başladığı andan itibaren etin nasıl pişirilip hangi sırayla yeneceğine, Tanrı'ya nasıl şükredileceğine, kapıdan nasıl girileceğine kadar uzanan kurallar geliştirmeye başlamıştır ve bunlar binlerce, on binlerce yıllık bir sürecin sonunda karmaşıklaşmış, daha büyük uzlaşmaları, daha köklü kural sistemlerini, daha gelişkin ilişki, pazarlık ve karar alma mekanizmalarını doğurmuştur.

Bir başka deyişle uygar yaşam, sadece sorunları değil, sorunları çözme kapasitesini de ortaya çıkartan bir yaşamdır; tarihte uygarlıkta geri topluluklar ile daha uygar toplumları ayırt eden ana özelliklerden biri sorun çözme kapasitesinin yüksekliğidir. Bildiğiniz gibi Hasankeyf konusunda bir uzlaşmazlıkla, farklı çıkarlarla karşı karşıyayız. Eğer bugün, üç dört saat sonra bu salondan çıkarken, sebepleri ne olursa olsun, arkasındaki görüşler ne kadar farklılaşmış olursa olsun, Hasankeyf konusunda farklı görüşlere sahip bulunan kişiler ve kuruluşlar olarak hangi noktalarda birbirimizden ayrı görüşler taşıdığımızı, hangi bilgilerimizin eksik olduğunu, hangi noktalarda ortak kavrayışlara sahip bulunduğumuzu ortaya koyabilirsek, bir diğer deyişle uzlaştığımız noktaları bulup uzlaşmadığımız noktalarda hiç yoksa soru işaretlerimizi ortaya çıkarabilirsek, bu toplantı başarılı bir toplantı olacaktır.

Ne var ki, tecrübeyle bildiğimiz gibi, bu hiç de kolay bir hedef değildir. Bir soruyu ortaya atma, tartışma, ayrılık ve ortaklık noktalarını bulma bir kültür sorunudur. Bu kültür uygarlıkta ilerlemiş toplumlarda ortak sonuçlar bulmayı kolaylaştırmakta, görece az mesafe almış toplumlarda veya konularda ya da bazı tarihsel dönemlerde bir inatlaşma-

ya yol açmaktadır. Örneğin böyle bir uzlaşma kültürü kendi kendini tekrar etmenin ötesine geçmeyi gerektirir.

Dolayısıyla bugünkü toplantının konularından biri şimdiye kadar söylediğimiz şeylerin tekrarından ibaret konuşmalardan kaçınıp karşı tarafı dinlemeye, ondan etkilenmeye, tartışmaya, kısacası sorunları birlikte çözmeye çalışmak olacaktır. İkincisi kural, birbirimizin vaktini gereksiz şekilde işgal etmemek için çok sınırlı bir zamanı en ekonomik bir biçimde kullanmak, ötekine de söz hakkı tanımak, ötekiyle birlikte tartışabilmektir. Üçüncüsü, herkesin hemen birbirini ikna etmesi gerekmez, ama karşısındakinin görüşlerine saygı duyması gerekir. Farklı noktalar belirlendikçe ve bir sonraki adım için bu farklılık noktalarındaki bilgi eksikliklerimizin neler olduğu saptandıkça tartışma ileri doğru yol alabilir.

Bugün burada mümkün olduğu kadar çok kişinin, kuruluş temsilcisinin söz aldığı, bunların birbirlerini dinlediği, yeni şeyler söylemeye, birbiriyle diyalog kurmaya ve birbirinden etkilenmeye çalıştıkları, anlaşmadıkları noktaları saptadıkları ve bu anlaşmazlık noktalarının eskisine göre biraz daha daraltıldığı bir tartışma yürütebilirsek, bu hem Hasankeyf için, hem Batman için, hem bölge, hem yurdumuz, hem de insanlık mirası için yararlı olacaktır. Bu toplantıdan biz bunu bekliyoruz.

Önce ev sahibimiz olarak bizi burada ağırlayan sayın Batman valisine açış konuşması için söz vermek istiyorum. Arkasından projenin sahibi Devlet Su İşleri'ne ve GAP İdaresi'ne söz vereceğim. Bunların toplamı yarım saati geçmeyecek. Daha sonra da üç buçuk-dört saatlik bir süreyi en uzunu on dakika olan konuşmalarla verimli bir şekilde kullanmak istiyoruz.

İsa Parlak
Batman Valisi

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın Değerli Yöneticileri, Üniversitelerimizin Saygıdeğer Bilimadamları, Ankara'dan Buraya Teşrif Eden Saygıdeğer Yöneticilerimiz, Uzmanlarımız ve Batman'dan Bu Toplantıya İştirak Eden Saygıdeğer Hemşerilerim, Değerli Basın Mensupları,

Hepinize hoş geldiniz diyor ve bu vesile ile saygılarımı arz ediyorum. Her Türk vatandaşının bu memleketin her karış toprağında hakkı vardır ve onu korumak zorundadır. Bu nedenle de bu ülkenin her karış toprağına hizmet etme ve bununla ilgili olarak söz söyleme haklarına

da sahiptir. Ancak bu yapılırken ortalığın bulandırılmaması, her şeyin net görünmesi ve kafaların karışmaması için herkesin bildiği konularda, uzman olduğu konularda görüş beyan etmesi gerekir. Bu nedenle konunun, burada olduğu gibi uzmanların, üniversitede görev yapan âlimlerin ve konuyu yakından bilen diğer zevatın önünde tartışılması çok doğru bir davranıştır.

Devletin ve hükümetin temsilcisi Batman Valisi olarak ifade edeyim ki bu baraj yapılacaktır. Şimdiye kadar barajın başka bir yöntem kullanılarak yapılması halinde aynı faydayı sağlayacağı ve Hasankeyf antik kentinin kurtulacağı konusunda ikna edici bir proje ortaya konulamamıştır.

Ortaya konulan projelerinin değerlendirmesi şüphesiz ki uzmanlara aittir. Ancak Hasankeyf'in hem bin yıllarla ifade edilebilecek tarih kesitinde değişik medeniyetlerin üst üste geldiği, hem de Oluş Arık Hoca'nın ifade ettiği gibi aynı anda Ortadoğu, Orta Asya ve Anadolu medeniyetlerinin birleştiği bir yer olduğunu, bu nedenle de titizlikle korunması gerektiğini göz önünde bulundurmak gerekir.

Unutulmasın ki bizler yüksek bir medeniyetin mirasçısı ve temsilcisiyiz. Bu nedenle yüksek bir medeniyete ait eserlerin kıymetini de en iyi bizler biliriz. Bu konuda kimsenin, hele hele tarih ve kültür yağmacısı bazı yabancıların bize ders vermesine ihtiyacımız yoktur.

Tabii devlet olarak bizim, özel olarak bu bölgede yaşayan insanlarımıza, genel olarak da ülkemizin kalkınmasına sahip çıkmamız, destek vermemiz ve bunun gereklerini yerine getirme yükümlülüğümüz vardır. Bölgede yoksulluk ve işsizlik hat safhadadır. Yoksulluk ve işsizlikle mücadele denilince birçok insan, 19. ve 20. yüzyıldan kalma bir alışkanlıkla, devletin bölgeye fabrika gibi yatırımlar yapmasını anlamaktadır. Kabul etmek gerekir ki Türkiye artık o dönemleri geride bırakmıştır. Çünkü Türkiye artık altyapı yatırımlarının devlet tarafından tamamlandığı, diğer yatırımların ise özel sektör tarafından gerçekleştirildiği bir ekonomik olgunluğa erişmiştir. Devlet ekonomik kalkınma için gerekli olan enerjiyi her halükârda temin etmek bakımından Ilısu Barajı gibi yatırımlarını hızla gerçekleştirmek mecburiyetindedir. Ilısu ve diğer barajlar tamamlandığında yirmi iki bin kişiye iş imkânı doğacaktır. Dolayısıyla bölgenin bu yatırıma şiddetle ihtiyacı vardır. Bu yatırım her şeyden önce bölge insanı için hemen yapılmalıdır.

Diğer taraftan devlet olmanın bir gereği olarak Hasankeyf antik kentinin kurtarılması mümkün olan tarihi eserleri mutlaka kurtulmalı ve

gelecek nesillere intikal ettirilmelidir. Aynı şekilde bu barajdan etkilenecek insanlarımızın mağduriyeti de mutlaka giderilmelidir.

Türkiye ilk defa bir baraj yapmıyor. Türkiye baraj yapma konusunda dünyanın en tecrübeli ülkelerinden biridir. Şimdiye kadar yapmış olduğu baraj inşaatları nedeniyle hiçbir vatandaşını mağdur etmemiştir. Burada da hiçbir vatandaş mağdur edilmeyecektir. Devlet daha önce yaptığı barajlardan elde ettiği tecrübeyle Hasankeyf'in gelecek nesillere intikali için gereken her türlü tedbiri de alacaktır.

Bu toplantı devletin bu işten yüz akıyla çıkması için bir vesile olacaktır. Bu nedenle toplantıya katılanların yapacakları yüksek katkılarından dolayı şimdiden şükranlarımızı arz eder, başarılar diler, saygılar sunarım. Hepinize teşekkür ederim.

HASAN KILIÇ
Devlet Su İşleri 10. Bölge Müdür Yardımcısı

Devlet Su İşleri 6200 sayılı Yasa'yla yeraltı ve yerüstü su zenginliklerini insanlığın hizmetine sunan bir kurumdur. Bütün faaliyetlerini bu amacı yerine getirmek üzere düzenlemektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi için hazırlanan enerji ve sulama projeleri dünyanın en önemli enerji ve sulama projelerinden biridir. Güneydoğu Anadolu Projesinin Yukarı Mezopotamya dediğimiz bölgeyi içine alan Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde kurulan bir dizi barajdan ve ilgili tesislerden müteşekkil olduğu biliniyor. Ne kadar önemli bir proje olduğunu şu rakamlardan da görmek mümkündür: Türkiye'de 500 milyar metreküp yağmur yağmakta ve bunun 186 milyar metreküpü akarsulara gitmektedir Bu 186 milyar metreküpünün 53 milyar metreküpü ise sadece Fırat ve Dicle'den akmaktadır. Fırat'ın üzerinde Keban, Karakaya, Atatürk, Bilecik ve Karkamış; Dicle'nin üzerinde ise Kralkızı, Dicle, Cizre, Silvan, Batman, Garzan, Ilısu, Cizre barajları olmak üzere bir barajlar zinciri oluşturulmaktadır. Dicle havzası bizim bölgemizde yer alıyor.

Yılda 146 milyar kilovat saat enerji üretecek olan Kralkızı Barajı'nı bitirdik, şu anda işletmede. Dicle Barajı'nı bitirdik, bir ay içinde iki ünitesiyle üretime geçecek.

GAP'ın hacim yönünden dördüncü büyük projesi de Ilısu Projesi'dir. Ilısu Projesi, Dicle Barajı'yla birlikte yılda 5 milyar kilovat saat enerji üretecek olan bir projedir. Ilısu Barajı ve hidroelektrik tesisleri Mardin ve Şırnak il sınırları arasında Dargeçit ilçesinin 15 km. doğu-

sunda, Dicle nehri üzerinde yer almaktadır. Ilısu Barajı kaya dolgu tipinde olup yüksekliği 138 metredir. Barajın maksimum su kotu 526.82, toplam gövde hacmi 4 milyon metreküptür. Rezervuar hacmi 11 milyar metreküptür. Barajın kurulu gücü 1200 megavat olup, üreteceği toplam enerji 3 milyar 833 milyon kilovat saattir.

Ilısu Barajı ile üretilecek olan enerji ülkemizde hidroelektrik santralleri vasıtasıyla üretilecek olan enerjinin yüzde onunu teşkil edecektir. Ayrıca Ilısu Barajı ve Hidroelektrik Santrali tek başına bir proje değildir. Barajın mansabında yapılması planlanan Cizre Barajı ile entegre bir projedir. Cizre Barajı 1 milyar 200 milyon kilovat saat enerji üretecek ve 66.225 hektar tarım alanın sulanmasını sağlayacaktır. Bu barajların tamamlanmasıyla işsizlik problemi çekmekte olan on binlerce insanımıza iş imkânı sağlanacaktır.

Dünya ülkeleri arasında kişi başına düşen su miktarı Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Batı Avrupa ülkelerinde on bin metreküp iken Türkiye'de bu rakam 1700 metreküp civarındadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye zannedildiği gibi su kaynağı bakımından zengin bir ülke değildir. Ayrıca 2020 yılı tahminlerine göre bu değer Türkiye için 1000 metreküpün altına düşecektir. Dicle nehrinden yılda yaklaşık 16 milyar metreküp suyun boşa aktığı Ilısu ve Cizre barajlarının yapılmasıyla 11 milyar 400 milyon metreküp su depolanacağı hesaplanmıştır. Yukarıda kişi başına düşen su miktarları dikkate alındığında böyle büyük bir projenin hayata geçirilmesinin ülkemiz açısından kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca barajlar çevreye zarar veren yapılar değildir. Enerji üretirken çevreye zararlı maddeler bırakmaması, yeraltı suyunu yükselterek çevreyi yeşillendirmesi gibi çevre açısından önemli sonuçları olan yapılardır. Baraj gölü altında kalan arazilerin ve yapıların kamulaştırma bedelleri vatandaşlara verilmektedir.

Yapılan araştırmalar neticesinde Ilısu Barajı'nın yapılmasıyla Diyarbakır, Batman, Siirt, Mardin ve Şırnak il sınırlarına oluşturan 35 bin hektarlık bir baraj gölü alanının içinde 1 ilçe, 49 köy etkilenmektedir. Bu ilçe ve köylerde 12.976 kişi yaşamaktadır. Baraj inşaatının 7 yıl süreceği planlanmaktadır. Bu süre zarfında göl alanı altında kalacak arazilerin ve yapıların kamulaştırılması gerçekleştirilerek, tespit edilen miktarlar vatandaşlara ödenecektir. Ayrıca göl alanı altında kalan yerleşim birimlerindeki vatandaşların başka bir yerde daha iyi şartlarda iskân edilebilmesi için Köy Hizmetleri'nce gerekli çalışmalara başlanmış olup, barajda su

tutulmasından önce göl alanından etkilenecek bu vatandaşlarımızın tespit edecekleri yerleşim birimlerine yerleştirilmesi planlanmaktadır.

Ilısu Barajı'na 50 km. uzaklıkta bulunan Batman iline bağlı Hasankeyf ilçesi baraj gölünden etkilenmektedir. Hasankeyf ilçesinin tarihi bir yer olması münasebetiyle bu tür yerleşim birimlerinin korunması ve gün ışığına çıkarılmasına büyük önem veren Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğümüz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Kültür Bakanlığı'yla işbirliğine gitmiş, Hasankeyf'te su altında kalacak taşınabilir kültür varlıklarının devlet müzelerine nakli ve belgelenen kültür varlıklarına ait yayın çalışmalarını içeren bir protokol imzalanarak hayata geçirilmiştir.

Bu bağlamda DSİ Onuncu Bölge Müdürlüğü'nce Hasankeyf'te yapılacak arkeolojik kazı çalışmalarını yürüten ekibe iş makineleri tahsis edilmiş bu çalışmaların yürütülmesi amacıyla DSİ Genel Müdürlüğümüz bütçesinde 3 yılda yaklaşık 600 milyar lira ödenek temin edilmiştir. Halen bu çalışmalar sürdürülüyor ve kültür varlıklarının gün ışığına çıkartılması için gerekli her türlü imkân kullanılıyor.

Sonuç olarak, kültür varlıklarını da koruyarak Ilısu Projesi'nin hayata geçirilmesi tamamen kamu yararınadır. Bölgemizin ekonomik ve sosyal hayatını büyük ölçüde ve olumlu yönde etkileyecek olan Ilısu Projesi diğer sektörleri de gelişmeye yönlendirecek bir projedir. DSİ olarak Türkiye'ye ve özellikle bölge halkına sağlayacağı maddi ve manevi faydalar içeren ve herkese sağlıklı bir çevrede yaşama imkânı sağlayacak olan Ilısu Projesi'nin yapılmasının Türkiye ve bölge halkına getireceği faydanın büyük olacağı kesindir.

ORHAN SİLİER

Öyle görülüyor ki tartışma alanımızı biraz daha daraltma ihtiyacı var. Bugünkü toplantımızın verimli geçmesini istiyorsak, barajın yararları konusundaki bilgimizi böylece tazeledikten sonra bütün dikkatlerimizi asıl tartışma alanına yöneltmemiz lazım. Yanılmıyorsam bu salonda bulunanlardan hiçbiri Türkiye'nin enerji ihtiyacı, bu tür enerji projelerinin ekonomiye katkısı konusunda farklı bir görüş sahibi değil. Tartışmamız barajın tarihi mirası tahrip edici etkilerinin sınırlanması ve yerinde koruma sistemiyle ilgili. Taşıma meselesini ayrıca konuşuruz. Dolayısıyla bu barajın projelendirilmesinde aynı ekonomik fayda veya benzer bir ekonomik fayda elde etmek koşuluyla alternatifler aranmış mıdır? Bu baraj başka bir alana kaydırılsa Hasankeyf'i korumak mümkün müdür? Bu ve benzeri sorunları tartışacağız. Devlet Su İşleri temsilcisi konunun bir yönünü, teknik çerçevesine dikkatimizi çekti.

ALİM ÇOPUROĞLU
GAP İdaresi

Hasankeyf ilçe merkezine ilişkin olarak GAP İdaresi'nin şu anda iki projesi gündemde. Birincisi Ilısu Baraj Gölü çevresi alt bölge gelişme planının hazırlanması. Ilısu Baraj Gölü'nden etkilenecek olan alanda mevcut doğal, sosyal, ekonomik, tarımsal, çevresel ve tarihi verilerden hareketle bölgenin gelecekte nasıl olması gerektiğine ilişkin bir fiziki plan hazırlığı içindeyiz. Bu plana ilişkin bir iş tanımı hazırlandı, ilgili kurumlara görüş vermeleri için dağıtımı yapıldı. Bu görüşler geliyor, tamamlandığında yetkin bir müşavirlik firmasından hizmet alınarak bu planlama yapılacak.

İkinci projemiz Birleşmiş Milletler Kalkınma programınca da kısmen finanse edilen "Batman-Hasankeyf'te Kırsal Kalkınma İçin Destek Programları" başlığını taşıyor. Bu proje ile Ilısu Baraj gölü çevresi gelişme planı projesini paralel biçimde, zaman zaman iç içe geçmiş çalışmalar halinde birlikte yürütmeyi planlıyoruz. GAP İdaresi olarak buna benzer bir projeyi de bitirmek üzereyiz. Fırat Nehri üzerinde yapılan Birecik Barajı'ndan etkilenen çevrede buna benzer bir proje başarıyla yürütüldü ve üç yıl sonunda Türkiye'nin barajlardan etkilenen alanlarındaki yeniden yerleşim ve sosyoekonomik destek programları kapsamında oldukça ileri adımlar atıldı.

GAP İdaresi Birecik Barajı gölü çevresinde Enerji Bakanlığı'yla, Elektrik İşleri Etüt İdaresi'yle, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'yle, Tarım ve Kırsal Hizmetler Genel Müdürlüğü'yle, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman valilikleriyle, yine barajdan etkilenen çevrede bulunan altı ilçemizin kaymakamlıklarıyla ve illerde çalışan teknik elemanlarla birlikte çalıştı. Çalışmaların büyük kısmı GAP İdaresi koordinasyonunda bu kuruluşlar tarafından yapıldı. Sonuçta aynı alanda yerleşmek isteyen altı köy için aynı alanda yeniden yerleşim planı yapıldı. Bu köylerden biri devlet eliyle iskân istedi. Mevcut 2510 sayılı iskân yasası çerçevesinde Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü konut inşa ederek hak sahiplerine dağıtımını yaptı. Diğer beş köyde vatandaşlar kendi evlerini kendileri yapmak istediler. İskân yasası çerçevesinde devletin malzeme ve teknik bilgi desteğinde kendi konutlarını kendileri inşa ettiler ve oldukça da başarılı sonuçlar ortaya çıktı. Öyle ki Avrupa ve dünyada örnek bir proje olarak gösterilmeye başlandı.

Üç yıl önce başladığımız Birecik projesinde sadece iki sivil toplum kuruluşuyla çalışma olanağı bulmuştuk. Sosyoloji Derneği ve Türkiye

Kalkınma Vakfı'ndan çalışmanın değişik aşamalarında çeşitli destekler, yardımlar aldık. İşlerin belli kısımlarını o sivil toplum kuruluşları desteğinde yapıldı. Ilısu Baraj Gölü çevresinde Birecik'teki deneyim ışığında, orada yaptığımız acemiliklere düşmeden, daha kısa zamanda daha verimli sonuçlar elde etmek için hazırlıklar yapılıyor. Barajdan etkilenen çevrede gelecekte ne olacağını gösteren bir fiziki plan ortaya koyulduğunda nerelerde kentsel, nerelerden kırsal yerleşim olacağı, nerelerde sulu tarıma geçileceği, nerelerin ağaçlandırılması, nerelerin korunması gerektiği gibi her ayrıntı, 25.000 ölçekteki planların gösterebildiği detayda gösterilecektir. Ondan sonra bunun hayata geçmesi için yine ilgili kamu kuruluşlarıyla, yine Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, yine valilikler ve kaymakamlıklarla birlikte çalışılacak ve bir uygulama planı da hazırlanacaktır.

Ilısu Baraj Gölü çevresinde mümkün olduğu kadar çok sivil toplum kuruluşuyla birlikte çalışmak, mümkün olduğu kadar çok kısmı onlara yaptırmak istiyoruz. Mevcut sosyal yapının, mevcut tarımsal yapının değerlendirilmesinde ve geleceğe ilişkin tarımsal kalkınma veya kırsal kalkınma programlarının oluşturulmasında, tarihi eserlerin korunması, taşınması, belgelenmesinde ve diğer bütün faaliyetlerde Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çalışmak için hazırlıklarımız, görüşmelerimiz yürütülüyor. Birecik Baraj Gölü çevresinde katılımcı planlama çerçevesinde çalıştık. Alınan her karar, yapılan köy toplantılarında vatandaşlara aktarıldı, kendileri ikna edildi. Onlardan gelen tepkiler ışığında imkân olan her durumda plan değiştirildi, revize edildi. Yeniden yerleşim için hazırlanan planlar onların görüşüne sunuldu, görüşleri ışığında düzeltildi. Gerek kamunun inşa edeceği konutlar, gerek vatandaşların kendi inşa edecekleri konutlar projelendirildi ve kendilerine aktarıldı, onlardan gelen görüşler ışığında düzeltildi. Aynı çevrede verimli tarım arazileri baraj gölü altında kaldıktan sonra daha kıraç arazilerde yaşamalarına imkân sağlayacak yeni tarım pratiklerinin kazandırılmasında onlardan görüş alındı. Seracılık, arıcılık, tavukçuluk gibi hangi dalda uğraşmak istiyorlarsa onlardan gelen talepler ışığında gerekli destekler götürüldü. Aynı yöntem Ilısu Baraj Gölü çevresinde de uygulanacak. Gerek Hasankeyf için gerek baraj gölü altında kalan köylerdeki vatandaşlar için kendilerinin istedikleri alanda yeniden yerleşim alanları belirlenecek. 2510 sayılı yasa çerçevesinde kamu eliyle kamu iskânı istiyorlarsa devlet eliyle konut inşası, kendi konutlarını kendileri yapmak istiyorlarsa o çerçevede yardımlar götürülecek.

Bilinen bir gerçektir ki istimlak bedelleri genellikle tüketime yönelir ve çarçur olur. Birecik Baraj Gölü çevresinde GAP İdaresi'nin girişimci destekleme merkezlerinin yol göstermesiyle bir kuyumcu açıldı, bir yem fabrikası ve bir mermer atölyesi açıldı, bir minibüs hattı kuruldu ve daha bunun gibi birtakım yeni işyerleri ortaya çıktı, yani kamulaştırma bedelleri tüketime gitmek yerine ekonomide üretken sektörlere kanalize edildi. Tabii çok geniş bir baraj havzasında dört ya da beş örnek küçük olabilir ama halkın da bu konuda kendine özgü fikirleri var ve pek zorlayamıyorsunuz. Hele katılımcı yöntemde hiç zorlayamazsınız. Fakat yönlendirilince gerçekten ekonomide üretken sektörlere kanalize edilme olanağı oluşuyor.

ARİF ŞENTEK
Mimarlar Odası Genel Sekreteri

Tarihi ve kültürel mirasın korunması açısından özellikle Hasankeyf örneğinin değerlendirilmesine ihtiyaç var. GAP adına konuşan sayın Çopuroğlu bu konulara hiç değinmedi. Bu konuda GAP'ın muhakkak görüşleri vardır. Aksi takdirde biz de genel sözler edip geçeceğiz ve o zaman sizin işaret ettiğiniz gibi toplantı amacına ulaşamayacak.

ORHAN SİLİER

Sayın Arif Şentek'in gündeme ilişkin uyarısının bundan sonraki arkadaşlar tarafından dikkate alınacağını sanıyorum. Biliyorsunuz bu toplantı bir dizi danışma toplantısının bir parçası. GAP projemiz 12 yıldır uygulanıyor. Süresinde bitirilemeyeceği, 2010'a uzayacağı belli oldu. Ne yapalım ki önümüzdeki on yıl içinde geçmiş 12 yıl içindeki eksikleri, yanlışları taşımasın, başarılar daha büyüsün denildi. Bu eksik ve yanlışlar kapsamında birçok tartışma yürütülüyor. Biz bu tartışmaların tarihi ve kültürel değerlerin korunmasıyla ilgili kısmını yürütüyoruz. Bu alt proje sadece Hasankeyf'e ilişkin değil, tüm bölge illerine ve tüm projeye ilişkin. Ankara'da, İstanbul'da bölgede tartışma toplantıları, danışma toplantıları yapıyoruz.

Bize başvurarak bu süreci başlatan GAP İdaresi ilgi çekici, son derece sevindirici bir yaklaşım getirdi. GAP İdaresi geçmiş 12 yılda birçok başarıya imza attığını ama çalışmalarının insan unsurunu, kültür tarihi unsurunu yeterince dikkate alan bir biçimde yürütülmediğini belirterek Plan'ın revizyon çalışmalarında katılımcı bir yöntemi uygulamaya karar verdi. Şimdi bu arayışa bir yanıt vermek, başarıyı daha büyütmek, eksiklikleri gidermek ve daha az yanlışlık yapmayı sağlamak üze-

re üniversiteler, diğer kamu kuruluşları, uzmanlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte tartışıyoruz. Ne yaparız ki daha iyi daha başarılı çalışmalar yapılsın?

Bu özel danışma toplantısının gündemini oluşturan Hasankeyf konusunun bu çalışmadaki yeri şudur: Hasankeyf, Türkiye kamuoyunun, hatta dünya kamuoyunun gündemine oturan bir tartışma konusu olmuştur. Hasankeyf konusunda ana uzmanlık konusu Ilısu Barajı'nın yer seçimidir. Baraj yeri belirli bir biçimde yapıldıktan ve kodu belirli bir biçimden saptandıktan sonra Hasankeyf için elimizde çok sınırlı alternatifler kalmaktadır. Demek ki yapacağımız şey Hasankeyf'i böylesine etkileyecek bir baraj yeri ve kod seçimi doğru bir seçim midir, bunun alternatifleri var mıdır alanında düşüncelerimizi ve alternatif önerilerimizi ortaya koymaktır.

HASAN KILIÇ

Biz bu projeyi yaparken 11 aks üzerinde çalıştık ve en verimli aks olarak bu proje ortaya çıktı. Barajın kod seçiminde de elde edilmesi istenen enerji miktarı belirleyicidir. İstenen enerji ancak bu koddan elde edilebiliyor. Buradan akan su miktarı 16 milyar metreküptür. Biz kışın suları toplayıp enerjiye dönüştürüyoruz ve bu suyu ancak 530 kodunda depolayabilme imkânına sahibiz.

ORHAN SİLİER

Konu, DSİ tarafından yapılan teknik çalışma sırasında hangi değerlerin, hangi olanakların dikkate alındığıyla ilgilidir. Bir "kültür devleti" olacak diye yola çıkan Cumhuriyetimizin değerlerinden biri kültür varlıklarının korunması gereğidir. Devlet Su İşleri'nin de bunu kabul ettiğini zannediyorum. Bu nedenle şu anda teknik terimle bir optimizasyon sorunuyla uğraşıyoruz. Bir yanda kültür değerlerimizi, tarihi mirasımızı, öte yandan enerji üretimimizi, istihdam sorunumuzu ve alandaki yeniden yerleşim sorunlarını optimize eden, en iyi bileşimi sağlayan çözüm nedir konusunu tartışıyoruz. Zaten eleştirilerin yoğunlaştığı nokta da bu değerler manzumesinin toplamının değil sadece bir bölümünün dikkate alındığı, ötekilerin dikkatten kaçtığı endişesidir. Tartışma bu noktadadır.

VAHAP A. KUSEN

Hasankeyf Belediye Başkanı

Hasankeyf'in tarihi ve kültürel varlıklarının baraj projesiyle ilintili

olarak nasıl korunup kurtarılabileceği konusundaki görüşlerimi açıklamak istiyorum.

Birinci alternatif, Ilısu Baraj Projesi'nin iptalidir. Bu tasvip etmediğiniz bir alternatiftir. Ülkemizin ve bölgemizin kalkınması açısından, hele de enerji sıkıntısının yoğun olduğu şu dönemde bu projenin ne denli büyük önem taşıdığını bilmeyen yoktur. Kesinlikle yapılması gereği vardır.

İkinci alternatif Ilısu baraj kodunun 526 m aşağı çekilerek Hasankeyf'in dışarıda bırakılabilmesidir. Bu, toplumun hemen hemen büyük bir kesimi tarafından tasvip gören bir alternatiftir. Bunun nedeni yıkmadan yapmaya olanak vermesidir. Bu alternatifte medeniyet ve ekonomik değerler birleştirilmektedir. Bu alternatifte tarihsel varlıklar doğa ve su bütünleşecek Hasenkeyf'te muhteşem bir yeryüzü şekli oluşacaktır. Bu nedenle çok önemli bir turizm potansiyeli ortaya çıkacak ve baraj projesiyle yıllardır sıkıntı içinde olan Hasankeyfliler ekonomik olarak rahatlayacaklardır. Daha da önemlisi birçok medeniyeti bize miras kalan antik kent Hasankeyf'i gelecek nesillere aktarma olanağımız olacaktır.

Ama maalesef hocalarımızın ve mühendislerimizin bu konuda birçok alternatif proje üretilebilir demelerine rağmen Devlet Su İşleri yetkilileri alternatif proje konusunu ele almak istemiyor. Halbuki mühendislerimiz Cizre Barajı'nın uygulanabilir olduğunu, Ilısu Barajı'ndan yapılacak kod düşüklüğüyle az miktarda enerji kaybının olacağını, bu kaybın da Dicle nehri üzerinde yapılacak bir başka projeyle telafi edilmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedirler. 60-70 yıl ömrü olan ve sadece enerji üretim amaçlı olan Ilısu Baraj Projesi'ni hayata geçirerek binlerce yıllık tarihi ve kültürel değerleri bir daha geri gelmeyecek bir şekilde sulara gömmeyi kabul etmek mümkün değildir. Bu üçüncü alternatifi şiddetle reddediyoruz, çünkü bu değerler bize Babil'den, Urartu'dan, Asur'dan, Roma'dan, Pers'ten, Bizans'tan, Emevilerden, Abbasilerden, Hammarilerden, Mervanilerden, Artukoğullarından, Eyyubilerden, Akkoyunlulardan ve Osmanlı'dan kalmıştır. Bizim bu emanetleri, onlara hıyanet etmeden gelecek kuşaklara aktarmamız lazımdır. İnsanlığa ancak bu yaraşır. Yetkilileri bu konuda tekrar düşünmeye davet ediyorum.

Hasankeyf'teki tarihi ve kültürel varlıkların nasıl korunup kurtarılacağı konusuna gelince bu konuda fazla bir yorum yapma gereği yoktur. Hasankeyf antik kenti kültür ve tabiat varlıkları kanunlarında yazıldığı gibi yerinde korunmalıdır. Bu da ancak ve ancak mevcut projede deği-

şiklik yaparak sağlanabilir. Çünkü, kurtarma kazılarını yapan hocamızın dediği gibi, taşınabilecek olanlar bazı sanat buluntularıyla, bazı yapıların taşımaya elverişli parçalarından ibarettir. Kaldı ki barajın temeli atıldıktan sonra sadece on yıl vaktimiz olacaktır. Çünkü on yıl sonra Hasankeyf antik kenti sulara gömülmüş olacak. On yılda yapılacak kazı Hasankeyf'te yapılabilecek kazıların ancak yüzde biridir. Kaldı ki Hasankeyf bir SİT'tir.

Bazı hocalarımız taşınabilen kültür varlıkların taşıyacağını, geri kalanı envanterlerini çıkartıp belgelere gelecek nesillere aktaracaklarını söylüyor. Bu bir insanı öldürüp mezarda korumaktan başka bir anlam ifade etmeyecek, çünkü Hasankeyf bir açık hava müzesidir. Buradan alınacak bir taş ve eser başka bir yerde hiçbir anlam taşımayacaktır. Nasıl ki bir canlı uzuvlarından ayrı yaşayamıyorsa, Hasankeyf de mağaralarından, köprüsünden, minarelerinden, camilerinden, kalesinden, türbelerinden ayrı hiçbir anlam taşımayacaktır. Hasankeyf'in ivedilikle UNESCO kültür mirası arasına alınması ve gelecek nesillere aktarılması gereklidir diye düşünüyorum.

KERİME ŞENYÜCEL

TRT, Belgesel Yapımcısı

TRT'de Birecik Barajı oluşturulurken uygulanan katılımcı projenin ve bölgenin değişiminin izlendiği "Halfeti/Suya Dönüşen Topraklar" adlı programın yapımcısıyım. Biz TRT olarak 1997'den beri 4 yıldır bölgenin değişimini ve ilk kez uygulanan katılımcı planlama çalışmalarını izliyoruz.

Dünyanın her yerinde devletler böyle barajları inşa eden firmalarla bir kontrat yaparak, bölgenin kültürel ve tabiat varlıklarının korunması, kültür varlıklarının taşınmasını, kazıların yapılması ve bunların finanse edilmesi işlerini bu firmalara devrediyorlar. Bu tip anlaşmalar yapılıyor. Birecik Barajı'nda da bir şirket, inşaattan önce böyle bir antlaşma yapılmadığı halde kültürel açıdan duyarlılık göstererek çevredeki höyüklerde yıllardır yapılan kazılara büyük ölçüde finansman sağladı. Ekiplerin barınma ihtiyaçlarını karşıladı ve uluslararası kuruluşların da katılımıyla son aylarda çok hızlanan kurtarma kazılarında mozaiklerin taşınmasını büyük ölçüde üstlendi. Hepimiz Kültür Bakanlığı bütçesinin genel bütçemizin ne kadar küçük bir bölümüne denk geldiğini biliyoruz. Devlet imkânlarıyla bu işler çok zor yapılıyor. Benim öğrenmek istediğim, bu projede böyle bir anlaşma var mı?

ORHAN SİLİER

Sayın Hasan Kılıç bu konuda 600 milyar lira kadar bir kaynak ayrıldığını ve kullanıldığını demin bilgi olarak iletti.

ARİF ARSLAN

Hasankeyf'i Kurtarma Cemiyeti,

Çağdaş Gazetesi Yazı İşleri Müdürü

Bizim Türkiye'mizin enerji stratejisini eleştirmek gibi bir kaygımız yok. Bu proje gerekliyse mutlaka yapılacaktır. Ama proje yapılırken 12 bin yıllık bir antik kenti nasıl koruyabiliriz, farklı alternatifler nelerdir konularını tartışmak istiyoruz.

Bu baraj yaklaşık 40 yıldır gündemde. 40 yıl önce bu barajın projesini çizen ve projeyi yürüten insanlar belki de artık aramızda değil. Bu 40 yıl öncesinin olanakları ve çözüm yolları ile yapılmış bir projeyse günümüzün teknolojisini kullanarak bazı değişiklikler yapılamaz mı?

Değerli Oluş Arık Hocamızın 1985 yılından bu yana, gerçekten çok komik ödeneklerle yaptığı çalışmaları gözlemlediğimizde Hasankeyf tarihini gün ışığına çıkarmak için 65 yıl, belki 100 yıl yetmeyecek. Barajı yedi yıl içinde bitireceğiz diye ısrar edilince görüyoruz ki bu tarihin önemli bir kısmını gün ışığına çıkarmaya bile imkân yok. Bir de iskân sorunu var. Biz tarih gönüllüleri olarak hem baraja evet, hem de Hasankeyf kurtarılsın diyoruz.

SEVİM ŞİRVANCI

Hasankeyf Kurtarma Komitesi Başkanı

Sanat tarihi öğretmeniyim, bunu özellikle söylemek istedim. Çünkü herkes uzmanlığıyla ilgili konuşsun dediler. Sanat tarihçisi olarak konuyla ilgili olduğumu düşünüyorum. Ayrıca Hasankeyf Kurtarma Komitesi başkanıyım ve 12 senedir bu konuda çalışmalar yapıyoruz. *Times* gazetesi bu barajlar çok önemli diye bir yazı yazmış. Ancak, GAP'ta yok edilen kültür varlıklarının araştırması yapıldığı zaman dünyaya hesap vermek zorunda kalacak olan biziz. O zaman GAP bir övünç değil bir utanç vesilesi olabilir.

Devlet Su İşleri'nden arkadaşımız projenin 22.000 kişiye iş sağlayacağını söyledi. Peki bütün tarihi varlıklar korunarak bu barajlar yapıldığı zaman turizmin gelişmesi ile 22.000'den çok daha fazla kişi iş sahibi olmayacak mı?

Yine barajların çevreye zararlı olmadığı söylendi. Şu anda Mısır'da-

ki Assuan Barajı Nil'i aşırı kirletmiş durumda ve bunu tüm dünya biliyor. Ayrıca nehir kenarlarının birinci sınıf tarım arazisi olduğunu, bu barajları yaparak birinci sınıf tarım alanlarını su altında bıraktığımızı biliyoruz. Sulama yapacağız deniliyor, hangi tarım arazisi kalacak ki sulansın ben onu merak ediyorum.

Ayrıca, Ilısu Barajı için mutlaka çevre değerlendirmesi yapılması lazımdır. Proje 40 sene evvel yapıldı diye çevre değerlendirmesinin göz ardı edilmesini kabul edemeyiz, çünkü bugün dünyada herhangi bir yapılaşma olurken mutlaka çevre etkisi araştırılır. Bir sanayi binası bile yapacaksanız, hele de bu bir nehir kenarındaysa mutlaka çevre etkisi araştırılır. Ilısu Barajı'nın bir çevre etkisi araştırması yapılmadan olmadan inşa edilmesini kesinlikle kabul etmiyoruz.

Evet, "Suya Dönüşen Topraklar" diye TRT'nin çektiği bir belgesel var, ama bir uygarlık kaybolduktan sonra onun arkasından ağlamanın anlamı yok. Biz önce uygarlığı kaybetmeyelim. Kültür varlıkları manevi-maddi, taşınır-taşınmaz, ne olursa olsun, bizim yaşam kalitemizi artırır. Yaşam kalitemizi kaybetmemek, yükseltmek için kültür varlıklarımıza sahip çıkmalıyız. Doğrusu ben mesleğiyle ilgili olsun, olmasın, en sade vatandaşın kültürel varlıklara sahip çıkma sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini, sahip çıkmamanın ayıp olduğunu düşünüyorum.

SABİH ATAÇ
Batman Barosu Başkanı

Hızla gelişen ekonomik ihtiyaçlara ayak uydurma gereğinin yanında insani olanı göz ardı etmeme ve koruma-geliştirme sorumluluğunun da bilincinde olmak zorundayız. Dengeli ilerlemenin, çağdaş sayılmanın sırrı da bu galiba.

25 yıl önce Türkiye'nin herhangi bir yerinde ölmüş, bugün dirilmiş bir insan düşünün. Bu insan etrafına bakarken korkunç bir şaşkınlık içinde olacaktır. Ya da 25 yıl önce çekilmiş bir Türk filmini düşünün, bu Türk filmini izlerken gördüğümüz mekânların rengi sadece siyah ve beyazdır. Bugünün renkli dünyası, 25 yıl öncesinin siyah beyazıyla mutlu olamıyor.

GAP projesi 25 yıl öncesinin projesi ve sanırım o dönemin projecileri Hasankeyf'in anıtlarından habersizdiler. Anıtlar Yüksek Kurulu da, belki de GAP projesinin yaratacağı sonuçları öngörerek 1978 kararlarıyla Hasankeyf'te anıtsal yapıları tescil etmiş ve kenti birinci ve ikinci derece SİT alanı olarak ilan etmiştir. Asur, Arami, Helen, Sasani, Bizans,

Emevi, Abbasi, Pervani, Hamdani, Selçuklu, Osmanlı, Kilise'ler, camiler, Hıristiyanlık ve İslam, bütün mezopotamya kavimlerinin özellikleri Hasankeyf'te birikmiştir.

Bilimsel veri ve metotlarla tartışmak, tartışmamızın ve Hasankeyf'in bütün renklerini görmek, tanımak istiyoruz.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası SİT alanlarında inşaat, sondaj yıkım gibi fiziki müdahaleleri yasaklamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Dünyanın Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye, Avrupa'nın Tarihi Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme ve Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Kültür Sözleşmesi'ne imza atarak bu konuda taraf olmuş sorumluluklar yüklenmiştir. Uluslararası sözleşmeler iç hukuk kuralı özelliğini taşır ve anayasa aykırılıkları iddia edilemez.

Tüm bu yasal mevzuat ve imzalanan protokoller karşısında Hasankeyf'teki anıtlar evrensel değere sahip yapı toplulukları niteliğindedir. Doğal anıtlar, doğal SİT'ler ve tarihi anıtlar insanlığın ortak mirasıdırlar. Bunların saklanması, korunması, gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması, bu konularda halkın bilinçlendirilmesi sözleşmelerin imzacısı her devletin görevidir. Hasankeyf evrensel doğal miras özellikleri taşıyan antik bir şehirdir.

Bugüne kadar hep görünen eserler ilgimizi çekmiştir. Bunun temel nedeni de bunların İslam sonrası döneme ait olmalarıdır. Bu yüzden bugüne kadar korunarak geldiler. Oysaki İslam öncesi bir tarihi ve o dönemlerdeki kültürel değerleri ile birlikte bir Hasankeyf daha vardır.

Hasankeyf'e yalnızca sevdikleri bir yanı öne alarak yaklaşanlar onu kendilerinden uzaklaştırıyorlar. Her dönemin taşıdığı değerlerin ne olursa olsun saptanması, envanterinin, arşivinin yapılması ve korunmasının sağlanması gerekmektedir.

Bunlar tartışılmalıdır. Bu görevimizdir, borcumuzdur. Bizlerden de önce bu devletin görevi, devletin taahhütüdür.

Acıdır ki buna uygun politikalar oluşturulmamış, inceleme, araştırma için gerekli eleman ve araç sağlanamamıştır.

Hasankeyf'in görünen, görünmeyen tüm değerleri acilen açığa çıkarılmalı, tespit edilmeli ve kayıtları tutulmalıdır. Bunun için önyargılardan uzak, nitelikli eleman ve donanımla kazılar yapılması gerekmektedir.

Hasankeyf'te ortaya çıkacak eserler hangi kültüre ait olursa olsun bunların bir bütün olarak korunması gerektiği bilinci bireylere ve sivil-resmi tüm kurumlara verilmelidir.

Su kodunu düşürmek mümkün müdür? Küçük boyutlu birden fazla barajın yapılması mümkün müdür? Kanallarla yükseklere su taşınarak enerji üretilmesi mümkün müdür? Barajdan vazgeçip geçmemek mümkün müdür? Bunlar uzmanlık gerektiren konular olup benim gibilere bu konularda susup tartışmayı dinlemek düşer. Haddimi bilerek bu konularda görüş belirtmiyorum.

Gönlüm evrensel ve doğal değerleri tahrip etmeyecek, ekolojik dengeyi bozmayacak yüzlerce barajın yapılmasından yana. Elbette insanımın enerji tüketim seviyesinin, refah seviyesinin yüksek olmasını diliyorum. Ama maliyeti insanlık mirasını yok etme olacak bir enerjiyi de kendi adıma istemiyorum. Bu duyarlılıkla üretilmiş enerjiye başımız üstünde de, yüreğimiz içinde de yer vardır.

NUMAN TUNA
ODTÜ Öğretim Üyesi, TAÇDAM Başkanı

Bölgede Orta Doğu Teknik Üniversitesi adına yürütülen projenin koordinatörü olarak biraz bilgi vermek istiyorum. Yeterli bilgi olmadan yapılacak tartışmalar yanlış anlaşmalara neden olur. Burada sözü edilen sorunlar Türkiye genelindeki birçok sorunun buraya da yansıması. Bütün büyük yatırım projelerinin uygulama kararı verilmeden önce yaratacağı her türlü etkinin incelenerek alternatiflerin irdelenmesi lazım. Bu incelemenin sadece teknik açıdan, mühendislik açısından yapılması yeterli olmaz. İşler artık bunun çok ötesine geçti. 1990'lı yıllarda bu projelerden ÇED raporları isteniyordu. Ama ne yazık ki çevre deyince fiziki çevre anlaşılıyor, kültürel çevre üzerindeki etki pek doğru dürüst ele alınmıyor. Sadece Ilısu için değil, ÇED raporlarının nasıl geçtiğini, nasıl onaylandığını az çok biliyorum. Doğrusunu isterseniz kültürel varlıklar tam anlamıyla değerlendirilip projeler buna göre oluşturulmuyor. Bildiğim projeler içinde henüz böyle bir yaklaşım pek yok.

ODTÜ'deki bizim merkez 1960'ların sonundan beri bu barajlarla ilgileniyor. Türkiye'de sadece barajla değil, barajın dışında her türlü sulama projesi ve büyük inşaatlarla çevremizin yok olması süreci çok hızla büyüyor. Kültürel varlıklar bu süreçte hızla tahrip ediliyor. Bu tahribat genellikle büyük projelerle ortaya çıkıyor. Ama büyük kentlerde, Marmara, Ege kıyılarında tahribatın yaratıcısı küçük müteahhit de olabilir, bir büyük toplu iş merkezinin inşaatını yapan bir firma da olabilir. Biz bu tür projelerde arkeolojik kurtarma yapan bir kuruluşuz. Bu kuruluş sadece bizim üniversiteye ait değil. İstanbul Üniversitesi'nin, Eskişehir Üniversitesi'nin katılımlarıyla oluşan bir konsorsiyumumuz var.

Önce Keban'da çalışma yaptık. O dönemde böyle duyarlılıklar hiç yoktu. Bu operasyonlar Keban'daki varlıkların hepsini değil, ama bir bölümünü kurtarabildi. Daha sonra Aşağı Fırat'ta çalışıldı uzun süre. Ama bu barajlar altında 60'ın üzerinde merkez kayboldu gitti. Bunlar bildiklerimiz, toprağın altında ne var bilmiyoruz.

Tabii Zeugma çok önemli bir merkez, ama diğerleri de önemli. Ne yazık ki orada çalışamadık. Kültür Bakanlığı'na müracaat ettik, siz Karkamış'ta çalışın dediler.

Karkamış'ta iki yıl vaktimiz vardı. Birçok üniversiteyi ve yabancı arkeoloji enstitülerini topladık. Ilısu'da iki yer için protokol imzaladık ve çalışma izni aldık. Parasını da büyük bir ölçüde Devlet Su İşleri'nden temin etme yoluna gittik. Bunlarla ilgili sözleşme Karkamış Barajı inşaatının başlamış olduğu, Ilısu için de kredi arayışlarının yürütüldüğü bir dönemde imzalandı. Biz çalışmaya başladık. Yabancı enstitüler de kendi finansmanlarını sağlayarak çalışmaya başladılar. Burada 25 proje var. Proje sahipleri bize başvuruyor. Vizyonlarını, programlarını belirtiyorlar. Biz bunları inceleyerek Kültür Bakanlığı'ndan izin alıyoruz.

Herhalde Hasankeyf'te neler olduğu konusunda hocam da vizyonunu burada sunar. Ama biz sonuç olarak proje sahiplerinin işine büyük ölçüde karışmıyoruz. Sadece para temin ediyoruz. Parayı yabancı kaynaklardan, Hewlett Packard gibi kuruluşlardan buluyoruz. Bizim merkez olarak işlevimiz sadece parayı dağıtmak. Bunu özellikle Türkiye üniversitelerine veriyoruz, yabancılara ise lojistik destek sağlıyoruz.

Kültür Bakanlığı'ndan izin almanın çok zor olduğunu bilirsiniz, işte bizim izinleri kolaylaştırmak gibi bir işlevimiz oldu. Yerel kapasiteyi geliştirmek için bürolar kurduk; biri Diyarbakır'da. Bu bürolar öğretim üyelerine ve öğrencilere bu kazılarda çalışma imkânı sağlıyor.

TAÇDAM'ın baraj öncesi fizibilite yapan bir firma gibi gösterilmeye çalışılması tamamen yanlış bilgilendirme. Biz burada sadece olmuş bitmiş bir süreç içerisinde arkeolojik mirası belgelemeye çalışan, kurtarmak için çırpınan bir üniversiteler topluluğuyuz.

Bir ikinci konu şu: 1989 yılında bizim yardımlarımızla bir Amerikalı profesör Ilısu baraj bölgesinde, Karkamış'ta (adı o zaman Karkamış projesiydi) baraj gölü altında kalan bölgeyi taradı. İyi ki taradı, en azından belgelemiş olduk. Profesörün on yıl önce saptadığı yerleri bu yaz tekrar taradığımızda bunların yarısının tahrip olduğunu gördük. Yani tahribat için baraja gerek yok. Son iki yıldır inanılmaz bir tahribat var.

Hasankeyf'te Aşağı Kapı yıkıldı, Orta Kapı yıkılmak üzere; bu kapı-

nın rölevesi hazır, derhal önlem almak lazım. Aşağı Saray, yine baraja gerek yok, 3-5 yıl içinde yıkılır orası da. Bunlara da çözüm bulmaya çalışan arayışlar içerisindeyiz. Sanki hiç baraj yapılmayacakmış gibi arayışlar içerisindeyiz. Mümkün olan en büyük hızla da belgeleme yapıyoruz. Bazı gazetelerde bu çalışmalarımızın Hasankeyf'in sular altında kalmasını meşrulaştırdığı ileri sürülüyor. Bu büyük bir haksızlık.

BURHAN ZENGİN
Hasankeyf Gönüllüleri Derneği, Öğretmen

Hasankeyf Tarihi kitabının yazarıyım. Tabii bu platformda Hasankeyf'in tarihi üzerinde duracak değilim. Zannediyorum bu konuda herkes bilgi sahibidir. Bir iki değişik açıdan konuya değinmek istiyorum. Hasankeyf bildiğiniz gibi birçok bilim alanı için bir bulunmaz malzeme hazinesidir. Tarih, antropoloji, arkeoloji vb. bilimler için önemli bir merkezdir. Henüz bu alanlar yeterince incelenebilmiş ve bulguları kamuoyunun, bilim dünyasının istifadesine sunulmuş değildir. Arkeolojik açıdan hocalarımızın gayretleri sürüyor. Bunların da çok uzun süreceği anlaşılıyor. Böyle iddia edildiği gibi yedi yılda bitirilecek bir iş değil.

Ayrıca dünyadaki çevre anlayışı çok değişti. Artık çevrecilik demek sadece yeşil alanları korumak demek değil. Çevreciliğin içinde kültür varlıklarını korumak da önemli bir yer tutmaya başladı. Çevreye zarar vermiyor düşüncesi bu açıdan gerçeği yansıtmıyor. Çevrecilik anlayışı kültür varlıklarını içine alıyorsa, Hasankeyf de bir kültür varlığı olarak bu barajdan etkileniyorsa bu duyarlılığımızı çevredeki projelere yansıtmamız gerekir.

Yine dünyada bir sürdürülebilir kalkınma kavramı vardır. Sürdürülebilir kalkınma demek çevresel ve kültürel tüm değerleri koruyarak ve yaşatarak kalkınmak demektir. Bugün dünyanın birçok yerinde soluduğumuz havanın kirli olduğunu görüyorsak ve bu hayatımızı tehdit edecek seviyeye ulaşmışsa, bu, çevresel değerlere yeteri kadar önem vermediğimizdendir. Bu hususların şu ana projelere pek yansımadığını görüyoruz. Tabii öncelikle Ilısu baraj projesine yansımamış. Yansımadığına göre ne yapılabilir? Bir uzman olarak, bir tarih gönüllüsü olarak burada bizim önerimiz projenin kültürel değerler, sürdürülebilir kalkınma ve çevrecilik açısından yeniden ele alınmasıdır. Böylece proje revize edildikten sonra yeniden kamuoyunun önüne sunulmalıdır ve bir mutabakat sağlanarak gerçekleştirilmelidir.

BİRSEN GÖKÇE
Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi, Sosyoloji Derneği

Biraz evvel sözü edilen Bilecik Barajı'nda çalışan sosyologlardanım. Yirmi yıldır yeniden yerleşim projeleri üzerinde çalışıyorum. Son on yıldır da bölgedeki baraj nedeni ve yeniden yerleşim meseleleri üzerinde çalışıyorum. Sayın başkanın bizi yönlendirmek istediği doğrultuda tartıştığımızı zannetmiyorum. Tekrar iki sorunun altını çizdim ve birkaç şey söylemek istiyorum. Bir kere burada tartışacağımız barajın yapılacağı yerin alternatifleri mi, yoksa tarihi ve kültürel değerlerin korunmasının alternatifleri mi? Bu ikisi birbirinden tamamen ayrıdır.

Baraj henüz ihale edilmediğine göre bence birinci soru üzerinde de durmaya olanak var. Katılımcı bir yaklaşımla sürdürülebilir kalkınma felsefesi çerçevesinde buraya bu kadar insan toplandığına göre birinci soru üzerinde bir parça fikir üretmekte herhalde yarar var. Netice alırız, alamayız onu bilmiyorum.

Bölgede 22 baraj 19 hidroelektrik santral var. Bunların içinde Hasankeyf hakikaten yüreğimin sızladığı yer. İsterseniz duygusal deyin, isterseniz bu bilimadamına yakışmıyor deyin. Gayet tabii enerji şart. Bunda hiç kuşku yok ama, enerji sağlamanın da alternatifleri yok mu?

İstihdam meselesi deniyor, hangi barajda yöreden kaç kişi çalıştı? Bununla ilgili bir istatistik var mı elimizde? Birecik Barajı'na yöreden kimseyi almadılar. Biz kalifiye işçi istiyoruz, amele aramıyoruz dediler. Sözü edilen 20.000 kişilik istihdam düzeyine belki sulama sonucunda tarım alanlarında çalışacaklarla birlikte ulaşılabilir.

Birinci sınıf tarım arazilerinin yok olacağı konusuna değinildi. Halfeti'de yukarıdan Fırat'ın getirdiği bütün alüvyonlarda fıstık, zeytin, erik, her şey yetişiyordu. Bu toprakların hepsi sular altında kaldı.

Katılımcı proje konusunda olumlu başlangıçlar yapılmıştır, ama şunu unutmamak lazım: İnsanlar kendi yörelerine yakın yerde yerleşmek istiyorlar. Bütün bunlar için gerekli çaba sarf edilmelidir. "İnsan odaklı proje", "sürdürülebilir proje" sözleri kâğıt üzerinde kalmamalı. Katılımcı modelin uygulandığı Birecik Barajı'nda insanlar, Keban'dan İstanbul'a İzmir'e gidip perişan olan ya da Elazığ'ın içinde mahalleler oluşturan insanlar gibi uzun mesafeli hareketliliklerden vazgeçmiş ve kendilerine yakın yerlerde köylerini seçmişler. Bu önemli bir adımdır.

Bir kez daha Hasankeyf'le ilgili olarak barajın yer seçiminin üzerinde durulmasında yarar görüyorum. Elbette teknik eleman değilim. Ne metreküpten haberim var, ne de jeolojik ve çevresel meselelerden. Bu-

nu da bilelim.

ORHAN SİLİER

Sayın Gökçe'nin belirttiği konunun birbirine hayli bağlı olduğunu düşünüyorum. Sonuç olarak yerinde koruma ile yerinde olmayan koruma veyahut ağırlıkla taşımaya dayanan koruma, barajın konumu ve kotuyla yakından ilişkili olduğu için, bu iki sorunu -kendisinin de belirttiği gibi- iç içe tartışmak zorundayız.

AYŞIL YAVUZ

ODTÜ Öğretim Üyesi, TAÇDAM

Uzmanlık alanım kültür varlıklarının kurtulması. Benim de gönlümde Devlet Su İşleri'nin baraj yerini değiştirmeye çalışması yatıyor. Hele finansman meselesinin çözümünün bir duraklama dönemine girdiği bir aşamada Devlet Su İşleri yeni gelişen teknolojilerle ne yapılır, ne yapılmazı bir daha irdelemelidir. Hiç olmazsa "denedim" demek boynunun borcudur diye düşünüyorum. Bu konuda da sesimizi yükseltmemiz gerekiyor. Devlet Su İşleri'nin, "Ölçeği ne olursa olsun kültür varlığının bütünüyle kendi çevresi içinde, yerinde korunmasının uygun olduğunu düşünüyorum, bunun için de bir çaba gösteriyorum" demesi çok doğru ve çok anlamlı bir davranıştır.

Kültür varlıklarının genelinden Hasankeyf'e gelmek istiyorum. Biz ışıkların altına Hasankeyf'i koyuyoruz ve biraz vicdanımızı rahatlatıyoruz, öbür değişimlere gözümüzü kapatıyoruz. Türkiye, yerin altıyla, yerin üstüyle, taşınanıyla, taşınmayanıyla, elle tutulanıyla, tutulmayanıyla son derece zengin bir ülke. Kültür değerlerimizin devamlılığı için zoraki birtakım çabaların dışında pek bir şey yapmayan bir toplumuz. Miras diye hep kültür mirasını düşünüyoruz. Kültür mirası dediğimiz zaman da elle tutulanları düşünüyoruz. Elle tutulmayan kültür mirasımız da çok önemli. Dolayısıyla, kültürümüzün ne olduğunu, kültürümüzün devamının ne olduğunu ciddiyetle düşünüp doğru bir çerçeveye oturtmazsak, böyle bir-iki örnekle vicdanımızı rahatlatmaktan başka bir şey yapamayız.

Ben Hasankeyf'i 1968 yılında eylül ayında gördüm. Keban'da kurtarılacak eski eserlerle ilgili çalışmadan dönerken öğrencilerimizle ve arkadaşlarımızla Güneydoğu'yu gezdik. Herhalde hayatta yaptığımız en iyi şeylerden biridir. Hasankeyf'te 1968'de çektiğim dialar hâlâ işe yarıyor.

cede bozulmuş, değişmiş, hırpalanmış ve niteliğini kaybetmiş. Bunun çeşitli nedenleri var. Biri turizm. Baraj olsa da olmasa da Hasankeyf için yapılması gereken çok önemli şeyler var. Devlet Su İşleri'nin katkı düzeyiyle Hasankeyf'e bir şey yapılamaz. Hasankeyf'in en azından iki bekçiye ihtiyacı var. İki derneği varsa Hasankeyf'in, onlar bu bekçiler için gereken parayı temin etsinler ki hiç olmazsa tahribat yapılmasın.

Hasankeyf çok büyük bir koruma ölçeği, devamlılık ölçeği gerektiren bir projedir. Buna her şey dahildir. Turizm çok hızlı girmiştir. Turizm bu projenin başlamasından önce gelişmiştir. Turizmin ne olduğunu anlayalım, nasıl doğru kullanacağımızı, neyin yanlış olduğunu anlayalım ve Hasankeyf için çok büyük bir proje oluşturalım.

Bu proje Oluş Bey'in iyi niyetiyle, bir yerde romantizm içinde bu gidiyor demesiyle başlayan bir işle bitmez. Hasankeyf çok büyük bir projedir, öyle bitmek zorundadır.

ARİF ŞENTEK

Türkiye'de mimarların çok tanık olduğu bir koruma sistemi vardır. Bu, yıkıma terk ederek koruma sistemidir. Türkiye'de 55 bin tescilli bina var. Hiçbir şey yapmazsınız bunlar için; ufak ufak oluklarını indirirsiniz, tabiatın tahribine öyle bırakırsınız ve sonunda zaten bina da ortadan kalkar. Böylelikle koruyabildiğiniz kadarıyla korumuş olursunuz. Numan Tuna ve Ayşıl Yavuz hocalarımızın verdiği bilgilere göre Hasankeyf'te de böyle bir süreç var.

Anayasanın, kanunların, uluslararası hukukun Hasankeyf gibi tarihi değerlerin korunmasını emreden hükümlerine rağmen Hasankeyf'in Ilısu Barajı'nın suları altında kalacak olması affedilebilecek, kabul edilecek bir durum değildir.

Herkes enerji üretiminin değişik alternatifleri olduğunu bilir. Ama kültürün ve tarihin asla alternatifi yoktur. Bugünkü konuşmalarda yerel sesler de bu doğrultuda, daha ayrıntılandırılmış görüşler aktardılar. Gerçekten de bir konuda uzmanların, yetkililerin ve yetkili kurumların konuşması çok önemli.

Biz şikâyetçi olabiliriz, eleştirebiliriz, ama buna yanıt getirecek olan elinde yönetim erki olan, yönetim görevi olan kurumlardır. Böyle bir baraja alternatif baraj önerisini burada hazır bulunan bir inşaat mühendisi mi geliştirebilir, yoksa yıllardır bu konuda birikimi olan Devlet Su İşleri mi? Demek ki burada önemli olan bir niyet meselesi, bir öncelikler meselesidir.

Mesleki deformasyon diye bir tanımı vardır. Mimar, mimarlıktan başka bir şey görmez. Avukat hukuktan başka bir şey tanımaz. Ben "Baraj mı, kültür mirası mı?" gibi bir ikilem yaratma yaklaşımında bir anlamda böyle bir mesleki deformasyon görüyorum. "Mutlaka bu baraj yapılacak, ama Hasankeyf de kurtarılacak" gibi çelişkili ya da kurtarmadan ne anladığını biraz müphem bırakan bir cümlenin anlamı nedir?

Kurtarma konusunu topraktan çıkanları bir yere götürüp saklamak ve böyle korumak diye anlamamak lazım. Uluslararası koruma kurallarına göre zaten kendi doğal bütünlüğü içinde korunması gerekiyor. Kazıp götürmenin çağdaş yaklaşımlarla alakası yok.

Biz burada basit bir tarihi miras ya da basit bir tarihi eserle karşı karşıya değiliz. Uzmanlar, Hasankeyf'in UNESCO mimari miras listesine girebilecek bir yerleşim olduğunu söylüyor. Zeynep Ahunbay'ın yaptığı ve çeşitli kriterler açısından irdelediği bir çalışmada bunu görüyoruz. Dünya mimari miras listesine girmenin şartları vardır. "İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsili olmalı" diyor. "Mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama ve peysaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere, insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi lazım" diyor. "Yaşayan veya yok olan kültür geleneğinin veya uygarlığın olağanüstü ender rastlanan bir temsilcisi olması lazımdır" diyor. "Bir yapı tipinin seçkin bir örneği ya da insanlık tarihinin önemli bir aşamasını veya aşamalarını gösteren bir mimari ve bir teknolojik bütünün bir peysajın bir ürünü olmalıdır" diyor. "Geri dönülmez bir değişim karşısında hassaslaşmış olan bir kültürün veya kültürlerin temsilcisi olan geleneksel insan yerleşimi veya arazi kullanımının seçkin bir örneği olmalıdır" diyor. Sıralıyor bunları ve Hasankeyf'in tüm bu kriterler ışığında UNESCO tarihi miras listesinde yer alması gerektiğini söylüyor.

Bu doğrultuda girişimler de var, ama duyumlara göre "bu bir siyasi karardır, böyle bir şeyi sürdürmeyin" türünden bir yaklaşım yüzünden engellenmiştir. O zaman gerçekten de burada fazla konuşacak bir şey kalmıyor.

Eğer burayı dünya mirası listesine alınmasını engelleyecek kadar gözden çıkardıysanız, yapacak bir şey kalmıyor.

Bazen safça iyimser oluyoruz biz. Yeni bir de kavram çıktı; "yönetişim" diyorlar. Hep beraber yönetiyormuşuz gibi yapıyoruz.

Ümit verici gelişmeler de var. Örneğin Dışişleri Bakanlığı çağırıyor, toplantıya oturuyoruz. Kayaköy, bilirsiniz belki, Fethiye civarında bir mübadele köyüdür. Bu köyün bir uluslararası barış ve dostluk köyü ol-

met tarafından ele alınacak bir düzeye geldi. Seviniyoruz tabii, bakalım nasıl sonuç verecek?

Bu arada gene sevindirici bir gelişme de İçişleri Bakanı'nın özel gayretiyle İçişleri Bakanlığı bünyesinde başlamış olan ve valilerle birlikte çeşitli bölge toplantılarında tarihi-kültürel mirasın korunmasına yönelik çok somut hedefler konularak yürütülen çalışmalar yapılıyor.

Bunlar ümit verici. Umarım bu tarafa da yansıması mümkün olur.

Aynı şekilde GAP Bölge Kalkınma Planı'nda vizyon, amaç hedef ve politika bölümünde yer alan ve buna ek olarak Tarih Vakfı'ndan gönderilen görüşler gayet iyi oluşturulmuş. "Bölgenin tarih ve kültür varlıklarının envanteri çıkarılacak ve bu çerçevede bir eylem planı hazırlanacak" sözüne hayır mı diyeceğiz? Fakat kim yapacak, nasıl yapacak? Bu konuda oldukça zengin ve hemen imzamızı atacağımız bir yaklaşım söz konusu; ama birinci derecede yetkisi olan GAP İdaresi'nden bu konunun nasıl somutlanacağına dair bir ses çıkmıyor.

Bir yıl önce Mimarlar Odası'nın Hasankeyf konusunda belirlediği önerileri kısaca aktarayım.

Baraj projesinde değişiklik yapılması birinci koşuldur. Bu konuda çaba gösterilmesi üzerinde ısrarla duruyoruz.

İkincisi, Hasankeyf'in UNESCO'nun dünya mirası listesine alınması gerekir.

Üçüncü olarak kurtarma kazıları, belgeleme ve envanter oluşturma açısından sistemli uygulanmalıdır.

Hasankeyf bu haliyle bir turizm potansiyeline sahiptir. Organize, planlı ve bilinçli bir turizm açılımı sağlanabilmesi için Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, hatta TÜRSAK, seyahat acenteleri gibi kuruluşlarla birlikte bir çalışma yürütülmesi lazımdır.

Hasankeyf için tespit, tescil ve SİT kararlarının güncelleştirilmesi ve giderek koruma amaçlı bir imar planı yapılması için çalışmalar hızlandırılmalıdır.

Yerel halkın kenti terk etmemesi, kent yapısının, kentin imkânlarının geliştirilmesi için belediyenin olanakları zenginleştirilmelidir.

En önemlisi bu işe GAP İdaresi'nin sahip çıkmasıdır.

Son olarak bütün bu öneriler dikkate alınmayıp bugüne kadarki umursamazlık aynen devam ederse, konunun ulusal ve uluslararası düzeyde yargıya götürülmesi gerektiğine inanıyoruz.

Zeynep Ahunbay bir taktik hata yapmış UNESCO'ya götürmekle. Bunu ona İngiliz meslektaşlarımız önermişler. Halbuki Türkiye'de dünya kültür mirası önerileri Kültür Bakanlığı'ndan geçiyor. Yani Hasankeyf'in dünya kültür mirası için önerilmesi veya önerilmemesi belirli politik nedenlerle değil, maalesef bilinmeyen yöntem nedeniyle oldu.

Yalnız başka bir şey söylemekte yarar var. Şu anda Türkiye'de dünya mirası olarak kabul edilmiş birçok eser var. Bunlar sadece başka ülkelerin bizim işimize burunlarını sokmasına yarıyor. Ben bunu bir korumacı olarak söylüyorum. UNESCO'nun bir komitesine üye olan bir vatandaş olarak da söylüyorum.

Dünya kültür mirası olması Kültür Bakanlığı'na çok ciddi sorumluluklar getiriyor, her yere rapor yazılması gerekiyor, bunlar da yapılmıyor. Biz bir UNESCO komitesi olarak her sene tayyörlerimizi giyip, yanımıza başkanımızı alıp, ne olur şu raporlar yazılsın diye Kültür Bakanlığı'na rica etmeye gidiyoruz ve yine de yazılmıyor.

Kültür mirası olmak ayrıca bir kuruş para getirmiyor, sadece zahmet getiriyor. Bunu da unutmamak gerekir.

OLUŞ ARIK

AÜ DTCF Öğretim Üyesi, Hasankeyf Kazısı Başkanı

Numan Tuna'nın da bir çeşit çağrısı oldu. Hasankeyf üzerine vizyonumu size iletmemi istedi. Bunun için vakit yok. Öyle bir durumdayım ki, kusura bakmayın, yaşıma da sığınarak bir ukalalık yapacağım. Hasankeyf'i hepinizden de, Hasankeyflilerden de iyi bildiğime inanıyorum ama bir yandan da burada konuşulanları dinlerken herkese bir cevap yetiştirmek isteğiyle de yanıp tutuşuyorum. Bu da mümkün değil. Size on dakikalık bir süre içerisinde meseleyi anlatmak ya da sorunları sıralamak da mümkün değil. Birkaç noktaya temas edeceğim.

Benim bu konuda aklıma gelen soruların bir kısmı altı sayfa tuttu. Soru ve kaygıların bir kısmıdır bu. Bunları elinizin kenarıyla bir tarafa itemezsiniz, bunu herkes biliyor diyemezsiniz. Bunların üzerinde yeterince durulup, düşünülmemiştir. Bu toplantının karakteri de biraz sizin elinizdedir veya değildir bilmiyorum.

Bir yandan burası icrai bir toplantı değildir. Yaptırımımız yok. GAP İdaresi bizden katkılarımızı istemektedir. Bu da özgün bir davranıştır. Doğrusu Tarih Vakfı gibi bir vakfa, bilimadamlarını toplayıp bir görüş oluştur ve ben bunun üzerine kendimi planlayayım diyebilmek mo-

Türkiye bu konularda yüz sene konuşsa bitmez çünkü çok büyük zaman kaybetmiştir. Türkiye'nin bu konularda treni kaçırması en az 50 yıl. Menderes zamanındaki imar faaliyeti sırasında başlayan furya ile bizim gecikmemiz de başlamıştır.

Ayşe Hanım başka bir gönülle bir söz söyledi, ama hocalar söylerse, bir de yanlış anlaşılırsa kötü olur. Benim romantizmimden ibaret değil Hasankeyf. Tabii ben Hasankeyf âşığıyım. Hasankeyf'teki uğraşmamız bir romantizmden ibaret değil. Bir fıkra vardır, bir Türk, bir İngiliz, ve bir Fransız'a birer yüksük vermişler havuzu boşaltacaksın demişler. Diğer ikisi kara kara düşünüp, tartışırken, İngiliz başlamış ne kadar boşaltabilirsem kârdır diye. Bunun gibi bir girişimdir benimki, romantizm değildir.

Kazıların küçümsenmemesi gerektiğini tekrar vurgulamak istiyorum. Kazılar üzerine bilerek bilmeyerek çok yanlış şeyler de söylenmiştir. Başka şeyler kastedip başka şeyler de söylenebilir Türkiye'de. Bakınız Hasankeyf hakikaten pitoresk, resimsel etkisi olan bir yerdir. Bundan ibaret değil tabii. Hasankeyf'in bu etkili resimsel özelliğine rağmen bilmediğimiz, göremediğimiz, toprak altında kalan pek çok değeri vardır. Ne yazık ki (buna değinen avukat arkadaşa aferin) İslam öncesi devri, hatta İslami devirlerin erken dönemleri de dahil, belki Selçuklu ve hatta Osmanlıların bile çeşitli varlıklarının büyük bir kısmı toprak altındadır. Bizim bugün toprak üstünde gördüğümüz harabeler sadece yıkık değil, aynı zamanda toprağa gömülmüş varlıklardır. Onlar hakkında siz kolay kolay taşıma, kurtarma belgeleme işlemleri, projeleri yapamazsınız. Onun ne idüğünü, gerçek kimliğini, varlığını, özelliğini ancak kazılarla ortaya çıkarabilirsiniz. Hasankeyf çok çiğnenmiş, çok tecavüze uğramış bir yer olduğu için şimdi birçok özelliğini yitirmiş bulunmaktadır. O özelliklerin hiç değilse ipuçlarını yakalamak için bile kazılara ihtiyacımız vardır. Bu çaptaki bir kazıyı da paranız varsa yaparsınız.

Halet Çambel örneğini düşünün, bütün bir çevreyle birlikte, orada ne yapılabilirse yapmayı düşünmüştür ve bir milli park meydana getirmiştir. Parasını bulmuştur, imkânını bulabilmiştir. Yani bizim Hasankeyf'te yapamadığımız, eksik kalan şeyler bizim bilemediğimizden, akıl edemememizden değil, paramız olmadığı içindir. Gerekenler para ölçüsünde yapılır.

Ancak, bir yerde bir yönetim olur. Bir projenin on yönetimi olmaz. Ben burada Numan Tuna'nın çok özveriyle çırpındığını biliyorum. TAÇ-

DAM'ın çok önemli hizmetlerini de biliyoruz. Tarih Vakfı'nın bu toplantıları bütün GAP bölgesine ilişkindir; ama bu toplantı özellikle Hasankeyf ağırlıklıdır. O açıdan ben de Hasankeyf ağırlıklı konuşuyorum.

Bütün bunlar olmadan evvel Hasankeyf'te çalışmalara başlanmıştı; yani kıdemli bir projedir. Büyük yokluklarla, üç beş kuruşla, adeta Hasankeyf'e düşmanlık gösterildiği bir sırada burada çalışmaya başladık. Bizi kimse de memur etmedi, biz kendi kendimize başladık. Akıl etmeniz yetmiyor, bilmeniz, istemeniz, sorunları ortaya koymanız yetmiyor. Hasankeyf'le ilgili bilimsel yazıdan çok, ciltler dolusu yazışma yapmışımdır hayatımda. O yankı bulmazsa, yer demir, gök bakır olsa hiçbir işe yaramıyor. Ama şimdi işe yaramaya başladı ve -kimsenin yanlış anlamayacağını düşünüyorum, talebe argosuyla söyleyeyim- herhangi bir kimsenin yağcılık beklemeyeceğine eminim. Türkiye'de ilk defa GAP bu kayıpla ilgilenmiş ve biz müracaat etmeden 1990'da bize elini uzatmıştır. Hasankeyf bu tarihten sonra ciddi bir projeye dönüşebilmiş, iş yoluna girmiştir. Ama çalışmalar başka bir talihsizlikle, terör nedeniyle yedi yıl askıda kalmıştır. 1998'den itibaren yeni nesillerle birlikte yeniden çalışmaya başladığımızda, GAP İdaresi'nin o lokomotif davranışı sayesinde Devlet Su İşleri ve Kültür Bakanlığı da bu konuda üstüne düşeni yapmaya yönelmiştir. GAP olmasaydı, ne Kültür Bakanlığı'nın, ne de Devlet Su İşleri'nin kolay kolay bugünkü konumuna geleceğini sanmıyorum. Gerçekten de kolonyalist devrin özelliklerini yansıtan, söküp götürmeye, müzelere aktarmaya dayanan bir arkeolojik yaklaşım, bir koruma yaklaşımı, kurtarma yaklaşımı bize yakışmaz. Ancak, şimdi biz Hasankeyf'te çözümsüzlükler içerisindeyiz. Bir hırsız tuttum, gel gelmiyor, bırak gitmiyor. Burası su altında kalacak, burası SİT.

Üstelik bütün bunlar olduktan sonra ilçe merkezi yapıldı. Buraya bir yığın memur tayin edildi, yeni devlet kurumları oluşturmak icap etti. İki-üç kötü kulübeden başka bir bina yok. İte kaka ve kaçak olarak resmi inşaat yapmaktan başka çareniz yok. Halk çözümsüzlüğe itildi.

Yukarıdaki mağaralarda yaşarken daha mı iyiydi ayrı bir mesele, ama ben mağaraların, bugünkü devlet eliyle yapılmış beton gecekondulardan daha konforsuz olduğunu sanmıyorum. Oralara su ve elektrik çekseniz bunlardan daha iyi olur. Hiç değilse sıcağa ve soğuğa karşı korunaklıdır.

Devlet eliyle mağaradan indirildiler ve tam da SİT olan harabenin üstüne oturtuldular. O insanlar ellerini yıkadıkları zaman tarihe zarar veriyorlar. Zarar vermeye mahkûmlar, elini yıkama diyemezsiniz. Bu

keyflilere bir yer bulmak için gayet uyduruk bir toplantı yapıldı. Herkes birbirine attı tuttu ve bir sonuç çıkmadan herkes dağıldı gitti.

Gerek belediye başkanı, gerek Hasankeyfliler benim canım ciğerimdir. Sizler, bu konuda fikir beyan eden düşünürlerimiz de benim çok saygı gösterdiğim insanlarsınız. Kolay kolay kimse bu saatte Batman'a gelip de bunları konuşmaz. Hasankeyflileri yerinde korumak çok hamasi bir laftır. Ne münasebetle Hasankeyflileri yerinde koruyorsunuz? Baraj faktörünü bir an için unutun. Elinizle tutup da SİT alanı üstüne insan yerleştirilir mi? Foseptik çukurundan, her türlü sıhhi ihtiyacına, gündelik yaşayışına kadar her şeyiyle tarihe zarar vermek zorunluluğu yaratılır mı?

Ne demek yerinde tutmak, yerinde korumak halkı. O halka komşu bir yerde en sağlıklı, en iyi bir biçimde uygun bir yer bulmalısınız ve evlerini orada yapmalısınız. İnsanlar orada durdukları müddetçe durmadan tarihe bir zarar vermekteler ve buna mahkûmlar. Üstelik de SİT olduğu için evlerini iyileştirmeleri amacıyla herhangi bir şeye izin de veremezsiniz.

Oradaki halk devlet eliyle, düşünülmeden verilmiş kararlarla dört yönlü, beş yönlü açmazlar içine sokulmuştur. Böyle bir moralsizlikle o halk -yanlış anlamayın ve gücenmeyin- açıkça kaçakçılığa kadar yönelebilmektedir. Orada her şeyi kurcalıyor, tabii altı harabe, üstü harabe ve durmadan bir şeyler satıyor oradan gelip geçen birkaç zibidi turiste. Siz o insanları itiyorsunuz, zorluyorsunuz buna. Böyle bir durumdayız maalesef.

Gerek Numan Tuna, gerek başka dostlarımız değindiler, Hasankeyf'te şu andaki tahribat, hiç baraja filan gerek bırakmıyor. Bu durum bütün Türkiye çapında aynıdır, bu da doğru. Bakınız, Birinci Kapı'nın çöküşünden bahsediyoruz. Çalışmalara yeni başladığım, elimizde üç kuruş olduğu sırada bir gece güm diye çöktü. Hasankeyfliler yerlerinden sıçradı.

Bugün Orta Kapı da hakikaten göçmek üzeredir. Orta Kapı'yı restore etmek, kurtarmak projesi falan yapmaya kalkarsanız nelerle karşılaşırsınız hiç düşündünüz mü? Oradaki gazino bir mağara, ikram yeri. Çok da güzel kebap yapıyor Ramazan, fakat Hasankeyf'e en büyük zararı veren adamdır. Onun bütün atık suları Orta Kapı'ya işlemektedir ve tek başına, başka faktör olmasa bile onu göçertecektir. Ne yapacaksınız? Başka yere git diyemezsiniz. Adam orada -legal, illegal- bir ya-

şam kurmuştur. Bir ticaret yapıyor, kebabı güzel yapıyor, Orta Kapı'nın canına da okuyor. Hasankeyf'in en anıtsal varlıklarından biri Orta Kapı. Ama ne yapacaksınız, ne yapabilirsiniz? Hangi yüzle o adama, git buradan diyeceksiniz. O adamın ailesi zaten bütün kalenin canına okuyor. Kalenin üzerine kurulduğu o masif kütleyi bizim jeologlarımız incelemiş, sağlamlaştıracak ve su gelse de yok olmamasını sağlayacak önlemler bulabilirlermiş!

Hasankeyf'i onun üstüne taşırsak bir ölçüde yerinde korumuş olabiliriz gibi yaklaşımlar, düşünceler, hayaller var. Yok öyle bir şey. Bugün o kaya durduğu yerde gidiyor. Kurt yemiş peynir gibi delik deşik her tarafı. Mağaralarla dolu, ayrışmaya başlamış, çözüşmeye başlamış artık. 530 metre mi, 510 metre mi göl aynası bu irtifaya yükseldiğinde su Küçük Saray denilen ve köprüyü kontrol eden gözcü kulesinin eşiğine kadar geliyor demektir. İki sene içinde lapa olur orası.

İşte bunlar romantiktir. On dakika içinde düşüncelerinizi söyleyin, ne yapacaksanız yapın, gidin diyorsunuz. Çare bulamayız, çözümsüzlükler içinde kalırız diye düşünüyorum. Karamsar konuştum ama biraz böyle dobra dobra konuşmak lazım. Özür dilerim.

ORHAN SİLİER

Toplantının şimdiye kadarki bölümünde, bu konudaki görüşler tarihi koruma konusuna önem vermeme, buna tümüyle duyarsız olma ucundan daha farklı bir yerde bulunduğumuzu gösteriyor. Bir diğer deyişle, ne Devlet Su İşleri yetkilileri, ne de devlet yetkilileri tarihi mirası korumayalım, sular altında kalırsa kalsın, bize elektrik lazım diyorlar. Diğer taraftan baraj yapımının yalnızca enerji sorununu çözme, yalnızca istihdam sorunu çözme girişimi olarak ele alınamayacağı konusunda görüş birliğimiz var. Ne var ki, "Biz tarihi mirasın korunmasından yanayız" sözü eğer bir somutluğa oturmazsa, boş bir söz olarak kalacağı gibi, enerji projelerini tümüyle ortadan kaldıracak bir çevre anlayışı da dünyanın ilkesel olarak kabul edebileceği bir anlayış değildir. Demek ki anlayış farklılıklarımızı daha dar, daha somut bir alanda tartışmak lazım.

Sanıyorum sorulan sorular bizi bu konuda belli bir alana yöneltiyor. Sorulardan biri şöylece özetlenebilir: Son 40 yılda dünyadaki değişimler, altına imza atılan uluslararası hukuk kuralları, Türkiye'de çevre mevzuatına ilişkin değişiklikler Hasankeyf olayına, Ilısu Barajı'na nasıl yansımaktadır? Cevabın biçimi, ayrıntısı, zamanı ayrı bir konu olarak

önümüzde durmaktadır. Sanıyorum başta DSI ve GAP İdaresi olmak üzere projeyi geliştiren ve uygulama sürecinde olan kurumlarımız, ödedikleri vergilerle çalışmalarını yürüttükleri yurttaşların onlara sorduğu bu sorulara cevap vermelidir.

İkinci bir konu doğrudan doğruya daha dar bir alanda kendini belli ediyor. Bu alanda çeşitli çevre, mimarlık ve tarih kuruluşları ile Hasankeyf'i koruma amacıyla kurulmuş gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetim kuruluşları projeyi geliştiren ve uygulayacak olan kuruluşlara "Siz projenin teknik hazırlığını yaparken, salt bir enerji ve sulama projesi olmanın ötesinde boyutları olan bu projenin optimizasyonu için konuyu alternatiflerle birlikte ele alıp çalıştınız mı?" diye sormaktadır. Eğer ilgili kuruluşlar "Hayır, sadece teknik açıdan yaklaşmadık, sadece en düşük parasal maliyetle, en yüksek enerji ve sulama kapasitesine nasıl ulaşırız diye bakmadık, bunun ötesinde kültürel varlıkları, yaşam kalitesini, tarihi ve doğal çevrenin devamlılığını da içeren bir optimizasyon problemi üzerinde çalıştık" diyorlarsa, "Bu geniş kapsamlı optimizasyon problemi üzerindeki çalışmalarınızı biz de görmek istiyoruz" diyorlar. "Biz bu alanda çalıştık, ama başka alternatif bulamadık" diyebilmek için üzerinde çalışılmış öteki alternatifler konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi gerekir. Bir diğer deyişle, burada sözü edilen kod düşürmenin maliyetleri nedir, bu bir optimizasyonun parçası mıdır? Barajı, Cizre Barajı'yla birlikte, toplam ekonomik kaybı büyütmeyecek biçimde parçalara ayırma alternatif projesi üzerinde somut olarak çalışılmış mıdır? Çalışılmışsa kamuoyu bunun sonuçları hakkında bilgi istemektedir.

Eğer bunlar çalışılmadıysa, bu bilgiler, bu raporlar elimizde değilse o zaman iyi projelendirilmemiş bir proje karşısındayız demektir. Etkilenecek tüm unsurlarla, uluslararası hukuk ve ulusal mevzuattaki değişiklikler dikkate alınmamış ise iyi projelendirilmemiş bir proje süreciyle karşı karşıyayız demektir. Konu iyi projelendirilmiş ama bilgisi kamuoyuna yeterince yansıtılamamış ise o zaman kamuoyuyla, ilgili kuruluşlarla bir iletişim kurulmasını, bu konuda bir bilgilendirme, bir karşılıklı ikna sürecinin çalıştırılmasını gerektiren bir durumla karşı karşıyayız.

Üzerinde durmamız gereken üçüncü bir konu, Hasankeyf'in doğrudan doğruya barajla ilgili olmayan kentleşme, sulama sistemleri, diğer imar projeleri, yanlış yerleşimler, turizm gibi nedenlerle de zarar görmekte olmasıdır. Bu zarar görme süreçleri baraj konusundaki tartışmanın dışında da sorumluluklar doğurmaktadır.

Burada Ayşıl Yavuz arkadaşımın sözlerine referans vermek istiyo-

rum, eğer Hasankeyf Belediyesi, Hasankeyf'in korunması ve burada alternatif baraj projeleri aranışı içindeyse ve bu aranışının yurt ve dünyada ciddiye alınmasını istiyorsa, belediye olarak kendine düşen sorumlulukları da yerine getirmek zorundadır. Eğer bu sorumluluklarını yerine getirmez, konuyu sadece bir baraj yeri konusu yahut su kodu konusu olarak düşünürse bu da yeterince bütünsel olmayan bir yaklaşım demektir ve böyle bir yaklaşımla kamuoyunun tatmin edilmesi söz konusu olmaz.

Aynı şekilde konunun diğer aktörleri bakımından da sorumluluklar vardır. Bir diğer deyişle eğer bölgedeki baraj projesi nedeniyle yürütülen tartışmaya taraf olan gönüllüler, dernekler, tarih kuruluşları, Kültür Bakanlığı veya üniversite görevlileri alınabilecek basit tedbirleri almıyor, Arif Şentek arkadaşımızın güzel ve özlü ifadesiyle, tarihi eserleri koruyormuş gibi yaparak tahribe terk ediyorsa ortada başka sorumluluklar da vardır. Dernek bakımından da sorumluluğu vardır, "Niye bekçiyi oraya dikmedin!" derler. Hocam kusura bakmasın, galiba kazı ekibi bakımından sorumluluklar da vardır. "Acil bazı önlemleri almak için gereken girişimleri niye yapmadın veya yaptın da sonuç alamadıysan niye bunu kamuoyuna duyurmadın, kamuoyunun desteğini niye arkana almadın?" derler. Kebapçı Ramazan'ın ticari faaliyetini denetlemek zorunda olan belediye başkanı veya kaymakam bakımından da tarihi mirası koruma kanunlarımızın getirdiği sorumluluklar vardır. Kimseyi rahatsız edemem diyemezsiniz. "Kebapçı Ramazan'ın tahribine niye seyirci kaldın?" derler. Bugün demezlerse, yarın derler.

Dolayısıyla konunun sadece bir baraj yeri olarak ele alınıp geri kalan yanlışların unutulması, dünya ve tarih karşısındaki sorumluluklarımız bakımından kabul edilemez. İşin bu yönünü de bu tartışmanın kapsamı içine almak gerekiyor.

Belirttiğim dört alan dışında, benim saptayabildiğim iki başka konuda daha görüş belirtildi. Bunlardan biri konunun bir arkeolojik kazı sorunu olarak ele alınıp bir büyük kültürel operasyon olarak ele alınmaması üzerineydi. Diğer konu ise her kurumun tek tek kendine düşen sorumluluğu yerine getirmemesinin bir kolektif sorumsuzluğa yol açmasıydı. Bir diğer deyişle, eğer kıt kaynaklar gerekçesiyle ve herkesin benim elimde buna ait yeterli araç gereç, personel yok ne yapayım diye düşündüğü ve bürokraside çok rastlanan bir tavırla kendi sorumluluğunu sınırlayıp sonuçta ortadaki genel sorumluluğu zaafa uğrattığı bir işleyiş kurulursa, sonuç olarak durum Hasankeyf'in tahribine ortaklaşa

seyirci kalmaya dönüşecektir. Halbuki devlet bu konuda uluslararası ve ulusal yasalarla görevlendirilmiştir.

Devletin seyirci kalma özgürlüğü yoktur. Arif Şentek arkadaşımız bu konuda görevlendirmeyi daha da etkili kılabilmek için her sene yapılan işin raporlanması zorunluluğunu getirmek gerekir diyor.

Kısaca, konu Hasankeyf'te kültürel mirasın usulünce korunması sorunudur. Dünyada köfteci Ramazanlar'ın bol bulunduğu, SİT alanları üzerinde yeni yerleşme ihtiyaçlarının yoğun olduğu, üstelik kaynakların da çok fazla olmadığı bütün arkeolojik alanlar tahrip edilmiyor. Bu dünyanın üzerinde çalıştığı, çözümü için öneriler, uygulamalar geliştirildiği bir alandır.

Dolayısıyla bu alanda yaptığımız işin, ayırdığımız kaynakların yetersizliğini dünyaya, gelecek nesillere anlatma imkânımız yoktur. Aynı problemle Portekiz'de, Mısır'da, İtalya'da , Ürdün'de karşılaşan gruplar buna çözüm bulmuşlardır. Biz sorumsuzluğumuzu sözde gerekçelerle örtemeyiz.

Gerekli çözümü bulup uygulamamızı acilleştiren en önemli unsur turizmin bölgeye gelmesi ve bölgedeki ekonomik hareketlenmedir. Eğer mesele bütünsel bir operasyon olarak ele alınmaz, baraj konusu dahil, bir bütün içinde ortaya konmazsa önümüzdeki yıllarda bölgeye gelen her ilave turist ve bu ilave turistin yarattığı beklenti, tahribatı daha da artıracaktır. Gelen turistler ise memleketlerine orayı nasıl tahrip ettiğimizin hesabını sormak üzere döneceklerdir. Dolayısıyla turizmin korumacılık alanında katkılar sağlayan bir alan olmasının yollarını açan, onu daha büyük bir tahribatın aracı kılmayan bir yaklaşım da şimdiye kadar konuştuğumuz dört konuyla yakından ilişkilidir. Eğer bu sağlanmazsa, öyle anlaşılıyor ki, bölge içi bazı rant hesaplarının da eklenmesiyle Hasankeyf'i barajdan önce bu süreç tahrip edecektir.

Bütün bunları söyleyerek, bütünü ifade ederek ana konudan uzaklaşmış olmuyoruz. Biz şu an Ilısu Barajı ve Hasankeyf konusu üzerinde alternatif baraj seçim yerleri yahut kod yükseklikleri üzerinde tartışmaya devam ediyoruz. Zaten böyle yapmazsak, "Türkiye'nin her tarafında bunlar oluyor, baraja ne gerek var zaten kendi kendine tahrip oluyor" değerlendirmesi içinde kaybolur, dikkatimizi kamusal projelerin denetlenmesi alanından uzaklaştırmış oluruz. Biz bunu yapmıyoruz, dikkatlerimizi barajdan uzaklaştırmıyoruz, ama ana çerçeveyi öyle çiziyoruz ki çok yönlü bir tahrip süreci karşısında da politikalar geliştirilebilsin.

Zor bir görevi kısa bir zamanda yapmak zorunda olmanızın getirdiği zaman kısıtlamalarının olduğu doğru. Ama bu toplantının tutanaklarını, bu toplantı kapsamında değerlendirme yapılsın diye yollanmış metinleri yayınlamak, bu konuda önümüzdeki günlerde onlarca gazeteye, televizyon muhabirine toplantı özetlerini aktarmak gibi ek imkânlar olduğu için, zaten isteyen her arkadaşımız görüşlerini daha ayrıntıyla ifade edebilecektir.

VEDAT ÖZBİLEN
GAP İdaresi Proje Koordinatörü

GAP Bölge Kalkınma Planı'nın yenilendiğini biliyorsunuz. Uygulanan her ülkede bölgesel kalkınma projelerinin hem negatif, hem pozitif etkileri vardır. Ülkeler bu sorunu çözmek için uğraşırlar ve hiçbir ülkede bu konularda yüzde yüzlük bir başarı sağlanmamıştır. En iyi örneklerde bile başarısızlıklar da, başarılar da vardır. Biz devlet olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bir proje uyguluyoruz. Bu projenin ekonomik açıdan bölgeye, ulusal ekonomiye ve Ortadoğu'ya muhakkak büyük katkıları olacak. Ama bunun yanında negatif etkileri de olacak. Bir kere doğayı değiştiriyoruz. Fırat-Dicle Havzası'nı kontrol ediyoruz, altyapılar inşa ediyoruz. Dolayısıyla doğa değişecek, bunu inkâr edemeyiz. O halde doğayı en iyi şekilde değiştirmenin yollarını aramalıyız. Devlet de bunu yapıyor. Aynı şeyi kültür konusunda da, diğer konularda da yapıyor.

Elimizde 1989'da yapılmış bir plan var. O zamandan bu yana koşullarda önemli değişiklikler olmuş, her şeyden önce de dünya değişiyor tabii. Değişen dünyada ortaya yeni kavramlar çıkmış ve bunlar bizim ülkemizi de etkiliyor. Birçok akademisyen, Batı'daki gelişmelerden de etkilenerek ülkemizde yeni yaklaşım arayışları içine giriyor. Bu yeni yaklaşımlardan biri de biri sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı. Özellikle 1994'te yapmış olduğumuz sosyal eylem planından sonra projemizi, bir toprak kaynaklarını geliştirme projesi olmaktan odağı insan olan bir projeye doğru değiştirme çabası içine girdik. Proje bölge insanın hayatını değiştirmeye yöneliktir, o halde yaklaşımlarının da değişmesi gerekir. Bu bir mühendislik projesi değildir; hem sosyal açıdan, hem de çevre, eğitim, sağlık ve iktisadi gelişim açılarından irdelenmesi gereken bir projedir.

Sonuç olarak GAP İdaresi 1995'te stratejisini değiştirerek GAP Projesi'ni bir sürdürülebilir insani kalkınma projesi olarak adlandırdı ve çalışmalarını buna göre yürütmeye başladı.

GAP İdaresi şu anda bu yeni yaklaşımın kültür alanına, tarihi varlıkların korunması alanına nasıl adapte edilebileceği aranışının içinde. Bu konularda acaba devletin halen uygulamakta olduğu strateji doğru mu? Öyle görünüyor ki doğru değil! O zaman yenilerini aramamız gerekir. Katılımcı planlama yapmak istiyorsak bu arayışa paydaşlarımızı, yani projeden etkilenecek olan halkı ortak etmemiz lazım. Ona danışmamız, onu projeye katmamız lazım. O halde bunun da yöntemlerini aramamız, geliştirmemiz gerekiyor.

Türkiye'nin bu konuda deneyimi yok. Sadece küçük konularda, kentsel gelişme projelerinde denenmiş bu yöntem. Devlet ilk defa dokuz ili kapsayan bir alanda katılımcı planlama yönünde çaba sarf ediyor. Yani biz projeden etkilenen insanları projeye nasıl katabiliriz, projeyi nasıl sahiplendirebiliriz, hükümet dışı kuruluşlara nasıl aktif bir rol aldırabiliriz konularında bir arayış içindeyiz. Dolayısıyla kültür ve tarih varlıklarının korunmasında yeni bir strateji arama çabamız var. Bu strateji sizlere danışarak oluşturulacak. Bu danışma toplantılarını bu amaçla yapıyoruz. Tarih Vakfı'ndan bize bu konuda destek olmasını istedik. İlgili tüm kesimlerin görüşlerini alarak bize bir doküman halinde sunmalarını rica ettik. Bu doküman proje ekibinde irdelenecek.

Bu çalışmada bölgesel kalkınma çabaları içinde kültür varlıklarının nereye oturacağını tespit etmemiz gerekiyor. Bu bölgede iktisadi kalkınmayı sağlayacağız, doğayı koruyacağız, çevreyi koruyacağız, eğitim ve sağlık hizmetlerini sağlayacağız. Bunu yapmak için Türkiye'de devletin imkânlarını, insan kapasitesini göz önüne alacağız.

Yanıtını aradığımız kültürel ve tarihi varlıkların nasıl korunacağı meselesi tüm GAP bölgesine ait bir mesele. Hasankeyf de bu kapsamda ön plana çıkan bir alan. Bölgedeki kültür ve tarih varlıklarının korunmasında stratejimiz, öncelikli projelerimiz ne olmalı? Bu öncelikli projeleri tespit ettikten sonra içinin doldurulması gerekiyor. Bir beyefendi vizyon dokümanına katıldığını, ama somutlama alanlarının boş olduğunu söyledi. İçini bölge insanı, akademisyenler, sivil toplum örgütleri dolduracak. Bu çalışma dizisinden bunu bekliyoruz. Bu danışma toplantılarından çıkan ortak görüşleri politikacıların önünde, ilgili kesimlerde savunacağız. Başarabildiğimiz kadar başaracağız. Ancak, siz de destek olacaksınız. Somut projeler vereceksiniz. Ana stratejimiz bu.

Bazı konuşmacılar belirtti gerçi, ama sadece baraja, su olayına takılmayalım. Kentleşmenin muazzam tahribatı var. ODTÜ'den bir hocamız Hasankeyf'te 1968'e kıyasla çok büyük bir tahribat olduğunu söy-

Bunu aşmamız gerekir. Sadece proje ekibiyle kültür ve tarih varlıkları ile ilgili stratejiyi tespit ederdik. Ama böyle yaparsak yanlışa düşebiliriz. Bu danışma süreçlerini bu nedenle başlatıyoruz ve sizden öneriler bekliyoruz. Nasıl koruyacağız? Bunun için devletin kurumlarını nasıl dönüştürebiliriz? Kültür Bakanlığı nasıl daha ikna edici olabilir? Bunlarla ilgili öneriler bekliyoruz. Gelmediği müddetçe biz işin bu kısmıyla ilgili bir şey önermek istemiyoruz. Devletin politikası var bu konuda.

GAP İdaresi olarak Hasankeyf sorununa nasıl yaklaştığımızı sordu bazı arkadaşlar. Alim Bey anlattı, biz Ilısu alt bölge planını yapmak istiyoruz. İnsanların barajın yapılmasıyla hem sosyal açıdan, hem kültürel açıdan nasıl etkileneceğini tespit etmemiz lazım. Ama barajın yapılacağını varsayıyoruz. Yapılmama alternatifi ayrı. Başka alternatiflerin de sizden gelmesini bekliyoruz. Mimarlar Odası temsilcisinin söylediği gibi niyetler, öncelikler, sorumluluklar önemli. Niyetimizi, önceliklerimizi, sorumluluklarımızı iyi çizmeliyiz.

1997'de kanunumuza eklenen bir maddeyle GAP İdaresi dış kaynak bulabiliyor. Ama bunun için ciddi projelerle gitmemiz lazım. Bu danışma toplantılarıyla ilişkilerimizi geliştireceğimiz tüm kesimlerden proje önerilerinin çıkması lazım.

JALE VELİBEYOĞLU
ODTÜ, TAÇDAM

Ben bir Ön Asya arkeoloğuyum, aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin bölgede yaptığı çalışmalarının genel değerlendirilmesini yapıyorum. Bir de ODTÜ TAÇDAM'ın bölge koordinatörüyüm.

ODTÜ TAÇDAM kazı yapan bir kuruluş değil. Bizim görevimiz kazı yapılması gereken yerleri belirleyip, kazmak isteyenlere her türlü lojistik desteği sağlamak. Daha sonra da bunları bir toplu yayın haline getirmek, bilim dünyasına tanıtmak. Sivil toplum kapasitesinin artırılması ve yerel aktörlerin güçlendirilmesi de amaçlarımız arasında.

Ne ad verirseniz verin, isterseniz sürdürülebilirlik, isterseniz katılım deyin, bölgedeki sivil toplum kapasitesini geliştirmediğiniz, yerel aktörleri güçlendirmediğiniz sürece durumunuz Hindistan'daki İngilizlerin durumuna benzer. Bu gerçeği bir kere kabul edelim. Şimdiye kadar çok şey tartıştık. Artık birlikte bir konsorsiyum oluşturalım, yani birlikte bir şeyler yapmaya çalışalım. Öncelik bölgedeki yerel kapasitenin artırılmasında olmalı. Bütün kentlerin profilini bilmemiz lazım ki yarın

ratılmasının nasıl gerçekleşeceğini bilelim.

Bölgeyi bilmeden, tanımadan, bölgenin ne kadar değerli olduğunu bilemezsiniz. Olay Hasankeyf olayı değil, baktığınız bütün bir Ilısu. Hasankeyf'in dışında ne olduğunu hiç bilmiyoruz. Demek ki öncelikle bütün GAP bölgesinin kültür envanterinin gerçek anlamda çıkarılması gerekiyor. Mardin'i bugün UNESCO dünya kültür mirasına aday adayı olarak seçtik. Beş yıla kalmaz Mardin kalmayacak.

Birbirimizin boğazını sıkıp sen beyaz adamsın, sen kötüsün, sen iyisin diyeceğimize nasıl ortak projeler çıkartırız, bunu araştıralım. Yani siz GAP'sınız, ben DSİ'yim, sen ODTÜ, sen Dicle'sin değil. Hayır! Ortak proje çok kolay. Hasankeyf'te prehistoryacılarla birlikte büyük bir proje yapılabilir. Buna para da bulunur. Paranın bulunmaması diye bir şey olduğuna inanmıyorum. Siz yeter ki projeyi getirin.

Halet Çambel benim hocam. En son öğrencisi de benim. O hiçbir şey yokken nasıl para bulunur, para bulunmadan da neler yapılır hepimize göstermiştir. Bundan sonraki toplantılara projeyle gelin. Konuşmanın sonu yok. Hepimiz eline bir proje olsun. Benim projem nedir? Buradaki arkeolojik araştırma kapasitesinin geliştirilmesi. O zaman ben onu hazırlayayım. Lütfen on beşinci toplantı için para harcamayalım. Yirmi kişinin geliş gidişi burada 2-3 milyar. Bu 2-3 milyar lirayla ben Batman bölgesindeki çok iş yapardım.

ALİM ÇOPUROĞLU

Bazı cevaplar hazırlamıştım ama bir bölümüne Vedat Bey cevap verdi. Bir bölümü için de doğrusu polemik yapmanın gereği yok. Tarih Vakfı nasıl olsa toplantı sonuçlarını bir değerlendirmeyle birlikte GAP İdaresi'ne verecektir. Orada bunların çok ayrıntılı bir şekilde değerlendirileceğini, göz önünde alınacağını size söyleyebilirim. Vedat Bey'le benim Diyarbakır uçağına yetişmemiz gerekiyor. Onun için Sayın Başkan'dan ve Sayın Valimiz'den izin istiyoruz. İyi akşamlar.

Adı saptanamayan bir konuşmacı

Tüm dünya Hasankeyf'i bir güneş tutulmasıyla tanımaya başladı. Dünyanın dört bir yerinden gazeteciler, bilimadamları Hasankeyf'e gelerek güneş tutulmasını, ama onunla birlikte Mezopotamya'nın en önemli kültürel mirasını gördü. İnsanlığın beşiği sayılan bu tarihsel ilçemiz maalesef şu anda unutuldu. Ama bir baraj söz konusu olduğu za-

man hemen herkes Hasankeyf'e yönelmeye başladı. Şimdiye kadar neden bir çalışma yapılmadı? Neden Hasankeyf için bir kaynak araştırmasına gidilmedi? Neden Hasankeyf'i dünyaya tanıtamadık?

Nükleer enerji, insanın sağlığına zarar verdiği için bazı yerlerde şiddetle kınanıyor. Ama Hasankeyf bizim canlı tarihimizdir. Canlı tarihimizi nasıl yok edelim. Kendimizi yok etmiş sayılırız. Bu insanlar geçim sıkıntısı içinde, aynı zamanda depremzedeler; depremzedeler hâlâ çadırda yaşıyor. Neden su havzasının yerini değiştirerek tarihi ve kültürel mirasımızı sular altında kalmaktan kurtarmıyoruz?

RECEP KAVUŞ
Hasankeyfliler Derneği İkinci Başkanı

On iki senedir bölgede gazetecilik yapıyorum. Gazeteciliğe ilk başladığım yıllardaydı, Hasankeyf'le ilgili ilk yazımı yazdığım zaman başlığını "Hasankeyf'e Ağlıyorum" diye atmıştım. Bugüne kadar Hasankeyf'le ilgili hemen hemen her toplantıya katıldım. Konuşmacı arkadaşlarımız sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler Hasankeyf'e sahip çıkmadı dediler. Doğrudur, sahip çıkmadı, ama Hasankeyf'i en başta devlet gözden çıkardı. Sadece sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler Hasankeyf'ten sorumlu değildir. Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Anıtlar Yüksek Kurulu, Müzeler Müdürlüğü...

Konunun bütün bu muhatapları nerede? Bu kurumların bu toplantıda hazır bulunup Hasankeyf'in önemi konusunda bizden daha güzel konuşmalar yapmaları lazımdı.

Geçenlerde Kültür Bakanımız geldi ve "Ilısu Barajı yapılacaktır, Ilısu Barajı bölgenin kalkınması için son derece önemli bir projedir" diyerek hayal kırıklığı yarattı. Eğer bunu bir Kültür Bakanı söylüyorsa oturup düşünmek lazım. Bu demeçten sonra umudumu daha da yitirdim.

Asıl tartışmamız gereken konu Hasankeyf'i sular altında bırakmayacak alternatiflerin neler olduğudur. Ben biraz bu konuda konuşmak istiyorum. Konunun uzmanı değilim. Proje üretecek kadar da imkânlarımız yok. Bu konuda en sağlıklı projeyi gerçekleştirecek, en sağlıklı araştırmaları yapacak yetenekte olan kurumlar, devletimizin kurumlarıdır; Devlet Su İşleri'dir, GAP İdaresi'dir. Sahip oldukları teknikler, araçlar ve maddi imkânlar bakımından başka çözümleri en kolay bu kurumlar bulabilir. Biz üç baraj yapılsın diyoruz. Bu kendi buluşumuz değildir. Elektrik mühendisi, proje mühendisi, harita mühendisi, uzman profesör veya mühendis arkadaşlarımızın basına da yansıyan gö-

rüşlerini biz burada dile getiriyoruz. Alternatifin en iyisini kuşkusuz ki bu iki kurum bulur.

Bir süre önce Almanya'ya gittim. Orada enerjinin sadece suyla üretilmediğini gördüm. Biyoenerji, güneş enerjisi, adım başı rastladığınız rüzgâr santralleri gibi çözümler de var. Bunlar niye bizde de olmasın? Bölgemiz hem rüzgâr hem güneş açısından çok elverişli. Coğrafi açıdan da çok güzel bir yerdedir. Hem yine sudan yararlanan, ama Hasankeyf'i batırmayan çözümler üretilebilir, hem de başka yöntemlerle enerji üretecek çözümler üzerinde durulabilir.

ORHAN SİLİER

Gökhan Menteş, toplantıya katılamayan ama görüşlerini yazılı olarak ileten arkadaşların görüşlerini özetleyecek sizlere.

GÖKHAN MENTEŞ

Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü

Metinler ortalama beş sayfa uzunlukta. Metin sahiplerinden bazıları burada bulunuyor ve görüşlerini sözlü olarak da ifade ettiler. Ben yazılı katkıların başlıkları ve sahiplerini belirteceğim. Yazarları burada bulunmayan metinleri de özetleyeceğim.

"Ilısu Barajı ve Hasankeyf" başlıklı, Avukat Yusuf Tanrıseven tarafından kaleme alınmış bir yazı var. "GAP-Tarih Vakfı Toplantısına Sunulacak Hasankeyf İle İlgili Görüşler" başlıklı yazı, Prof.Dr. Oluş Arık'a ait. Sözlü olarak kısmen ifade edebildi zannediyorum.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın Bağlı ve İlgili Kuruluşlar Dairesi Başkanlığı tarafından bize iletilen bir yazı var. Bu yazıda Hasankeyf'in sular altında kalmasının önlenmesiyle ilgili görüşler bildiriyor. Burada Enerji Bakanlığı temsilcisi bulunmadığı için sanıyorum bu bir buçuk sayfalık yazıyı burada okumakta yarar var.

Keza Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Etüt ve Plan Dairesi Başkanlığı'nın, Genel Müdür Prof. Doğan Altınbilek'in imzaladığı, "GAP Projesinde Kültür ve Tarih Varlıkların Korunması, Kurtarılması, Tanıtılması ve Değerlendirilmesi" başlıklı bir bilgi notu var. Metinde konuda yaptıkları çalışmalar özetleniyor.

"Hasankeyf ve Ilısu Barajı" başlıklı bir not Kültür Müdür Vekili Kartal tarafından imzalanmış. "Hasankeyf'in Kurtarılması İçin Alternatiflere Adım Adım" başlıklı bir yazı var. Bu yazıyı da Burhan Zengin imzalamış, sanıyorum burada kendisi ve biraz önce görüşlerini ifade etti.

"Hasankeyf ve Alternatifler" başlığıyla yazarı belli olmayan bir metin var, ancak geldiği yer Batman Belediye Başkanlığı.

Bir başka metin Hasankeyf Gönüllüleri Derneği Başkanı Arif Aslan'a ait. Sanıyorum burada görüşlerini belirttiler. Sayın Hakan Demirbüken de bir not göndermiş. Hasankeyf'in rezervuar alanının üstünde kurulması gibi bir önerileri olduğu ifade edilmiş, ama ayrıntısına girilmemiş. Aramızda bulunan Hasankeyf Belediye Başkanı Abdulvahap Bey'in üç alternatif önerisi var. Son anda aldığımız bir yazılı not ise Batman Ticaret ve Sanayi Odası'ndan Mehmet Teymur'a ait.

ORHAN SİLİER

Metinlerin özetlenmesi oldukça uzun sürecek anlaşılan. Bence buna zamanımız yok. Ama gerek Ankara ve İstanbul'da, gerek dün Diyarbakır'da yaptığımız toplantılarda verilmiş yazılı metinler var. Bu metinlerin hepsini toplantı notlarıyla birlikte yayıma hazırlayacağız ve tartışma için yararlı bir malzeme olarak kullanılacak.

Şimdi önce DSİ temsilcisi arkadaşımıza söz vereceğim. Arkasından da, bu çalışmayı bundan sonra nasıl sürdürmemiz gerektiği, bir tür ortak düşünce üretme platformunun ya da görüşlerimizi birbirine daha yaklaştıracak, hiç değilse ayrılık noktalarını ortaya koyup bunu azaltmaya çalışacak bir platformun nasıl kurulabileceği konusundaki görüşlerinizi almaya çalışacağım. Demin de sözü edildiği gibi, küçük çapta da olsa sürdürülebilir ve sürece katkıda bulunabilir bir çalışma örgütlemek lazım ki taş taş üzerine, söz söz üzerine koyulsun ve sonuç almaya yardımcı olunabilsin.

HASAN KILIÇ

Toplantıda baraj alternatifleri konusu sürekli olarak gündeme geldi. Konunun teknik açıdan fazla incelenmediği kanısındayım. İlk konuşmamda dikkat ettiyseniz, Türkiye 500 milyar metreküp yağış alıyor, 186 milyar metreküpü akışa geçiyor, diğerleri yok oluyor, bunun 53 milyar metreküplük kısmı da bu bölgede dedim. Eğer hidrolik enerji peşinde isek, Türkiye'de akarsuların yüzde 33'ü bu bölgede. Kışın Dicle nehrinden akan bir su var. Akan bu su potansiyel enerjidir, potansiyel berekettir, memleketin hayatıdır. Biz bu suyu biriktirip değerlendirelim düşüncesiyle harekete geçtik. Burada 11 akarsu üzerinde çalışma yapılıyor. Bir barajın yapılma kararı için çok uzun yıllar çalışma yapılıyor. Her yerde, her dar vadide bir baraj yapılır diye bir düşünce olamaz. Bir barajın yapılma kararına ait etütleri 30-40 kişi yapıyor. Yeraltı-

nın incelenmesi, toprağının yapısı, cinsi, tüm bunların araştırması yıllar sürüyor. Ilısu Barajı'nın burada yapılabilirliği ta Fırat planlamasından bugüne kadar uzanan bir süre içinde en bilgili teknik eleman ağabeylerimiz ve hocalarımız tarafından yapıldı ve buraya getirildi. Bu barajda kışın 11,5 milyar metreküp su biriktirebiliyor ve bu su enerjiye ve faydaya dönüştürülebiliyor.

Şimdi ortada bir hasta var ve ameliyat edilmesi gerekiyor. Deriyi kesmeyelim, izi kalacak denir mi? Buna mecburuz, suyun birikebileceği yer burası. Denilecek şey, ameliyatı yaparken iz bırakmamak için ne çare aranacağıdır. Biz de şimdi bunu konuşuyoruz. O çareleri arıyoruz. Elimizde Genel Müdürümün verdiği bir yazı var, saygıdeğer hoca ve arkadaşlarımın verdikleri bilgiler var. Onlar DSİ'nin bu konudaki endişe ve düşüncelerini dile getiriyorlar. Biz canla başla bu projede yapılsın ve memleketin menfaatine sunulsun diye çabalıyoruz. Çünkü enerjisiz eğitim olmaz, enerjisiz sağlık olmaz. Her şey, hayatımız enerjiye bağlı. Ama bu arada zarar en asgari düzeye nasıl indirilebilir diye çalışıyoruz.

İstihdam konusunda da eleştiriler oldu. Ben Batman Barajı'nın kontrol baş mühendisiydim. İlk verdiğim emir barajda yöre insanlarının çalıştırılması oldu. Batman Barajı'nın yapımına başladığımız vakit, Çatak Köprü Köyü yoksul bir köydü, şimdi ise bir ilçeyi andırıyor. Bu baraj niye orada yapıldı diye kimsenin rahatsız olduğunu zannetmiyorum.

Ilısu Barajı GAP'ın 4. büyük gövdesine sahip olan bir projedir. İnşaat sırasında yaklaşık 10.000 insan bilfiil çalışacaktır. Bunları aileleriyle birlikte düşünürseniz, sadece inşaatın bile çok büyük bir nüfus parçasını olumlu etkileyeceğini görürsünüz. Ayrıca su altında kalacak yerler için bugünkü fiyatlarla yaklaşık 600 trilyon lira kamulaştırma bedeli ödenecek.

DSİ arkeolojik varlıkların kurtarılmasını veya Hasankeyf'in taşınmasını da birlikte yapalım diyor. Gerekli olan araziyi DSİ kamulaştıracak, her şeyin oraya taşımasına makinesiyle, parasıyla, imkânıyla, yardımcı olacak. DSİ ayrı bir kurum değil ki, Türkiye'nin bir parçası, hepimiz biriz. Bizim bir farkımız yok.

Biraz evvel 11 akarsu üzerinde çalışma yapıldı dedim. Bu akarsular her açıdan incelenmiş, en sonunda birinde karar kılınmış. Bir de malumunuz bu proje kredi ile yapılacak bir projedir. Bu projeye talip beş ülke var. Bu beş ülke bu projenin gereği olan ÇED Raporu dahil her türlü araştırmanın yapılması konusunda bütün adımları atmıştır. İngilizler, İsviçreliler, İtalyanlar krediyi vermek için birtakım ön koşullar öne

mız açıktır, hangi konuda bir bilgi talep edilirse, Genel Müdürlüğümüzde mevcuttur. İstenmesi halinde verilecektir.

MURAT GÖKDEMİR
İnşaat Mühendisleri Odası,
İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi

Mesele bir tarafta baraj, diğer tarafta tarihi ve kültürel mirastın korunması karşıtlığı biçiminde konulmamalı. Hidrolik sisteme dayalı enerji üretimi yapmayı kararlaştırmışsak, doğaldır ki bu baraj yapılacaktır. Yetki sınırları bölgedeki 9 ili kapsayan GAP İdaresi imar planlarına varıncaya kadar meselelere müdahale etme yetkisi ve hakkı olan bir idaredir. Her türlü yatırım sistemini optimum noktalarda değerlendirme imkânına sahiptir.

Teknolojinin çok ileri noktalarda olduğu günümüzde sadece hidrolik sistemlere dayalı olarak enerji üretiriz diye bir kayıt yok. Güneydoğu Anadolu güneş enerjisinden yararlanarak da aynı düzeyde enerji üretebilme imkânına sahip bir bölgedir. Ama işin bir de sulama yönü var. Demek ki daha geniş bir planlama düzlemi içinde her şeyi yerli yerine koymamız gerekiyor.

DSİ yetkililerine fazla yüklenmenin bir anlamı yok. Çünkü onlar karar mercii değiller.

Biliyorsunuz bu proje yap-işlet-devret modeliyle dışarıdan kredi almak amacıyla çalışılmış bir projedir. Bununla ilgili olarak kurulan konsorsiyum geri çekildi. Geri çekilmelerinin birçok nedeni var. Biri konsorsiyum üyelerinden İngiliz firmasının ÇED raporunun hazırlanmasını istemesi. Devlet buna, siz projeye müdahale ediyorsunuz, böyle müdahalelere hakkınız yok diye cevap verdi.

GAP İdaresi'nin tarihi ve kültürel mirasın korunmasıyla ilgili olarak bugünkü toplantı gibi danışma mekanizmaları oluşturması çok olumlu. Gerçekten geldiğimiz bu nokta Türkiye açısından iyi bir yer.

Taşınabilir varlıklar götürülüp müzelere koyulabilir, ama Hasankeyf'i yerinde kalmak koşuluyla koruyacağız. Hasankeyf gibi SİT alanı oluşturulan bir antik kent muhakkak kendi yerinde korunmalıdır. Devlet ve GAP İdaresi öncelikle buna karar vermek zorundadır.

NUMAN TUNA

Türkiye'de ÇED ile ilgili mevzuat 1990 yılından sonra ortaya çıktı. Barajın projelendirilmesi daha önce bittiğinden, prensip olarak bu pro-

bir ÇED çalışması yapılmadı. Ama yabancı firmalar Dünya Bankası standartlarına uyuyor. Eğer doğruysa böyle bir ÇED incelemesi yapılmış, ama yayınlandığını duymadım.

KERİME ŞENYÜCEL

Konuyu 1996'dan beri izleyen bir prodüktör olarak "Halfeti/Suya Dönüşen Topraklar" belgeselini çekerken zaman zaman, "ah, vah" dedim. Yani ağıt yakılacak durumlar da oldu. Ama bu çalışma önemli bir belgeleme çalışmasıdır. Keşke önümüzdeki yedi yıllık süreç için böyle bir arşivleme ve belgesel çalışmasını Tarih Vakfı, GAP İdaresi ve TRT olarak başlatabilsek.

Bizim 1996'da yaptığımız çalışma Fırat nehrinin 19. yüzyıl sonlarında taşımacılıkta kullanıldığını gösteren siyah-beyaz fotoğraflarla başlıyor.1996 sonrası ise bir betacam arşivi olarak belgelendi. Şu ana kadar GAP İdaresi'nin sürdürdüğü, halk katılımını temel alan kamulaştırma ve ekonomik yönlendirme çalışması ile kültürel, sosyal, tarihi etkilenme konularında yüz saatlik bir arşivimiz oluştu. Bunun yanında fotoğrafçımızın tespitleri de bulunuyor. Bunu buradaki tarihçi, bilimadamı arkadaşlarımın bilgisine sunuyorum. TRT bu arşivi eğitim amaçlı kullanımlar için çok indirimli bir fiyatlandırmayla açmıştır.

ORHAN SİLİER

Bu konu bir noktadan sonra tükenmeyen bir konudur. Bu tükenmeyen konu için bir başka platform tanımlayıp, geriye kalan zamanımızı platformun devamlılığını nasıl sağlayacağımız konusunda kullanmazsak, bugün burada sözlerimiz biter, ama salondan sonuç almadan çıkmış oluruz. Sonuç olarak sadece bir toplantı dokümanı elde etmiş oluruz. Onun için sizden dileğim, geri kalan dakikalarımızı bu platform üzerinde konuşarak geçirelim. Yani bundan sonra Hasankeyf'te alternatifler konusunu değil, bu konuyu ileride nasıl sürdüreceğimizi konuşacağız. Hasankeyf'te, Ankara'da, İstanbul'da devam niteliğinde bir toplantı düzenlenebilir, konu internet ortamına taşınabilir, orada bazı malzemeyi korumak mümkündür. Bu konunun yurtdışında tartışılmasından, yurtiçinde tartışılması daha doğru bir yöntemdir. Buraya yönelmemiz gereklidir.

İSA PARLAK

Biraz önce konuşan Jale Hanım'ın kullandığı bir ifade dikkatimi çektiği için onu düzeltmek maksadıyla söz aldım. Jale Hanım, bölgesel fak-

törlerin harekete geçirilmesi gerektiğini, geçirilmediği takdirde durumun İngiltere ve Hindistan arasındaki bir ilişkiye benzeyeceğini söyledi. Bu, tahmin ederim amacını aşan bir benzetme oldu. Ne Türkiye o dönemdeki zalim İngiliz idaresidir, ne de Batman halkı, o dönemdeki Hindistan halkıdır. Batman Türkiye'nin bir parçasıdır ve Batmanlılar her Türk vatandaşının da olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci sınıf vatandaşıdır.

JALE VELİBEYOĞLU

Bunu neden söylediğimi açıklamak isterim. İstanbul'da düşünüp burada proje yaptığımız zaman çok zor oluyor. Ama yerel insan sermayesinin geliştirilmesi ve kullanılması gerekir. Politikaları İstanbul'dan, Ankara'dan belirlediğimiz zaman çok yanlış yapıyoruz. Buradaki katılımı sağlayabilmek için de buradaki tabanı güçlendirmek lazım. Ben bunu söylemek istedim.

SAFFET ATICI

Birecik A.Ş. Şantiye Müdürü

Hasankeyf'in daha çok tartışılması için mümkün mertebe söz almamaya çalıştım. İsteyen çıkarsa, tecrübelerimiz hakkında bilgi veririm diye düşündüm. Sadece şunu söylemek istiyorum. Bizim barajda maksimum dönemde 2500 personel çalıştı. Bunların 80 kadarı Türkiye dışından, Almanya, Avusturya, Fransa ve diğer ülkelerden gelmiş insanlardır. Çalışanların yüzde 70'i bu bölgedendir. Bu tür büyük yatırımlar yapıldığı zaman yerel unsurların kullanılmaya çalışılması yapımcı firmalar açısından da son derece avantajlıdır.

ORHAN SİLİER

Eğer uygun görürseniz -biraz önceki ÇED tartışmasıyla ilgili olarak dikkatimi çekti- bu konuyu açıklığa kavuşturduğu için, DSİ Genel Müdürlüğü Etüt ve Proje Daire Başkanlığı tarafından Vakfımıza yazılan yazıyı size okumak istiyorum. Kapak yazısında şöyle diyor:

"Bu, davetiye yazınız üzerine verdiğim cevaptır. İlgili yazıda, GAP Bölgesinde kültür ve tarih varlıklarının korunması, kurtarılması, tanıtılması ve değerlendirilmesi konulu bir çalışmanın tarafınızca başlatıldığından ve bu kapsamda Ankara, İstanbul'da toplantılar yapılacağından bahsedilmekte ve konuya ilişkin görüşlerimiz talep edilmektedir. Genel Müdürlüğümüzce geliştirilmiş olan Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki projelerden etkilenen, tarihsel kültür varlıkların belgelenme-

si ve kurtarılmasına yönelik olarak, Genel Müdürlüğümüzce desteklenmiş ve desteklenmekte olan projelere ilişkin olarak hazırlanmış olan bilgi notu ekte sunulmaktadır."

Bilgi notunu okuyorum:

"Güneydoğu Anadolu'nun uygarlık tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Ancak Güneydoğu Anadolu ülkemizin arkeolojik açıdan en az araştırılmış olan yerlerinden biri durumundadır. Bu bölgedeki arkeolojik çalışmalar diğer bölgelere göre çok geç bir tarihte, ilk olarak 1963 yılında Diyarbakır ilinde, İstanbul ve Chicago üniversitelerinin ortak çalışmasıyla başlamıştır. 1965 yılındaysa dönemin ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş öncülüğündeki çalışmalar, ilgili kurumların, basının ve halkın geniş katılımıyla, Keban Baraj Gölü alanında bulunan, eski uygarlıklara ait yerleşim yerleri ve anıtların saptanması, mümkün olanların su altında kalmaktan kurtarılması amacıyla başlatılmıştır. ODTÜ Restorasyon Bölümü, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya Kürsüsü ve Michigan Üniversitesi Antropoloji Müzesi'nin 1966 ve 1967 yıllarında bölgede yapmış olduğu araştırmalar sonucunda baraj gölü altında kalacak 52 arkeolojik yerleşim yeri ile çok sayıda anıt saptamıştır. Ön çalışmaların sonucunda, bölgenin zengin kültür varlıklarına yönelik olarak daha kapsamlı araştırma ve kurtarma çalışmalarının yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu temel düşünceden hareketle Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Türk Tarih Kurumu'nun da katılımıyla Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin ve İstanbul Üniversitesi Prehistorya Kürsüsü'nün önderliklerinde Kemal Eskihisarlı'nın kurtarma projesi başlatılmıştır. Bu dört kuruluşun temsilcilerinden meydana gelen yönetim kurulu, kurtarma işini süratle sağlamak amacıyla, yurtiçinde ve dışında uluslararası bir çağrıyla bu arkeolojik kurtarma çalışmalarına yardımcı olabilecek bütün bilimsel kuruluşları projeye davet etmiştir. Finansmanı Türk Hükümeti tarafından karşılanan projeye, basın ve halkın yardım ve desteği olmuş ve böylece 1968 yılında da Keban Projesi uluslararası bir nitelik kazanarak çalışmalarına başlamıştır. Bu proje kapsamında 1968-75 yılları arasında Türk ve yabancı arkeolojik bilimsel kuruluşlara bağlı ekipler tarafından yaklaşık olarak yirmiyi aşkın yerde sistematik kazı ve sondajlar yürütülmüş, tarihleme, taşıma ve onarım çalışması yapılmış, binlerce eser Türk müzelerine ve bilim dünyasına kazandırılmıştır. Bilim dünyasına tanıtılmak amacıyla bütün bu araştırmalarının sonuçlarının yayınlanması için çalışmalar başlatılmış ve pek çok kitap yayınlanmıştır. 1975 yılından itibaren benzeri çalışmalar Aşa-

ğı Fırat Bölgesi'nde yürütülmüştür. Aşağı Fırat Bölgesi'ndeki arkeolojik araştırma ve arkeolojik çalışmaları destekleyen diğer araştırmalar ile kültür varlıklarımızın kapsamlı bir envanterini çıkaran örnek çalışmalar olmuştur. Burada da 14 kadar merkezde Türk ve yabancı bilimadamları tarafından arkeolojik kazılar yapılmış, çalışmanın sonuçları düzenli olarak yayınlanmış ve bilim çevrelerinin bilgilerine sunulmuştur. DSİ Genel Müdürlüğü tarafından Şırnak ilinde yapımı planlanan Ilısu Barajı ile Gaziantep ilinde yapımı süren Karkamış Barajı göl alanı ve çevresindeki her türlü taşınmaz arkeolojik kültür varlıkların belgelenmesi ve kurtarılması amaçlarına yönelik olarak ODTÜ bünyesinde bulunan Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi (TAÇDAM) ile DSİ Genel Müdürlüğü arasında 3 ayrı protokol imzalanmıştır. Protokolün 22 Temmuz 1998 tarihinde imzalanmasıyla birlikte Kültür Bakanlığı'nın denetiminde DSİ Genel Müdürlüğü'nün desteği ve ODTÜ'nün eşgüdümüyle başlatılan çalışmalar kapsamında Türk ve yabancı bilim kuruluşlarına kurtarma çalışmalarına katılmaları için çağrı yapılmış, kurtarma çalışmalarına katılmak isteyen ekiplerin, çalışacakları yerleri seçebilmeleri için Haziran ve Ekim 1998 tarihlerinde bölgeye çalışma gezileri düzenlenmiş, DSİ Genel Müdürlüğü'nün kurtarma çalışmalarıyla ilgili giderlerin bir kısmını sağlaması için anlaşma yapılmıştır.

Ilısu Baraj Projesi kapsamındaki arkeolojik kültür varlıklarının kurtarılmasına yönelik olarak proje bütçesinden sağlanan kaynaklar ile Ilısu Baraj Gölü mevkii alanında arkeolojik araştırmalar yapılması planlanmış ve DSİ Genel Müdürlüğü tarafından 1998 yılı içinde 39.5 milyar ve 1999 yılı içinde 200 milyar TL aktarılmıştır. 2000 yılı için de 385 milyar TL ödenek ayrılmıştır. Böylece etkilenme bölgesinde arkeolojik kültür varlıkların yüzey araştırmaları ve kazılarla belgelenmesi ve kurtarılması çalışmaları başlatılmış durumdadır. Dolayısıyla 1992 yılında Malta'da aralarında Türkiye'nin de bulunduğu üye ülkelerce imzalanan Avrupa Arkeolojik Kültür Mirasını Koruma Sözleşmesi hükümlerinde yer alan bütünleşik koruma yaklaşımına göre büyük projelerin uygulanmasında belgeleyerek koruma ilkesi göz önüne alınmıştır. Proje kapsamında yürütülecek, belgeleme çalışmalarını uluslararası arkeolojik mirasın korunma ve yönetimine ilişkin ilke ve esaslara göre yürütülmesinde gerekli verimlilik ve işgücünün sağlanması için, proje örgütlenme ve altyapı programı hazırlık çalışmalarının yapılması öngörülmektedir. Bu bağlamda proje en çalışmaları olarak Ilısu Barajı etkilenme bölgesinin belirlenerek bugüne kadar yapılmış araştırmalardan derlenen bir

arkeolojik veri tabanının oluşturulması ve barajın su tutmaya başlamasına kadar olan yedi yıllık süre içinde alt projeler itibariyle öngörülen işlerin programlanması amaçlanmaktadır. Halen İstanbul, Ankara Üniversitelerinde ikişer, Hacettepe, Bilkent, Eskişehir Üniversitelerinde birer olmak üzere ülkemizin seçkin bilim kuruluşlarının yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, İtalya ve Almanya'nın seçkin üniversite ve ilgili kuruluşlarının, ayrıca Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü gibi ülkemizde çalışan yabancı bilim kurumlarının da katılımı sağlanmıştır. Ilısu Baraj Gölü altında kalacak olan ve tarihi, arkeolojik ve mimari açıdan önemi haiz Hasankeyf'te Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Oluş Arık tarafından kurtarma çalışmalarına başlanmıştır. Diğer ekipler 1998 yılında gerekli hazırlığı yapmış olup, kurtarma kazılarıyla, gerekli yerlerde tarama çalışmalarına 1999 yılı haziran ayı içinde başlanmıştır ve halen çalışmalar devam etmektedir. Türkiye ve uluslararası bilim kurumları tarafından bu proje çerçevesinde Gaziantep, Urfa ve Diyarbakır'da Karkamış Baraj Gölü alanındaki çeşitli höyüklerde, Ilısu Baraj bölgesinde ise önceki yıllarda başlayan Hasankeyf'ten ayrı olarak çeşitli merkezler seçilerek, esnek bir yönetim yapısı içinde 1998 yılı sezonunda arkeolojik araştırma ve kazı çalışmalarına başlanmıştır. Proje kapsamında Karkamış Baraj Gölü etkilenme bölgesinde arkeolojik kurtarma kazısı planlanan merkezlerde de topografik haritaların hazırlanma çalışmaları yapılmıştır. 27 Aralık 1998 tarihinde Karkamış-Ilısu Baraj Bölgesi etkilenme alanları yüzey araştırma çalışmalarının ilk etabı gerçekleştirilmiş. 1999'da beş ayrı alan içinde yüzey araştırma çalışmaları tamamlanmıştır. 2000 yılında da bölgedeki kurtarma çalışmaları Hasankeyf'e ağırlık verilerek devam etmektedir."

Şu nokta ÇED'i ilgilendiriyor. Bütün bu yazıyı biraz buraya gelmek için okumuş oldum:

"Alman baraj göllerinin etkilenme alanları itibariyle CIS, yani Coğrafik Bilgilendirme Sistemi veri tabanı işletim sistemi kurulmuş ve arkeolojik ÇED yapılmış, bu arkeolojik ÇED bilgisinin ilgili kurumlara dağıtımıyla kullanımının sağlanması için GIS veri tabanı CD-ROM ortamına aktarılmıştır. Proje çalışmalarının daha etkili yürütülmesi bilim dünyası ve kamuoyuna projeyle ilgili bilgi akışının sağlanmasına yönelik olarak web sayfası düzenlenmiştir. En son olarak da proje çalışmalarını özetleyen raporun basımı ve dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca proje kapsamında kazı ve araştırmaların bilimsel sonuçlarının Aralık 1999 tarihinde basımı sağlanmış, 28 Ocak 2000 tarihinde Ankara Hilton

Oteli'nde yapılan bir tanıtımla ilgililere dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Kurtarma kazısı proje önerileri, gerekli izinler için Kültür Bakanlığı'na olumlu görüşle 31 Aralık 1998 tarihi itibariyle sunulmuş olup 5 Şubat 1999 tarihli Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü yetkilileri ile yapılan toplantıda bu projeler prensipte olumlu bulunmuş ve desteklenmesine karar verilmiştir.

Ilısu Baraj Projesi kapsamında kalan bölgede araştırılması gerekli Dicle nehrinin kollarının uzunluğu 325 km. uzunluğundadır. Bu bölgeyi kapsayan 1/25.000 ölçekli 18 adet topografik harita üzerinde yapılan çalışma ve incelemeler sonucunda arkeolojik araştırma yapılması gerekli potansiyel alanın 37.750 hektar olduğu tahmin edilmektedir. Bu toplam alan içinde baraj rezerv alanı dışında kalan ancak baraj gölünün aşındırma ve erozyon etkilerine açık alanlar da bulunmaktadır. Bu çalışma sonuçlandığında Ilısu ve Karkamış baraj göllerindeki arkeolojik kültür varlıklarının önemli bir kısmı kurtarılmış olacaktır. Yukarıda bahsedilen projelere ek olarak DSİ Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu dışında tüm proje çalışmalarıyla inşaat kontrollük hizmetleri, göl alanı kamulaştırılması işlemleri, Enerji İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yap-işlet-devret kapsamı içinde yürütülmekte olan Birecik Barajı ve Hidroelektrik Santral Projesi de GAP Bölgesinde yer alan önemli projelerden biridir. Bilindiği üzere Birecik Barajı'ndan etkilenebilecek önemli bir tarihi miras alanı da mevcuttur. Projeden etkilenebilecek kültür varlıklarının kurtarılmasına yönelik çalışmalar GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Söz konusu çalışma kapsamında o güne kadar kurtarılabilen eserler sergilenmek üzere Gaziantep Müze Müdürlüğü'ne taşınmıştır."

Bilgi notu burada bitiyor.

NUMAN TUNA

Okuduğunuz bilgi notu büyük oranda bizim hazırladığımız raporlara dayanıyor. Bu raporlar kazı izinlerini veren ve yaptığımız işleri denetleyen Kültür Bakanlığı'na da veriliyor. Zaten bütün kazılarda da birer bakanlık temsilcisi var. Buluntular müzelere gidiyor, taşınmasında müzelik değer gözükmeyenler kazı evlerinde veya bizim merkez irtibat bürosunda kalıyor.

Bu projede bizim yaptığımız ÇED, arkeolojik ÇED değil. Çünkü hepinizin bildiği gibi proje yaparken, proje aşamasında alternatif oluştururken ortaya çıkabilecek her etkinin değerlendirildiği çevresel etki de-

ğerlendirmesi içinde arkeoloji de var. Tabii ideali ÇED yapılmadan önce elde bir kültürel envanter olması lazım. Türkiye'nin kültürel envanteri yok.

Bundan böyle projelerde kültürel envanterinin yapılması, ondan sonra değerlendirmede bu verilerin göz önüne alınması gerekiyor. Bizim yaptığımız ise son derece kısıtlı bir zamanda arkeolojik kültür mirasının korunmasına ve belgelenmesine yönelik bir tür proje yönetimi.

Bu kısa zaman içinde izinlerin alınması çok zor, bunu süratlendirip parayı bulmak ve ne kurtarabilirsek kurtarmak yapılacak en akıllıca iş. Zaten hepsini kurtaramazsınız. Modern arkeolojide hepsini kurtarma vizyonu yoktur. Örnekleme yaparsınız, kültür profilini çıkarırsınız. Bazı yerlerde hiçbir şey kazmadan çalışılır. Örneğin İzmir civarındaki Tahtalı'da kocaman bir baraj alanında sadece bir yer kazıldı. Kestel Barajı'nda da öyle. Halbuki burada 12 merkez kazıldı. Kazılması gereken en önemli merkezlerin hepsi kazıldı. Karkamış'ta, Ilısu'da biz böyle bir yönetim merkezi olmayı üstlendik. Bir başka deyişle, yaptığımız çalışma aslında ÇED değil, herhalde bir şekilde yanlış yazılmış bilmiyorum. Bilgi vermek istedim.

Oluş Arık

Numan Bey'in bu söyledikleri üzerine bazı noktalara bir dokunma ihtiyacını hissettim. Ankara'da, her şeyi kazamazsınız diye söylendi. Doğrudur da, ne kadarını kazacağımıza kim karar verecek? Koordinatörlük adı altında proje mühendisinin yerine geçmek söz konusu olabiliyor istemeden de olsa.

Bakınız demin Jale Hanım da, koordinatörlüğün yanı sıra bazı şeylere yine de biz karar veriyoruz, belirlemeye çalışıyoruz dedi. İyi ifade edemedi diyelim, ama bir fiili durum var. Jale Hanım'ın özellikle, para önemli değil, para bulunur demesi de beni biraz rahatsız etti.

Para çok önemlidir, para her şeyin başıdır. Bakınız koordinatör para taksimatını yapıyor. Biz size çok ayrıntılı projeler verdik, ayrıntılı bütçe verdik ve diyelim ki sizden 500 kuruş istedik, siz ise 200 kuruş verdiniz. E, ne oldu? Demek ki para bulunamazmış. Yani parayı bulmak çok kolay değil.

Para çok önemli ve ancak o para olursa tanımlanan iş yapılabilir. Biz size bir proje veriyoruz ve bunu kuruşlandırıyoruz. Eğer onun tamamını karşılayamıyorsanız, projeyi değiştirin demek istiyorsunuz. Neticede koordinatör tarafından bize iletilen ödenek, bizim projenin kaderini ta-

yin ediyor. Bu yıl biz beş yüz kuruşluk iş yapmayı düşünmüşüz, siz de, bunu ne yapacaksınız, bir de önümüzdeki beş yıl ne yapacaksınız demişsiniz. Bu size özgü bir şey değil, bunu GAP da istiyor, Devlet Su İşleri de istiyor, Kültür Bakanlığı da istiyor, para veren herkes istiyor. Ama biz de inanıp veriyoruz projeyi şunlar yapılacak diye, o zaman da bütçe verilmiyor ve iş o kapsamda yapılmıyor.

Para çok önemli ve bütün projelerde finansman birinci derecede rol oynuyor, para varsa burada bu kadar yetişmiş elemanlarız, ne yapacağımızı biliyoruz. Eğer koordinatör, çaresiz kalıp benim paramı kısan adamsa, benim yerime karar veriyor, projemi tadilata zorluyor demektir. Yani siz koordinatörlüğü aşabiliyorsunuz. Bence ilerde bir model olarak düşünülecek olursa, en önemli şeylerden biri, koordinatörün koordinatör olarak kalmasının sağlanmasıdır. Yoksa proje müellifini ikame etmeye başlar, bu da yanlış bir şey olur.

NUMAN TUNA

Hasankeyf ile ilgili somut ipuçları vereceğim. Hocamızın eleştirileri iyi oldu, bunu teknik anlamda biraz daha açmak gerekiyor.

Proje yönetiminde birçok hoca var, yani biz karar vermiyoruz, bu kurulda görüşülüyor, gelen teklifler incelenip elimizdeki paraya göre dağıtım yapılıyor. Biz bu sene elimizdeki paranın dörtte birini Hasankeyf'e verdik. Yirmi beş proje var.

Projesiz para harcayamazsınız, birçok yerde ve ciddi bilim kuruluşlarında böyledir. Çok ayrıntılı projeler gelir. Yöresel mimarlık belgelemesi gibi kimi projeler küçük ve mütevazıdır, ama onlar da ayrıntılı hazırlanır.

Biz Hasankeyf işine karışamayız, Hasankeyf'te hocamız sorumlu Biz yönetim kurulu olarak, haddimizi aşarak ona tavsiyelerde bulunuyoruz bazen.

Ben sadece raportörüm, günlük işleyişi takip ediyorum, onların genel prensiplerine aykırı bir şey yapamam. Yönetim kurulu dağıtılan para konusunda uzmanlara danışarak karar veriyor, biz de bildiriyoruz ilgili yere.

Hasankeyf, bütün kamuoyunun ilgisini çeken, bize proje verilmemesine rağmen elimizdeki kaynağın dörtte birini ayırdığımız bir yer.

Biz yardımcı olmak maksadıyla İstanbul Teknik Üniversitesi'nin geniş bir ekibinin kendi denetiminde çalışması için hocamıza önerdik. Haritası yoktu Hasankeyf'in, ilk defa ayrıntılı 1/500 haritalarını yaptık.

Bunun üzerine anıtlar işlenerek her şey ona göre yapılacak. Köprünün rölevesi çıktı

Bunlar yapıldı, yani biz hocaya yardımcı olmak açısından ve onun onayıyla hareket ettik. Hiçbir zaman neresi kazılacak, ne kadar kazılacak konularında bir yönlendirme yapmadık.

Hoca bize çok büyük bir bütçe verdi. Elimizdeki kaynaklarla karşılamamız mümkün değil. Bütün parayı sadece Hasankeyf'e versek, yine de yetmezdi. Elimizdeki kaynaklarla ancak dörtte birini verdik. Diğer çok ciddi projelerden kıstık. Halbuki onlar da önemli, bilemediğimiz kültürler tamamen kaybolup gidecek ona rağmen biz böyle bir stratejik seçim yaptık.

VAHAP A. KUSEN

Devlet Su İşleri yetkilisi arkadaşımız bu barajın önemini bize izah etti. Ülkemizin bu konuda sıkıntısı olduğunu biz de biliyoruz. Bizim konumuz alternatif projelerdi. Kendileri on bir aks üzerinde çalışma yapıldığını ve elene elene Ilısu Barajı'nda karar kıldıklarını söyledi. Demek ki alternatif projeler var ama en uygun, en ekonomik olarak bu seçilmiş.

Hocalarımız Van-Çapak projesiyle birçok baraj yapılabileceğini ve Hasankeyf'te eksilecek enerjiyi telafinin mümkün olacağını söylediler. Bu konuyu tekrar belirtmek istiyorum, çünkü İçişleri Bakanımız, Bursa'daki "Tarihi Kentler Birliği" toplantısında, her şeyin maddiyatla ölçülemeyeceğini, manevi değerlere de çok önem verilmesi gerektiğini söyleyip bize cesaret vermişti.

Hasankeyf kültür açısından son derece büyük bir hazine. Ayrıca Hasankeyf'le ilgili bir rapordan bahsetmek istiyorum. Bir kuruluş Hasankeyf'te bazı insanlarla görüştü ve "Baraj istiyor musunuz?" şeklinde bazı sorular yöneltildi. Tabii Hasankeyf halkının yüzde 99'u Hasankeyf'i terk etmek istemiyor. Ama maalesef anket çarpıtıldı. Baraj istemeyen vatandaşlar, ev istiyor musunuz veya iş istiyor musunuz gibi sorulara olumlu yanıt verdiler. Buradan da Hasankeyf bu barajı istiyor gibi bir imaj yaratıldı. Bu son derece yanlış.

Toplantıda belediye başkanı olarak korumayla ilgili eleştiriler aldım. Koruma bugün ortaya çıkmış bir konu değil maalesef. 1932'de Albert Gabriel bölgede araştırma yapmış, acilen usta işçiler gönderilmesini ve Hasankeyf'teki tarihi değerlerin yok olmaması için bazı restorasyon çalışmalarının yapılmasını istemişti. 1967'de medeniyet adı altında mağaradan indirilen halk, ufacık evlerde iskân edildi. Belediye olarak

biz bugün bırakın restorasyonu, temizliği yapamayacak durumdayız. Belediyenin güçlendirilmesi lazım.

AYŞIL YAVUZ

Hasankeyf için ne yaparız sorusunu, yani ayni-nakdi düşünsel olarak ne yaparız sorusunu daha fazla soralım kendimize.

Sayın Belediye Başkanımız "Ben çöpünü bile temizleyemiyorum" diyor. Ben biliyorum, birçok köy ve kasabada ilkokulun çevre dersi çerçevesinde çöp toplama işleri yapılıyor ve bu son derece bilinç geliştiren bir uygulama olabiliyor. Yani bir sürü şey katılımcılıkla yapılabilir.

Dolayısıyla bu Hasankeyf toplantısının ana fikri kaynak yaratmak olabilir, ama bu kaynak her zaman akçasal kaynak olmayabilir. Bence Hasankeyf için bir kaynak yaratma toplantısı yapılmalıdır.

Ayrıca yine Hasankeyf için taşınma alternatifinin sorunları irdelenmelidir. Ben Keban'daki, Pertek'teki anıtlarla ilgili bir çalışmada yer almıştım. İki kilise, iki cami, bir köprüden sadece iki caminin yüzde otuzu ya taşındı, ya taşınamadı. Hasankeyf'in anıtlarının çok daha ciddi sorunları var. Dolayısıyla Hasankeyf için, taşıma kararı vermeden önce, taşıma alternatiflerinde yaklaşımlar ne olmalı, teklifler ne olmalı konusunda teknik düzeyde küçük bir toplantı yapılmalıdır.

HASAN KILIÇ

Sayın Başkanımız, emin olun Hasankeyf'i sizin kadar biz de seviyoruz. Ancak ben on aks araştırılınca, en ekonomik olan seçildi demedim. Baraja en uygun olanı seçildi dedim. Eğer hidrolik enerji isteniyorsa, bu baraj yapılacak şeklinde düşünüp Hasankeyf'in nasıl kurtarılacağını incelemek lazım. Eğer baraj yapılmayacaksa, Hasankeyf nasıl kurtulur sorusu yine sorulması gereken bir sorudur.

SEVİM ŞİRVANCI

Önce, "Alternatifler var mı?" dedik. Doğrusu, bizim imkânlarımız çok kısıtlı. Milyon dolarlar isteyen bir çalışmada alternatif üretmek bize düşmez. Fakat biz alternatif proje üretilmek üzere yurtiçinden ve yurtdışından bütün ilgili kuruluşları toplayarak ciddi bilimsel bir çalışma yaptırabiliriz. Buna tarım da girebilir, kültürel, sosyal, ekonomik değerler de girebilir. Bu DPT'nin yaptığı planlar gibi ciddi bir planlama, ciddi bir çalışmadır. Bu danışma toplantıları gibi olmaması, başka türlü örgütlenmesi ve sivil toplum örgütlerinin daha çok temsili lazım.

Zannediyorum, Ilısu Barajı'nın sağlayacağı enerji için 1200 megavat

dediler. Sanırım bu Türkiye ihtiyacının yüzde 10'unu karşılıyor. Zaten bizim enerji kaçaklarımız yüzde 20. Biz, önce enerji kaçaklarını önleyin, böylece yüzde 20'yi elde edin, ondan sonra enerji açığı neyse ona göre karar verelim diyoruz.

Bir de biz kazılara karşı değiliz. Kurtarma esprisine karşıyız. Tabii biz bilinçlenmek istiyoruz, öğrenmek istiyoruz ama kurtarmak demek bir yangından mal kurtarmak anlamına geliyor. Kurtarma kazısı başka bir şeydir, kazı başka bir şeydir. Biz kurtarma kazısına karşıyız, yoksa kazıya karşı değiliz. Gene bilinçlenelim, ama kurtarma adı altında olunca başka bir anlam taşıyor, bu anlam da çok hoş olmuyor.

Türkiye olarak imzaladığımız Malta Sözleşmesi üç tür koruma tanımlar. Hasankeyf'te her tarafta anıtlar var, ama görülmeyenler de var; farkına bile varmazsınız, her taraf arkeolojik kalıntı dolu. Bunların hepsinin korunması demek, yerinizden kıpırdayamazsınız demektir. Kıpırdarsanız bir şekilde tahrip etmeniz lazım.

Malta Sözleşmesi, "Tahrip etme, önce belgele, projen için en az zararlı optimum çözümü bul, ona göre yap" diyor. Yani önce belgelenecek, ona göre en az zararlı proje yapılacak. Biz ne yapıyoruz? Kurtarma kazısı yapıyoruz. Belgeleyeceğiz zaten. Arkeolojik kazı, biliriz ki tahriptir! Kazarsınız, tabakayı kaldırırsınız, kazarsınız kaldırırsınız. Sonunda bazı şeyleri *in situ* tutarsınız, *in situ* demek, yerinde koruma demek. Yani tapınağın bir bölümü kalır ama yandaki başka şey zayıftır, onu kaldırırsınız. Bu ikinci tür koruma. Üçüncü tür korumada hiç kazdırmazlar. Bunlar da rezerv alan. Diyor ki "Kazı bile tahrip zaten, bir de belki yanlış kazılıyor." Bunlar da gelecek yüzyıllarda kazılsın, arkeolojik park yeri olarak saklansın.

Kurtarma kazısı olur ama, bu tür durumlarda ÇED yaparsın. Bizim ülkemizde çok eskiden beri baraj kazıları yapılır, bir de hiç kazılmadan barajlar, karayolları, kentsel gelişmelerle tahrip olan yerler var. En iyi bildiğimiz yerler yine de bu baraj kazıları, kurtarma yapılan yerler.

ÇED raporuyla ilgili bir şey söylendi. Benim bildiğim kadarıyla bir ÇED raporu yapıldı, fakat ne kadarı tamamlandı bilmiyorum. Bu ÇED raporunun hazırlanışında Senegalli bir uzman çalıştı ve Senegalli uzman bu barajın yapılmaması yönünde bir rapor verdi, fakat o rapor hiç elimize ulaşmadı ve saklanıyor. ÇED de tamamlanmamış durumda.

ARİF ŞENTEK

Toparlayıcı bir konuşma olmasına çalışacağım. Tarih Vakfı'nın, STK'ların ortak çalışmasında dikkat edilecek etik kurallar diye bir ufak

kitabı vardı, ben ondan çok yararlandım. Katılım gibi konularda bizim kamu kuruluşlarıyla ya da yönetici sorumluluğu olan kurumlarla ilişkilerimiz için de etik kurallar lazım.

Eğer kamu kuruluşları ve sorunları çözmeye niyetlenmiş kurumlar, kendi yaptıklarını değil de yapamadıklarını söylerlerse, bizim katkımız daha fazla olacak. Burada Devlet Su İşleri'nin arkeolojik etütler konusundaki açıklamasını dinlediğim vakit çok şeyin yapıldığını zannettim. Ama önümde de ne yapıldığına, eksiklerin neler olduğuna dair bir tablo yok. Herhalde bu kadar çok şey yapılmış olsaydı, bizim burada toplanmamıza gerek yoktu.

Habitat toplantılarında öğrendiğimiz bir kavram var. Bir meselenin tarafları anlamında aktörleri kullanılıyor. Aktörlüğü kabul ediyoruz da figüran olmak istemiyoruz.

GÖKHAN MENTEŞ

Tarih Vakfı'nın davetine icabet ederek buraya gelen herkese teşekkürlerimizi bir kere daha sunuyoruz. Sanıyorum bu toplantı teknik konularda sonuç alınması beklenen bir toplantı değildi. Tarihi ve kültürel mirasın nasıl korunacağı konusunda başlatılan danışma toplantılarından birini daha bitirdik. Bu danışma toplantılarından ayrı olarak Hasankeyf konusundaki çalışmaların da süreceği umudunu koruyorum ve önümüzdeki aylarda Hasankeyf için somut adımların atılabileceğini sanıyorum.

İzninizle ben özellikle yatırımcı kuruluşa bir dileğimizi aktararak bu toplantıya son vermek istiyorum. Bu toplantıda en önemli vurgu noktalarından biri dünyada son kırk yılda meydana gelen olan gelişmelerle, kırk yıl önce hazırlanmış bir baraj projesi arasındaki uyumsuzluğu ilişkindi.

Daha önce üzerinde çalışılan alternatifler son on-yirmi yılda gelişen çevreci, sürdürülebilir kalkınma anlayışının hesaba katıldığı alternatifler değildi. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün bundan sonraki çalışmalarını bu tür boyutları da gözeterek yapacağını bilmekle birlikte, acil bir müdahale durumuyla karşı karşıya olunan Ilısu Barajı etkilenme alanı için Devlet Su İşleri'nin, en yetkili teknik örgüt olarak bu konuda araştırmalara devam etmesi umudunu korumak istiyorum.

Belki de şu anda ihale çalışmalarının sonuçlanmamış olmasını bir tarihi fırsat olarak değerlendirmek de mümkündür. İzninizle görüşmeleri kapatıyorum.

GAP DANIŞMA ÖN TOPLANTISI

KASIM 2000 MARDİN

KATILIMCILAR

Kadriye Aday (GAP İdaresi, Uzman); Aziz Akbaşoğlu (Mardin İl Sosyal Hizmetler Müdürü); Kemal Aktürk (Mardin TEMA Vakfı Başkanı); Gabriyel Akyüz (Kırklar Kilisesi Papazı); Cemal Artık (Mardin Barosu Başkanı); Songül Ceylan Bala (Mardin Müze Müdürü); Selahattin Bilirer (Avukat); Keriman Çalış (Mali Müşavir); Abdülceli Çelik (Gökçe Belediye Başkanı); Sadık M. Çelik (Şırnak İl Kültür Müdürü); Neslihan Dalkılıç (Dicle Üniversitesi Mimarlık Fak. Arş. Gör.); Hasan Demir (Kızıltepe Belediye Bşk. Yrd.); Şeyhmus Dinçer (Mimar); Fasih Dirim (Mardin Halk Eğitim Merkezi Müdürü); Filiz Doğanay (Sosyal Antropolog, GAP İdaresi Danışmanı); Fethullah Duyar (Mardin Mimarlar Odası); Kemal Dümenli (Mardin İl Özel İdare Müdürü); Selahattin Efe (Avukat); İhsan Gören (Şırnak ÇEKÜL Temsilcisi); İlhan Işık (Mardin İl Kültür Müdürlüğü); Mediha İmamoğlu (GAP İdaresi Uzmanı); Füsun Karaboğa (GAP GİDEM Temsilcisi); Ayşe Karadağ (Derik Belediye Başkanı); Kazım Karkan (Mardin Valiliği Planlama Uzmanı); Sebahattin Kaya (Ömerli Belediyesi Fen Memuru); Halil Kösesoy (Jeofizik Mühendisleri Odası); Hulusi Kurtuluş (Mardin Esnaf Sanatkarlar Odası Başkanı); Gökhan Menteş (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü); Önder Metin (Cizre Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü); Şakir Noho (Kabala Belediye Başkanı); Florans Orundaş (Mardin Halk Eğitim Md. Yrd.); İkbal Orundaş (Mardin Valiliği İl Planlama Müdürü); Şeyhmus Sürer (Sürgücü Belediye Başkanı); Funda Şerafettinoğlu (Tarih Vakfı, GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatör Yardımcısı); Yüksel Topal (Mardin Vali Yardımcısı); Numan Tuna (ODTÜ Öğretim Üyesi, TAÇDAM Başkanı Makbule Terzi (GAP İdaresi Uzmanı); Hüsnü Tur (Mazıdağ Belediye Başkanı); Abdurrahman Uncu (Elektrik Mühendisleri Odası Mardin Temsilcisi); Jale Velibeyoğlu (ODTÜ Öğretim Üyesi); Aziz Veske (Mardin Belediyesi Fen işleri Müdürlüğü); Celal Yıldız (Mardin Müftüsü); Mehmet Yıldız (Ömerli Belediye Başkanı); Yusuf Yıldız (Serbest Bölge Müdürü

BİRİNCİ OTURUM

GÖKHAN MENTEŞ

Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Proje Koordinatörü

Sayın Vali Yardımcısı, Sayın Yöneticiler, Sayın Mardinliler, Tarih Dostları,

Ben Tarih Vakfı'nın Güneydoğu Anadolu'da tarihi ve kültürel mirasın korunması konusunda yürüttüğü projenin koordinatörüyüm. Bildiğiniz gibi, Tarih Vakfı Türkiye'deki tarihi ve kültürel mirasın korunması amacıyla geniş kapsamlı çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalarda ilk olarak büyük ölçüde İstanbul'u ele aldık. Daha sonra 13 kentte yerel tarih grupları oluşturarak bu kentlerin tarihine ilişkin çalışmalar yapmaya başladık. Mardin de yerel tarih grubu çalışmaları yapan ve bu konuda ürünler veren bir kentimiz.

Tarih Vakfı Güneydoğu Anadolu'ya özel bir ilgi gösteren çalışmalar yürütüyor. Bu çalışmalar sürerken GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı bizden bir talepte bulundu. GAP İdaresi 1989 yılında hazırlanmış olan GAP master planının revizyonu için yürüttüğü çalışmalarda insan unsurunu kalkınma anlayışının merkezine oturtan yeni bir anlayışı uygulamaya başladı. Bu anlayışta katılımcılık birinci derecede rol oynuyor. Plan revizyonu çalışmalarında, bölgenin tüm kentlerindeki sivil toplum kuruluşları, uzmanlar ve konuyla ilgili kişilerle yoğun bir iletişim kurulmaya çalışılıyor. Planlamayla ilgili çalışmanın alt başlıklarından biri bölgede tarihi ve kültürel mirasın korunmasına ilişkin.

GAP'ın Tarih Vakfı'ndan talep ettiği raporun hazırlığı için önce Ankara ve İstanbul'da iki danışma toplantısı yaptık. Daha sonra bu toplantıları GAP bölgesine taşıdık. Toplantılarda sorunlar tespit ediliyor, çözüm yolları, öneriler geliştiriliyor. Yerel toplantılar tamamlanınca sonuçlarına ilişkin olarak bir rapor hazırlayacağız ve bu raporu tüm bölge illerinden katılımla Gaziantep'te yapılacak toplantı öncesinde katılımcılara sunacağız. Bu rapor Gaziantep toplantısında tartışılacak, eleştiriler ışığında düzeltilecek ve GAP İdaresi'ne sunulacak.

Kısaca, GAP İdaresi'nin uzman ve yöneticileriyle birlikte 16 Ekim'den itibaren yoğun bir çalışma temposu içinde bu toplantıları dü-

zenlemekteyiz. Bölgedeki ilk toplantımızı 6 Kasım'da Urfa'da yaptık. Bu toplantıyı Adıyaman, Diyarbakır ve Batman toplantıları izledi. Bugün de Mardin toplantısı yapılıyor. Sözünü ettiğimiz genişletilmiş danışma toplantısı, şu andaki belirlemelerimize göre 2-3 Aralık tarihlerinde Gaziantep'te iki günlük bir toplantı olarak planlanmıştır.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi 1989 tarihli GAP master planını güncelleştirmeyi amaçlıyor demiştim. Söz konusu plan, 2005 yılı erimli entegre bir plandı. Yani ulaştırma, sanayi, kırsal ve kentsel altyapı gibi boyutları içeren bir ekonomik kalkınma projesiydi. Bu master plan fiziksel hedefleri olan, sosyal hedefleri bakımından zayıf; kültürel ve tarihi mirasın korunması boyutu ise var olmayan bir plandı. Planın fiziksel hedefleri kısmen gerçekleşmiştir. Özellikle sulama alanında hedeflerin gerisindedir. Ancak, 1989'dan bu yana hem bir deneyim kazanılmıştır, hem de plandaki bazı eksikliklerin bilincine varılmıştır. 1989 Planı sadece teknik yaklaşımı olan bir plan olarak nitelenmiştir. Sosyal içeriği zayıftır. Hazırlanırken halkın katılımı alınmadığı için uygulamada birçok problemle karşılaşılmıştır. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda şimdi GAP İdaresi, aldığı talimat doğrultusunda 2010 yılı erimli yeni bir çalışma başlatmıştır. İdare bu amaçla kendi bünyesinde bir sosyal planlama grubu oluşturmuştur. Plan hazırlığı tüm bölge illerinde halka danışarak yürütülmektedir. Nisan ayından eylül ayının sonuna kadar bölgedeki dokuz ilde iki tur toplantı düzenlenmiştir.

Tarih Vakfı adına yürüttüğümüz toplantıların konusu kültürel ve tarihi mirasın korunmasıdır. Bu toplantıların gerçekleşmesiyle ilerleyen süreçte üç görevi yerine getirmeye çalışacağız: Konuyla ilgili sivil, resmi, yerel, ulusal veya uluslararası tarafların belirlenmesi; olanakların ve araçların saptanması, yani kültürel ve tarihi mirasın korunmasında ne tür olanak ve araçlara sahibiz, bunun araştırılması; son olarak da bir stratejinin belirlenmesi ve somut proje önerilerinin yapılması.

Toplantılarda sunacağınız görüşler GAP İdaresi'ne teslim edeceğimiz raporun temelini oluşturacaktır. 15 Kasım'a kadar görüşlerinizi yazılı olarak da bize iletebilirsiniz.

Bundan önce yapılan toplantılarda konuşulan ana konuları hızla özetlemeye çalışacağım. İlk toplantımız İstanbul'da yapıldı. Toplantıda GAP İdaresi'nin yeni vizyonu ve hedefleri genel hatlarıyla olumlu bulundu. Ancak, katılımcılar bunun uygulanmasında ciddi sorunlarla karşılaşılabileceği konusunda da uyarılar yaptılar. Bölgede sivilleşmenin henüz gerçekleştirilemediği, merkeziyetçi devlet anlayışının mutla-

ka son bulması gerektiği konusunda eleştiriler yapıldı. Türkiye'nin yerinden yönetim anlayışına işlerlik kazandırması halinde her konuda katılımın kendiliğinden oluşacağı ifade edildi.

Tüm toplantılarda üzerinde durulan bir konu, korunacak tarihi ve kültürel mirasın ne olduğunu yeterince bilmediğimizdi. Dolayısıyla önce bunların bir envanterinin çıkarılmasının şart olduğu belirtildi. Bu envanterin maddesel ve maddesel olmayan, taşınabilir ve taşınamaz bütün öğeleri kapsaması gerektiği üzerinde duruldu.

Bölgede özellik arz eden bir konu, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün özellikle baraj yapımları nedeniyle genel etkileme alanı altında bıraktığı arkeolojik kalıntılar ve orada yaşayanların yeniden iskânı sorunuydu. Konuşmacıların büyük çoğunluğu bu genel müdürlüğü yeterince katılımcı olmamakla eleştirdiler.

Toplantılara yatırımcı veya yatırımcı olmayan tüm devlet kuruluşları, sivil toplum kuruluşları temsilcileri, konuyla ilgili araştırmacılar davet edildi. Dünyanın ilk kentlerinin bu yörede oluşması bu tarihsel mirasa uluslararası bir sahiplenme zorunluluğunu da beraberinde getiriyor.

Biliyorsunuz yurdumuzda Zeugma antik kentiyle ilgili olarak yıllardır koruma çalışmaları yürüten kişiler şimdiye kadar yeterince seslerini duyuramazken, New York Times gazetesinin ekinde Zeugma'yla ilgili bir haber yer alınca kamuoyunun konuyu sahiplenmesi hızla büyüdü. Bu bakımdan bölgedeki tarihi mirasın korunması için uluslararası ilginin artırılması da çok önemli.

Tarihi mirasın korunmasında en önemli sorunlardan biri finansman ihtiyacıdır. Şimdiye kadar yapılan toplantılardaki önerilerden biri de bunun için bir fon oluşturulması ve hidroelektrik santralleri ile elektrik üreten şirketlere konulacak özel bir verginin bu fona aktarılmasıydı.

Ayrıca, yöneticiler, yani valiler, emniyet müdürleri, kaymakamlar, belediye başkanları, jandarma komutanları ve benzeri devlet görevlileri için de tarihi mirasın korunmasına ilişkin bir eğitim programı uygulanması önerildi. Kendi uzmanlıkları içinde bu tür bir eğitim almamış olan yöneticilerin konferans, seminer ve benzeri çalışmalarla bu konuda bilgilendirilmelerinin son derece önemli olduğu vurgulandı.

Dile getirilen bir başka husus, tarihi mirasın yok oluşunda baraj göllerinin sadece faktörlerden biri olduğu, kentleşme nedeniyle oluşan tahribatın çok daha büyük olduğuydu. Yıllar önce bölgede yüzey araştırması yapan bir grup bugün aynı araştırmayı yaptığında söz konusu tarihi varlıkların yarısının yirmi yıl içinde ortadan kalktığı anlaşıldı.

Koruma sorununun bölgedeki halkın gelir düzeyinin çok düşük olması nedeniyle büyüdüğü de toplantılarda dile getirilen önemli görüşlerden biriydi.

Arkeologlar kazı için gerekli izinlerde büyük zorluklarla karşılaştıklarını ve Kültür Bakanlığı'nın izin işleminin çok uzun sürdüğünü belirttiler. Merkezi yönetim yerine yerinden yönetim modellerinin geliştirilmesi gerektiği ileri sürülerek bölgede korumayla ilgili yetkili bir kurumun oluşturulması önerildi. Hatta GAP İdaresi'nin bu konuda belirli yetkilerle donatılarak, söz konusu varlıkların saptanması ve korunması konusunda sorumluluk üstlenmesi gerektiği belirtildi.

YUSUF YILDIZ

Serbest Bölge Müdürü

Bizim alanımız ekonomi, ticaret ama biz yerli ve yabancı sermayenin Mardin'e çekilmesinde kültürel ve tarihi mirasın lokomotif olacağına inanıyoruz. Bundan her şeye ekonomik gözlükle baktığımız sonucunu çıkarmayın. Kalıcı kurumsal yapılar sorunun çözümünde çok önemlidir. Sivil inisiyatiflere yapılan vurgu da doğru. Yalnız bunların yerel yönetimlerle, resmi kurumlarla çok iyi diyaloglar kurmaları gerekir. Korumayla ilgili yerel grupların süratle oluşturulması lazım. Bu gruplardaki insanların eğitimi de çok önemlidir. Tekrar ediyorum, tüm bunların kurumsal bir kimlik kazanması, kurumsal bir yapıya kavuşturulması çok önemlidir.

Bir başka önemli konu Mardin'de ilgili kaynaklara ulaşmanın zorluğu, adeta imkânsızlığıdır. Bir Mardinlinin veya GAP bölgesinden birinin konuyla ilgili kitaplara erişmesi çok zor. Yurtdışında, yurtiçinde bu konuda yapılmış çalışmalar var, ama yerel kütüphanelerde bulunmuyor. Bu nedenle sadece bölgedeki kültür varlıklarının değil, bilgi kaynaklarının, teorik kaynakların da bir envanterini çıkartmak ve erişilebilir olmalarını sağlamak lazım.

Mardin çok tahrip olmuştur, bunların kurtarılması gerekir. Bölgede yirmi yıl önce çok miktarda arkeolojik kazı yapılıyordu; maalesef terör nedeniyle bunlar kesintiye uğradı. İnşallah bundan böyle kazılar hızlanır ve daha bilinçli, daha sistematik gider.

GÖKHAN MENTEŞ

İlk oturumumuzu Mardin'in kültürel ve tarihi miras konusuyla ilgili sorunlarının ortaya koyulması ve GAP İdaresi'nin size de ilettiğimiz yeni vizyonunun değerlendirilmesi için kullanalım. Öğleden sonraki otu-

rumda ise somut stratejilere ve proje önerilerine geçelim. Aksi takdirde konular birbirine karışacak ve belirli bir sistematikle götüremeyeceğiz.

SONGÜL CEYLAN BALA
Mardin Müze Müdürü

Bölge arkeolojik yönden -gerek fiziksel yapılar, taşınmaz kültür varlıkları olsun, gerekse de taşınır kültür varlıkları olsun- gerçekten çok zengin bir bölge. Yaklaşık bir yıla yakın bir süredir burada çalışıyorum, daha önce dokuz yıl Şanlıurfa bölgesinde görev yaptım. Bu nedenle bölgeyi çok iyi biliyorum.

Biz Atatürk Barajı yapılmadan önce yüzey araştırmasına çıkıp höyüklerin ve taşınmaz kültür varlıklarının tespitini yapmıştık. Halen Şanlıurfa bölgesinde, bildiğim kadarıyla 25 kazı devam ediyor. Biz Mardin olarak bu şansa sahip değiliz. Belirttiğiniz gibi bu bölgede bir an önce kültür envanterinin çıkarılması gerekiyor. Yalnız bunun için biz yeterli değiliz, sadece bir araştırmacı arkadaşım var. Bir aracımız da yok.

Mardin'i sizler de biliyorsunuz, tamamen SİT alanı ve biz ilçeler de dahil olmak üzere her yere bakmak zorundayız. Bunun yanı sıra bölgede taşınır kültür varlığı kaçakçılığı da çok oluyor. Bir arkadaşımızı sürekli mahkemelere göndermek zorunda kalıyoruz. Bu yüzden dışarıya açılamıyoruz, yani envanter yapma olanağımız şu an yok.

Bunun yanı sıra müzede de yoğun işlerimiz var. Geçen hafta Nusaybin'de, abartısız söylüyorum yaklaşık beş bine yakın eser yakalandı. Geçen haftadan beri onların tasnifini yapıyorum. Bu durumda biz kendi görevlerimizi tam yapamıyoruz, başka işlere nasıl yönelelim.

Bir süre önce genel müdürlükten bir yazı geldi, bu yazıda genellikle arkeolojik kazıların, yüzey araştırmalarının Ege ve Akdeniz Bölgesi'nde yapıldığı ve Güneydoğu'da yetersiz olduğu belirtiliyor ve yeni bir kazı politikası oluşturulacağı için bölgede nerelerde araştırma yapabiliriz konusunda bizden bilgi isteniyordu. Bir rapor hazırlayarak Genel Müdürlüğümüze gönderdik. Önümüzdeki sezon, Mardin'de kazı ve yüzey araştırmaları başlayacaktır sanıyorum.

ŞEYHMUS DİNÇER
Mimar

Geride yirmi yıllık bir süreç var. Siyasi istikrarsızlığın, ekonomik sıkıntıların hat safhaya vardığı bir süreç. Bu süreçte kent sevdalısı, bu işe gönül vermiş insanlar bir araya gelip bir şeyler yapmaya çalıştılar.

Sizin de belirttiğiniz gibi finansman olmadan bu işler olmaz. Kent sevdalısı da olsanız, gönüllüsü de olsanız altından kalkamazsınız. Şu an bırakın envanter çıkarmayı, envantere aday olan yerleri saymaya kalksak on toplantıda bitiremeyiz.

Böyle bir yerde ancak sivil inisiyatiflerin bir araya gelip az da olsa, adım adım da olsa, kısa vadede yapılabilecek şeyler üzerinde çalışmaları gerekiyor. Bizim Mardin'de yerel tarih grubu olarak çalışmalarımız var. Elimizden geldiği kadar bir envanter oluşturmaya çalışıyoruz. Bu grubun içinde birçok öğrenci arkadaşımız var, kent sevdalısı arkadaşımız var, yerel tarih grubumuza önemli bir katılım sağlayabildik. Sözlü tarih çalışmaları yapıyoruz.

Ayşe Karadağ
Derik Belediye Başkanı

Gavat Kalesi'nin, Hitler harabelerinin, Derinsu, Haramiye mağaralarının, Marcircus Manastırı'nın korunması gereklidir. Görüşlerimi yazılı olarak ileteceğim.

Önder Metin
Cizre Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü

Şu an Cizre bölgesinde sürdürmekte olduğumuz birtakım onarım, restorasyon çalışmalarımız var. Biz bu çalışmalarımızı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan alınan izinler doğrultusunda ÇEKÜL Vakfı ile yürütmekteyiz. Çalışmaların finansmanını ise Cizre Kaymakamlığı karşılamaktadır. Finansman açısından değilse de işleri düzenli bir rotaya sokacak teknik personel konusunda sıkıntımız var. Benim öncelikli talebim teknik personel konusunda bize yardımcı olunmasıdır. Gerekli bütün finansmanı Cizre Kaymakamlığı ve Cizre Belediye Başkanlığı'nın karşılayacağını belirtmek istiyorum. Şu an Kırmızı Medrese'nin kazı çalışmaları bitmiş durumda. İlerde yapmayı düşündüğümüz üç projemiz var, bunlar Ulu Cami, Sarayburnu ve İç Kale projeleri. Toplantıya yazılı bir raporla geldim; size aktarayım, vaktinizi almayayım.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde en büyük sıkıntımız çarpık yapılaşma. Bu yapılaşmanın tarihi ve kültürel varlıklara çok zararı var. Belediye faaliyetlerinde imar planına uyulması çok önemlidir. Bu faaliyetler imar planlarına uygun yapıldığı takdirde hem günümüz açısından, hem geleceğimiz açısından olumlu sonuçlar alınacak, kültürel ve tarihi mirasımızı koruma konusunda ileride yeni sıkıntılar yaşanmayacaktır.

RUHİ KURTULUŞ
Mardin Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başkanı

Venedik'i gördüm. Şehir çok güzel koruma altına alınmış. Bir kere zaten şehrin içine hiçbir vasıta girmiyor. Mardin Venedik ve Kudüs ayarında bir tarihi şehir. Bugüne kadar yaptığımız tahribat yeter. En azından bundan sonra bunu durdurmak için ne yapmamız gerekiyor? Zaman içinde yavaş yavaş Mardin'i eski haline getirmemiz lazım. Mardin'in içindeki tarihi binaları korumak için, bu binaların arasındaki betonları alıp temizlemek gerekiyor. Eski şehrin girişi olan Diyarbakır Kapısı'ndan eski hükümet konağına kadar şehre araç sokulmasının engellenmesini talep ediyorum.

FÜSUN KARABOĞA
GAP GİDEM Temsilcisi

Tarihi ve kültürel mirastan söz ediyoruz, ancak Mardin'de bilimsel kaynaklara ulaşmakta çok güçlük çekiyoruz. Çeşitli araştırmalar yapılıyor, yerel tarih grubunun da şu an sürmekte olan araştırmaları var. Ancak, her şey dağınık vaziyette. Mardin'de bir bilgi-belge merkezinin kurulması gerekiyor. Kültür Bakanlığı'nın da böyle bir düşüncesi var, ancak tabii henüz düşünce aşamasında. Bu bilgi-belge merkezinin hem koruma çalışmalarında, hem de kurduğumuz sivil inisiyatifin çalışmalarında çok faydalı olacağına inanıyorum.

ŞEYHMUS SÜRER
Sürgücü Belediye Başkanı

Güneydoğu Anadolu tarihi ve kültürü mirasını koruma danışma toplantısını bizim için tarihi bir başlangıç olarak kabul ediyorum. Mardin, ilçeleri, köyleri ve beldeleriyle tarihi mirasımızın çok önemli bir merkezi. Ama bu tarihi eserler hakkında çok sınırlı bilgi var. Belediye başkanı olduktan sonra bu konuda bir şeyler öğrenmek istedim, ne il bazında, ne Türkiye çapında bu bölgelerle ilgili hiçbir bilgi bulamadım. Bir Mardin Yıllığı hazırlamışlar, inceleyince çok yetersiz olduğu hemen anlaşılıyor. GAP İdaresi'nin finansman açısından zayıf olduğunu biliyoruz. Şu anda yerel yönetimlerle ilişkisi de zayıflamış durumda. Yerel yönetimlerle tekrar yakın ilişkiler kurmasını ve hızla envanterin çalışmalarına girişilmesini temenni ediyorum. Mardin merkez olarak sit alanı, ancak çevresinde, mesela Savur, Sürgücü'de yüzlerce mağara var. Buraları da sit alanı içine girmeli.

SADIK ÇELIK
Şırnak İl Kültür Müdürü

İlimiz sınırları içinde tespit edilmemiş onlarca tarihi eser bulunuyor. Bu nedenle bölgenin tarihi ve kültürel varlıklarının tespit edilmesinde büyük fayda vardır. Tarihi ve kültürel mirasın korunmasıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile bu konuda duyarlı sivil toplum kuruluşlarının birbirinden kopuk hareket ettikleri kanısındayım. Bugüne kadar sağlıklı bir kültür envanteri henüz çıkarılamamıştır. Bu konuda duyarlı sivil toplum örgütleri ile kamu kurum ve kuruluşlarının birbirinden haberdar olmaları ve birlikte çalışmalarının faydalı olacağı kanısındayım.

KAZIM KARKAN
Mardin Valiliği Planlama Uzmanı

Takriben 50 yıl önce çekilmiş bir Mardin fotoğrafına bakıyorum ve birçok tarihi binanın yok olduğunu görüyorum. Ne yazık ki mahalli idareler bu tarihi varlıkların korunması konusunda yeterli bir bilinç düzeyine ulaşamamış. Planlama uzmanıyım, bütün olaylara ekonomik bir gözle bakmaya çalışırım.

Burada toplantılar yapılıyor. Yapılması da çok güzel, ama finansmandan yoksun her toplantı sadece sözde kalacaktır. Kültür ve Turizm Bakanlıklarının bütçesi çok küçük ise bu sorunlar aşılamaz.

Güneydoğu'da asıl problem ekonomiktir. Bugün yapılan araştırmalarda kişi başına gelir bakımından Mardin, herhalde Türkiye sıralamasında üçüncü ya da dördüncü en fakir ilimizdir. Kişi başına gelirin son derece düşük olduğu bir yerde tarih ve kültürel yapıyı korumak da son derece güçtür. Fizyolojik ihtiyaçları karşılanmadığı sürece insanların kültürel ihtiyaçlara yönelmesi mümkün değildir. Toplantıdaki katılımcıların çoğu çeşitli kuruluşların temsilcisi, sade vatandaş burada yok. Kişi başına gelirin çok düşük olduğu yerlerde insanlar bu gibi alanlara ilgi duymuyor.

Öte yandan ekonomik gelişmede her yaptığınızın mutlaka bir alternatifi vardır. Fakat kültürel ya da tarihi bir yapının alternatifi olamaz. Bugün siz barajı burada değil de şurada yapabilirsiniz, ama Hasankeyf'i kaybettikten sonra laboratuvar şartlarında yeni bir Hasankeyf yaratmak mümkün değildir. Kültürel varlıklara şu anda bölge halkının değil, merkezi idarenin sahip çıkmasında fayda görüyorum.

AZİZ VESKE

Mardin Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü

Mardin'de kaçak inşaatların başında kamu kuruluşları geliyor. Belediye ruhsat vermiyor bunlara. Tescilli yapılar tahrip oluyor ve sahipleri bize geliyor, biz de Anıtlar Kurulu'na gönderiyoruz, ama Anıtlar Kurulu işi zamana bırakıyor. Vatandaş da kaçak yapıyor. Ardından bir de imar affı geliyor.

SONGÜL CEYLAN BALA

Belediye görevini yapmıyor. Anıtlar Kurulu'na başvuru yok. Çünkü kurul iki ayda bir toplanıyor. Kaçak inşaatları da durduramıyorlar.

GÖKHAN MENTEŞ

Bütün sorun, gelişmeyle korumayı dengeleyebilmek ve bunun denetim mekanizmalarını oluşturmak. Bölge halkının ciddi ekonomik sorunları var. Ama sizin de belirttiğiniz gibi yanlışlar yapıldığında kültürel ve tarihi miras açısından geri dönüşü yok. Dolayısıyla, önce biz ekonomik olarak bir gelişelim, kültürel ve tarihi varlıkları da ileriki bir tarihte düşünürüz diyebilme şansına da sahip değiliz. Hem ekonomimizi düzelteceğiz, hem de kültürümüze ve tarihimize sahip çıkacağız. Bu ikisini nasıl dengeleyerek götüreceğiz, problem budur.

Burada merkez-yerel tartışmasını belediye veya Ankara diye görmeyelim. Aslında halkın sahiplenmesi çok önemli. Halk sahiplendiğinde belediye de sahipleniyor. Mardin kenti sahiplenme bilincinin diğer kentlere göre gene de yüksek olduğu bir kenttir. Gelir seviyesi en düşük illerden birisidir; ama sosyal kapitali yüksek bir kenttir. Bu, Mardinlilerin Ankara, İstanbul ve Avrupa'da bazı sivil toplum kuruluşlarına sahip olmasından da belli değil mi? Bunun geliştirilmemesi için hiçbir neden yok.

Yerel yönetim denince bugünkü mevzuatta sadece belediyeyi anlıyoruz. Çünkü yerel yönetimler aslında yeterince yerel değildir, sokak düzeyinden, mahalle düzeyinden başlaması gereken yerel yönetim anlayışıyla eklemlenmemişlerdir. Bütün kentin hesabı, yetkili bir belediye başkanı ve biraz değişik şekilde oluşturulabilen bir belediye meclisinden sorulursa bir netice almak mümkün olmaz.

İnsanlar bir zamanlar sırf Ankara'dan beklerdi, şimdi de sırf belediyeden bekliyor. Daha tabandan sahiplenmenin zorunlu olduğu artık apaçık ortada. Bunun mekanizmaları şimdi yeni yeni sivil toplum örgütleri üzerinden oluşturulmaya çalışılıyor. Maalesef Türkiye'nin bütün sorunlarını bu toplantılarda çözmek şansına sahip değiliz. Bu ne-

denle konuyu belirli örgütlerin yetersizliğinden şikâyet etmek yerine, acaba sorunları nasıl aşabiliriz, ne tür yeni mekanizmalar oluşturabiliriz, biz ne yapabiliriz biçiminde ele almak lazım.

Herkes kendi yapabileceğini ortaya koymalı önce. Kaynaksız korumacılık nasıl olacak? Bu kaynağı nasıl yaratacağız? Özel sektör katkısıyla mı, halkın katkılarıyla mı, yoksa çok iyi bir proje oluşturup -Mardin'in böyle bir şansı var- uluslararası topluluğu arkamıza mı alacağız? Biz Tarih Vakfı olarak bu tür dış kuruluşlarla ilişkileri olan bir kuruluşuz, GAP İdaresi de sürekli dış ilişkiler içinde bulunan bir idare. Bu ilişkilerin kurulmasında yardımcı olabiliriz, ama talebin burada, yerel düzeyde oluşması lazım. Projelerin gerçekten iyi olması halinde uygulama şansı da vardır. Bu konuda kimse umudunu kaybetmesin, iyi proje uygulanıyor.

CEMAL ARTIK
Mardin Barosu Başkanı

Doğrusu acımasız bir toplum olduk, gerçekten birbirimizi yıpratmakta çok mahiriz. Bazı yanlışlıklar var, ama doğru yapılan işler de var. Önce sevindirici bir haber vermek istiyorum sizlere. Kısa bir süre önce Mardin'de bir kent konseyi oluştu. Bu kuruluşta olan arkadaşların bir bölümü de şu anda aramızda bulunuyor. Sanıyorum bunların sayısı artabilir ileride.

Şimdi izniniz olursa bazı izlenimlere dokunmak istiyorum. Yasanın adını unutmuşum, 2863 sayılı Yasa eski eserleri koruma ile ilgili bir yasadır. Geçmişte bu yasa işletilmiştir ve eğer işletilmemiş olsaydı şu anda Mardin'de gördüğünüz o güzelim binaların büyük bir bölümü mevcut olmayacaktı. Mardin'in bundan 40 yıl önceki halini hatırlıyorum ve hatırlayınca da heyecanlanıyorum ve duygulanıyorum. Bu tahribatı kimler yaptı sorusunun bir tek cevabı var: Bu tahribatı hepimiz yaptık. Eğer burada suçlu arıyorsak, bu tahribatta her birimizin payı mevcuttur. Devletin kusuru var, belediyelerin kusuru var, vatandaşın kusuru var, valilerin kusuru var. Özetle geçmişten bugüne kadar herkesin kusuru var. Ben de en az onlar kadar sorumluyum, en az onlar kadar kusurluyum.

Örneğin telefon binasının ne şekilde boyandığı belli; bunun için herhangi bir şey yapıldı mı? Eğer siz bu binayla ilgili olarak belediye olsun, müze olsun, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu olsun, bir dilekçeyle başvurmuş olsaydınız, bu işi yapanların yargılanma yeri Mar-

din Ağır Ceza Mahkemeleri olurdu. O nedenle burada birbirimizi acımasızca eleştirmeyi bırakalım, bugünden itibaren ne yapabiliriz ona bakalım. Ama bundan sonra görevlerini yapmayan kuruluşlar kent konseyi tarafından uyarılacaklardır.

Bir noktayı vurgulamadan geçemeyeceğim. Bunun niçin böyle olduğunu da anlayabilmiş değilim. Değerli hocamız dedi ki, Zeugma çok önemli bir yer, ancak Avrupa'daki bir gazetede veya bir medya kuruluşunda bu haberin çıkması üzerine bu kez dünya buraya yığıldı, devletin ilgili kurumları gerekli ilgiyi göstermeye başladı, belki Tarih Vakfı da ilgi göstermeye başladı, belki diğer kuruluşlar da. Bizim gerçekten çok büyük zenginliklerimiz var, bu zenginliklere öncelikle bizim sahip çıkmamız lazım. Birileri bizi uyarmadan bizim bunları görmemiz lazım, uyardıktan sonra değil. Mardin gerçekten tarihiyle, kültürüyle her şeyiyle oldukça zengin bir kent. Onun için başkaları bizi uyarmadan bizim kendi kentimize sahip çıkmamız lazım.

İkbal Orundaş
Mardin Valiliği İl Planlama Müdürü

Planda katılımcılığın önemsenmesi beni son derece mutlu etti, katılımcılıkla uygulamanın çok daha başarılı olacağına inanıyorum. Yerel Tarih Çalışma Grubu üyesiyim. Bu grup toplumda tarih bilincinin ve duyarlılığının artırılması amacında. Mardin'le ilgili birçok yazılı eser olduğunu biliyoruz, bunların bir araya getirilip istifadeye sunulmasını istiyoruz. Grup olarak bir arşiv kurmaya çalışıyoruz.

Mardin ilinde o kadar çok mimari eser var ki, bir eylem planı oluşturmak şarttır. Eylem planının uygulama kolaylığı için aşamalara bölünmesi lazım. Finansal boyutunun da adının konulması, nasıl karşılanacağının saptanması lazım. Yerel Tarih Çalışma Grubu insan gücü olarak bu koruma sürecine yardımcı olacaktır. Grup olarak 30-35 kişi kadarız. Başka arkadaşlar da katılabilir, çünkü bu insanlar hakikaten Mardin sevdalısı.

Mardin merkezin eski kısmında eski evlerde yaşıyoruz. Evi kullanılabilir duruma getirebilmek için tabii ki belirli şeyler yapma zorunluluğu duyuyoruz. Keşke yıllar önce insanlar kendi evlerine eklemeler yaptığı sırada bir model geliştirilebilseydi de, nasıl yapılması gerektiği öğrenilseydi.

Baro Başkanı arkadaşıma katılıyorum; bizler sahip çıkmadık, biz sahip çıkmazsak kimse sahip çıkamaz. Mardin'in korunması çabaları için

Mardinlilerin de bir finansal katkı sağlaması gerektiğini biliyoruz. Biz korumak istiyorsak maddi anlamda da bir katkımız olacak. Düşünsel anlamda da katılabiliriz, maddi anlamda da katılabiliriz. Dilerim buraya katılan bütün arkadaşlarım da aynı şeyleri düşünüyordur. Biz Mardin'in kurtarılmasında, korunmasında da kararlıyız.

GABRİYEL AKYÜZ
Kırklar Kilisesi Papazı

Halkın bilinçlendirilmesi gerekli. Bir program yapılabilir bunun için.

KEMAL AKTÜRK
Mardin TEMA Vakfı Başkanı

Sayın Baro Başkanı'nın konuşmalarına katılmamak mümkün değil. İki gün önce Sayın Orman Bakanı ile Tema Vakfı Başkanı Sayın Hayrettin Karaca Mardin'deydiler. Birkaç köy dolaştık, öyle büyük bir çevre tahribatı yapılmış ki. Bu tahribatın en büyük suçlularından biri de bizleriz. Daha önce bu kadar sivil toplum örgütünün bir araya gelmemesi, bu olaya sahip çıkmaması bizim için büyük bir kayıp oldu. Tabii şu anda o kaybı telafi etmenin çalışması içerisindeyiz. O kadar çok ormanımız yok edilmiş ki. Tabii bu tahribatın nedeni yine orada yaşayan köylülerin ekonomik koşulları. Şu anda gündem tarih; tabii ki Mardin'in tarihi yapılarına, şehrin tarihi dokusuna sahip çıkmamız gerekli. Bundan sonra yapılacak tahribata karşı çıkmamız, tahrip edilmiş olanları da geri kazanmamız gerekecek.

YUSUF YILDIZ

Bu planın oluşma süreci yaklaşık bir yıl sürecek. Eğer biz bu bir yılı plan bitsin diye geçirirsek çok zaman kaybederiz. Şüphesiz arkadaşlarımız, sivil inisiyatifler, yerel yönetimler yine kendi çalışmalarını sürdüreceklerdir, ama madem biz bir araya geldik planın hazırlanmasını beklemeden o doğrultuda bir şeyler yapmamız lazım.

GÖKHAN MENTEŞ

Daha önce verdiğim program çerçevesinde, 11 Aralık tarihinde sizlerin görüşlerini bir senteze ulaştırarak ve belirli bir yorum çerçevesine oturtarak İdare'ye sunacağız. İdare de muhtemelen 2001 yılının ilk aylarında plan metnini eline almış olacak. İdare farklı konularda birçok farklı grupla çalışıyor ve bunların hepsinde katılımcı bir yaklaşım izleniyor.

Ancak plan revizyonu tamamlanıncaya kadar hiç iş yapılmıyor değil, biliyorsunuz halen 1989 Planı çerçevesinde çalışmalar yürütülüyor.

FÜSUN KARABOĞA

Tarih Vakfı olarak bir rapor sunacaksınız GAP İdaresi'ne. Bu raporda Vakfın iller bazında çeşitli görüş ve önerileri olacak mı?

GÖKHAN MENTEŞ

Tarih Vakfı'nın bu bölgeye ilişkin iller ayrıntısında politikaları yok. Hele de Türkiye'de ilk defa katılımcı yöntemle hazırlanan böyle bir bölge planıyla ilgili olarak... Dolayısıyla bizim sunacağımız rapor aslında sizlerin bize aktardığınız görüşler çerçevesinde şekillenecek. Ayrıca dokuz ilin her biri için on veya on beş gün içinde projeler geliştirip GAP İdaresi'ne vermek de gerçekçi olmayan bir yaklaşım. Dolayısıyla ancak çok acil müdahale gerektiren bazı özel projeler konusunda öneri götüreceğiz. Bu projelerin öncelikli olduğunu belirteceğiz, ama sistematik olarak her biri için ayrıntılı bir plan yapma gibi bir yaklaşımımız, bu sınırlı süre içinde mümkün olamaz. En acil durumlardan biri de baraj etkilenme alanında kalan bazı yerlerin kurtarılması.

Bir de envanter konusu var: Eğer bunu çıkartmazsanız, bu tespitleri yapmazsanız hangi mirası koruyacağınızı da bilemiyorsunuz. Önce miras neymiş onu bir görelim, sonra da koruyalım. Bu acil. Bu gibi konuları öncelikle önereceğiz. İl bazındaki projelerde bir il ayrımcılığı söz konusu değil. Diyarbakır surları mı öncelikle onarılmalı, yoksa Mardin evleri mi meselesinde bölge için konsensusun bulunması lazım. Ayrıca herkes kendi kaynağını yaratma yoluna da gitmelidir. Konu bir merkezi kaynağın dağıtılması değil, herkesin kendi projesini iletmesidir; bunu özellikle kaydedelim.

Konu merkezi kaynaklardan pay alma konusu değildir. Koruma sorununa nasıl yaklaşmalıyız? Para ve insan kaynakları bakımından devletin, özel kuruluşların, vatandaşın, sivil toplum kuruluşlarının imkânları nasıl bir araya getirilebilir? Konunun çözümüne yönelik adımlar nasıl atılabilir? Konu budur.

Adı saptanamayan bir katılımcı

Eğer halkın ve yerel yönetimlerin şevkini artırmayı, onların daha çok proje üretmesini, şehirlerini korumalarını istiyorsanız ilk eylem planında mutlaka her il için bir proje belirtmek zorundasınız.

NUMAN TUNA
ODTÜ Öğretim Üyesi, TAÇDAM Başkanı

Burada akıl verecek değilim, dışardan akıl veren bir beyaz adam olma durumuna düşmek istemiyorum. Ama biraz önce söz alan konuşmacının endişesi çok önemlidir. Hepimizin bildiği gibi uzun vadeli planlar yapılırken veri toplanır ve veri toplamak uzun bir iştir. Gerçi Mardin için çalışmalar var, ama bunların bir kısmı da yok olup gitmiştir. Belki elimizdeki verilerle çok süratli, orta vadeli, kısa vadeli, uzun vadeli bir eylem planı yapmak mümkün olabilir.

Koruma konusunda Mardin için belirtilen endişeler başka yerler için de geçerli. Belki ilk defa Mardin'de başarılı bir model kurmayı becerebiliriz. Mardin'e bir ilgi var, değişik uluslararası kaynaklardan paralar aktarılmak üzere bu şehre. Yaratıcı çözümlere ihtiyaç var. Bürokratik koruma planlaması çözmüyor işi ne yazık. Planlama kurumu zaten çöktü Türkiye'de. Yaratıcı bir şeyler bulmamız lazım. Belki burada bir koruma bürosu oluşturulabilir. Burada uzmanlar bulunur, her zaman gelmesi mümkün olmayan uzmanlar da 15-20 günde bir gelebilirler. Binaların bakımıyla ilgili ihtiyaçlar daha kolay karşılanabilir, ama büyük onarımlar için tabii daha zor bir süreç var. Çünkü bizim koruma ve imar yasalarımız bu işleri yavaşlatıyor. Bunları süratlendirecek çözümlerle kurumlar arası ilişkileri çözecek özel bir yapılandırma modelini Mardin için kuralım. Şu andan itibaren küçük paralarla yapılacak küçük bir şeyden başlayalım. Küçük bir sokak veya meydandan başlayalım. Bir yandan da Mardin için korunması gerekli stratejik alanı tarif edelim. Bu alanda, hayatı durduramayız, ama bazı büyük operasyonları askıya alalım. İlke olarak tarihi bölgelerde hayatı kolaylaştıracak günlük, basit çözümler uygulanır, ama büyük projeler uygulanmaz.

Özetle şunu diyorum: Mardin için bir stratejik alan tanımlayalım, bu alanda büyük yatırımları durduralım, buna karşılık vatandaşın, korunacak eserlerin sorunlarını çözecek operasyonları büyütelim. Bir yandan da küçük bir alanda, şansı olan bir yerde bir pilot proje uygulayalım. Bunun için de özel, yapıcı, çapraz ilişkileri çözen bir mahalli büro kuralım. Bu arada planlama çalışması da klasik yöntemlerle yürür.

Eğer tarihi bir eviniz varsa zor durumdasınız. Çünkü evinizin bir tarafı aksa bir restorasyon projesi hazırlayacaksınız ve kurula götüreceksiniz, kurul ona bakacak, şurası eksik olmuş diyecek, tekrar gideceksiniz. Kurul toplandı, toplanmadı iki yıl geçecek. En azından bunun için ne yapabiliriz? Üç-dört mimarla, planlamacıyla burada yaşayanlara destek

vermeye çalışan bir ekip kurulabilir. Bu en önemli adım. Ayrıca bu insanlara para da bulmak gerekir. Belediyeden, vilayetten destek alınabilir.

En önemlisi de envanterdir: Sokak sokak yıkılmış, yarı yıkılmış kaç ev var, bunlarda kaç kişi yaşıyor, yaşayanların cinsiyetleri, okuma-yazma oranları, iş sahibi olanların oranları... Böylece şu andaki eski kentin profilini elde edebiliriz ve bu profile uygun planları geliştirebiliriz. Ama bu arada belediye asla tarihi alanda imar izni vermesin.

CEMAL ARTIK

Daha önce söylediğim gibi biz bir kent konseyi kurma aşamasına geldik. Bunun içinde mimarlar, mühendisler var, ama Mardin için üç kişinin bir araya geleceğine ve böyle bir çalışma yapacağına inanmıyorum. Peki siz böyle bir çalışma yaptığınız zaman katılımcılığı nasıl sağlayacaksınız?

NUMAN TUNA

Yanlış anlıyorsunuz. Siz kent konseyinizi kurun, ona itiraz etmiyorum. Ancak, diyelim ki ben evimi restore etmek istiyorum. Mardin içinde bir kâgir evim var, ne yapacağım şimdi? Bana nasıl yardım edebilirsiniz? Bana kim yardım edebilir? Bana restorasyon planını çıkaracak ve beni kuruldan çabuk geçirecek bir mimar yardım edebilir. Bunlar yapılmaya başladığı zaman bakın katılım nasıl gelişecek. Katılımcılık böyledir, katılımcılık eylemin kendisidir, bir kere deneyin göreceksiniz.

Adı saptanamayan bir katılımcı

Mardin'in ekonomik durumunun iyi olmadığı çok iyi biliyorsunuz. Mardin'de bir ev sahibinin tek başına çıkıp da restorasyon çalışması yapacağım diyeceğini düşünemiyorum. Açıkçası böyle bir şey hiç duymadım.

NUMAN TUNA

Yanlış anlaşılmaları engellemek için bazı terimleri açmak lazım. Bakınız bu kent konseyi işin başlangıcı, bunsuz olmaz tabii. Birçok kentte de kuruldu. Örneğin İzmit'te. Ama İzmit'te kurulan kent konseyinin ömrü üç yıldır toplantılarda geçiyor. Bir yerden işe başlayamıyorlar. Bilgili toplum olmayınca katılım da olmaz, demokrasi de olmaz. Toplum bilgilenene kadar, demokrasiye yönelik kanalları açık bir toplumda bazı inisiyatifler yüklenilecek gruplara ihtiyaç var. Tepeden inme ol-

mak zorunda. Cumhuriyetin kuruluşu da öyle. Dolayısıyla burada bir kent konseyi şart. Bunun ötesinde genel bir vizyonumuz olacak.

Mardin'de bir başka önemli sorun şehrin hiçbir yerinde tam korunmuş bir dokunun bulunmamasıdır. Mesela Safranbolu korunmuş bir doku gibi görünüyor. Safranbolu evlerinin hepsi aynı anda mı yapıldı? Elbette hayır, bunlar bir süreç içinde, birkaç yüzyıl içinde oluşmuş evler. O zaman imar yasası da yoktu. Sadece bir gelenek vardı. İşte bütün mesele oradaki ritmi, müziği yakalamak. Farklı tarihlerde yapılmalarına rağmen bu binalar nasıl birbiriyle uyum içinde oldular? Bunun şifresini Mardin için de anlarsak o zaman boş parsellere yeni yapılacak binaların tanımını da getirebiliriz. Bakınız ülkemizde çok iyi restoratörler var, eski yapıları çok güzel onarırlar. Ama boş parsellere nasıl bir yapı yapacağımızı bir türlü bilemiyoruz.

İkbal Orundaş

Ben de bu görüşlere katılıyorum. Bütün olarak kurtarma şansı hem az, hem de bu zaman alır. O süreci beklememek için pilot projelerin uygulanması taraftarıyım. Biz zaten kurduğumuz platformda bunu yapmaya çalışıyoruz. Mimarlar Odası'ndaki arkadaşlarımız şu an kendilerine bir ev arıyorlar. Örnek bir ev olacak, onu restore edecekler. Sanıyorum merkezden, Odalar Birliği'nden bir yardım alacaklar. Biz zaten parça parça bunu yapmaya çalışıyoruz. Bu çalışmaların hızlandırılması için ne yapılabilir bunun arayışı içindeyiz. Kültür Bakanlığı da Mardin'de bir evi kamulaştırıyor. Sanıyorum Dünya Bankası restorasyonun finansmanı için yardım edecek. Bu da önemli bir gelişme.

Gökhan Menteş

Güneydoğu Anadolu'da Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması Danışma Toplantısı'nı Mardin merkezli ama Şırnak katılımlı yapıyoruz. Sabah bunu belirtmeyi unuttuğum için özür dilerim. Dolayısıyla bu ikinci oturumda sözü Şırnak temsilcisine vermek istiyorum. Bu oturumda tarihi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik alternatif yaklaşımlar neler olabilir, genel strateji ne olmalıdır, somut proje önerileri neler olabilir, bu amaçla kullanılabilecek araçlar, kaynaklar, fırsatlar neler olabilir konularında düşüncelerimizi dile getireceğiz.

Ihsan Gören

Şırnak ÇEKÜL Temsilcisi

GAP bölgesinde tarih ve kültür varlıklarının kurtarılması, tanıtılma-

sı, değerlendirilmesiyle ilgili danışma ön toplantısının bu bölümünde alternatif yaklaşımlar ve somut proje önerileriyle ilgili olarak hazırladığım bir raporu sunmaya çalışacağım.

Bölgemizde tarih ve kültür varlıklarının korunması, kurtarılması, tanıtılması ve değerlendirilmesi ülkemizin bu yöndeki genel sorunuyla bir bütünlük arz eder. Ancak bölgemiz için bu konuda öncelikli sorunların tespit edilmesi ve bunlar için bölge koşullarında bazı tedbirlerin alınması kaçınılmazdır. Bunlar, yerel birimlerin oluşturulması, alt bölgeler bazında konuya duyarlı gönüllü kişilerin ve uzmanların katıldığı yetkili yerel birimlerin oluşturulmasıdır.

Bu anlamda:

• Bu birimlere resmi nitelik kazandırılmalı, bu kapsamda yerel mülki idare amirleriyle gerekli koordinasyon Tarih Vakfı ve GAP İdaresi'nce sağlanmalıdır.

• Oluşturulacak yerel birim görevlileri teşvik edilmeli, gerekli çalışmayı yapmaları için araç gereç desteği verilmelidir.

• Bu görevlilere bölgelerinde gerekli çalışma ve araştırmayı yapmaları için mülki idare amirleri ve güvenlik birimlerinden destek sağlanmalıdır; çünkü tarihi ve kültürel değeri yüksek olan, gerçekten görülmeye değer yerlerimizden bazılarına güvenlik nedeniyle ulaşılamamaktadır.

Ayrıca aşağıdaki hususları dikkatinize sunuyorum:

1) Binlerce yıllık tarihiyle bölgemizin kavimlerin ve medeniyetlerin beşiği olduğu bilinmektedir. Bu nedenle yerel birim çalışanları öncelikle bu medeniyetlerden kalma tarih ve kültür varlıklarının envanterini çıkartacak ve bunu yaparken uzmanların desteğini alacaktır.

2) Bölgemizin ilk insan yerleşimlerine ait olduğu bilinen tarihi varlıkları araştırılmalı, bu konuda birimlerce uzman desteği sağlanmalıdır.

3) Kaybolmaya yüz tutmuş ve potansiyel değeri olan el sanatları canlandırılmalıdır. Diğer kamu kurumlarıyla işbirliği yapılarak açılacak kurslar sayesinde el sanatlarının yaşatılması, yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

4) Alt bölgeler ölçeğinde folklorik zenginliklerin sergisi yapılmalı, bunlar toplumun hizmetine sunulmalıdır.

5) Tahrip olmuş tarihi ve kültürel varlıkların sergisi yapılarak GAP ve merkezi idarece sağlanacak destek ile restorasyonları sağlanmalıdır.

6) Çeşitli nedenlerle kamu ve diğer devlet birimlerinin kullanımla-

rında bulunan tarihi ve kültürel yapılar restorasyondan geçirilerek yerli ve yabancı turistlerin ziyaretine açılmalıdır.

7) Alt bölgeler düzeyinde müze açılması desteklenmelidir. Vatandaşın elinde bulunan antik eserler bu müzelerce toplanmalıdır.

8) Alt bölgelerde yerleşime özgü geleneksel evler tespit edilip aslına uygun biçimde onarılmalı ve ziyarete açılmalıdır.

9) Gerek kalkınma yatırımlarından gerekse fiziksel altyapı projelerinden olumsuz etkilenen tarihi ve kültürel yapıların kurtarılması için gerekli önlemler alınmalıdır.

10) Alt bölgeler bazında tarihi, kültürel, etnoğrafik ve folklorik zenginliklerle ilgili kataloglama yapılmalı ve bunlar bölge düzeyinde birleştirilerek bölge envanteri oluşturulmalıdır. Aynı şekilde görsel yayınla kitlelere ulaştırılması sağlanmalıdır. Bu konuda ulusal televizyonlardan destek istenmelidir.

11) Kültür ve sanat etkinlikleri düzenlenmeli ve desteklenmelidir.

12) Çalışmaların başarıya ulaşması için kamu kurum ve kuruluşlarıyla olduğu gibi bu alanda faaliyet gösteren ÇEKÜL Vakfı gibi vakıflarla da işbirliği yapılmalı ve bunların desteğinden istifade edilmelidir.

13) Bölgedeki eğitim kurumlarıyla işbirliği yapılarak tarihi ve kültürel varlıkların önemi çocuklarımıza anlatılmalıdır.

14) Bölge içinde yerel birim çalışanları karşılıklı geziler düzenlemelidir, bu geziler yaygınlaştırılarak diğer bölgelerden konuya duyarlı kurum ve kişiler bölgeye davet edilmelidir.

15) Bölge içinde konuya duyarlı, gönüllü kişilerden oluşan tarih ve kültür varlıklarını koruma komiteleri kurulmalı ve desteklenmelidir.

ŞEYHMUS DİNÇER

Kentsel tasarım açısından Mardin'e baktığınızda binlerce yıldır din, dil, ırk farklılığı olan birçok insanı bir arada yaşatmış bir şehir olduğunu görüyorsunuz. Bir mimar olarak kentsel tasarımın bu bir arada yaşama olgusu üzerinde büyük bir etkisi olduğu kanısındayım. Var olan güzel örneklerden yararlanılarak yirmi yıldır yaşadığımız bazı sıkıntıların önüne geçilebilirdi diye düşünmek de mümkün.

Bizim ilk etapta çok somut şeyler yapmamız lazım. Bir kent konseyi oluşturduğumuzu baro başkanımız da söyledi. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Atilla Yücel hocamızın denetiminde burada oluşturulacak bir gruba, 18 aylık bir süreç içinde Mardin'e yönelik projeler üretmesi için bir fon sağlanacak. Ama paranın geliş amacı ne bir yeri restore et-

mek, ne bir yerin rölövesini çıkartmak, ne de restorasyonu yapmak. Bu para sadece ve sadece proje geliştirmek için. Ama sabahki oturumda bazı arkadaşların da dediği gibi bizim toplumumuz gördüğü şeye inanır. Bu arada tipik bir Mardin evinin alınıp rölövesinin çıkartılması ve restorasyonunun yapılması için de önemli bir paranın aktarılacağı duyumunu aldık. Bu güzel bir olay. İnsanlarımız da sonuç itibariyle somut olarak bir çalışmanın yapılacağını görmüş olacaklar. Bu proje bizim için büyük bir fırsat. Bu noktada bizim, Mimarlar Odası'nın da bir çalışması var. Odamız da bir ev alacak ve restore edecek.

Bu süreç içinde Mardin'in çok büyük avantajı var: Mardin'in Ankara'da, İstanbul'da, Avrupa'da ve Amerika'daki lobileri. Amerika'da uçak mühendisi olan amcamın oğlu, Mardin'den göç edip 30 yıldır Amerika'da yaşayan 40-50 Mardinli ailenin Mardin geleneklerini sürdürdüklerini ve Mardin özlemi çektiklerini, Mardin'in eski dokusuna tekrar kavuşabilmesi için ellerinden geleni yapmaya hazır olduklarını söylüyor. Böyle bir lobimizin olması çok önemli, bu lobiyi canlandırmamız gerekiyor. Yeni oluşturduğumuz sivil inisiyatifle ülke içindeki ve dışındaki lobilerimizi harekete geçirip buraya finans ve proje desteği sağlamamız gerekiyor.

Ayrıca Mardin'deki Yerel Tarih Grubu olarak Milli Eğitim'den özel bir programın uygulanması talebimiz olacak. Bu program şehirdeki ilkokul öğrencilerine Mardin'in tarihi mekânlarını sevdirmeye hedefleyecek.

Bu evlerin turizm açısından ailelere büyük bir katkı sağlayacağını da öngörmek, ev pansiyonculuğunu geliştirmek gerekiyor. Eski zanaatların tekrar canlandırılması, el sanatları çarşısı gibi bazı mekânların kurulması gibi projelerimiz de var.

Tabii bunların hepsinin yapılabilmesi için önce envanter çıkartılması gerekiyor. Mardin'i sekiz bölgeye ayırdık ve tarihi değeri olan 273 yapı tespit ettik. Bunların büyük bir kısmı Mardin'in bir yamaç kent oluşundan dolayı doğal olarak korunmuş. Buranın bir avantajı da bu. Birinin terası, diğerinin avlusu olduğu için bir tadilat veya yıkım gerektiğinde üç evden izin almanız lazım. Bu da zor olduğu için bir tür koruma sağlanmış oluyor. Hâlâ geriye bu kadar ev kalmasındaki en büyük etken de bu.

FLORANS ORUNDAŞ
Mardin Halk Eğitim Md. Yrd.

Şehrin girişini, merkezini veya çıkışını koruyalım dedik. Eski ticaret

merkezini canlandırmalı. El sanatları, inanç turizmi (kilise-cami-havra), pansiyonculuk, yöresel yemekler, kurs açılarak el sanatlarının canlandırılması... Hepsi canlandırılabilir.

HULUSİ KURTULUŞ

Mardin Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başkanı

Kültür yalnız binalarla sınırlı değil. Mesela çarşılarımızı gezdiğimiz zaman kasaplar çarşısı, kuyumcular çarşısı, kunduracılar çarşısı gibi bölümlere rastlarız. Bunlar bir zamanların ahi esnaf odalarının Mardin'deki izleri. Şehrin merkezinde han olarak kullandığımız bir yer var. Esasen konaklama hanı olarak yapılmış, şu an garaj olarak kullanılıyor. Bu hanın zemin katında o güzelim el sanatlarımızı ziyaretçilere sunabiliriz. Tüm modern ihtiyaçları yerine getirerek alt katlarda el sanatlarını sergileyip üst katları da bir otel haline getirebiliriz.

İKBAL ORUNDAŞ

Bölge illerini kapsayacak bir öneri:

• Bölge illerini kapsayacak planda her ili aynı derecede kullanmak doğru değil. Her ilin farklı potansiyeli var.

• Envanter yapılırken kimlik bilgileri detaylı alınsın ki başka çalışmalarda da kullanılabilsin.

• Hem ulusal hem uluslararası iyi bir tanıtım hazırlanmalıdır (katalog, cd vb).

• Konaklama gereksinimleri karşılansın. Pansiyon ev modeli geliştirilebilir.

• Planda illerle ilgili hedefler konulurken her il için bu özelleştirilebilir.

YUSUF YILDIZ

Biz gerek proje oluşturmada, gerek bunun finansmanı için nerelere başvurulacağı konusunda bilgi sahibi değiliz. Demin Tarih Vakfı'nın bir köprü olabileceği söylendi. Yani biz Tarih Vakfı'na danışabilir miyiz?

GÖKHAN MENTEŞ

Acil ihtiyaçlarımız için doğrudan doğruya Tarih Vakfı Genel Sekreterliği'ne başvurabilirsiniz. Size yardımcı olmaya çalışırlar. Eğer onların da bilmediği bir konuysa daha uzman kişilere sorarak cevabını elde edebilirler. Hem burada Tarih Vakfı'nın yerel temsilcisi de var.

YUSUF YILDIZ

Belki bize Tarih Vakfı'nın çalışmaları hakkında biraz daha bilgi verseniz, biz de hangi konularda yardım alabiliriz anlardık.

GÖKHAN MENTEŞ

Toplantının Tarih Vakfı'nın tanıtım toplantısına dönüşmemesi için çok özetle söyleyeceğim. Doğrudan ihtiyacınız olan konuyla ilgili olarak söyleyeyim. Biz şu anda GAP İdaresi'yle işbirliği içinde Avrupa'dan ve dünyadan ne tür kültür fonları sağlanabileceği konusunda bir çalışma yürütüyoruz. Bu çalışma tamamlandığında zaten herkesin kullanımına açılacaktır diye düşünüyorum.

İkbal Hanım, siz doğrudan doğruya Tarih Vakfı'nın buradaki temsilcisi, ayrıca da vakıf üyesisiniz. Dolayısıyla bu toplantı dışında da arkadaşlarınızı Tarih Vakfı hakkında bilgilendirebilirsiniz.

YUSUF YILDIZ

Görüyorsunuz, Mardin'e kim gelse bize başınızın çaresine bakacaksınız diyor. Madem iş bize düşüyor, o halde bizim her şeyden önce eğitime ihtiyacımız var. Nerelere başvurulur, nasıl çalışılır, bizim bu konularda eğitilmemiz lazım ve olayı çok iyi anlamamız lazım. Muhatap olacağımız kişileri, kurumları tanımak zorundayız.

FLORANS ORUNDAŞ

Bu projeye başladığımız sırada İstanbul'da tesadüfen Profesör Atilla Yücel ile tanıştık. Atilla Bey 15 yıl önce Mardin'e gelmiş, burada bir Mardin evinde misafir kalmış, Mardin'e âşık bir insan. Neler yapabiliriz diye konuşunca, konuyu bir de Fransız Anadolu Medeniyetleri Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Stefan Yerasimos'a açalım dedi. Daha sonra Stefan Bey'i de Mardin'e davet ettik. Stefan Bey burayı görünce İstanbul Fatih'teki modeli uygulayabileceklerini söyledi. Bu yardım amaçlı bağış anlamında bir olanakmış. "Tarihsel mirası ne kadar kurtarabilirsek kârdır. Bu bir kültür hazinesidir" dedi. Türkiye'deki çalışma süresi bitiyormuş, "Fransa'ya gidiyorum ama sizleri destekleyeceğim, hedeflerinize ulaşmanız için çalışacağım" dedi. Tarih Vakfı'na bizi öneren de odur. Yani Tarih Vakfı'nın araya girişi böyle oldu. Tarih Vakfı da hem burada çok önemli bir kitap çalışması yaptı, hem de bizim yerel tarih çalışma grubunu oluşturdu.

14 yıldır çalışıyoruz, buraya kadar geldik. Yolun yarısından çoğunu aştık diye düşünüyorum. Çünkü Mardin hakkında bir ilgi oluştu.

ABDURRAHMAN UNCU
Elektrik Mühendisleri Odası Temsilcisi

PTT, Belediye Camisi karşısında bir binanın restorasyonunu çok güzel yaptı. Her devlet kuruluşu bir binayı restore ederse o zaman Mardin'in manzarası çok daha değişik olur. Şimdi adını hatırlayamadığım bir holding de medreseyi onaracakmış. Ama bazen böyle haberlerin arkası gelmiyor. Vakıflar Bankası'nın karşısında Beyaz Kaya Pasajı da çok güzel bir çalışma. Şehrin mimarisine uygun taştan yapılma güzel bir örnek. Bunun gibi çalışmalar hızlandırılırsa, mesela işadamları bir binayı böyle yaptırırsa, şehrimizdeki boru fabrikasıdır, çimento fabrikasıdır onlar da benzer bir restorasyon çalışması yaparlarsa Mardin hızla değişir.

Şu dikkatimi çekti: Kiliselerde paratoner yok, halbuki camilere konulmuş. Papazlara, şimdiye kadar herhalde dualarla vaziyeti idare ettiniz dedim.

Bir ara İstanbul'dan otobüsle geliyordum. Otobüste 20-30 turist vardı ve bunlar Midyat'a kadar gideceklerdi. Bu insanlar 1500 km'lik yolda kameralarını hiç çalıştırmadılar. Ne zaman ki Mardin'e girdik, meteorolojinin olduğu yerden itibaren her biri en az yirmi kere fotoğraf çekti. Mardin'in nasıl bir etki bıraktığını o zaman anladım. Demek ki gerçekten güzel bir manzara. Daha sonra gelen misafirleri biz hep oraya götürüp "İşte şehrin en güzel göründüğü yer!" dedik. 2-3 yıl aradan sonra bir geldim baktım oraya bir bina dikmişler ve o manzara tamamen bozulmuş. Biz burada konuşurken bile belki Mardin'de böyle planlar yapanlar var.

SELAHATTİN BİLİRER
Avukat

Mardin'de tarihi ve kültürel miras olarak çeşitli dinlere ait mabetler var. Eğitim kurumlarımız, manastırlarımız, medreselerimiz, kalelerimiz evlerimiz, kral yolumuz, bahçe mimarimiz, arkeolojik alanlarımız var. Bir de şehrin günlük hayatında kullandığımız müziğimiz var. Yerel âdetlerimiz, ölüm merasimlerimiz, mahalli sanatlarımız var. Bütün bunların da korunması gerekiyor.

Fakat öyle tahmin ediyorum ki bu toplantıda amaç mimari eserlerin korunması veya restorasyon yoluyla ticari bir değere dönüştürülebilmesi. Sanki herkes böylesine sınırlı bir amaç için konuştu gibi geldi bana.

Madem böyle, o zaman ben de bu konuda birkaç söz söyleyeyim. Güneydoğu Anadolu şehirleri içinde kültürel ve tarihi eserleri koru-

ma işinde Mardin öncelikli bir il. Çünkü Mardin'de bu saydığımız mimari eserlerin önemli bir kısmı şu anda ayakta ve sosyal işlevlerini görmeye devam ediyor. Bu sosyal işlevlerini gördükleri için de yıpranıyorlar. Onarılamadıkları için de yok olma tehlikesi altındalar. Bu mimari eserler öncelikle evlerdir, bunu mabetler, medreseler, manastırlar izler. Bence bunların içinde en öncelikli konu yaşayan mabetler ile yaşayan evlerdir. Bunların bir an önce koruma altına alınmaları lazım. Bunlara öncelik verilirse hem genel manada şehrin kendisi kurtulmuş olur, hem de bunların bir an önce ticari değere dönüşmesi imkânı vardır. Bu şekilde şehrin ekonomik hayatına da önemli bir katkı sağlanabilir.

Arkadaşlar bu işlerin yapılmasında hep mahalli oluşumların veya sivil oluşumların rolü üzerinde durdular. Bu sivil inisiyatif dediğimiz şey aslında sosyolojik olarak bizim başvurabileceğimiz bir araç değil, çünkü sivil inisiyatif, sivil oluşum ya da sivil toplum sanayi ötesi toplumun ürünüdür. Biz daha sanayileşmedik. Bir üçüncü dünya ülkesinin taşra şehrinin insanlarıyız. Kendimizi gerçekten ağırlığı olan, gerçekten yaptırım gücü olan bir inisiyatif, bir sivil kuruluş halinde göremeyiz. Bu abartılı olur. Burada devletin, uluslararası kuruluşların, yerel idarelerin ve kültürel müesseselerin desteği esastır. Ondan sonra benim gibi bir sade vatandaş gelir, böyle bir toplantıda kendi fikrini söyler. Ne kadar göz önüne alınacağını bilmiyorum. Ama muhakkak gerekli olan bir şey var. Mardin mutlaka önce yaşayan eserleriyle koruma altına alınmalıdır.

GÖKHAN MENTEŞ

Bir düzeltme yapmak istiyorum. Biz bu miras olayında yalnız maddi varlıklara ve taşınmaz varlıklarla kısıtlı değiliz, böyle bir kısıtımız yok. Maddi olmayan veya taşınabilir öğeler de bizim koruma amaçlarımızın içine giriyor. Ama şu anlamda haklısınız; tartışmaların büyük bir çoğunluğu gözle görülebilir, elle tutulabilir mirasa doğru kayıyor.

FLORANS ORUNDAŞ

Bir gün manastırdan geri dönerken keşke bu Mardin yolunun iki şeridine de küçük küçük odalar yapılsa, dükkân veya pansiyon türü bir şey olsa hem şehrin eteklerindeki o çirkin görüntü engellenmiş olur, hem de gelecek vaat eder diye düşündüm. İnsanlar orada konakladıkları veya bir işyeri olarak kullandıkları zaman ufku görür, ufku genişler. Bu da daha değişik bir eğitim tarzı.

SONGÜL CEYLAN BALA

Söz alan arkadaşlarımın hepsi, haklı olarak örnek bir restorasyon çalışması görmek istediklerini söylüyorlar. Kültür Bakanlığı Mardin'de ilk 1988'de bir örnek uygulama yapmıştı. Bizim müze binamız 1895 yılında Süryani Patrikhanesi olarak yapılmış ve daha sonraki yıllarda tugay binası, sağlık ocağı gibi çok farklı amaçlarla kullanılmış. Bina 1988'de kamulaştırıldı ve 1995'te de müze olarak açıldı. İki ay önce Sayın Kültür Bakanı İstemihan Talay'ın Mardin'i ziyaretinin arkasından yine sevindirici bir olay gerçekleşti. Üç evin kamulaştırılması için bize talimat verildi. Şu anda bu evler tespit edildi. Tokmaklar'ın evi, Cevi Can'ın evi ve Mimar Loni'nin evi. Bunlar özellikle otel ihtiyacını karşılamak üzere kamulaştırılacak ve kültür merkezine dönüştürülecek. Mardin'de, şimdi bize başvurular var. Güzel eski evi olan vatandaşlar bize başvurup evlerini nasıl değerlendirebileceklerini sormaya başladılar. Kimisi pansiyon yapmak istiyorum, kimisi yerel yemekler yapan bir lokanta açmak istiyorum diyor. Son iki ayda böyle güzel gelişmeler oldu ve umuyorum daha da olacak.

HALİL KÖSESOY
Jeofizik Mühendisi

Mardin'de belki de şehrin dar sokakları arasında kaybolan, dikkatimizi çekmeyen birçok tarihi çeşmemiz var. Bunlar 20-25 yıl öncesine kadar Mardin'in suyunun büyük bir kısmını karşılıyordu. Şu anda üç beş çeşme hariç hemen hemen hepsi kullanılamayacak durumda; ya çökme oluyor, ya membalarına kanalizasyon karışıyor ya da memba kısmına inşaat yapıldığı için, yeterince beslenemediğinden kuruyor. Bu çeşmeler sanki Mardin'in mozayiğini yansıtıyor. Mesela Yahudi Çeşmesi var. Hıristiyan adlarıyla anılan çeşmeler de var. Bunların da kurtarılması gerekir.

ABDURRAHMAN UNCU

Eğer bir gün Mardin'in ayrılmaz bir parçası olan Hasankeyf suyun altında kalacak olursa Hasankeyf Ulu Camii yeniden inşa edilsin isterim.

YUSUF YILDIZ

Maddi olmayan bir kültür mirasını söylemeyi unutmuştum. Çocukluğumuzda bizim en büyük sermayemiz köy odalarımızdı. Güneydoğuda, hele de ova köylerinin köy odalarında masallar, meseller anlatılır, kıssadan hisse çıkartılırdı. Bunlar maalesef kayboldu. Belki hâlâ yaşlılarla konuşarak tespit etmek mümkün olabilir. Tarih Vakfı'ndan rica

ediyorum, bu parasal bir kaynak gerektirmiyor. Bir kasettir, teyptir neticede. Evet, tabii bunu bizim Yerel Tarih Grubu da yapabilir, haklısınız. Pek çok insanımızı yitirmeden, onlar öbür dünyaya göç etmeden bunu yapmamız lazım.

HULUSİ KURTULUŞ
Mardin Esnaf Sanatkârlar Odası Başkanı

Yok olmaya yüz tutan meslek dalları var. Bunlar için KOBİ kredisi gibi esnafa kredi verilemez mi?

KERİM ÇALIŞ
Mali Müşavir

Bölgemizde sükûnetin sağlanmasıyla birlikte ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda bu tür toplantılar yapılmaya başladı. Bunların yapılması bizler için fevkalade umut vericidir. Bütün alanlarda olduğu gibi kültür alanında da bana göre eksiğimiz örgütçülüktür. Biz örgütlenemiyoruz. Örgütlenemediğimiz için de Mardin'e gelen her kişiyi devlet olarak görüyoruz. Sivil inisiyatifin anlamını, önemini bugüne kadar çeşitli sebeplerden dolayı kavrayamadık. Biz aslında bunun zorluğunu çekiyoruz bana göre. Bir kültür mirasının korunması ve geliştirilmesi için temel olan şey bizim örgütçülüğümüz ve bizim o işle ilgili çalışma azmimizdir. Eğer bunların hepsi varsa bence para bulmak o kadar zor değildir.

Bunu bir örnekle de açıklamak istiyorum. Florans arkadaşımız İsveç Elçiliği'yle yaptığı bir görüşmede Mardin'le ilgili geliştirdiği bir projeyi takdim etmiş ve çok kısa bir sürede 350 bin dolar gibi bir rakamla cevap vermişler kendisine. Eğer bu anlamda biraz daha örgütlü bir çalışma içine girersek gerek Mardin için, gerek bölgemiz için çok daha iyi adımlar atabileceğimize inanıyorum.

Avukat arkadaşım tarihi ve kültürel varlıkların değerlendirilmesiyle ilgili olarak genelde olayın maddi yönünün ele alındığını söylediler. Bu tespite katılıyorum. Çeşitli rantçılar da çıkabilir bu arada. Buna da çok dikkat etmek gerekir. Tarihi değerlerin korunması için rantçılara fırsat verilmemesi gerekir.

Son olarak Mardin'de yapılarda kullanılan taşa değinmek isterim. Belediyenin yapılarda bu taşın kullanılmasını zorunlu hale getirmesi lazım. Betonarme yapı yapanlar bile kaplama olarak bu taşı kullanırlarsa Mardin'in görünüşü bozulmayacaktır. Bu taş ekonomik olarak da çok

uygundur. Kullanılması teşvik edilirse Mardin'de büyük bir iş hacmi de doğacaktır. Madem Mardin'e "Taşın ve İnancın Şiiri" diyoruz, niye taşa sahip çıkmayalım! Serbest bölge müdürü olarak bölgede inşa edilen fabrikaların en azından bir cephesini bu taşla yapma zorunluluğunu getirdim. Bu müthiş bir estetik görüntü verir.

YUSUF YILDIZ

Yeni yapılandırmada da Mardin taşı niçin kullanılmasın, en azından ön cephede; madem "taşın inancı Mardin" diyoruz. Güncel hayatta da bu tarihi ve kültürel varlığımızı değerlendirelim.

ŞEYHMUS DİNÇER

Belediye arşivlerine göre 1954-1965 arasında tüm evlerde taş kaplama zorunluluğu vardır. Gerçekten o dönemde, hatta 1966'da yapılan evlerin hemen tamamında taş kaplama vardır. Zorunluluğu belediye getirmiş, ama maalesef bu karar 1966'da kaldırılmış.

İKBAL ORUNDAŞ

Yeni koruma planının güncelleştirilmesi için bir çalışma başlatılacak diye biliyoruz. Koruma planı yenilenince bu taş kaplama zorunluluğu yeniden konulsun.

FLORANS ORUNDAŞ

Midyat Kaymakamı taş işçiliğine ve taş işlemesine büyük çapta ihtiyaç olacağını düşünerek ve Halk Eğitim'den yararlanarak bir taş işleme atölyesi açtırdı. Biz Mardin Müzesi ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yaşatma Derneği'yle işbirliği içinde Mardin merkezine girişte bir taş işlemeciliği atölyesi kuruyoruz. Böyle teklifler var, değerlendirmeye çalışıyoruz.

ALİ ÖZKABA

Yenişehir'in oluşmasından sonra hemşerilerimiz oradaki binaların maliyeti ucuz olduğundan Yenişehir'e yerleşmeye başladı. Taş kaplama maliyeti arttırır. O zaman ne yapacaklar? İster istemez kaçak da olsa, onları hapse de atsak, yasal olmayan yollara başvurarak betonarme binaları dikecekler. Çünkü betonarme daha ucuza geliyor. Üstelik halen bu taşın kimyasal ve fiziksel özellikleri analiz edilmemiştir. Daha pek çok eksiğimiz var, kabul edelim.

FLORANS ORUNDAŞ

Taş kaplamanın maliyeti artırmadığını belirtmek istiyorum. GAP İdaresi, Çok Amaçlı Toplum Merkezleri'ni (ÇATOM) oluşturmak için Mardin bölgesinde bir bina arıyordu. Emniyet Müdürlüğü'nün eski binası sadece kullanım hakkıyla GAP'a geçti. GAP Daire Başkanı, bu binanın bir cephesine eski Mardin taş evlerini andıracak bir kaplama yaptırmak istiyorum dedi. O zaman Midyat'ta böyle taşocağı yoktu. Hesapla dediler. Silikon boyadan daha ucuza mal oluyordu. Sağ olsunlar, destek veren herkese çok teşekkür ediyorum. Çünkü Mardin'in böyle bir şeye ihtiyacı vardı. Hesaba döktü insanlar; mimar arkadaşlarımız 10 cm kalığında olursa maliyet ne olur, 5 cm kalınlığında olursa ne olur diye hesaplar yaptılar.

KERİM ÇALIŞ

Bir Mardinli olarak tarihi dokumla uyum içinde güncel ihtiyaçlarıma cevap verecek bir yapılaşma için bu taştan yararlanılmasını istiyorum. Bunu bir kültür olarak istiyorum. Bunu, Mardin'in bir geleceği olsun diye istiyorum. Teknik düzeyde bir analiz yapılırsa biz bu malzememizden ihraç da ederiz. Para da kazanırız. Bu konu planlarda yer alsın, ısrarlıyım. İmar planlarına girsin, kullanımı zorunlu hale getirilsin, belediyeyi de bağlayıcı olsun. GAP İdaresi kurulduğu zaman, Mardin Erkek Sanat Okulu bünyesinde Mardin taş işçiliği ve Mardin usulü tavan bağlama bölümü kurulsun demiştim. Çünkü tarihi eserlerimizin tamamında tavanlar kemer kubbe ve çekme tarzında bağlanmıştır. Burada ahşap kullanılmamıştır. Kullanılan yapı malzemesi sadece taş, toprak ve kireçtir. Bu konuda diploma sahibi bir teknik eleman bulunmadığı için yapamıyoruz diye resmi bir gerekçeyle meseleyi savuşturdular. Daha sonra organize sanayi bölgesinin çıraklık okulunda böyle bir bölümün açılması için çaba sarf ettim. Ne yazık ki o da olmadı. Şimdi tekrar bu teklifi yapıyorum ve göz önünde bulundurulmasını rica ediyorum.

GÖKHAN MENTEŞ

Bu toplantı bana göre diğer bütün toplantılardan çok farklı özellikler taşıdı. Bu sizin kentsel geçmişiniz, kentsel kimliğiniz ve korumaya olan düşkünlüğünüzle yakından ilintili. Siz burada kendi aranızda gayet güzel örgütlenmişsiniz. Bu örgütlenmenin ürünlerini de hem kent kimliğini geliştirme anlamında, hem Mardin'e dünyanın ilgisini çekme anlamında alacaksınız. Mardinliler bunu hak ediyor. İzninizle toplantıyı kapatmak istiyorum ve katıldığınız için çok çok teşekkür ediyorum.

GAP DANIŞMA ÖN TOPLANTISI

KASIM 2000 MARDİN

KATILIMCILAR

Kadriye Aday (GAP İdaresi, Uzman); Halil Agah (GAP İdaresi, Uzman); Hande Akçakoca (GAP İdaresi, Uzman); Zeynep Akıncı (GAP İdaresi, Koordinatör); Oluş Arık (Ankara Üniversitesi DTCF Öğretim Üyesi); Şükrü Aşçı (GAP İdaresi, Koordinatör); Neşe Çakır (GAP İdaresi, Şehir Plancısı); Füsun Çiçekoğlu (Mülkiyeliler Birliği Başkanı, GAP İdaresi Uzmanı); Filiz Doğanay (Sosyal Antropolog, GAP İdaresi Danışmanı); Yavuz Ege (GAP İdaresi, Proje Yöneticisi); Ufuk Esin (İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Öğretim Üyesi); Aygül Fazlıoğlu (GAP İdaresi, Uzman); Gürhan Fişek (Fişek Enstitüsü, AÜ SBF Öğretim Üyesi); Gül Gemalmaz (GAP İdaresi, Koordinatör); Şerafettin Hamidi (GAP İdaresi, Başkan Yardımcısı); Alişan Işık (K. Bk. HAGEM, Araştırmacı); Mediha İmamoğlu (GAP İdaresi, Uzman); Güzen Köksal (Kültür Bk. Anıtlar ve Müzeler Gn. Md. Görevlisi); Seyhan Livanelioğlu (Kültür Bk. Halk Kültürlerini Araştırma Genel Müdürü); Gökhan Menteş (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatörü); Vedat Özbilen (GAP İdaresi, Proje Koordinatörü); Zerrin Öztimur (GAP İdaresi, Uzman); Burak Öztürk (Turizm Bakanlığı Yatırımlar Gn. Müdürlüğü, Şehir Plancısı); Alpay Pasinli (Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel); Ahmet Saltık (GAP İdaresi, Grup Yöneticisi); Mehmet Sarıtaş (DPT); Orhan Silier (Tarih Vakfı Genel Sekreteri); Funda Şerafettinoğlu (Tarih Vakfı GAP Danışma Toplantıları Projesi Koordinatör Yard.); Ercan Tapaca (İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Gn. Md., Şube Md.); İlhan Tekeli (Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı); Makbule Terzi (GAP İdaresi, Uzman); İbrahim Tuğrul (GAP İdaresi, Uzman); Numan Tuna (ODTÜ Öğretim Üyesi, TAÇDAM Başkanı); Abdüsselam Uluçam (Van 100.Yıl Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı); Serap Üzer (GAP İdaresi, Arkeoloji Uzmanı); Ayşıl Yavuz (ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi, TAÇDAM Yön. Kr. Üyesi); Müdürü Kaya Yaşınok (GAP İdaresi, Başkan Yardımcısı)

KAYA YAŞINOK
GAP İdaresi, Başkan Yardımcısı

Önce bu toplantıda bulunmayı çok arzu eden, çalışma programını da buna göre düzenlemiş olan, ama ani rahatsızlığı nedeniyle aramıza katılamayan başkanımızın özürlerini size iletmek istiyorum.

Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma Planı kapsamında yaptığımız çalışmalardan biri bugünkü toplantımızın konusu olacak. Daha önce hepinizi bu çalışmalar hakkında detaylı olarak bilgilendirmiştik. Sürdürülebilir insani gelişmeyi destekleyen katılımcı planlama yaklaşımı çerçevesinde çalışmak genel perspektifimizi oluşturuyor. İlgili bütün tarafların katılımını sağlamaya çalışıyoruz. Bu taraflar sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları ve doğrudan, paydaşlar dediğimiz halk oluyor. GAP kalkınma planı kapsamında yürüttüğümüz çalışmaların yaklaşık 24 konusunu, 24 ayrı kuruluşa delege etmiş bulunuyoruz. Her sektöre, her alana yayılan çalışmalar bunlar. Bunlardan biri de "Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kültür ve Tarih Varlıklarının Korunması, Kurtarılması ve Değerlendirilmesi" konusu. Bu konu, master plana veya kalkınma planına girdi sağlayacak hazırlıkları yapmak üzere Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'na delege edildi. Vakıf şimdiye kadar yaptığı çalışmaların sonuçlarını bu toplantıda bize sunacak. Bildiğim kadarıyla Vakfın raporu herkese dağıtıldı, elinizde var.

İLHAN TEKELİ
Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Konuyla ilgili çalışmaları bölgedeki beş ilde ve bölge dışında Ankara ve İstanbul'da sürdürdük. Toplantılara katılan 300 kişiyi düşünürsek, hepsinin ortak rahatsızlık konusu, çok zengin bir kültürel ve tarihi birikimi barındıran topraklarda oturmamıza rağmen, bunları yeterince koruyamıyor, tanıtamıyor ve geliştiremiyor olmamızdı. Yani aslında hepimiz bir sorumluluk duyuyoruz. Bu sorumluluk bu işi yeterince yapıp hayata geçirememenin sorumluluğu. Tabii bunun birçok nedeni olabilir. Kaynak yetersizliği, bilgi yetersizliği ya da az bilgi yoğunluğu olabilir.

Galiba daha önemli bir neden, bütün bu yetersizliklere rağmen işi ele alış biçimimizin, yetersizlikleri giderecek değil, artıracak biçimde olmasından doğuyor. Yani biz, bu işe gönülden inanmış, ilgi duymuş kişiler bir araya gelip kaynakları, bilgilerimizi ve yetkilerimizi birbirini destekleyen şekilde kullanarak performansımızı geliştiremiyoruz. As-

lında bu raporun çözmeye çalışacağı ve önümüzdeki dönemde bizim çözmeye çalışmamız gereken temel sorun bu. Bu alandaki performansımızı nasıl geliştirebiliriz? Bir başka deyişle, sosyal kapitalimizi, yani tek tek potansiyellerimizi birlikte iş yapabilme potansiyeline dönüştürme yeteneğimizi nasıl artırabiliriz? İşte bu raporun temelde başarmaya çalıştığı şey, "Küçük çekişmeleri bir tarafa bırakıp bir araya gelerek hiçbirimizin tek başına beceremeyeceği şeyleri nasıl beceririz?" sorusuna yanıt aramak. Sanıyorum ki raporun ayrıntılarına girdiğiniz zaman bu kaygıları göreceksiniz.

Rapor burada tartışıldıktan ve görüşler alındıktan sonra yeniden gözden geçirilerek İdare'ye sunulacak. Ama her ne olursa olsun, rapora ne girerse girsin ya da raporda ne eksik olursa olsun, sanıyorum ki temel mesele bu sosyal kapitali oluşturma becerisini gösterebilmek. Eğer bunu gösteremezsek raporda hangi kelime, hangi cümle bulunursa bulunsun çok anlamlı sonuç olmayacaktır. O takdirde bu işin gerçekleşmesi bakımından her birimiz, diğerimizin engeli haline gelebiliriz. Şimdilik böyle bir giriş yapıp sözü arkadaşlarımıza bırakmak istiyorum.

ORHAN SİLİER
Tarih Vakfı Genel Sekreteri

Önce raporun elinizde bulunan bölümü dışındaki bütünü üzerine bilgi vereyim. Doğal olarak 300 kişiye iletilen bir metnin yaratacağı iletişim sorunları ve maddi nedenler yüzünden, hem de raporun hazırlatıcısı olan GAP İdaresi'nin rapordaki bilgileri, hiç olmazsa kısa dönemde kendisi için kullanmak isteyebileceğini düşünerek raporun tümünü sizlere dağıtma olanağımız olmadı.

Rapor ay sonunda GAP İdaresi'ne teslim edildiğinde elinizdeki metin dışında dört ayrı eki kapsıyor olacak. Bunlardan biri GAP Bölgesi'nin tarih ve kültür varlıkları konusunda, bu kısa zaman aralığında saptanabilen belli başlı kaynakları içeren bir ön bibliyografik çalışma. Yani konuyla ilgili kitapları, makaleleri ve tezleri listeleyen bir metin.

İkinci ek, GAP bölgesinde tarih ve kültür varlıklarının korunmasıyla ilgili kuruluşların adları, bunların posta ve elektronik posta adresleri, faks ve telefon numaraları ve görev bilgilerini içeren bir tür bilgi bankası. Bunun içinde sivil toplum kuruluşlarına, devlet dairelerine, merkezi yönetimin bölgedeki birimlerine ve yerel yönetime kuruluşlarına ait bilgiler de yer alacak.

Üçüncüsü, belki de en zoru, Türkiye ile sınırlı kalamayacak çapta

koruma çabalarında, yani koruma işinin uluslararası bir operasyon olarak ele alınması gereken durumlarda, özellikle Avrupa ve Amerika'da başvurulabilecek kurumların bir listesi. Başka bir ifadeyle, hangi tür kurumların bu türden bir yaklaşımı potansiyel olarak uygun bulup bizimle birlikte çaba gösterebilecekleri konusunda bir liste ve nihayet, elde son derece kısıtlı kaynaklar bulunduğu başlangıç koşullarında bile hangi projelere öncelik verilebilir, ilk birkaç başlangıç projesi neler olabilir konusunda bazı öneriler. Rapor böylece, ekleriyle birlikte yaklaşık 150 sayfa civarında bir metin olacak.

Metin sizlere daha önce iletilmiş bulunduğundan ve okuma zamanı bırakmak için toplantı tarihi 7 Aralık'tan, 11 Aralık'a ertelenmiş olduğundan metni özetlemeyi de doğru bulmuyorum. Değerli zamanınızı tek taraflı değil çift taraflı bir iletişime, hatta mümkün olduğu kadar rapor üzerine yoğunlaşan iletişimlere ayırmakta yarar var.

Son 40-45 günlük süreçte tartışmalara katkıda bulunma konusunda büyük bir isteklilik olduğunu gözledik. Demek ki İlhan Tekeli'nin önemli negatif faktörlerden biri olarak açıkladığı bir ilgi açığıyla karşı karşıya değiliz. Ülkenin değişik bölgelerinden ve toplumun değişik kesimlerinden, değişik mesleklerinden insanlar konu üzerinde görüşlerini belirtmek istiyorlar. Altmışa ulaşan yazılı katkıyla, 250'ye yakın insanın sözlü katkılarını 28 Ekim-15 Kasım arasındaki dar bir süreçte ortaya koymaları bunu ortaya çıkartıyor. Raporumuzun İlhan Tekeli'nin sözünü ettiği bileşim özelliği, bir yandan Tarih Vakfı'nın bu konuya kurum olarak bakışının, yaklaşımının ana çizgileriyle, toplantılara katılmış kişilerin görüşlerinin ana çizgilerini birleştirme özelliği, aslında Türkiye'de çok sık denenmiş bir pratik değil. Hatırlarsanız buna benzer en büyük çalışma Habitat sürecinde, yaklaşık 800 kişi ve kurumu, yaklaşık bir veya bir buçuk yıllık bir dönemde, toplantılarla ve tartışma ortamlarıyla işin içine katan bir denemeydi. Bu daha küçük, ama aynı doğrultuda bir deneme.

Raporun "içindekiler" bölümünde yer alan genel yaklaşım, ilkeler ve öneriler kasten başlıklar halinde değil cümleler halinde ifade edilmiştir. Size bunlar hakkında kısaca bir bilgi verip bu sunuşu 5-6 dakika içinde tamamlamak istiyorum.

Genel yaklaşım, "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kültür ve tarih varlıklarının korunması, kurtarılması ve değerlendirilmesi alanında hayli kısa sürede önemli sonuçlar alınabilecek büyük çaplı bir projenin uygulanması olanaklıdır" saptaması ile başlıyor. Eğer, şu an Türki-

ye'nin, bölgenin, kurumların verili koşulları içinde ve dünya ile iletişimimizin bu düzeyinde, böylesi büyük çaplı bir projeyi gerçekleştirmek mümkün değildir noktasında tıkanmıyor ve bu saptamada birleşebiliyorsak, sanıyorum geri kalan tüm öteki yaklaşım ve önerilerde uzlaşmak mümkündür. Bir başka deyişle 21. yüzyılın başında, Güneydoğu Anadolu bölgesi gibi insanlık bakımından özel önem taşıyan bir bölgede uluslararası kuruluşlar, Türkiye'deki kurumsal ilişki ve güç dengeleri, insan potansiyelleri yan yana getirildiğinde, bu bölgede Türkiye'nin diğer bölgelerine de örnek olabilecek bir sıçrama yapılması olanaklıdır saptaması, bir iddiadır. Bu iddia, önemli bir yaklaşım unsuru olarak ifade ediliyor. Bu iddianın dayandığı bazı durum değerlendirmeleri ve geleceğe bakış unsurları da var. Eğer Türkiye uyumlu, uygar bir toplumsal yaşamı hak etmiş bir ülke ise, kültüre ve tarihe, kaynağına bakmadan ve bütün özellikleri içinde sahip çıkacak olgunluktadır. Bu olgunluğa son yılların gelişmeleri ve dersleriyle gelmiştir. Bu çok temel bir varsayımımızdır.

Türkiye'de bunun başarılamayacağı üzerine kurulu varsayımlar, yapılar, ilişkiler, planlar aşılabilir. Rapor böyle bir çağdaş kimliğin etkin bir korumacılığı, bu korumacılığın önemli unsurları olarak uluslararası standartlarda bir belgeleme ve araştırma çalışması gerektirdiğini saptayıp, yaşadığınız dünyada bunun hem beşeri, hem mali kaynakları olduğunu iddia ediyor. Bu iddia elbette Türkiye'nin gerçeklerini bir yana atmıyor. "Eğer dediğiniz yapılabilir idiyse şimdiye kadar niye yapılmadı?" sorusu her zaman sorulabilir. Nitekim, örneğin bu raporu inceleyen ve eleştirilerini ifade eden kişilerden Sayın Doğan Kuban raporun Türkiye bağlamında ele almak yerine, daha çok bir özel bölge olayı olarak ele alıp bunların Türkiye çapında bir değişime değil, bölgede yeni bir anlayışla, ilk defa ortak bir şeyler yapmaya yönelmesi halinde GAP'ta başarı şansı olduğunu ifade ettiler. Buna benzer başka eleştiriler de aldık. Ancak biz, toplantılarda da genel olarak ifade edilen şöyle bir yaklaşıma sahibiz. Eğitim sistemimizde, araştırma sistemimizde, belgeleme sistemimizde, kültür turizmi kavrayışımızda Güneydoğu bir "sorun alanı" olmaktan, bir "fırsat alanı" olmaya, bir önemli denemenin yapılma yeri olmaya dönüşebilir mi? Bu soruya "evet" diye cevap vermek önemlidir. Bu kapsamda, kuşkusuz GAP'ın kendi plan revizyonu çalışmasında pek seyrek rastlanan, tebrik edilmesi gereken bir açık yürekliliklе ifade ettiği gibi ekonomik ve teknik gelişmeyi tek başına ele alan, insan unsuru üzerinde yeterince durmayan, teknik yanları vurgu-

layan geçmiş 11 yıldan farklı bir yaklaşıma ihtiyacımız var. Kültürel ve tarihi mirası da ekonomik gelişme, enerji sorunu, sulama sorunu gibi bir değer olarak ele alan ve bunu daha ilk projelendirme aşamasından itibaren katılımcı bir yöntemle yapan bir anlayış önemli bir dönüşüm kapasitesine sahiptir.

Bu ise bir toplumsal meşruiyet sorununu gündemimize getiriyor. Çağımızda, dünyamızda ve Türkiye'mizde toplumsal meşruiyeti sağlanmayan büyük projeler çağdaş bir toplumun uygulamaları olarak yaşama geçirilemez. Dolayısıyla kültür ve tarihi mirasa sahip çıkmaya ilişkin tüm süreçler, aynı zamanda bölgedeki feodal-yarı feodal ilişkileri, var olan çıkar ağlarını, kimi beklentileri de hesaba katarak, bu tür bir toplumsal meşruiyeti de sağlamalıdır. Bunun sağlanması konusunda, GAP İdaresi tarafından atılmış katılımcı yaklaşım yönelimi sonuna kadar götürülmelidir. Bu sonuna götürmede birçok aktöre önemli bir rol düşüyor. Bu aktörlerin şu sıra bir politik yelpazede, Büyük Millet Meclisi'nde, belediye yönetimlerinde olup olmamaları açısından büyük bir dağınıklık göstermesi birlikte çalışma fırsatına dönüştürülebilir.

Neticede bu iş taşıma suyla dönmeyecektir. Güneydoğu Anadolu'da tarihi mirasın korunması sonuçta başarılacaksa, bunun bölgedeki üniversitelerden yerel yönetimlerin sorunlarına, bölgede tümüyle bitmemiş gerginliklere kadar birçok unsuru gözden kaybetmeden, ama bu bölge insanının, bölge enstitülerinin, bölge üniversitelerinin aktif rol alacağı, bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının büyük pay sahibi olup çaba göstereceği, dolayısıyla merkezi yönetimin işlevinin büyük ölçüde bu kurumları yapabilir kılmaya, oradaki üniversiteleri, enstitüleri, uzmanlık kuruluşlarını, odaları, sivil örgütleri, benzeri kurumları, var olan örneklerden yola çıkarak yerel tarih gruplarını yapabilir kılmaya ve müzeleri özel olarak geliştirmeye dayanacağını düşünüyorum.

Bundan sonra bir dizi öneri ortaya atılıyor. Bu temel önerilerin yalnızca başlıklarını okumak istiyorum:

- Acil, Özel Bir Büyük Projeye Dayanan Köklü Düzenlemeler Gereklidir
- GAP İdaresi Koruma Alanındaki Yeni Açılımını Sürdürmelidir
- Bölgede En kısa Sürede Yeni Bir Örgütlenme-Katılım Modeli Gerçekleştirilmelidir
- Bölgede Kültürel Mirasa İlişkin Temel Verilerin Toplanmasıyla Hızla Bir Kültür Envanterinin Hazırlanması Öncelikli İhtiyaçtır
- Güneydoğu Anadolu'yu Konu Alan Kültür ve Tarih Araştırmaları Desteklenmelidir

- Bölgeye İlişkin Yatırım Süreçlerinde İnceleme-Planlama- Projelendirme-Yapım Adımlarının Korumacılığı Olanaklı Kılması Sağlanmalıdır

- Kurtarma Faaliyetleri İçin Etkin Bir Örgütlenmenin Geliştirilmesi Zorunludur

- Taşınmaz Kültür Varlıkları, Taşınabilir Kültür Varlıkları, Maddi Olmayan Kültür Varlıkları İçin Özel Alt Projeler Geliştirilmelidir

- Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması İçin Büyük Çaplı Ek Finansman Kaynakları Aranmalı ve Var Olanlar Harekete Geçirilmelidir

- Kitle Eğitimi ve Özel Eğitim Koruma Seferberliğinin Ayrılmaz Birer Parçasıdırlar

- Doğru Planlanmış ve Doğru Kavramlarla Yürütülen Bir Turizm ve Tanıtım Çalışması Korumayı Tamamlayabilir, Destekleyebilir

En son bölümde de bu büyük çaplı projede herkesin özel bir iddia taşıyabileceği, aynı zamanda dünya çapında bir kültür projesinin ortakları olarak davranmalarını sağlayacak bir örgütlenme modeli için de bazı öneriler getiriliyor. Bu metin bir uzlaşma metni, bir arayış metni, bir denemeye çağrı metni, "şimdiye kadar yapılmadı, demek ki yapılamaz" anlayışına karşı bir meydan okuma metnidir. Eğer bu meydan okumada, arayışta birleşebilirsek, metnin eksikleri gedikleri de tamamlanabilir sanıyorum.

UFUK ESİN
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

İstanbul'dan katılıyorum. Önce bu çalışmayı sürdüren başta GAP İdaresi olmak üzere herkesi kutluyorum. Gayet ayrıntılı ve her şeyi kapsamaya çalışmış bir çalışma. Okudum, değerlendirmeye de çalıştım. Ayrıntıda kalan bazı noktalara sonra değineceğim. Mesela bazı coğrafi terimlerde hatalar var, bunların düzeltilmesi lazım.

Esas nokta şu: Metinde nelerin yapılması gerektiği söyleniyor, ama nasıl yapılması gerektiği yok. Modeller nedir, modelleri nasıl oluşturacağız? Bu konuda önerilere ihtiyaç var zannediyorum. Burada çok deneyimli hocalarımızı görüyorum. Sinerjik bir çalışma olacak anladığım kadarıyla, yani birçok bilim dalının enerjisi, insan kaynağı birleştirilerek birtakım oluşumlar, birtakım modeller geliştirilecek. Bu model geliştirme meselesinin çok önemli olduğunu zannediyorum. Ama bu model içinde görev almaya kimlerin katılacağı da önemli. Bir çağrı yapılmasını önermek istiyorum. Bütün üniversitelere, şu şu alanlar var, siz

hangi alanlarda katkıda bulunabilirsiniz, insan kaynaklarınız nelerdir şeklinde bir çağrı yollanmalıdır.

İkinci önerim eğitime ilişkindir. Birçok genç insan bu araştırmalara katılacaktır. Bunların eğitilmesi lazımdır. Bu eğitimin içeriği, nerede, nasıl yapılacağı gibi konuların aydınlatılması gerektiğine inanıyorum. Beni mazur görün, GAP İdaresi'nin çalışmaları hakkında çok büyük bir fikrim yok. Mesela burada toprak etütleri, jeofizik etütleri yapılmış mı? Herhalde yapıldı ama, bütün bölge için yapılmış mı? Bir başka mesele rant meselesi. Bu konu ne ölçüde ele alınıyor, burada kentlerin gelişme süreci nasıl ilerleyecek veya yapılaşma ne şekilde ele alınacak? Tabii bütün bunlar için ön verilerin A'dan Z'ye kadar çıkarılması ve hazırlanması gerekiyor. Bu arada belki bazı kentler, mesela İtalya'daki gibi korunması gereken örnek kentler olarak seçilebilir. Mesela İtalya'da bir barok kent olduğu gibi korunuyor ve bütün Avrupa akın akın burayı görmeye geliyor. Bizim de Güneydoğu Anadolu'da böyle kentlerimiz var. Bunları bu şekilde, belki çekirdek olarak koruma altına almak ve kentsel planlamayı da buna göre yapmak mümkün.

ALPAY PASİNLİ

Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü

Bir eleştiri olarak söylemiyorum, ama konunun birinci derecede muhatabının Kültür Bakanlığı olması nedeniyle bu 150 sayfalık raporun tamamının bize iletilmesini talep ettiğimizi dile getireyim. Ayrıntılı görüşlerimizi ancak o zaman oluşturabiliriz. Bir de rapor hazırlanırken kimlerin, hangi meslek alanlarından kişilerin görev aldıklarını öğrenmek istiyorum. Bir seyahatten dün dönmüş olmam nedeniyle raporu okumadan geldim buraya. Ayrıntılı bir görüşü ancak o 150 sayfalık raporu inceledikten sonra bildireceğim.

Tarih ve kültür varlıkları veya bizim yasalarımızda olan şekliyle kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili öneriler geliştirilirken mevcut yasaları mutlaka göz önünde bulundurmak gerekir. Ben bana verilen notları okudum, raporda bazı yetki devirlerinden söz ediliyormuş. Ama bu, yasalara uygun mu, değil mi? Bunun bir irdelenmesinin yararlı olacağını düşünüyorum.

KAYA YAŞINOK

Bu rapor şimdi oluşma safhasında. Herhalde ay sonunda bitmiş olacak. Daha önce, raporu üretirken görüş alalım istedik. Ama gerekirse ekleri de verebiliriz diye düşünüyorum.

ORHAN SİLİER

Bu revizyon veya yenileme çalışması sırasında demin Kaya Bey'in de belirttiği gibi birçok alanda eş zamanlı ve kısıtlı olanaklarla bir operasyon yapmak mümkündü. Bu rapor toplam dört kişilik bir grup ve üç danışmanla, GAP İdaresi'nin bize sağlayabildiği tartışma materyalinden ve bölgeye ilişkin diğer materyallerden yararlanarak hazırlanmıştır. Bu dört kişinin ikisi tarihçi, ikisi bölge planlamacısıdır. Yedi danışma toplantısından yararlanılarak hazırlanmıştır. 150 sayfalık metnin içeriğiyle bu metin içeriği arasında sanıyorum, bir tartışma bakımından çok fazla fark olmayacaktır. Önümüzdeki günlerde metin taslak halden çıkmadan önce bu metni okuyup eleştirilerinizi iletebilirseniz büyük yarar sağlar. Çünkü sözünü ettiğim diğer ekler esas olarak uzun bilgi notlarından ibarettir. Politika önerisi niteliğindeki metin elinizde bulunan metnin son haline getirilmesiyle oluşacaktır.

ALPAY PASİNLİ

Bu raporun hazırlanmasında iki tarihçi, üç danışman dediniz. Arkeolog yok muydu?

ORHAN SİLİER

Mehmet Özdoğan arkadaşımız arkeoloji danışmanımızdı. Sanıyorum toplantılara katılanlar 230-240 kişiydi ve bunun -yuvarlak bir rakam söylüyorum- 30-40'ı arkeologdu.

VEDAT ÖZBİLEN

Belki katılımcılara biraz bilgi vermek gerekiyor. Bakanlar Kurulu Güneydoğu Anadolu Projesi'nin 2010 yılında bitirilmesi konusunda bir karar aldı ve planlama açısından da GAP İdaresi'ni görevlendirdi. GAP İdaresi 1989'da yapılmış olan master plan nedeniyle, merkezi otoritenin diğer uygulayıcı kuruluşlarıyla birlikte 10-12 yıldır bölgede çalışan bir kuruluştur. İşe başlarken bir değerlendirme yapmamız gerekiyordu. 1989 master planı neyi öngörüyordu, bu öngörülenler içinde neleri başardık, neleri başaramadık, uygulamadaki sıkıntılar neydi. Sonra da 2010 yılına kadar neleri hangi öncelikler altında gerçekleştirebileceğimizi ortaya koymamız lazımdı.

Tabii bu çıkış noktamız, planın yeniden ele alınmasında bizi farklı bir yaklaşıma getirdi. Önceki plan daha çok teknisyenlerin hazırlamış olduğu bir plandı. Bölgedeki on yıllık çalışmamız sırasında projeden etkilenen kesimin bizi sürekli olarak eleştirdiğine tanık olduk. Bizim gö-

rüşümüzü hiç sormadan bu planı hazırladınız, bundan bizim haberimiz yok dediler ve planın uygulanmasında bize genellikle destek vermediler. GAP İdaresi'nin kazanmış olduğu deneyimler, bölgeden gelen bu eleştiriler ve dünyada son 10 yılda ortaya çıkan gelişmeler yeni bir planlama anlayışını gündeme getirmemize neden oldu.

Sürdürülebilir insani kalkınma anlayışı diyebileceğimiz bu yeni yaklaşımı GAP İdaresi olarak daha önce küçük projeler bazında gerçekleştirmiştik. Bu yaklaşımı ilk defa bölgesel ölçekte denemek istedik. Böylece projeden etkilenen her kesime danışarak yeni bir planlama sürecini başlattık. Sosyal planlama grubumuz, katılımcı yöntemler konusunda bize yol gösterdi. Öngörülen beş yöntem şunlardı: bilgilendirme, danışma, ortak çalışma, delegasyon ve yönetişim. Güneydoğu Anadolu Projesi bir ulusal proje olarak sadece bölgede yaşayan insanları ilgilendirmiyordu. Dolayısıyla ulusal birikimi de buraya aktarmamız gerekiyordu. Bu birikimi plana aktarmak için kullandığımız yöntemlerden biri delegasyon yöntemiydi. Proje ekibimizin belirlemiş olduğu bazı proje ve çalışma konuları vardı. Bunları biz üretmeyelim, ilgili kuruluşlara delege edelim dedik. Delege edeceğimiz kurum bir sivil toplum örgütü, bir kamu kuruluşu veya bunların dışında bir başka birim olabilirdi.

Çalışma konularından biri kültür ve tabiat varlıklarıydı. Bu çok önemli konuya, bölge kültür ve tabiat varlıkları açısından çok zengin olduğu halde daha önceki 1989 master planında pek değinilmemişti. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında, değerlendirilmesinde ve dünyaya sunulmasında katılımcı yöntemi nasıl uygulayabiliriz? Kültür varlıklarını korumakta, değerlendirmekte kanunlarımız yeterli mi? Yeterli değilse bunu nasıl aşabiliriz? Yükü sadece merkezi otoritenin yüklenmesi durumunu nasıl değiştirebiliriz? Kültür ve tabiat varlıklarının korunması sadece devletin işi olmamalı, bu işte özel sektör de, projeden etkilenen hal kesimi de rol almalı.

Bu yaklaşımı sadece kültür konularında değil eğitimde de, sağlıkta da, diğer konularda da deniyoruz. Burada yaptığımız çalışmaya benzer çalışmalar diğer sektörlerde de yapılıyor. Proje ekibimiz bunlardan gelen çıktıları değerlendirip planı oluşturacak ve hükümete sunacak.

Şimdi bu raporda dört kişi çalıştı görünüyor, ama burada yazılanlar Tarih Vakfı'nın görüşleri değil, bölgede yaptığımız toplantılardan süzülen görüşler bunlar. Yani arkada o dört kişiyi yönlendiren bir buz dağının boyutları var.

Bölgede kültür ve tabiat varlıklarını iyi koruyamadığımız belli. Bu

konudaki sıkıntılarımız kültür politikamız mı, yoksa organizasyon mu, yoksa yeni bakış açısı eksikliği mi? Plan aracılığıyla kültür politikamızı da gözden geçirebilir miyiz? Çünkü bölge potansiyeli yüksek, ama biz bu potansiyeli değerlendiremiyoruz. Değerlendiremiyorsak kabahat bizde, bunun yeni yollarını aramamız lazım. Bu yeni yollar eski sistemle mi olacak, yoksa yeni bir örgütlenme modeli, yeni bir bakış açısıyla mı olacak? Bunların tümü için politika önerileri geliştirip siyaset adamlarının önüne alternatifler halinde getirmemiz lazım.

Oluş Arık
Ankara Üniversitesi DTCF Öğretim Üyesi

Daha evvel çeşitli vesilelerle GAP İdaresi'ni hem tebrik etmiştim, hem de kendilerine teşekkür etmiştim. GAP İdaresi ülkemizde nadir rastlanabilen kurumlardan biri. Ayrıca bu konuyu Tarih Vakfı'na delege etmekte de isabet etmiş. Çünkü bu konularda deneyimli ve en kıvrak şekilde sonuca ulaşabilecek antrenmana sahip bir kuruluşumuz.

Anladığım kadarıyla 2010'da Güneydoğu Anadolu'nun kalkınmış olması isteniyor. İnşallah 2010 yılında bölge kalkınmış olur ve bize de yapacak bir şey kalmaz. Ama herhalde böyle olmaz. Bu nasıl bir zaman boyutu ben anlamadım.

Şimdi doğrudan doğruya metin üzerinde bir iki şey söylemek istiyorum. Metinde yer alan bir ifadeyi anlamıyorum: "Birincisi belgeleme ilk koşuldur, yeterli değildir, kurtarma kazısı sırasında ortaya çıkan nesneler ve hatta taşınabilir yapı parçaları müzelere taşınacaktır. Doğal olarak karşılaşılan tarihsel bulgunun niteliğine göre projelerin gözden geçirilmesine gidilebilecektir". Burada ne denmek istiyor anlamadım. Bir de b fıkrasında var: "Tarihi varlıklar biblo gibi değil, sosyal içerikleri ile korunmalıdır". Bundan da hiçbir şey anlamadım. Yani bir tekkeyi, tarikatıyla, dervişleriyle mi koruyacağız? Bu bizden çıktıysa, bize de aşk olsun demek lazım.

Genel yaklaşım ve ilkeler bölümünde "Güneydoğu Anadolu'da korumacılıkta merkez yerel dengesi sağlanmalı, orta uzun dönemde yerel uzmanlık kuruluşlarını ve sivil örgütleri yapabilir kılmaya dayanan bir ilişki sistemi geliştirilmelidir" alt başlığı göze çarpıyor. Bu benim Orta Doğu Teknik Üniversitesindeki toplantıda bir ham fikir olarak ortaya attığım GAP'ın bölgesel bir üst yönetim rolü üstlenmesi önerisiyle biraz örtüşmüyor mu? Bir ayağı merkezde, bir ayağı yörede olarak en deneyimli kuruluşumuz GAP'tır.

Bu metinde dile getirilen pek çok etkinliğe yerel toplulukların samimi olarak katılması uzun süre gerçekleşemez. Merkezi olanaklarla yol göstericilik etmek en iyi GAP tarafından gerçekleşebilir, bu bakımdan GAP İdaresi'nin korumadan, eğitime kadar her alanda bölgede bir üst yönetim haline gelmesi, bölge valiliğinden daha başarılı bir çözüm olur. Bu yönde bir model oluşturulup savunulmasını öneririm.

Toplantılarda özellikle mimar üyelerin biraz ihmal ettiği kazı ve araştırmanın belgelemenin ön şartı olduğu gerçeği metinde de göz ardı edilmiş gibi görülüyor. Tamamı ortaya çıkarılamamış bir mirasın nesini belgeleyeceksiniz, toprak üstünde göründüğü kadarını mı?

Yine genel yaklaşım ve ilkeler olan başlıklı bölümde, "bölgenin önemli bir bölümü kentsel yaşamın gerektirdiği çeşitlilik içinde yaşama alışkanlıklarına, geleneklerine sahiptir" ibaresi var. Konumuzu doğrudan ilgilendirmese de bunun tam geçerli olmadığını işaret etmek isterim. Göçebe aşiretlerinin azlığı nedeniyle bazı Kürt aşiretleriyle ile birlikte yaşayan göçebe Yezidiler olgusu bu ibareyi destekleyicidir. Ancak, Güneydoğu'nun en karakteristik özelliklerinden birini oluşturan Süryani kültürünün, geleneksel merkezlerinden Midyat'ta baskı ve gasp yüzünden son 50 yılda tükenmeye yüz tutması da karşıt bir örnektir. Yani birlikte yaşama geleneğine sahip olma iddiasının tam geçerli olmadığı kanısındayım.

Sonuç metninde 16 maddenin 2.2.2 paragrafında "Kurtarma kazıları birçok durumda sadece kazı aşamasını içermekte, belgeme, taşıma ve genel anlamda koruma uygulamalarını yeterince kapsamamaktadır" şeklinde bir pasaj var. Türkiye genelinde değil de, GAP bölgesi üzerinde duruluyorsa, hangi örnekler kastediliyor? Söz konusu bölgede koruma uygulamasına geçilebilecek kadar ilerlemiş olduğu halde bunu yapmamış hangi çalışma var?

Sonuç metinde şöyle bir pasaj daha yer almakta: "Hasankeyf sınırlı bir kazı alanı değil, bütün olarak bir tarihi-kültürel miras bölgesi ilan edilip kasabaya ilişkin önlemler bu bütünün yönetimi biçiminde gerçekleştirilmelidir. Bu kasaba merkezindeki rölöve, envanter, kazı ve araştırma çalışmalarına halen var olandan çok daha büyük, çok yönlü ve bölgede sürekli çalışacak bir ekiple devam edilmesi sağlanmalıdır." Yani yapılan toplantılarda benim kurduğum ekip azledilerek yeni bir ekip kurulmasına mı karar verilmiş? Buna kim karar vermiş? Bu da anlaşılmıyor. Neyse, benim aklıma takılanları arz ediyorum, siz gözden geçirirsiniz.

Bir de toplantılar esnasında sözü edilen, şimdi okuduğum metne de yansıyan bir genel tutum var. Her şey kazıdan ibaret değildir, her şey para ile olmaz, biraz gönül ve aşkla bu işlere yaklaşmak lazım gibi şeyler söyleniyor. Ben ancak gönül ve aşkla yapılabilecek girişimlerle dolu olarak görüyorum kendi yaşamımı. Fakat böyle sübjektif temeller üzerine bilimsel ve teknik projeler kurulamaz, konuştuğumuz işler son derece profesyonel konulardır. Bu bağlamda örgütleme, programlama, projelendirme ve yaklaşım konu ve sorunları tartışılmaktadır. Böyle duygusal değerlendirme ve beklentileri araya sokmak çalışmayı saptırır diye düşünüyorum.

UFUK ESİN

Yanlış anlaşılmaması için önce bize büyük bir çerçeve sağlayan bu metni beğendiğimi söyleyeyim. Fakat Oluş Bey ile ben uygulamacıyız, yani biz ayaklarımızı somut basmak isteriz. Alpay Bey de değindi, bu işin sahibi Kültür Bakanlığı. Herhalde kimse onun elinden bir şey almayacak. Bunun yerine birlikte ne yapılabilir konusu irdelenecek. Benim bu metinden edindiğim fikir de bu. Ama burada yardımcı olmak isteniyor gibi geliyor bana. Bir de zannediyorum ki Hasankeyf'te çok uzun süre çalışamazsınız; kışın aralık ayından sonra herhalde orada pek çalışılmaz. Yani iklim sorunları da vardır, çok zordur; mesela ben Keban'da çamurda çalıştım.

İLHAN TEKELİ

Şimdiye kadarki tartışmalarda dile getirilen model oluşturma düşüncesi çok önemli. Eğer biz mevcut duruma bakıp bir model önersek, bu büyük ölçüde gerçekçi olmayacaktır. Halbuki amaçlar ve ilkeler üstünde uzlaştıktan ve öncelikli projeleri saptadıktan sonra, bu projelerin gerçekleştirilmesi sırasında Türkiye'nin olanakları ve uluslararası işbirliğinin biçimine göre bazı örnekler oluşacaktır. O örnekleri model haline getirmek bir yöntem olabilir diye düşünüyorum.

Belki model konusunda buraya, "Öncelik verilen alanlardaki projelerin aynı zamanda bir model geliştirme işlevi yükleneceği de düşünülmektedir" diye yazsak daha doğru olacak. Bu modeller pratik içinde gerçekleşeceği için hayali de olmayacaktır. Aksi takdirde soyut, yani olmayan bir şeyin yetki tartışması, para tartışması, bilgi tartışması gibi bir yola saparız ki, herhalde o zaman ortaya çok gerçekçi bir tartışma çıkmayacaktır. Somut örneklerin bir model geliştirmekte kullanılacağı şeklinde yola çıkmak bence en doğrusu.

OLUŞ ARIK

İlhan Bey, bunlar mantıken hep doğru şeyler. Başkalarının adına konuşmayayım, fakat ben uygulama meselesini kavrayamadığımı söylemiştim. Hasankeyf 1986'dan beri gelişmekte olan bir proje, olanaklar olduğu zaman yürüyor. Projede her şey düşünülmüş, olanak olmadığı için yapılmamış şeyler var, olanak oldu mu onlar da yapılıyor. Şimdi böyle bir proje için 14 yıl sonra oturup sizin bir model geliştirmenizi mi bekleyeceğiz?

İLHAN TEKELİ

Hayır, öyle bir şey yok. Başarılı yürüyen yürüyecek. Mesela TAÇDAM diye başarılı bir uygulama var. Bu rapor onlara müdahale etme metni değil. Yeni olanakları geliştirmeyle ilgili bir metin.

ABDÜSSELAM ULUÇAM

Van 100. Yıl Üniv., Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı

Elimizdeki metin beni gerçekten duygulandırdı. Teşekkür ederim, tebrik ederim. İçindeki bölümlerin tek tek ne kusuru bulunursa bulunsun, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kültür varlıkları ve tarihi miras üzerine kapsamlı bir çalışmayı ilk defa karşımızda bulduk. Bölgedeki arkeolojik kazılarda, yüzey araştırmalarında ve restorasyon çalışmalarında gönülle, aşkla, şevkle, rüyalarımıza girerek 20 yıldır çalışıyoruz. Ama Oluş Arık'ın çok güzel ve isabetle belirttiği üzere bir konunun bitirilmesi, siz ne kadar gönüllü olursanız olun, paraya bağlı.

Devlet Planlama Teşkilatı envanter çalışması konusundaki araştırmayı Türk Tarih Kurumu'na vermiş, bu kuruluşumuz da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki envanter çalışmalarını bize havale etti. Diyarbakır bitmek üzere, Urfa yarı yarıya bitirildi ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin de yüzde 80'i tamamlandı. Elimde örnekler var. Metinde sözü edilen uluslararası standartlara uygunluğu konusunu kestiremeyeceğim, çünkü bu standartların ne olduğunu pek bilmiyoruz. Eğer ödenek temin edilebilirse yürüttüğümüz çalışmalar çok kısa zamanda bitirilecektir

Sayın Pasinli'nin söylediklerine katılıyorum. 2860 sayılı yasa bağlayıcıdır, bu yasada bir değişiklik yapmadan, bizim gibi gönüllü kuruluşların bu tür çalışmaya yaklaşması, üzerinde çalışması söz konusu değildir. Ama daha çıktığı günden beri bu yasanın kısır olduğunu, kültür varlıklarımıza, kültürel potansiyelimize cevap verebilecek nitelikte olmadığı, yeni baştan gözden geçirilmesi gerektiğini de hep söylüyoruz.

Vurgulamak istediğim bir nokta da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan insanla ilgilidir. Tarihi ve kültürel miras halkın hiç umurunda değildir. İlk etapta bunu sağlamamız lazım. Raporda da güzelce yer verilmiş bu konuya. Çalışmalara eğitimden başlayarak bölge insanı bilinçlendirmemiz lazım.

Çok deneyler yaşadık. Biz yapıyoruz, onlar yıkıyorlar. Kazı çalışmaları sırasında biz akşama kadar çalışıyoruz, sabaha kadar kazıya onlar devam ediyorlar. Ya da bizim akşama kadar yapmaya çalıştığımızı, sabaha kadar onlar yıkıyorlar. Bu iki iki dört, her yerde böyle.

İstediğiniz kadar kurtarın, istediğiniz kadar emek verin yörenin insanı bu çalışmaya katkıda bulunmadığı sürece bunun yaşatılması ve korunması mümkün değil. Eğitim çalışmalarına hız verip, çok kısa zamanda bu işi halkla beraber yapmak zorundayız.

ERCAN TAPACA

İçişleri Bakanlığı, Mahalli İd. Gen. Müdürlüğü, Şube Müdürü

Bölgede dört yıl kaymakamlık yapan biri olarak gördüğüm bazı hususları kurula aktarmanın yararlı olacağını tahmin ediyorum. Ama önce raporda bölgede yapılacak çalışmalar sırasında merkezi idarenin taşradaki uzantısı olan vali ve kaymakamlarla ilgili detaylı bir husus göremediğimi belirteyim. Çalışmanın başarılı olabilmesi için vali ve kaymakamların bir şekilde bu çalışmalara monte edilmesi mutlaka gereklidir. Vali ve kaymakamların çalışmayla ilişkilendirilmesi, beyefendinin gündeme getirdiği, yapma-yıkma sorununu da ortadan kaldıracaktır. Kültürel değerlerin tespiti konusunda da, yurt düzeyinde örgütlenmiş bütün birimlerin kullanılmasında fayda var. Aynı şekilde Kültür Bakanlığı'nın ilçelerdeki teşkilatlarının da bu örgütlenme içinde bulunmasında yarar görüyorum.

Diyarbakır'ın Çermik ilçesinde dört yıl çalıştım. Bölgede tarihi değerlerin bulunduğu yerlere gittiğimde hep hüzünlenmişimdir. Örneğin IV. Murat'ın Bağdat seferine giderken yaptırdığı bir han var, şu anda Çermik'in Karakaya Köyü'nde ahır olarak kullanılıyor. Yine IV. Murat'ın Fırat üzerinde yaptırdığı iki köprü var, ancak baraj nedeniyle ayakları sular altında kaldığı için yıkılmış. Şehir merkezinde de birçok tarihi eser, tarihi evler, camiler var. Orada çalıştığım süre boyunca bunların korunması için ne Ankara'dan bir talimat, ne de mevcutların tespiti konusunda bir çalışma gördüm. Tarihi eserler tamamen oradaki insanların inisiyatifine, oradaki yöneticilerin takdirine bırakılmış bir du-

rumda. Bunların da bir an önce tespit edilmesi gerekiyor. Raporda bu hedefi görünce gerçekten çok sevindim.

Özellikle örgütlenme konusunda beyefendinin söylediği hususa katılıyorum. Meseleler Ankara'dan planlanıp, programlanıp karara bağlandıktan sonra taşra ayağında sahipsiz kalabiliyor. Bu boyutu da çok iyi ele almak gerekir.

Arkadaşlarımız bu çalışma için Başbakanlık'ın GAP İdaresi'ni görevlendirdiğini izah ettiler. Ancak 2863 sayılı Yasa göz önüne alındığında bu sürece Kültür Bakanlığı'nın, hatta İçişleri Bakanlığı'nın da dahil edilmesi gerekir. Bu işin üniversitelerimizle birlikte bir dörtlü sacayağı halinde yürütülmesinin faydalı olacağı kanaatindeyim.

SEYHAN LİVANELİOĞLU
Kültür Bakanlığı Halk Kültürleri Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürü

Genel müdürü olduğum birimin çalışmaları hakkında kısaca bilgi vermek istiyorum. Türkiye'de devletin yaptığı araştırmaların önemli bir bölümü genel müdürlüğümüz tarafından yapılır. Çok da zengin bir arşivimiz vardır. Kalkınma çabaları geleneksel kültürün üzerine oturtularak yapılırsa, hem hızlı gelişmeyle ortaya çıkan kültürel yozlaşma olmuyor, hem de yöre insanlarının sürece katılması kolaylaşıyor. Genel müdürlük olarak bu konuda GAP İdaresi'ne verdiğimiz raporda bunun en güzel şeklinin açık hava müzeleriyle gerçekleşebileceğini belirtmiştik. Sanıyorum projede de yer almış, ama bunun biraz daha fazla vurgulanması gerektiğine inanıyorum. Zaten hepinizin çok iyi bildiği gibi özellikle İskandinav ülkelerinde bu açık hava müzeleri hem ülkenin tanıtımı, hem de kalkınmada çok önemli bir rol oynuyor. Kültür Bakanlığı'nda bu işi araştıran, bilen birim olarak elimizden gelen katkıyı yapmaya da çok hevesliyiz.

AYŞIL YAVUZ
ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

Taşınmaz kültür varlıkları, taşınabilir ve maddi olmayan kültür varlıklarıyla ilgili kuruluşların çok ciddi koordine edilmesi gerekiyor. Eğer bunlar bağımsız yürürse hem çalışmalar bütünleşmez, hem de mükerrer olabilir. Eğitim çabaları ile koruma seferberliğinin birbirinin ayrılmaz parçası olmasında ve bunların yerel inisiyatife bağlanmasında yarar var. Yerel inisiyatifin de, her şeyin merkezden beklenmesi düşüncesinin tersine çevrilmesi için ciddi bir çaba göstermesi gerek.

10 Kasım'da eski Milli Eğitim Bakanı ODTÜ'de bir konuşma yaptı. Bu konuşmada o kadar çarpıcı rakamlar verdi ki, tüylerimiz diken diken oldu. Mesela ABC'si olmayan nüfusun % 76'sı kadın. Siz herhalde bu rakamları çok iyi biliyorsunuz, ama bana çok çarpıcı geldi. Bu ABC eğitimi eğer GAP'ın parçası haline gelmezse ileride daha ciddi bir sorun olarak ortaya çıkacak. Bu kalkınma hareketinin bir parçası olarak bence öncelikli hedefler arasında yer almalı. Ben maddi veya elle tutulmayan bir kültür varlığını derlemeye gittiğim zaman, nasıl ve kiminle diyalog kuracağım? Bu tabii sizin başka bir sektördeki çalışmanız, ama bence mutlaka bu sektörün amaçlarıyla irtibatlandırılmalıdır.

Koruma çalışmalarıyla ilişkili olarak kademeli bir eğitim sorunumuz var. Biz bir defa orada belirli bir kadro eğiteceğiz, ondan sonra o kadronun doğrudan halkla yürüteceği bir eğitim çabası olacak. Bu nedenle belki GAP'ın orada bir eğitim merkezi oluşturması gerekebilir. Bunu kolaylaştırmak için belirli kuruluşlardan eğitim paketleri de istenmesinde yarar var. Örneğin Abdüsselam Bey'in envanter çalışmasında de aynı sorun var. Türk Tarih Kurumu belirli kişilere, belirli gruplara tarihi ve kültürel varlıkları belgelemeleri için görev verdi. Ama bu çeşitli grupların belgeleme için aynı yöntemleri kullandığından bile emin değilim. Bunu Yusuf Bey'e de söyledim, belgeme için belirli yöntemlerin, belirli bilgilerin çalışmayı yürüteceklere verilmesi lazım. Çiniyle uğraşan sanat tarihçisi ile mimariyle uğraşan sanat tarihçisi arasında fark var. Dolayısıyla bunların işi nasıl götürecekleri konusunda aynı eğitim zemininde olması gerek. İşte bu nedenle, hem yerel eğitim bazında, hem de oradaki üniversiteler bazında farklı eğitim paketlerinin devreye sokulması gerektiğini düşünüyorum.

Bizdeki varlıkların aynı zamanda dünya kültür varlıkları olduğu için dünyanın da sahip çıkması bölümünün yanına ünlem işareti koydum. Böyle bir hayale kaptırmayalım kendimizi. Dünya kültürü, dünya mirası diye ilan edildiği zaman akçasal destek gelmiyor, sadece bir denetleme mekanizması geliyor. Tam tabiriyle bir burnunu sokma olayı geliyor. Dünya kültür mirası listesine alınmış varlıklarımız hakkında yazılması gereken raporları bile yazmıyoruz, yazamıyoruz. Ondan sonra da tehdit edilen bir dünya kültür varlığı haline geldiği zaman da üzerimizdeki baskılar çoğalıyor. Bazı bilimadamlarımızın UNESCO veya ICOMOS'la ilgili şapkalarını içerde siyasilere karşı iyi kullanabilirsek ne iyi. Yoksa bu şapkalar dışarıdan bir maddi katkı getirmeye yaramıyor. Bunu çok açık seçik bilmemiz gerek.

Bir de koruma kavramı için çok genel bir şey söylemek isterim. Otuz küsur yıllık bu işle ilgilenen bir insan olarak koruma lafının negatif bir reaksiyon yarattığını biliyorum. Bu nedenle bu raporda "kültür varlıklarının devamlılığı", "kültür mirasımızın devamlılığı" gibi terimler kullanalım. "Devamlılık" kavramı bence koruma kavramından çok daha olumlu bir kavramdır. "Koruma"da var olan dondurma, engelleme gibi olumsuz anlam yüklemelerini devreden çıkarıyor ve hakikaten de pozitif bir hale getiriyor.

Abecenin yanında bir de dil sorunumuz var. Bu nedenle orada çalışacak ilk kadronun bir temel dil oryantasyonundan geçmesi gerektiğini düşünüyorum. Hakikaten bazı diyalogları kurabilmeleri için bu kadroda çalışacakların bir kısmının Arapça, bir kısmının da Kürtçe bilmesi gerek. Bu korumaya ilişkin eğitim programına kurtarma kazılarına dönük ufak bir eğitim programı da eklenirse sanıyorum çok olumlu olur.

FİLİZ DOĞANAY

Sosyal Antropolog, GAP İdaresi Danışmanı

Ben konuya biraz daha planlama yaklaşımı açısından bakmak istiyorum. Metni okudum, bu süreçte gerçekleştirilen tüm toplantılara da katıldım. Alandaki görüşleri de dinleyerek öğrendim. Hazırlanan bu raporun felsefi bir metin olduğu görüşüne önemli ölçüde katılıyorum. Ama plan grubu olarak beklentimiz bu felsefi metinden somut projeler çıkarılması ve hazırlanmakta olan bölge planın ilgili bölümlerine bu somut projelerin eklenmesi.

Bölgede yapılan toplantılarda karşımıza en önemli somut sıkıntı olarak elimizde bir envanterin bulunmayışı çıktı. Daha sonra da tescil olayının çok önemli bir sorun olarak görüldüğünü hissettik. Bölgede yaşayan insanlar bu şekilde ifade ettiler. Uzmanlar ve biliminsanlarımız da bu sorunu karşımıza getirdi. Bu iki konuda daha somut eylem planları ve alt projelerin oluşturulması gerektiğini düşünüyoruz.

Mesele siyasi karar organlarının önüne gittiğinde, özellikle envanter, tescil ve belgeleme işlemleri ile eğitim programlarının ortak bir ana plan çerçevesinde sunulmasının gerekli olduğuna inanıyoruz. Ama önemli olan uygulayıcı kuruluşun bu konudaki yaklaşımı. Plan çerçevesinde böyle bir somut eylem planı bekleniyor.

Devletin bu alandaki yatırımları büyük ölçüde Kültür Bakanlığı kanalı ile yapılıyor: Vakıflar Genel Müdürlüğü ve bazı sivil toplum kuruluşları tarafından da bölgede bazı uygulamalar yapılıyor, projeler uy-

gulanıyor ve bölgeye bir miktar para akıtılıyor. Bunları da bu plan ekinde görmek istiyoruz. Böylelikle boşlukların neler olduğu, nelerin projelendirilmiş, nelerin projelendiriliyor olduğu anlaşılabilecektir. Kültür Bakanlığı'nın yürütmekte olduğu, planladığı projelerin varlığı da biliniyor. Yeniden hazırlanmakta olan bölge planında tarihi ve kültürel varlıkların korunmasına ilişkin bölümde bütün bunların ve buradaki boşlukların belirlenmesi ve işlerin bölgede Kültür Bakanlığı ile birlikte bir ana eylem planı içinde görülmesi gerektiğine inanıyoruz.

Oluş Arık

Projenin 2010 yılında tamamlanması gibi bir sınır konulmuşsa, bu işin kaderini belirleyecek olan hükümettir, eninde sonunda, bitirdim der biter. Oysa bizim bu yaptığımız çalışma, hayır şunlar 2010 yılında bitmez, deme anlamını da taşıyacak değil mi?

Konunun bir başka tarafına da değinmek istiyorum izin verirseniz. Sevsek de sevmesek de yasal mevzuatın içindeyiz, bir tarafa bırakamayız. Ama birtakım fizik gerçekler de var. Aynı siyasi otorite kopan bütün kıyametlere rağmen Ilısu Barajı'ndan vazgeçtim demedi. Sizin vazifeniz, yani Devlet Su İşleri'nin vazifesi, bu kurumdaki insanların inançları, düşünceleri ne olursa olsun, öyle veya böyle bu barajı gerçekleştirmek ve Hasankeyf'i ve diğer bütün SİT alanlarını suya gömmek. Gömmek için yapmıyor bu işi ama neticede ortaya çıkan durum bu. Devlet resmen, icap ederse dışarıdan yardım almadan da, Türkiye'nin kendi olanaklarıyla bu işi yapar, bitirir diyor. Son söz buydu. Bundan daha yeni bir söz yok. Ama bizler akıl yürütüyoruz, şimdi İngilizler elini çektiğine göre, şöyle, böyle olduğuna göre bu iş daha yirmi sene gerçekleşmez diye tahminlerde bulunuyoruz. Önümüzde dokuz sene varken, yirmi sene kazandık diye seviniyoruz. Şimdi kim bunun gerçek ismini koyacak? Biz akıntıya mı kürek çekiyoruz, kaçmış bir treni mi kovalıyoruz?

Buradaki toplantının esas amacı koruma konusunda plana girecek bir fikir oluşturmamızdı. Eğer önümüzde yirmi sene varsa bir şeyler olabilir, ama dokuz sene kalmışsa bütün konuştuklarımız biraz ham hayaldir. Biz oturup önce ortaya fikirler atılsın, ondan sonra olgunlaştırılsın, daha sonra bunlardan doğru dürüst bir eylem planı oluşturulsun diyene kadar dokuz sene geçer zaten.

Bir de halkın eğitimi, halkın desteği, katılımcılık filan ne demek? Hangi halk? Halk sizi satar. Böyle bir şey yoktur, bunlar hep soyut kavramlardır. Bütün bu soyut şeyleri bir yana bırakıp, hakikaten somut

olarak neler yapabiliriz, acil bir program oluşturabilir miyiz, bunlara bakmak lazım. Bunları da yine soyut kavramlara oturtulmuş örgütlenmelerle yapamayız.

Hep demiyor musunuz bu işler gönülle, aşkla olur diye? İşte gönüllü, aşklı filan, birtakım enayiler çıkmış ortaya hasbelkader. Nasıl olmuşsa, Türkiye'de kolay rastlanır bir şey değil, GAP İdaresi gibi bir kurum da şeytanın bacağını kırmış, bu konulara itibar göstermeye başlamış ve koruma çalışmalarına ciddi biçimde yardım etmiş. Şimdi bu gibi imkânları değerlendirerek başlamış şeyleri doğru dürüst yürütebilmenin çarelerini bulmak ve başlamamış olanları da böyle tam teşekküllü ekipler haline getirmek gerekir.

Almanya veya Avrupa üniversitelerinde kanunlar hiç tartışılmıyor mu? Orada her şey güllük gülistanlık mı? İnsanlar orada da birbirlerinin gözünü oymuyor mu, birbirini kıskanmıyor mu? İnsandan doğan problem orada da var. Ama bir yandan da tıkır tıkır işleyen bir hayat var. İnsanlar bir şeyler yapıyorlar, ama işi genellikle öncülere, o işi yapacağı zaten belli olmuş kimselere bırakıyorlar. Yani hocaların bir parça krallıkları var orada. Türkiye'de ise bunlar kırılıp döküldü, her şey tek bir yasaya, düzene uydurulmaya çalışıldı ve üniversite bir memurlar ordusuna dönüştürüldü.

Şimdi tutup bir yığın ilkeler, yasalar, kanunlar, kurallar koymak yerine, zaten uygulanmaya başlamış bir sistemi güçlendirmek daha doğru değil mi? TAÇDAM'ın organizatörlüğü düşünülmüş, Kültür Bakanlığı da buna imza atmış olduğuna göre, organizatörlük sınırını aşmamak şartıyla bırakın üstüne düşeni yapsın, bölgede onun vasıtasıyla iş üstlenecek olana, çalışmak isteyen ekiplere bir an evvel olanak sağlansın. Kararları kim verir, nasıl verir, ne zaman kim kime müdahale eder gibi meseleleri kısa zamanda halledip böyle ekipleri acilen, gerilla gibi bölgeye sevk etmek lazım.

Zeugma isteyen beğensin, isteyen beğenmesin güzel bir girişimdir. Yani bir yığın yabancıyı gerilla gibi oraya gönderdiler, bizden de katılanlar oldu. Çok tenkit edilecektir ama çok da verimli oldu. Çok kısa zamanda muazzam sonuçlar elde ettiler. Bunun gibi girişimleri, örgütlenmeleri birbiriyle kavga etmeyecek şekilde örgütleyip bölgeye yöneltmenin çarelerini aramalıyız. Yoksa bu iş öyle eğitimle, halkı uyandırmakla olmaz. Zaten halk tamamen uykuda da değil, sizin kendisine karşı ikiyüzlü olduğunuzu düşünüyor ve o da size karşı ikiyüzlü davranıyor. Halkın ikiyüzlülükten başka silahı kalmamıştır.

Düşünün ki bir yandan Hasankeyf'i bir anda SİT alanı ilan ediyorsunuz, ama bir yandan da adamları dağdan indirip, harabenin üstüne oturtuyorsunuz. Üstüne de ilçe merkezi yapıyorsunuz. Masallardaki dev gibi iyi geçinmeye gönlü yok. Ne yapsanız kesecek yiyecek sizi. Bu adamlar size samimi davranır mı? İçyüzünü gösterir mi? Yani halkı bilinçlendirmek gibi şeylere kendimizi kaptırmayalım. Halka yol göstermek için biraz uğraşalım, tamam. Bu konuda da GAP İdaresi çok iyi bir organizatör olabilir kanısındayım.

ALPAY PASİNLİ

Her şeyden önce GAP böyle bir raporu düzenletebilir ve bizlere de sormayabilirdi. Meseleyi kendi idari usulleri içinde hayata geçirebilirdi. Bir defa bu incelik için teşekkür ediyoruz. Bizleri bir araya getirdiniz ve dinlediniz. Sizinle Kültür Bakanlığı arasındaki ilişkiler biraz daha eskiye dayanıyor. GAP bölgesindeki kültür varlıklarının belgelenmesi konusunda da GAP Başkanı ve bizim müsteşarımızla yaptığımız toplantıda, daha bu konu gündemde değilken işbirliği yapma konusunda prensip olarak anlaşmaya varmış, bunun çok iyi olacağını söylemiştik. Öyle de oldu.

Bütün konuşmalarda, kurtarma kazısı, belgeleme, tescil vesaire, hep bizim konuları konuşuyorsunuz. Kültür Bakanlığı olarak aman yetkimiz elimizden gider diye bir tedirginliğimiz kesinlikle yok. Zaten gitmez, onu da söyleyeyim. Yasa ile tanınmış bir konu bu. Yani böyle bir kuşku taşımıyoruz. Her aşamada, her kesimle mantıklı, yapılabilir ve sürdürülebilir bir işbirliğine Kültür Bakanlığı olarak, içten söylüyorum açığız. Örneklerini de Zeugma'da verdik. Bazı bürokratik zorunlulukların dışına çıkma elastikiyetini de gösterme kabiliyetindeyiz. İki taraf olarak, üç taraf olarak, beş taraf olarak bir araya gelmekten mutlu oluruz. Bazı şeyler yanlış biliniyor. Bütün kültür varlıkları Kültür Bakanlığı'na ait değil. Mesela medreseler Vakıfların sorumluluk alanında.

Adı saptanamayan bir konuşmacı

Mal sahibi onlar ama son sözü hep Kültür Bakanlığı veriyor.

ALPAY PASİNLİ

Siz öyle zannediyorsunuz ama değil, son kararı da kendileri veriyorlar. Ben arzu ederdim ki, bölgenin özelliği açısından, raporun hazırlanmasında mutlaka bir klasik arkeolog, bir Bizans uzmanı, bir mimarlık

tarihçisi ve sanat tarihçisi bulunsun. Bunlar olmadan olmaz. Arkadaşımız Mehmet Özdoğan prehistoryacıdır.

Raporda kent arkeoloğundan da bahsediliyor. Böyle bir kavram yok. Kent arkeoloğu diye bir şey yok. Sonra yine o raporda, belgeleme, araştırma, korunma konusunda ilk yıllarda inisiyatifin bölge dışından gelen kuruluş ve uzmanlarda olması kaçınılmazdır deniliyor. Bunlar pratikte olamayacak şeyler. Dediğim gibi, yasanın dışına çıkamıyoruz. Elastikiyet göstersek de mutlaka mevcut düzenleme içinde kalmamız lazım. Benim söyleyeceklerim bu kadar. Size görüşlerimizi yazılı olarak da bildireceğiz. Tüm katılımcılara teşekkür ediyorum ve işbirliğine memnuniyetle hazır olduğumuzu tekrarlıyorum.

MEHMET SARITAŞ
DPT

Elimizdeki metnin felsefi bir boyut taşıması bence bu onun olumlu taraflarından biri. Bu metin proje, plan, program oluştururken tekrar tekrar dönüp bakabileceğimiz zenginlikte veri ve yaklaşım içeren, bize bir çerçeve sağlayan bir nitelikte. Ama öte yandan rapora ulusal politikaların eklenmesi önem taşıyor.

Halkın katılımı konusu sık sık tartışıldı. Bu gerçekten de tartışmalı bir konu. İçinde yaşadığımız bu küreselleşme döneminde halk katılımı konusu yeniden gündeme geldi. Halk katılımı bir kere soyut bir kavram, bilimsel bir çalışmaya temel oluşturacak bir kavram değil. Ama küreselleşme döneminde bütün çalışmaların esası da bu. İşte bu nedenle çalışmaya hangi anlamı verdiğimizi mutlaka belirlememiz gerekiyor. Halk katılımının nasıl olması gerektiğini belirlememiz gerekiyor. Veri toplanır, bu veriler esas alınarak plan, proje yapılır. Sonuçta halk bu şekilde çalışmaya katılmış olur. Bir de herhangi bir çalışma sırf halk katılımı açısından değerlendirilemez, bu çalışma bir plan çalışmasıdır ve halk katılımı bu çalışmanın sadece bir boyutudur. Var olanı korumak görevi vardır, mutlaka değiştirilmesi gereken şeyler vardır. Yani Cumhuriyet'in özellikle ilk yıllarında halk kavramı ve halkçılık dediğimiz konu bugün bu projenin kapsamında yeniden gündemimizdedir diye düşünüyorum.

ORHAN SİLİER

Herhalde toplantının bu noktasında bir iki ana bilgiyi dikkate sunmaya ihtiyaç var. Bu metin, kısa ama yoğun bir tartışma döneminden

sonra, üstelik geçmiş yılların birikimiyle yazmaya çalıştığımız bir taslak elbette. Ve tartışmanın herhangi bir noktasında bu bütünlüğü düşünmekte yarar var. Örneğin, hocamın haklı bir duyarlılıkla dile getirmeye çalıştığı Hasankeyf konusunu, kendisi de hatırlarsa, saatlerce tartıştık. Tartışmalarda kazı alanının dışından gelen bir dizi sürecin etkileri de ifade edildi. Önce Ayşıl Yavuz hocamızın dile getirdiği, birçok başka konuşmacının da desteklediği bir saptamayla konunun bugünkü olanaklardan çok daha geniş olanaklar ve yetkilerle ele alınmasının zorunlu olduğu ifade edildi. Burada belirtilen de budur. Yalnız Hasankeyf için değil, Güneydoğu Anadolu'da birçok SİT alanında da benzer bir ihtiyaç vardır.

Ben üzerinde görüş birliği içinde olduğumuz birkaç konuya dikkat çekmek istiyorum. Burada hepimizin, toplantıya katılan kurumların, bakanlığın, üniversitenin, meslek çevresinin temsilcileri olma dışında bir kimliğimiz daha var. Kültürel boyut, kültürel süreklilik, bunun geliştirilerek korunması konusunda taşıdığımız sorumluluklardan, kaygılardan oluşan bir kimlik bu. Eğer burada UNESCO, Dünya Bankası, Avrupa Birliği temsilcisi olsa ve tartışmaya onlar da kurumsal kimliklerinin ötesinde bir kimlikle katılsalardı, Güneydoğu Anadolu ve kültürel tarihi mirasın korunması, kurtarılması değerlendirilmesi konusu dünya yurttaşı kimlikleriyle de tartışılan bir konu olurdu. Dolayısıyla tüm ulusal, uluslararası kuruluşlar, meslekler, en temel kimlik içinde işlevli oldukları, buradaki görevlerini yerine getirdikleri, bunun için sinerji oluşturdukları oranda, tıpkı bir vücudun birbiriyle uyum içindeki parçaları gibi ortak bir amaca daha iyi katkıda bulunurlar. Şu ya da bu kurum, şu ya bu meslek dalı, şu ya da bu olanaklar veya olanaksızlıklar sonucunda belirli işlevleri yerine getiriyorlar. Amaç bu görevlerin yeniden ve özel bir biçimde tanımından sonra bizi yan yana getiren bu nokta etrafında bir temeli yeniden kurmak olmalı. Eğer bu amaç ve bu kimlikten daha dar kurumsal kimlikler ve o kurumsal işlevler tartışmasına gelirsek sanıyorum çıkış noktamıza dönmüş oluruz. Eğer burada bu sorunu tartışıyorsak bu biraz da dünyanın da rahatsız olduğu bir koruyamama, bir belgeleyememe, bir tahribat, bir değerlendirememe durumu olduğu için de değil mi? Hepimiz söz konusu sıkıntıyı paylaştığımız için burada olduğumuza göre, dünyanın desteği, ulusal destek, bölgesel destek için kurumsal kimliklerin ötesindeki temel kimliğimize dönmeye ve buradan hareket etmeye ihtiyaç var.

Bu, yalnızca bir kimlik sorunu ve bir işlev sorunu olarak değil, Sayın

Abdüsselam Uluçam'ın dikkatimize haklı olarak sunduğu maddi kaynak sağlama bakımından da gerekli. 21. yüzyılın dünyasında herhangi bir büyük çaplı projenin ortaya koyuluşunda, eğer böyle bir projeyi başlatmak ve gerçekleştirmek istiyorsak, oyunun kuralları var. Dolayısıyla bu oyunun kurallarına göre oynarsak arkasında bulunan kuruluşlar, güçler, uzmanlık kadroları, popüler destek yeterliyse, gerek yurtiçi, gerekse yurtdışı kaynaklar harekete geçirilebilir. 2010'un, 2020'nin Türkiye'sine geldiğimizde bugün tartıştığımız birçok sorun, şu an Türkiye için henüz çok etkin olmayan kaynaklarla, kamuoyu ağırlıkları ve mekanizmalarıyla zaten büyük ölçüde çözüm yoluna girmiş olacak. Sorun, zamana direnen değil, zamanı kullanan ve zamanla birlikte yapılabilir işlerin bir bölümünü yapan bir mekanizmayı kurmak.

Sayın Oluş Arık'a tamamen katılıyorum; yapanı bozarak değil, yapıyı iyileştirerek ve onu belli bir bütünlük içinde ele almak üzerine düşünmek gerekiyor.

Hukuki metinler, ister vakıf senetleri olsun, ister kanunlar olsun yaşamda bir karşılık buluyorlarsa güçlü metinler oluyor. Değilse bunların tanımlarının tekrar tekrar yeniden yaratılması gerekiyor. Ben doğrudan doğruya Tarih Vakfı'nın tecrübelerinden biliyorum. Çok konuşulan envanter konusunda bu yasa metinlerinin aynen yerinde durduğu koşullarda Türkiye'nin tüm üniversitelerinden uzmanları yan yana getirmek, bu uzman çevresinde başka bir uzman grubu kurmak, Kültür Bakanlığı'nın onayı ve talebiyle Kuruçeşme ile Bebek arasında tanımlanmış yedi yüz küsür kültür varlığının envanter çalışmasını başarıyla sonuçlandırmak mümkün oldu. Aynı örnek sanıyorum TAÇDAM için de geçerli. Niyet olduğunda, hepimizi birleştiren ihtiyaçlardan hareket edebildiğimizde yetki sorunları, hukuk sorunları çok kolay çözülebiliyor. Ama şu gerçeği de saptamamız lazım: Değişen dünya, değişen toplum, değişen Türkiye ve değişen bölge, bizden eski alışkanlıklarımızdan ve mekanizmalardan farklı verimlilik, hız, üretkenlilik ve sorumluluk bekliyor.

NUMAN TUNA
ODTÜ Öğretim Üyesi

Biz gelecek hafta projeyle ilgili olarak bu toplantıya katılmış olan kurumların kimi temsilcileriyle yeniden bir araya geleceğiz. Sunulan raporu bir genel yaklaşım olarak herkesin paylaşmaması mümkün değil. Ama kimi konularda belki bu bağlamda gerekmeyecek şekilde ayrıntı-

lı öneriler veya değerlendirmeler var. Özellikle de arkeoloji konusu çok dikkat çekici. Belki bunları daha geniş bir katılımla tartışmakta yarar var. Sayın Genel Müdürümüz bu konuda önerilerde bulundular.

Burada bir şey gözüme çarptı ve rahatsız oldum. GAP İdaresi'ne bu konuda bazı yetkiler verilmesi önerisi var. Mesela imar haklarının bu bölgede GAP İdaresi'ne verilmesi daha mı iyi oldu, daha mı kötü oldu değerlendirmek gerekiyor. Bir defa yasa uygun değil. Ama bence mevcut olanaklarla ilişkilendirme konusunda rapor zayıf kalmış. Mesela Kültür Bakanlığı'nın burada müzeleri var. Bunlar çok büyük potansiyel.

Bölgedeki kurumların çok yetkili olmadığı gibi eleştiriler bizim projede geçerli olmadı. Örneğin bölgede, bu projeyle ilgili olarak Kültür Bakanlığı'yla, Devlet Su İşleri'yle ve buradaki idari yetkililerle ilişkide hiçbir sorun olmadı. Çok büyük destek aldık. Tabii bu bölgede bazı özel koşullar var, ayrıca Türkiye genelindeki sorunlar burada da yaşanıyor. Kurumlar arasında bir geçimsizlik sorunu var. Bu bizi sıkıntıya düşürdü. Ama zaten biz orada bir işleve sahip olduğumuz için varız. Koordinasyonu sağlamak için varız. Her şey düzgün çalışsaydı bize ihtiyaç da olmazdı.

GAP İdaresi'nin bu çalışmalarda bir rolü olabilir. Bizim pratikte edindiğimiz bazı deneyimlerden yararlanılabilir. Şimdi burada bu tartışma kapsamında dile getirmek çok zor. Gelecek haftaki tartışmalarda GAP İdaresi'nin temsilcisi de olacak, Kültür Bakanlığı'ndan herhalde Genel Müdürümüz de gelecek. Bu rol nasıl olabilir? Kültür Bakanlığı'nın 2863 sayılı Yasa kapsamında yetkileri vardır, ama GAP İdaresi Zeugma örneğindekine benzer bir rol oynayabilir. Bir protokol söz konusu olabilir, yasa ve yönetmelikler çerçevesinde adımlar atılabilir. Bu belki Sayın İlhan Tekeli'nin önerdiği üzere somutta çözümlenecek bir meseledir. Zaten raporda da var, ama onun genel konteksti içinde kaybolmuş, öne çıkmıyor. Belki rapor bu bakımdan da yeniden toparlanırsa gereksiz her şey daha anlaşılır hale gelebilir. Bazı somut projelerle yol alarak yeni önerilere doğru açılımlar sağlayan bir programlama yapılabilir. Şimdi oturup haydi burada bir bölgesel örgüt kuralım tartışmasına, yasada değişiklik yapalım tartışmasına girmek daha büyük sıkıntılara yol açacak. Zaten uygulaması da çok zor. Bu hiçbir şekilde de sosyal sermayeyi artırıcı olmaz.

UFUK ESİN

Anladığım kadarıyla bazı noktalarda birleşme var. Bu noktalardan en

önemlisi Kültür Bakanlığı'nın her türlü işbirliğine açık olduğu konusundaki açıklaması. Bu çok önemli, çünkü yapılacak her şey oradan gelecek izinle olacaktır. Bu izin olmayınca hiç kimse yerinden kıpırdayamaz.

Şimdi önemli olan projelerin ve saptanması. Bunu ikiye ayırabiliriz. Bir yanda, Hasankeyf gibi TAÇDAM'ın önderliğinde yürümekte olan projeler var. Yeni projeler alanında ise bence bölge ölçeği çok geniş. Yeni bir proje için daha dar bir alanın seçilmesi ve orada katılımın sağlanması gerekir. Ben tabii Ayşıl Yavuz'un önerisine katılıyorum. Kadını eğitmezseniz, kadınla işbirliği yapmazsanız o iş yürümez. Eğittiğiniz kadınlar başkalarını da eğitiyor, ben bunu yaşadım. Bizim kurtarma kazısını yaptığımız bir yerde köyün hanımlarına sürekli bilgi verdik. Bundan çok memnun kaldılar, bütün düğün davetlilerini kazıyı görmeye çağırdılar ve bizim kazımızı onlar korudular; çocukları kazı yerine gitmedi, bir şeyler karıştırmadı. O köyün halkına çok müteşekkirim. Kadın meselesi aslında çok önemli, çünkü halk sanatı veya halk kültürleriyle ilgili çok önemli bilgiler kadınlardan toplanıyor.

Böyle bir bölgede acaba hangi insan kaynakları var ve kimler onları öneriyor, bu işe nasıl başlayabiliriz? Burada bir noktayı öğrenmek istiyorum. GAP İdaresi'nin para kullanımı kolay mı, zor mu? Hatırlıyorum Keban projesi zamanında ortada bir para vardı, fakat kimse ona el değdiremiyordu. Önce bunu halletmek lazım. Bu konuda özel sektörden yardım isteniyor, ama bu hiç çare değil. İnsan kaynakları konusunda mezun ettiğimiz çok yetenekli öğrencilerimiz var; hepsini mobilize etmek lazım. Bu öğrenciler kısa süreli eğitimlere de tâbi tutulabilir, bu projede mobil ekipler halinde yer alabilirler. Ben artık böyle somut önerilere geçmeyi öneriyorum.

ORHAN SİLİER, İLHAN TEKELİ

Yararlı bir toplantı yaptığımızı sanıyorum. Arkadaşlarımız not aldılar, buradaki değerlendirmeler sonuçlara yansıyacaktır. Toplantının sonuna geldiğimizde şöyle bir şey düşündüm. Toplumumuzda şimdiye kadar bu işlere sahip çıkan yetkili, bilgili aktörler ve bunların ortaya koydukları, yürüttükleri bir performans var. Bu performans bizi çok fazla doyurmuyor. Diyoruz ki, bu aktörlerin kendi aralarındaki ilişkileri değiştirsek acaba farklı bir noktaya getirebilir miyiz? Tabii bu bir olanak.

Ama galiba bugün buradaki toplantıda, bunun dışında iki olanaktan daha söz ediliyor. Bu iki farklı olanağın yeterince gözler önüne serilmediğini sanıyorum. Biraz açmaya çalışacağım ama önce ben bunu niye is-

tiyorum? Yani bu iki farklı olanağı harekete getirerek bu performansı niye sıçratmak istiyorum? Tarihi sevmenin, kültürel devamlılığın ötesinde her birimiz için böyle bir pratik zaruret var. Bunu hissediyoruz.

Biz yeni dünyada yaşıyoruz ve yeni dünyada saygı gören insanlar olarak yaşamak istiyoruz. Eğer toplumumuzun bazı konularda performansı iyi değilse, bunun nedeninin devletin kaynak ayırmamasına ya da başka bir sebebe yüklemek bizi kurtarmıyor. Yani biz o utancı yaşıyoruz gene. Eğer performansımız o noktaya gelmedi ise bize her uluslararası toplantıda yaptıkları eleştirileri işitmek istemiyoruz. İşte bu nedenle bir şeyler yapmak, bir yere sıçramak istiyoruz.

Mevcut aktörlerin dışında, sanıyorum bu raporda iki yeni ele alış, iki yeni aktör biçimi ortaya çıkıyor. Yani bir anlamda bu performansı iki taraftan sıçratma arayışı var. Biri, uluslararası düzeyden yükseltmek. Eğer onlar eleştirme hakkına sahip oluyorlarsa, benim de, "Kardeşim, eğer bu dünya mirası ise elini cebine sok!" deme hakkına sahip olmam gerekir. Bu hakkı kullanabilmek için de dünya platformuna, dünya standartlarında proje üretmiş olmam gerekir. "Şöyle bir proje var, gelin hep beraber yapalım, bir dünya mirası bu, bunu ben tek başıma kaldıramam" diyebilmeliyim. Benim gelir düzeyim belli. Demek ki benim uluslararası düzeyde söz söyleyebilmek, o yüzü yerde insan olmaktan kurtulabilmek için proje üreten bir aktör olmam gerekiyor.

Farz edelim Mardin'i, demin söz edildiği gibi bir ortaçağ şehri olarak koruyacağım. Eğer bu konuda dört başı mamur bir proje ürettiysem, bunun arkasına ciddi bir fikir emeği koyduysam ve bunu uluslararası piyasaya götürebiliyorsam, sadece devlet, sivil toplum örgütü ya da üniversite olarak değil, hep birlikte götürebiliyorsam, bunun etrafında bir saygınlık oluşabiliyorsa o zaman benim yüzüm yerde olmaz. Görevimi yerine getirmiş olurum, devlet olarak da yüzüm yerde olmaz, akademisyen olarak da, vatandaş olarak da. Demek ki bizim bu faaliyetlerde yetki meselesinden veya paranın olup olmamasından önce bir yaratıcılık, bir proje geliştirme ve bunu platforma sunabilme meselemiz var. Tabii projeyi geliştirmek de, platforma sunabilmek para istiyor. Ama bunu yapacak cehdi ve çabayı da göstermek gerekiyor. Sanıyorum bu raporun getirdiği noktalardan biri böyle bir talebi ortaya koymak. Benim vatandaş olarak böyle bir talebim var. Tarih ile ilgili olarak değil, vatandaş olarak bir talebim var.

Birinci sıkıştırma biçimi böyle uluslararası alanda güçlü bir sıkıştırma biçimi, ikincisi ise yerel bir sıkıştırma biçimi. Eğer yerelde bilinçlen-

meyi, sahip çıkmayı artırabilirsem bunun sonuçları olacaktır. Bir örnek vereyim. Tarih Vakfı liseler arasında bir tarih yarışması yaptı. Çok iyi yazılar geldi. Bu yazıların koruma bakımından da çok önemli bir fonksiyonu vardı. Örneğin Batman Lisesi'nden bir öğrenci mahallesinin tarihini yazdığı zaman, o alan onun için aynı zamanda korunacak bir yer haline geliyor. Çünkü o tarihe geçmiş, fark edilmiş bir değer oluyor. Üstünde konuşulan bir şey oluyor. Kendisiyle özdeşleştiği için onun korunması bir devlet sorunu değil artık onun için. Kendi kimliği ile doğrudan ilişkili bir sorunla karşı karşıya.

Aslında bu kademelerin hepsinde bir şeyler yapmamız gerekiyor. Yerel örgütlenme, bilinçlendirme, mevcut aktörlerin ve yetkililerin uyumlu çalışması ve dünya piyasasına çıkartabileceğimiz yaratıcı, önemli projeler. Bunlar yüzlerce olmayacak, başlamak için iki-üç iyi proje yeter. Bunu gösterebilmemiz lazım. Biz bunu gösteremiyorsak, bu ne yetki sorunudur, ne de başka bir şey. Bu tamamen kendi kaderine razı olma sorunudur. Buna razı olmayalım.

Planlama meselesini de şöyle görmek eğilimindeyim: Planlama düşüncesi sabit kalmıyor, her şey devamlı değişiyor. Biz geçmişte şöyle bir şey yapardık: Elimizde şu kadar kaynak var, bunu en etkin olarak nasıl kullanırız? Hangi projeler arasında dağıtırız? Bu mantık yanlış mı? Değil ama hem gerçekçi bir mantık değil, hem de planlamanın önünü tıkayıcı bir mantık. Halbuki günümüz bakımından şöyle bir mantık daha önemli: Diyelim ki bir proje yaptım. Bu bir başlangıç adımıdır. Ama her yeni yaratılan düşünce üstünde sağlanan uzlaşma o programa eklenebilir. Yani program azamiyi değil asgariyi ortaya koymalıdır ve başarısıyla alanını sürekli genişleten, kaynağını büyüten bir anlayışla yapılmalıdır. Böyle bir anlayış sürekli yaratıcılık ister. Öteki anlayışta planı yaptığınızda yaratıcılık biter. Halbuki burada her an yaratıcı olmak zorundasınız, her an yeni proje üretmek, yeni konsensüsler sağlamak, yeni heyecanları taşımak zorundasınız. Böyle bir planlama yaklaşımı da, sanıyorum bu raporun felsefesi içinde, uzlaşma arayışı içinde var.

VEDAT ÖZBİLEN

Bu raporda iki şeyi çok beğendim. Kanımca bunların üzerinde gitmemiz gerekiyor. Hükümete sunulacak bir planda neler olmalı diye düşünüyorum. Bunlardan biri dünya çapında bir kültür ve turizm merkezi oluşturma önerisidir. Eğer bunda hemfikirsek plana girmesi ve bu hedefe uygun çalışmaların yapılması lazım. Çünkü bu stratejik bir ka-

rardır. İkincisi, benim üzerinde durduğum ve burada da geçtiği üzere katılımcılık, belirli kuralları olan, güç, ancak çok verimli bir süreçtir. Proje ekibi olarak katılımcılığı henüz yeterince tanımlayamadık, ama ben katılımcılığı kendi açımdan bir danışma süreci olarak algılıyorum. Projeden etkilenen alandaki kesimlere danışarak ortak bir fikir oluşturmanın ilk adımlarını attık zaten. Türkiye'mizin getirmiş olduğu planlama sisteminin merkeziyetçi anlayışı nedeniyle Kültür Bakanlığı ve ilgili bakanlıklar benim için önemli. Çünkü uygulayıcı kuruluşlar onlar olacak. Bu plana bazı hedefler koyacağız, eğer onlar sahip çıkamazsa uygulama şansı yok. Onları da ikna etmek zorundayım. Buraya iki genel müdürümüz geldi. Onların fikirleri benim için önemli ama biz onlara bir başka perspektif de sunuyoruz. Bizim şöyle bir anlayışımız var, gelin bunu ortaklaşa yapalım diyoruz. Kendilerine buraya katıldıkları için de ayrıca teşekkür ediyorum. Katılımcılığı karşılıklı birbirimizi anlama süreci olarak da tanımlayabiliriz. Bu anlama sürecini de geliştirmek istiyoruz.

Gerek Tarih Vakfı, gerekse biz tüm katılımcıların görüşlerini çok iyi değerlendireceğiz ve GAP İdaresi olarak uygulayıcı kuruluşlarla birlikte en uygun biçimde plana sokmaya çalışacağız. Hepinize teşekkür ederiz.

EKLER

TOPLANTILARA DAVET EDİLENLER VE KATILANLAR LİSTESİ

İstanbul 28 10. 2000

NO	AD	SOYAD	KURUM	ÜNVAN/GÖREV	E-MAİL	İL	STATÜ	DAVET	KATILAN
1	AFİFE	BATUR	İTÜ	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
2	AHMET	TURGUT	İstanbul Şehir Plancıları Odası	Başkan	istanbul@sto.org.tr	İSTANBUL	S	+	
3	AKİLE	GÜRSOY	Yeditepe Ü.	Öğretim Üyesi	akile@yeditepe.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
4	AKSEL	TİBET	Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği	Yönetim Kurulu Üyesi	leskat@altern.org	İSTANBUL	S	+	
5	ALİ	NESİN	Bilgi Ü.	Öğretim Üyesi	anesin@bilgi.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
6	ALİ RIZA	NURHAN	İstanbul Şehir Plancıları Odası	Sayman Üye	istanbul@sto.org.tr	İSTANBUL	S		+
7	ALİ YAŞAR	SARİBAY	Uludağ Ü.	Rektör Yrd.	aliyasar@uubim.bim.uludag.edu.tr	BURSA	Ü	+	
8	ALİM	ÇOPUROĞLU	GAP İdaresi Başkanlığı	Özel Projeler Koord.		ANKARA	R	+	+
9	ARHAN	KAYAR	DDF	YK Üyesi	arhan@ddf.com.tr	İSTANBUL	S	+	
10	ASLI	ÖZDOĞAN	Arkeoloji ve Arkeologlar Der.	Yönetim Kurulu Üyesi -Yrd. Doç. Dr.	aslierim@istanbul.edu.tr	İSTANBUL	S	+	+
11	ATİLLA	KARAOSMANOĞLU	İSO	YK Baş Danışmanı		İSTANBUL	S	+	
12	ATILLA	YÜCEL	İTÜ Mimarlık Fakültesi	Öğretim Üyesi	marsay@superonline.com	İSTANBUL	Ü	+	+
13	ATOK	İLHAN	Türk Philips	Genel Müdür		İSTANBUL	B	+	
14	AYDA	AREL		Emekli Öğretim Üyesi		İSTANBUL	B	+	+
15	AYDIN	ENGİN	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	aengin@doruk.net.tr	İSTANBUL	B	+	
16	AYFER	BARTU	Koç Ü.	Öğretim Üyesi	abartu2000@yahoo.com	İSTANBUL	Ü	+	
17	AYHAN	AKTAR	Marmara Ü.	Öğretim Üyesi	aktar@marun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
18	AYLA	ZİRH GÜRSOY	Marmara Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
19	AYŞE	BUĞRA	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	bugray@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
20	AYŞE	ERZAN	İTÜ	Öğretim Üyesi	ayseerzan@hotmail.com	İSTANBUL	Ü	+	+
21	BAKIR	ÇAĞLAR	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	B	+	
22	BAŞARAN	ULUSOY	TÜRSAB	Başkan	tursab@tim.net.tr	İSTANBUL	S	+	
23	BURHAN	OĞUZ	Marmara Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
24	CELAL	BAŞLANGIÇ	Radikal Gazetesi	Yazar	cbaslangic@radikal.com.tr	İSTANBUL	B	+	
25	CEM	ÖZSÜER	GAP İdaresi Başkanlığı			ANKARA	R	+	+
26	CENGİZ	BEKTAŞ	Bektaş Mimarlık	Mimar		İSTANBUL	B	+	+
27	CENGİZ	ERUZUN	MSÜ	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	+

28	CEYLAN	ORHUN	Anakültür	Başkan		İSTANBUL	B	+	
29	CHRISTOPH	NEUMANN	İTÜ	Öğretim Üyesi	neumann@itu.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
30	ÇAĞATAY	ANADOL	Tarih Vakfı	Yayınlar Koordinatörü	canadol@tarihvakfi.org.tr	İSTANBUL	S	+	
31	ÇAĞLAR	KEYDER	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	keyder@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
32	ÇİĞDEM	TÜZÜN	DEİK	Koordinatör	ctuzun@deik.org.tr	İSTANBUL	R	+	
33	DİNÇ	ÜNER	Milliyet	İcra Kurulu Başkan Yrd.		İSTANBUL	B	+	
34	DOĞAN	KUBAN	İTÜ	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
35	EKREM	ÖZDEĞİRMENCİ	GAP İdaresi Başkanlığı				R	+	+
36	EMRE	KONGAR	Yıldız Teknik Ü.	Öğretim Üyesi	emre.kongar@raksnet.com.tr	İSTANBUL	B	+	
37	ENİS	BATUR	Yapı Kredi Kültür Sanat Yay.	Murahhas Aza	ykkultur@ykkultur.com.tr	İSTANBUL	B	+	
38	ENİS RIZA	SAKIZLI	VTR	Belgesel Film Yapımcısı	vtredit@turk.net	İSTANBUL	B	+	
39	ERGİN	CİNMEN		Avukat		İSTANBUL	B	+	
40	ERIC	JEAN		Arkeolog			B	+	
41	ERSİN	ÖZİNCE	İş Bankası	Genel Müdür	ersin.ozince@isbank.com.tr	İSTANBUL	B	+	
42	ERSİN	SALMAN		Halkla İlişkiler Uzmanı	ersinsalman@turk.net	İSTANBUL	B	+	
43	ESRA	EKMEKÇİ	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
44	ESRA	ÖZDEN	Barajlar ve Kültürel Miras İzleme Kurulu	Genel Sekreter	esraozden@superonline.com	İSTANBUL	S		+
45	FADİME	GÖK	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	gokf@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
46	FARUK	ECZACIBAŞI	Eczacıbaşı Holding	YK Üyesi	faruk@eczacibasi.com.tr	İSTANBUL	B	+	
47	FERHUNDE	ÖZBAY	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	ozbayf@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
48	FERZAN	YILDIRIM	WALD	Genel Müdür	ferzan@ibm.net	İSTANBUL	R	+	
49	FİKRET	TOKSÖZ	Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği	Genel Sekreter	mabbb@superonline.com	İSTANBUL	S	+	
50	FİLİZ	DOĞANAY	GAP İdaresi Başkanlığı	Danışman		ANKARA	R	+	+
51	FÜSUN	ERTUĞ		Arkeolog	fertug@attglobal.net	İSTANBUL	B	+	
52	GÖRKEM	KIZILKAYAK	ÇEKÜL	Temsilci üye	cekul@cekulvakfi.org.tr	İSTANBUL	S		+
53	GÜN	KUT	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	kut@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
54	GÜNDAĞ	KAYAOĞLU		Yayıncı, Yazar	kayaoglu@arti.net.tr	İSTANBUL	B	+	
55	GÜNKUT	AKIN	İTÜ	Öğretim Üyesi	norgunkut@superonline.com	İSTANBUL	Ü	+	
56	GÜREL	TÜZÜN	Ana Yayıncılık	Genel Yayın Koord.	gureltuzun@turk.net	İSTANBUL	B	+	
57	HAKAN	ACAR	TOFAŞ	Stratejik İletişim Koordi.	HakanAc@tofasoto.com.tr	İSTANBUL	B	+	
58	HALET	ÇAMBEL		Emekli Öğretim Üyesi		İSTANBUL	B	+	

59	HALİS	AYDINTAŞBAŞ	Al-Huda İnşaat	Genel Müdür		İSTANBUL	B	+		
60	HASAN	KAYA		Uzman		İSTANBUL	S	+		+
61	HASAN BÜLENT	KAHRAMAN	Sabancı Ü.	Öğretim Üyesi	kahraman@sabanciuniv.edu	İSTANBUL	Ü	+		
62	HASAN HAYRİ		ALKAN	Uzman		İSTANBUL	S			+
63	HAYRETTİN	KARACA	TEMA	YK Başkanı		İSTANBUL	S	+		
64	HÜSAMETTİN	KAVI	İSO	Başkan		İSTANBUL	S	+		
65	HÜSAMETTİN	KOÇAN	Marmara Ü.	Öğretim Üyesi	hkocan@marun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+		
66	İBRAHİM	ÖZLEN	MAREV	Başkan		İSTANBUL	S	+		
67	JAN	NAHUM	TOFAŞ	Murahhas Aza	jann@tofas.com.tr	İSTANBUL	B	+		
68	KEMAL	KİRİŞCİ	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+		
69	KENAN	AKIN	Türkiye Gazetesi	Genel Yayın Müdürü	kenan.akin@ihlas.net.tr	İSTANBUL	B	+		
70	LEYLA	NEYZİ	Sabancı Ü.	Öğretim Üyesi	neyzi@sabanciuniv.edu	İSTANBUL	Ü	+		
71	MAKBULE	TERZİ	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman		ANKARA	R	+		+
72	MEHMET	ALPER				İSTANBUL	B	+		
73	MEHMET	BAYHAN	Yıldız Teknik Ü.	Öğretim Üyesi	bayhan@yildiz.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+		
74	MEHMET	GENÇ	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	B	+		
75	MEHMET	KABASAKAL	İSO	Genel Sekreter		İSTANBUL	S	+		
76	MEHMET	ÖZDOĞAN	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi	mozdo@atlas.net.tr	İSTANBUL	Ü	+		
77	MEHMET İHSAN	TUNAY	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+		
78	MEHMET ZİYA	OKTAY	Midyatlılar Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği	Yk Üyesi		İSTANBUL	S			+
79	MELEK ULAGAY (TAYLAN)		Helsinki Yurttaşlar Derneği	YK Üyesi	hyd-hcstr@superonline.com	İSTANBUL	S	+		+
80	MERAL	KORZAY	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	korzay@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+		
81	METE	TUNÇAY	Bilgi Ü.	Öğretim Üyesi	tuncay@bun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+		
82	METİN	AHUNBAY	İTÜ	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+		
83	METİN	SÖZEN	ÇEKÜL	Başkan	cekulvakfi@superonline.com	İSTANBUL	S	+		
84	MUHSİN	KIZILKAYA		Yazar		İSTANBUL	B	+		+
85	MURAT	BELGE	Bilgi Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+		
86	MURAT	CANO		Avukat	lawyercano2@superonline.com	İSTANBUL	B	+		
87	MURAT	GÖKDEMİR	İnşaat Mühendisleri Odası	Yönetim Kurulu Üyesi	imo@moistanbul.org.tr	İSTANBUL	S	+		+
88	MURATHAN	MUNGAN		Yazar		İSTANBUL	B	+		
89	MÜNİR	KİLİMCİ	Resim Matbaacılık	YK Başkanı		İSTANBUL	B	+		
90	NADİRE	MATER	IPS	Türkiye Temsilcisi	nadire@turk.net	İSTANBUL	B	+		

91	NEPHAN	SARAN		Emekli Öğretim Üyesi		İSTANBUL	B	+	
92	NERGİS	YAZGAN	DHKD	YK Üyesi	kelaynak@dhkd.org	İSTANBUL	S	+	
93	NEŞE	ÖZGEN	Ege Ün. Sosyoloji Böl.	Öğretim Üyesi	nozgen@turk.net	İZMİR	Ü		+
94	NEVRA	NECİPOĞLU	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	necipogl@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
95	NEZİH	BAŞGELEN	Arkeoloji&Sanat Dergisi	Editör	nezihbasgelen@superonline.com	İSTANBUL	S	+	
96	NUR	AKIN	İTÜ	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
97	NURDANE	ÇAĞLAR		Uzman		İSTANBUL	B	+	
98	NUŞİN	ASGARİ		Emekli Müze Müdürü		İSTANBUL	B	+	
99	NÜKHET	SİRMAN	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
100	OĞUZ	TEKİN	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	+
101	OKAN	TAPAN	DHKD	Başkan		İSTANBUL	S	+	
102	ORHAN	KOLOĞLU		Tarihçi		İSTANBUL	B	+	
103	ORHAN	PAMUK		Yazar		İSTANBUL	B	+	
104	ORYAL	GÖKDEMİR		Doktor		İSTANBUL	B	+	
105	OSMAN	KAVALA	Kavala	İşadamı		İSTANBUL	B	+	
106	OYA	KÖYMEN	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	koymen@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	+
107	ÖMER	MADRA	Açık Radyo	Genel Yönetmen		İSTANBUL	B	+	
108	ÖNAY	BİLGİN	Medya Holding	YK Üyesi		İSTANBUL	B	+	
109	ÖNDER	KÜÇÜKERMAN	MSÜ	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
110	ÖZDEN	SANBERK	TESEV	Direktör	osanberk@tesev.org.tr	İSTANBUL	S	+	
111	PERAL	BEYAZ				İSTANBUL	B	+	
112	RAGIP	ZARAKOLU		Gazeteci		İSTANBUL	B	+	
113	SAFİYE	AKDAĞ		YK Üyesi		İSTANBUL	S		+
114	SEÇKİN	TÜRESAY	Hürriyet Gazetesi	Yazar		İSTANBUL	B	+	
115	SELAHATTİN	YILDIRIM	Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği	Başkan		İSTANBUL	S	+	
116	SELÇUK	EREZ	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi	serez@turk.net	İSTANBUL	B	+	
117	SEMA	ERDER	Marmara Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
118	SEMİHA	BABAN		Halkla İlişkiler Uzmanı	asbaban@superonline.com	İSTANBUL	B	+	
119	SEMRA	SOMERSAN		Antropolog		İSTANBUL	B	+	
120	SEMSA	ÖZAR	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
121	SEVİM	ŞİRVANCI	Hasankeyf Kurtarma Komitesi	Başkan		İSTANBUL	S	+	+
122	SOLİ	ÖZEL	Bilgi Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	

123	ŞERİF	MARDİN	Sabancı Ü.	Öğretim Üyesi	smardin@sabancyuniv.edu	İSTANBUL	Ü	+	
124	ŞEVKET	PAMUK	Boğaziçi Ü.	Rektör Yrd.	pamuk@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
125	ŞÜKRAN	SONER	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar		İSTANBUL	B	+	
126	TAHA	PARLA	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	parla@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
127	TARIK ZİYA	EKİNCİ		Eski Milletvekili		İSTANBUL	B	+	+
128	TAVİT	KÖLETAVİTOĞLU	Atlas Proje	Başkan	atlasproje@superonline.com	İSTANBUL	B	+	
129	TUNCA	BENGİN	Milliyet			İSTANBUL	B	+	
130	UFUK	ESİN	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
131	UĞUR	TANYELİ	Yıldız Teknik Ü. Mimarlık Tarihi Böl.	Öğretim Üyesi	gtanyeli@itu.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
132	UMUR	TALU	Milliyet Gazetesi	Yazar	umur.talu@milliyet.com.tr	İSTANBUL	B	+	
133	ÜMİT	SERDAROĞLU	Beykent Ü. Mimarlık Fakültesi	Bölüm Başkanı	userdar@beyu.edu	İSTANBUL	Ü	+	
134	ÜNAL	ERDOĞAN	Dünya Barajlar Komitesi			İSTANBUL	S	+	
135	VECDİ	SAYAR	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar		İSTANBUL	B	+	
136	VEDAT	ÖZBİLEN	GAP İdaresi Başkanlığı	Proje Koord.	ozbilen@gap.gov.tr	ANKARA	R	+	+
137	VELİ	SEVİN	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	Dekan	velisevin@yahoo.com	ÇANAKKALE	Ü	+	
138	YALÇIN	DOĞAN	Milliyet	Yazar		İSTANBUL	B	+	
139	YAŞAR	KEMAL		Yazar		İSTANBUL	B	+	
140	YAVUZ	BAYDAR	Milliyet Gazetesi	Yazar	ybaydar@turk.net	İSTANBUL	B	+	
141	YILDIZ	SEY	İTÜ	Öğretim Üyesi	sey@kariye.mim.itu.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
142	YÜCEL	SAYMAN	İstanbul Barosu	Başkan		İSTANBUL	R	+	
143	ZAFER	TOPRAK	Boğaziçi Ü.	Öğretim Üyesi	toprakz@boun.edu.tr	İSTANBUL	Ü	+	
144	ZEYNEP	AHUNBAY	İTÜ	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
145	ZEYNEP	ORAL	Milliyet Gazetesi	Yazar	zeynep.oral@do.net.tr	İSTANBUL	B	+	

Ankara
2. 11. 2000

1	ADNAN	AKÇAY	ODTÜ	Öğretim Üyesi	akcay@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
2	AHMET	ÖZEL	Mersin Ü.	Öğretim Üyesi		MERSİN	Ü	+	
3	AHMET YAŞAR	OCAK	Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi	ocak@lidya.cc.hun.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
4	AKIN	ATAUZ		Uzman	aatauz@yahoo.com	ANKARA	R	+	

5	AKIN	İZMİRLİOĞLU	Devlet Planlama Teşkilatı Müs.	Müsteşar		ANKARA	R	+	
6	ALFREDO	WITSCHI-CESTARI	Birleşmiş Milletler Daimi Tem.	Koordinatör		ANKARA	R	+	
7	ALİ	KANTUR	Tepe Holding	Genel Koordinatör		ANKARA	B	+	
8	ALİ	YIĞİT	Elektrik Mühendisleri Odası	Başkan		ANKARA	S	+	
9	ALİM	ÇOPUROĞLU	GAP İdaresi Başkanlığı	Özel Projeler Koord.		ANKARA	R	+	+
10	ALİŞAN	ŞIK	Kültür Bak. HAGEM	Araştırmacı		ANKARA	R		+
11	ALPARSLAN	SANTUR	Kültür Bak. HAGEM	Şube Md.		ANKARA	R		+
12	ALPAY	PASİNLİ	KB Anıtlar ve Müzeler Genel Md.	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
13	ARİF	ŞENTEK	Ankara Mimarlar Odası	Başkan	arif.sentek@mailcity.com	ANKARA	S	+	+
14	ARMAĞAN	ERKANAL	Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
15	AY MELEK	ÖZER	ODTÜ	Öğretim Üyesi	aymelek@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
16	AYGÜL	FAZLIOĞLU	GAP		aygul-f@gap.gov.tr	ANKARA	R	+	
17	AYLA	EFEOĞLU	DSİ Gn. Md.	Çevre Y.Müh.	ayladolek@hotmail.com	ANKARA	R		+
18	AYLA	HEKİMOĞLU	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman	ayla-h@gap.gov.tr	ANKARA	R		+
19	AYLİN	ÖNEY TAN	World Bank	Danışman	feroy@baskent.edu.tr	ANKARA	R	+	
20	AYŞIL	YAVUZ	ODTÜ	Öğretim Üyesi	yyavuz@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
21	BAHATTİN	AKŞİT	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
22	BOZKURT	GÜVENÇ		Emekli Öğretim Üyesi		ANKARA	B	+	
23	BURAK	ÖZTÜRK	Turizm Bak.	Şehir Pl.	ilkiz954@yahoo.com	ANKARA	R		+
24	CEM	ÖZSÜER	GAP İdaresi Başkanlığı			ANKARA	R	+	+
25	CEVAT	ERDER	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
26	CLAIRE	VAN DER VAEREN	UNDP	Daimi Temsilci Yrd.	claire.van.der.vaeren@undp.org	ANKARA	R	+	
27	DOĞAN	ALTINBİLEK	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bak.	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
28	DOĞANAY	ÇEVİK	FAV Folklorik Araştırma Vakfı	Başkan		ANKARA	S		+
29	DOĞU	ERGİL	TOSAM	Başkan	"tosam@tosam.org doğu_ergil@hotmail.com"	ANKARA	S	+	+
30	EKREM	ÖZDEĞİRMENCİ	GAP İdaresi Başkanlığı			ANKARA	R	+	+
31	EMRE	MADRAN	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	+
32	ENGİN	ÖZGEN	Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
33	ERDUHAN	BAYINDIR	Ata İnşaat	Yönetici		ŞANLIURFA	B	+	
34	ERHAN	ACAR	ODTÜ	Öğretim Üyesi	eacar@arch.metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
35	FATMA	YILMAZER	Kültür ve Tabiat Varlıklarını			ANKARA	R	+	

			Koruma Yüksek Kurulu Başk.						
36	FERAY	SALMAN	Avrupa Birliği Türkiye Tems.	Uzman		ANKARA	R	+	
37	FIKRİ	SAĞLAR				ANKARA	B	+	
38	FİLİZ	DOĞANAY	GAP İdaresi Başkanlığı	Danışman		ANKARA	R	+	+
39	FİLİZ YENİŞEHİRLİOĞLU		Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi	filizy@escortnet.com	ANKARA	Ü	+	
40	FÜSUN	ORALALP	Mülkiyeliler Birl.	Başkan	oralalp@gap.gov.tr	ANKARA	S		+
41	GÖNÜL	TANKUT	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	+
42	GÜL	ASATEKİN	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
43	GÜNER	SAYGILI	Köy Hizmetleri Genel Müd.	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
44	GÜNSEL	RENDA	Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi	gunsel@hacettepe.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
45	GÜRBÜZ	ERGİNER	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi	gurbuzerginer@hotmail.com	ANKARA	Ü	+	+
46	GÜROL	ERGİN	Ziraat Mühendisleri Odası	Başkan		ANKARA	S	+	
47	HALDUN	ÖZEN	Tarih Vakfı	Mühendis	haldunozen@yahoo.com	ANKARA	S	+	+
48	HALUK	AKAR	Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Md.	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
49	HASAN	DURSUN	Köy Hizm. Gn. Md.	Ziraat Y.Müh.		ANKARA	R		+
50	HAYAT	ERKANAL	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
51	HURİCİHAN	İNAN	Sabancı Ü.	Öğretim Üyesi	huricihan@sabanciuniv.edu	İSTANBUL	B	+	
52	HÜRKAN	ÇELEBİ	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
53	HÜSEYİN	ERKAN	Harran Ü.	Öğretim Üyesi		ŞANLIURFA	Ü	+	
54	HÜSEYİN	ÜLKÜ	Harita Mühendisleri Odası	Başkan		ANKARA	S	+	+
55	HÜSNÜ	GÜMÜŞ	Tanıtma Genel Md.	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
56	İBRAHİM	AYSOY	MAREV	Başkan		ANKARA	B	+	
57	İBRAHİM	BETİL	Yeniçağ Danışmanlık	Başkan	betil@turk.net	İSTANBUL	B	+	
58	İLBER	ORTAYLI	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi	ortayli@politics.ankara.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
59	IOANNA	KUÇURADI	Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
60	İSMET	ERDOĞAN	AKKAV	Başkan		ANKARA	S	+	+
61	IŞIK	AKSULU	Gazi Ünv. Mim. Fak.	Öğretim Üyesi	aksulu@mikasa.mmf.gazi.edu.tr	ANKARA	Ü		+
62	IŞIN	SUN	Turizm Bak.	Şube Md.		ANKARA	R		+
63	JALE	VELİBEYOĞLU	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
64	KAREN	FOGG	Avrupa Birliği Türkiye Tem.	Temsilci		ANKARA	R	+	
65	KAYA	GÜVENÇ				ANKARA	B	+	
66	KERİME	ŞENYÜCEL	TRT Genel Müdürlüğü	Prodüktör	senyucel@ada.net.tr	ANKARA	R	+	+

67	KOREL	GÖYMEN		Eski Turizm Bakanı		ANKARA	B	+	
68	M.MEHDİ	İLHAN	ODTÜ Tarih Bölümü	Prof. Dr.	milhan@metu.edu.tr	ANKARA	Ü		+
69	MAKBULE	TERZİ	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman		ANKARA	R	+	+
70	MEHMET	KALPAKLI	Bilkent Ü.	Öğretim Üyesi	kalpakli@bilkent.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
71	MEHMET	ÖZDOĞAN	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi	mozdo@atlas.net.tr	İSTANBUL	Ü		+
72	MEHMET	ÖZEL	KB Güzel Sanatlar Genel Müd.	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
73	MEHMET NAZİF GÜNAL		MNG Holding	YK Başkanı		ANKARA	B	+	
74	MEHMET NURI BACAKSIZ		TÜRSAB	GAP Başkanı		GAZİANTEP	S		+
75	MELEK	DELİLBAŞI	Ankara Ü.	Dekan	melek.delilbasi@humanity.ankara.edu.tr	ANKARA	Ü		+
76	MELEK	ERMAN	A.T.Türkiye Temsilciliği	Proje Müdürü	melek.erman@deltur.cec.eu.int	ANKARA	R		+
77	MESUT	YEĞEN	ODTÜ Sosyoloji Bölümü	Öğretim Üyesi	myegen@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
78	METİN	AND		Emekli Öğretim Üyesi		ANKARA	B	+	
79	MUHARREM	ÇEKEN	Ankara Ü.	Araş. Gör.	muharrem_ceken@yahoo.com	ANKARA	Ü		+
80	MUSA	ÇADIRCI	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi	mcadircimc@netscape.com	ANKARA	Ü	+	
81	MUSTAFA	AKPOLAT	Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi	macittek@hotmail.com	ANKARA	Ü		+
82	MUZAFFER	TUNÇAĞ	İnşaat Mühendisleri Odası	Başkan		ANKARA	S	+	
83	MÜMTAZ	TUFAN	DSİ Gn. Md.	Gn. Md. Yrd.		ANKARA	R	+	+
84	NACİ	KUTLAY		Avukat		ANKARA	B	+	
85	NADİRE	AVCI	KB Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Md.		Genel Müdür		ANKARA	R	+
86	NECAT	ERDER	ODTÜ	Öğretim Üyesi	necat@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
87	NECDET	TEYMÜR	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
88	NERİMAN	ŞAHİN GÜÇHAN	ODTÜ	Öğretim Üyesi	neriman@arch.metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
89	NİHAL KADIOĞLU ÇEVİK		FAV Folklorik Araştırma Vakfı	Araştırmacı	fav@gmx.com.tr	ANKARA	S		+
90	NUMAN	TUNA	ODTÜ	Öğretim Üyesi	tnuman@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
91	NUR	ÖNSOY	Avrupa Topluluğu Türkiye Tem. Proje Koord.		nur.onsoy@deltur.cec.eu.int	ANKARA	R		+
92	NURETTİN	YARDIMCI	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
93	OĞUZ	OYAN	Gazi Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	B	+	
94	OKTAY	ÖZEL	Bilkent Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
95	OLUŞ	ARIK	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi	arik@humanity.ankara.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
96	ÖZER	ERGENÇ	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi	oergenc@humanity.ankara.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
97	ÖZGEN	ACAR	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	oacar@superonline.com	ANKARA	B	+	
98	RACİ	BADEMLİ	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	

99	REFET	ERİM	TÜBİTAK	Denetleme Başkanı		ANKARA	R	+	
100	RUŞEN	KELEŞ	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
101	SAFFET	ATİK	GAP Master Plan Bürosu	Bölge Plancısı		ANKARA	R		+
102	SALİM	FAKIOĞLU	DSİ Gn. Md.	Şube Md.		ANKARA	R		+
103	SELDA	PAYDAK	Avrupa Komisyonu MEDATAT Medya ve Halkla İlişkiler Elemanı		s.paydak@medatat.org	ANKARA	R		+
104	SENİHİ	KITAPÇI	Şehir Plancıları Odası	Başkan		ANKARA	S	+	
105	SEVİM	ŞİRVANCI	Hasankeyf Kurtarma Komitesi	Başkan		İSTANBUL	S		+
106	SEYHAN	LİVANELİOĞLU	KB Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Md.	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
107	SIDDIK M.	ENSARİ	MAREV	Yön. Kur. Üyesi		ANKARA	S		+
108	SİNA	AKŞİN	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
109	SOLMAZ	KARABAŞAK	FAV Folklorik Araştırma Vakfı	Araştırmacı	fav@gmx.com.tr	ANKARA	S		+
110	SUAVİ	AYDIN	Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi	suavi@hacettepe.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
111	SUNAY	DEMİRCAN	GAP-DHKD	Çevre Danışman	sunayd@gap.gov.tr	ANKARA	R		+
112	ŞEVKET	BESANOĞLU		Tarihçi		ANKARA	B	+	+
113	ŞÜKRÜ	AŞÇI	GAP-BKİ	Koordinatör	sukrua@gap.gov.tr	ANKARA	R		+
114	TALAT	HALMAN	Bilkent Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
115	TANER	TİMUR	Ankara Ü.	Öğretim Üyesi	timur@politics.ankara.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
116	TAYFUN	ATAY	Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü		+
117	TUNÇ	TAYANÇ	ESDA		esdaekosos@superonline.com	ANKARA	B	+	
118	TURGAY	YENİDÜNYA	TÜRSAB Kapadokya BYK	Başkan	turgayy@kaynet.net	NEVŞEHİR	S		+
119	UYGUR	KOCABAŞOĞLU	ODTÜ Tarih Bölümü	Öğretim Görevlisi	uygur@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
120	ÜLKÜ	ÖZEN	Tarih Vakfı	Ankara Temsilcisi		ANKARA	S	+	+
121	ÜNAL	NALBANTOĞLU	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
122	VAHİT	MACİTTEKİNALP	Hacettepe Ünv.	Öğretim Gör.	macittek@hotmail.com	ANKARA	Ü		+
123	VEDAT	ÖZBİLEN	GAP İdaresi Başkanlığı	Proje Koord.	ozbilen@gap.gov.tr	ANKARA	R	+	+
124	YALIN	ERTÜRK	ODTÜ	Öğretim Üyesi	kork@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
125	YAVUZ	ÖNEN				ANKARA	B	+	
126	YEŞİM	ORUÇ	B.M. Kalkınma Prog.			ANKARA	R		+
127	YİĞİT	GÜLÖKSÜZ	Tarih Vakfı	Yön. Kurulu Üyesi	guloksuz@yeniyapi.com.tr	ANKARA	S	+	+
128	YILDIZ	ÖTÜKEN	Hacettepe Ü.	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
129	YILMAZ	KARAKOYUNLU	TBMM	Milletvekili		ANKARA	B	+	

130	ZEKİ	ÖNURLU	TÜRSAB	Ank. Başkan	ANKARA	S		+
131	ZEYNEP N.	ÖZBÖREKÇİGÖL	FAV Folklorik Araştırma Vakfı	Yön. Kur. Üyesi	ANKARA	S		+

Şanlıurfa (Gaziantep, Kilis)
6.11.2000

1	ABDULLAH	DAĞBAŞI	ŞURKAV	İnşaat Teknikeri	URFA	S		+
2	ABDÜLKADİR	GÜLLÜOĞLU	Mimarlar odası	Mimar	URFA	S	+	+
3	ABDÜLKADİR	ÖCAL	ŞURKAV	Mimar	URFA	S		+
4	AHMET	BAHÇIVAN	Urfa Belediyesi	Urfa Belediye Başkanı	URFA	R	+	
5	AHMET	DURNA	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü	KİLİS	R	+	
6	ALİ	ÇINAR	Birecik Kaymakamlığı	Kaymakam	URFA	R		+
7	ALİ	SAKAR	Yavuzeli Belediyesi	Yavuzeli Belediye Başkanı	G.ANTEP	R	+	
8	AYFER	ÜNSAL	G.Antep Yemek Kültürü ve Tarihi	unsal@alpha.bim.gantep.edu.tr	G.ANTEP	B	+	
9	BAKIR	CAMBAZLAR	ŞURKAV	Yön. Kurulu Üyesi	URFA	S		+
10	BÜLENT	ÇUKUROVA	Gaziantep Ü.	Öğretim Üyesi	G.ANTEP	Ü	+	
11	CELAL	DOĞAN	Gaziantep Belediyesi	Gaziantep Belediye Başkanı	G.ANTEP	R	+	
12	CEVHER	İLHAN	Cevher Mimarlık	Mimar	URFA	B		+
13	CİHAT	KÜRKÇÜOĞLU	Harran Ün. - ÇEKÜL	Harran Ün. Öğretim Görevlisi-ÇEKÜL Temsilcisi	URFA	Ü	+	+
14	COŞKUN	ÖZKAYA	Nizip Belediyesi	Nizip Belediye Başkanı	G.ANTEP	R	+	
15	DOĞAN	ÖZDİNÇ	Mimarlar Odası	dolayinsaat@hotmail.com	G.ANTEP	S	+	
16	EKREM	ÇETİN	Kilis Belediyesi	Kilis Belediye Başkanı	KİLİS	R	+	
17	EMRULLAH	CİN	Viranşehir Belediyesi	Viranşehir Belediye Başkanı	URFA	R	+	+
18	ENVER	KESTANLIOĞLU	Mimarlar Odası		KİLİS	S	+	
19	ERDAL	CEYHAN	Gaziantep Ü.	Öğretim Üyesi	G.ANTEP	Ü	+	
20	ERDAL M.	KARADAĞ	Vakıflar Şube Müdürlüğü	Vakıflar Şube Müdürü	URFA	R	+	+
21	ERDOĞAN	BAĞCI	DSİ Bölge Müdürlüğü		URFA	R	+	
22	FİLİZ	DOĞANAY	GAP İdaresi Başkanlığı	Danışman	ANKARA	R	+	+
23	FUAT	RASTGELDİ	DSİ 15 Bölge Müdürlüğü	APK Şube Md.	URFA	R		+
24	HALİL İBRAHİM	AKŞİT	Harran Kaymakamlığı	Harran Kaymakamı	URFA	R	+	+

25	HALUK	COŞKUN	Urfa Belediyesi	Başkan Yrd.	URFA	R		+
26	HAMZA	GÜLLÜCE	Müze Müdürlüğü	Arkeolog	URFA	R		+
27	HANİFİ	ÖKSUZ	Harita Mühendisleri Odası		G.ANTEP	S	+	
28	HARUN	SARIFAKIOĞULLARI	Halfeti Kaymakamlığı	Kaymakam	URFA	R		+
29	HARUN	SOYDAN	GAP İdaresi Başkanlığı	Şehir Plancısı	URFA	R		+
30	HASAN	ELIAÇIK	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü	G.ANTEP	R	+	
31	HASAN	SARI	İslahiye Belediyesi	İslahiye Belediye Başkanı	G.ANTEP	R	+	
32	İBRAHİM	BALLI	Viranşehir Kaymakamlığı	Kaymakam	URFA	R		+
33	İBRAHİM	İSLAM	Harran Ü.	Tarih Bölümü Başkanı	URFA	R	+	+
34	İBRAHİM	OFLAZOĞLU	İl Turizm Müdürlüğü	İl Turizm Müdürü	KİLİS	R	+	
35	İBRAHİM	ÖZYAVUZ	Harran Belediyesi	Harran Belediye Başkanı	URFA	R	+	
36	İHSAN	ŞENOCAK	Harran üniversitesi	Öğretim Üyesi	URFA	Ü	+	
37	İHSAN	ŞENOCAK	Harran üniversitesi	Öğretim Üyesi	URFA	Ü		+
38	İSA	ASLAN	Harran Belediyesi	Memur	URFA	R		+
39	KADRİ	ÇETİNER	Turizm İl Müdürlüğü	Turizm İl Müdürü	URFA	R	+	+
40	KEMAL M.	SERTOK	Müze Müdürlüğü	Müze Müd. Yrd., Arkeolog ksertok@yahoo.com	G.ANTEP	R	+	+
41	MAHMUT	MİRKELAM	Birecik Belediyesi	Birecik Belediye Başkanı	URFA	R	+	
42	MAKBULE	TERZİ	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman	ANKARA	R	+	+
43	MEHMET	DOĞAN	İl Turizm Müdürü	İl Turizm Müdürü	G.ANTEP	R	+	
44	MEHMET	ERDEM	ŞURKAV	Yönetim Kurulu Üyesi	URFA	S		+
45	MEHMET	OYMAK	ŞURKAV-Valilik		URFA	S		+
46	MEHMET	SÖYLEMEZ	Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü		URFA	R		+
47	MEHMET SITKI	BAYRAKTAR	İl Kültür Müdür Yrd.	348-814 02 53	KİLİS	R		+
48	MEHMET ULUSU	ÖCAL		Gazeteci	URFA	S		+
49	MÜHLİS	SALİHOĞLU	Kilis Kültür Derneği	Başkan	KİLİS	S	+	
50	MURTAZA	TAŞ	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	G.Antep Vakıflar Bölge Müdürü	G.ANTEP	R	+	
51	MUSTAFA	GÜMÜŞ	ŞURKAV		URFA	S		+
52	MÜSLÜM	AKALIN	DSP	"Avukat; DSP İl Başkanı"	URFA	B	+	
53	NACİ	İPEK	ŞURKAV		URFA	S		+
54	NECMETTİN	BAYKAL	İnşaat Mühendisleri Odası		G.ANTEP	S	+	
55	NECMETTİN	BAYKAL	İnşaat Mühendisleri Odası		KİLİS	S	+	
56	NEVİN	GÜLLÜOĞLU	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü	URFA	R	+	+

57	ÖMER	ÖZYAVUZ	Harran Belediyesi	Fen Md.		URFA	R		+
58	RIFAT	ERGENÇ	Gaziantep Ün.ve Tarih Vakfı Yerel Tarih Çalışma Grubu	Öğretim Üyesi	ergec@gantep.edu.tr	G.ANTEPS	+		
59	SABRİ	ÇEPİK	Baro Başkanı	Baro Başkanı		URFA	R	+	+
60	SABRİ	KÜRKÇÜOĞLU	Harran Ünv. - ŞURKAV	Öğretim Görevlisi		URFA	Ü		+
61	SEMİH	POLAT	ŞURKAV	Yön. Kurulu Üyesi		URFA	S		+
62	SERDAR	UYGUR	İnşaat Mühendisleri Odası			G.ANTEP	S	+	
63	SERVET	YİĞİT	Araban Belediyesi	Araban Belediye Başkanı		G.ANTEP	R	+	
64	SIDIKA	BEBEKOĞLU		Mimar	sbebekoglu@yahoo.com	KİLİS	S	+	+
65	SITKI	SEVEROĞLU	Gaziantep Turizm Derneği	Başkan		G.ANTEP	S	+	
66	SONER	GULAĞACI	İnşaat Mühendisleri Odası	İnşaat Mühendisi		URFA	S	+	+
67	ŞAHİN	KUŞARI	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürlüğü Şube Müdürü		G.ANTEP	R	+	
68	TAHA	AKSOY	Gaziantep Klubü	Gaziantep Klubü Başkanı		G.ANTEP	S	+	
69	UĞUR	BEYAZGÜL	Mimarlar Odası	Yönetim Kurulu Üyesi	ugurbeyaz@hotmail.com	URFA	S		+
70	VEDAT	ÖZBİLEN	GAP İdaresi Başkanlığı	Proje Koord.	ozbilen@gap.gov.tr	ANKARA	R	+	+
71	YAVUZ SELİM	AY	Şehir Plancıları Odası			G.ANTEP	S	+	
72	YENER	AKAY	Şehir Plancıları Odası	Şehir Plancısı	yener@urfa.gap.gov.tr	URFA	S	+	+
73	YUSUF	DEMİRKOL	ŞURKAV	Üye		URFA	S		+
74	ZUHAL	KARAHAN KARA	Harran Ü.	Öğretim Üyesi	zkarahan@harran.edu.tr	URFA	Ü	+	+
75	MUZAFFER	DİLEK	Şanlıurfa İli Kültür, Eğitim, Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)	Başkan		URFA	S	+	
76	MEHMET	GÖKÇEK	Halfeti Belediyesi	Halfeti Belediye Başkanı		URFA	R	+	

Adıyaman
7.11.2000

1	ABDÜLKADİR	KIRMIZI	Adıyaman Belediyesi	Adıyaman Belediye Başkanı		ADIYAMAN	R	+	
2	AHMET	TURANLI	Kahta Belediyesi	Kahta Belediye Başkanı		ADIYAMAN	R	+	
3	ERDEM	YILDIZ	Mimarlar Odası	Başkan-Mimar	erdemyildiz02@hotmail.com	ADIYAMAN	S	+	+
4	FEHMİ	ERASLAN	İl Turizm Müdürlüğü - Müze Müdürlüğü	İl Turizm Müdürü - Müze Müdürü		ADIYAMAN	R	+	+

5	FİLİZ	DOĞANAY	GAP İdaresi Başkanlığı	Danışman		ANKARA		+	+
6	HALİSE	DİREK	Harita Mühendisleri Odası			ADIYAMAN	S	+	
7	İBRAHİM	ACIPAYAM	Hacı Bektaşi Veli Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği	Üye		ADIYAMAN	S		+
8	İSMAİL	SALMAN	Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu	Müdür		ADANA	R	+	
9	KAZIM	ACAR	Hacı Bektaşi Veli Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği	Başkan		ADIYAMAN	S	+	
10	KEMAL	ERTÜRK	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü		ADIYAMAN	R	+	
11	MAHMUT	ARSLAN	Turizm İlçe Müdürlüğü / Kahta - Nemrut Vakfı	Kahta Turizm Müdürü	sabem@mynet.com	ADIYAMAN	R	+	+
12	MAHMUT	GEZEN	Hacı Bektaşi Veli Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği	Gençlik Komisyonu		ADIYAMAN	S		+
13	MAHMUT	KARAKUŞ	Tut Belediyesi	Tut Belediye Başkanı		ADIYAMAN	R	+	
14	MAKBULE	TERZİ	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman		ANKARA		+	+
15	MEHMET	AYKANAT	Kültür Müdürlüğü	Kültür Müdürü		ADIYAMAN	R		+
16	MUSTAFA	ORUÇOĞLU	Besni Belediyesi	Besni Belediye Başkanı		ADIYAMAN	R	+	
17	NUSRET	UÇ	Hacı Bektaş Anadolu Kültür Vakfı	Yönetim Kurulu Üyesi		ADIYAMAN	S		+
18	ÖMER	YILMAZ	İnşaat Mühendisleri Odası	İnşaat Mühendisi		ADIYAMAN	S		+
19	SIRRI	ÖZEN	GAP İdaresi Başkanlığı			ANKARA	R		+
20	TAMER	GÖK	Adana Kültür ve Tabiat Varlılarını Koruma Kurulu	Başkan		ADANA	R	+	
21	VEDAT	ÖZBİLEN	GAP İdaresi Başkanlığı	Proje Koord.	ozbilen@gap.gov.tr	ANKARA		+	+
22	ZAFER	ERSOY	Adıyaman Tic. Ve Sanayi Od.	Başkan		ADIYAMAN	S		+
23	ZEYNEL	BAKIR	İnşaat Mühendisleri Odası			ADIYAMAN	S	+	
24	ZEYNEL ABİDİN		VARAN	Şehir Plancıları Odası		ADIYAMAN	S	+	

Diyarbakır (Batman, Siirt)
13.11.2000

1	ABDULLAH	AKIN	Batman Belediyesi	Batman Belediye Başkanı		BATMAN	R	+	
2	ABDULLAH	KAYAN	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Vakıflar Bölge Müdürü		D.BAKIR	R	+	
3	ABDULRAHIM		KARASU	Baykan Belediyesi	Baykan Belediye Başkanı	SİİRT	R	+	
4	ABDULSELAM	ULUCAM	Van 100.Yıl Ü. - Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurulu	Fakülte Dekanı - Atatürk DT Yüksek Kurulu Temsilcisi		VAN	Ü	+	
5	AHMET	BULDUK	İl Turizm Müdürlüğü	İl Turizm Müdürü		BATMAN	R	+	
6	AHMET	SALTIK	GAP İdaresi Başkanlığı	Grup Yöneticisi	ahmet_saltik@ktg.com.tr	ANKARA	R		+
7	AKIN	ATAUZ	GAP-BKİ-UNDP	Proje Danışmanı	aatauz@yahoo.com	D.BAKIR	R	+	+
8	BARİ A.	KARHAN	Mimarlar Odası	Başkan	bahrikarhan@yahoo.com	D.BAKIR	S	+	
9	BEHÇET	KAVUN	Aydınlar Belediyesi	Aydınlar Belediye Başkanı		SİİRT	R	+	
10	BEHRUN	AYGÖREN	Dicle Belediyesi	Dicle Belediye Başkanı		D.BAKIR	R	+	
11	BERİVAN	ÖZBUDAK	Dicle Ünv. Mim. Fak.	Araştırma Görevlisi	bbudak@dicle.edu.tr	D.BAKIR	Ü		+
12	CANKUT	YAKUT	Büyükşehir Belediyesi İmar İşleri Daire Başkanlığı			D.BAKIR	R	+	
13	DEMET	ÇETİN	Dicle Ü.	Öğretim Üyesi	fdcetin@dicle.edu.tr	D.BAKIR	Ü		+
14	EMİNE	DAĞTEKİN	Dicle Ü.	Öğretim Görevlisi	eminedagtekin@hotmail.com	D.BAKIR	Ü		+
15	ENVER	AKIN	Dicle Ü.	Öğretim Görevlisi		D.BAKIR	Ü		+
16	FAİT	SANCAR	İl Vakıflar Müdürlüğü	İl Vakıflar Müdürü		SİİRT	R	+	
17	FERİDUN	ÇELİK	GAP Belediyeler Birliği - D.Bakır Belediyesi	Birliği Başk.-Belediye Başk.		D.BAKIR	R	+	
18	FERİDUN SÜHA	ŞAHİN	Dicle Ü.	Öğretim Görevlisi	feridunsuha@superonline.com	ANKARA	Ü		+
19	FEVZİ	ÇELİK	Lice Belediyesi	Lice Belediye Başkanı		D.BAKIR	R	+	
20	FİLİZ	DOĞANAY	GAP İdaresi Başkanlığı	Danışman		D.BAKIR	R		+
21	HADİ	BİLEN	Pervari Belediyesi	Pervari Belediye Başkanı		SİİRT	R	+	
22	HALET	ÇAMBEL		Emekli Öğretim Üyesi		İSTANBUL	B	+	
23	HALİL	DEĞERTEKİN	Diyarbakır Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı			D.BAKIR	S	+	
24	HASAN	KILIÇ	Diyarbakır DSİ Bölge Müd.			D.BAKIR	R	+	
25	İBRAHİM	YAVUZ	EMO	Şube Müdürü		D.BAKIR	S		+
26	İHSAN	BİÇİCİ	Sanatseverler ve Edebiyatçılar Derneği	Şair, Avukat, Yazar		D.BAKIR	S	+	+

27	KADRİYE	ADAY	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman	kaday@gap.gov.tr	D.BAKIR	R		+
28	KAMURAN	SAMİ	Dicle Ü.	Öğretim Görevlisi	ksami@dicle.edu.tr	D.BAKIR	Ü		+
29	KEMAL B.	MADENCİ	Atatürkçü Düşünce Derneği	Dernek Başkanı		ANKARA	S		+
30	MAHMUT	AYDINOL	Dicle Ü.	Bölüm Başkanı (Prof)		D.BAKIR	Ü	+	
31	MAHMUT	ZENGİN	Kulp Belediyesi	Kulp Belediye Başkanı		D.BAKIR	R	+	
32	MAKBULE	TERZİ	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman		D.BAKIR	R		+
33	MEDİHA	İMAMOĞLU	GAP İdaresi Başkanlığı Master Plan Bürosu	Uzman	mediha_i@gap.gov.tr	İSTANBUL	R		+
34	MEHMET ALİ TUNÇ		İnşaat Mühendisleri Odası			BATMAN	S	+	
35	MEHMET EMİN AKKAŞ		Mimarlar Odası			D.BAKIR	S	+	
36	MEHMET SELİM		ÖZALP	Siirt Belediyesi	Siirt Belediye Başkanı		SİİRT	R	+
37	MERAL	HALİFEOĞLU	Dicle Ü.	Öğretim Görevlisi		D.BAKIR	Ü		+
38	METİN	SÖZEN	ÇEKÜL	Başkan	cekulvakfi@superonline.com	İSTANBUL	S	+	
39	MEVLÜT	BOZKUR		Gazeteci	mbozkur@hotmail.com	D.BAKIR	B		+
40	MUSTAFA	TEKDEMİR	İl Kültür Müdürlüğü	Müdür Yard.		D.BAKIR	R		+
41	MUSTAFA OĞUZ SİNEMİLLİOĞLU		Şehir Plancıları Odası	Şehir Plancı	osinemili@dicle.edu.tr	D.BAKIR	S	+	+
42	MÜJGAN	BOZYEL	Büyükşehir Belediyesi İmar İşleri Daire Başkanlığı	Mimar		D.BAKIR	R	+	+
43	NACİ	TEMELTAŞ	Elektrik Mühendisleri Odası	Yön. Kur. Üyesi	naci@tmmob.org.tr	D.BAKIR	S		+
44	NECDET	İNAL	Müze Md.	Müze Müdürü		D.BAKIR	R	+	+
45	NESLİHAN	DALKILIÇ	Dicle Ü.	Araştırma Görevlisi	neslidal@dicle.edu.tr	D.BAKIR	Ü		+
46	NEVİN	SOYUKARA	Müze Müdürlüğü - Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı	Arkeolog - Vakıf Temsilcisi (ÇEKÜL)		İSTANBUL	R	+	+
47	ORHAN CEZMİ TUNCER		Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu	Kurul Başkanı		D.BAKIR	S	+	
48	OYA	SAN	Dicle Ü.	Yard. Doç. Dr.	oyasan@hotmail.com	D.BAKIR	Ü		+
49	RABİA	UCUZ	Mimarlar Odası		rabiaucuz@superonline.com	BATMAN	S	+	
50	RAGIP	ZARAKOLU		Gazeteci		İSTANBUL	B	+	
51	REMZİ	TANRIVERDİ	GAP-UNDP-TESK	Proje Koord.	remzitanriverdi@yahoo.de	D.BAKIR	R		+
52	SEVİM	ŞİRVANCI	Hasankeyf Kurtarma Komitesi	Başkan		D.BAKIR	S		+
53	SÜREYYA	IŞIK	Müze Derneği	Dernek Başkanı-Tarih Öğretmeni		D.BAKIR	S		+
54	ŞEHMUZ	DAĞ	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü		SİİRT	R	+	

55	ŞEHMUZ	DİKER	Büyükşehir Belediyesi - Sanatseverler ve Edebiyetçilar Derneği,	Büyükşehir Belediyesi Belediye Başkan Danışmanı		ANKARA	R	+	+
56	ŞEHMUZ	KARTAL	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü		BATMAN	R	+	
57	ŞEMSETTİN	OSMANOĞLU	Dicle Ü.	Öğretim Üyesi		D.BAKIR	Ü	+	
58	ŞEREF	KARADEMİR	İl Jandarma Komutanlığı	Temsilci		D.BAKIR	R		+
59	TEVFİK	ARITÜRK	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü		D.BAKIR	R	+	+
60	VAHAP A.	KUSEN	Hasankeyf Belediyesi	Hasankeyf Belediye Başkanı		BATMAN	R	+	
61	VECİHİ	ÖZKAYA	Dicle Ü.	Öğretim Üyesi		D.BAKIR	Ü	+	+
62	VEDAT	ÖZBİLEN	GAP İdaresi Başkanlığı	Proje Koord.	ozbilen@gap.gov.tr	D.BAKIR	R		+
63	YAŞAR	BARAN	İl Turizm Müdürlüğü	İl Turizm Müdürü		SİİRT	R	+	
64	ZEYNEL ABİDİN		ÖZTÜRK	Harita Mühendisleri Odası	İl Temsilcisi	D.BAKIR	S	+	+
65	ZÜLKÜF	KARATEKİN	İnşaat Mühendisleri Odası	Şube Başkanı		D.BAKIR	S	+	+
66			Doğu ve Güneydoğu Kalkınma Vakfı			D.BAKIR	S	+	

Hasankeyf
14.11.2000

1	ABDULLAH	TARHAN	Hasankeyf Belediyesi	Çevre Kor. Md.		BATMAN	R		+
2	AHMET	BULDUK	İl Turizm Müdürlüğü	İl Turizm Müdürü		BATMAN	R	+	+
3	AHMET	YILDIZ	İl Sağlık Müdürlüğü	Müdür		BATMAN	R		+
4	AKIN	ATAUZ		Uzman		D.BAKIR	R	+	
5	ALİM	ÇOPUROĞLU					R	+	+
6	ARİF	ARSLAN	Hasankeyf'i Kurtarma Cemiyeti, Yazı İşleri Müdürü Çağdaş Gazetesi			BATMAN	S	+	+
7	ARİF	ŞENTEK	Mimarlar Odası Genel Mrk.	Başkan	mimarlarodasi@superonline.com	ANKARA	S	+	+
8	AY MELEK	ÖZER	ODTÜ - TAÇDAM	Öğretim Üyesi	aymelek@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
9	AYDA	AREL		Emekli Öğretim Üyesi		İSTANBUL	B	+	
10	AYNUR	DURUKAN			aynurdurukan@ixir.com	İSTANBUL	B	+	
11	AYŞIL	YAVUZ	ODTÜ - TAÇDAM	Öğretim Üyesi	yyavuz@arch.metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
12	BEHÇET	DEMİR	DSİ Bölge Müdürlüğü Kamulaştırma Şube Md.lüğü	Şube Müdürü	anildoruk@ixir.com	D.BAKIR	R		+

13	BIRSEN	GÖKÇE	Hacettepe Ü./ Türkiye Sosyoloji Derneği	Bölüm Başkanı-Prof./ Dernek Başkanı		ANKARA	Ü	+	+
14	BURHAN	ZENGİN	Hasankeyf Gönüllüleri Derneği - Anadolu Lisesi	Dernek Üyesi-Öğretmen		BATMAN	S	+	+
15	CELAL	BAŞLANGIÇ	Radikal Gazetesi			İSTANBUL	B	+	
16	CEMAL	GÖKÇE	İnşaat Mühendisleri Odası Genel Merkezi			İSTANBUL	S	+	+
17	CEVAT	ERDER	ODTÜ - TAÇDAM	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
18	ÇELİK	GÜLERSOY	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu	Başkan		İSTANBUL	S	+	
19	DOĞAN	ALTINBİLEK	DSİ Genel Müdürlüğü	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
20	DOĞAN	KUBAN	İTÜ	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
21	ESRA	ÖZDEN	Barajlar ve Tarihi Miras İzleme Kurulu	Genel Sekreter	esraozden@superonline.com	İSTANBUL	S	+	+
22	EŞREF	TANRIVERDİ	Diyarbakır Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği		Başkan	D.BAKIR	S	+	
23	FAYSAL	KARTAL	Çevre Müdürlüğü	Müdür Muavini		BATMAN	R		+
24	FERHAT	MALGİR	NTV	Muhabir		BATMAN	B		+
25	FERYAL	TURAN	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi	Bölüm Başkanı	efturan@anet.net.tr / feryal-t@hotmail.com	ANKARA	Ü	+	+
26	FERZAN	YILDIRIM	WALD	Genel Müdür		İSTANBUL	R	+	
27	FİLİZ	DOĞANAY	GAP İdaresi Başkanlığı	Danışman		ANKARA	R	+	+
28	GÖNÜL	TANKUT	ODTÜ - TAÇDAM	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
29	GÜLBAHAR	TÜZÜN	Hasankeyf Gönüllüleri Derneği	Üye		İSTANBUL	S		+
30	GÜNER	SAYGILI	Ankara Köy Hizmetleri Genel Müd.	Genel Müdür		ANKARA	R	+	
31	GÜNKUT	AKIN	İstanbul Teknik Üniversitesi	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
32	HALET	ÇAMBEL		Emekli Öğretim Üyesi		İSTANBUL	B	+	
33	HALİL	DEĞERTEKİN	Diyarbakır Kültür ve Tanıtma Vakfı			D.BAKIR	S	+	
34	HAMİT	TEKİN	Milli Eğitim Şube Müdürlüğü	Şube Müdürü		BATMAN	R	+	
35	HANDAN	ÖZTÜRK		Yazar, Yönetmen	handan_ozturk@yahoo.com		B		+
37	HARUN	SOYDAN				ANKARA	R	+	+
38	HASAN	ERTAŞ	Batman Havadis Gazetesi	Muhabir		BATMAN	B		+
39	HASAN	KILIÇ	Diyarbakır DSİ Bölge Müdürlüğü	Müdür Muavini		D.BAKIR	R	+	+
40	İLHAN	AVCI	İTÜ İnşaat Fak. Hidrolik Böl.			İSTANBUL	Ü	+	
41	İLKER	KALKAN	Bianco Turizm			D.BAKIR	B		+
42	İLKNUR	ÖNER	Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Böl.	Araş. Gör.		ELAZIĞ	Ü	+	
43	İRFAN	TAPAN	Batman Gazetesi	Muhabir		BATMAN	B		+

44	İSA	PARLAK	Batman Valiliği	Batman Valisi		BATMAN	R	+	+
45	İSMAİL	KAYGISIZ	Hasankeyf Kaymakamlığı	Hasankeyf Kaymakamı		BATMAN	R	+	+
46	İZGİ	NİZAMETTİN	San. ve Tic. Odası	Yön. Kur. Üyesi		BATMAN	S		+
47	JALE	ÖZGENTÜRK	Star Gazetesi			İSTANBUL	B	+	
48	JALE	VELİBEYOĞLU	ODTÜ - TAÇDAM	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	+
49	KADRİYE	ADAY	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman	kaday@gap.gov.tr	ANKARA	R	+	+
50	KERİME	ŞENYÜCEL	TRT Genel Müdürlüğü Belgesel Yapımlar Dairesi	TV Belgesel Prod.	senyucel@ada.net.re	ANKARA	R		+
51	MAKBULE	TERZİ	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman		ANKARA	R	+	+
52	MEDİHA	İMAMOĞLU	GAP İdaresi Başkanlığı Master Plan Bür.	Uzman	mediha_i@gap.gov.tr	ANKARA	R	+	+
53	MEHMET	ÖZDOĞAN	İstanbul Ü.	Öğretim Üyesi	mozdo@atlas.net.tr	İSTANBUL	Ü	+	
54	MEHMET	TEYMÜR	Batman Ticaret ve Sanayi Odası	Başkan		BATMAN	S	+	
55	MEHMET ALİ	TUNÇ	İnşaat Mühendisleri Odası	Başkan		BATMAN	S	+	
56	MEHMET SALİH	EROL	Yeni Gündem Gazetesi	Muhabir	saliherol@turkport.net	BATMAN	B		+
57	METİN	AHUNBAY	İTÜ - ICOMOS Türkiye Temsilcisi	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	Ü	+	
58	METİN	SÖZEN	ÇEKÜL	Başkan	cekulvakfi@superonline.com	İSTANBUL	S	+	
59	MURAT	ÇAĞOL	Emniyet Müdürlüğü	Görevli Memur		BATMAN	R		+
60	MURAT	GÖKDEMİR	İnşaat Mühendisleri Odası	Yönetim Kurulu Üyesi	imo@imoistanbul.org.tr	İSTANBUL	S	+	+
61	MUSA	KURAKLIKAYA	Batman Valiliği	Vali Yrd.		BATMAN	R	+	
62	MUSTAFA	ŞAHİN	İl Özel İdaresi	Müdür Muavini		BATMAN	R		+
63	MÜMTAZ	BAYRAM	DSİ Gn. Md.lüğü Kamulaştırma ve İskan Dairesi		Daire Başkanı	ANKARA	R	+	
64	MÜMTAZ	TUFAN	DSİ Genel Müdürlüğü	Genel Müdür Yard.		ANKARA	R	+	
65	NACİ	SAPAN	Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti	Başkan		D.BAKIR	S	+	
66	NECDET	TEYMÜR	ODTÜ - TAÇDAM	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	
67	NEDİM	YEŞİL	DSİ Gn. Müdürlüğü	Mühendis	nedimyesil@hotmail.com	ANKARA	R		+
68	NERİMAN	ŞAHİN GÜÇHAN	ODTÜ	Öğretim Üyesi	neriman@arch.metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	
69	NEŞE	ÖZGEN	GAP-BKİ Bölge Planlama Grubu	Öğretim Üyesi	nozgen1@turk.net	İZMİR	R		+
70	NEVİN	SOYUKAYA	ÇEKÜL - Müze Müdürlüğü - Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı	Arkeolog, Çekül Temsilcisi		D.BAKIR	R	+	
71	NEZİH	KULEYN	SEMOR			ANKARA	B	+	
72	NUMAN	TUNA	ODTÜ - TAÇDAM	Öğretim Üyesi	tnuman@metu.edu.tr	ANKARA	Ü	+	+
73	OKAN	TAPAN	DHKD	Başkan		İSTANBUL	S	+	
74	OKTAY	EKİNCİ	Mimarlar Odası İst. Şb.	Başkan		İSTANBUL	S	+	

75	OLUŞ	ARIK	Ankara Üniversitesi	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü	+	+
76	ORHAN	TURAN	Kanal 72 TV	Muhabir		BATMAN	B		+
77	ORHAN CEZMİ	TUNCER	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu	Kurul Başkanı		D.BAKIR	R	+	
78	OSMAN	BATIBAY	İl Daimi Encümenliği	Encümen		BATMAN	R		+
79	ÖZGEN	ACAR	Cumhuriyet Gazetesi	Yazar	oacar@superonline.com	ANKARA	B	+	
80	RABİA	UCUZ	Mimarlar Odası	Başkan	rabiaucuz@superonline.com	BATMAN	S	+	
81	RAGIP	ZARAKOĞLU				İSTANBUL	B	+	
82	RECEP	KAVUŞ	Hasankeyf Gönüllüleri Dern. Batman Bel. Basın-Halkla İlişkiler Md.	Dernek Gn.Sekr., Batman Postası Yazarı	recepbesin@hotmail.com	BATMAN	R	+	+
83	RECEP	OKUYUCU	Batman Güncel Gazetesi	Muhabir		BATMAN	B		+
84	REŞAT	YEŞ	Batman Çağdaş Gazetesi	Gazeteci		BATMAN	B		+
85	SABİH	ATAÇ	Batman Barosu	Baro Başkanı	avsabi@hotmail.com	BATMAN	R	+	+
86	SAFFET	ATICI	Birecik A.Ş.	Şantiye Müdürü	saffeta@superonline.com	G.ANTEP	B	+	+
87	SAMİ	ÖZTÜRK	Havadis Gazetesi	Muhabir		BATMAN	B		+
88	SERDAR	KAHRAMAN	Bianco Turizm			D.BAKIR	B		+
89	SEVİM	ŞİRVANCI	Hasankeyf Kurtarma Komitesi	Başkan		İSTANBUL	S	+	+
90	SEYFETTİN	ŞEN	Haber 72	Muhabir		BATMAN	B		+
91	SUPHİ	ÖZER	GAP İdaresi Başkanlığı			ANKARA	R	+	+
92	ŞEHMUZ	DİKER	Büyükşehir Belediyesi - Sanatseverler ve Edebiyetçilar Derneği.	Büyükşehir Belediye Başkan Danışmanı		D.BAKIR	R	+	
93	ŞEHMUZ	KARTAL	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü	kartallar@teklan.com.tr	BATMAN	R	+	+
94	ŞENAY	ÖZGÜLER	Diyarbakır Çevre Gönüllüleri Vakfı	Başkan		D.BAKIR	S	+	
95	ŞERAFETTİN	HAMİDİ	GAP İdaresi Başkanlığı	GAP İdaresi Bşk. Yrd.	shamidi@gap.gov.tr	BATMAN	R	+	
96	ŞERİF	YAĞDIRAN	İl Planlama ve Koord. Müdürlüğü	Müdür Vekili		BATMAN	R		+
97	TAYLAN	ATAKAN	İngiltere Büyükelçiliği	Ekonomi ve Ticaret Ataşe Yrd.		ANKARA	R	+	
98	UFUK	EŞİN	Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	S	+	
99	ÜNAL	ERDOĞAN	Elektrik Mühendisleri Odası Genel Merkezi / Dünya Barajlar Komitesi			İSTANBUL	S	+	
100	ÜNAL	ÖZIŞ	Dokuz Eylül Ü.	Öğretim Görevlisi		İZMİR	Ü	+	
101	VAHAP A.	KUŞEN	Hasankeyf Belediyesi	Belediye Başkanı		BATMAN	R	+	+
102	VEDAT	ÖZBİLEN	GAP İdaresi Başkanlığı	Proje Koord.	ozbilen@gap.gov.tr	ANKARA	R	+	+
103	YILMAZ	EKİNCİ	Yurt Haber Ajansı	Batman Temsilcisi		BATMAN	B		+
104	YUSUF	TANRISEVEN	Gn.Yayın Yön., Avukat, TEDAŞ Hukuk Müşv.		ytseven@yahoo.com	BATMAN	B	+	+

105	ZEKİ	EKMEN	Baro	Avukat		BATMAN	R		+
106	ZEKİ	GÜN	İhlas Haber Ajansı	Muhabir			B		+
107	ZEYNEP	AHUNBAY	İTÜ - ICOMOS Türkiye Temsilcisi	Öğretim Üyesi		İSTANBUL	U	+	
108			Batman Çevre İl Müdürlüğü	Çevre İl Müdürü		BATMAN	R	+	
109			Batman Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü	Köy Hizmetleri İl Müdürü		BATMAN	R	+	

Mardin (Şırnak)
15.11.2000

1	ABDULLAH	YASİN		Öğretmen		Cizre	B	+	
2	ABDURRAHMAN	UNCU	Mardin Elektrik Mühendisleri Odası	Elektrik Mühendisi	abdurrahmanuncu@hotmail.com	MARDİN	S		+
3	ABDÜLCELİ	ÇELİK	Gökçe Belediyesi	Başkan		MARDİN	R		+
4	ABDÜLKADİR	TUTAŞI	Mardin Belediyesi	Başkan		MARDİN	R	+	
5	ADNAN	AVUKA		Gazeteci		MARDİN	B	+	
6	AYŞE	KARADAĞ	Derik Belediyesi	Başkan		MARDİN	R	+	+
7	AZİZ	AKBAŞOĞLU	Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	İl Müdürü		MARDİN	R	+	+
8	AZİZ	VESKE	Mardin Belediyesi Fen İşleri Md.lüğü	İnşaat Müh.		MARDİN	R		+
9	BAHATTİN	AKTUĞ	Güçlükonak Belediyesi	Güçlükonak Belediye Başkanı			ŞIRNAK	R	+
10	CELAL	YILDIZ	İl Müftülüğü	İl Müftüsü		MARDİN	R	+	+
11	CEMAL	ARTIK	Mardin Barosu	Baro Başkanı		MARDİN	R	+	+
12	CİHAN	SİNCAR	Kızıltepe Belediyesi	Başkan		MARDİN	R	+	
13	DUYGU	ÖZBAĞDAT	Mardin Dergisi YK Başk.	Başkan		MARDİN	S	+	
14	EROL	KARAÖMEROĞLU	İdil Kaymakamlığı	İdil Kaymakamı		ŞIRNAK	R	+	
15	EŞREF	AYAZ	Savur Belediyesi	Başkan		MARDİN	R	+	
16	FASİH	DİRİM	Halk Eğitim Merkezi Md.lüğü	Müdür		MARDİN	R		+
17	FETHULLAH	DUYAR	Mimarlar Odası	Mimar	fduyan@hotmail.com	MARDİN	S	+	+
18	FİLİZ	DOĞANAY	GAP İdaresi Başkanlığı	Danışman		ANKARA	R	+	+
19	FLORANS	ORUNDAŞ	Mardin Mrk. Halk Eğitim Müdürlüğü / Mardin Müzesi Kültür ve Tabiat Varlıkl.	Müdür Yrd. / Dernek Başkanı	Kor.ve Yaş. Dern.	MARDİN	R	+	+
20	FÜSUN	KARABOĞA	GAP GİDEM (Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merk.)	GAP GİDEM Temsilcisi	margidem@superonline.com	MARDİN	R	+	+

21	GABRİYEL	AKYÜZ	Kırklar Kilisesi	Kırklar Kilisesi Papazı	gabriyelakyuz@usa.net	MARDİN	B	+	+
22	HALET	ÇAMBEL		Emekli Öğretim Üyesi		İSTANBUL	B	+	
23	HALİL	KÖSESOY	Jeofizik Mühendisleri Odası	Jeofizik Mühendisi	abdurrahmanoncu@hotmail.com	MARDİN	S		+
24	HASAN	ALTINDAĞ	Ömerli Belediyesi	Başkan		MARDİN	R	+	
25	HASAN	DEMİR	Kızıltepe Belediyesi	Başkan Yard.		MARDİN	R		+
26	HAYRETTİN	DEMİR	Yeşilli Belediyesi	Başkan		MARDİN	R	+	
27	HULUSİ	KURTULUŞ	Esnaf Sanatkarlar Odası	Başkan		MARDİN	S	+	+
28	HÜSEYİN	BAŞKAYA	Şırnak İli ve İlçelerini Geliştirme Vakfı (ŞIRGEV)			ŞIRNAK	S	+	
29	HÜSNÜ	TUR	Mazıdağ Belediyesi	Başkan		MARDİN	R	+	+
30	İHSAN	GÖREN	ÇEKÜL - Şırnak Milli Eğitim Şube Müdürlüğü	ÇEKÜL Temsilcisi - Şırnak Milli Eğitim Şube Müdürü		ŞIRNAK	S	+	+
31	İKBAL	ORUNDAŞ	Mardin Valiliği İl Planlama Müdürlüğü	Planlama Müdürü	ikbalorundas@hotmail.com / ikbalorundas@gmx	MARDİN	R	+	+
32	İLHAN	ŞIK	İl Kültür Müdürlüğü	Şef		MARDİN	R		+
33	JALE	VELİBEYOĞLU	ODTÜ	Öğretim Üyesi		ANKARA	Ü		+
34	KADRİYE	ADAY				ANKARA	R	+	+
35	KAZIM	KARKAN	Valilik	Planlama Uzmanı	kkarkan@com.tr	MARDİN	R		+
36	KEMAL	AKTÜRK	TEMA Vakfı	Başkan		MARDİN	S	+	+
37	KEMAL	DÜMENLİ	İl Özel İdare Müdürlüğü	Müdür		MARDİN	R		+
38	KERİMAN	ÇALIŞ		Mali Müşavir		MARDİN	B		+
39	KERİMAN	ÖZTÜRKAN	İl Özel İdare Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı		MARDİN	R		+
40	MAKBULE	TERZİ	GAP İdaresi Başkanlığı	Uzman		ANKARA	R	+	+
41	MEDİHA	İMAMOĞLU				ANKARA	R	+	+
42	MEHMET	ÇELİK	İl Basın Halkla İlişkiler Müdürlüğü	Müdür		MARDİN	R	+	
43	MEHMET	TANHAN	Nusaybin Belediyesi	Başkan		MARDİN	R	+	
44	MEHMET	YILDIZ	Ömerli Belediyesi	Başkan		MARDİN	R		+
45	METİN	SÖZEN	ÇEKÜL	Başkan	cekulvakfi@superonline.com	İSTANBUL	S	+	
46	MUHLİS	HAMİDİ	İl Turizm Müdürlüğü	Müdür		MARDİN	R	+	
47	MURAT	DALMIŞ	İdil Belediyesi	İdil Belediye Başkanı		ŞIRNAK	R	+	
48	MURAT	ENSARİ	Organize Bölge Müdürlüğü	Bölge Müdürü		MARDİN	R	+	
49	MURAT	SOYUKARA	ÇEKÜL	ÇEKÜL Temsilcisi		Cizre	S	+	
50	NESLİHAN	DALKILIÇ	Dicle Üniv.Mimarlık Fakültesi	Araştırma Görevlisi	neslidal@dicle.edu.tr	D.BAKIR	Ü		+

51	NUMAN	TUNA	ODTÜ	Öğretim Üyesi	tnuman@metu.edu.tr	ANKARA	Ü		+
52	ORHAN CEZMİ	TUNCER	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu	Kurul Başkanı		D.BAKIR	R	+	
53	ÖNDER	METİN	Cizre Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Md.lüğü	Müdür		MARDİN	R		+
54	ÖZGÜR	GÜNGÖR		Mimar		MARDİN	B	+	
55	RIDVAN	BULĞAK	İnşaat Mühendisleri Odası			MARDİN	S	+	
56	SABRİ	ZEYBEK	İl Turizm Müdürlüğü	İl Turizm Müdürü		ŞIRNAK	R	+	
57	SADIK M.	ÇELİK	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü		ŞIRNAK	R	+	+
58	SAİT	NAMDAR	Şırnak Belediyesi	Şırnak Belediye Başkanı		ŞIRNAK	R	+	
59	SEBAHATTİN	KAYA	Ömerli Belediyesi	Fen Memuru		MARDİN	R		+
60	SELAHATTİN	BİLİRER		Avukat		MARDİN	B		+
61	SELAHATTİN	EFE		Avukat		MARDİN	B	+	+
62	SONGÜL CEYLAN	BALA	Müze Müdürlüğü	Mardin Müze Müdürü		MARDİN	R	+	+
63	SÜLEYMAN	YILDIRIM	Cizre Belediyesi	Cizre Belediye Başkanı		Cizre	R	+	
64	ŞAKİR	NOHO	Kabala Belediyesi	Başkan		MARDİN	R		+
65	ŞEYHMUS	DİNÇER	Çağdaş Mimarlık-Müh. Ltd.	Mimar		MARDİN	B	+	+
66	ŞEYHMUS	NASİROĞLU	Midyat Belediyesi	Başkan		MARDİN	R	+	
67	ŞEYHMUS	SÜRER	Sürgücü Belediyesi	Başkan		MARDİN	R		+
68	YILMAZ	ALTINDAĞ	Mimarlar Odası			MARDİN	S	+	
69	YUSUF	AYDIN	İl Kültür Müdürlüğü	İl Kültür Müdürü		MARDİN	R	+	
70	YUSUF	YILDIZ	Serbest Bölge	Serbest Bölge Müdürü	serbestblg@ttnet.net.tr	MARDİN	R	+	+
71	YUSUF ZİYA	ELDEM	Merdin Dergisi YK Başk.	Merdin Dergisi YK Başk.		MARDİN	S	+	
72	YÜKSEL	TOPAL	Valilik	Vali Yard.		MARDİN	R		+
73		KARABOĞA	Güneydoğu Sanayicileri ve İşadamları Derneği	Başkan		MARDİN	S	+	
74			Mardin Eğitim Vakfı (MAREV)			MARDİN	S	+	
75			Mungan Vakfı			MARDİN	S	+	
76			ÇEKÜL	ÇEKÜL Temsilcisi		MARDİN	S	+	

EK 2: DANIŞMA TOPLANTILARI AŞAMASINDA GÖRÜŞLERİNİ YAZILI OLARAK BİLDİRENLER

Haluk Akar (Turizm Bakanlığı, Yatırımlar Genel Müdürü), Prof. Dr. Günkut Akın (İTÜ), Doğan Altınbilek (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, DSİ Genel Müdürü), Oluş Arık (Hasankeyf Kazı ve Kurtarma Projesi Başkanı), Arif Arslan (Hasankeyf Gönüllüleri Derneği Bşk.), Mahmut Arslan (Kahta Turizm Danışma Müdürü), M. Sabih Ataç, Akın Atauz (GAP-BKİ-UNDP Proje Danışmanı), İlhan Avcı (İTÜ), Şerif Eşref Ayaz (Savur Belediye Bşk.), Ayfer Bartu (Koç Üniversitesi), Mehmet Sıtkı Bayraktar (Kilis İl Kültür Müdür Vekili), Sıdıka Bebekoğlu (Mimar), Cengiz Bektaş (Mimar), Mehmet Ali Bozkına (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Halkla İlişkiler Müdürü), Eyüp Bucak (Şanlıurfa Müze Müdürü), Cizre İl Kültür Müdürlüğü, Sadık Çelik (Şırnak İl Kültür Müdürü), Sabri Çepik (Av.), Kadri Çetiner (Şanlıurfa İl Turizm Müdürü), Emine Dağtekin (Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi), Celal Doğan (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Başkanı), Dr. Tarık Ziya Ekinci, Ünal Erdoğan (Dünya Barajlar Komitesi), Folklor Araştırmacıları Vakfı, Doç. Dr. Neriman Şahin-Güçhan (ODTÜ), Hamza Güllüce (Şanlıurfa Müzesi Arkeoloğu), Nevin Güllüoğlu (Şanlıurfa İl Kültür Müdürü), Necdet İnal (Diyarbakır Müze Müdürü), Ayşe Karadağ (Derik Belediye Başkanı), Şeyhmus Kartal (Batman Kültür Müdür Vekili), Recep Kavuş (Batman Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü), Hasan Kaya, Orhan Koloğlu (Bizim Gazete), Abdulvahap Kusen (Hasankeyf Belediye Başkanı), Seyhan Livanelioğlu (Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü), İbrahim Oflazoğlu (Kilis İl Turizm Müdürü), Mehmet Oymak (Harran Üniversitesi), Nedret Özel (GAP Bölge Kalkınma İdaresi, Jeoloji Mühendisi), Ahmet Özer (Mersin Üniversitesi), Vecihi Özkaya (Dicle Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü), Ahmet Özsağır (Adıyaman İl Kültür Müdürü), Alparslan Şantur (Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü), İhsan Şenocak (Harran Üniversitesi), Yusuf Tanrıseven (Avukat), Melek Taylan (Helsinki Yurttaşlar

Derneği), Mehmet Teymur (Batman Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı), Ali Tunç (TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Batman İl Temsilciliği), Feryal Turan (Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi), Hüseyin Ülkü (Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Genel Başkanı), Yurdakul Yiğitgüden (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı), Burhan Zengin (Araştırmacı-Yazar).

TASLAK METİN ÜZERİNDE GÖRÜŞ BİLDİRENLER*

Prof. Dr. Zeynep Ahunbay (İTÜ), Prof. Dr. Günkut Akın (İTÜ), Prof. Dr. Ayda Arel, Prof. Dr. Oluş Arık (Ankara Üniversitesi), Akın Atauz (GAP-BKİ-UNDP Proje Danışmanı), N. Tevfik Budak (Savur-Sürgücü Belediyesi Başkan Vekili), Prof. Dr. Aynur Durukan, Mehmet Erdem (ŞURKAV), Dr. Füsun Ertuğ, Prof. Dr. Talat Halman, Prof. Dr. Doğan Kuban, Seyhan Livanelioğlu (Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü), Mardin Yerel Çalışma Grubu, Ceylan Orhun (Ana Kültür), Prof. Dr. Ayla Ödekan, Prof. Dr. Mehmet Özdoğan (İstanbul Üniversitesi), Dr. Haldun Özen (Tarih Vakfı), Prof. Dr. Oğuz Tekin (İstanbul Üniversitesi), Doç. Dr. Numan Tuna (ODTÜ - TAÇDAM).

* Bu metinler Tarih Vakfı arşivindedir.

EK 3: GAP BÖLGESİ'NDE TESCİLLİ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ İLLERE GÖRE DAĞILIMI

NO	İL	İLÇE	AD	YER	TÜR	ADET
1	Adıyaman	Merkez			Cami	4
2	Adıyaman	Merkez			Kilise	1
3	Adıyaman	Merkez			Konut	1
4	Adıyaman	Merkez			Köprü	5
5	Adıyaman	Merkez	Pirin Mağaraları	Pirin Köyü	Mağara	1
6	Adıyaman	Merkez	Kaya Mezarları	Haydaran Köyü	Kaya Mezarı	1
7	Adıyaman	Merkez	Turuş Kaya Mezarları	Turuş	Kaya Mezarı	1
8	Adıyaman	Merkez	Burç	Burç Köyü	Burç	1
9	Adıyaman	Merkez	Malpınar Kaya Anıtı	Malpınar Mezrası	Kaya Anıtı	1
10	Adıyaman	Merkez			Okul	1
11	Adıyaman	Merkez	Çakal Harabesi	Nacar Köyü	Harabe	1
12	Adıyaman	Merkez			Türbe	12
13	Adıyaman	Merkez	Haydaran Kaya Anıtı	Taşgedik (Haydaran) Köyü	Kaya Anıtı	1
14	Adıyaman	Merkez			Hamam	1
15	Adıyaman	Merkez	Eski Askerlik Şubesi		İdari	1
16	Adıyaman	Merkez	Çukuraşıl Ören Yeri (AS)	Kuşakkaya Köyü Çukuraşıl Mevkii	Ören Yeri	1
17	Adıyaman	Merkez	Adıyaman Höyük (AS)		Höyük	1
18	Adıyaman	Merkez	Karapınar Höyük (AS)	Karapınar Mahallesi	Höyük	1
19	Adıyaman	Merkez	Fırlaz Höyük (AS)	Fırlaz Köyü	Höyük	1
20	Adıyaman	Merkez	Külaf Höyük (AS)	Külaf Köyü	Höyük	1
21	Adıyaman	Merkez	Battal Höyük		Höyük	1
22	Adıyaman	Merkez	Turuş Küçük Höyük (AS)	Turuş Köyü	Höyük	1
23	Adıyaman	Merkez	Turuş Höyük (AS)	Turuş Köyü	Höyük	1
24	Adıyaman	Merkez	Boz Höyük (AS)		Höyük	1
25	Adıyaman	Merkez	Kara Höyük (AS)	Kara Höyük	Höyük	1
26	Adıyaman	Merkez	Yassı Höyük (AS)	Kara Höyük	Höyük	1
27	Adıyaman	Merkez	1. no'lu Tümülüs (AS)	Fırlaz Köyü	Tümülüs	1
28	Adıyaman	Merkez	2. no'lu Tümülüs (AS)	Fırlaz Köyü	Tümülüs	1
29	Adıyaman	Merkez	3. no'lu Tümülüs (AS)	Fırlaz Köyü	Tümülüs	1
30	Adıyaman	Merkez	4. no'lu Tümülüs (AS)	Fırlaz Köyü	Tümülüs	1
31	Adıyaman	Merkez	5. no'lu Tümülüs (AS)	Fırlaz Köyü	Tümülüs	1
32	Adıyaman	Merkez	6. no'lu Tümülüs (AS)	Fırlaz Köyü	Tümülüs	1
33	Adıyaman	Merkez	Kızılcahöyük Tümülüsü (AS)	Kızılcahöyük	Tümülüs	1
34	Adıyaman	Merkez	Belören Yerleşmesi (AS)	Akpınar Bucağı	Ören Yeri	1
35	Adıyaman	Merkez	Palanlı Mağarası	Palanlı Köyü	Mağara	1
36	Adıyaman	Merkez	Pirin Ören Yeri (AS)	Pirin Mahallesi	Ören Yeri	1
37	Adıyaman	Merkez	Nacar Höyük (AS)	Akpınar Bucağı Nacar Mezrası	Höyük	1
38	Adıyaman	Merkez	Nacar Nekropol Alanı (AS)	Akpınar Bucağı Nacar Mezrası	Nekropol	1
39	Adıyaman	Merkez	Mazılık Höyük (AS)	Bebek Köyü Mazılık Mezrası	Höyük	1
40	Adıyaman	Merkez	Çiğittepesi Höyüğü (AS)	Çobandede Köyü	Höyük	1
41	Adıyaman	Merkez	Başpınar Tümülüsü (AS)	Başpınar Köyü	Tümülüs	1
42	Adıyaman	Merkez	Aydınlar Düzyerleşimi (AS)	Aydınlar Köyü	Ören Yeri	1
43	Adıyaman	Merkez	Gavurtepe Düz Yerleşimi (AS)	Hacıhalil Köyü Aslanoğlu Mezrası	Ören Yeri	1
44	Adıyaman	Merkez	Miroğlu Köy İçi Düz Yerleşimi	Miroğlu Köyü	Ören Yeri	1
45	Adıyaman	Merkez	Miroğlu Aşağı Yerleşimi (AS)	Miroğlu Köyü	Ören Yeri	1
46	Adıyaman	Merkez	Haydaran Kabartması (AS)	Haydaran Köyü	Arkeolojik Sit	1
47	Adıyaman	Merkez	Yazlık-Kışla Düz Yerleşimi (AS)	Yazlık-Kışla Mezrası	Ören Yeri	1
48	Adıyaman	Merkez	Kırmızıtepe Höyük (AS)	Hacıhalil Köyü Kıvırcık Mezrası	Ören Yeri	1
49	Adıyaman	Merkez	Ören Yeri (AS1)	Örenli Mahallesi	Ören Yeri	1
50	Adıyaman	Merkez	Düdere Höyüğü (AS1)	Hasankendi Köyü Düzdere Mevkii	Höyük	1

					Camii	5
52	Adıyaman	Besni			Türbe	7
53	Adıyaman	Besni			Köprü	4
54	Adıyaman	Besni	Sesönk (Dikilitaş)	Yeniköy	Dikilitaş	1
55	Adıyaman	Besni	Yeniköy Mezarları	Yeniköy	Kaya Mezarı	1
56	Adıyaman	Besni	Besni Kalesi	Eski Besni	Kale	1
57	Adıyaman	Besni			Hamam	2
58	Adıyaman	Besni	Beşyol Höyüğü (AS)	Ören Köyü	Höyük	1
59	Adıyaman	Besni	Höyük (AS1)	Taşlıyazı (Terzibek) Köyü	Höyük	1
60	Adıyaman	Besni	Fal Höyük (AS)	Kutluca	Höyük	1
61	Adıyaman	Besni	İzmik Höyük (AS)	Konuklu (İzmik Mezrası)	Höyük	1
62	Adıyaman	Besni	Tekağaç Höyük (AS)	Tekağaç Köyü	Höyük	1
63	Adıyaman	Besni	Nurıktıl Höyük (AS)	Yoldüzü Köyü	Höyük	1
64	Adıyaman	Besni	Köseceli Höyük (AS)	Köseceli Köyü	Höyük	1
65	Adıyaman	Besni	Höyük Höyüğü (AS)	Çamak Köyü	Höyük	1
66	Adıyaman	Besni	Şambayat Höyüğü (AS)	Şambayat Bucağı	Höyük	1
67	Adıyaman	Besni	Hementil Höyük (AS)	Sarıkaya Köyü	Höyük	1
68	Adıyaman	Besni	Hürük Höyük (AS)	Beşyol Bucağı	Höyük	1
69	Adıyaman	Besni	Zirve Höyük (AS)	Yayıklı Köyü	Höyük	1
70	Adıyaman	Besni	Tavas Höyük (AS)	Aşağı Söğütlü Köyü	Höyük	1
71	Adıyaman	Besni	Kargalı Höyük (AS)	Kargalı Köyü	Höyük	1
72	Adıyaman	Besni	İkiz Höyük (AS)	Çakırhöyük Bucağı	Höyük	1
73	Adıyaman	Besni	İnlice Höyük (AS)	İnlice Höyük	Höyük	1
74	Adıyaman	Besni	Çakır Höyük (AS2)	Çakırhöyük Bucağı	Höyük	1
75	Adıyaman	Besni	Hozgiş Höyük (AS)	Yeniköy (Aşağı Hozgiş) Mezrası	Höyük	1
76	Adıyaman	Besni	Hacıpınar Yerleşmesi (AS)	Çomak Köyü (Höyük Mezrası)	Ören Yeri	1
77	Adıyaman	Besni	Sofraz Büyük Tümülüs (AS)	Sofraz Köyü	Tümülüs	1
78	Adıyaman	Besni	Sofraz Küçük Tümülüs (AS)	Sofraz Köyü	Tümülüs	1
79	Adıyaman	Besni	Levzin Höyüğü (AS1)	İznik Köyü	Höyük	1
80	Adıyaman	Besni	Özbağlar Kaya Mezarı (AS1)	Atmalı Köyü Özbağlar Mezrası	Kaya Mezarı	1
81	Adıyaman	Besni	Yukarısöğütlü Höyüğü (AS1)	Yukarısöğütlü Köyü	Höyük	1
82	Adıyaman	Kahta	Domuzderesi Harabeleri	Belenli Köyü Hallan Mezrası	Harabesi	1
83	Adıyaman	Kahta	Aşağı Kilya Harabesi	Eskitaş Köyü (Ancez)	Harabesi	1
84	Adıyaman	Kahta	Aşağı Reşit Harabesi	Eskitaş Köyü (Ancez)	Harabesi	1
85	Adıyaman	Kahta	Hamza Harabesi	Eskitaş Köyü (Ancez)	Harabesi	1
86	Adıyaman	Kahta	Hallan Harabeleri	Belenli Köyü Hallan Mezrası	Harabesi	1
87	Adıyaman	Kahta	Suran Harabesi	Oluklu (Karaçar) Köyü	Harabesi	1
88	Adıyaman	Kahta	Cendere Köprüsü		Köprü	1
89	Adıyaman	Kahta	Derik Kalesi	Yukarı Karşkın Köyü	Kale	1
90	Adıyaman	Kahta	I. Hereon II. Hereon ve	Yukarı Karşkın Köyü Yapı Grubu	Mabet	1
91	Adıyaman	Kahta	Tibil Harabesi	Şeyhbaba Köyü Tibil Mezrası	Harabe	1
92	Adıyaman	Kahta	Han	Damlacık Köyü	Han	1
93	Adıyaman	Kahta	Hamam	Doluca Köyü	Hamam	1
94	Adıyaman	Kahta	Arsemia'daki Yazıt	"Koçhisar (Eskikahta) Köyü'nün güneydoğusunda"	Yazıt	4
95	Adıyaman	Kahta	Yenikale	Kocahisar Köyü	Kale	1
96	Adıyaman	Kahta	Eskikale (Arsemia)	Eskikahta Köyü	Kale	1
97	Adıyaman	Kahta	Nemrutdağı Tümülüsü (AS)	Karadut Köyü	Tümülüs	1
98	Adıyaman	Kahta	Karakuş Tepesi (AS)		Arkeolojik Sit	1
99	Adıyaman	Kahta	Griklani Harabesi Höyüğü (AS)	Eskitaş Köyü	Höyük	1
100	Adıyaman	Kahta	Griklani Harabesi Düz Yerleşimi (AS)	Eskitaş Köyü	Ören Yeri	1
101	Adıyaman	Kahta	Girektepe Höyük (AS)	Karatilbe Köyü Girik Mevkii	Höyük	1
102	Adıyaman	Kahta	Kosan Höyük (AS)	Kosan Köyü	Höyük	1
103	Adıyaman	Kahta	Hamili Höyük (AS)	Oluklu (Karaçar) Köyü	Höyük	1
104	Adıyaman	Kahta	Karaabdal Tepesi (AS)	Ulupınar (Melgüç) Aktaş Mezrası	Arkeolojik Sit	1

105	Adıyaman	Kahta	Horikale (AS)	Yığınak Köyü	Arkeolojik Sit	1
106	Adıyaman	Gerger	Mürf Manastırı	Halbuç Köyü	Manastır	1
107	Adıyaman	Gerger	Gerger Kalesi	Oymaklı Köyü Doğusunda	Kale	1
108	Adıyaman	Gerger	Gerger Kalesindeki Kaya Anıtı	Oymaklı Köyü	Kaya Anıtı	1
109	Adıyaman	Gerger			Türbe	1
110	Adıyaman	Gerger	Kilise Örenyeri (AS)	Sutepe Köyü	Ören Yeri	1
111	Adıyaman	Gölbaşı	Altınlı Köprü	Yolbağ (Karamağara) Köyü		1
112	Adıyaman	Samsat			Hatabe	1
113	Adıyaman	Samsat			Türbe	5
114	Adıyaman	Samsat	Samsat Su Yolu	Fırat Vadisi İle Samsat Arası	Suyolu	6
115	Adıyaman	Samsat	Köy Mezarlığı	Tepesönü (Gevrik Köyü)	Mezarlık	1
116	Adıyaman	Samsat	Kırmızıtepe Höyüğü (AS)	Göltarla Köyü Aynu Mezrası	Höyük	1
117	Adıyaman	Samsat	Kırmızıtepe Düz Yerleşmesi (AS)	Göltarla Köyü Aynu Mezrası	Ören Yeri	1
118	Adıyaman	Samsat	Biricik Höyük (AS)	Bayırlı (Zurna) Köyü Bircik Mezrası	Höyük	1
119	Adıyaman	Samsat	Girişantepe Tümülüsü (AS)	Bağcılar (Kontara) Köyü	Tümülüs	1
120	Adıyaman	Samsat	Girimemetepe Tümülüsü (AS)	Bağcılar (Kontara) Köyü	Tümülüs	1
121	Adıyaman	Samsat	Ramustepe Tümülüsü (AS)	Kumluca (Belfırat) Köyü	Tümülüs	1
122	Adıyaman	Samsat	Ummülhayır Düz Yerleşimi (AS)	Göltarla Köyü Ummülhayır Mezrası	Ören Yeri	1
123	Adıyaman	Samsat	Aynu Düz Yerleşimi (AS)	Göltarla Köyü Aynu Mezrası	Ören Yeri	1
124	Adıyaman	Samsat	Üççilledar Düz Yerleşimi (AS)	Miroğlu Köyü Üççilledar Mevkii	Ören Yeri	1
125	Adıyaman	Çelikhan	Zerban Kalesi Ören Yeri (AS)	Pınarbaşı Kasabası	Ören Yeri	1
126	Batman	Hasankeyf		Köprü	1	
127	Batman	Hasankeyf	Yapı Kalıntısı	Cami	5	
128	Batman	Hasankeyf	Medrese Kalıntısı		2	
129	Batman	Hasankeyf	Mezarlık	Mezarlık	2	
130	Batman	Hasankeyf		Türbe	5	
131	Batman	Hasankeyf		Dükkanlar	1	
132	Batman	Hasankeyf		Kale Kapısı	3	
133	Batman	Hasankeyf	Küçük Saray	Saray	1	
134	Batman	Hasankeyf	Büyük Saray Kalıntısı	Kalıntı	1	
135	Batman	Hasankeyf		Mağaralar	1	
136	Batman	Hasankeyf	Arkeolojik Sit Alanı I. Ve II. Derece		Arkeolojik Sit Alanı	1
137	Batman	Merkez		Oymataş Köyü	Kilise	1
138	Batman	Merkez	Guruk Höyük	Oymataş Köyü	Höyük	1
139	Batman	Merkez	Balpınar Höyüğü	Balpınar (Girisiran) Köyü	Höyük	1
140	Batman	Kozluk		"Taşlıdere Hole Köyü Alıçlı KöyüKöprübaşı Mevkii"	Köprü	2
141	Batman	Kozluk			Cami	1
142	Batman	Kozluk	Kozluk Kalesi		Kale	1
143	Batman	Kozluk	Tümülüs	Doğancık Mevkii	Arkeolojik Sit Alanı	1
144	Batman	Kozluk	Girhavik Höyük	Taşlıdere Hole Köyü	Arkeolojik Sit Alanı	1
145	Batman	Kozluk	Hallan Çemi Tepesi (ASI)	Kaletepe (Dahlik) Köyü	Arkeolojik Sit Alanı	1
146	Batman	Gercüş	Eski Hükümet Konağı		İdari	1
147	Batman	Beşiri	Memikan Köprüsü		Köprü	1
148	Diyarbakır	Merkez		Çık (Yaytaş) Köyü	Ağaç	1
149	Diyarbakır	Merkez		Avludere	Çınar Ağacı	1
150	Diyarbakır	Merkez	Güzelköy Höyüğü (ASI)	Güzelköy Hudutları	Höyük	1
151	Diyarbakır	Merkez	Battaltepe Höyüğü (ASI)	Müderris Köyü	Höyük	1
152	Diyarbakır	Merkez	Geyiktepe (ASI)	Geyiktepe Köyü	Höyük	1
153	Diyarbakır	Merkez	Turamartepe		Kaya	1
154	Diyarbakır	Merkez	Mezarlık Alanı	Geyiktepe Köyü	Arkeolojik Sit	1
155	Diyarbakır	Merkez	Aşağı Ekincike Köyü Höyüğü (ASI,3)	Geyiktepe Köyü	Höyük	1

156	Diyarbakır	Merkez	Tapyolu Höyüğü (AS1)	Topyolu (Dahleaziz) Köyü	Höyük	1
157	Diyarbakır	Merkez	Tilalo Höyüğü (AS)	Karaçalı Köyü	Höyük	1
158	Diyarbakır	Merkez	Sirim Höyüğü (AS)	Gömmetaş (Sirim) Köyü	Höyük	1
159	Diyarbakır	Merkez	Payaş Höyüğü (AS)	Karapınar (Payaş) Köyü	Höyük	1
160	Diyarbakır	Merkez	Körtepe Höyüğü (AS)	Körtepe Köyü	Höyük	1
161	Diyarbakır	Merkez			Konut	157
162	Diyarbakır	Merkez			Cami	39
163	Diyarbakır	Merkez			Türbe	27
164	Diyarbakır	Merkez			Hamam	13
165	Diyarbakır	Merkez			Çeşme	19
166	Diyarbakır	Merkez	Diyarbakır'ı Çevreleyen Surlar		Sur	1
167	Diyarbakır	Merkez	Ziyaret	İçkale	Ziyaret	1
168	Diyarbakır	Merkez	Kale Camii Müştemilatı		Abdestlik	1
169	Diyarbakır	Merkez			Mescit	7
170	Diyarbakır	Merkez			Tekke	2
171	Diyarbakır	Merkez			Konak	5
172	Diyarbakır	Merkez			Han	7
173	Diyarbakır	Merkez			Kilise	11
174	Diyarbakır	Merkez			Medrese	7
175	Diyarbakır	Merkez			Şadırvan	2
176	Diyarbakır	Merkez			Çarşı	1
177	Diyarbakır	Merkez			Minare	2
178	Diyarbakır	Merkez			Hazire	13
179	Diyarbakır	Merkez			Köşk	1
180	Diyarbakır	Merkez	Atatürk Köşkü (Karargah)		Köşk	5
181	Diyarbakır	Merkez			Köprü	5
182	Diyarbakır	Merkez			Müze	2
183	Diyarbakır	Merkez	Hükümet Konağı		İdari	2
184	Diyarbakır	Merkez			Otel	2
185	Diyarbakır	Merkez	PTT		Okul	2
186	Diyarbakır	Merkez			Mezarlık	1
187	Diyarbakır	Merkez			Karakol	1
188	Diyarbakır	Merkez			Tekel Satış Şb.	1
189	Diyarbakır	Merkez			Cezaevi	1
190	Diyarbakır	Merkez			Komutanlık Binası	1
191	Diyarbakır	Merkez	Askerlik Şubesi		Resmi Bina	1
192	Diyarbakır	Merkez			Adliye Binası	1
193	Diyarbakır	Merkez			Levazım Amirliği Binası	1
194	Diyarbakır	Merkez			Diyarbakır Hazine Avukatlığı	1
195	Diyarbakır	Merkez			Tapulama Mahkemesi	1
196	Diyarbakır	Merkez			Gar Binası	1
197	Diyarbakır	Merkez			Namazgah	1
198	Diyarbakır	Merkez			Hamamharabesi	1
199	Diyarbakır	Merkez			Kalıntı	1
200	Diyarbakır	Merkez			Kale (İçkale)	1
201	Diyarbakır	Merkez			Tekel Baş Müdürlük Binası	1
202	Diyarbakır	Merkez			Artukoğulları Sarayı	1
203	Diyarbakır	Merkez			Ziyaret Bankası Binası	1
204	Diyarbakır	Merkez			Şehitlik	2
205	Diyarbakır	Merkez			Kışla	1
206	Diyarbakır	Merkez			Tarım Orman Müd. Binası	1
207	Diyarbakır	Merkez			Taşınmaz	5

208	Diyarbakır	Merkez			Kabaltı	1
209	Diyarbakır	Merkez	Çeşme Kapı		Kapı	1
210	Diyarbakır	Merkez			Buğday Pazarı	1
211	Diyarbakır	Ergani			Köprü	2
212	Diyarbakır	Ergani		Zülküfil Peygamber Dağı	Çınar Ağaçları ve Yeşil Alanlar	1
213	Diyarbakır	Ergani			Büyük Sarnıç	1
214	Diyarbakır	Ergani	Zülküfil Peygamber Türbesi	Zülküfil Peygamber Dağı	Türbe	1
215	Diyarbakır	Ergani	Meryem Ana Kilisesi	Zülküfil Peygamber Dağı	Kilise	1
216	Diyarbakır	Ergani	Çayönü Tepesi Mevkii (AS1)	Sesveren Pınar Köyü	Arkeolojik Sit	1
217	Diyarbakır	Ergani	Gölçiftlik (Papazgölü) Höyüğü (AS1)		Höyük	1
218	Diyarbakır	Ergani	Hilar Harabeleri ve Kayalıkları	Sesveren Pınar Köyü (AS1, 2), (DS1)	Arkeolojik+ Doğal Sit	1
219	Diyarbakır	Çermik		Karakaya Köyü	Han	1
220	Diyarbakır	Çermik	Ulucami		Cami	1
221	Diyarbakır	Çermik	Haburman Köprüsü	Karakaya Köyü	Köprü	1
222	Diyarbakır	Çermik		Ağaçhan Köyü	Çeşme	1
223	Diyarbakır	Çermik	Termal Kaplıcalar (DS2)		Doğal Sit	1
224	Diyarbakır	Silvan	Atatürk Evi		Konut	1
225	Diyarbakır	Silvan			Kule	1
226	Diyarbakır	Silvan			Şehir Sineması	1
227	Diyarbakır	Silvan			Cami	1
228	Diyarbakır	Silvan			Köprü	1
229	Diyarbakır	Silvan			Konut	4
230	Diyarbakır	Silvan			Okul	1
231	Diyarbakır	Silvan			Burç	1
232	Diyarbakır	Silvan			Kent Surları	1
233	Diyarbakır	Silvan	Girharap Höyüğü (AS)	Gündük Mahallesi	Höyük	1
234	Diyarbakır	Silvan	Hassuni Mağaraları (AS1) (DS1)		Mağara	1
235	Diyarbakır	Eğil			Türbe	1
236	Diyarbakır	Eğil			Bizans Hamamı	1
237	Diyarbakır	Eğil		Kalkan Köyü	Kalkan Köyü Hanı	1
238	Diyarbakır	Eğil		Kalkan Köyü	Çifte Kümbetler	1
239	Diyarbakır	Eğil	Kalkan Köyü Höyüğü (AS1, 3)	Kalkan Köyü	Höyük	1
240	Diyarbakır	Eğil	Eğil Kalesi (AS1)	Kale Mevkii	Kale	1
241	Diyarbakır	Çınar	Güzelşeyh Kasrı	Gelersu Köyü	Kasır	1
242	Diyarbakır	Çınar	Aktepe Minaresi	Aktepe Köyü	Minare	1
243	Diyarbakır	Çınar	Pir İbrahim Köprüsü	Çukurbaşı Köyü	Köprü	1
244	Diyarbakır	Çınar	Dilaver Köprüsü		Köprü	1
245	Diyarbakır	Çınar	Parmak Höyüğü (AS1)	Murattaşı Mezrası	Höyük	1
246	Diyarbakır	Çınar	Mezarlık Tepe Höyüğü (AS1)	Başakh Köyü	Höyük	1
247	Diyarbakır	Çınar	Hasanviran Höyüğü (AS)	Tilber Köyü	Höyük	1
248	Diyarbakır	Çınar	Pir İbrahim Höyüğü (AS)	Çukurbaşı Akçamak Mezrası	Höyük	1
249	Diyarbakır	Çınar	Demirtepe Höyüğü (AS)	Tilver Demirtepe Köyü	Höyük	1
250	Diyarbakır	Çınar	İkizoluk Höyüğü (AS)	Ekinveren (İkizoluk) Köyü	Höyük	1
251	Diyarbakır	Kulp		Pasur-Licik Mevkii	Şehitlik	1
252	Diyarbakır	Kulp	Göndermi Köprüsü	Taşköprü Köyü	Köprü	1
253	Diyarbakır	Güngüş			Kilise	1
254	Diyarbakır	Güngüş			Manastır	1
255	Diyarbakır	Güngüş			Dabakhane	1
256	Diyarbakır	Bismil		Köprü Köyü	Köprü	1
257	Diyarbakır	Bismil	Höyük (AS)	Aluz Köyü (Karaçık Mah)	Höyük	1
258	Diyarbakır	Bismil	Yapılar Höyük	Aluz Mahallesi	Höyük	1
259	Diyarbakır	Bismil	Cirif Höyük (AS)	Yukarı Salat Köyü Cirif Mezrası	Höyük	1
260	Diyarbakır	Bismil	Giridimse Höyük (AS)		Höyük	1
261	Diyarbakır	Bismil	Höyük (AS)	Kurmuşluk Köyü	Höyük	1
262	Diyarbakır	Bismil	İkiz Höyük (AS)	Tifşahin Tirşahim Mah.	Höyük	1
263	Diyarbakır	Bismil	Höyük (AS)	Tepeköy Madrap Mevkii	Höyük	1

264	Diyarbakır	Bismil	Yukarı Salat Höyük (AS1)	Yukarı Salat Köyü	Höyük	1
265	Diyarbakır	Bismil	Zivi Höyük (AS)	Zivi Köyü	Höyük	1
266	Diyarbakır	Bismil	Üçtepe Höyüğü (AS1 ve 3)	Üçtepe Köyü Mevkii	Höyük	1
267	Diyarbakır	Bismil	Çayırlıktepe Höyüğü (AS1)	Korukçu Köyü Çayırlıtepe Mevkii	Höyük	1
268	Diyarbakır	Bismil	Gridimse Tepesi (AS1)	Köprüköy	Arkeolojik Sit	1
269	Diyarbakır	Bismil	Hanpazarı Höyüğü (AS1)	Hanpazarı Köyü	Höyük	1
270	Diyarbakır	Bismil	Tepe Höyüğü (AS)	Tepe Köyü	Höyük	1
271	Diyarbakır	Bismil	Aşağıdarlı Höyüğü (AS1)	Aşağıdarlı (Türkdarlı) Köyü	Höyük	1
272	Diyarbakır	Bismil	Çavuşoğlu Höyüğü (AS1)	Çavuşlu Köyü	Höyük	1
273	Diyarbakır	Bismil	Aşağı Horozlu Höyüğü (AS)	Aşağı Horozlu Köyü	Höyük	1
274	Diyarbakır	Bismil	Köpekli Höyüğü (AS1)	Köpekli (Eliaçık) Köyü	Höyük	1
275	Diyarbakır	Bismil	Diktepe Höyüğü (AS1)	Diktepe Köyü	Höyük	1
276	Diyarbakır	Lice	Antak Köprüsü	Kabakaya (Antak Köyü)		1
277	Diyarbakır	Lice	Tepecik Höyüğü (AS)	Budak (Hazmaz) Köyü	Höyük	1
278	Diyarbakır	Dicle	Doğar Höyüğü (Katideri) (AS)	Doğer Çarık	Höyük	1
279	Diyarbakır	Dicle		Tepebaşı Köyü	Türbe	2
280	Gaziantep	Merkez			Konut	329
281	Gaziantep	Merkez			Cami	30
282	Gaziantep	Merkez			Han	17
283	Gaziantep	Merkez			Türbe	4
284	Gaziantep	Merkez			Çeşme	8
285	Gaziantep	Merkez			Hamam	13
286	Gaziantep	Merkez			Mescit	2
287	Gaziantep	Merkez			Konut+İşyeri	5
288	Gaziantep	Merkez			İşyeri	3
289	Gaziantep	Merkez			Pazar	2
290	Gaziantep	Merkez			Bedesten	4
291	Gaziantep	Merkez			Anıt	2
292	Gaziantep	Merkez			Kale	1
293	Gaziantep	Merkez			Taşınmaz	4
294	Gaziantep	Merkez			Kilise	2
295	Gaziantep	Merkez			Okul	2
296	Gaziantep	Merkez			Köprü	2
297	Gaziantep	Merkez			Kabaltı	2
298	Gaziantep	Merkez	Tekel Geçidi	Şıhatar Geçidi	Dükkanlar	1
299	Gaziantep	Merkez			Tekel Binası	1
300	Gaziantep	Merkez			Askeri Mezarlık	1
301	Gaziantep	Merkez			Eski Belediye Bin.	1
302	Gaziantep	Merkez			Müze	1
303	Gaziantep	Merkez			Amerikan Hast.	1
304	Gaziantep	Merkez			Amerika Hast. Loj. Binası	1
305	Gaziantep	Merkez			Kalıntı	1
306	Gaziantep	Merkez			Su Yolu	1
307	Gaziantep	Merkez			Kahvehane	1
308	Gaziantep	Merkez			Otel	1
309	Gaziantep	Merkez			Halk Eğitim Merk.	1
310	Gaziantep	Merkez			İdari Bina	1
311	Gaziantep	Merkez	Küçük Kızılhisar Höyüğü (AS)		Höyük	1
312	Gaziantep	Merkez	Almalı Höyüğü (AS1)	Almalı Köyü	Höyük	1
313	Gaziantep	Merkez	Zeytinli Höyüğü (AS1)	Zeytinli Köyü	Höyük	1
314	Gaziantep	Merkez	Beşgöz Höyüğü (AS1)	Beşgöz Köyü	Höyük	1
315	Gaziantep	Merkez	Çapalı Höyüğü (AS1)	Çapalı Köyü	Höyük	1
316	Gaziantep	Merkez	Yavuzeli Höyüğü (AS1)	Yavuzeli Köyü	Höyük	1
317	Gaziantep	Merkez	Hümaniz Höyük (AS1)		Höyük	1
318	Gaziantep	Merkez	Canız Höyük (AS1)	Nurgana (Yeşilkent) Köyü	Höyük	1
319	Gaziantep	Merkez	Arıl Höyük (AS1)	Arıl Köyü	Höyük	1
320	Gaziantep	Merkez	Mizmiz Höyüğü (AS1)	Deredüzü (Mimiz) Köyü	Höyük	1
321	Gaziantep	Merkez	Battal Höyük (AS1)		Höyük	1

322	Gaziantep	Merkez	Koçelbaş Höyük (AS)	Yığmatepe Köyü	Höyük	1
323	Gaziantep	Merkez	Kazıklı Höyük (AS)	Kazıklı Köyü	Höyük	1
324	Gaziantep	Merkez	Çukur Höyüğü (AS1)	Yığmatepe Köyü	Höyük	1
325	Gaziantep	Merkez	Kebir Tepesi (AS1)	Düluk Köyü	Arkeolojik Sit	1
326	Gaziantep	Merkez	Düluk Ören Yeri (AS)	Düluk Köyü	Ören Yeri	1
327	Gaziantep	Şahinbey			Konut	3
328	Gaziantep	Şahinbey			İşyeri	1
329	Gaziantep	Şahinbey			Han	2
330	Gaziantep	Şahinbey			Cami	2
331	Gaziantep	Şahinbey			Taşınmaz	7
332	Gaziantep	Şahinbey			Okul	1
333	Gaziantep	Şahinbey			Türbe	1
334	Gaziantep	Şahinbey			Çeşme	1
335	Gaziantep	Şahinbey			Hamam	1
336	Gaziantep	Şahinbey			Mescit	1
337	Gaziantep	Şahinbey			Müze	1
338	Gaziantep	Şahinbey			Banka	1
339	Gaziantep	Şahinbey			Kaya Mezarı	1
340	Gaziantep	Şahinbey	Kentsel Sit Alanı	Merkez	Kentsel Sit	1
341	Gaziantep	Şahinbey	Antik Su Yolu (AS1)	Sarısalkım Köyü	Antik Su Yolu	1
342	Gaziantep	Şahinbey	Mucahir Osman Höyüğü (AS)	Mucahir Osman Köyü	Höyük	1
343	Gaziantep	Şahinbey	Ekinli Höyüğü (AS1, 3)	Ekinli Köyü	Höyük	1
344	Gaziantep	Şahinbey	Uruntul Höyüğü (AS1)	Akpınar Köyü	Höyük	1
345	Gaziantep	Şahinbey	Han (Başkent) Höyüğü (AS)	Sarıbaşak Köyü	Höyük	1
346	Gaziantep	Şahinbey	Akınyolu Höyüğü (AS1)	Akınyolu Köyü, Köyiçi Mevkii	Höyük	1
347	Gaziantep	Şahinbey	Burç Höyüğü (AS1, 3)	Burç Köyü Kalebağı Mevkii	Höyük	1
348	Gaziantep	Şahinbey	Tilhunus (AS1)	Kavşak Köyü Tilhunus Mevkii	Höyük	1
349	Gaziantep	Şahinbey	Tülbent Höyüğü (AS1)	Ufacık Köyü, Höyük Mevkii	Höyük	1
350	Gaziantep	Şahinbey	Çubukdiken Höyüğü (AS1)	Çubuk Köyü	Höyük	1
351	Gaziantep	Şahinbey	Büyük Kör (AS1)	Yığmatepe Köyü	Höyük	1
352	Gaziantep	Şahinbey	Yığmatepe Höyüğü (AS1)	Yığmatepe Köyü	Höyük	1
353	Gaziantep	Şahinbey	Yamaçtepe Höyüğü (AS1)	Yamaçtepe Köyü	Höyük	1
354	Gaziantep	Şahinbey	Akdere Yerleşim Yeri (AS)	Doğancı Köyü Aktepe Mevkii	Yerleşim Yeri	1
355	Gaziantep	Şahinbey	Körkün Höyüğü (AS)	Körkün Kasabası	Höyük	1
356	Gaziantep	Şahinbey	Sacır Höyüğü (AS)	Sarısalkım Köyü	Höyük	1
357	Gaziantep	Şahinbey	Şah Melik Höyüğü (AS)	Taşlıca Köyü	Höyük	1
358	Gaziantep	Şehit Kamil	Askeri Mezarlık		Mezarlık	1
359	Gaziantep	Şehit Kamil	Han (Başkent) Höyüğü (AS)	Sam Köyü	Han	1
360	Gaziantep	Şehit Kamil	Suboğaz Höyüğü (AS)	Suboğaz Köyü	Höyük	1
361	Gaziantep	Şehit Kamil	Bedirkent Höyüğü (AS1)	Bedirkent Köyü	Höyük	1
362	Gaziantep	Şehit Kamil	Çirkintepe Höyüğü (AS1)	Beylerbeyi Köyü	Höyük	1
363	Gaziantep	Şehit Kamil	Güngörge Höyüğü (AS1)	Güngörge Köyü	Höyük	1
364	Gaziantep	Şehit Kamil	Bağbaşı Höyüğü (AS1)	Bağbaşı Köyü	Höyük	1
365	Gaziantep	Şehit Kamil	Bağbaşı Ören Yeri (AS3)	Bağbaşı Köyü	Ören Yeri	1
366	Gaziantep	Şehit Kamil	Tesbili Höyüğü (AS1)	Bağbaşı Köyü	Höyük	1
367	Gaziantep	Şehit Kamil	Kirliahcı Ören Yeri (AS3)	Kirliahcı Köyü	Ören Yeri	1
368	Gaziantep	Şehit Kamil	Kızıkhamurkesen Höyük (AS)	Kızıkhamurkesen Köyü	Höyük	1
369	Gaziantep	Şehit Kamil	Tek Höyüğü (AS1)	Karpuzkaya Köyü	Höyük	1
370	Gaziantep	Şehit Kamil	Kadı Köyü Höyüğü (AS1)	Örgümsöğüt Köyü	Höyük	1
371	Gaziantep	Şehit Kamil	Aktoprak Höyüğü (AS1)	Aktoprak Köyü	Höyük	1
372	Gaziantep	Şehit Kamil	Erikli Höyüğü (AS1)	Erikli Köyü	Höyük	1
373	Gaziantep	Şehit Kamil	Sofdağ Kalesi (AS1)	Dumşıklı Köyü	Kale	1
374	Gaziantep	Şehit Kamil	Alanyurt Ören Yeri (AS3)	Çıksırut Mahallesi Alanyurt Mevkii	Ören Yeri	1
375	Gaziantep	Nizip	Rumkale	Fırat Nehri İle Merzimen Çayı Arası	Kale	1
376	Gaziantep	Nizip	Kilise	Rumkale		1
377	Gaziantep	Nizip	Tarihi Mezarlık Alanları	Çayların Kesiştiği Noktada		1
378	Gaziantep	Nizip		Uluyatır Beldesi	Mezarlık	1
379	Gaziantep	Nizip		Uluyatır Beldesi	Minare	1

380	Gaziantep	Nizip	Kale Köprüsü	Nizip-Burak Yolu	Köprü	1
381	Gaziantep	Nizip	Kaya Mezarları	Salkım Köyü Kıraçlık Mevkii	Kaya Mezarı	1
382	Gaziantep	Nizip		Salkım Köyü Kıraçlık Mevkii	Cami	1
383	Gaziantep	Nizip		Salkım Köyü Kıraçlık Mevkii	Köprü	1
384	Gaziantep	Nizip	Belkıs Ören Yeri (AS1)	Kavunlu Köyü	Höyük	1
385	Gaziantep	Nizip	Höyük	Düzbayır Köyü	Höyük	1
386	Gaziantep	Nizip	Küçükçekmece Höyüğü (AS1)	Öncüler Köyü Küçük Çeşme Mezrası	Höyük	1
387	Gaziantep	Nizip	Gunaltı Höyük (AS1)	Günaltı Köyü	Höyük	1
388	Gaziantep	Nizip	Horum Höyük Urima Antik Kenti (AS1)		Höyük	1
389	Gaziantep	Nizip	Muratlı Höyüğü (AS)	Elifoğlu Köyü	Höyük	1
390	Gaziantep	Nizip	Antik Kilise (AS1)	Salkım Kasabası Doğaltepe Üzerinde	Kilise	1
391	Gaziantep	Nizip	Yukarıçardak Höyüğü (AS)	Yukarıçardak Köyü	Höyük	1
392	Gaziantep	Nizip	Antik Taş Ocağı	Gümüşgün Köyü Kesme Mevkii (AS)	Taş Ocağı Arkeolojik Sit	1
393	Gaziantep	Nizip	Nekropol Alanı (AS1, 3)	Salkım Kasabası	Höyük	1
394	Gaziantep	Nizip	Samanlı Höyüğü (AS1)	Samanlı Köyü	Höyük	1
395	Gaziantep	Nizip	Gökçeli Höyüğü (AS1)	Gökçeli Köyü	Höyük	1
396	Gaziantep	Nizip	Kefre Höyüğü (AS1)	Suboyu Köyü	Höyük	1
397	Gaziantep	Nizip	Kuruca Höyüğü (AS1)	Kuruca Höyük Köyü	Höyük	1
398	Gaziantep	Nizip	Camiioku Höyüğü (AS1)	Yağmuralan Köyü	Höyük	1
399	Gaziantep	Nizip	Kirkiz Höyüğü (AS1)	Kumla Köyü	Höyük	1
400	Gaziantep	Nizip	Çirkişin Höyüğü (AS1, 2)	Yolçatı Köyü	Höyük	1
401	Gaziantep	Nizip	Gavur Höyüğü (AS1)	Sekili Kasabası	Höyük	1
402	Gaziantep	Nizip	Yahyayüzü (Mizirin)	Yağmuralan Köyü Höyüğü (AS1)	Höyük	1
403	Gaziantep	Nizip	Yarımtepe Höyük (AS)	Aşağıhayındır Köyü	Höyük	1
404	Gaziantep	İslahiye			Türbe	1
405	Gaziantep	İslahiye			Kale	1
406	Gaziantep	İslahiye	Taşocağı Veya Aslanlar Tepesi	Yesemek Köyü	Tepe	1
407	Gaziantep	İslahiye	Ören Yeri (AS1)	Zincirli Köyü	Ören Yeri	1
408	Gaziantep	İslahiye	Elbistan Höyüğü (AS1)	Fevzipaşa Bucağı	Höyük	1
409	Gaziantep	İslahiye	Karabasan Höyük (AS1, 3)	Sakçagözü Bucağı Mesthöyük Köyü	Höyük	1
410	Gaziantep	İslahiye	Kuskun Höyük (AS1, 3)	Sakçagözü Bucağı Kefendiz Köyü	Höyük	1
411	Gaziantep	İslahiye	Dağdağanlı Höyük (AS1, 3)	Sakçagözü Bucağı Hisar Köyü	Höyük	1
412	Gaziantep	İslahiye	Emmioğlu Höyük (AS1, 3)	Sakçagözü Bucağı	Höyük	1
413	Gaziantep	İslahiye	Çakmak Höyük (AS1, 3)	Sakçagözü Bucağı Çakmak Köyü	Höyük	1
414	Gaziantep	İslahiye	Songurus Höyük (AS1)	Sakçagözü Bucağı	Höyük	1
415	Gaziantep	İslahiye	Gerçin Höyük (AS1)	Gözlü Höyük Köyü	Höyük	1
416	Gaziantep	İslahiye	Caba Höyük (AS)	Sakçagözü Bucağı	Höyük	1
417	Gaziantep	İslahiye	Keferdiz Höyük (AS)	Sakçagözübucağı Keferdiz K.	Höyük	1
418	Gaziantep	İslahiye	Kırışkal Höyük (AS1, 3)	Sakçagözü Bucağı	Höyük	1
419	Gaziantep	İslahiye	Cinciklı Ören Yeri (AS1, 3)		Ören Yeri	1
420	Gaziantep	İslahiye	Kurtüntepesi (AS3)		Arkeolojik Sit	1
421	Gaziantep	İslahiye	Süzmez Höyüğü (AS1, 3)	Kozdere Köyü Süzmez Mevkii	Höyük	1
422	Gaziantep	İslahiye	Tilmen Höyük (AS1, 3)	Yelliburun (Timen) Köyü	Höyük	1
423	Gaziantep	İslahiye	Yesemek Ören Yeri (AS)	Yesemek Köyü	Ören Yeri	1
424	Gaziantep	İslahiye	Böğürtlen Höyük (AS)	Şatırhöyük Köyü	Höyük	1
425	Gaziantep	İslahiye	Davlunbaz Höyüğü (AS1)	Cevdetpaşa Mahallesi	Höyük	1
426	Gaziantep	İslahiye	Şatır Höyüğü (AS1, 3)	Şatırhöyük Köyü	Höyük	1
427	Gaziantep	Araban			Anıt Mezar	1
428	Gaziantep	Araban			Kale	1
429	Gaziantep	Araban			Türbe	1
430	Gaziantep	Araban			Cami	1
431	Gaziantep	Araban	Öksüz Minare ve Kapı	Büyükküttah Mahallesi	Minare	1

432	Gaziantep	Araban			Köprü	2
433	Gaziantep	Araban	Muratlı Höyüğü (AS)	Muratlı Köyü	Höyük	1
434	Gaziantep	Araban	Gece (Cec) Höyük (AS)	Dağdoğancık Köyü	Höyük	1
435	Gaziantep	Araban	Araban Höyük (AS)	Dağdoğancık Köyü	Höyük	1
436	Gaziantep	Araban	Alaca (Ardil) Höyük (AS)	Köklüce Köyü	Höyük	1
437	Gaziantep	Araban	Eski Altıntaş Höyük (AS)	Kör Hacıobası Köyü	Höyük	1
438	Gaziantep	Araban	İçkinaz Höyüğü (AS1)	Fakılı Köyü	Höyük	1
439	Gaziantep	Nurdağı	Hurşit Ağa Karağı	Sakçagözü Beldesi	Konak	1
440	Gaziantep	Nurdağı	Ökkeşiye Türbesi	Durmuşlar Köyü	Türbe	1
441	Gaziantep	Nurdağı	Ağaçlı Höyüğü (AS1)	Oucak Köyü	Höyük	1
442	Gaziantep	Nurdağı	Arpalı Höyüğü (AS1)	İncegedik Köyü	Höyük	1
443	Gaziantep	Nurdağı	Sakarat Höyüğü (AS1)	Emirler Köyü	Höyük	1
444	Gaziantep	Nurdağı	Murtobaba Höyüğü (AS1)	Emirler Köyü İle Bayramgazi Köyleri Arasında	Höyük	1
445	Gaziantep	Yavuzeli	Dolmenler	Karadağ Tepesi	Dolmen	1
446	Gaziantep	Yavuzeli	Akdeğirmen Köprüsü	Ballıköyü Merzimen Çayı	Köprü	1
447	Gaziantep	Yavuzeli	Höyük (AS)	Karabeyköyü Karapınar Mev.	Höyük	1
448	Gaziantep	Yavuzeli	Taşocakları (AS1, 2)	Karapınar Mevkii	Taşocakları Arkeolojik Sit	1
449	Gaziantep	Oğuzeli	Köprü	Yeşildere Kasabası	Köprü	1
450	Gaziantep	Oğuzeli	Kastel Höyüğü (AS)	Subaşı Mah.	Höyük	1
451	Gaziantep	Oğuzeli	Karahasan Höyüğü (AS1)	Taşlı Köyü	Höyük	1
452	Gaziantep	Oğuzeli	Çatalsu Höyüğü (AS1, 2)	Çatalsu Köyü	Höyük	1
453	Gaziantep	Oğuzeli	Seylan Höyük (AS1)		Höyük	1
454	Gaziantep	Oğuzeli	Taşyazı Höyük (AS1)	Taşyazı Köyü	Höyük	1
455	Gaziantep	Oğuzeli	Yana Höyük (AS1)	Doğanpınar Bucağı Yana K.	Höyük	1
456	Gaziantep	Oğuzeli	Tilbaşar Höyük (AS1)	Gündoğdu Köyü	Höyük	1
457	Gaziantep	Oğuzeli	Tilbaşar Kalesi (AS1)	Gündoğdu Köyü	Kale Arkeolojik Sitl	
458	Gaziantep	Oğuzeli	Tilhalit Höyük (AS1)	Gündoğdu Köyü	Höyük	1
459	Gaziantep	Oğuzeli	Sazgın Höyük (AS1)	Sazgın Köyü	Höyük	1
460	Gaziantep	Oğuzeli	Akça Höyük (AS1)	Kaşyolu Köyü Akçahöyük Mezrası	Höyük	1
461	Gaziantep	Oğuzeli	Dibecik Höyük (AS)	Dibecik Köyü	Höyük	1
462	Gaziantep	Oğuzeli	Kumsurun Höyüğü (AS1, 3)	Elbeyli Nahiyesi Geçerli Köyü	Höyük	1
463	Gaziantep	Oğuzeli	Yenice Höyüğü (AS)	Kaşyolu Köyü	Höyük	1
464	Gaziantep	Oğuzeli	Taşlıbakar Höyüğü Çevresi	Elbeyli Nahiyesi Taşlıbakar Köyü	Höyük (Su Duvarları, Antikyol, Antik Kalıntılar)	1
465	Gaziantep	Oğuzeli	Kızıl Höyük (AS1)	Yağızköy	Höyük	1
466	Gaziantep	Karkamış	Subağı Höyüğü (AS1)	Subağı Köyü	Höyük	1
467	Gaziantep	Karkamış	Gidevir Höyüğü (AS1)	Akça Köyü	Höyük	1
468	Gaziantep	Karkamış	Beşkılıç Höyüğü (AS1)	Beşkılıç Köyü	Höyük	1
469	Gaziantep	Karkamış	Ayyıldız Höyüğü (AS1)	Ayyıldız Köyü	Höyük	1
470	Gaziantep	Karkamış	Yazır Höyüğü (AS1)	Yazır Köyü	Höyük	1
471	Gaziantep	Karkamış	Çiftlik Höyüğü (AS1)	Çiftlik Köyü	Höyük	1
472	Gaziantep	Karkamış	Şara Höyüğü (AS1)	Kelekli Köyü	Höyük	1
473	Gaziantep	Karkamış	Karganuş Ören Yeri (AS1)		Ören Yeri	1
474	Kilis	Merkez			Konak	2
475	Kilis	Merkez			Çeşme	7
476	Kilis	Merkez			Cami	18
477	Kilis	Merkez			Hamam	7
478	Kilis	Merkez			Minare	2
479	Kilis	Merkez			Tekke Mevlevihanesi	1
480	Kilis	Merkez			Hükümet Konağı	1
481	Kilis	Merkez			Konut ve Ticarethane	2
482	Kilis	Merkez		Tekke Mah. Cumh. Meyd.	Tekke (Nakşibendi)	1

483	Kilis	Merkez			Konut	1
484	Kilis	Merkez			Okul	2
485	Kilis	Merkez			Türbe	2
486	Kilis	Merkez			Anıt	5
487	Kilis	Merkez			Taşınmaz	3
488	Kilis	Merkez			Köprü	1
489	Kilis	Merkez			Külliye	1
490	Kilis	Merkez	Leylit Höyüğü	Öncüpınar Karayolu	Arkeolojik Sit	1
491	Kilis	Merkez	Oylum Höyük	Oylum Köyü	Arkeolojik Sit	1
492	Kilis	Merkez	Kumludere Höyük	Kumludere Köyü	Arkeolojik Sit	1
493	Kilis	Merkez	Çörten Höyük	Çürten Köyü	Arkeolojik Sit	1
494	Kilis	Merkez	Külecik Höyük	Külecik Köyü	Arkeolojik Sit	1
495	Kilis	Merkez	Sinnap Höyüğü (AS 1-2)	Acan Köyü	Arkeolojik Sit	1
496	Kilis	Merkez	Polatbey Höyüğü	Polatbey Köyü	Arkeolojik Sit	1
497	Kilis	Merkez	Karamelik Höyüğü (AS 1-2)	Karamelik Köyü	Arkeolojik Sit	1
498	Kilis	Merkez	Belentepe Höyüğü	Belentepe Köyü	Arkeolojik Sit	1
499	Kilis	Merkez	Höyük	Murat Höyük Köyü	Arkeolojik Sit	1
500	Kilis	Merkez	Ravanda Kalesi (AS 1-2)	Belengözü Köyü	Kale Arkeolojik Sit	1
501	Kilis	Musabeyli	Murat Höyüğü (AS 1-2)	Belengözü Köyü	Kale Arkeolojik Sit	1
502	Mardin	Merkez			Konut	252
503	Mardin	Merkez			Kilise	11
504	Mardin	Merkez	Fahriye Köşkü	Mansuriye Köyü	Köşk	1
505	Mardin	Merkez	Sürve Hanı		Han	1
506	Mardin	Merkez			Taşınmaz	1
507	Mardin	Merkez	Kaya Mezarları	Oğuz (Dara) Köyü	Kaya Mezarları	1
508	Mardin	Merkez			Medrese	5
509	Mardin	Merkez			Cami	25
510	Mardin	Merkez			Zaviye	3
511	Mardin	Merkez			Okul	4
512	Mardin	Merkez			Türbe	4
513	Mardin	Merkez			Mescit	4
514	Mardin	Merkez	Kentsel Sit Alanı (KS)	Merkez	Kentsel Sit	1
515	Mardin	Merkez	Oğuz (Dara) (AS1) Harabeleri	Oğuz (Dara) Köyü	Arkeolojik Sit	1
516	Mardin	Merkez	Höyük (AS1)	Ortaköy	Höyük	1
517	Mardin	Merkez			Hamam	3
518	Mardin	Merkez			Köprü	1
519	Mardin	Merkez			Kervansaray	1
520	Mardin	Merkez			PTT Binası	1
521	Mardin	Merkez			Tekke	1
522	Mardin	Merkez			İşyeri	1
523	Mardin	Merkez			Hükümet Konağı	1
524	Mardin	Merkez			Jandarma Komutanlığı	1
525	Mardin	Merkez			Çeşme	8
526	Mardin	Merkez	Müze (Eski Patrikhane)	Cumhuriyet Meydanı	Müze	1
527	Mardin	Merkez	Kayseriyye Bedesteni		Bedesten	1
528	Mardin	Merkez			Çarşı	2
529	Mardin	Merkez	Emineddin Külliyesi	Emineddin Mahallesi	Külliye	1
530	Mardin	Merkez	Çınar Ağaçları	Firdevs Köşkü Bahçesi	Ağaç	2
531	Mardin	Merkez			Halk Eğitim Mer.	1
532	Mardin	Merkez			Kale Sur	1
533	Mardin	Merkez			Gençlik ve Kültür Merkezi	1
534	Mardin	Merkez	İl. Jand. Alay. Km. Ask. Gazino	Diyarbakır Kapı Mahallesi	Gazino	1
535	Mardin	Merkez	İl. Jand. Alay. Km. Ask. Koğuş	Diyarbakır Kapı Mahallesi	Askeri Koğuş	1
536	Mardin	Merkez			Kahvehane	1
537	Mardin	Merkez			Sinema	1
538	Mardin	Merkez	Atatürk Evi	Şehidiye Mahallesi	Atatürk Evi	1
539	Mardin	Midyat	Mağaralar	Acırlı Beldesi	Mağara	14
540	Mardin	Midyat	Türbeler	Acırlı Beldesi	Türbe	3

541	Mardin	Midyat	Kaya Mezarları	Acırlı Beldesi	Kaya Mezarı	3
542	Mardin	Midyat	Ağaçlar	Acırlı Beldesi	Ağaç	9
543	Mardin	Midyat	Kutsal Alan	Acırlı Beldesi	Kutsal Alan	1
544	Mardin	Midyat	I. Derece Arkeolojik Sit Alanı	Acırlı Beldesi	Arkeolojik Sit	1
545	Mardin	Savur			Konut	16
546	Mardin	Savur			Konut+Kabaltı	1
547	Mardin	Savur			Cami	2
548	Mardin	Savur			Kale	1
549	Mardin	Savur	Savur Kalesi		Çamaşırhane	1
550	Mardin	Savur	Kentsel Sit Alanı		Kentsel Sit	1
551	Mardin	Savur	Arkeolojik Sit Alanı		Arkeolojik Sit	1
552	Mardin	Kızıltepe	Ulu Cami		Cami	1
553	Mardin	Kızıltepe			Köprü	3
554	Mardin	Kızıltepe			Türbe	1
555	Mardin	Kızıltepe	Kızıleybin Ziyaretti	Halkalı Köyü	Ziyaretgah	1
556	Mardin	Kızıltepe	Kızıltepe Höyüğü (AS)		Höyük	1
557	Mardin	Kızıltepe	Kılaybin Höyüğü (AS3)	Halkalı Köyü	Höyük	1
558	Mardin	Dargeçit	Roma Hamam Kalıntısı	Ilısu Köyü Ilıca Mahallesi	Hamam Kalıntısı	1
559	Mardin	Nusaybin			Cami	1
560	Mardin	Nusaybin	Gimavuz Höyüğü (AS1)	Çağlar Köyü	Höyük	1
561	Mardin	Mazıdağı			Cami	3
562	Mardin	Mazıdağı			Türbe	1
563	Mardin	Mazıdağı	Telli Ağa Kasrı		Kasr	1
564	Siirt	Merkez			Köprü	3
565	Siirt	Merkez			Şehitlik	1
566	Siirt	Merkez		Neşelidere Köyü Eğlence Mezrası		1
567	Siirt	Merkez	Çemişevhi Hanı		Han	1
568	Siirt	Merkez			Kilise	1
569	Siirt	Merkez			Saat Kulesi	1
570	Siirt	Merkez			Cami	4
571	Siirt	Merkez			Türbe	15
572	Siirt	Merkez	Ayn Salip Çeşmesi		Çeşme	1
573	Siirt	Merkez			Hazire	4
574	Siirt	Merkez			Mezar	2
575	Siirt	Merkez			Mezarlık	2
576	Siirt	Merkez			Konut	1
577	Siirt	Merkez			Medrese	1
578	Siirt	Merkez	Bakır Höyük	Aktaş Köyü Bakır Mahal.	Arkeolojik Sit	1
579	Siirt	Merkez	Pınarca Höyüğü	Pınarca (Kezer) Köyü	Arkeolojik Sit	1
580	Siirt	Eruh			Köprü	3
581	Siirt	Eruh			Han	1
582	Siirt	Eruh			Kilise Kalıntısı	1
583	Siirt	Baykan		Baykan Siirt Yolu	Türbe	2
584	Siirt	Baykan		Kezer Çayı Üzerinde	Kezer Köprüsü	1
585	Siirt	Kurtalan			Kilise	1
586	Siirt	Kurtalan			Köprü	1
587	Siirt	Şirvan	Deyri Dara Kilisesi		Kilise	1
588	Siirt	Şirvan			Medrese	1
589	Siirt	Aydınlar			Türbe	4
590	Siirt	Aydınlar	Sultan Memduh Türbe ve Cami		Türbe+Cami	1
591	Siirt	Kurtalan	Çattepe Höyük	Bağlıca B. Çattepe Köyü	Arkeolojik Sit	1
592	Siirt	Kurtalan	Başarı Höyük	Beşpınar Bucağı Başarı Köyü	Arkeolojik Sit	1
593	Siirt	Merkez	Soğmatar Eski Yerleşim Yeri	Yardımcı Bucağı Yağmur K.	Arkeolojik Sit	1
594	Siirt	Merkez	Haleplibahçe		2. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit	1
595	Siirt	Merkez	Tarihi Sit Alanı	Vefa-Gaziantep Karayolunun 12-14 km'leri Arasında	Tarihi Sit	1
596	Siirt	Merkez	Karahisar Kalesi Ve Çevresi	Karahisar Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı	1

597	Siirt	Merkez	Nekropol Alanı	Karahisar Mevkii	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı	1
598	Siirt	Harran			Konut	3
599	Siirt	Harran			Türbe	2
600	Siirt	Harran			Sur	1
601	Siirt	Harran			Cami	2
602	Siirt	Harran			Mezarlık	1
603	Siirt	Harran	Han-el Bağrür Kervansarayı	Göktaş Köyü	Kervansaray	1
604	Siirt	Harran	Höyükler	(Höyük İsimleri Pafta Üzerinde Verilmiştir.)	Höyük	93
605	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Konut	1
606	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Hamam	3
607	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Konak	1
608	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Türbe	6
609	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Cami	5
610	Siirt	Birecik	Buğday Pazarı	İlçe Merkezi	Han	1
611	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Köprü	3
612	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Sabunhane	1
613	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Mescit	1
614	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Kabaltı	1
615	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Konut-Kabaltı	2
616	Siirt	Birecik	Birecik Kalesi	İlçe Merkezi	Kale	1
617	Siirt	Birecik	Urfa Kapısı	İlçe Merkezi	Değirmen	1
618	Siirt	Birecik	Meydankapı Ve Güney Surları	İlçe Merkezi	Kapı	1
619	Siirt	Birecik		İlçe Merkezi	Kapı	1
620	Siirt	Birecik	Belediye Binası	İlçe Merkezi	Bel. Binası	1
621	Siirt	Birecik	Sancak Kentsel Sit Alanı	İlçe Merkezi	Kentsel Sit	1
622	Siirt	Birecik	Doğal Sit	İlçe Merkezi	Doğal Sit	1
623	Siirt	Birecik	Nekropol Alanı (1. Der. Ark. Sit)	Çiçekalan Köyü	Arkeolojik Sit	1
624	Siirt	Birecik	Pırtana Höyüğü	Akarçay Köyü	Arkeolojik Sit	1
625	Siirt	Birecik	Cort Höyük	Akarçay Köyü	Arkeolojik Sit	1
626	Siirt	Birecik	Akarçay Höyük	Akarçay Köyü	Arkeolojik Sit	1
627	Siirt	Birecik	Vink Höyük	Akarçay Köyü	Arkeolojik Sit	1
628	Siirt	Birecik	Şavi Höyük	Şavi Köyü	Arkeolojik Sit	1
629	Siirt	Birecik	Della Höyük	Mezra Köyü	Arkeolojik Sit	1
630	Siirt	Birecik	Tellaylat Höyük	Mezra Köyü	Arkeolojik Sit	1
631	Siirt	Birecik	Surtepe Höyük	Surtepe Köyü	Arkeolojik Sit	1
632	Siirt	Birecik	Zeytinlibahçe Höyük	Mezra Köyü	Arkeolojik Sit	1
633	Siirt	Birecik	Tilvez Höyük	Tilvez Köyü	Arkeolojik Sit	1
634	Şanlıurfa	Merkez			Konut	302
635	Şanlıurfa	Merkez			Hamam	8
636	Şanlıurfa	Merkez			Kabaltı	8
637	Şanlıurfa	Merkez			Han	10
638	Şanlıurfa	Merkez			Misafirhane	2
639	Şanlıurfa	Merkez			Otel	2
640	Şanlıurfa	Merkez			Endüstriyel ve Ticari Alanlar	2
641	Şanlıurfa	Merkez			Çarşı	4
642	Şanlıurfa	Merkez			Taşınmaz	7
643	Şanlıurfa	Merkez			Tarihi Taş Ocakları	1
644	Şanlıurfa	Merkez			Konak	2
645	Şanlıurfa	Merkez			Mağaza	1
646	Şanlıurfa	Merkez			Sarnıçlar	1
647	Şanlıurfa	Merkez			Kuyular	1
648	Şanlıurfa	Merkez			Antik Yollar	1
649	Şanlıurfa	Merkez			Külliye	3
650	Şanlıurfa	Merkez		Harran Kapı	Kapı	1
651	Şanlıurfa	Merkez		Kurtuluş İlkokulu	Okul	1
652	Şanlıurfa	Merkez			Cami	31

653	Şanlıurfa	Merkez			Tekke	1
654	Şanlıurfa	Merkez			Türbe	4
655	Şanlıurfa	Merkez			Medrese	3
656	Şanlıurfa	Merkez		Ermeni Kilisesi	Kilise	1
657	Şanlıurfa	Merkez		Jüstinyen Su Bendi	Su Bendi	1
658	Şanlıurfa	Merkez		Karakoyun Su Kemeri	Su Kemeri	1
659	Şanlıurfa	Merkez		Ali Saip Bey (Millet) Kemeri	Kemer	1
660	Şanlıurfa	Merkez			Bedesten	1
661	Şanlıurfa	Merkez			Mescit	3
662	Şanlıurfa	Merkez			Kale	2
663	Şanlıurfa	Merkez			Pazar	9
664	Şanlıurfa	Merkez		Eski Hükümet Binası	İdarî	1
665	Şanlıurfa	Merkez			Mezar	3
666	Şanlıurfa	Merkez			Şehitlik	2
667	Şanlıurfa	Merkez			Kuyu	1
668	Şanlıurfa	Merkez			Konut+Kobaltı	1
669	Şanlıurfa	Merkez			Çeşme	1
670	Şanlıurfa	Merkez		Antik Edessa Kenti Nekropol Alanında	Kaya Mezarları	273
671	Şanlıurfa	Merkez			Hazine	3
672	Şanlıurfa	Merkez	Mevlevihane		Mevlevihane	1
673	Şanlıurfa	Merkez			Köprü	4
674	Şanlıurfa	Merkez			Kule	1
675	Şanlıurfa	Merkez			İdare	1
676	Şanlıurfa	Merkez	Antik Edessa Kenti	Doğal+Tarihi+Arke.+Kentsel Sit		1
677	Şanlıurfa	Merkez	Nekropoller		Nekropol (Arkeolojik Sit)	1
678	Şanlıurfa	Merkez	Kentsel Sit Alanı		Kentsel Sit	1
679	Şanlıurfa	Merkez	Höyük	Yardımcı Bucağı Seksenören Köyü (100. Yıl Atatürk)	1. Derece Arkeolojik Sit	1
680	Şanlıurfa	Birecik	Tilobur Höyük	Tilobur (Geçittepe) Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit	1
681	Şanlıurfa	Birecik	Tilmusa Höyük	Tilmusa (Keskince) Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit	1
682	Şanlıurfa	Birecik	Tilbeş Höyük	Tilmusa (Keskince) Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit	1
683	Şanlıurfa	Birecik	Tilazze Höyük	Tilazze (Kavaklıca) Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit	1
684	Şanlıurfa	Birecik	Hacınebi Düz Yerleşmesi	Hacınebi Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit	1
685	Şanlıurfa	Birecik	1. Derece Doğal Sit Alanı		Doğal Sit	1
686	Şanlıurfa	Birecik	Höyük	Uğurcuk Hacınebi Köyü	Arkeolojik Sit	1
687	Şanlıurfa	Siverek	Köprü	İlçe Merkezi	Köprü	3
688	Şanlıurfa	Siverek	Siverek Kalesi Ve Çevresi	İlçe Merkezi	Kale	1
689	Şanlıurfa	Siverek		İlçe Merkezi	Hükümet Binası	1
690	Şanlıurfa	Siverek	Abdalağa Hamamı	İlçe Merkezi	Hamam	1
691	Şanlıurfa	Siverek	Gazipaşa İlkokulu	İlçe Merkezi	Okul	1
692	Şanlıurfa	Siverek	Gorez Köyü Antik Kalıntıları	Gorez (Defere) Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit	1
693	Şanlıurfa	Siverek	Toprakkale Höyük	Kazo Köyü	Arkeolojik Sit	1
694	Şanlıurfa	Siverek	Kazo Köyiçi Düz Yerleşmesi	Kazo Köyü	Arkeolojik Sit	1
695	Şanlıurfa	Siverek	Hasek Höyük	Yukarı Tillakım Köyü	Arkeolojik Sit	1
696	Şanlıurfa	Siverek	Yukarı Tillakım Köyiçi Düzyer	Yukarı Tillakım Köyü	Arkeolojik Sit	1
697	Şanlıurfa	Hilvan	Keluşk Höyük	Akçaviran Köyü	Arkeolojik Sit	1
698	Şanlıurfa	Hilvan	Küçük Höyük	Akçaviran Köyü	Arkeolojik Sit	1
699	Şanlıurfa	Hilvan	Adsız Düz Yerleşme	Akçaviran Köyü	Arkeolojik Sit	1
700	Şanlıurfa	Hilvan	Çekişartı Düz Yerleşmesi	Akçavitan Çevresi	Arkeolojik Sit	1
701	Şanlıurfa	Hilvan	Torç Tarlas Höyük	Ambar Köyü	Arkeolojik Sit	1
702	Şanlıurfa	Hilvan	Ambar Köyü İçi Kaya Mezarlığı	Ambar Köyü	Arkeolojik Sit	1
703	Şanlıurfa	Hilvan	Demirtepe Höyük	Mıtazım Köyü	Arkeolojik Sit	1

704	Şanlıurfa	Hilvan	Ambar Harabesi (Düz Yerleşim)	Mirazim Köyü	Arkeolojik Sit	1
705	Şanlıurfa	Hilvan	Süleyman Har. (Düz Yerleşim)	Süleymanbey Köyü	Arkeolojik Sit	1
706	Şanlıurfa	Hilvan	Meyan Höyük	Meyan Köyü	Arkeolojik Sit	1
707	Şanlıurfa	Hilvan	Nevali Çori Höyük	Kantara Köyü	Arkeolojik Sit	1
708	Şanlıurfa	Hilvan	Haralia Harabesi (Düz Yerleşim)	Kolik Köyü Çevresi	Arkeolojik Sit	1
709	Şanlıurfa	Hilvan	Torçik Mevkii (Düz Yerleşim)	Kolik Köyü	Arkeolojik Sit	1
710	Şanlıurfa	Suruç			Köprü	1
711	Şanlıurfa	Suruç	Yurtçiçeği Höyüğü	Saygın Köyü	Arkeolojik Sit	1
712	Şanlıurfa	Suruç	Höyük	Saygın Köyü	Arkeolojik Sit	1
713	Şanlıurfa	Viranşehir	Kilisenin Bulunduğu Alan	İlçe Merkezi-Gölbaşı Mh. Dikmeler Yör.	I.2.3 Derece Arkeolojik Sit	1
714	Şanlıurfa	Viranşehir		İlçe Merkezi	Türbe	6
715	Şanlıurfa	Viranşehir	Içsur Kalıntıları	İlçe Merkezi		1
716	Şanlıurfa	Viranşehir	Eski Bel. Binası	İlçe Merkezi	İdari	1
717	Şanlıurfa	Viranşehir		İlçe Merkezi	Cami	1
718	Şanlıurfa	Viranşehir		İlçe Merkezi	Konak	1
719	Şanlıurfa	Viranşehir	Kale	Eskikale Köyü	Kale	1
720	Şanlıurfa	Bozova	Hacımelik Türbesi	Lidar Köyü	Türbe	1
721	Şanlıurfa	Bozova			Köprü	2
722	Şanlıurfa	Bozova	Lidar Höyük	Lidar Köyü	Arkeolojik Sit	1
723	Şanlıurfa	Bozova	İncirlitepe Höyüğü	Arapkantara (Geçitbaşı) Köyü	Arkeolojik Sit	1
724	Şanlıurfa	Bozova	Geçitbaşı Höyük	Arapkantara (Geçitbaşı) Köyü	Arkeolojik Sit	1
725	Şanlıurfa	Bozova	Torçtepe Höyüğü	Arapkantara (Geçitbaşı) Köyü	Arkeolojik Sit	1
726	Şanlıurfa	Bozova	Develik Mevsii (Düzyerleşme)	Arapkantara (Geçitbaşı) Köyü	Arkeolojik Sit	1
727	Şanlıurfa	Bozova	Şaşkan Büyüktepe Höyüğü	Şaşkan Köyü	Arkeolojik Sit	1
728	Şanlıurfa	Bozova	Koçtarlası Höyüğü	Şaşkan Köyü	Arkeolojik Sit	1
729	Şanlıurfa	Bozova	Değirmen Harabesi	Şaşkan Köyü	Arkeolojik Sit	1
730	Şanlıurfa	Bozova	Kurban Höyük	Cimcime Köyü	Arkeolojik Sit	1
731	Şanlıurfa	Bozova	Hasimerte Bağları Höyük	Aşağı Çatak Köyü	Arkeolojik Sit	1
732	Şanlıurfa	Bozova	Hasimerte Bağları Sırtı (Düzyerleşme)	Aşağı Çatak Köyü	Arkeolojik Sit	1
733	Şanlıurfa	Bozova	Tatar Höyük	Tatar Höyük Köyü	Arkeolojik Sit	1
734	Şanlıurfa	Bozova	Kirli Mevkii (Düzyerleşme)	Tatar Höyük Köyü	Arkeolojik Sit	1
735	Şanlıurfa	Halfeti	Su Sarnıçlarının Bulunduğu Alan	Saylakkaya Köyü Arkeolojik Sit	1. Ve 2. Derece	1
736	Şanlıurfa	Halfeti	Yukarıgöklü Höyüğü	Yukarıgöklü Beldesi	Arkeolojik Sit	1
737	Şanlıurfa	Halfeti	Yukarıgöklü Tunç Çağı Nekropolü	Yukarıgöklü Beldesi Arkeolojik Sit	1. Derece	1
738	Şanlıurfa	Halfeti	III Numaralı Helenik Nekropol	Yukarıgöklü Beldesi	1. Derece Arkeolojik Sit	1
739	Şanlıurfa	Halfeti	IV Numaralı Bitekyolu Nekropolü	Yukarıgöklü Beldesi	1. Derece Arkeolojik Sit	1
740	Şanlıurfa	Halfeti	V Numaralı Bitek Roma Nekropolü	Yukarıgöklü Beldesi	1. Derece Arkeolojik Sit	1
741	Şanlıurfa	Halfeti	Han	Kantarma Köyü	Yapı Kalıntısı	1
742	Şanlıurfa	Halfeti		Kantarma Köyü	Cami	2
743	Şanlıurfa	Akçakale			Köprü	1
744	Şırnak	Cizre			Köprü	3
745	Şırnak	Cizre		Şah (Çağlayan) Köyü	Kale Kapısı	1
746	Şırnak	Cizre		Şah (Çağlayan) Köyü	Kaya Kabartması	1
747	Şırnak	Cizre		İlçe Merkezi	Cami	3
748	Şırnak	Cizre	Buğday Pazarı	İlçe Merkezi+Çarşı Mah.	Kayseriye Kapısı	1
749	Şırnak	Cizre	Kırmızı Medrese	İlçe Merkezi	Medrese	1
750	Şırnak	Cizre	Belediye Binası	İlçe Merkezi	Kent Surları İdari	1
751	Şırnak	Cizre		İlçe Merkezi	Taşınmaz	1
752	Şırnak	Cizre		İlçe Merkezi	Harabe	2
753	Şırnak	Cizre		İlçe Merkezi	Türbe	1
754	Şırnak	Cizre	İsmail Ebuliz El Cezeri Türbesi	İlçe Merkezi	Yatır	1
755	Şırnak	İdil		Başak Köyü	Taşınmaz	1
756	Şırnak	Merkez	Mehmet-i Ağa-i Sor Kasrı		Kasır	1

EK 4: GAP BÖLGESİ'NDE TESCİLLİ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARININ TÜRE GÖRE DAĞILIMI

	TÜR	Toplam
1	1. Derece Arkeolojik Sit	11
2	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı	2
3	1. Ve 2. Derece Arkeolojik Sit	1
4	1.2.3. Derece Arkeolojik Sit	1
5	2. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit	1
6	Abdestlik	1
7	Adliye Binası	1
8	Ağaç	12
9	Amerika Hast. Loj. Binası	1
10	Amerikan Hastanesi	1
11	Anıt	7
12	Anıt Mezar	1
13	Antik Su Yolu	1
14	Antik Yollar	1
15	Arkeolojik Sit	72
16	Arkeolojik Sit Alanı	4
17	Arkeolojik+Doğal Sit	1
18	Artukoğulları Sarayı	1
19	Askeri Koğuş	1
20	Askeri Mezarlık	1
21	Atatürk Evi	1
22	Banka	1
23	Bedesten	6
24	Bel. Binası	1
25	Bizans Hamamı	1
26	Buğday Pazarı	1
27	Burç	2
28	Büyük Sarnıç	1
29	Cami	188
30	Cezaevi	1
31	Çamaşırhane	1
32	Çarşı	7
33	Çeşme	46
34	Çifte Kümbetler	1
35	Çınar Ağacı	1
36	Çınar Ağaçları ve Yeşil Alanlar	1
37	Dabakhane	1
38	Değirmen	1
39	Dikilitaş	1
40	Diyarbakır Hazine Avukatlığı	1
41	Doğal Sit	3
42	Doğal+Tarihi+Arke.+Kentsel Sit	1
43	Dolmen	1
44	Dükkanlar	2
45	Endüstriyel ve Ticari Alanlar	2

46	Eski Belediye Binası	1
47	Gar Binası	1
48	Gazino	1
49	Gençlik Ve Kültür Merkezi	1
50	Halk Eğitim Merkezi	2
51	Hamam	53
52	Hamam Kalıntısı	1
53	Hamamharabesi	1
54	Han	43
55	Harabe	5
56	Harabesi	6
57	Hazine	3
58	Hazire	17
59	Höyük	283
60	Höyük (Su Duvarları, Antikyol, Antik Kalıntılar)	1
61	Hükümet Binası	1
62	Hükümet Konağı	2
63	İdare	1
64	İdari	5
65	İdari Bina	1
66	İdaril	1
67	İşyeri	5
68	Jandarma Komutanlığı	1
69	Kabaltı	12
70	Kahvehane	2
71	Kale	18
72	Kale (İçkale)	1
73	Kale Arkeolojik Sit	3
74	Kale Kapısı	4
75	Kale Sur	1
76	Kalıntı	3
77	Kalkan Köyü Hanı	1
78	Kapı	4
79	Karakol	1
80	Kasır	2
81	Kasr	1
82	Kaya	1
83	Kaya Anıtı	3
84	Kaya Kabartması	1
85	Kaya Mezarı	9
86	Kaya Mezarları	274
87	Kayseriye Kapısı	1
88	Kemer	1
89	Kent Surları	1
90	Kent Surları İdari	1
91	Kentsel Sit	5
92	Kervansaray	2
93	Kezer Köprüsü	1
94	Kilise	34
95	Kilise Kalıntısı	1

96	Kışla	1
97	Komutanlık Binası	1
98	Konak	12
99	Konut	1071
100	Konut ve Ticarethane	2
101	Konut+İşyeri	5
102	Konut+Kabaltı	1
103	Konut+Kobaltı	1
104	Konut-Kabaltı	2
105	Köprü	67
106	Köşk	7
107	Kule	2
108	Kutsal Alan	1
109	Kuyu	1
110	Kuyular	1
111	Külliye	5
112	Levazım Amirliği Binası	1
113	Mabet	1
114	Mağara	17
115	Mağaralar	1
116	Mağaza	1
117	Manastır	2
118	Medrese	20
119	Mescit	18
120	Mevlevihane	1
121	Mezar	5
122	Mezarlık	10
123	Minare	7
124	Misafirhane	2
125	Müze	5
126	Namazgah	1
127	Nekropol	1
128	Nekropol (Arkeolojik Sit)	1
129	Okul	15
130	Otel	5
131	Ören Yeri	26
132	Pazar	11
133	PTT Binası	1
134	Resmi Bina	1
135	Saat Kulesi	1
136	Sabunhane	1
137	Saray	1
138	Sarnıçlar	1
139	Sinema	1
140	Su Bendi	1
141	Su Kemeri	1
142	Su Yolu	1
143	Sur	3
144	Suyolu	6
145	Şadırvan	2

146	Şehir Sineması	1
147	Şehitlik	6
148	Tapulama Mahkemesi	1
149	Tarihi Sit	1
150	Tarihi Taş Ocakları	1
151	Tarım Orman Müd. Binası	1
152	Taş Ocağı Arkeolojik Sit	1
153	Taşınmaz	29
154	Taşocakları Arkeolojik Sit	1
155	Tekel Baş Müdürlük Binası	1
156	Tekel Binası	1
157	Tekel Satış Şubesi	1
158	Tekke	4
159	Tekke (Nakşibendi)	1
160	Tekke Mevlevihanesi	1
161	Tepe	1
162	Tümülüs	14
163	Türbe	121
164	Türbe+Cami	1
165	Yapı Kalıntısı	1
166	Yatır	1
167	Yazıt	4
168	Yerleşim Yeri	2
169	Zaviye	3
170	Ziyaret	1
171	Ziyaret Bankası Binası	1
172	Ziyaretgah	1
	Toplam	2773

EK 5: BÖLGE'DEKİ KÜLTÜREL MİRASLA İLGİLİ STK'LAR VE BAZI KAMU KURUMLARI

KURUM	İL	ADRES	TEL NO	FAKS NO
Hacı Bektaşi Veli Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği	ADIYAMAN	Gölbaşı Cad. Butik Oxy üstü Eskisaray Karakolu karşısı	416-216 43 63	216 90 19
Mimarlar Odası	ADIYAMAN	Atatürk Cad. 302 Sok. No:1/A	416 216 26 12	214 54 80
Şehir Plancıları Odası	ADIYAMAN	Bayındırlık Müdürlüğü	416- 216 19 78	216 24 30
İnşaat Mühendisleri Odası	ADIYAMAN	Hoca Ömer Mah. 85 Sok. No:19	416-216 17 67	232 26 70
Harita Mühendisleri Odası	ADIYAMAN	İstiklal Cad. No:26	416-216 28 30	216 38 24
Hasankeyf'i Kurtarma Cemiyeti, Çağdaş Gazetesi	BATMAN	Batman Çağdaş Gazetesi Eski Tekel Cad. No:126/C	488 - 213 15 78	213 71 61
Mimarlar Odası	BATMAN	Meydan Mah. 2000 İş Merkezi Kat 3 No.312	488 213 70 19	213 90 86
İnşaat Mühendisleri Odası	BATMAN	Diyarbakır Cad. Nazıroğlu Işhanı Kat 6 No 603	488-213 90 86	213 90 86
Batman Güncel Gazetesi	BATMAN	Yenimahalle 12.cadde 59/4 Batman	488-213 32 40	213 90 74
Batman Barosu	BATMAN	Ziya Gökalp Mah. Nasıroğlu İş Merkezi Kat:2 No:201 Batman	488-213 19 56	212 37 51
Doğu ve Güneydoğu Kalkınma Vakfı	D.BAKIR	İstasyon cad. Mevlana 1 Ap. 21100	412-221 42 37	
Diyarbakır Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı	D.BAKIR	Rizvanağa Sok. Özhal Apt. 16/2 İçofis	412-228 35 55	228 35 55
Sanatseverler ve Edebiyatçılar Derneği	D.BAKIR	Lise Cad. Çamlıca Pastanesi üstü Kat 3 No:5	412-221 52 87	221 52 87
Mimarlar Odası	D.BAKIR	Ekinciler Cad. Kışla Sok. Aksu apt. 1/17 223 66 70	412 223 25 42	223 25 42
Şehir Plancıları Odası	D.BAKIR	Dicle Ün. Mimarlık Fakültesi 21280	412- 248 84 03	248 84 05
İnşaat Mühendisleri Odası	D.BAKIR	Lise Cad. 2.Sok.Çavuşoğlu 2 Apt. D.6	412-222 41 67	223 96 43
Diyarbakır Kültür ve Tanıtma Vakfı	D.BAKIR	Rizvanağa Sok. Özhal Apt. 16/2 İçofis	412-228 35 55	228 35 55
Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti	D.BAKIR	Ali Emri İlköğretim Okulu karşısı Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti Dakapı	412-223 72 18	223 72 18
Diyarbakır Çevre Gönüllüleri Vakfı	D.BAKIR	Ekinciler Cad. Faik Ali Sok. Aksu Apt. D:3 No:9 Ofis 21100 Diyarbakır PK 202	412-228 37 68	228 37 68
Diyarbakır Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	D.BAKIR	Aliemiri 1.sok. Semker Apt. Da:1 Yenişehir-Merkez, Diyarbakır	412-223 07 62	221 76 38
Gaziantep Tarihi Eserler Araştırma ve Yaşatma Derneği	G.ANTEP	Veliç Pasajı Düğmeci Mah. Şahinbey	342-230 14 45	
Gaziantep Turizm Derneği	G.ANTEP	Yaprak Mah. İstasyon Cad. Fuar İş Mrk. No:74/40 27400 Şehitkamil	342-220 40 40	220 40 50
Mimarlar Odası	G.ANTEP	Atatürk Bulvarı 100.yıl Apt. A Blok No: 87/1	342 231 81 19 338 64 44	230 06 36
Şehir Plancıları Odası	G.ANTEP	Gaziler Cad. Dr.Mecit Barlas Pasajı B Blok Kat 2	342-232 63 02	232 63 02
İnşaat Mühendisleri Odası	G.ANTEP	İncilipınar Mah. Nail Bilen Cad. 13 no'lu Sok. Tahtacı İş Mrk. Kat 2	342-232 06 48	231 14 96
Harita Mühendisleri Odası	G.ANTEP	Muammer Aksoy Bulvarı Yetkin Şekerci Işhanı Kat 1 No 106	342-233 30 08	234 33 31

Adıyaman Müzesi	ADIYAMAN	Atatürk Cad. Adıyaman	0416 216 29 29	216 98 98
Batman İl Kültür Müdürlüğü	BATMAN		0488 213 90 84 213 21 06	213 90 83
Diyarbakır İl Kültür Müdürlüğü	D.BAKIR		0412 221 00 99	224 42 02
Diyarbakır Müzesi	D.BAKIR	Ziya Gökalp Bulvarı Diyarbakır	0412 221 27 55	223 08 02
Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müd.	D.BAKIR		0412 222 55 55 221 25 88	223 40 89
Gaziantep İl Müdürlüğü	G.ANTEP		0342 232 18 58	234 06 04
Gaziantep Arkeoloji Müzesi	G.ANTEP	İstasyon Cad. Gaziantep	0342 231 11 71	210 30 17
Gaziantep Etnografya Müzesi	G.ANTEP	Eyüboğlu Mah. Hanifioğlu Sok. No:64	0342 230 47 21	
Kilis İl Kültür Müdürlüğü	KİLİS		0342 813 49 09	813 49 09
Mardin İl Kültür Müdürlüğü	MARDİN		0482 212 18 52	212 18 52
Mardin Müzesi	MARDİN	Halk Kütüphanesi Binası Meydanbaşı	0482 212 16 64	
Siirt İl Kültür Müdürlüğü	SİİRT		0484 223 28 70	223 28 70
Şırnak İl Kültür Müdürlüğü	ŞİRNAK		0486 216 20 89	216 15 52
Şanlıurfa İl Kültür Müdürlüğü	URFA		0414 312 08 18	312 08 18
Şanlıurfa Müzesi	URFA	Şehitlik Mah. Çamlık Cad. Şanlıurfa	0414 313 15 88	314 16 42